

ГЛОБАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СОЮЗНИЦЬКОГО ЛІДЕРСТВА
АКАДЕМІЯ БЕЗПЕКИ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА
АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В. А. ЛІПКАН, І. М. СОПЛКО, В. О. КІР'ЯН

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
В УКРАЇНІ**

Монографія

За загальною редакцією В. А. Ліпкана

ФОП О. С. Ліпкан
Київ 2015

УДК 354.42/.44
ББК Х621
Л 613

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту майбутнього Глобальної організації союзницького лідерства
(протокол № 3/2015-м від 27 липня 2015 р.)*

Рецензенти:

- О. В. Кушнір** — кандидат юридичних наук, радник президента Глобальної організації союзницького лідерства
- Ю. Є. Максименко** — кандидат юридичних наук, доцент, голова Інституту інформаційного права Глобальної організації союзницького лідерства
- І. М. Рижов** — доктор юридичних наук, доцент, віце-президент Академії безпеки відкритого суспільства
- В.С. Цимбалюк** — доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науковим відділом теорії та історії інформаційного права Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України
- М.Я. Швец** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри інформаційних технологій Національної академії внутрішніх справ

Ліпкан В.А.

- Л 613 Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні:** [моногр.] / В. А. Ліпкан, І. М. Сопілко, В. О. Кір'ян / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. — 664 с.

ISBN 978-966-2439-52-6

Монографію присвячено теоретичним і правовим засадам розвитку інформаційного суспільства в Україні. У роботі визначено такі поняття: «державна інформаційна політика», «інформаційне суспільство», «інформаційна ідентичність», «інформаційні інтереси», «інформаційна ідеологія», «безпека інформаційного суспільства», «загрози інформаційному суспільству», «гібридна війна», «інформаційний простір», «інформаційна глобалізація», «інформаційна культура», «інформаційний порядок», «інформаційний потенціал держави», «інформаційні ресурси», «інформаційний суверенітет» та ін. Проаналізовано стан вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють розвиток інформаційного суспільства та міжнародне інформаційне законодавство.

Враховуючи системність інформаційної глобалізації, у монографії визначено філософські детермінанти розвитку та подано правову модель інформаційного суспільства; виділено перспективні напрями правового регулювання інформаційних правовідносин та подано методологічні засади формування неопарадигми державної інформаційної політики; запропоновано класифікацію загроз інформаційному суспільству, окремо розглянуто гібридні війни. Акцентовано увагу на питанні розроблення моральної парадигми інформаційного суспільства, положеннях щодо правового регулювання міжнародного інформаційного порядку, а також окресленні причин утворення інформаційних маргіналів.

Монографія є логічним продовженням серії «ORDO ORDINANS» і стане в пригоді державним діячам, народним депутатам, науково-практичним працівникам та усім, хто цікавиться питаннями розвитку інформаційного суспільства та інформаційної політики в Україні.

УДК 354.42/.44
ББК Х621

ISBN 978-966-2439-52-6

© ФОП О.С. Ліпкан, 2015.

© В.А. Ліпкан, І.М.Сопілко, В. О. Кір'ян, 2015

**GLOBAL ORGANIZATION OF ALLIED LEADERSHIP
ACADEMY OF SCIENCE OF HIGH EDUCATION
ACADEMY OF OPEN SOCIETY SECURITY**

V. A. LIPKAN, I. M. SOPILKO, V. O. KIR'YAN

**LEGAL BASIS OF INFORMATION
SOCIETY DEVELOPMENT
IN UKRAINE**

Monograph

Edited by Dr. V. A. Lipkan

Publisher O.S. Lipkan
Kyiv 2015

Publisher O. S. Lipkan

LEGAL BASIS OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE

V. A. Lipkan, I. M. Sopilko, V. O. Kir'yan

Development Editor: Mykola Shwetz
Assistant Editor: Olga Kushnir
Aditorial Assitant: Vitaliy Tsybalyuk
Technology Project Manager: Catrin Boyko
Marketing Manager: Irina Mychaylenko
Marketing Communication Manager: Olena Lipkan
Art Director: Olexander Novikov
Print Buyer: Dmytro Lepeshin

Permission Editor: Olga Mashkova
Text Designer: Volodymyr Lipkan
Photo researcher: Galina Lipkan
Copy Editor: Olena Lipkan
Illustrator: Olexander Novikov
Cover Printer: Dorado Druk
Printer: Dorado Druk
Pro Bono Advisor: Alexander Mitroff

© 2015, O. S. Lipkan.

© V. A. Lipkan, I. M. Sopilko, V. O. Kir'yan

ALL RIGHTS RESERVED. No part of this work covered by the copyright hereon may be reproduced or used in any form or my any means — graphic, electronic, or mechanical, including photocopying, recording, taping, Web distribution, information storage and retrieval systems, or in any other manner — without the written permission of publisher

For more information about our products, contact us at:
www.goal-int.org

For permission to use material from this text or product, submit a request at:

wlacademic@gmail.com

Any additional questions about permissions can be submitted by email to

goalleadership@gmail.com

Printed in Ukraine

ISBN 978-966-2439-52-6

Lipkan V. A.

L 613 Legal basis of information society development in Ukraine: [monography] / V. A. Lipkan, I. M. Sopilko, V. O. Kir'yan / Edited by Dr. V. A. Lipkan. — K. : O. S. Lipkan, 2015. — 664 p.
ISBN 978-966-2439-52-6

The monograph is devoted to theoretical and legal foundations of the information society in Ukraine. The work defines such definitions as «state information policy», «information society», «informational identity», «information interests», «information ideology», «safety of information society», «threats to information society», «hybrid war», «information space», «globalization of information», «information culture», «informational order», «information potential of the state», «information resources», «informational sovereignty» and others. The condition of the national normative legal acts that regulate the development of the information society and the international information legislation is analyzed.

Due to significant number of aspects related to information society development in Ukraine, the monograph presents the legal model of the information society; promising areas of legal regulation of legal informational relations is identified and the classification of threats to the information society. The attention is focused on the issue of moral paradigm of the information society development, on regulations concerning the legal regulation of international information order and defining the causes of the informational marginals emergence.

The monograph is a logical continuation of the series «ORDO ORDINANS» of Dr. V. Lipkan scientific school and will be useful for graduate students, researchers, practitioners and for everyone who interested in the systematization of information legislation.

ЗМІСТ

CONTENTS	10
ПЕРЕДНЄ СЛОВО	15
PREFACE	18
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	21
ВСТУП	22
INTRODUCTION	30
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ..	37
1.1 Стан наукових досліджень	39
1.2 Правовий вимір концепцій інформаційного суспільства	65
1.3 Поняття та ознаки інформаційного суспільства	76
Висновки до першого розділу	93
РОЗДІЛ 2. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ .	101
2.1 Філософські детермінанти розвитку інформаційного суспільства	103
2.2 Інформаційні інтереси як субстрат формування інформаційного суспільства	109
2.3 Правова природа загроз в інформаційному суспільстві.	127
2.4 Гібридна війна як загроза розвитку інформаційного суспільства	142
Висновки до другого розділу	147

РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НЕОПАРАДИГМИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	153
3.1 Інформаційна феноменологія	159
3.2 Інформаційна гносеологія	172
3.2.1 <i>Обумовленість необхідності окремого дослідження інформаційної гносеології</i>	172
3.2.2 <i>Поняття та зміст методології та методу</i>	175
3.2.3 <i>Класифікація методів</i>	178
3.2.4 <i>Системний підхід</i>	181
3.2.5 <i>Діяльнісний підхід</i>	189
3.2.6 <i>Праксеологічний підхід</i>	192
3.2.7 <i>Теорія справедливості Дж. Ролза</i>	197
3.2.8 <i>Висновки з методології</i>	203
3.3 Інформаційна онтологія	204
3.4 Інформаційна аксіологія	221
3.4.1 <i>Обґрунтування актуальності звернення до теми інформаційної аксіології</i>	221
3.4.2 <i>Рівень дослідженості теми в наукових роботах</i>	223
3.4.3 <i>Підвалини формування інформаційної аксіології</i>	225
3.4.3.1 <i>Поняття аксіології</i>	230
3.4.3.2 <i>Поняття цінностей</i>	234
3.4.3.3 <i>Співвідношення загальнолюдських та національних цінностей</i>	237
3.4.3.4 <i>Інформаційні цінності</i>	240
3.4.4 <i>Інформаційне суспільство як цінність</i>	242
3.4.5 <i>Інформаційні права як найвища соціальна цінність</i>	245
3.4.6 <i>Висновки щодо інформаційної аксіології</i>	249
Висновки до третього розділу	254

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

4.1 Стан правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні	261
<i>Передували їй такі Резолюції ГА ООН:</i>	269
<i>Доповіді і записки Генерального Секретаря ООН</i>	274
<i>Доповіді Цільової групи ІКТ</i>	274

<i>Додаткові документи:</i>	280
<i>Закони України:</i>	295
<i>Постанови ВРУ:</i>	310
<i>Акти Президента України:</i>	313
<i>Акти КМУ:</i>	317
<i>Акти органів судової влади:</i>	327
<i>Акти органів виконавчої влади:</i>	328
4.2 Місце та роль розвитку інформаційного суспільства у новітній державній політиці України	329
Висновки до четвертого розділу	343

РОЗДІЛ 5. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 351

5.1 Політика розвитку інформаційного суспільства закордоном.	353
5.1.1 Інформаційна політика Фінляндії	356
5.1.2 Інформаційна політика Бельгії, Данії та Нідерландів.	360
5.1.3 Інформаційна політика Швеції	361
5.1.4 Інформаційна політика Франції	366
5.1.5 Інформаційна політика Великої Британії	368
5.1.6 Інформаційна політика Німеччини	370
5.1.7 Інформаційна політика Канади	372
5.1.8 Інформаційна політика США	380
5.1.9 Інформаційна політика Китаю	387
5.1.10 Інформаційна політика Південної Кореї	392
5.1.11 Інформаційна політика Сінгапуру	393
5.1.12 Інформаційна політика Японії	394
5.1.13 Інформаційна політика Литви, Угорщини та Чехії	402
5.1.14 Інформаційна політика Польщі	404
5.2 Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні	414
Висновки до п'ятого розділу	443

РОЗДІЛ 6. ІНФОРМАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ — КЛЮЧОВА ЗАСАДА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 453

6.1 Поняття ідентичності та його операціоналізація в розвитку інформаційного суспільства	458
6.2 Витоки інформаційної ідентичності	465

6.2.1	<i>Типи інформаційної ідентичності: державна, суспільна, особистісна</i>	466
6.2.2	<i>Ното informaticus</i>	471
6.2.3	<i>Цінності та ідеологія: грані співвідношення ключових концептів</i>	479
6.2.4	<i>Інформаційна ідентичність — консолідуючий чинник</i>	481
6.3	Чинники, що гальмують формування інформаційної ідентичності	486
6.4	Методологія дослідження інформаційної ідентичності	493
6.5	Поняття інформаційної ідентичності	494
6.6	Проблемоутворювальна матриця формування концепції інформаційної ідентичності	495
6.7	Принципи інформаційної ідентичності	497
6.8	Правовий підхід до розуміння інформаційної ідентичності	500
	Висновки до шостого розділу	506
	ВИСНОВКИ	512
	CONCLUSIONS	524
	ТЕЗАУРУС	535
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	589
	ДОДАТКИ	616
	Додаток А. Структурно-функціональний аналіз змістовних ознак громадянського та інформаційного суспільств	616
	Додаток Б. Порівняльна таблиця законодавчо визначених інформаційних інтересів	618
	Додаток В. Співвідношення цілей розвитку інформаційного суспільства з життєво важливим інтересами	619
	Додаток Д.1. Результати аналізу Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»	621
	Додаток Д.2. Основні Стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні	627

Додаток Д.3. Порівняльна таблиця напрямів розвитку
інформаційного суспільства 630

Додаток Е. Напрями забезпечення інформаційної безпеки України .. 633

КОРИСНА БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ 639

Праці наукової школи доктора юридичних наук

Ліпкана В. А. з інформаційної тематики. 639

Монографії, навчальні посібники 639

Наукові статті, тези виступів 640

Праці наукової школи доктора юридичних наук

Сопілко І. М. з інформаційної тематики. 652

Монографії, навчальні посібники 652

Наукові статті, тези виступів 653

CONTENTS

PREFACE	10
ACRONYMS	21
CONTENTS	22
INTRODUCTION	30
PART 1. THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE INFORMATIONAL SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE ...	37
1.1 Level of scientific researches	39
1.2 Legal aspects of the informational society concepts	65
1.3 Definition of the informational society and its main features	76
CONCLUSIONS TO THE FIRST PART	93
PART 2. PHILOSOPHICAL AND LEGAL DIMENSION OF THE INFORMATIONAL SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE ..	101
2.1 Philosophical determinants of the informational society development	103
2.2 Informational interests as a substrate of the informational society ...	109
2.3 Legal nature of threats in the informational society	127
2.4 Hybrid war as threat to the informational society development	142
CONCLUSIONS TO THE SECOND PART	147
PART 3. METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMING OF THE STATE INFORMATIONAL POLICY NEOPARADYHM	153
3.1 Informational phenomenology	159

3.2 Information gnoseology	172
3.2.1 Conditionality of necessity of the separate research of information gnoseology.	172
3.2.2 Concept & content of methodology and method.	175
3.2.3 Classification of methods	178
3.2.4 Systematic approach	181
3.2.5 Activity approach	189
3.2.6 Praxeological approach.	192
3.2.7 Theory of justice of John Rawls.	197
3.2.8 Conclusions to methodology.	203
3.3 Informational ontology	204
3.4 Informational axiology	221
3.4.1 Substantiation of actuality of appealing to the informational axiology	221
3.4.2 Level of scientific researches of theme in scientific works.	223
3.4.3 Foundations of formation of informational axiology.	225
3.4.3.1 Concept of axiology.	230
3.4.3.2 Concept of values.	234
3.4.3.3 Ratio of human and national values	237
3.4.3.4 Informational values	240
3.4.4 Informational society as a value.	242
3.4.5 Informational rights as the highest social value	245
3.4.6 Conclusions to informational axiology	249
CONCLUSIONS TO THE THIRD PART.	254

PART 4. LEGAL REGULATION OF THE INFORMATIONAL SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE 259

4.1 Condition of legal regulation of the informational society development in Ukraine	261
the UN GA Resolutions.	269
the UN Secretary General reports and notes.	274
Reports of ICT.	274
Additional documents.	280
— laws of Ukraine	295
— decrees of parliament.	310
— acts of the President of Ukraine	313
— acts of Cabinet of Ministers.	317

— <i>acts of judiciary bodies</i>	327
— <i>acts of bodies of executive power</i>	328
4.2 Place and role of the informational society development in modern state informational policy of ukraine	329
CONCLUSIONS TO THE FOURTH PART	343

PART 5. DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT OF THE INFORMATIONAL SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE . . 351

5.1. International legal experience of the informational society development	353
5.1.1 <i>Informational policy of Finland</i>	356
5.1.2 <i>Informational policy of the Kingdom of Belgium, Denmark, the Netherlands</i>	360
5.1.3 <i>Informational policy of Sweden</i>	361
5.1.4 <i>Informational policy of France</i>	366
5.1.5 <i>Informational policy of the UK</i>	368
5.1.6 <i>Informational policy of Germany</i>	370
5.1.7 <i>Informational policy of Canada</i>	372
5.1.8 <i>Informational policy of the USA</i>	380
5.1.9 <i>Informational policy of China</i>	387
5.1.10 <i>Informational policy of the South Korea</i>	392
5.1.11 <i>Informational policy of Singapore</i>	393
5.1.12 <i>Informational policy of Japan</i>	394
5.1.13 <i>Informational policy of Lithuania, Hungary, the Czech Republic</i>	402
5.1.14 <i>Informational policy of Poland</i>	404
5.2 Strategy of informational society development in ukraine	414
CONCLUSIONS TO THE FIFTH PART	443

PART 6. INFORMATIONAL IDENTITY — BASIC PRINCIPLE OF THE INFORMATIONAL SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE 453

6.1 The concept of identity and its operationalization in the information society development	458
6.2 Origins of informational identity	465
6.2.1 <i>Types of informational identity: public, social, personal</i>	466
6.2.2 <i>Homo informaticus</i>	471

6.2.3. <i>Values and ideology</i>	479
6.2.4. <i>Informational identity - consolidating factor</i>	481
6.3 Factors that inhibit the formation of informational identity	486
6.4 Methodology of research of the informational identity.	493
6.5 Concept of the informational identity	494
6.6 Problem-forming matrix of formation of the informational identity concept.	495
6.7 Principles of the informational identity.	497
6.8 The legal approach to understanding of the informational identity. . .	500
Conclusions of the six part	506
CONCLUSIONS	524
TEZAURUS	535
USED LITERATURE	589
ANNEXES	616
ANNEXE A. STRUCTURAL AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF SUBSTANTIVE ELEMENTS OF CIVIL AND INFORMATIONAL SOCIETY	616
ANNEXE B. COMPARATIVE TABLE OF LEGISLATIVELY DEFINED INFORMATIONAL INTERESTS.	618
ANNEXE B. RELATION TO THE PURPOSE OF THE INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT AND VITAL INTERESTS.	619
ANNEXE Д.1. RESULTS OF ANALYSIS OF THE LAW OF UKRAINE “ON BASIC PRINCIPLES OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE FOR 2007-2015 YEARS»	621
ANNEXE Д.2. MAIN STRATEGIC GOALS OF THE INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE.	627
ANNEXE Д.3. COMPARATIVE TABLE OF DIRECTIONS OF THE INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT	630
ANNEXE E. DIRECTIONS OF ENSURING OF THE INFORMATION SECURITY OF UKRAINE	633

USEFUL BIBLIOGRAPHY.....	639
RESEARCHES OF V. LIPKAN' SCIENTIFIC SCHOOL ON INFORMATIONAL TOPICS	639
RESEARCHES OF I. SOPILKO' SCIENTIFIC SCHOOL ON INFORMATIONAL TOPICS	652

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Чому я вирішив започаткувати серію **«ORDO ORDINANS»**?

Передусім мене спонукало внутрішнє переконання у необхідності подолати той штучний бар'єр, за якого нинішнє покоління і прийдешня генерація втрачають свій іманентний докорінний зв'язок. Сучасні проблеми розвитку науки в Україні набули системного характеру, але до болю прикро, що нині бракує спорідненості між науковими поколіннями.

Здебільшого ті, хто вже здобув науковий ступінь, дуже прискіпливо й почасти суб'єктивно ставляться до здібного молодого покоління, а ще й намагаються нав'язати небезталанній молоді «своєрідну панщину» — безмежне удосконалення власних теоретичних досліджень.

Такий інтелектуальний сепаратизм почасти перетворюється на наукову «дідівщину», коли певні групи докторів наук унеможливають захист дисертацій, прикриваючись сумнівними гаслами про «необхідність удосконалення і глибшого вивчення предмета дослідження».

Отже, нині в науці справжнісінька монополія на певні теми, на прями досліджень, що не лише негативно впливає на саму науку, а й призводить до сумнівів у світло науки, змушує молодь замислитись про здатність до самостійної роботи. Причому, нині в Україні поняття наукової школи чомусь опинилось майже поза законом, особливо це стосується правових наук. Роль держави — це окрема тема, на жаль, в Україні наука ледь животіє на маргінесі.

Ще хотів би привернути увагу до системи підготовки наукових кадрів, яка потребує докорінної зміни. Переконаний, що варто опанувувати досвід інших країн, особливо США, де мені пощастило навчатися. Зокрема, в університетах США підготовка наукових кадрів здійснюється за тими напрямками, за якими вже працюють провідні науковці. Таким чином, наявність наукової школи там — це основний рушій подальшого розвою науки. Саме тому, наприклад, у професора Інституту національної безпеки Університету Делаверу (США) М.Дж. Мілера, який присвятив свій науковий по-

шук проблемам міграції, немає учнів, які досліджували б проблеми реформування юстиції в США або питання відшкодування шкоди учасникам кримінального судочинства через неправомірні дії органів державної влади.

Більш того, порядок унормування і формування аспірантського корпусу визначається не адміністрацією закладу, а самими професорами, які власноруч одбирають собі аспірантів. Кожен професор відповідає за наукове розроблення певної тематики, кожен рік на це затверджується бюджет, в рамках якого і здійснюється набір найбільш кмітливих та творчих аспірантів. Тому бажання недолугих спудеїв пересидіти в аспірантурі кілька років там нездійсненне. Тож ніколи не вирішить проблем жорсткий адміністративний контроль, яким хизуються українські ВНЗ, адже річ не в тім, аби ті, хто поступив, захистили дисертації. Питання у збереженні наукових традицій, розвитку наукових шкіл і наукового руху до нових горизонтів пізнання.

Неправильне розуміння цього призвело до легітимації положення, закріпленого в настановах ВАК, про те, що тема докторської дисертації не може повторювати кандидатської. Утім, пробачте, про яку тоді наступність у науці може йтися, коли чиновники забороняють автору обрати напрям дослідження на все життя, щоб поступово, згідно з вимогами до оформлення робіт кандидатського і дисертаційного рівня досліджувати обрану проблему?

Кандидатська дисертація є початком наукового шляху, а докторська має слугувати його органічним продовженням. За таких умов можна буде говорити і про цілісність, і про системність дослідження, і про безперервність наукового зростання особистості.

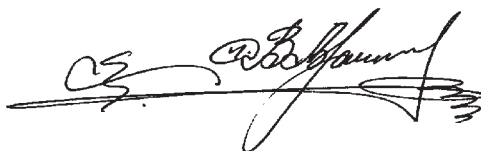
Переконали, що визначальна роль у підготовці фахового та компетентного науковця має належати науковому керівникові. Від його компетенції, педагогічної майстерності, особистих якостей, вміння мотивувати та сприяти у подоланні фрустрацій на тернистому науковому шляху залежить якість кінцевого продукту — ступінь вартості наукового фахівця. Науковий керівник, наче батько, який, узявши за руку, веде крізь терни до зірок, буремним світом науки, де чимало кліпнів, а головне — так важко повірити у власні сили, і так легко зневіритись у можливість наукових перемог. Тому керівник, на мою думку, виступає своєрідним **ordo ordinans** — упорядковуючим началом. Не вдаючись у філософський зміст даного поняття, яке запропонував І. Г. Фіхте, я хотів би наголосити на директивному значенні керівника, на необхідності підвищення його відповідальності за формування наукових шкіл.

Саме тому я й вирішив започаткувати випуск серії монографічних видань, в яких знаходили б своє відлуння результат, квінтесенція спільної роботи наукового керівника і його учня. Причому одразу ж зауважу, що, як на мене, то уособлює обумовлений порядок єдине упорядковуюче начало для молодого науковця — його керівник. Тому братиму до уваги не тільки ті роботи, де я фактично виступав офіційно закріпленим науковим керівником, а й ті, де безпосередньо був тим упорядковуючим началом для аспіранта і сприяв його становленню як майбутнього науковця.

Разом із керівником і його учнем безпосередню участь в реалізації проголошеної мною концепції бере спеціалізована Вчена Рада, члени якої своїми порадами сприяють подальшому нахненню в удосконаленні роботи.

Відтак, серія **«ORDO ORDINANS»** — це моя наукова позиція і конкретний внесок у **пропаганду системної науки в Україні**, в якій наукове співтовариство, що складається із вчених, молодих дослідників і майбутніх науковців як найбільш фаховий, інтелігентний та обізнаний шар української історичної нації — являє собою єдиний, цілісний інтелектуальний континуум, епістемологічну спільноту — еліту, яка має формувати дороговкази майбуття, засади національної ідентичності та прогресивного розвитку нашої держави.

**З непохитною вірою
в переможну ходу науки**

В. А. Ліпкан

PREFACE

Why I decided to start this series «**ORDO ORDINANS**»?

First of all, I have led an inner conviction of the need to overcome that artificial barrier, in which the current generation and future generation lose their immanent radical connection. Modern development of science in Ukraine becomes systematic, but painfully sad that now lacks affinity between scientific generations.

In most cases those who have earned scientific degree, very meticulously and partly subjective treat themselves towards talented younger generation, but also are trying to impose on the not untalented youth such a thing like unlimited improvement of their own theoretical studies.

Such intellectual separatism is partly converted into scientific “bullying» when certain groups of doctors of sciences make it impossible to defend dissertations, hiding behind dubious slogans about “necessity of improvement and a deeper studying of the subject of research.»

So now in science is a real monopoly on certain topics, research areas that not only affects the science itself, but also leads to the doubts in the light of science, forcing young people to think about the ability to work independently. Moreover now in Ukraine the concept of scientific school has somehow ended up almost outlawed, especially it concerns legal sciences. The role of the state — is a separate issue, unfortunately, in Ukraine the science hardly exists at the margin.

And also I would like to draw attention to the system of training of scientific personnels, that needs radical change. I am convinced, it is necessary to learn the experience of other countries, especially the U.S., where I was fortunate to learn. In particular, at U.S. universities training of scientific personnel is carried out on those areas on which the leading scientists are already working, thus the presence of scientific school there is a key driver of further development of science. This is why, for example, Professor of National Security University of Delaware (USA) M. J. Miller, who has devoted his scientific research

for problems of migration, has not students who would studied the problem of reforming the justice system in the United States or the recovery of damages to participants of criminal proceedings through illegal actions of state authorities.

Moreover, the procedure of normalization and formation of postgraduate corps is determined not by the administration of the institution, but by the professors who personally select themselves postgraduates. Each professor is responsible for the scientific development of a certain topic, each year the budget is approved for that, within which the admission of the most clever and creative graduate students is carried out. Therefore the desire of mediocre students to overstay in graduate school a few years — there is impossible. So the hard administrative control, which boast Ukrainian universities, never resolve the problems because that is not the question that those who entered — defend their dissertations. The question is in preserving scientific traditions, the development of scientific schools and scientific movement to new horizons of knowledge.

Wrong comprehension of this questions has led to legitimization of provision fixed in the guidelines of HAC, that the theme of the doctoral thesis cannot repeat the Ph.D. thesis. However, I'm sorry, about what then continuity in science can we talk when officials prohibit the author to choose the direction of his research for a lifetime in order to research gradually selected problem, according to the requests to the works of candidate and dissertation-level?

Ph.D. thesis is the beginning of a scientific way, and doctoral thesis should serve the organic extension of Ph.D. thesis. Under such circumstances it will be possible to talk about integrity, and finally about the systematic research, and about the continuity of scientific and personal growth.

I am convinced that the determining role in the preparation of professional and competent scientist must belong to Scientific leader. From its competence, pedagogical skills, personal qualities, ability to motivate and assist in overcoming frustrations on thorny scientific way depends the quality of the final product — the value of the degree of scientific expert. Scientific leader, like a father, who taking by the hand leads through the thorns to the stars, through the stormy world of science, where are many difficulties, and most importantly — so hard to believe in your own strength, and so easy to despair of the possibility of scientific victories. Therefore the Scientific leader, in my opinion, in this case is unique **ordo ordinans** — the arranging beginning. Without going into the philosophical meaning of this concept, which

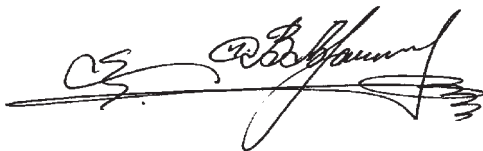
is proposed by I.H.Fihte, I would like to emphasize the directive sense of the Scientific leader, the need to increase its responsibility for the formation of scientific schools.

That's why I decided to start production of a series of books, in which the result, quintessential of teamwork of scientific leader and his disciple, would find its echo. At once I note that in my opinion, it represents due order, arranging beginning for the young scientist — his leader. Therefore I will take into account not only that works, where I actually was officially assigned as scientific leader, but also those where I directly was the arranging beginning for graduate and contributed to its establishment as a future scientist.

Together with the head and his student the Specialized Scientific Council, whose members contribute through their advice to further inspiration in the improvement of the work, directly participate in the implementation of the proclaimed concept.

Therefore, a series of **“ORDO ORDINANS”** — is my scientific position and concrete contribution to the **promotion of systemic conceptual science in Ukraine**, in which the scientific community, which consists of scientists, young researchers and future researchers as the most professional, intelligent and knowledgeable layer of Ukrainian historical nation — represents a single, holistic intellectual continuum, epistemological community — an elite, that has to establish ways to the future, the basis of national identity and progressive sustainable development of our country.

*With steadfast faith in the
victorious course of science*

V.A. Lipkan

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ВНЗ** — вищі навчальні заклади
ВРУ — Верховна Рада України
ДІБУ — Доктрина інформаційної безпеки України
ДІП — державна інформаційна політика
ДССЗЗІ — Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації
ЗМІ — засоби масової інформації
ЗМК — засоби масової комунікації
ІКТ — інформаційно-комунікаційні технології
ІС — інформаційне суспільство
КІС — концепції інформаційного суспільства
КМУ — Кабінет Міністрів України
НБУ — Національний банк України
НПА — нормативно-правовий акт
НПІ — Національна програма інформатизації
ПР — правове регулювання
РІС — розвиток інформаційного суспільства
СРІС — Стратегія розвитку інформаційного суспільства
ТЗІ — технічний захист інформації
ТНК — транснаціональні корпорації

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток України як незалежної держави здійснюється в умовах формування інформаційного суспільства, трансформації інформаційної цивілізації. Конфліктний розвиток сучасного світового співтовариства, поєднаний зі зменшенням ефективності діяльності міжнародних інституцій, а також конфліктогенність українського суспільства зсередини, обумовлена нестабільністю правової системи, утворюють живильне підґрунтя для активізації різноманітних деструктивних сил із метою завдати шкоди Українській державності.

Це зумовлює необхідність моніторингу інформаційного законодавства і приведення його у відповідність до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій. Реформування вітчизняного інформаційного права здійснюється в умовах динамічного й інтенсивного процесу інформатизації суспільних відносин, активізації реалізації інформаційної функції держави, розвитку різноманітних інститутів інформаційного суспільства. Стрімкий розвій інформаційних правовідносин, поєднаний із імплементацією людиноцентристської концепції, уможливили по-новому оцінити роль інформаційного суспільства у подальшій розбудові громадянського суспільства в Україні.

Дослідження чинного українського законодавства, а також вивчення міжнародно-правового досвіду регулювання суспільних відносин у сфері розвитку інформаційного суспільства свідчать про наявність системних прогалин у правовому регулюванні, що створює суттєві перешкоди для ефективного розвитку інформаційного суспільства, унеможливорює повноцінну реалізацію національних інформаційних інтересів, державної інформаційної політики в цілому.

У даному напрямі безпосередньо питанням розвитку інформаційного суспільства присвячені наукові дослідження таких вчених,

як: О. О. Григор, О. М. Ємельяненко, Є. О. Калашнюк, Г. В. Камаралі, А. В. Камуз, М. Г. Каращук, О. Г. Кривоконь, В. І. Кушерець, О. О. Маруховський, А. М. Новицький, О. В. Оверчук, О. О. Проскуріна, С. О. Руденко, А. Л. Свящук та ін.

Окремі аспекти проблематики інформаційного суспільства у той чи інший спосіб досліджувались у наукових працях таких вітчизняних учених, як: В. Ю. Баскаков, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, М. І. Дімчогло, В. А. Залізник, В. О. Кір'ян, І. А. Кисарець, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, О. А. Мандзюк, П. Є. Матвієнко, Г. П. Несвіт, Н. Б. Новицька, В. Я. Політило, Л. І. Рудник, І. М. Сопілко, О. В. Стоєцький, К. Г. Татарникова, А. В. Тунік, К. П. Череповський, О. В. Чуприна, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Т. А. Шевцова, О. В. Шепета, проте конкретні пропозиції щодо вирішення досліджуваних проблемних питань у комплексі не знайшли свого адекватного відображення.

Певне місце відведено аналізу особливостей розвитку концепцій інформаційного суспільства таких зарубіжних вчених, як: О. Бард, Д. Белл, Я. Зодерквіст, М. Кастельс, Й. Масуда, К. Мей, Е. Тоффлер, Ф. Уєбстер, а також суспільства знань та їх правових складових, запропонованих П. Дракером, Ф. Махлупом, Т. Стоун'єром, О. Т. Харчевніковим та іншими іноземними фахівцями.

Водночас методологія формування та розвитку державної інформаційної політики частково закладена в наукових та навчальних працях вітчизняних дослідників адміністративного та інформаційного права та політики, теорії державного управління, зокрема таких, як: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, І. В. Арістова, В. І. Гурковський, С. Ф. Джерджа, Р. А. Калюжний, Б. А. Кормич, О. В. Копан, О. В. Кохановська, І. Ю. Крегул, Г. М. Красноступ, А. І. Марущак, Н. Р. Нижник, І. М. Сопілко, В. Д. Павловський, О. П. Світличний, В. Ю. Степанов тощо.

Утім, проблема правових засад розвитку інформаційного суспільства в Україні, вивчення та визначення концептуальних засад розвитку інформаційного суспільства в контексті реалізації державної інформаційної політики досі не стали цілісним об'єктом наукових досліджень. У наявних роботах багатьох авторів розглянено лише деякі інститути інформаційного суспільства або доволі поверхово досліджено певні особливості розвитку окремих його складових. Проте, поза увагою

науковців залишилися важливі питання визначення концептуальних засад ефективного розвитку інформаційного суспільства в контексті його реалізації.

Більше того, не визначено методологічних засад формування неопарадигми інформаційної політики, через що недостатньо досліджені структурні та функціональні особливості інформаційної політики як інформаційно-правового феномена.

І хоча згадані дослідження мають вагоме науково-прикладне значення, вони не можуть через зашореність сприяти системному підвищенню ефективності правового регулювання суспільних відносин у сфері розвитку інформаційного суспільства в Україні як цілісного системного об'єкта наукових розвідок; не стимулюють прогресивного розвитку державної інформаційної політики. У зв'язку з цим актуальними напрямками виступає вивчення не лише правових, а й концептуальних засад розвитку інформаційного суспільства як цілісної наукової проблеми, а також формування методологічних засад неопарадигми державної інформаційної політики.

Окрім того, осторонь залишається проблема методологічного обґрунтування необхідності розроблення концепції інформаційної ідентичності як обов'язкової умови розвитку інформаційного суспільства в Україні, що значно ускладнює реалізацію державної інформаційної політики, актуалізує проблему надання останній чіткішої соціальної спрямованості, динамізму й ефективності.

Головною *метою* дослідження, результати якого викладені в монографії, виступає визначення концептуальних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні через надання науково обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні, а також обґрунтування й визначення методологічних засад формування неопарадигми державної інформаційної політики України.

Названа мета дослідження сприяла розв'язанню ряду *завдань*, а саме:

- визначити рівень наукових досліджень теми правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- надати правовий вимір концепцій інформаційного суспільства;
- сформулювати поняття інформаційного суспільства та виділити основні його ознаки;

- визначити філософські детермінанти розвитку інформаційного суспільства;
- узагальнити інформаційні інтереси як субстрат інформаційного суспільства;
- з'ясувати правову природу загроз в інформаційному суспільстві;
- сформулювати визначення та виокремити особливості гібридної війни як загрози розвитку інформаційного суспільства;
- запропонувати теоретичний алгоритм моделі пізнання інформаційної політики й визначити складові елементи алгоритму державної інформаційної політики;
- визначити феноменологічні засади державної інформаційної політики;
- сформулювати засади інформаційної гносеології;
- виявити онтологічні засади державної інформаційної політики;
- розробити засади інформаційної аксіології;
- визначити стан правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- узагальнити міжнародно-правовий досвід розвитку інформаційного суспільства;
- запропонувати правову модель розвитку інформаційного суспільства;
- сформулювати напрями удосконалення розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- розробити засади концепції інформаційної ідентичності.

Монографія є одним із перших в державі комплексних досліджень концептуальних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні як цілісної системи у поєднанні з методологічними засадами формування неопарадигми державної інформаційної політики.

Новаторськими є:

- подання правової моделі інформаційного суспільства, яку становлять: Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, Стратегія кібербезпеки інформаційного суспільства, Стратегія е-урядування, Стратегія розвитку телекомунікацій;
- пропозиція доповнити систему шкіл теорій інформаційного суспільства *правовою школою*, в рамках якої згідно з методологією компаративістики методів правової рецепції, а також синергетичного та міждисциплінарного підходів досліджуються різ-

номанітні механізми правового регулювання, регулятивна роль права, ефективність впливу права на суспільні інформаційні відносини, що виникають, формуються та розвиваються в інформаційному суспільстві;

- формулювання теоретичних підходів до правового регулювання розвитку інформаційного суспільства: *скептичний підхід*, за якого висловлюються думки щодо неможливості урегулювання суспільних інформаційних відносин через занадто велику їх структурованість і динамічність; *критичний підхід*, заснований на аналізові реальних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та критичного ставлення до відсутності нормативно-правової бази щодо регулювання нових суспільних відносин; *нігілістичний підхід*, за якого висловлюється думка про нездатність права регулювати суспільні інформаційні відносини, а також нездатність та неефективність права як регулятора суспільних інформаційних відносин, які є динамічними; *конструктивний підхід*, за якого пропонується ухвалити Інформаційний кодекс України, сформувати систему правового регулювання інформаційних відносин (у сфері інформації);
- для позначення процесів цифрової нерівності пропонується увести в науковий обіг нові поняття: *цифрова асиметрія* — за якої збільшення віку людства не супроводжується адекватним значним збільшенням індивідуальної тривалості життя, і з кожним поколінням на людину лягає дедалі більший тягар знань, який вона вже не в змозі засвоїти; *інформаційний маргінал* — особа, яка перебуває поза межами інформаційного суспільства, що втратила свій інформаційний статус внаслідок унікальності власної соціокультурної ситуації, при переході до глобальної взаємодії в рамках інформаціонального капіталізму, і неспроможності протистояти нав'язуванню та пристосуватися до якісно нової мережної архітектури інституційних структур інформаційного суспільства; *інформаційна інтелігенція* — інформаційно освічені люди, тобто ті, хто з величезних масивів інформації уміє відбирати лише потрібну і, використовуючи її, набувати інформаційні переваги над іншими, отримуючи суттєві важелі для встановлення контролю над інформаційним та іншими стратегічними просторами;

- розроблення етапів становлення наукової думки стосовно інформаційного суспільства в інформаційно-правовій доктрині незалежної України: *перший етап* (1991–1997 рр.) характеризується поверховим розумінням інформаційної сфери, що розглядається лише як складовий елемент національної безпеки і не усвідомлюється як самостійна складова з відповідним правовим інструментарієм правового регулювання; *другий етап* (1997–2003 рр.) характеризується усвідомленням трансформації світу з індустріального на інформаційне суспільство і необхідності формування інформаційного права як окремої галузі; *третій етап* (2003–2007 рр.) характеризується усвідомленням необхідності правового регулювання розвитку інформаційного суспільства, що й знайшло своє адекватне відображення через ухвалення Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Третьому етапу властива поява досліджень монографічного рівня, предметом яких є безпосередньо захист інформації з обмеженим доступом, особливості доступу до зазначеної вище інформації та виділення основних видів таємниць; *четвертий етап* (2007–2013 рр.) — характеризується практичним розвитком ідей формування інформаційного суспільства. Це знайшло своє відображення в ухваленні Концепції розвитку електронного урядування в Україні, Доктрини інформаційної безпеки України, законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» тощо. Також на даному етапі значно активізувалася рефлексія даних питань і в розвідках дослідників із інформаційної тематики; *п'ятий етап* (15 травня 2013 р. — дотепер) — ухвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- розуміння змісту *інформаційної глобалізації*, яка полягає в трансформації інформаційного суспільства до єдиної макросистеми, об'єднаної за зразком системи-оригіналу (засновника інформаційного суспільства), в якій інформаційні суспільства здатні до коеволюції лише в рамках глобального інформаційного суспільства.

У науковий обіг уведено нові поняття, надано їх тлумачення, а також розширено інтерпретації таких із них: «інформаційне суспільство», «інформаційний потенціал», «інформаційний простір», «інфор-

маційна глобалізація», «інформаційна ідентичність», «інформаційний порядок», «інформаційна культура», «інформаційні ресурси», «інформаційний суверенітет», «гібридна війна», «державна інформаційна політика», «інформаційна феноменологія», «інформаційна гносеологія», «інформаційна онтологія», «інформаційна аксіологія» та ін.

Елементом наукової новизни є алгоритм формування інформаціологічної парадигми: *наукова еліта*, що творить інформаціологічну парадигму: інформаціологію, інформаційне право, інформаційну безпеку; *освітянська еліта*—транслятор інформаціологічних знань: навчальні дисципліни з інформаціологічної тематики, що мають бути введені для викладання як обов'язкові в усіх ВНЗ гуманітарного профілю; *управлінська еліта* — після отриманих знань на другому рівні, на підставі верифікації парадигм, розроблених на першому рівні, впроваджує її у практичну інформаційну діяльність.

Окремо увагу в роботі приділено новій інтерпретації терміна «інформаційні інтереси» як інтереси інформаційного суспільства, а також класифікації загроз інформаційному суспільству.

Вперше надається визначення гібридної війни як загрози розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Запропоновано алгоритм складових державної інформаційної політики та теоретичний алгоритм моделі її пізнання.

Новаторським є застосування теорії справедливості Дж. Ролза до побудови моделі державної інформаційної політики. Внаслідок цього було отримано три основні авторські *інтерпретації теорії справедливості*: 1) кожен має рівне право на реалізацію інформаційних прав і свобод, яка є фундаментальним чином сумісною із аналогічною та адекватною свободою та інтересами інших; 2) будь-яка інформаційна цінність має бути доступною для будь-якого індивіда; 3) інформаційна нерівність є справедливою тільки тоді, коли несе загальну користь і компенсує втрати найбільш незахищених прошарків суспільства, найменш розвинених інформаційних суспільств.

Одним із елементів наукової новизни є пропозиція теоретичного алгоритму моделі пізнання інформаційної політики, яка має складатися із таких елементів: 1) інформаційна феноменологія; 2) інформаційна гносеологія; 3) інформаційна онтологія; 4) інформаційна аксіологія.

Окремо наукову увагу в роботі приділено формуванню *інформаційних цінностей* в рамках реалізації концепції інформаційної іден-

тичності, а також удосконалено основи моральної парадигми інформаційного суспільства через формування засад інформаційної культури.

Окремим пластом наукового пізнання у монографії стала *концепція інформаційної ідентичності*, ядром якої виступають людські комунікації в рамках нових трендів інформаційної культури. Основним засобом збереження інформаційної ідентичності виступає діалог інформаційних суспільств, транзитивність і транспарентність інформаційних культур.

Також авторами запропоновано актуальні *напрями дослідження інформаційної ідентичності* як важливого підґрунтя вироблення ефективної інформаційної політики, а саме: а) визначення просторового виміру боротьби за ідентичність: геополітичний, геостратегічний, геοінформаційний, геоправовий тощо; б) інформаційний вимір боротьби за ідентичність; в) інформаційну ідентичність і політику інформаційної ідентичності; г) вплив нових інститутів комунікацій на процес боротьби за ідентичність; г) напрями впливу нових комунікативних практик на інформаційну реальність і її осмислення як на концептуальному, так і на емпіричному рівнях.

Сформовані у роботі висновки та пропозиції визначають напрями удосконалення правового регулювання розвитку інформаційного суспільства та державної інформаційної політики України.

INTRODUCTION

Actuality of theme. The development of Ukraine as an independent state is carried out in conditions of forming of informational society & transformation of informational civilization. Conflict development of the modern world community, coupled with decreasing of the efficiency of international institutions, and internal conflictness Ukrainian society from within, caused by the instability of the legal system, form basis for activation of various destructive forces in order to harm the Ukrainian statehood.

This predetermines the necessity of monitoring of informational legislation and bringing it to the new socio-economic, political and legal informational realities. Reforming of the national informational legislation is carried out in a dynamic and intensive process of public relations informatization, intensification of implementation of informational function of the state, different institutions of the informational society. Rapid development of informational relations, combined with the implementation of human-centrist concept, made it possible to re-evaluate the role of the Informational Society in the further development of civil society in Ukraine.

Research of current Ukrainian legislation & study of international experience of legal regulation of public relations development in the Informational Society indicate the presence of systemic gaps in the legal regulation of this sphere. It creates the significant barriers to the effective development of the informational society, and makes impossible complete realization of national informational interests as well as the state informational policy. Scientists, whose works are related to the informational society development: A. A. Grigor, A. M. Yemelyanenko, E. O. Kalashnyuk, G. V. Kamarali, A. V. Kamuz, M. G. Karaschuk, O.G. Kryvokon, V. I. Kusherets, O. A. Maruhovskyy, A. M. Novitsky, O. V. Overchuk, A. A. Proskurina, S. O. Rudenko, A. L. Svyaschuk and others.

Some aspects of the informational society issues were studied by such domestic scientists as: I. V. Aristova, V. Yu. Baskakov, V. D. Havlovs-

kyj, M. V. Gutsalyuk, M. I. Dimchohlo, V. A. Zaliznyak, V. A. Kir'yan, I. A. Kysarets, V. A. Lipkan, O. V. Loginov, E. A. Makarenko, Y. E. Maksimenko, O. A. Mandzyuk, P. E. Matvienko, G. P. Nesvit, N. B. Novitska, L. I. Rudnyk, I. M. Sopilko, K. G. Tatarnikova, A. V. Tunick, K. P. Cherepovskyj, O. V. Chupryna, V. S. Tsymbalyuk, M. Y. Shvets, T. A. Shevtsova, O. V. Shepeta, but concrete proposals concerning the problem issues were not offered.

Foreign scientists pay also attention to the development of the informational society: O. Bard, D. Bell, Y. Zoderkvist, M. Castells, Y. Masuda, K. May, E. Toffler, F. Webster, and the knowledge of society and their legal components were offered by P. Drucker, F. Mahlup, T. Stoun'yer and other foreign researchers.

However, the methodology of the formation and development of the state informational policy is partly implicated in scientific and educational works of national researchers of administrative and informational law & policy, the theory of public administration, in particular: V. B. Aver'yanov, O. F. Andriyko, I. V. Aristova, V. I. Hurkovskyj, S. F. Dzherdzha, R. A. Kalyuzhnyj, B. A. Kormich, O. V. Copan, O. V. Kochanowska, I. Yu. Krehul, G. M. Krasnostup, A. I. Maruschak, N. R. Nyzhnyk, I. M. Sopilko, V. D. Pavlovskyj, O. P. Svitlychnyj, V. Yu. Stepanov and others.

But the problem of the legal principles of the Informational Society in Ukraine, study and determination of conceptual basis of its development in the context of state informational policy has still not become a separate object of holistic research. In the existing works of many authors only separate institutions of the informational society or superficially some features of its parts have been investigated; some directions in the state informational policy have been explored. Instead, the scientists haven't researched important issues of determination of the conceptual foundations of the effective development of the informational society.

Moreover, methodological principles of forming of the informational policy neoparadigms are not defined. Therefore the structural and functional features of the informational policy as informational and legal phenomenon haven't been studied enough.

Although, the present researches have significant scientific and practical importance, but due to their finiteness they can't contribute to systematic improvement of the efficiency of legal regulation of the social relations in the field of the informational society development in Ukraine as a holistic sys-

tem object of researches; don't stimulate the progressive development of the state informational policy. So, research of both legal and conceptual foundations of the Informational Society as a holistic scientific problem & formation of methodological principles of forming the state informational policy neoparadigm is relevant directions of modern researches.

In addition, the problem of methodological substantiation of necessity of development of the concept of informational identity as binding condition of the informational society development in Ukraine is still unexplored. It complicates the implementation of the state informational policy, actualizes the problem of giving more precise social orientation, dynamism and efficiency to it.

The main purpose of research, the results of which are described in the monograph, is to determine the conceptual foundations of the informational society in Ukraine, through the provision of scientifically based proposals for improving the efficiency of legal regulation of the informational society development in Ukraine, as well as substantiation and determination of methodological principles of forming of the neoparadigms of the state informational policy in Ukraine.

The purpose caused the formulation and solution of major tasks:

- to determine the level of scientific researches of legal regulation of the informational society development in Ukraine;
- to submit the legal aspects of the informational society concepts;
- to formulate the definition of the informational society and define its main features;
- to identify the philosophical determinants of the informational society development;
- to generalize informational interests as a substrate of the informational society;
- to clarify the legal nature of threats in the informational society;
- to formulate definition and distinguish the features of hybrid war as threat to the informational society development;
- to offer the theoretical algorithm of model cognition of informational policy & to determine the constituent the elements of algorithm of the state informational policy;
- to define the phenomenological bases of the state informational policy;
- to formulate the bases of informational gnoseology;
- to discover the ontological principles of the state information policy;
- to carry out the bases of informational axiology;

- to determine the status of legal regulation of the informational society development in Ukraine;
- to summarize the international legal experience of the informational society development;
- to suggest the legal model of the informational society development;
- to formulate the directions for improvement of the informational society development in Ukraine;
- to develop bases of the concept of the informational identity.

Monograph is one of the first in the state comprehensive research of conceptual foundations of the informational society development in Ukraine, combined with methodological bases of formation of the state informational policy neoparadigm.

Novelty is:

- *the informational society legal model was offered*, it consists of: the Strategy of the informational society development in Ukraine, the Strategy of the informational society cyber security, the e-government strategy, the Strategy of telecommunications development;
- proposal to supplement the system of schools of the informational society theories *with legal school*, within which, according to the comparativistics methodology, the methods of legal borrowing, as well as synergistic and interdisciplinary approaches, various mechanisms of legal regulation, regulatory role of law, the effectiveness of law impact at public informational relations establishing, forming and developing in the informational society are studied;
- formulation of theoretical approaches to the legal regulation of the informational society development: *sceptical approach*, in which the views on inability of regulation of public informational relations through their structuredness and dynamism are expressed; *critical approach*, based on the analysis of real trends of the informational society development and critical attitude to the absence of regulatory framework for the regulation of new social relations; *nihilistic approach*, which expressed the view concerning the law insolvency in regulating of the public informational relations and the inability and inefficiency of law as a regulator of the dynamic public informational relations; *constructive approach*, is proposed to adopt the Informational code of Ukraine, to form the system of legal regulation of the informational relations (in the field of information);

- it is proposed to introduce new definitions to scientific circulation: *digital asymmetry* — at which increasing the age of humanity is not accompanied by adequate significant increase of individual lifetime, and every generation on the person lies down more growing burden of knowledge which it is not able to learn; *informational marginal* — a person who is outside of the informational society, who has lost its informational status as a result of uniqueness of its own socio-cultural situation, during the transition to a global interaction within informational capitalism and the inability to resist the imposition and to adapt to a qualitatively new network architecture of institutional structures of the informational society; *informational intelligent-sia* — informationally educated and informationally literate people, i.e. those who are able to select only useful information, and using it to acquire an information advantage over the other, getting significant levers for establishing of control over the informational and other strategic spaces to denote the processes of the digital inequality;
- singling out stages of becoming of scientific thought concerning the informational society, in the informational-legal doctrine of independent Ukraine: *the first stage* (1991–1997 years) is characterized by superficial understanding of informational sphere, which is considered only as a part of national security and is not defined as an independent component with appropriate legal tool of legal regulation; *the second stage* (1997–2003 years) is characterized by transfer of the world from industrial to informational society and necessity of formation of informational law as a separate branch; *the third stage* (2003–2007 years) is characterized by awareness of the necessity of legal regulation of the informational society development, which was adequately reflected through the adoption of the Law of Ukraine «On basic foundations of the informational society development in Ukraine in 2007–2015 years». Third stage is characterized by appearance of monographic researches squarely focused on the direct protection of classified information, features of access to the abovementioned information and determination of basic types of secrets; *the fourth stage* (2007–2013 years) — is characterized by practical development of formation of the informational society ideas. This is reflected in the approved Concept of e-governance development in Ukraine, Doctrine of Informational Security of Ukraine, Laws of

Ukraine «On access to public information», «On personal data protection» and others. Also at this stage intensified considerably reflection of these issues in the scientific researches of scholars on informational subject; *the fifth stage* (from 15 May 2013 — till now) — adoption of the Strategy of the informational society development in Ukraine;

- understanding of the content of informational globalization, which is reflected in transforming of the informational society to unified macro system, united by original-system (the founder of the informational society), in which the informational societies are able to co-evolution only within the global informational society.

New definition and their interpretation are introduced into scientific circulation, and the interpretation of: «informational society», «informational potential», «informational space», «informational globalization», «informational identity», «informational order», «informational culture», «informational resources», «informational sovereignty», «hybrid war», «state informational policy», «informational phenomenology», «informational gnoseology», «informational ontology», «informational axiology» etc is expanded.

The algorithm of forming of informatsiology paradigm is an element of scientific innovation: *scientific elite*, that creates the informatsiology paradigm: informatsiology, informational law, informational security; *educational elite* — translator of informatsiological knowledge: educational disciplines of the informatsiological theme that should be fixed for teaching as compulsory at all higher educational institutions of humanitarian profile; *managerial elite* — after acquired knowledge at the second level, on the basis of verification paradigms, which are developed at the first level, should implement it in practical informational activity;

Separate scientific attention is paid to the new interpretation of the term «informational interests» as the interests of the informational society as well as classification of threats to the informational society.

The definition of hybrid war as a threat to the informational society development in Ukraine was submitted for the first time.

The algorithm of structural elements of the state informational policy and theoretical algorithm of its model cognition is proposed.

The application of theory of justice by John Rawls to build model of the state informational policy is the novelty. As a result, three basic author's *interpretations of the theory of justice* were received: 1) everyone has

an equal right to implement informational rights and freedoms, which are fundamentally similar and compatible with adequate freedoms and interests of other; 2) any informational value should be available to any individual; 3) informational inequality is valid only when the benefit is common and compensate losses of most vulnerable society segments, the least developed informational societies.

The proposal of theoretical algorithm of model cognition informational policy, which should consist of the following elements, is one of the elements of scientific novelty: 1) informational phenomenology; 2) informational gnoseology; 3) informational ontology; 4) informational axiology.

Separate scientific attention is paid to the formation of *informational values* as part of implementation of concept of informational identity; also basis for moral paradigm of the informational society through developing basic principles of the informational culture was improved.

Another aspect of scientific knowledge in the monograph is the concept of the informational identity, human communications in the framework of new trends of the informational culture is the core of which. Preservation of informational identity dialogue between informational societies, also transitivity and transparency of informational cultures is the primary means.

Also, the authors offered *actual directions of researching of the informational identity* as an important basis of effective informational policy production, which include: a) determining of the spatial dimension of the struggle for identity: geopolitical, geostrategic, geoinformational, geo-legal etc; b) informational dimension of the struggle for identity; c) informational identity and policy of informational identity; d) the impact of new institutes of communications on the process of struggle for identity; e) directions of influence of new communication practices on the informational reality and its comprehension at both conceptual and empirical levels.

Conclusions and proposals, formed in the monograph, determined directions of improvement of legal regulation of the informational society development and the state informational policy of Ukraine.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

- 1.1 СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
- 1.2 ПРАВОВИЙ ВИМІР КОНЦЕПЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА
- 1.3 ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1 СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розвиток інформаційного суспільства відбувається швидкими темпами. Якщо недавно дослідники вивчали різноманітні теорії походження інформаційного суспільства, точилися дискусії щодо доцільності уведення до наукового обігу даного поняття, називаючи його і постіндустріальним, і кібернетичним, і мережевим, і інформаціональним, то нині вже ні у кого не викликає сумніву той факт, що інформаційне суспільство як таке вже відбулося, незалежно від факту визнання його окремими науковцями чи політиками. Наразі постає інше дослідницьке завдання: визначення правових засад його розвитку саме як системи, упорядкування інформаційної функції держави і приведення інформаційних відносин до єдиного механізму правового регулювання в рамках реалізації державної інформаційної політики. Одним із дієвих механізмів на цьому шляху вбачається систематизація інформаційного законодавства.

Нині можемо констатувати значну активізацію розвитку інформаційного права, що зумовлено дедалі зростаючою роллю права, його визначального значення як регулятора суспільних інформаційних відносин.

Отже за даною темою достатньо джерел, в яких у той чи інший спосіб розглядаються та аналізуються різноманітні аспекти проблеми становлення та розвитку інформаційного суспільства, окремих його інститутів. Саме тому нами аналізуватиметься лише той сегмент наукових досліджень, де розглядаються проблеми розвитку саме ІС, залишаючи поза фокусом наукової уваги інші роботи, в яких порушені проблеми аналізуються лише побіжно за наступними важливими напрямками:

- **формування та розвиток інформаційної цивілізації** [1–22],
- **державна інформаційна політика** [23–32],
- **інформаційна безпека** [33–54].

Зважаючи на цю обставину, ми згрупували дані дослідження за хронологічним критерієм.

У 2003 році О.О. Григор захистив дисертацію «*Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект)*». Дисертація присвячена обґрунтуванню концепції державно-управлінських засад формування інформаційного суспільства, розробці сучасних механізмів комплексного управління його економічними і соціальними процесами. Окреслено загальні риси і визначено сутність інформаційного суспільства як процесу. Проаналізовано основні етапи і засади процесу формування інформаційного суспільства. Визначено основні чинники та фактори, що зумовлюють даний процес й впливають на нього, враховуючи сучасний світовий досвід, зокрема досвід Європейського Союзу.

Особливу увагу в дисертації приділено системному аналізу процесів формування інформаційного суспільства в Україні. Проаналізовано основні складові Програми «Електронна Україна» та етапи її реалізації, відзначено важливість подолання цифрової нерівності України щодо провідних країн світу. Розкрито особливості та основні аспекти законодавчого забезпечення даного процесу. Акцентовано увагу на необхідності якнайшвидшого прийняття законів, які сприяли б інформатизації суспільства. Запропоновано і теоретично обґрунтовано механізм прискорення формування інформаційного суспільства в Україні з метою підвищення інформаційно-інтелектуального потенціалу нашої держави [55–63].

Особливістю даної роботи є те, що, наголошуючи на напрямках державної інформаційної політики, автор визначає етапи формування інформаційного суспільства, а також окреслює участь європейських структур у даному процесі, натомість поза увагою залишає правові засади даного процесу, механізми захисту інформаційного суверенітету і гарантування реалізації інформаційних прав і свобод українських громадян. Більше того, поза увагою дослідника також питання формування системного нормативно-правового забезпечення даного процесу, оскільки О. О. Григор звертає свою увагу лише на окремі документи, не розглядаючи систему норм, яка має чинити вплив на успішний розвиток інформаційного суспільства.

Не зовсім коректна пропозиція автора щодо розуміння *інформаційного суспільства* як процесу в цілому, що іманентно притаманний

сучасному етапові суспільного розвитку, сутність якого полягає в творенні, накопиченні, передачі, обробці та використанні інформації у всіх її проявах, інтенсифікації суспільного життя як на рівні окремого індивіда, так і суспільства загалом; перетворенні інформації та знання на продуктивні сили суспільства, формування на цій основі суспільства, заснованого на знаннях [55, с. 6].

Звернімо увагу на роботу М. Г. Каращука «Інформаційна влада як чинник демократизації сучасного суспільства», в якій розглядається феномен інформаційної влади, визначаються її поняття, структура, особливості політичного впливу, роль у демократизації сучасного суспільства.

Особливу увагу приділено вивченню суспільно-правової організації інформаційної влади, громадському телерадіомовленню. Дисертантом доведено, що інформаційна влада виступає чинником демократизації суспільства лише за умови, коли вона сама заснована на демократичних принципах. Підтримуємо позицію автора і в тому, що інформаційна влада може бути джерелом виникнення і нарощування небезпечних для суспільства негативних тенденцій. Вона, справді, може слугувати цілям демократизації суспільства, але може перетворитися і на дуже небезпечну зброю, спрямовану проти демократичної системи [64–68].

Для нас цікаві і положення роботи, які обґрунтовують важливість управління інформаційним суспільством. Адже М. Г. Каращук здійснює осмислення сутності *інформаційної влади* як системно-функціональної взаємодії, особливого роду зв'язку, який забезпечує здатність суб'єктів за допомогою цілеспрямованого поширення інформації реалізовувати свої цілі. Більше того, автор доводить, що вплив інформаційної влади на політичну поведінку людей відрізняється від звичайного інформування сталістю і асиметричністю впливу комунікатора на реципієнта, високим ступенем контролю за його поведінкою. Суб'єктами й основними носіями інформаційної влади в сучасному суспільстві є інформаційні інститути — засоби масової інформації, наукові і науково-просвітницькі установи тощо. Головною функцією інформаційної влади є управління комунікаціями, їх змістом і спрямованістю.

Результатом здійсненого аналізу виступає теза М. Г. Каращука про те, що інформаційна влада стає основним чинником політики і демократизації сучасного суспільства [64]. Отже, положення даної робо-

ти можуть слугувати підтвердженням нашої позиції щодо **необхідності державного управління інформаційною сферою** через формування інформаційної влади, а також відповідних їй інституціональних структур, представлених державними органами та інститутами громадянського суспільства, які мають спільно здійснювати державну інформаційну політику. Визначальну роль в регулюванні суспільних інформаційних відносин має відігравати право. Натомість у дослідженні *М. Г. Карашука* саме правовим питанням уваги й не приділено, що є підтвердженням актуальності даної теми через, з одного боку, нагальність її вирішення, а з іншого — неприділення достатньої уваги в науковому плані.

Схвально можемо ставитися і до думки щодо необхідності посилення громадського контролю над інформаційною владою. І хоча дана думка не знайшла свого адекватно відображення на сторінках дисертації *М. Г. Карашука*, утім є важливою з огляду на комплексне бачення дослідником проблеми: інформаційна влада — інформаційні інститути — контроль над ними.

І в даному контексті формування інформаційної влади і громадського контролю ми не змогли залишити поза увагою роботу *А. Л. Свящука* «*Феномен маргінальності в генезисі сітьового суспільства*», в якій автор аналізує структурний і культурний маргінальні стани соціальних суб'єктів, що виникають при трансформації соціальної структури й соціокультурної сфери суспільства в обставинах переходу до нового способу структурної стійкості — інформаціонального капіталізму, який діє в умовах глобальної економіки й політики. Висвітлюються питання зміни принципів соціальної стратифікації і наступності соціальних структур при становленні сітьового суспільства з урахуванням регіональної специфіки. Пропонується авторський підхід до дослідження маргінальності в сітьовому суспільстві. Дисертантом формулюються нові визначення концептів маргінальності, а також маргінальні наслідки «сітьовізації», що відбувається на стику глобалізаційних і локалізаційних процесів. Це для нас важливий дослідницький елемент, оскільки маргінальні елементи виступають членами і складають інформаційне суспільство.

При цьому, розвиваючи думки дисертанта, на наш погляд, конструктивними виступають пропозиції автора щодо профілактики маргіналізації, яка в умовах генези сітьового глобального суспільства може

привести до розколу єдиних соціокультурних просторів та зіткненню різних інформаційних та сіткових цивілізацій [69–73].

У даному контексті важлива позиція автора, що природа маргінального, детермінована генезисом глобального сіткового суспільства інформаційної епохи, істотно відрізняється причинами маргіналізаційних процесів, основними напрямками маргіналізації, її наслідками, структурою маргінальних груп від природи маргінального індустріального періоду. Сутність і якісні характеристики маргінальності визначаються унікальністю власної соціокультурної ситуації, і це необхідно враховувати, аналізуючи перехід до глобальних взаємодій інформаціонального капіталізму, що нав'язує сітвову архітектуру суспільних структур, яка, своєю чергою, також формується під впливом регіональних особливостей [69, с. 14].

Тож можемо побачити, що даний автор також науково обґрунтовує можливості інформаційного поневолення і наслідки інформаційного імперіалізму, одним із результатів яких є формування нової верстви інформаційного суспільства — **інформаційних маргіналів**. Отже, нами **уперше** уведено в науковий обіг поняття *інформаційний маргінал*.

Розвиваючи дану думку та екстраполюючи положення роботи А. Л. Свящюка [69, с. 14], можемо запропонувати власне бачення на **причини утворення даного прошарку**: інформаційне суспільство привнесло додаткові суперечності глобального й локального в повсякденне соціальне життя, а також зумовило практику знову повторюваного знаходження себе в обставинах багатоманітності перспектив і нескінченної зміни альтернативних ситуацій, що вимагає від людини постійної готовності переадаптації до мінливих інформаційних зовнішніх умов. Людина інформаційна до цього не завжди готова як ментально та світоглядно, так і розумово та фізично. Більше того, держава не створила надійних правових гарантій цього вибору та самоідентифікації себе в інформаційному світі та інформаційному суспільстві, не сформувала механізму надійного захисту інформаційних прав і свобод людини.

Це зумовило формування нової — **інформаційної культури** — яка у поєднанні зі зростаючою динамікою життя вимагає, передусім, індивідуальних зусиль для прискореної перебудови власної ідентичності, коли природне пристосування до зовнішніх умов, швидкість зміни яких була порівняна із тривалістю життя, залишилося в історії. Нинішня маргіналізація на пряму пов'язана зі швидкістю пристосування

людини до інформаційного світу, саме він зараз замінює оточуюче середовище, саме він визначає майбутнє цілих держав і суспільств, їхній ефективний розвиток.

Ті, хто залишається поза інформаційного суспільства, — залишається поза контекстом глобальної інформаційної історії, на смітнику інформаційної цивілізації. Саме тому *в рамках інформаційної культури і мають бути розроблені аксіоми індивідуального пристосування до атрибутивних динамічних змін в інформаційному середовищі.*

Заміна інформаційного середовища насправді спричинює підміну реального світу інформаційним та цифровим (сітьовим, діджитальним тощо) — віртуальним світом. І тому в рамках даних положень ми знову ж таки актуалізуємо системні проблеми правового характеру, які можна розглядати як окремі напрями подальших наукових досліджень:

- *правового* виміру розвитку інформаційного суспільства,
- *правового* регулювання державної інформаційної політики,
- *правового* регулювання державного контролю за інформаційною владою,
- *правових* механізмів контролю за трансформацією інформаційного суспільства,
- *правових* засад інформаційної (цифрової) взаємодії учасників інформаційних правовідносин;
- *правових* засад розвитку інститутів інформаційного суспільства тощо.

Тому можемо підтримати автора у виділенні ним проявів маргінального в генезисі сітьового суспільства в Україні, до яких належать: «Різка поляризація соціальних верств за рівнем життя; перевага спадної соціальної мобільності; занепад колишнього середнього класу; збільшення периферійних верств — тих, хто, не ідентифікуючи себе з основними соціальними групами, не бере участі у відносинах і діяльності центральних інститутів; втрата суспільством колишньої єдності; зростання соціального відчуження; розрив соціальних і культурних зв'язків; наростання в периферійних верствах почуттів розгубленості, непевності, тривоги, нестабільності, дезорієнтації, аномії, втрати звичних і перевірених орієнтирів, що призводить до відчуття себе чужим у рідному суспільстві; добровільний відхід цілих соціальних груп за межі панівних відносин; замкнутість у субкультурах; культурна й духовна фрагментарність; збільшення кількості сект; зростання рівня

злочинності й наркоманії серед молоді за умов неконтрольованого суспільством завершення формування ідентичності; вороже ставлення до центральних інститутів влади й протестна поведінка; сепаратистські настрої й політичний екстремізм; зайва заполітизованість більшості суспільних процесів; конфлікт етнічних, релігійних і цивільних ідентичностей у ситуації ідеологічної невизначеності; відсутність політичної суб'єктності; тіньовизація економіки» [69, с. 15].

Основними небезпеками маргіналізації в генезисі сітьового суспільства, на думку А. Л. Святичука виступають: *на рівні суспільних одиниць* — розкол єдиного соціокультурного простору на слабоінтегровані різномірні сегменти, а також політична нестабільність і дисфункціональні збої в суспільній системі; *на рівні індивідів* — випадання індивіда із соціальної взаємодії, а також руйнівна здатність деформувати особистість у результаті тривалого перебування в маргінальному стані [69, с. 15].

Для нас такі висновки є важливими: адже інформаційна маргіналізація може стати каталізатором дестабілізації в державі аж до її розпаду. Стосовно індивідів, учасників інформаційних відносин, то вони можуть зазнати інформаційної особистісної деградації, зламу психіки і впасти у стан фрустрації та відчаю. Таким чином, правове регулювання РІС суспільством має відігравати ключову роль у профілактиці інформаційної маргіналізації, недопущенні переростання рівня маргіналізації до загрозливих масштабів, унеможливленні застосування інформаційних технологій, що використовують фіктивні репрезентативності, а також вплив економічних важелів у системі глобальної економіки і є наслідком провокативних маніпулятивних дій інформаційних технологій.

Розвиваючи дані думки, В. М. Семиколонов підготував розвідку «Мораль в інформаційному суспільстві», в якому здійснено філософське дослідження проблеми впливу інформаційного суспільства на мораль як на основний механізм регуляції індивідуальної та соціальної дії. За допомогою аксіологічного підходу було з'ясовано специфіку буття моралі в інформаційному суспільстві. Аналізуються роль моральної рефлексії в протистоянні інформаційному маніпулюванню свідомістю, роль інформаційної еліти у формуванні моралі, вплив процесів глобалізації на мораль [74].

У роботі автор, до речі один із небагатьох, звертає увагу на важливість правового регулювання розвитку інформаційного суспільства.

Зокрема він зазначає, що перехід до інформаційного суспільства можливий лише при стимулюванні певних споживчих потреб та легітимізації відповідних моральних норм [74, с. 2].

Аналіз роботи В. М. Семиколенова надає нам можливість висунути гіпотезу про *необхідність формування* на підставі аксіологічного підходу та морально-етичної рефлексії інформації *моральної парадигми інформаційного суспільства*. Вагомими для нас виступають думки автора про те, що потоки інформації є спрямованими, за їх допомогою здійснюється маніпулювання індивідуальною та масовою свідомістю. Вони транслюють певну систему цінностей, що впливає, перш за все, на мораль як основний механізм саморегуляції людини й суспільства [74, с. 12].

Усвідомлюючи неможливість позбутися маніпулятивного впливу, ми виступаємо за правове регулювання такого впливу, адже втеча від тоталітаризму в індустріальному світі фактично призвела до потрапляння в пастку інформаційного суспільства — до інформаційного тоталітаризму. Тому будь-які механізми трансформації спільнот мають відбуватися з урахуванням їх інтересів і на підставі норм права. Безконтрольний розвиток інформаційного суспільства призвів до появи нових інформаційних викликів, які доволі часто перевищують можливість адекватної відповіді держави.

Вагомою тезою роботи є спростування думки про те, що сьогодні «інтелектуали правлять світом», оскільки напрямок руху задає не інформаційна, а правляча еліта [74].

Це додатковий аргумент на користь нашої позиції щодо формування державної інформаційної політики й удосконалення засад правового регулювання розвитку інформаційного суспільства. Стратегії позиціонування інформаційної еліти як панівної, насправді спрямовані на маніпуляцію свідомістю пересічних громадян, формування у них зневіри до чинного уряду, який існує в реальному житті, натомість нав'язування думки про ефективність уряду віртуального — інформаційної еліти, блогерів. Так, в Росії під час президентських виборів в 2012 році, відомий блогер *Олексій Навальний* спробував підняти через Інтернет маси і, підмінивши реальність зі справжньої на віртуальну, намагався скасувати результати виборів, аби самому отримати владу. Наслідком цього стало ув'язнення *О. Навального*. А головне: прагнення до реальної влади у реальному світі завжди є, було і буде; і зміна декорацій, у вигляді чи то індустріальної, чи то постіндустріальної, чи

то інформаційної цивілізації жодним чином не впливає на суть процесів, а визначає лише методи та технології досягнення загального задуму — захоплення та якнайдовше утримання влади.

Тож слід визнати, що інформаційно розвинені суспільства слугують інформаційною моделлю, яка нав'язується іншим реципієнтам інформаційних стандартів — інформаційних алгоритмів способу життя, мислення, розвитку тощо. Ба більше, поняття «стандарт» було уведено із метою щоб нав'язати інформаційну модель розвитку, вигідну державам-засновницям інформаційної цивілізації, передусім США.

Наявність розвиненої інформаційної інфраструктури, а також інформаційні технології стирають кордони і не потребують здійснення воєнних дій у звичайному розумінні, адже впливати на владу і свідомість людей можна й без перетинання реальних кордонів, оскільки в інформаційному просторі кордонів не існує.

Насправді, інформаційні лідери, як правило, не є взірцем моральності. Тож за таких умов глобальний інформаційний простір може спричинити духовну кризу, моральну деградацію. Наразі стикаємося з проблемою підміни справжньої і віртуальної реальності, коли інформаційні лідери, нав'язуючи зразки поведінки через так звані стандарти, пропагують себе взірцем у будь-яких сферах суспільних відносин, у тому числі у сфері моралі, хоча в реальному житті це далеко не так. Більше того, довівши факт нетотожності правлячої та інформаційної еліт, доходимо висновку про брутальне шахрайство у глобальному масштабі, коли фактично за допомогою інформаційних технологій сформовано віртуальний світ, в якому і за правилами якого суб'єкти управління інформаційною цивілізацією намагаються примусити жити панівні, а не інформаційні еліти в реальному світі.

За таких обставин важливого значення набувають дослідження, в яких звертається увага на питання *безпеки функціонування інформаційного суспільства*. Одним із таких досліджень є робота О. М. Яхно «Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект)» [75]. Зокрема, дослідниця зазначає, що глобалізація вигідна передусім сильним країнам, однак рівень розвитку інформаційної складової тісно пов'язаний із безпекою держави: період становлення механізмів інформаційного суспільства є дуже небезпечним, оскільки країна може ввійти у світові інфраструктури, не створивши при цьому механізмів захисту [75, с. 10].

Наша думка знаходить своє підтвердження в роботі О. М. Яхно: «Медіа-реальність сьогодні формує ключові соціально-психологічні парадигми, а значить — конструює суспільну свідомість і моделює політичну кон'юнктуру... відповідно розглянуто *чотири основні моделі інформаційної політики держави*, виокремлених українськими дослідниками: інформаційна експансія; відкриття інформаційного простору держави в обмін на допуск до інформаційних потоків інших країн та участі у їх формуванні; відкриття інформаційного простору, при цьому не участь в світових інформаційних процесах; відсутність спеціальної уваги до питання інформаційного суверенітету. Встановлено, що друга модель в контексті євроінтеграційних процесів є найбільш прийнятною для України» [75, с. 9].

Звернімо увагу ще й на таку думку О. М. Яхно, що в Україні існує баланс відносин у форматі «етнос-держава», і зусилля державної інформаційної політики мають бути спрямовані на підтримання цього балансу з огляду на загрози його порушення... відтак у реалізації геополітичних стратегій на перший план поступово виходить інформаційна складова (так званий чинник «м'якої сили»), замість економічної та військової могутності країни (так званий чинник «жорсткої сили») [75, с. 5–8].

У цьому аспекті далі йде М. Х. Ялі, який відзначає тенденцію до формування нових ідентичностей. На його думку, «глобалізація спричинює локалізацію ідентичностей: завдяки сучасному транспорту і засобам зв'язку, а також міграції населення планети національна ідентичність була змушена до певної міри поступитися місцем ідентичностям субнаціональним, груповим, релігійним, транснаціональним, космополітичним і цивілізаційним» [76, с. 15].

Натомість, підтримуючи таку позицію дослідника зазначимо, що динамічний розвиток інформаційного суспільства відбувається на тлі численних порушень міжнародного права і резолюцій СБ ООН з боку США та їх найближчих західноєвропейських союзників, прагненням переглянути наслідки Другої світової війни, змінити базові Вестфальські принципи підтримки стабільності міжнародного порядку: непорушності державних кордонів, невтручання однієї держави до внутрішніх справ іншої, так само як і визнання однієї держави іншою як самостійного, незалежного, повноправного суб'єкта міжнародних відносин. За таких умов шлях формування нових ідентичностей є вигід-

ним світовій правлячій еліті, яка за допомогою інформаційних технологій прагне нівелювати роль держави в сучасному світі, стерти значення самоідентифікації і, передусім, категорії етнос-держава.

Очевидно правильним є підхід дослідника, який зауважує, що нині інформаційна галузь становить олігополію, гігантську і глобальну за своїми масштабами індустрію. Нині на глобальному медіа-ринку домінують лише близько десятка ТНК, які є найбільшими корпораціями світу і тими акторами, що підтримують та регулюють міжнародний інформаційний порядок [76, с. 14].

У цьому контексті важливими стають питання *правового регулювання міжнародного інформаційного порядку*, формування механізмів рівноправного доступу до інформаційних ресурсів, діяльності суб'єктів міжнародних інформаційних відносин тощо. Адже більшість досліджень фокусують свою увагу на політичних проблемах формування інформаційного суспільства та подеколи пропонують певні заходи організаційного характеру для розвитку інформаційного суспільства в Україні. Натомість робіт, присвячених проблемам правового регулювання відносин у даній сфері, обмаль.

Тож можемо підтримати *Д. В. Дубова*, який вдало встановив зв'язок між проблемою формування спільноєвропейської ідентичності й *наднаціональних інституцій ЄС*. Зокрема дослідник констатує посилення ролі подібних інституцій на тлі несформованої спільноєвропейської ідентичності громадянами країн ЄС, через що відбувається обмеження їхніх прав та повноважень (дискримінація). Зроблено висновок, що формування спільноєвропейської політичної ідентичності у контексті проблем забезпечення **європейської політичної безпеки** наштовхнулося на нерозв'язаність проблеми забезпечення основного права громадян країн ЄС бути «єдиним носієм суверенітету» [77, с. 11]. Отже, доходимо висновку: **інформаційна глобалізація за певних умов і, передусім, відсутності правового регулювання може призвести до дискримінації**.

Дана теза є додатковим аргументом на користь нашої позиції щодо підміни понять тими дослідниками, які вважають етнонаціональну ідентичність атрибутом індустріального суспільства, і таким, що потребує світоглядної трансформації до ідентичностей цивілізаційних. Адже саме етнонаціональна ідентичність як атрибут Української історичної держави за умов його активізації, а не постійного гноблення та інформаційно-

го пригнічення, має трансформуватися на життєдайне джерело формування громадянської політичної ідентичності «європейця».

Актуальним є звернення уваги Д. В. Дубова у своїй дисертації «Політико-комунікативна безпека України у євроінтеграційному контексті» на те, що у соціально-політичній сфері розвиток інформаційного суспільства спрямований на якісну зміну можливостей зворотного зв'язку між основними акторами політичної комунікації у форматі «Держава — Громадянин». Показано, що завдяки новітнім інформаційно-комунікаційним технологіям з'являються нові форми практичної реалізації цього обов'язкового елемента демократичної політичної комунікації [78].

Корисними для нашої роботи є міркування автора щодо м'якої десуверенізації в процесах європейської інтеграції. Контекст інтеграційних процесів зумовлює трансформацію наукових підходів до розуміння і реалізації державного суверенітету, а в рамках розвитку інформаційного суспільства набуває нового змісту.

Важливий і висновок Д. В. Дубова: «...процес євроінтеграції характеризується поступовою втратою суверенітету держав, що відбувається на тлі поступового «одержавлення» самого ЄС. Розглянуто основні напрями здійснення цих процесів — федералізації в рамках ЄС, створення «євробюрократами» власного «апарату примусу» та спроби створення власне спільноєвропейської Конституції та спільних зовнішньополітичних інституцій, набуття ЄС «символьної» атрибутики, характерної для суверенних країн. Сформульовано три основні складові принадливого образу ЄС — фактор «забезпечення стабільності та безпеки», фактор доступу до «рогу достатку» та фактор «залучення до еліти» [77].

Дані положення будуть використані нами при аналізові правового виміру загроз ІС, акцент буде зроблено на органічному поєднанні виликів та напрямів державної інформаційної політики. Особливої ваги набуватимуть описові моделі трансформації м'якої десуверенізації до повної втрати суверенітету і державності, тобто впровадження в дійсність віртуальних моделей знищення України.

Певну зацікавленість в аспекті розвитку комунікативних можливостей ЗМІ у формуванні інформаційного суспільства можемо знайти у роботі Т. П. Хлівнюк «Вплив засобів масової інформації на політичний простір сучасної України», в якій здійснено комплексне дослідження впливу ЗМІ на політичні трансформації в суспільстві на основі ана-

лізу моделей комунікаційних процесів; досліджено різні підходи щодо визначення функцій засобів масової інформації у суспільстві, що може бути (із застосуванням методів екстраполяції) пристосовано до потреб нашої монографії.

Окрему увагу приділено аналізу змісту впливу ЗМІ на суспільство, який може мати як позитивні, так і негативні тенденції. Тож, розвинувши думку дослідниці, зауважимо, що без ефективної діяльності ЗМІ інформаційне суспільство не здатно до ефективного розвитку [79], через що даний напрям буде зараховано до основних стратегічних напрямів РІС.

Вчасною стала робота Є. О. Калашнюк *«Політичні імперативи інформаційного суспільства в контексті євроінтеграційних процесів (на прикладі Європейського Союзу, Республіки Італія і України)»*, в якій було досліджено сучасний стан і тенденції глобальних комунікаційних процесів; структуровані основні напрями досліджень інформаційного суспільства американськими, європейськими, російськими та українськими науковцями; визначено вплив інформаційно-комунікаційних технологій на регіональну політику; надано докладний аналіз інформаційної політики Євросоюзу та Італії, а саме — програм становлення інформаційного суспільства та їх впливу на зовнішньополітичні доктрини, створення інформаційної інфраструктури і поширення стратегії електронного уряду; з'ясовано сутність інформаційної політики України та визначено перспективи її розвитку, що в цілому викликає зацікавленість з нашого боку [80].

Зважаючи на спеціальність дослідження автором було проаналізовано політичні аспекти становлення інформаційного суспільства, з'ясовано різні інтерпретації даного терміна й аргументовано власну позицію щодо коректності застосування терміна «інформаційне суспільство».

Певну цінність для нашої роботи становлять положення стосовно дослідження політико-правових передумов формування сучасного європейського інформаційного суспільства, диференційні підходи авторів європейського інформаційного простору до реалізації глобальної стратегії постіндустріального розвитку з вирішальним наголосом на особливостях інформаційної політики в умовах регіональної інтеграції.

Зокрема, Є. О. Калашнюк здійснює аналіз положень основних документів у цій сфері і практики ЄС, включаючи документи останніх ро-

ків: Сьома рамкова програма, «i2010 — Європейське інформаційне суспільство задля розвитку та зайнятості», «Біла книга» про Європейську політику комунікацій». Натомість, з огляду на предмет і спеціальність дослідження автор здійснює їх аналіз із суто політологічних позицій без виходу на конкретні пропозиції щодо механізмів імплементації міжнародного інформаційного законодавства, а також удосконалення ПР РІС в Україні.

Більше того, не зовсім коректним за даного випадку вважається віднесення Є. О. Калашинюк до правових актів такого роду документів, як програма, а більше того, — Біла книга. Якщо щодо теоретичних досліджень стосовно такого документа, як «програма» достатньо досліджень у правничій літературі, то щодо визначення місця та ролі такого документа, як «Біла книга» в системі нормативно-правового регулювання суспільних відносин, ми знайдемо обмаль робіт. Однією з них є робота В. А. Ліпкана [81, 82]. Зокрема дослідник зазначає: «Біла книга слугує результатом публічної апробації своїх висновків та рекомендацій в ході численних комунікативних заходів авторитетними фахівцями, представниками органів державної влади, громадських організацій, недержавних аналітичних центрів, незалежних експертів. Вона виступає результатом пошуку модерних, адаптованих до міжнародних стандартів аналітико-прогнозного забезпечення політики керівництва держав, форм викладу та оприлюднення результатів наукових досліджень у сфері національної безпеки» [81, с. 82].

Таким чином, зважаючи на той факт, що «Біла книга» не є нормативним актом, а виступає лише орієнтиром, джерелом формування нових правових актів, можемо визнати неповним аналіз Є. О. Калашинюк саме правових аспектів виміру інформаційного суспільства.

Більше того, зважаючи на спеціальність дослідження, не можемо погодитись із критеріями, які обрала дослідниця для формування власних висновків по роботі. Адже, на наш погляд, доцільнішим було б продемонструвати систему правового регулювання інформаційного суспільства, зазначивши на документи концептуального характеру, ті, що носять перспективний характер, і ті, що регулюють окремі аспекти інформаційних відносин або функціонування окремих інститутів ІС. А вже потім зауважити на існування найновіших документів (а не нормативних актів, до яких Біла книга не належить), які доцільно проаналізувати в контексті роботи. Бо, наприклад, висновки автора про опти-

мальність позиції політичних позицій ЄС як суб'єкта міжнародних інформаційних відносин внаслідок аналізу лише програм і Білої книги є неповними і недостатньо аргументованими [83, с. 5]. Проте це наша думка, яка відбиває власний методологічний підхід і системне бачення щодо дослідження тих чи інших процесів у сучасному геопр правовому просторі.

І в даному ракурсі відзначимо визначення поняття *політики інформаційного суспільства* — комплекс тактичних і стратегічних позицій, зумовлених пріоритетами зовнішньої та внутрішньої взаємодії акторів міжнародних інформаційних відносин [83, с. 6].

На наш погляд, така вузька позиція саме і виступає наслідком поверхового підходу дослідниці до розв'язання поставлених завдань. Адже триада елементів: оперативний, тактичний та стратегічний — виступає майже парадигмальною в науці. Тому неврахування оперативних компонентів при визначенні поняття політики є невірним. Також концептуально не можемо погодитись і з підходом авторки, яка концентрує увагу на меті політики, що зумовлена пріоритетами взаємодії. Річ у тім, що будь-яка політика, виступаючи мистецтвом управління за Аристотелем, фактично спрямована на реалізацію мети, у даному випадку мети існування інформаційного суспільства. Взаємодія становить лише одну з функцій управління, тобто лише один із аспектів політики, і жодним чином не може слугувати орієнтиром і дороговказом для системної політики розвитку інформаційного суспільства, як на це вказує Є. О. Калашнюк [84, 85].

Відтак, авторка помилково ототожнює непорівняні елементи, припускаючись методологічної помилки: визначаючи родові поняття крізь видові. Так само можемо не погодитись та з терміном «комплекс» [86], який фактично не відображає взаємопов'язаності і корелятивної обумовленості елементів даної політики. За такого випадку, на наш погляд, коректніше вживати термін «система».

Такий докладний аналіз даного поняття у цьому підрозділі нашої монографії ми здійснюємо для того, щоб продемонструвати послідовність Є. О. Калашнюк у неточностях і поверховому підході як до дослідження певних елементів проблеми, так і до формування власних висновків.

Утім, важливими є висновки Є. О. Калашнюк стосовно того, що, незважаючи на низку заходів, євроінтеграційні імперативи України

мають загалом декларативний характер, оскільки не ґрунтуються на чіткій стратегії — входження до структур європейської спільноти, що пояснюється внутрішніми причинами: жорстоким протистоянням політичних еліт, неоднозначним ставленням до такого вибору української громадськості [83, с. 15].

Знову ж таки, поняття «стратегія» в політиці і праві мають різні тлумачення, тож далі нами аналізуватиметься стратегія РІС в проголошених двох аспектах: як напрям державної політики і як нормативний документ.

Водночас політична стратегія відсутня тому, що вона не є легітимованою, тобто офіційно закріпленою в нормативно-правовому акті. І хоча в Україні ухвалено Доктрину інформаційної безпеки України, в її рамках розглянуто лише безпекові питання, натомість питання стратегії розвитку інформаційного суспільства, місця та ролі державних та недержавних структур у реалізації державної інформаційної політики, питання електронного урядування та електронної демократії, цифрової взаємодії тощо є нерозглянутими.

Тож можемо навести додаткові аргументи на користь нашої позиції стосовно **визначальності саме правового регулювання розвитку інформаційного суспільства**.

Факторам формування особистості в інформаційному суспільстві присвятив своє дослідження *О. Г. Кривоконь*, проаналізувавши «*Чинники соціального формування особистості в умовах розбудови інформаційного суспільства (соціально-філософський аналіз)*» сутність і зміст процесу соціального формування особистості в умовах розбудови інформаційного суспільства. Дисертантом було показано суперечливість впливу розбудови інформаційного суспільства на процес соціального формування особистості [87]. Однак слід визнати, що робота присвячена аналізу особи, тож проблема інформаційного суспільства виступає лише інструментом розв'язання порушених у дисертації питань. Саме тому теоретичних питань, присвячених безпосередньо аналізу складових проблематики РІС, у дослідженні обмаль.

На цьому тлі вирізняється одне з небагатьох правових досліджень аналізованих нами питань — дисертація *Н. Б. Новицької* «*Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності*», в якій проаналізовано проблеми формування інформаційної культури в управлінській діяльності. У роботі намічені окремі риси

правового забезпечення становлення інформаційного суспільства (підрозділи 1.1 та 3.2) та інформаційної культури. Основна увага зосереджена на вивченні феномена «інформаційна культура». Неординарністю вирізняються думки дослідниці щодо правового забезпечення лінгвістичного аспекту інформаційної культури, а також необхідності запровадження управління Інтернет на прикладі протидії деліктній поведінці, у тому числі аргументована необхідність адміністративного регулювання Інтернету [88–98].

Утім слід визнати, що проблеми правового регулювання розвитку інформаційного суспільства лишилися поза увагою *Н. Б. Новицької*, що, власно, зумовлено предметом дослідження. Проте нами можуть бути використані певні положення цієї роботи в контексті урахування надбань інформаційної культури.

Зауважимо на роботу *С. О. Руденко* «*Прийняття управлінських рішень в інформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз)*». Дана робота є міждисциплінарним дослідженням із превалюванням філософської методології, що надало можливість всебічно проаналізувати управлінську діяльність. Виявлено базові моделі оптимізації ухвалення управлінських рішень в інформаційному суспільстві, а також розглянуто особливості управлінської діяльності в сучасній Україні [99]. Звертає на себе ґрунтовність вивчення дослідницею різних філософських підходів до розуміння інформаційного суспільства: інформаційно-економічного, інформаційно-технологічного, інформаційних потоків.

Натомість автором не запропоновано конкретних змін до нормативно-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства, не визначено принципів легітимації управлінських рішень в інформаційному суспільстві. Тож дана робота може бути використана нами лише як одне з філософських джерел для формування сучасної парадигми теорії інформаційного суспільства.

Окремі аспекти зазначених проблем розглянуті й у роботі *О. М. Ємельяненко* «*Електронний уряд: інноваційні підходи до політики і управління в інформаційному суспільстві*» [100], зокрема певні елементи наукового аналізу понять «електронний уряд», «електронна держава», «електронна влада».

А. М. Коломієць у роботі «*Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових*

класів» також розглядає питання впливу інформаційного суспільства на формування інформаційної культури. Зокрема, авторка зазначає, що інформаційне суспільство — це суспільство, засноване на знаннях. Основним чинником зростання національного продукту виступає прогрес знань і технологій; а джерелом продуктивності — технології генерування знань, оброблення інформації. Можемо підтримати автора у тому, що вона пристосовує проголошені гіпотези до власного дослідження. Відтак, наголосивши на визначальності знань при визначенні інформаційного суспільства, А. М. Коломієць доречно зауважує про зміни парадигми навчання: замість трансляції готових знань, що тривалий час використовувалися для вже наявних технологій, освіта сьогодні покликана бути випереджувальною, готувати суб'єкта навчання до самостійного оволодіння необхідною інформацією та формувати вміння застосовувати здобуті знання в умовах швидких суспільних змін. Замість функції обслуговування освіта має виконувати створювальну функцію, що значно підвищує відповідальність учителів за розвиток інформаційного суспільства. До нових функцій, які має виконувати освіта в інформаційному суспільстві, віднесено: створення умов для безперервної самоосвіти; забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів; розвиток навичок творчої інформаційної діяльності. Педагог інформаційного суспільства із основного джерела знань перетворюється на провідника в інформаційному середовищі й помічника в здобутті необхідних знань [101].

Розвиваючи тему Н. Б. Новицької і А. М. Коломієць стосовно значення інформаційної культури в розбудові інформаційного суспільства, Є. Я. Прохоренко підготувала цікаве дослідження «Феномен кіберкультури в інформаційно-технологічному відтворенні соціуму», розкривши сутність і зміст поняття «кіберкультура», окресливши та обґрунтувавши концептуальний підхід, який надає можливість здійснити соціологічний аналіз феномена кіберкультури. Авторкою було доведено, що ціннісні-нормативні системи є найбільш виразними характеристиками кіберкультури. Оптимальні за раціональністю установки осіб, орієнтованих на кіберкультуру, відображають логіку мислення і спосіб дії інформаційного суспільства, що формується, і підтверджують гіпотезу про вплив кіберкультури на характер суспільних відносин [102].

О. О. Проскуріна також присвятила свою докторську дисертацію проблемам політичної культури в інформаційному суспільстві «Сучас-

на політична культура України в умовах глобалізації інформаційного суспільства» [103, 104].

Для нас важливі положення, які можуть бути операціоналізовані відповідно до предмета нашого дослідження, зокрема елементи трансформації можуть бути розглянуті як елементи інформаційних правовідносин, а положення інформаційної стратегії — як висхідні положення до формування нормативного документа — Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, Концепція державної інформаційної політики України.

У методологічному плані акцентуємо увагу на роботі О. О. Маруховського «Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства», яку присвячено системному дослідженню сутності й особливостей політичних аспектів зарубіжних концепцій інформаційного суспільства. Вперше запропоноване авторське суто політологічне визначення поняття «інформаційне суспільство». Доведено, що засновником концепції інформаційного суспільства є Й. Масуда. Саме він, а слідом за ним Е. Тоффлер, М. Кастельс, Ф. Уебстер та ін. зробили величезний внесок у становлення цих концепцій. Показано, що паралельно з концепцією інформаційного суспільства розвивається концепція суспільства знань, у становленні якої найбільшу роль відіграли П. Дракер, а також Ф. Махлун, Т. Стоун'єр та ін. З'ясовано сутність і особливості політичних аспектів зарубіжних концепцій інформаційного суспільства, які полягають в епохальних метаморфозах влади; у докорінних змінах у політичних, партійних та виборчих системах; у кризі представницької демократії та переході до демократії участі; у прискоренні процесу становлення громадянського суспільства; у розширенні прав та свобод людини і громадянина та ін. Водночас показано виклики і потенційні небезпеки, які можуть виникати в процесі формування інформаційного суспільства [105–119].

В унісон даній темі було захищено дисертацію О. В. Оверчук «Політика Великої Британії у контексті формування інформаційного суспільства», в якій було проаналізовано концептуальні підходи до проблеми становлення інформаційного суспільства та визначено основні теоретико-методологічні аспекти вивчення інформаційної політики. Встановлено особливості формування стратегії розвитку інформаційного суспільства в межах інформаційної політики Великої Британії та виявлено її основні зовнішні та внутрішні чинники розвитку. Дослі-

джено основні домінанти стратегічного підходу країни до формування інформаційного суспільства. Визначено ключові аспекти досвіду Великої Британії для формування інформаційної політики України [120].

У згаданому вище дослідженні вже традиційно дещо звужено зазначається, що підходи до визначення поняття інформаційного суспільства виникли на основі взаємодії та розвитку різних наукових галузей — політологічних, економічних, філософських і соціологічних, що обумовило не лише різні трактування терміна «інформаційне суспільство», а й застосування різних понять для характеристики цього феномена: «постіндустріальне суспільство», «інформаційне суспільство», «суспільство знань», «інформаціональне суспільство» тощо. Така вузькість є певним чином не зрозумілою, адже навіть семантичний аналіз терміна «інформаційне суспільство», принаймні дає усі підстави говорити про необхідність застосування методології та знань інформаціології. І з усе зростаючою динамікою розвитку інформаційного суспільства та застосування інформаційних технологій, формуванням нового виду суспільних відносин — інформаційних правовідносин — постає науково обґрунтована потреба у використанні методології інформаційного права до вже звичного методологічного інструментарію, який звикли використовувати дослідники у сфері політичних наук.

Тим більше, що сам автор обґрунтовує необхідність вибору терміна «інформаційне суспільство» для характеристики сучасного суспільства Великої Британії, що обумовлено позицією *О. В. Оверчук* щодо невідзначеності термінів, які починаються на префікс «пост», і передчасності використання терміна «суспільство знань» [121, с. 6]. Причому сама ж дисертантка на інших сторінках своєї роботи вже правильно зазначає, що спрямованість сучасної державної інформаційної політики в умовах інтенсивного розвитку новітніх інформаційних і комунікаційних технологій зазнає значних трансформацій під комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників не лише технологічного, а й економічного, політичного, **правового** (виділено нами. — Авт.) і культурного характеру [121, с. 12].

Адже стратегічним напрямом державної інформаційної політики має стати формування гарантованого рівня захисту інформаційних прав громадян, створення нормативно-правової бази для ефективного регулювання інформаційних правовідносин, розвиток національно-

го інформаційного суспільства з урахуванням тенденцій розвитку глобального інформаційного простору, натомість із урахуванням національних інтересів, впроваджуючи інформаційні технології в усі сфери життєдіяльності, ґрунтуючись на чіткій нормативно-правовій базі. Бо подальший розвиток і розбудова інформаційної інфраструктури прямо залежать від ефективності правового регулювання інформаційних правовідносин, наповнення їх якісним правовим змістом.

Звичайно, не зовсім зрозумілою є відсутність власно інформаціологічної і правової характеристик, але, напевно, це є наслідком недооцінювання ролі права в регулюванні суспільних відносин, ставленні до нього, особливо в рамках політичних наук, як до допоміжного засобу фактичного уконституювання вже ухвалених управлінських рішень у політичній сфері.

Етапним моментом є висновок автора про фактичне ототожнення «великої сімки» з країнами, що утворюють еліту і є системоутворювальними суспільствами глобального інформаційного суспільства і власно формують глобальний інформаційний простір. Даний висновок є важливим із огляду на формування нами далі в роботі прогнозних індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Також варто підтримати авторку у тому, що вона доводить необхідність державної підтримки процесів входження в інформаційне суспільство та модернізації державної інформаційної політики. У цілому слід визнати, що дана робота становить ґрунтовне дослідження, а основні її положення будуть нами використані і пристосовані відповідно до мети нашого дослідження.

Вагомою джерельною базою стала робота *К. І. Белякова «Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики»*, в якій проведено комплексний аналіз процесу переходу до інформаційного суспільства з погляду проблем організаційного та правового забезпечення, зміни наукових парадигм, їх впливу на юриспруденцію та практику соціального управління. У дисертації вперше викладено основи інноваційного наукового напрямку в юридичній науці — правничої інформаціології. Інформаціологічна теорія права є реалізацією ідей вчених-юристів стосовно інтеграції наукових знань про інформаційні процеси в правовій науці [122–126].

Підкреслимо, що дана дисертація стала першою роботою такого рівня з юридичних наук за спеціальністю «Інформаційне право».

Перший розділ дисертації присвячено розгляду та комплексному аналізу соціальних передумов становлення інформаційного суспільства, етапів, завдань, цілей та наслідків інформатизації, визначенню місця і ролі держави у процесі побудови інформаційного суспільства в країні. Розглянуто сучасний стан та перспективи побудови інформаційного суспільства в Україні, проблеми формування та реалізації державної інформаційної політики в умовах економічної кризи, глобалізації та інтеграції країни до світової спільноти.

На підставі аналізу філософських поглядів на радикальні революційні перетворення автор дійшов висновку, що інформаційна революція відбувається шляхом інформатизації практично усіх сфер соціальної діяльності суспільства, яка виростає з технологічних інновацій, але не зводиться до них. Кінцевим результатом інформаційної революції, на думку *К. І. Белякова*, має стати створення нового типу цивілізації — інформаційного суспільства.

З методологічних позицій суттєвими є пропозиції автора, що в умовах формування інформаційного суспільства особливого значення набувають інформаційні технології які, виконуючи соціогенну, культурогенну та гносеогенну функції, є технологічною основою інформаційного суспільства.

Актуальними виступають думки, в яких викладено авторське бачення змісту функцій людської діяльності у процесі соціальної інформатизації (управління і контроль, спілкування, пам'ять, удосконалювання матеріального виробництва, пізнання (когнітивна функція)), а також акцентовано увагу на тому, що вони так чи інакше пов'язані з функціями юридичної практики та соціального управління. Саме це визначає першочергове значення адміністративної та юридичної практики у процесі побудови інформаційного суспільства [126].

Не можемо не згадати роботу *О. В. Маловичко* «*Організаційний потенціал держави у дискурсі глобалізації та інформатизації*» (2010 р.), в якій з позицій синергетичного підходу аналізується організаційний потенціал держави як потенційна готовність і спроможність держави реалізувати себе в дискурсі саморозгортання соціального організму країни, завдяки власним організаційним властивостям, що регулюється розподілом влади між державою і громадянським суспільством. Надається філософська характеристика головних параметрів явища: сутності, змісту та форми, а також на основі системи взаємозв'язків між

державою і громадянським суспільством аналізується поведінка держави в структурі системи саморегуляції соціального цілого, розподіл влади в просторі національних і транснаціональних структур подається як параметр управління саморозгортанням соціального світу. Аналізуються критерії оцінки ефективності поведінки держави в системі саморегуляції цілого. Висвітлюються перспективи розвитку організаційного потенціалу національних держав і наддержавних утворень у вимірі космополітичного принципу; обґрунтовуються потенціальні можливості розвитку Української держави на шляху до Об'єднаної Європи і становлення інформаційної єдності сучасного світу [127].

Дана робота відповідає нашому баченню щодо необхідності переоцінки ролі держави в сучасних транзитивних суспільствах. Натомість ми наголошуємо, що смисловий наголос робимо на слові «**переоцінка**», а не **знецінення**, як це почасти відбувається останнім часом у роботах, особливо з правової тематики. Нині дедалі більшої ваги і популярності серед науковців набирають роботи, присвячені ролі громадянського суспільства і обґрунтуванні необхідності зменшення впливу держави на соціальні процеси. Зокрема, стосовно інформаційної сфери, як нами буде доведено нижче, дана позиція може стати фатальною, оскільки неконтрольований та взагалі безконтрольний інформаційний простір нестиме в собі набагато більше зла і небезпек, ніж можливий вплив та контроль держави за ним.

І в цьому ракурсі робота *О. В. Маловічко* виступає своєрідним аргументаційним форпостом нашої позиції, оскільки в ній за допомогою синергетичного підходу, який почали застосовувати дослідники для пояснення розвитку та ефективності саме недержавних організацій і громадянського суспільства, обґрунтовано трансформативну роль держави, збереження визначальності державного регулювання у найбільш важливих сферах життєдіяльності.

Когнітивна роль даної роботи є вагомим, оскільки автором продемонстровано вміння поєднувати методологічний інструментарій із цілями роботи, виділяти смислові концепти та операціоналізувати їх відповідно до власних потреб.

Екстраполяція даних положень може наблизити і до нашої мети: вироблення правової моделі ефективного розвитку інформаційного суспільства, у томі числі розроблення критеріїв оцінювання ефективності функціонування даного суспільства, а також ролі держави в пра-

вовому регулюванні функціонування даного суспільства, що буде зроблено нами в третьому розділі.

Зосередження нами уваги на даних питаннях обумовлено тим, що в даній роботі, на наш погляд, дуже вдало поєднано проблемний підхід із баченням автором шляхів вирішення тих чи інших наукових завдань.

Так, визначення поняття «*організаційний потенціал держави*» дає змогу усвідомити роль ефективної держави у формуванні інформаційного суспільства, адже реалізація власного призначення держави в умовах саморозгортання систем саморегуляції соціального світу, передусім інформаційного суспільства, є питанням розвитку не лише останнього, а й самої держави як дієвого інституту громадянського суспільства.

Однією з важливих останніх робіт можемо визначити роботу А. М. Новицького «*Правові основи формування інститутів інформаційного суспільства в Україні: теорія та практика*», захищену в 2012 році [128].

У ній автором здійснено спробу проаналізувати розвиток інформаційного суспільства через аналіз його складових. Дана робота є важливою для нас, адже А. М. Новицький зосередив свою увагу на аналізові: правового регулювання суспільних відносин Інтернет як провідного інституту інформаційного суспільства (розділ 2); правових аспектів формування окремих інститутів ІС (електронний банкінг, електронна комерція, електронний цифровий підпис тощо) (розділ 3); інститут електронного оподаткування (розділ 4), удосконаленні формування інститутів ІС (розділ 5).

Отже, можемо виокремити дану роботу як одну з небагатьох, де розглядаються окремі інститути інформаційного суспільства з урахуванням специфіки роботи дисертанта в НА ДПС України. Натомість для нашої монографії корисними відповідно до предмета дослідження можуть бути положення стосовно правових основ розвитку інформаційного суспільства, викладених у підрозділі 1.1.

Більше того, з метою початкового проведення чіткої межі між даною роботою і нашим дослідженням визначимо найбільш суттєві відмінності.

Отже, в роботі А. М. Новицького:

- не розглядалися питання національних інформаційних інтересів як визначальної категорії розвитку інформаційного суспільства;

- *не було здійснено* операціоналізації теорій інформаційного суспільства відповідно до правового контексту, тобто не здійснено дослідження їх інформаційно-правового виміру;
- *не визначено* загроз інформаційному суспільству і не подано їх моделі;
- *не розроблено* методології вимірювання та управління загрозами інформаційному суспільству тощо;
- *не розглянуто* розвиток інформаційного суспільства саме в якості системи, адже автором робиться наголос на розвиткові окремих складових — інститутів ІС, натомість не досліджуються зв'язки, які перетворюють дані елементи на систему;
- *не сформовано* правової моделі інформаційного суспільства тощо.

Натомість ці компоненти є суттєвими для нашого дослідження, і через те, що вони майже ніким у наданому нами контексті не розглядалися, навіть *А. М. Новицьким*, то становитимуть інтерес для нас і в сформованому нами алгоритмі нададуть можливість виконати поставлені у дисертації завдання і досягти окресленої мети.

Сучасний рівень інформаційного суспільства потребує докорінної зміни наукових підходів до розв'язання низки проблем. Усвідомлення необхідності формування інформаційного суспільства відбувалося крізь кілька етапів: від певного побоювання уведення в науковий обіг терміна «інформаційне суспільство» до різноманітних теорій його розвитку та трансформації.

Феномен *інформаційної глобалізації* в інформаціологічному контексті пропонується розуміти як процес поступового розширення, поглиблення та прискорення глобальних інформаційних зв'язків, формування багатоальтернативної інформаційної конфігурації міжнародної системи безпеки, інформаційних взаємозв'язків між різними цивілізаціями в усіх сферах життєдіяльності. *Сутність інформаційної глобалізації* полягає в трансформації інформаційного суспільства до єдиної макросистеми, об'єднаної за зразком системи-оригіналу (засновника інформаційного суспільства), в якій інформаційні суспільства здатні до коеволюції лише в рамках глобального інформаційного суспільства.

Головною рушійною силою інформаційної глобалізації стало формування інформаційної цивілізації. За допомогою інформаційних тех-

нологій було об'єднано розвинені країни до єдиного інформаційного простору, який детермінував формування у своїх рамках інших нових просторів: фінансово-економічного, культурного, правового [129]. Таким чином інформаційна глобалізація спричинила початково дефрагментацію, а зрештою кумуляцію та подальшу універсальну структурування заново відформатованих на методологічній базі інформаційного простору вже нових видів просторів у своєму складі.

Важливим елементом такого простору виступає **інформаційний порядок** — структура взаємозв'язків, заснованих на системі норм та правил, вироблених у рамках глобального інформаційного суспільства та регулюючих відносини держав та інших суб'єктів міжнародної системи на певному історичному етапі розвитку, а також на різних ієрархічних рівнях цієї системи, що відповідають сучасним потребам, передусім, найвпливовіших та інформаційно розвинених суб'єктів міжнародної системи даної історичної епохи.

Внаслідок аналізу наукових джерел нами **пропонується алгоритм формування інформаціологічної парадигми, складові елементи якого мають такий вигляд:**

- 1) **наукова еліта**, яка творить інформаціологічну парадигму: інформаціологію, інформаційне право, інформаційну безпеку, інформаційну акмеологію тощо;
- 2) **освітянська еліта** — транслятор інформаціологічних знань: навчальні дисципліни з інформаціологічної тематики, які мають бути закріплені для викладання як обов'язкові в усіх ВНЗ гуманітарного профілю;
- 3) **управлінська еліта** — після отриманих знань на другому рівні, на підставі верифікації парадигм, розроблених на першому рівні, впроваджує її у практичну інформаційну діяльність.

Результатом проведених досліджень також стала аргументація позиції стосовно детермінації періодизації парадигм інформаційного суспільства трансформацією знань.

Доведено, що необхідним елементом подальшого ефективного РІС виступає його правове регулювання. Адже більшість досліджень фокусують свою увагу на політичних проблемах формування ІС та подеколи пропонують певні заходи організаційного характеру для РІС в Україні. Натомість існує обмаль робіт, присвячених проблемам саме ПР відносин у даній сфері.

Тому при аналізові періодизації парадигм інформаційного суспільства нами було запропоновано нову школу — *правову*, у рамках якої згідно з методологією компаративістики, методів правової рецепції, а також синергетичного та міждисциплінарного підходів, тенденцій формування геоправового простору досліджуються різноманітні механізми правового регулювання, регуляторна роль права та суспільні відносини, ефективність впливу права на суспільні інформаційні відносини, що виникають, формуються та розвиваються в інформаційному суспільстві.

Сформовано гіпотезу, згідно з якою більш вдалим, порівняно із пропозицією окремих дослідників щодо формування теорії інформаційного суспільства, вважається підхід, за якого пропонується розглядати різноманітні теорії, інтерпретації інформаційного суспільства, а не формувати єдину несуперечливу систему знань, в рамках якої мають бути узгоджені всі інші теорії. Адже будь-яке узгодження, врешті-решт, призводить до уніфікації, а відтак і до втрати оригінальності досліджень та застосовуваного під час отримання результатів різноманітного методологічного інструментарію.

1.2 ПРАВОВИЙ ВИМІР КОНЦЕПЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Значну частину наукових досліджень, присвячених аналізу розвитку інформаційного суспільства, адресовано вивченню змісту основних його концепцій. Значимість і важливість даної теми підкреслюється збільшенням кількості публікацій. Здебільшого акцент дискурсу зміщено в площину політологічного змісту розроблення концепцій ІС, що було нами продемонстровано при аналізі наукових розвідок за темою дослідження.

Даний напрям представлено роботами таких вчених і розробленими ними концепціями ІС:

- «постіндустріального суспільства» *Д. Белла*, «інформаційного суспільства» *Й. Масуди*, «мережевого суспільства» *М. Кастельса*, «кіберкомунізму» *К. Мея*, «суспільства знань» *П. Дракера*;
- «демократії участі» *Й. Масуди*; «напівпрямої демократії» *Е. Тоффлера*; «кризи представницької демократії» і становлення «інформаціональної демократії» *М. Кастельса*;

- «метаморфоз влади» *Е. Тоффлера*, «інфократії» *Т. Стоун'єра*, «нетократії» *О. Барда* і *Я. Зодерквіста*;
- скептичного підходу *К. Мея*, критичного — *Ф. Уебстера*, нігілістичного — *О. Барда* та *Я. Зодерквіста*, конструктивного — *П. Дракера*, *Й. Масуди*, *Т. Стоун'єра*;
- «технологічних», «економічних», «пов'язаних зі сферою зайнятості», «просторових», «культурних», розроблених *Ф. Уебстером*.

Однак *правовий вимір даних концепцій досліджено недостатньо*, що не відповідає об'єктивним тенденціям системного осмислення даного знакового феномена нашої епохи, що й актуалізує дослідження саме правового виміру концепцій інформаційного суспільства.

У науково-теоретичній площині **необхідність дослідження правового виміру концепцій інформаційного суспільства обумовлена такими чинниками**: 1) наявністю в наукових джерелах численних, почасти суперечливих концепцій інформаційного суспільства, що потребує їх детального вивчення з необхідним виділенням системоутворювальних гносеологічних компонентів, котрі дозволяють сформулювати цілісне уявлення про напрям думки автора тієї чи іншої концепції; 2) наявністю серед adeptів теорії інформаційного суспільства різних наукових шкіл, котрі презентують різні концепції інформаційного суспільства, що значно загострює як дискусії між ними щодо особливостей становлення і перспектив розвитку цих концепцій та їх політичних аспектів, так і не дозволяє вийти на системний рівень — формування неупередливої системи знань про причини виникнення, стан функціонування та подальші напрями розвитку інформаційного суспільства; 3) значною вузькістю та недосконалістю теоретико-методологічної бази дослідження сутності та особливостей правових аспектів концепцій інформаційного суспільства; 4) недостатньою кількістю праць вітчизняних вчених, присвячених аналізу правових аспектів формування концепції інформаційного суспільства та ін.

У практичній площині актуальність порушеної нами теми визначається такими чинниками: 1) успішне становлення інформаційного суспільства в розвинених країнах зумовило розвиток інформаційного права і формування чіткої нормативної бази; 2) нерівномірність процесу формування інформаційного суспільства в різних країнах світу, його відставання в Україні зумовлено комплексом чинників: з одного боку, наявністю значного масиву нормативних актів, що регулюють відноси-

ни в інформаційній сфері, з іншого — недієвістю даних актів та їх колізійністю в інформаційній сфері; 3) входження України до глобального інформаційного простору зумовлює потребу в розробленні нормативно-правових актів, які захищали б українських громадян та в цілому сприяли реалізації українських національних інтересів, адже глобальний інформаційний простір передбачає десоверенізацію, що не збігається із загальними традиціями державотворення в Україні; 4) концепції інформаційного суспільства мають пройти кримінологічну експертизу на предмет виявлення правових небезпек від реалізації документів міжнародного характеру при формуванні інформаційного суспільства в Україні та його входженні до глобального інформаційного простору; 5) кардинальні зміни системи міжнародної безпеки та геоінформаційної панорами світу викликані збільшенням впливу інформаційної складової на вирішення політичних проблем, що зумовлює потребу у виробленні політичною елітою правових механізмів гарантування реалізації інформаційних прав і свобод громадян України, створення передумов для посилення державної влади за рахунок злиття з нею інформаційної влади, що володіє інформаційним ресурсом та зберігає інформаційний потенціал держави.

Виділення нами правового аспекту має нагальну потребу, адже певне домінування культурологічної та політологічної парадигм при розгляді концепцій ІС певним чином звужує розуміння як призначення даного суспільства, його місця та ролі у світобудові, так і можливостей державного його регулювання, формування надійних правових механізмів захисту інформаційних прав і свобод. Необхідність правильної передачі накопиченої інформації та її використання зумовлює потребу у формуванні механізму правового регулювання інформаційною сферою. Адже за сучасних умов інформаційне суспільство несе в собі як позитивні, так і негативні тенденції, що буде нами проаналізовано детальніше при дослідженні правової природи загроз РІС. Тим більше, зважаючи на задекларований нами на початку дослідження системний підхід як один із основних методів дослідження, вважаємо неповним опис феномена ІС без урахування його правового виміру.

Передумовами формування ІС, на думку дослідників, виступають:

- 1) період домінування аграрної структури в системі виробництва, що визначається не дуже високим рівнем наявності інформації й розвитком науки, заснованій на мінімальній базі;

- 2) період індустріального способу виробництва, що має високий рівень удосконалення технічної сфери, що й сприяє продукуванню більшої кількості знань;
- 3) інформаційне суспільство — період, що характеризується успіхами науки й заснований на уявленні про одиницю інформації, яка виступає еквівалентом рівня сучасного розвитку [130, 131].

Інформаційне суспільство виступає специфічним і прогресивнішим видом суспільства порівняно з попередніми формами буття. Даний висновок ґрунтується на вивченні нами наукових джерел, в яких виділяються *переваги даного суспільства* [132–138]. До основних із них, на нашу думку, можна віднести:

- 1) зростання сфери знань;
- 2) ослаблення ієрархічної структури у сфері виробництва й серед населення, що призводить до стирання стратифікаційних кордонів як в економічній, так і у комунікативній сферах, утворює можливість формування нових соціальних верств за ознакою належності до певної мережі незалежно від приналежності до держав, економічних класів тощо. Таким чином формуються нові критерії утворення соціальних систем, засновані на певних видах знань;
- 3) підвищення значення громадських формувань у політичному житті, підвищення впливу інститутів громадянського суспільства на формування та реалізацію політики у різних сферах життєдіяльності;
- 4) трансформація відносин у сфері обміну: обмін капіталом передбачає формування антагоністичних відносин так само, як і обмін інформацією, бо має по суті такий самий характер, оскільки той, хто володіє інформацією — володіє світом. Саме **доступ до потрібної інформації та розпорядження нею виступатимуть ключовими індикаторами потужності нової інформаційної влади**, яка зосереджує у своїх руках новий стратегічний ресурс — інформацію;
- 5) збільшення кількості інформації, призводить до утворення інформаційної еліти, яка зосереджує у своїх руках головні інформаційні ресурси і утворює механізми маніпуляції інформацією, а також володіє механізмами фільтрації та відбору лише потрібної та необхідної інформації із загального її масиву.

Незважаючи на те, що теорія інформаційного суспільства є певним чином достатньо розробленою і репрезентованою різноманітними концепціями, правовий вимір і досі лишається не розробленим, що зумовлює потребу у його ретельному дослідженні.

Ми не претендуємо на остаточне вирішення даного питання, натомість переконані у необхідності його принаймні порушення і висловлення власної науково обґрунтованої позиції.

Слід віддати належне провідним дослідникам і засновникам теорії інформаційного суспільства, серед яких особливо можна відзначити *Д. Белла, Е. Гіденса, П. Дракера, М. Кастельса, Й. Масуду, К. Мея, Е. Тоффлера, Ф. Уєбстера, Г. Шилера* [130, 131, 133, 135, 137].

Наявність і розробленість прогнозних моделей тенденцій розвитку інформаційного суспільства дозволить чітко визначити напрями розвитку інформаційного законодавства.

Правовий вимір концепції ІС виявляє себе в тому, що в рамках ІС формується новий вид правовідносин — **інформаційні правовідносини**. Відтак, правова складова даного процесу виступає важливим елементом наукових досліджень.

Формування нового виду **правовідносин — інформаційних** — обумовлено такими **чинниками**:

- 1) обмін інформацією за допомогою вторинної природи (комп'ютеризація і впровадження телекомунікацій), тобто даний акт відбувається під час взаємодії людини з людиною [130, с. 110];
- 2) ключову роль відіграє не інформація, а знання, які виступають наслідком аналітично обробленої інформації;
- 3) вихід комунікації за кордони національних і культурологічних кордонів зумовлює потребу у формуванні відповідної нормативної бази, яка має бути узгодженою із суб'єктами глобального інформаційного простору і відповідати задоволенню їхніх законних інтересів;
- 4) формування суспільства знань, поєднаного із відсутністю чіткої регламентації інформаційних правовідносин, спричинює утворення нової інформаційної влади, яка, володіючи інформаційним ресурсом, здійснюючи ефективне управління інформаційним потенціалом, встановлює контроль над інформаційним простором, при цьому чинить асиметричний вплив на реальну владу не лише окремої країни, а й на групи країн;

- 5) формування інформаційної влади спричинило розвиток інформаційної культури та засад кібербезпеки, певним чином лишаючи осторонь цих процесів державну владу, саме тому нагальною потребою є впровадження чіткого механізму ПР інформаційної сфери, розроблення деонтологічних засад РІС, унеможливлення перетворення інформаційної влади на альтернативу державній, що може призвести до втрати контролю не тільки над інформаційними, а й над іншими ресурсами країни і, врешті-решт, призвести до нав'язування чужих алгоритмів управління, втрати інформаційного суверенітету, а також до війни;
- 6) формування інформаційних правовідносин, інформаційної культури та виділення у складі національної безпеки нового виду — кібербезпеки — зумовлює потребу в розробленні концептуально нових державних засад інформаційної політики, з відповідним механізмом ПР усіх вищезазначених компонентів.

Із метою ефективної операціоналізації теорії інформаційного суспільства відповідно до формату нашого бачення розгляду правового виміру, нами було здійснено структурний аналіз робіт, присвячених вивченню теорій ІС із подальшим структуруванням найбільш типових підходів до розв'язання даних питань.

Подальшим кроком нашого дослідження слугувало виділення правового контексту. Зважаючи на викладене, еталонною у цьому контексті нами було обрано роботу *О. О. Маруховського «Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства»* [105–119], оскільки в ній детально розглядаються висхідні положення формування теорій інформаційного суспільства. Причому наше завдання полягає у тому, щоб виділити із значного масиву інформації власне правовий контекст.

Зокрема, при аналізові різноманітних КІС *О. О. Маруховським* зосереджено увагу лише на політичних аспектах зарубіжних концепцій інформаційного суспільства та суміжних із ними концепцій: «постіндустріального суспільства» *Д. Белла*, «інформаційного суспільства» *Й. Масуди*, «мережевого суспільства» *М. Кастельса*, «кіберкомунізму» *К. Мея*, «суспільства знань» *П. Дракера* та ін.

Нами було здійснено аналіз кожної з них крізь призму пристосування до поставленого вище завдання, що в цілому і уможливило виділити правовий вимір даних концепцій, розглянути кожну з них відповідно до методології інформаційного права, з'ясувати роль права як

регулятора суспільних відносин саме у цих видах суспільств. Для нас важливим виступає не стільки з'ясування того, хто став батьком тієї чи іншої методологічної КІС, скільки зрозуміти генезу формування знань про ІС, умови формування механізму ПР суспільних відносин із урахуванням виділення іманентних ознак даного виду суспільства.

Це ж стосується і евристичних можливостей щодо екстраполяції положень класифікації дослідників інформаційних суспільства за Ф. Уебстером на кілька наукових шкіл, які розробляють п'ять типів цих концепцій: «технологічні»; «економічні»; «соціологічні»; «географічні» і «культурологічні».

Таким чином, здійснений нами подальший аналіз положень ІС та основних наукових шкіл надасть можливість виділити представників правничих шкіл, які також досліджують дані проблеми і відповідно обґрунтувати тезу про формування ще однієї концепції інформаційного суспільства: **правової**. Відповідно елементом наукової новизни виступає те, що нами **вперше обґрунтовується необхідність виділення в рамках теорій інформаційного суспільства окремої наукової школи — правової**.

У рамках даної концепції згідно з методологією компаративістики методів правової рецепції, а також синергетичного та міждисциплінарного підходів досліджуються різноманітні механізми правового регулювання, регуляторна роль права та суспільні відносини, ефективність впливу права на суспільні інформаційні відносини.

Більше того, нами додатково аргументовано тезу про те, що поява інформаційного суспільства зумовила формування нової галузі права — інформаційного права, яке стало правовим оформленням процесів інформатизації суспільства.

І у цьому контексті вважаємо не досить коректною позицію О. О. Маруховського, який пропонує розробити цілісну несуперечливу систему знань, в рамках якої знайшов би опис феномен формування, функціонування та ефективного розвитку інформаційного суспільства — розроблення теорії інформаційного суспільства.

На наше переконання, цей підхід є недоцільним, оскільки динамічність розвитку інформаційних відносин призводить до значного прискорення розвитку різних як типів інформаційних суспільств, їх трансформації до мережевих, суспільств знань, кіберсуспільства, суспільства кібербезпеки, так і окремих їх інститутів тощо.

На наш погляд, операціоналізація категорійно-понятійного апарату має слугувати пізнанню навколишньої дійсності, що складаються тут і зараз, оскільки прогностні значення за даних умов багатоальтернативності розвитку є доволі варіативними, через що неможливо говорити про формування цілісної і несуперечливої системи знань у вигляді запропонованої О. О. Маруховським єдиної теорії інформаційного суспільства.

Саме тому, напевно, правильним є підхід, за якого пропонується розглядати різноманітні теорії, інтерпретації інформаційного суспільства, а не формувати єдину систему знань, в рамках якої мають бути узгоджені всі інші теорії, адже будь-яке узгодження згодом призводить до уніфікації, а відтак і до втрати оригінальності досліджень та застосовуваного під час отримання результатів різноманітного методологічного інструментарію.

Важливим дослідницьким завданням також виступає з'ясування тенденцій та рухів трансформації правової системи або принаймні механізмів ПР суспільних інформаційних відносин. У цьому плані вагомим джерелом стає теоретичний доробок «метаморфоз влади» Е. Тоффлера, «інфократії» Т. Стоун'єра, «нетократії» О. Барда і Я. Зодерквіста та ін.

Відповідно до виділення революційних зрушень у співвідношенні трьох джерел влади (сили, багатства та знань) на користь знань, а також у дедалі міцніючій тенденції переходу від низькоякісної влади, що тримається на силі, до влади середньої якості, що базується на багатстві, а від неї — до високоякісної влади, що спирається на знання, важливо показати визначальну роль права, трансформацію його інститутів відповідно до джерел влади.

Аналіз концепцій *інфократії* (влади власників інформації) і *нетократії* (влади власників інформації та інформаційних мереж) уможливує виділити правовий вимір загроз інформаційним правам та свободам, сформувані засади політики кібербезпеки, оскільки віртуалізація влади призводить до десуверенізації реальної влади, формування паралельних урядів і врешті-решт підміни реальної влади — віртуальною, інформаційною, яка стає наслідком недосконалої правового регулювання розвитку інфократії та нетократії.

Виявлення сутності та особливостей концепцій щодо демократизації суспільного життя в процесі формування інформаційного суспільства: «демократії участі» Й. Масуди; «напівпрямой демократії» Е. Тоф-

флера; «кризи представницької демократії» і становлення «інформаційної демократії» М. Кастельса та ін., уможливило дійти важливого висновку про існування прямої загрози суверенітету етнонаціональних держав і взагалі інформаційному суверенітету. Адже, наприклад, в положеннях теорії М. Кастельса обґрунтовується криза представницької демократії, особливостями якої виступає всебічний аналіз причин і наслідків цієї кризи та розроблення рекомендацій щодо її подолання. Пропозиції даного дослідника щодо інформаційної демократії можуть нами розглядатися як ідейне обґрунтування необхідності перерозподілу світу за новими критеріями поза контекстом права.

Сутність даної концепції полягає в науковому обґрунтуванні формування локальних держав, що виникають внаслідок децентралізації і регіоналізації національних держав, запровадженні «е-уряду» і «е-самоврядування», проведенні «е-виборів», «е-референдумів» та ін. Таким чином в теоріях Кастельса взагалі відсутня держава як така, а також державний апарат. Ним пропонується формувати нове суспільство, засноване на якісно нових методологічних орієнтирах, причому місце держави в даних інтерпретаційних схемах, а також роль права як всеохопного регулятора суспільних відносин ми не побачили. Відтак доходимо висновку про те, що даним дослідником обґрунтовано новий алгоритм перерозподілу світу за ознакою належності до інформаційного суспільства, розвиненістю інформаційної інфраструктури, а також розвитку інформаційних технологій.

Відповідно, *уперше* ми пропонуємо виділяти основні *теоретичні підходи до правового регулювання РІС*, що має розглядатися як елемент наукової новизни:

- *скептичний підхід*, за якого висловлюються думки щодо неможливості урегулювання суспільних інформаційних відносин через їх надзначну структурованість і динамічність;
- *критичний підхід*, який засновано на аналізові реальних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та критичного ставлення до відсутності нормативно-правової бази щодо регулювання нових суспільних відносин;
- *нігілістичний підхід*, за якого висловлюється думка про неспроможність права регулювати суспільні інформаційні відносини, а також нездатність та неефективність права як регулятора суспільних інформаційних відносин;

- *конструктивний підхід*, за якого пропонується ухвалити Інформаційний кодекс, сформувати систему правового регулювання інформаційних відносин (відносин у сфері інформації).

Цікавим для аналізу виступає дослідження окремих положень концепції *Д. Белла*, адже здійснений нами контент-аналіз досліджень, присвячених вивченню питань стосовно РІС, дав змогу констатувати: нині існує чимало досліджень, в яких засновником теорії ІС вважається *Д. Белл*, який запропонував науково обґрунтовану його концепцію у своїй роботі «Прийдешнє постіндустріальне суспільство» [130].

Підхід *Д. Белла* можна описати, виходячи з аналізу запропонованих ним стадій розвитку суспільства: аграрна, індустріальна та постіндустріальна. На його думку, контури постіндустріального суспільства залежать від напрямів трансформації індустріального суспільства. *Д. Белл* не передбачив можливості формування якісно нового суспільства, а розглядав формування інформаційного суспільства і по суті і за змістом як продовження та трансформацію індустріального. За *Д. Беллом*, зміни в соціальній структурі суспільства свідчать про те, що індустріальне суспільство еволюціонує до постіндустріального. Таким чином висхідним і базовим суспільством у *Д. Белла* виступає індустріальне. Саме це не дає нам змоги погодитись із тими дослідниками, які вважають *Д. Белла* засновником теорії інформаційного суспільства, адже інформаційне суспільство не є продовженням чогось того, що було, а є початком якісно нової ери розвитку людства.

Саме цим, на наш погляд, можна пояснити повільний розвиток інформаційного права як самосійної галузі права, оскільки як у західній науковій думці, так і у вітчизняній ставлення до інформаційного права як до самостійної галузі ще не є парадигмальним. Тож можемо підтримати тих дослідників, які аргументовано доводять необхідність виділення інформаційного права до окремої наукової спеціальності. Також має бути сформовано окремий напрям підготовки із відповідним розробленням освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки відповідних фахівців.

За *Д. Беллом*, для постіндустріального суспільства є характерним перехід від виробництва речей до виробництва послуг: дистанційна освіта, Інтернет-торгівля, Інтернет-банкінг. Натомість, навряд чи можна погодитись із думкою деяких дослідників щодо збільшення інтелігенції, адже оперування інформаційними потоками за сучасного рівня інформацій-

них технологій зробило можливим долучення до інформаційного обігу навіть малолітніх дітей, і тепер навіть 3-річні діти можуть спокійно користуватися найновішими леп-топами та планшетами, а також смартфонами і планшетфонами, натомість даний факт — кардинальне збільшення користувачів — не є тотожним збільшенню інтелігенції.

Інформаційною інтелігенцією за умов швидкого розвитку ІС є інформаційно освічені люди, тобто ті, хто з величезних масивів інформації уміє відбирати лише потрібну, і, використовуючи її, набувати інформаційні переваги над іншими, отримуючи суттєві важелі для встановлення контролю над інформаційним простором.

Відтак, інформаційне суспільство утворило можливості до значнішого втягнення до нього якомога більшої кількості учасників інформаційних відносин, натомість формування інформаційної еліти і збільшення інтелігенції як такої розглядається нами в різних площинах, тому дані процеси не можуть бути тотожними.

У цілому ж визначимо, що домінування політологічних досліджень призводить до вихолощування правової складової, знецінення інформаційного права, хоча саме завдячуючи їй інформаційне суспільство набуває власної системності, яке надає право як найбільш ефективний регулятор суспільних відносин. Віртуалізація глобального інформаційного простору фактично створює умови для заміщення інформаційного права, створеного в реальних умовах в контексті реалізації державної інформаційної політики, на норми поведінки в Інтернеті, які здебільшого ґрунтуються на новій кіберкультурі і по суті є соціально-інформаційними, деонтологічними, але не правовими.

Ми з цим не можемо погодитись і чітко та послідовно будемо доводити в своїй монографії думку щодо необхідності застосування права в інформаційній діяльності, продемонструємо його роль для подальшого ефективного розвитку інформаційного суспільства.

Транспарентність політичних інституцій не має заміщувати захист національного суверенітету, у тому числі в інформаційній сфері. Адже процес надання і розширення інформаційних прав громадян, зокрема через доступ до різноманітних видів інформації, має базуватись винятково на правовій основі.

У цьому контексті інформаційна глобалізація і транспарентність, як і будь-яка незахищена відкритість, створюють реальні умови для порушення прав громадян, формування керованих алгоритмів впли-

ву на систему державних закупівель у сфері інформаційних технологій і в глобальному плані впливають на стратегічний рівень прийняття рішень у державному управлінні. Відтак актуальним є не лише вироблення основ державної інформаційної політики, а й передусім формування системи ПР інформаційних відносин, на якому базуватимуться вже вищезначені два види діяльності.

Через це вважаємо неповним твердження Є. О. Калашинюк про необхідність поглиблення рівня двостороннього співробітництва у сфері інформаційного суспільства та комунікацій у рамках міжнародних організацій на *рівні політичних стратегій побудови інформаційного суспільства* (виділено нами. — Авт.) [80, с. 16]. Оскільки будь-які політичні рішення набувають свого життя лише в правовій формі, і поза правом вони лишаяються лише прагненнями та деклараціями, які не мають нічого спільного із правом, то вони не можуть бути забезпечені примусовою силою держави.

Дуалізм політичних напрямів РІС і його правового оформлення може знаходити свій вияв в органічному поєднанні даних напрямів, концепція чого буде викладена нами в третьому розділі.

1.3 ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Незважаючи на чималу кількість публікацій, присвячених аналізу поняття та сутності інформаційного суспільства, на наш погляд, проблема ще не є вирішеною, тим більше, окреслення нами правового виміру концепцій інформаційного суспільства достеменно продемонструвало недостатність оперування дослідниками методологією інформаційного права, оскільки для дослідження даних питань здебільшого застосовують філософські, соціологічні та політологічні методи.

Невпинна хода теорії індустріалізму, у якій зароджувалася нова ідеологія — ідеологія постіндустріалізму, мала своїм наслідком утвердження якісно нового виду суспільства — інформаційного. Натомість його виникнення мало під собою певні теоретичні коріння, оскільки ідеї інформаційного суспільства формувалися у дискусіях футурологів, технооптимістів, екопесимістів та глобалістів. Ці дискусії підживлювалися песимістичними ідеями екологів, які спрогнозували невтіш-

ний розвиток цивілізації через недолугу масштабну індустріалізацію усіх сфер виробництва. Саме на цьому тлі вчені починають замислюватися над проблемами майбутнього, формують теоретичні передумови для його зміни, оскільки шок від майбуття, поєднаний із крахом теорій нескінченного прогресу, спонукає їх до вироблення нових теоретичних та прогностичних моделей подальшого розвитку людства.

На думку *М. Я. Швеця*, абстрактні концепції науково-технічного прогресу нової цивілізації та постіндустріального суспільства отримали конкретне втілення у вигляді динамічних рядів числових індикаторів, експлораторних і нормативістських трендів (моделей розвитку), інтерпретація яких виглядала незрівнянно переконливіше за абстрактні, розумові (наукові чи білянаукові) передрікання, ворожіння чи прогнози. Типовою і найбільш гучною у тогочасній євроатлантичній культурі щодо цього змісту була праця *Германа Кана* та *Ентоні Вінера* «Рік 2000», яка стала відомою фахівцям у 1966 році, а широкому загалу — 1967-му. Серед іншого, найбільшої уваги заслуговує у цій праці думка авторів, що з позицій майбутнього людства всі локальні цивілізації наздоганятимуть рівень розвитку науково-технічного прогресу США, які також не стоятимуть на місці [139].

Відтак, важливим дослідницьким завданням даного етапу нашого дослідження виступає з'ясування змісту поняття інформаційного суспільства, що в цілому складає елемент структури наукового забезпечення ПР суспільних інформаційних правовідносин, адже нині інформація інтерпретується як стратегічний ресурс суспільних відносин.

Певним чином, розсудливо аналізуючи наукову літературу [140], а також об'єктивні тенденції стрімкого та багатоальтернативного розвитку інформаційної цивілізації, передусім можемо визначити позитивні та негативні риси розвитку ІС в Україні, що розглядається нами одним із елементів наукової новизни, який дістав подальшого розвитку.

До **позитивних рис ІС** можна віднести:

- 1) вирішена суперечність між інформаційною кризою і вільним доступом до інформації, забезпечено пріоритет інформації та знання порівняно з іншими ресурсами;
- 2) відбувається стрімкий розвиток інформаційних технологій, за допомогою яких такі процеси, як генерування нової інформації, збирання, зберігання, накопичення, оброблення і використання знань набуває нового змісту;

- 3) підвищується роль людини в державному житті, інтереси конкретної особи стають дедалі виразнішими через глобальний характер інформаційних технологій, які утворюють здатність людини долучатися до управління суспільством;
- 4) удосконалюються засоби інформатизації через формування глобального інформаційного суспільства, цифрової уніфікації світу, реалізації принципу вільного доступу до інформації, гуманізації та децентралізації державного управління.

До *негативних рис РІС* можна віднести:

- 1) формування інформаційного суспільства передувало формуванню інформаційної культури та інформаційної деонтології, що значно вплинуло на розшарування і кластеризацію інформаційного суспільства за критерієм: власник, розробник та розпорядник інформаційних ресурсів — користувач інформацією;
- 2) утворення інформаційної еліти спричинило формування нового прошарку — *інформаційних маргіналів* — суб'єктів інформаційних відносин, які не можуть долучитися до рівня володіння інформаційними ресурсами і визначати інформаційну долю спільноти. Це спричиняє утворення нового виду злочинності: на *стратегічному* рівні — формування системи маніпулятивних технологій впливу на свідомість і алгоритмів мислення, вплив на свідомість і перепрограмування свідомості людей; на *тактичному* рівні — виділення кіберзлочинності у самостійний різновид організованої злочинності, яка за певних умов може бути залучена до вирішення політичних завдань; на *операційному* рівні — формування локальних мережевих суспільств, які прагнуть протиставити себе тотальній гегемонії глобального інформаційного суспільства у вигляді егалітарних форм інформаційного колоніалізму;
- 3) стрімкий розвиток ІС не враховує здатності людини до швидких перетворень, особливо у сфері свідомості та методів сприйняття та оброблення інформації, через що літнє покоління важче сприймає інформаційні технології та будь-які технічні інновації, таким чином воно ризикує залишитися осторонь сформованого е-суспільства;
- 4) відповідно до вищевикладеного трансформація ІС у суспільство знань так само може залишити численну армію звичайних ко-

ристувачів на маргінесі нової цивілізації, оскільки вони не пристосовані до вироблення та продукування / генерування нових знань, а виховані у дусі інформаційного суспільства — суспільства споживання готових інформаційних продуктів, які є результатом застосування інформаційних технологій суб'єктами управління інформаційними відносинами;

- 5) формування кіберсуспільства стає альтернативою реальному суспільству, відповідно, інформаційна влада не завжди збігається з владою реальною, що за певних умов може призвести до протистояння в реальному житті;
- 6) залежність самореалізації людини в інформаційному суспільстві від її обізнаності.

У даному аспекті цікавими є думки А. П. Свящука, який виокремлює *фактори створення станів структурної та культурної маргінальності*:

- 1) формування нової конфігурації соціальної структури, яка детермінується новим способом розвитку — інформаціоналізмом, і новим способом виробництва — інформаціональним капіталізмом;
- 2) утворення нової конфігурації колективної ідентичності у глобальному світі; процес локалізації, що у сукупності із процесом глобалізації спричиняє різку диференціацію умов існування населення цілих країн;
- 3) криза національного характеру гегемонії в умовах переходу до глобальних взаємодій;
- 4) розкол єдиної картини світу на безліч індивідуалізованих свідомостей; руйнування форм самосвідомості, що склалися протягом індустріального періоду. Драматизм маргіналізації в українському суспільстві визначається відсутністю наступності переходу від індустріального соціалізму до інформаціонального капіталізму як способів структурної стійкості та, крім цього, підсилюється такими процесами: накладенням соціальної і вікової криз у молоді й людей похилого віку; втратою значень і функцій колишніх інституцій, що раніше визначали ідентичність; розривом із власною культурною спадщиною; зламом принципів соціальної взаємодії, сформованих попередньою епохою; утворенням ідеологічної напруженості між центром і периферією, яка

відстоює традиційні цінності, культуру й звичне тлумачення історії [69, с. 15].

У рамках нової парадигми актуалізується необхідність щодо теоретичного розроблення наукової проблеми стосовно вивчення *інформаційної культури*, яка, на нашу думку, може проявлятися у таких аспектах:

- інформаційна грамотність та інформаційна освіченість;
- здатність до селекції інформації, вміння обробляти значні потоки інформації та знаходити необхідне з метою його використання та отримання інформаційних переваг;
- вміння використовувати інформаційні технології;
- здатність формувати самостійні інформаційні запити та надавати в потрібному форматі інформаційно місткі відповіді;
- володіння основами аналітичної роботи;
- володіння знаннями щодо використання програмного забезпечення, а також необхідності вжиття власними силами заходів щодо забезпечення безпеки персональних даних як на комп'ютерах, так і на інших носіях інформації.

Окрім інформаційної культури, ключовим елементом інформаційного суспільства виступають *інформаційні ресурси*. Причому вони приходять на зміну іншим видам ресурсів (матеріальним, фінансовим, енергетичним, трудовим тощо), які були індикаторами індустріальної цивілізації. Розвиток інформаційних ресурсів виступає неодмінною складовою загальної тенденції РІС і трансформації інформаційних послуг у єдину спільну глобальну інформаційну діяльність.

Солідаризуючись із В. М. Андрієнко та О. П. Моїсеєнко, до інформаційних ресурсів за видом інформації відносимо:

- правову інформацію;
- науково-технічну інформацію;
- політичну інформацію;
- фінансово-економічну інформацію;
- статистичну інформацію;
- інформацію про стандарти і регламенти, метрологічну інформацію;
- соціальну інформацію;
- інформацію про охорону здоров'я;
- інформацію про надзвичайні ситуації;

- персональну інформацію (персональні дані);
- кадастри (земельний, містобудівний, майновий, лісовий тощо);
- інформацію іншого виду¹.

Тож доцільно підтримати тих дослідників, які застосовують термін «*інформаційний потенціал*», розуміючи під ним сукупність засобів, методів і умов, що дають змогу використовувати інформаційні ресурси.

Тому заслуговує на нашу підтримку позиція *В. І. Кушереця* щодо необхідності збереження та примноження *інтелектуального потенціалу* як складового елемента інформаційного потенціалу. Саме цей показник вважається нами одним із корелятивів ефективності та динамічності розвитку інформаційного суспільства.

У даному аспекті *В. І. Кушерець* мотивовано зазначає, що найважливішою формою нагромадження та консолідації знань як стратегічного ресурсу системної соціальної трансформації виступає інтелектуальний потенціал суспільства, а суб'єктом його творення постає інтелектуальна еліта. При цьому роль наукової еліти у процесі створення та зростання інтелектуального потенціалу полягає у виробництві знань, що є принципово новими як для вченого, що отримує ці знання, так і для суспільства загалом. Освітня еліта у цьому ж процесі постає передусім носієм і транслятором знань, які теж виступають як нові, але вже тільки для індивідів, що вчаться. Оволодіваючи цими знаннями, означені індивіди теж постають у ролі суб'єктів збагачення інтелектуального потенціалу суспільства. Отже, значення інтелектуальної еліти набуває загальносуспільного масштабу, оскільки вона відіграє роль важливого рушія, своєрідного каталізатора трансформації суспільства в цілому [14, с. 7].

З огляду на необхідність збереження національної державності, важливими є розуміння того, що інтелектуальний потенціал суспільства являє собою стратегічний ресурс вироблення, утвердження, розвитку та втілення в життя національної ідеї. При цьому його вплив на національну ідею виявляється в тому, що він відіграє роль важливої передумови, чинника, складової та дієвого засобу здійснення означених процесів, сприяючи формуванню, чіткому формулюванню та розвитку, пошуку шляхів і способів її (ідеї) реалізації, посиленню етнічно-

¹ Андрієнко В. М. Інформаційні ресурси сучасного суспільства: навчальний посібник / В. М. Андрієнко, О. П. Моїсеєнко. — Д., 2013. — 145 с. — С. 27.

го спрямування у соціально-творчому процесі та досягненню високого рівня національної самосвідомої культури [14, с. 8].

Переходячи до аналізу дефініції «інформаційне суспільство», зазначимо, що докладний аналіз різноманітних визначень поняття інформаційного суспільства здійснено в численних роботах із цієї теми, частина яких нами була проаналізована в підрозділі 1.1, тому з метою уникнення зайвих повторів викладемо власний підхід до висвітлених проблем, використовуючи такий алгоритм: 1) нормативні визначення поняття «інформаційне суспільство» в міжнародних документах; 2) визначення даного поняття в наукових джерелах.

У 1993 р. поняття інформаційного суспільства була надано Комісією ЄС: «*Інформаційне суспільство* — це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку» [141].

У доповіді *Мартина Бенгемана* на форумі Європейської Ради в 1995 році щодо розбудови Інформаційного суспільства Європи визначаються чотири стратегічні завдання для архітектури подальших змін:

- створення законодавчої бази, яка покликана поліпшити і захистити існуючі демократичні права (захист приватної власності, демократичних структур і т. ін.);
- встановлення правил, дотримання яких стимулює людей використовувати нові технології (якісний зміст, легкий доступ, прийнятні тарифи);
- забезпечення обізнаності із реальними можливостями для кожного громадянина (робота, освіта, здоров'я, довкілля, нові послуги і т. ін.);
- гарантія, що продукція і ринки відповідають найвищим стандартам із забезпечення потреб користувача (права інтелектуальної власності, загальнотехнічні стандарти, можливості вибору продукції та послуг і т. ін.).

Натомість із плином часу і дане визначення певним чином уточнюється:

- суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій;
- *суспільство знання*, тобто суспільство, у якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання,

здобує завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню оперувати нею;

- *глобальне суспільство*, в якому обмін інформацією не матиме ані часових, ані просторових, ані політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого — відкриває кожному суспільству нові можливості для самоідентифікації [142].

Моделей інформаційного суспільства існує чимало, відповідно кожен автор намагається описати подану ним модель, формуючи відповідну концепцію:

- *постіндустріальне суспільство: Р. Дарендорф*;
- *глобальне село: Х. М. Мак-Люен*;
- *практопія, суспільство третьої хвилі: О. Тоффлер*;
- *концепція нульового росту: Дж. Форрестор, Д. Медоуз*;
- *технотронна ера: З. Бжезінський*;
- *комп'ютопія: Й. Масуда тощо*.

Додатково наголосимо, що наразі формування цільної концепції інформаційного суспільства перебуває у стадії постійного опрацювання, що наштовхує нас на інший **висновок: потрібно говорити не про концепції інформаційного суспільства, а про формування динамічної системи знань про інформаційне суспільство**, яке може мати багатоальтернативні шляхи розвитку. Такою концепцією можемо визнати інформаціологію [143].

Аргументом на користь нашої позиції є думка *В. Шкаруни* про те, що формується *новий етап інформаційного суспільства* — кібернетичне суспільство; перехід до кібернетичного суспільства супроводжується зростанням цілеспрямованих потоків інформації, переведенням її масиву на електронні носії, підвищенням вимог до її повноти, оперативності, вірогідності. Це надає користувачам можливості забезпечення доступу до неї з будь-якого місця у будь-який час; у кібернетичному суспільстві, порівняно з індустріальним суспільством, де усе спрямовано на виробництво і споживання речей, переважає кероване та цілеспрямоване виробництво суспільного інтелекту, знань, збільшення питомої частки розумової праці, а від людини вимагається здатність до творчості, зростає попит на уміння одержувати знання, обробляти та використовувати їх із застосуванням надбань інформатики.

Фундаментального значення у кібернетичному суспільстві набуває переосмислення традиційних підходів щодо розвитку інформацій-

ного суспільства: цілеспрямованого формування нової системи створення високоякісного і високотехнологічного інформаційно-освітнього середовища за участю держави. Не випадково, що у цьому контексті інтенсивний розвиток сфери знань на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій стає найважливішим національним пріоритетом розвинених країн світу [144, с. 20].

На етапність розвитку інформаційного суспільства також вказує І. В. Арістова. Зокрема дослідниця пропонує виокремлювати кілька етапів розбудови інформаційного суспільства: *перший етап* розвитку інформаційного суспільства переважним чином ґрунтується на досягненнях інформаційних технологій та технологій зв'язку; *другий етап* — має припускати ширші соціальні, етичні та політичні параметри — це нове суспільство знань; *третій етап* — глобальне ІС, що формується, знайде свій сенс лише тоді, якщо стане інструментом для досягнення більш високої та бажаної мети — створення в глобальному масштабі суспільства знань, яке мало б стати джерелом розвитку для усіх країн (у тому числі й для України), і насамперед, для найменш розвинених, на основі прав людини [145, с. 10–11].

Нами пропонується розглядати кореляцію між етапами становлення інформаційного суспільства і критеріями, що до нього висувається. До основних, з урахуванням синтезу наукових досліджень [140, с. 64], на наш погляд, можна віднести такі **критерії формування інформаційного суспільства**:

- 1) *технологічний* — основним чинником РІС є ІКТ, які виступають мірилом успіху виробництва, ефективності надання послуг тощо;
- 2) *соціальний* — інформація виступає стимулом до зміни життя, формується нова інформаційна культура, інформаційна грамотність, інформаційна освіта та відповідно інформаційна свідомість;
- 3) *економічний* — інформація трансформується в основний ресурс, який визначає економічний успіх майже будь-якої діяльності, за даних умов лише економіка, заснована на знаннях, має успіх;
- 4) *політичний* — вільний доступ до відкритої інформації, створення механізмів гарантування права на доступ до публічної інформації, захист персональних даних, формування державних механізмів гарантування інформаційної безпеки та реалізації інформаційних прав призводить до наближення до громадянського

суспільства, формує умови для залучення широких верств населення, недержавних організацій до активної участі у політичному житті держави;

- 5) *культурний* — формування інформаційної культури стверджує нові цінності — інформаційні — які є дороговказом подальшої реалізації інформаційних інтересів. Концепція людиноцентризму набуває нового, інформаціологічного змісту, адже інформаційні цінності додатково обґрунтовують інструментальну роль держави і висувають на перше місце інтереси людини;
- 6) *інформаційний* — гіперінфляції інформації, інформаційна асиметрія та розвиток інформаційної взаємодії серед суб'єктів інформаційного простору призводять до формування нової парадигми: інформаційної, де людина за відсутності правового забезпечення власних прав перетворюються не на суб'єкта управління, а лише на учасника даних відносин, відтак висуваємо гіпотезу про формування нової концепції — *концепція інформаціоцентризму*;
- 7) *правовий* — швидкоплинний розвиток інформаційного суспільства спричинює появу нових ризиків для людини, через що актуальним є формування динамічної системи інформаційного права, ухвалення Інформаційного кодексу України та взагалі здійснення інвентаризації інформаційного законодавства з проведенням його докорінної систематизації на концептуально нових засадах.

Формування системи даних критеріїв певним чином може співвідноситися з еволюцією системних уявлень про інформаційне суспільство, але визначальним моментом, виступає те, що інформаційна цивілізація засновується на інформаційних технологіях та знаннях.

Проаналізуємо *підходи окремих науковців* на проблеми, порушені стосовно визначення поняття інформаційного суспільства.

І. С. Мелюхін зазначає: «Інформаційне суспільство відрізняється від суспільства, у якому домінують традиційна промисловість і сфера послуг тим, що інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, що пов'язані з їх виробництвом (телекомунікаційні, комп'ютерні, телевізійні), зростають більш швидкими темпами, виступають джерелом нових робочих місць, стають домінуючими в економічному розвитку...» [146].

Слід визнати, що дане визначення чітко репрезентує сутність ІС: домінування в економічному розвитку тих галузей, які пов'язані із наданням інформаційних послуг. Розвиток інформаційних послуг стає новим видом як інформаційних, так і економічних відносин, а нові структурні елементи інформаційної сфери набувають стрімкого розвитку і комерціалізуються за рахунок інформаційних технологій. Виробництво і тиражування інформації стає визначальним елементом економічного успіху та розвитку будь-якої соціальної системи.

Цікавою є думка *І. В. Арістової*, яка вважає, що *інформаційне суспільство* — це громадянське суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях та технологіях зв'язку [147, с. 50; 148]. Зауважимо на підхід даної дослідниці, за якого інформаційне суспільство розглядається як громадянське суспільство.

З теорії права відомо, що **громадянське суспільство** — це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права.

Тобто ключовими компонентами громадянського суспільства виступає те, що дані відносини ґрунтуються на засадах демократії і права. Цим додатково підтверджується наша упевненість у правильності обраного нами напряму дослідження правового контексту проблеми розвитку інформаційного суспільства.

Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина [149].

Співвіднесення інформаційного (в подальшому *І. В. Арістова* надає перевагу терміну «суспільство знань») та громадянського суспільства знаходить своє відображення і в подальших публікаціях дослідниці [145].

Натомість переконані, що вважати інформаційне суспільство громадянським за даних умов історичного розвитку та значної неврегульованості інформаційних відносин, переважання інформаційних загроз над державними механізмами захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина є передчасним. Скоріше слід говорити про

те, що побудова громадянського суспільства виступає головним, але не єдиним, завданням інформаційного суспільства.

Аргументація нашої позиції знаходить свій вияв при застосуванні *структурно-функціонального аналізу до змістовних ознак громадянського та інформаційного суспільств* [Додаток А]. Отже, з наведеної таблиці можемо побачити, що більшість ознак інформаційного та громадянського суспільства різняться. І хоча ми не наполягаємо на остаточному вирішенні даного питання, переконані, що в Україні інформаційне суспільство ще не є громадянським, а намагання теоретично обґрунтувати зворотне більше нагадуватимуть прогнознi моделі.

Однак можемо констатувати, що держава та громадянське суспільство — взаємопов'язані, але відносно самостійні соціальні системи. Побудова громадянського суспільства виступає метою суспільного розвитку, у тому числі РІС, засобом всебічного забезпечення інформаційних інтересів, прав та свобод людини і громадянина.

Інформаційне суспільство, на думку К. А. Гуцал — суспільство, у якому вирішальну роль виконує придбання, опрацювання, зберігання, передавання, розповсюдження, використання інформації та знань, зокрема, за допомогою інтерактивної взаємодії і технічних можливостей, що постійно вдосконалюються. Інформаційне суспільство має власну концепцію розвитку, яке висуває на перший план нову галузь — інформаційну індустрію, пов'язану із виробником інформаційних технологій, методів та технологій виробництва знань, найважливішими складовими яких стають усі види інформаційних технологій особливо телекомунікацій, у період глобалізації [150, с. 91].

На думку Ж. Дельоз, *інформаційне суспільство* — це суспільство контролю, сфера влади в якому — фіксація кожного елемента соціальної системи у відкритому просторі в кожний конкретний момент. Суспільство будується за моделлю мережевої корпорації, що перебуває у процесі постійної модуляції, як власно і система соціальних мотивацій, примусів та стимулів [151].

Інакше подає визначення *інформаційного суспільства* В. О. Даніл'ян, розглядаючи його як якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокових тенденцій попереднього соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації і знань, а також формування і споживання інформаційних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності суспільства за

допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що діють у глобальних масштабах².

Ще одним визначенням *інформаційного суспільства*, є запропоноване В. І. Гурковським: «Інформаційне суспільство — це етап розвитку певного суспільства, де усвідомлено на масовому рівні (у тому числі й у органах державного управління) те, що одним із головних пріоритетів соціального прогресу нині є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток громадянське суспільство, де кожен може створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, де кожен має змогу певною мірою реалізовувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку, поліпшуючи якість особистого і суспільного життя».³

До основних підходів щодо з'ясування сутності поняття інформаційного суспільства можна також віднести і тих дослідників, які пропонують розглядати інформаційне суспільство як передумову формування **суспільства знань**.

На думку І. В. Арістової, в основі суспільства знання лежить можливість 1) знаходити, 2) виробляти, 3) обробляти, 4) перетворювати, 5) поширювати та 6) використовувати інформацію з метою отримання й застосування необхідних для людського розвитку знань. Це суспільство спирається на концепцію суспільства, яке сприяє розширенню прав і можливостей, що включає до себе поняття численності, інтеграції, солідарності та участі. Як підкреслюється у відповідній доповіді ЮНЕСКО, поняття «суспільство знання» ширше та ефективніше сприяє розширенню прав і можливостей, ніж поняття «технології» та «доступ до зв'язку», що доволі часто знаходиться у центрі дискусії з питань інформаційного суспільства. Створення суспільств знань відкриває шлях до гуманізації процесу глобалізації. Суспільства знань — це суспільства, джерелом розвитку яких є власне різноманіття й власні здібності [145, с. 11].

Отже, нами було продемонстровано широкий спектр підходів та думок щодо визначення поняття інформаційного суспільства. Зокрема

² Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Даніліян Вадим Олегович ; Національний аерокосмічний ун-т ім. М.Є.Жуковського «ХАІ». — Х., 2006. — 200 с.

³ Гурковський В. І. Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика). — К. — 2010. — 396 с. — С. 88.

виявлено, що чи не кожний дослідник прагне надати особисте бачення даної проблеми, уникаючи клопоту щодо формування власних поглядів на будову системи знань, в рамках якої можна описати інформаційне суспільство. Тому з метою уникнення розмитості вироблення узагальненого розуміння інформаційного суспільства потрібно надати **його описові ознаки** як ключові показники інформаційного суспільства, що різнять його від інших видів суспільств.

Цікавими є думки *К. Яценка*, який, реагуючи на появу терміна «постіндустріальне суспільство» у 70-х роках ХХ століття, виокремлює його основні *ознаки*:

- 1) переорієнтація економіки від виробництва товарів до сервісу і домінування наукомістких галузей промисловості;
- 2) принципово новий спосіб організації технологічної сфери, детермінований створенням інтелектуальних технологій;
- 3) замість конфлікту між працею і капіталом, який є характерним для індустріального суспільства, основною соціальною суперечністю стає конфлікт між некомпетентністю та професіоналізмом;
- 4) створення нової технологічної структури;
- 5) реорганізація культурної сфери шляхом комп'ютеризації, орієнтація на пріоритети інтелектуалізму і відповідну профілізацію на організацію себе як індустрію знання [152, с. 76].

Головними характеристиками інформаційного суспільства, на думку *І. В. Арістової*, є:

- 1) інформаційна економіка;
- 2) індустрія інформаційних послуг;
- 3) сучасні інтелектуальні інформаційні технології та технології зв'язку;
- 4) значний потенціал науки;
- 5) потреба фізичних та юридичних осіб в інформації (знаннях);
- 6) високий рівень інформаційно-правової культури всіх суб'єктів інформаційних відносин;
- 7) матеріально-технічне забезпечення різноманітних послуг [147, с. 50].

Т. В. Сулятицька виокремлює такі риси інформаційного суспільства:

- 1) збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;
- 2) збільшення частки інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у ВВП;

3) створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів та задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Наведення нами даних ознак відбиває динамічність та змінюваність характеру суспільних відносин. Адже побудова глобального ІС визначена на Всесвітньому самміті з питань інформаційного суспільства (2003–2005) стратегічним напрямом розвитку. Причому ІС визначається як таке суспільство, у якому: кожен міг би створювати інформацію та знання; мати до них доступ, використовувати їх обмінюватись ними задля того, щоб надати іншим можливість повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи сталому розвитку та підвищуючи якість життя.

Аналіз досвіду формування інформаційних суспільств інших країн надає можливість нам говорити, що впровадження та використання інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності забезпечує суспільству додаткові умови для матеріального і психологічного комфорту. Інформаційне суспільство чинить значний та відчутний вплив на державний апарат, збільшуючи роль недержавних організацій у вирішенні тих чи інших питань, водночас зменшуючи роль держави як визначального регулятора численних суспільних відносин.

За умови РІС і реалізації концепції людиноцентризму, імплементації концепції надання «адміністративних послуг», методологічно розробленої В. Б. Авер'яновим, держава надає своїм громадянам інформаційні послуги. Це означає, що при збереженні за державою ролі провідного регулятора суспільних відносин її основне завдання в умовах РІС — надання якісних інформаційних послуг своїм громадянам — споживачам інформаційних послуг та суб'єктам інформаційних відносин. Це спричиняє зміну орієнтирів у діяльності органів публічної адміністрації, зміну вектора у бік інтересів конкретних громадян, його інформаційних запитів.

Цікавими є думки О. В. Оверчук щодо *змістовних характеристик інформаційного суспільства*, до яких вона включає:

- *технологічну* — інформаційно-комунікаційні технології використовуються у всіх сферах життя суспільства;
- *соціальну* — розвиток інформаційно-комунікаційних технологій виступає важливим стимулятором підвищення життєвого рівня;

- *економічну* — інформація виступає як економічний ресурс;
- *політичну* — розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і кращі можливості поширення інформації стимулюють політичні процеси тощо [121, с. 13].

Відтак, здійснений нами аналіз наукових та нормативних джерел також надав можливість сформувати власний перелік **ознак інформаційного суспільства**, до основних з яких належать:

- відсутність інформаційної залежності мас від традиційних ЗМІ, що подають інформацію у потрібному їй форматі, відповідно до власних цілей, натомість з'являється залежність від ІКТ ІС;
- поява у широких верств населення реальної можливості брати участь в обговоренні суспільно-політичних проблем;
- високий рівень самоорганізації системи;
- інформація як сировина для отримання нової інформації, а інформаційні технології призначені для впливу на зміст інформації;
- постійні зміни і організаційно-управлінська рухливість;
- постійне збільшення швидкості оброблення інформації;
- гіперінфляція інформації;
- збільшення динаміки прийняття управлінських рішень;
- здатність до постійного перепрограмування і переформатування управлінських процесів відповідно до рухливих змін в ІС;
- висока конвергенція окремих управлінських технологій у високоінтегрованій системі;
- збільшення відкритості політичних інститутів і політики в цілому;
- поява цифрової взаємодії, що утворює засади для розвитку інститутів ІС;
- розширення можливостей взаємодії громадян із урядовими органами;
- виникнення нових доволі ефективних механізмів політичної мобілізації, які забезпечують оперативну організацію і координацію дій політичних однодумців, підвищують шанси невеликих партій і представників політичних меншин, які отримують можливість звертатися до широких аудиторій;
- визнання ролі держави та приватного сектору у формуванні інформаційного суспільства;

- бурхливий розвиток інформаційної економіки та його домінування, зумовленість успіху економіки за умови її заснованості на знаннях;
- визнання ролі громадянського суспільства у поширенні електронної демократії та електронного урядування;
- інноваційний характер технологічних змін;
- соціальна спрямованість інформаційної політики;
- створення відповідних політичних регламентних і ринкових структур із урахуванням рівноправного доступу суспільства до інформаційних ресурсів;
- розповсюдження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, що створює кращі можливості для збирання, зберігання та поширення, використання інформації, котра стає економічним ресурсом;
- стратифікація населення за рівнем володіння інформацією і технологіями, а також здатністю до самостійного аналітичного оброблення інформаційних потоків із метою фільтрування необхідної інформації і відсіювання непотрібної;
- розуміння того, що знання стає джерелом влади в більшій мірі, ніж сила чи багатство тощо.

Результатом нашого дослідження виступає авторське визначення поняття інформаційного суспільства, яке ми пропонуємо визначати в широкому і вузькому розумінні.

У вузькому розумінні: інформаційне суспільство — суспільство, де виробництво, споживання та розповсюдження інформації засновані на використанні інформаційного ресурсу як фактора підвищення ефективності суспільного виробництва.

У широкому розумінні інформаційне суспільство — складова громадянського суспільства, що функціонує в рамках єдиного інформаційно-комунікаційного простору, в якому домінують нові технологічні уклади, котрі базуються на масовому використанні перспективних інформаційних технологій, засобів комп'ютерної техніки і телекомунікацій, створено якісно новий розвинений ринок знань та інформації як визначальних чинників виробництва, що характеризується сформованістю умов для трансформації інформаційних ресурсів суспільства у реальні ресурси соціально-економічного розвитку, а також фактичного задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах і послугах.

гах, кардинально зростає роль інформаційно-комунікаційної інфраструктури, умовою успішного становлення особистості стає інформаційна грамотність, підвищується рівень освіти, науково-технічного та інформаційного розвитку за рахунок кардинального розширення можливостей систем інформаційного обміну на їхнього взаємопроникнення одна в одну, підвищення ролі кваліфікації професіоналізму, здібностей до творчого опрацювання інформації як найважливіших характеристик послуг праці, створено систему державних гарантій, передусім правових та безпекових реалізації інформаційних прав і свобод людини, зокрема прав на безпечне вільне отримання, розповсюдження та використання інформації.

Поняття інформаційного суспільства виражає ідею становлення якісно нового соціально-економічного порядку, який приходить на зміну індустріальному суспільству і пов'язаний із впровадженням ІКТ та інформаційною революцією, які поширюються на всі сфери суспільного буття. Однією з головних і визначальних ознак ІС виступає зростання різноманітності, яке зачіпає способи життя та мислення, формування свідомості та світогляду.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Отже, можемо констатувати: розгляд інформаційного суспільства відбувається за допомогою методології різних наук (філософії, політології, соціології, державного управління), обираються різні критерії до аналізу процесів, що відбуваються з інформацією, а дослідники намагаються знайти не стільки справжню першопричину трансформації постіндустріального суспільства в суспільство знань, скільки сперечаються за право бути названими очільниками тієї чи іншої чергової теорії інформаційного суспільства.

По-перше, ми не підтримуємо тих дослідників, які вважають інформаційне суспільство наслідком трансформації індустріального суспільства. Інформаційне суспільство засноване на методологічно інших, аніж індустріальне суспільство засадах, воно має кардинально інше призначення, а проблема людини в ньому посідає перше місце. Відтак твердження щодо трансформації ІС з постіндустріального вважаємо не досить коректним, оскільки про трансформацію можемо говорити,

коли аналізуємо джерела перетворення інформаційного суспільства на кібернетичне, а надалі — суспільство знань.

За даних умов трансформація є логічним етапом еволюції інформаційного суспільства. А у разі спроб авторів аргументувати трансформацію інформаційного суспільства з постіндустріального або ж індустріального вони стикаються з елементарними логічними суперечностями як у власних поглядах, так і у причинно-наслідкових зв'язках, що в цілому формує хибне уявлення про витоки інформаційного суспільства.

По-друге, сучасний стан наукових досліджень характеризується певною монополіарністю, оскільки ще замало робіт присвячено аналізу причин та наслідків трансформації. Більшість робіт носить констатуючий характер: в них описується те, що було і те, що є. Натомість бракує чіткої методологічної межі між минулим, теперішнім та майбутнім, не визначено трансформативних зв'язків та забезпечуючих їх механізмів, чільне місце серед яких посідають правові. Передчасна відмова від прогностичних моделей майбутнього, пасивність із використанням міждисциплінарної методології призводять до фрагментарного вивчення системної проблеми, не сприяє формуванню цілісної картини генези інформаційного суспільства.

По-третє, анонсоване Д. Беллом створення нетократії фактично відбулося. Натомість представники нового класу не стали чи то радниками, чи то консультантами, чи то технократами. Вони зрозуміли недоцільність прислуговування політичним силам, які вчасно не влилися в інформаційне суспільство і заздалегідь не встановили потрібні правлячій еліті правила гри у вигляді вироблення чіткого механізму ПР даних відносин. Заснування соціальних мереж та соціальних сервісів Facebook, LinkedIn, Twitter, Instagram, Youtube, ВКонтакте тощо стало наочним прикладом утворення самостійної *інформаційної влади*, яка має самостійне значення, а не обслуговує потреби та інтереси політиків. Інформаційна влада сама стає політикою у створеному нею інформаційному суспільстві. Звичайні політичні режими, звичайні озброєння, дипломатичні зусилля — усе це знецінюється, і на перший план виходить інформаційний потенціал держави, зумовлений її інформаційними ресурсами, рівнем контролю над власним інформаційним простором, забезпечений здатністю інформаційної інтелігенції та еліти до відстоювання національних інформаційних інтересів власної інформаційної системи. Інформаційні технології та генерування ново-

го знання виступають новим видом зброї, здатним значно змінити баланс сил на планеті.

Саме тому США такими темпами вкладали кошти у формування інформаційної цивілізації. Тож найбільш впливові виробники інформаційних технологій — американські компанії: Apple та Microsoft та розроблені ними операційні системи обслуговують понад 90 % усіх комп'ютерних систем світу. Причому вони зберігають своє монопольне право як на виробництво самих пристроїв для оброблення інформації, так і на вироблення програмного забезпечення. Більше того, збільшується продукування смартфонів та планшетфонів, які уперше в 2011 році вийшли на перше місце за рівнем доступу до Інтернету, порівняно з персональними комп'ютерами. За допомогою даних пристроїв люди також включаються до нової системи перепрограмування їхнього майбутнього, отримуючи численні реклами та пропозиції на свій рахунок, на номер мобільного телефона, на скриньку електронної пошти. Нікого вже не бентежать фішингові програми, які збирають інформацію про сайти, які ми відвідуємо, і нікого не дратує те, що сервіс Яндекс показує нам транспортні затори (тобто фактично відстежує, де ми перебуваємо, куди їздимо, скільки часу проводимо у тих чи інших координатах), а Google вже програв свій перший суд німецькому уряду, який довів незаконність збирання приватної інформації, тобто персональних даних громадян Німеччини. І, до речі, саме Німеччина — одна з небагатьох країн, дані про яку ми не знайдемо в додатках Google maps, оскільки ця країна заборонила цій кампанії фіксувати територію для подальшого її оцифрування і викладення до Інтернет-сервісів. Таким чином нетократія перетворюється на інфократію.

По-четверте, в рамках інформаційного суспільства мала б бути сформована *інформаційна культура*, натомість, з урахуванням аналізу сучасних тенденцій, даний розвиток певним чином не відбувся. Кібербулінг, троллінг, кіберхуліганство і кібершпіонаж, спам, трояни, фішингові та спам-програми — все це «солодкі» наслідки культури інформації і бездумного нехтування правом, яке завжди виступало мірилом справедливості. Констатуємо: результат нині не такий, який його хотіли б бачити у своїх утопіях *Й. Масуда, М. Кастельс, Д. Белл та О. Тоффлер*.

Мрійливість і прискіпливий аналіз процесів роботи і формування інформаційних технологій насправді засліпив пересічних користувачів, які опинилися у вирії інформаційного хаосу, осіли в ентропій-

ному середовищі величезних потоків інформації, будучи неготовими до роботи з ними, а головне — до протистояння навалі деструктивної інформації, що руйнує мозок і справляє негативний тиск на свідомість. Сучасним світом правлять ті, хто фактично і розробив нову модель світобудови: цифрове суспільство / суспільство знань / інформаційне суспільство — термінологія за даного випадку відіграє вторинне значення, адже головним призначенням створення даного суспільства було формування віртуального простору і віртуальної влади, яка згодом, за умови стрімкого розвитку інформаційних технологій, активно, а головне безболісно, замінить фактичну владу в державі, замістивши її міфічними балачками про участь громадян в управлінні суспільством, е-майбутньому, е-урядуванні тощо.

Продуктом цього стало, за влучним виразом *П. Рікера*, гіпертрофія засобів і атрофія цілей [154, с. 49]. Людина втратила себе, вона розчинилася в міфах, створених за допомогою інформаційних технологій, про власну велич, значення і всесильність у вирішенні будь-яких проблем, включаючи і геополітичні. Така омана стала вигідною системам-фундаторам інформаційного суспільства, які опинилися в ролі суб'єктів управління інформаційною цивілізацією, суб'єктів нав'язування правил і стандартів цієї цивілізації.

Слово «стандарт» взагалі було узятє за ужиток і багато навіть правників прагнуть знайти йому принаймні юридичне обґрунтування. Але це марна праця. Стандарти — це шлях уніфікації, шлях знищення індивідуальності, тобто шлях знищення людини. Якщо пригадати глашатаїв концепції інформаційного суспільства, то чи не на розвиток людини та її індивідуальності вони робили акцент, описуючи сучасні моделі шоку майбутнього і третьої хвилі?

Отже, проголошені цілі та реальні результати реалізації концепції ІС насправді різняться, тому роль права в реалізації інформаційної політики і формуванні ІС на засадах внутрішньої єдності, врахування національних традицій державотворення та правовладдя слугуватимуть надійною запорукою успішного розвитку українського суспільства і попередять розчинення в лоні неісторичних суспільств.

Інформаційне суспільство, володіючи широким спектром інформаційних технологій, перетворилися на творця сучасної людини: що їсти, як одягатися, з якими жінками та чоловіками кохатися, чи потрібно навчатися і як ставитися до різних проблем: людині залишається тільки

звернутися до Google, в якому вона знайде вже готові відповіді на будь-які запитання, але згодом зробить вигляд, наче вона сама ухвалила певне рішення, сама сформуvalа власний погляд на ті чи інші речі.

Фактично за нинішніх умов можливої інформаційної обструкції інформаційне суспільство більше схоже на глобальну та егалітарну інформаційну колонію, в якій не згодних із правилами її функціонування, а також тих, хто піддає аналітичному аналізу події, що насправді відбуваються в рамках інформаційного суспільства, просто інформаційно знищують. Причому інформаційне знищення не тягне за собою відмову від впливу фізичного, тобто інформація чинить вплив не лише на поведінку в рамках інформаційного середовища, а й виходить на крос-культурний рівень — в суспільство реальне, де люди керуються нормами права і моралі, формують власні погляди, виходячи із власно набутих знань, і мають альтернативи до вироблення рішень та оголошення або оприлюднення їх результатів.

За умови подальшого збереження неурегульованості правом інформаційних відносин, фактично інформаційне суспільство сформує всі передумови для розвитку нового виду тоталітаризму — інформаційного.

Відбувається перенесення віртуальності та театралізованості, нещирості, яка притаманна інформаційному суспільству, до реального життя. Люди починають проживати чуже життя, намагаючись не жити, а справляти враження (чинити інформаційних вплив) на оточуючих, тим самим відчуваючи хибну самореалізацію. Політика, подружнє життя, робота, дозвілля — дедалі більше відчувається фарсу і модельної, артефактної та патернової поведінки. Запрограмованість на вияв тих чи інших поведінських реакцій вже стають нормою: нас навчають, що робити, коли людина помирає, нас навчають, як правильно вбивати і приховувати сліди злочинів, нас навчають, що їсти зранку, і як стати мультимільонером, нас навчають бути щасливими, худими, розумними, поміркованими тощо.

Нас постійно навчають, а насправді — фактично нав'язують алгоритми поведінки, перетворюючи на слухняних суб'єктів інформаційних відносин — інформаційних зомбі. Ті ж, хто відхиляється від завданої лінії поведінки, визнають або державами-ізгоями, або суспільствами, що далекі від інформаційного суспільства і потребують різкого покращання ситуації через гуманітарні інтервенції, гібридні війни, в

тому числі зобов'язання щодо прийняття біженців у науково необґрунтованій кількості та інші вигадані приводи для фізичного вторгнення і захоплення ресурсів чергової соціальної системи, або ж піддають обструкції ту чи іншу людину. Але в очах інших суб'єктів інформаційних відносин це виглядатиме як допомога громадянському суспільству у виробленні власної позиції і формуванні нового демократичного суспільства, заснованого на цінностях інформаційного суспільства. Тільки де ж вони ці цінності, хто їх сформував і хто створив реальні механізми того, про що йдеться в Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства?

Інформаційний прогрес перетворився на інструмент поневолення людини інформаційними технологіями. Насправді в інформаційному суспільстві відбувається поглинання особистості інформаційними технологіями, в якому люди заради матеріальних благ, отриманих від участі у різних мережевих системах, втрачають духовну свободу та взагалі особистість та власні ідентичність. Більше того, за такого прискореного інформаційного прогресу людина може перетворитися на придатак до інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Саме тут можемо згадати футуристичні фільми, в яких малювали встановлення контролю машин над людиною. Іронія цієї ситуації полягає у тому, що згодом людина може втратити ціль існування і перетвориться на заручника розвитку інформаційних технологій і необхідності постійного збільшення інформаційних ресурсів.

Прогресивне збільшення споживання інформації призводить до втрати свободи людини, втрати мети існування і підпорядкування своїх цілей цілям збереження і примноження інформаційних ресурсів. За цих умов інформаційного поневолення людини складність подальшого відшукування власного шляху і мети існування, тобто онтологічні проблеми, фактично виходять на перший план. Не дарма в рамках філософії екзистенціалізму розглядалися проблеми сенсу існування людини, адже без нього людина перетворюється просто на живу істоту. Натомість саме *homo sapiens* відрізняється від інших живих істот даної планети тим, що вона ставить собі цілі, досягає їх, має сенс життя, самодостатній сенс, який не потребує зовнішнього обґрунтування та спонукання до вчинення чогось.

На наш погляд, також хибною є думка філософів-модерністів, які вважали малоімовірними конфлікти внаслідок розвитку інформацій-

ного суспільства через відсутність глибоких суперечностей. Але знову ж таки, дана утопічна позиція себе з часом не виправдала. Маніпулятивні технології, нагнітання через Інтернет масової істерії, агресії, ксенофобії, спроби переписувати історію та підтасовувати факти, почасти явна дезінформація населення — ось далеко не повний перелік того, що фактично утворює жевріюче вогнище майбутніх конфліктів.

Безконфліктних суспільств не існує [155].

ФІЛОСОФСЬКО- ПРАВОВИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

- 2.1 ФІЛОСОФСЬКІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
- 2.2 ІНФОРМАЦІЙНІ ІНТЕРЕСИ ЯК СУБСТРАТ ФОРМУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
- 2.3 ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАГРОЗ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ
- 2.4 ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ЗАГРОЗА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА

2.1 ФІЛОСОФСЬКІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Інформаційне суспільство — проект планетарного масштабу, в якому кожна нація буде рано чи пізно виступати в ролі співавтора, приносячи власні ідеї й культурні особливості. Провідні держави світу зайняли надзвичайно активну позицію щодо розвитку інформаційного суспільства. Вони визначили і стимулювали стратегію його побудови і розвитку. До цього приєднуються країни, що розвиваються.⁴

Водночас, створюючи нові умови життєдіяльності соціуму, нова реальність впливає не тільки на його організаційні, комунікаційні особливості, а й на характер суспільних відносин, які стають більш стрімкими, медіа насиченими, розмаїтими та інтенсивними, породжуючи нові соціально-психологічні феномени: інформаційні фобії, інформаційні навантаження, агресію та інформаційні злочини⁵.

Варто зауважити, що з позицій філософії⁶, «інформація» — це власність матеріальних об'єктів та процесів зберігати й народжувати певний стан, що в різних речовинно-енергетичних формах може бути пе-

⁴ Боднар І. Р. Сучасні реалії інформаційного суспільства: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія / І. Р. Боднар. — Л., 2013. — 320 с. — С. 51.

⁵ Сулятицька Т. В. Міжкультурна взаємодія в інформаційному суспільстві: комунікативний аспект: монографія / Т. В. Сулятицька. — К.—П., — 2013. — 168 с. — С. 35.

⁶ Філософія: навч. посіб./ Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко. — 8-е вид., К., — 2011. — 455 с.; Філософія: навч. посіб./ О. М. Бардін, В. В. Булавіна, Н. Б. Годзь та ін. — Х., — 2012. — 432 с.; Філософія: курс лекцій / Є. К. Дулуман, Н. В. Анацька.— К., — 2013. — 236 с.; Філософія: навч. посіб./ О. М. Кузь, В. Ф. Чешко, І. В. Жеребятнікова та ін.— Х., — 2013. — 264 с.

редано від одного об'єкта іншому; ступінь упорядкованості об'єкта чи системи⁷.

Фактично, інформація є нематеріальною сутністю, керівним фактором, програмою дій для матеріальних, природних та соціальних процесів: нематеріальна інформація керує матеріальним світом⁸.

Відтак, екстраполюючи позиції *В. М. Андрієнко*⁹ до теми нашої монографії, матрицю інформаційної реальності у РІС ми розглядаємо як множину, що складається з:

- 1) первинних фундаментальних сутностей, які визначають організаційну першооснову матеріальної субстанції у Всесвіті та на Землі (фундаментальні фізичні закони природи, інформаційні коди атомів, молекул, їх частин, програми саморегуляції неживої природи тощо);
- 2) вторинних інформаційних сутностей, які виникають як результат саморегуляції природи (генетичні програми (геном), що визначають самоорганізацію живих організмів, біологічних видів, зв'язки, що визначають функціонування біологічних співтовариств, екосистем);
- 3) інформаційних сутностей, що є результатом розвитку живої природи (інформаційний код мозку людини, нервові відчуття живих організмів, інтелект людини та вищих тварин, суспільні сутності тощо);
- 4) інформаційних продуктів інтелекту та суспільства (мовленнева емоційність, мотивація, знання, образи, плани, технології, здібності та навички виконувати роботу, соціальні цінності та закони, правила тощо);
- 5) вторинних інформаційних продуктів інтелекту та суспільства (генетична інформація від створених людиною біологічних видів, інформаційна продукція, створена за допомогою комп'ютерних програм, штучні системи, що самоорганізуються тощо);
- 6) продуктів діяльності систем, що самоорганізуються.

⁷ Андрієнко В. М. Інформаційні ресурси сучасного суспільства: навчальний посібник / В. М. Андрієнко, О. П. Моїсеєнко. — Д., 2013. — 145 с. — С. 6.

⁸ Андрієнко В. М. Інформаційні ресурси сучасного суспільства: навчальний посібник / В. М. Андрієнко, О. П. Моїсеєнко. — Д., 2013. — 145 с. — С. 7.

⁹ Там само. — С. 27.

Цікавими також є *субстанційні характеристики інформаційного суспільства*,¹⁰ запропоновані В. Г. Пилипчуком:

- поява нового цивілізаційного устрою;
- радикальна зміна існуючої інфраструктури суспільства;
- зміна характеру людської праці;
- поява нового символічного середовища;
- створення нового супертексту культури, що стала домінантою свідомості сучасної людини;
- виникнення нової тотальної реальності наших днів, що призвела до антропологічних змін людини.

Тепер логічним буде перейти до *характеристик інформаційного суспільства з точки зору комунікативної взаємодії*. Підтримуючи позиції Т. В. Сулятицької, до них ми відносимо:

- 1) можливість кожному члену суспільства вчасно й оперативно одержувати за допомогою глобальних інформаційних мереж повну й достовірну інформацію будь-якого виду й призначення з будь-якої держави, перебуваючи при цьому в будь-якій частині географічного простору. Відтак, інформація служить основним засобом міжособистісних взаємин, постійно виникаючи, видозмінюючись і трансформуючись в процесі переходу від однієї людини до іншої. У такий спосіб інформація означає і соціокультурне життя людини і його матеріальне буття¹¹;
- 2) реалізацію можливості оперативної, практично миттєвої комунікації кожного члена суспільства з державними та суспільними структурами поза залежністю від місця проживання на земній кулі;
- 3) трансформацію діяльності ЗМІ по формах створення та поширення інформації, розвиток й інтеграцію з інформаційними мережами цифрового телебачення. Фактично можна констатувати формування нового середовища — мультимедійного, у якому поширюється також інформація із традиційних ЗМІ. Нова епоха створює нову глобальну медіа-сферу, яка є гарантом успішно-

¹⁰ Пилипчук В. Г. Інформаційне суспільство: філософсько-правовий вимір : монографія / В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань. — У., — 2014. — 282 с. — С. 136–137.

¹¹ Зоценко О. В. Інформаційне суспільство: ознаки й динаміка // Інтелект. Особливість. Цивілізація. Тематичний збірник наукових праць із соціально-філософських проблем. — Д., 2004. — № 3. — С. 72.

го впровадження у всі сфери сучасного життя та стимулюючим фактором від економіки до культури, політики та науки швидкісних електронно-технічних засобів зв'язку та інформації, які суттєво перетворюють звичні форми життєдіяльності, скеровуючи їх від споживчого індустріального суспільства до інформаційного суспільства знань;

- 4) зникнення географічних та геополітичних кордонів держав у рамках інформаційних мереж; світ з кожним роком стає дедалі тіснішим та взаємозалежнішим. Поступово стираються кордони між державами. Люди стали більш мобільними, менш чутливими до національних стереотипів, толерантнішими. В умовах глобалізації значна частина населення планети виявилась включеною в нову інформаційну реальність, яка характеризується суттєвим розширенням доступу до різноманітних джерел інформації;
- 5) існування розвинених інфраструктур, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів. Пріоритет програми створення національних інформаційних ресурсів зумовлений тим, що в інформаційному суспільстві вони стають основним засобом соціально-економічного прогресу країни та зростання добробуту її населення. Формування національних інформаційних ресурсів у всіх розвинених країнах розпочиналося в книгозбірнях — найдавніших суспільних інститутах, що здійснюють кумуляцію, збереження та використання документованих знань. Такий підхід дав змогу цим країнам у стислі строки з незначними витратами досягнути вагомих результатів, оскільки забезпечив включення накопичених упродовж століть бібліотечних фондів у нову інформаційну структуру суспільства. Сьогодні її розвиток здійснюється в напрямі реалізації так званої інформаційної супермагістралі (Information Superhighway), що являє собою органічне поєднання електронних документних ресурсів зі світовою телекомунікаційною інфраструктурою;
- 6) здійснення процесу прискореної автоматизації й роботизації всіх сфер і галузей виробництва й управління. Автоматизовані інформаційні системи й нові технології надають можливість у десятки і сотні разів збільшити швидкість та якість оброблення управлінської інформації за мінімальних витрат людських ресурсів.

Отже, нині людство на порозі епохальних трансформацій, основними напрямками яких є інтенсивний розвиток інформаційно-технологічного сектору та інформатизація всієї системи суспільних відносин. Соціокультурний зміст ІС полягає в тому, що нові інформаційно-телекомунікаційні технології докорінно змінюють систему соціокультурного співіснування.

Тож фактично соціокультурний простір інформаційного суспільства за своєю сутністю є розповсюдженням і впливом культурних досягнень усіх учасників інформаційного суспільства. До *специфічних рис соціокультурного простору інформаційного суспільства* Т. В. Лугуценко відносить такі¹²:

- 1) образний, демасифікований, віртуальний характер сучасної культури, оскільки основним об'єктом життєдіяльності є інформація. Атрибутами сучасного культурного простору стали віртуальний світ, бліп-культура (бліп — одиничний спалах відображення дійсності у свідомості людини);
- 2) на зміну інтерперсональній комунікації приходять комунікація масова, здійснювана за рахунок ЗМІ. З одного боку, глобалізація інформаційного ринку призводить до уніфікації масової інформації, з іншого — підвищується можливість диверсифікації інформаційних послуг з регіональних або змістовних ознак;
- 3) у зв'язку з активним впровадженням у соціальну реальність Інтернету, акцентується проблема взаємин «людина—мережа», «індивідуальне—загальне»;
- 4) витвори сучасного мистецтва виконані в основному на перетині «мистецтво—технологія», що свідчить про позитивний вплив процесу інформатизації на культуру. Постмодерне мистецтво продовжує слідом за модернізмом вести пошук нових смислових і образних просторів, що відповідають запитам сучасного соціуму;
- 5) центр соціокультурної динаміки дедалі все більше переміщується до культури технологічної. Головним джерелом новацій в культурному житті інформаційного суспільства слугує саме технологічна інформація;

¹² Лугуценко Т. В. Сутність та зміст культурного простору інформаційного суспільства в контексті культури постмодернізму // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. — ВІР УАН. — К.— 2012. — Вип. 65 (№10). — С. 401–402.

б) фундаментальна реальність інформаційного суспільства й інформаційної культури робить правомірним визначати свідомість сучасної людини в категорії інформаційної картини світу, яка є такою ж всеосяжною та глобальною, як і релігійна, мовна й інші картини світу, властиві винятково людському світосприйняттю¹³.

Інформаційне суспільство, орієнтоване на технологічний розвиток накопичення знань і дедалі складнішу обробку інформації, уможливує таку взаємодію комунікативного простору, що об'єднує всіх бажаючих спілкуватися у єдиний культурний простір планети й передбачає радикальну зміну способів та технологій передачі, збереження інформації, кардинальне збільшення обсягів інформації, доступної активній частині населення. Новий спосіб отримання інформації, знання зумовлює й появу нових форм і видів комунікацій через формування мережових суспільних комунікацій, налагодження зворотних зв'язків між інститутами і державами та встановлення системи вільного доступу до суспільно-важливої та особисто корисної інформації¹⁴.

Отже, інформаційне суспільство — це співіснування двох світів: звичного фізичного та віртуального, створеного людиною, що існує у штучному комп'ютерному середовищі. Віртуальна реальність набуває ознак особливого соціального феномена і помітно впливає на світ фізичний, стає особливим соціокультурним механізмом.

Поширення сучасних інформаційних і комунікаційних технологій набуло все проникного характеру, змінило кількісні і якісні параметри соціальних систем. Воно обумовило формування нової наукової картини світу, у якій природа—індивід—соціум—наука—техніка—технологія існують як ланки єдиного ланцюга, який називають глобальним розвитком¹⁵.

¹³ Дзьобань О. П., Романюк С. М. Інформаційна картина світу: філософський підхід до розуміння сутності // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. — Х., — 2013. — Вип. 2 (16). — С. 116–124.; Дзьобань О. П., Данільян О. Г. Інформаційна картина світу як соціокультурна реальність // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. — ВІР УАН. — К.— 2013. — Вип. 70 (№3). — С. 573–578; Дзьобань О. П., Данільян О. Г. Інформаційна картина світу в контексті перспектив сучасної науки й культури // Інформація і право. — К.— 2013. — № 1 (7). — С. 21–28.

¹⁴ Сулятицька Т. В. Міжкультурна взаємодія в інформаційному суспільстві: комунікативний аспект : монографія / Т. В. Сулятицька. — К.—П., — 2013. — 168 с. — С. 35.

¹⁵ Філософія: навч. посіб. для аспірантів і здобувачів / кол. авт. за наук. ред. проф. А. В. Арістової і проф. С. В. Сняжкова. — К. — 2013. — 248 с. — С. 117.

2.2 ІНФОРМАЦІЙНІ ІНТЕРЕСИ ЯК СУБСТРАТ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Вище нами було акцентовано увагу на тій обставині, що здебільшого зміст досліджень стосовно інформаційного суспільства презентовано крізь призму розгляду основних його концепцій (теорій), в рамках яких автори по-різному трактують значення інформації та знань, а також роль інформаційних технологій, через що і пропонують різноманітні інтерпретації та термінологію для позначення даних процесів.

Здійснений нами контент-аналіз даних досліджень надав можливість дійти висновку, що відправними пунктами формування тих чи іншої теорій виступають зосередження уваги на герменевтичному тлумаченні понять та категорій: інформаційне (інформаціональне) суспільство, суспільство знань, інформація, інформаційній технології, інформаційна політика тощо. Однак, хоч це й дивно, автори, визначаючи риси інформаційного суспільства, фактично у своїх дослідженнях більше тяжіють до описових методів, ніж до абстракцій, які саме і слугують джерелом формування об'єктивної картини знань і формують дороговкази та прогнозні моделі дальшого розвитку.

Натомість сучасне суспільство стає дедалі більш складним та диференційованим. Рішення, які ухвалюються в інтересах цілого, не можуть абсолютно адекватно відображати і враховувати усі інтереси складових його утворень і усіх індивідів. За цих умов свобода суспільства вступає в протиріччя зі свободою особи. Тому перед наукою постає завдання знайти оптимальні правові форми, щоб пом'якшити це протиріччя¹⁶.

Відтак вважаємо, що складність аналізу проблеми реалізації інформаційної свободи та інформаційних інтересів у правовому дискурсі полягає в тому, що це питання не може розглядатися ізольовано від інших аспектів існування і діяльності людини в системі інформаційних правовідносин.

На наш погляд, однією з визначальних категорій інформаційного суспільства має виступати категорія *«інформаційні інтереси»*. Переконані, що саме розуміння змісту інформаційних інтересів сприятиме осягненню змісту та рушіїв внутрішнього руху розвитку інформаційного суспільства.

¹⁶ Чернушенко Д. А. Толерантність як світоглядна основа правосвідомості в умовах інформаційного суспільства // Філософські та методологічні проблеми права. — № 1–2. — 2013. — С. 94–103.

Тому у даному підрозділі визначимо категорію «інформаційні інтереси інформаційного суспільства», продемонструємо її значення для всебічного розуміння витоків формування та напрямів подальшого РІС, а також надамо власну аргументацію щодо сучасних атрибутивних ознак ІС.

Сповідуючи системний підхід, і визначивши його основною методологічною базою проведення нами дослідження, спочатку визначимо родове поняття «інтерес», а потім перейдемо до розгляду поняття стосовно предмета нашого дослідження.

Ми переконані, що однією з ключових категорій інформаційного права має стати «інформаційні інтереси». Від її визначення залежить адекватне розуміння сутності ІС, через що дане поняття потребує детального розгляду. На жаль, на цій обставині зосереджують увагу замало дослідників. Зокрема, у словнику основних термінів «Інформаційне суспільство» (2002 р.) за ред. *Р. А. Калюжного* визначення даного терміна відсутнє. Так само, як воно відсутнє і у більшості робіт *К. І. Белякова, В. М. Брижка, В. А. Залізняка, А. І. Марущака, М. І. Дімчогло, Ю. Є. Максименко, О. В. Стоєцького, К. Г. Татарникової, А. В. Туніка, К. П. Череповського* та ін.

На наш погляд, така прогалина є наслідком нерозробленості, передусім, методологічних підходів до інформаційного права, неусталеністю категорійно-понятійної системи, відсутністю спеціальних та окремих наукових досліджень, предметом яких би і стало теоретичне обґрунтування системи категорій та понять, що описують інформаційне суспільство та розвиток інформаційної цивілізації загалом.

Відповідно до нашого бачення та інформаціологічної парадигми, РІС залежить від рівня реалізації інтересів людини не лише в інформаційній сфері. Тому від визначення даної категорії залежить напрям розуміння призначення ІС, його роль у реалізації інтересів людини не лише в інформаційній, а й у інших сферах життєдіяльності. Через що постає необхідність у визначенні родового поняття «інтерес», адже саме дана категорія виступає визначальною при формуванні будь-якого суспільства.

Одну з перших спроб визначити і пояснити суспільне буття та життя за допомогою категорії «інтерес» зробив *П. Гольбах*, а *Д. Дідро, Г. Гегель* та *І. Кант* підкреслювали неможливість звужувати і ототожнювати інтерес до природних начал людини, оскільки інтерес є чимось більшим за змістом, ніж намір і свідомість.

За даного випадку доцільно послуговуватись теоретичним надбаннями стосовно визначення категорії «інтерес», а також «всезагальний інтерес», оскільки якщо перша категорія виступатиме для нас відправною точкою до конструювання дефініції «інформаційні інтереси», то друга категорія сприятиме розумінню масштабності даних інтересів, їхнього охоплення широкого спектра суспільних відносин у рамках ІС.

Здійснений нами аналіз словникових джерел, герменевтичний та логіко-семантичний аналіз надали можливість дійти цікавого висновку: **в українській енциклопедичній літературі такі поняття почасти взагалі не отримують визначення.**

Зокрема визначення поняття «інтерес» **відсутнє** у таких відомих та авторитетних джерелах: Тлумачний словник української мови [156]; Словник законодавчих термінів [157]; Словарь филозофских терминов [158]; Словарь юридических терминов [159]; Словарь терминов и понятий по обществознанию [160].

Натомість є певні джерела, де нам таки вдалося знайти **визначення поняття «інтерес»:**

- 1) *інтерес* — увага до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимсь, чимсь; користь, вигода [161, с. 501];
- 2) *інтерес* (лат. interest — має значення, важливо) *соціальний* — реальна причина соціальний дій, подій, звершень, що стоять за безпосередніми побудженнями (мотивами, помислами, ідеями, намірами і т.д.) індивідів, що беруть участь у цих діях [162, с. 151];
- 3) *інтерес* — об'єктивно обумовлена необхідність виконання людьми (групами людей, організаціями тощо) певних функцій для задоволення потреб. Інтереси перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з іншими спорідненими категоріями: потреба, стимул (мотив). Інтерес виступає з'єднувальною ланкою в даному ланцюгу. Інтерес з одного боку виступає формою потреб, а з іншого — причиною виникнення стимулу [163, с. 167];
- 4) *інтерес* — усвідомлені потреби, бажання, які підкріплені спонукальним мотивом до їхньої реалізації; 2) реальний мотив соціальних дій. Об'єктивна підстава І. — економічні (політичні та інші) відносини у суспільстві. При класифікації розрізняються І. за ступенем спільності (індивідуальні, групові, суспільні, державні), за сферою діяльності (інформаційні, економічні, полі-

тичні, духовні та ін.), за характером об'єкта (національні, етнічні, партійні і тощо), за ступенем усвідомленості (такі, що виникають стихійно, такі, що є наслідком розробленої ззовні суб'єкта усвідомлення програми дій), за можливістю їхнього здійснення (реальні і нереальні), стосовно об'єктивної тенденції суспільного розвитку (прогресивні, реакційні, консервативні) і за іншими істотними підставами [164, с. 149];

- 5) *інтерес* — вигода, користь [165, с. 199];
- 6) *інтерес* — спрямованість особистості на матеріальні та духовні цінності з метою їх створення та використання [166, с. 15];
- 7) *інтереси соціальні* — реальні причини дій, звершень, які формуються з їх відмінностями за становищем і роллю в суспільному житті [166, с. 59];
- 8) *національні інтереси* — 1) життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства та держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток (*закон. визн.*); 2) певним чином визнані і офіційно оформленні потреби людини, суспільства, держави, реалізація яких забезпечує всім названим соціальним індивідам солідарне, стабільне співіснування, ефективне функціонування, прогресивний розвиток у рамках держави; 3) порівняно динамічний елемент, що формується на основі національних цінностей під впливом довгострокових тенденцій суспільного розвитку; 4) система цінностей, що є феноменом суспільної свідомості, який ґрунтується на почутті приналежності до певного народу та відрізняється від системи індивідуальних цінностей; 5) категоричний імператив суспільного розвитку держави, основа формування стратегічних завдань внутрішньої та зовнішньої політики країни. Н.і. демонструють специфіку потреб, що формуються залежно від особливостей внутрішніх процесів та геополітичного існування нації або держави і базується на узагальнюючих цінностях суспільства та завжди співвідносяться з інтересами суб'єктів міжнародних відносин. На відміну від потреб вони не мають імперативного характеру. Н.і. виникають в емоційно-почуттєвій формі, і серед них слід виділити чотири найсуттєвіші почуття: національної гідності, національно-

го добробуту; національної безпеки і національної перспективи. Н.і. визначаються і реалізуються у тісній взаємодії з національними цінностями і національними цілями. Коріння н.і. знаходяться у національних цінностях, а конкретний вираз вони знаходять у національних цілях. На основі національних цінностей визначається ступінь важливості Н.і., їхня пріоритетність у реалізаціях уповноважених суб'єктів [164, с. 226–227].

Як можемо побачити, строкатість визначень поняття «інтерес» доволі значна. І за даного випадку з метою отримання всебічного уявлення про категорію «інформаційний інтерес» в рамках його розуміння та операціоналізації в контексті інформаційного суспільства, доцільно звернутися до наукового доробку *В. В. Медведчука*, який у своїй докторській дисертації віддавав належно такій категорії як «всезагальний інтерес» [167].

В. В. Медведчук вважає, що «всезагальний інтерес — це інтерес, який, враховуючи інтереси, що існують у суспільстві, і орієнтуючись на загальноновизнані людством гуманні моральні цінності, формується в суспільстві як загальний інтерес останнього... Всезагальний інтерес має бути духовною основою, на якій повинна формуватися сучасна українська національна ідея». Під всезагальним інтересом також можна розуміти саме існування суспільства, людське існування людини, здійснення її індивідуальної неповторності, її самореалізацію, задоволення її потреб.

Дані положення ми можемо пристосувати і до визначення поняття «інформаційні інтереси».

Переконані, що інформаційні інтереси в методологічному відношенні становлять собою першооснову інструментарію і механізму дослідження інформаційного суспільства, оскільки розвиток суспільства зумовлений метою реалізації інформаційних інтересів.

Аналіз змістовних складових глобалізаційних процесів, а також їх наслідків [168] сприяли розумінню формуванню передумов до можливої конкуренції понять «глобалізація» та «інформаційне суспільство». Нині, за влучним виразом *В. П. Горбуліна*, сучасні кордони між окремими державами поступово втрачають своє традиційне значення, дедалі стають прозорішими, виконуючи функції суміщення територій із різними митними і політичними режимами [169].

Тож, фактично, стирання кордонів вже не виступає ексклюзивною та оригінальною ознакою лише глобалізації, а й цілком підпадає під опис інформаційного суспільства.

Стрімкий РІС, пов'язаний із упровадженням дедалі більшої кількості інформаційних технологій у наше життя та прийняття рішень, поступово спричинює набуття нового змісту поняття «інформаційні інтереси». Згодом навіть питання безпеки інформаційного суспільства, а також формування ДІП опосередковані інформаційними інтересами.

Також зауважимо, що початкове значення поняття «інформаційні інтереси» стосувалося опису інтересів людини, суспільства і держави винятково в інформаційній сфері. Однак тенденції розвитку інформаційного суспільства свідчать про доцільність розуміння окресленого поняття в ширшому значенні — інтереси інформаційного суспільства. За такого розуміння інформаційне суспільство виступає стрижнем інформаційних інтересів, воно покликано спрямовувати власний розвиток до реалізації даних інтересів, а не на власний саморозвиток і самовдосконалення з подальшим підпорядкуванням інтересів людини, суспільства і держави власним цілям.

За сучасних умов ми переконані, що інформаційне суспільство має виступати критерієм оновленої самоідентифікації та інформаційної соціалізації особи, становлення демократичного ІС і цивілізованої ДІП.

Провідником даної політики має виступати *інформаційна інтелігенція*, яка має продукувати філософію та культурологію ІС. Результатом такої рефлексії є утворення певної системи ідей розвитку даного суспільства, котрі і закладають основу для формування системи інформаційних інтересів даного суспільства. Ця сукупність ідей має становити інформаційну ідею, яка виступає важливою категорією інформаційного права, обґрунтовує доцільність ПР РІС, розбудови інформаційної політики на правових засадах.

Ґрунтуючись на роботах В. В. Медведчука, можемо визначити, що «українська національна ідея завжди виступала як державницька ідея» [167], а відтак інформаційні інтереси мають виступати складовим елементом ДІП України, відображати прагнення українського народу до розбудови ІС за умови збереження інформаційної самоідентичності і взагалі домінуючої ролі державних інститутів для вирішення національних та інших важливих питань.

Нині, і ми це розглянемо нижче при аналізові загроз ІС, більшість дослідників, маніпулюючи категоріями, роблять безпідставні висновки про втрату контролю держави над інформаційним простором, повною або частковою втратою інформаційного суверенітету і необхід-

ність розгляду інформаційного суспільства як нової формації і нової цивілізації з відповідною будовою нових — наднаціональних — інститутів. Основним прикриттям цього можуть слугувати різноманітні концепції е-майбутнього, які в стратегічному сенсі спрямовані на знищення інституту держави і зосередження усіх важелів управління у глобальному інформаційному центрі і безумовним підпорядкуванням інформаційної периферії відповідно до власних інтересів.

Проте в США, КНР та країнах ЄС створені та успішно функціонують у складі Збройних сил кіберпідрозділи, а у США навіть створено кіберкомандування. Більше того, в червні 2013 р. у КНР відбулися перші кібернавчання, основною метою яких було умовне захоплення кіберконтролю над інформаційними ресурсами США, а також формування дієздатних моделей захисту інформаційної інфраструктури Китаю від несанкціонованих нападів та атак ззовні та зсередини.

Таким чином, поки пацифісти або необізнані науковці пропагують мирне ІС, зневажають нагальною необхідністю ухвалення Інформаційного кодексу України, країни цифрового центру — фундатори інформаційної цивілізації — розробляють і вдосконалюють засоби та методи інформаційної боротьби з метою встановлення глобального контролю над ресурсами інших держав.

Тож в майбутньому за умови збереження тенденції щодо нехтування необхідністю формуванню кіберкомандування в Україні, наша держава може опинитись на грані інформаційного втручання і втратити інформаційний суверенітет, що за певних умов може призвести і до втрати суверенітету загального.

Цього допустити не можна і наша робота є однією зі спроб наукового обґрунтування необхідності по-новому дивитись і розглядати ІС, змінити алгоритм не тільки дослідження, а й розроблення прогнозних моделей та формування підходів щодо забезпечення інформаційних інтересів як базових настанов існування української цивілізації в рамках інформаційного центру та розвитку інформаційного суспільства як складової глобального ІС.

Чільне місце серед питань формування сучасного змісту інформаційних інтересів посідає питання щодо необхідності розроблення *інформаційної ідеології* (ідеології інформаційного суспільства), яка становить сукупність ідей та уявлень щодо інформаційних інтересів «свого» інформаційного суспільства, і механізмів їхньої реалізації в рамках

конвергенції інформаційних суспільств різних країн до глобального інформаційного суспільства.

З урахуванням напрацювань щодо національної ідеології та національної ідеї [168–171] можемо припустити, що **завданнями української інформаційної ідеології виступають:**

- 1) консолідація усіх складових ІС, їх органічна інтеграція з метою забезпечення прогресивного та стабільного РІС в Україні;
- 2) формування власної концепції ІС, ґрунтуючись на власних традиціях і концепціях право- і державотворення;
- 3) перетворення української нації на інформаційну;
- 4) недопущення перетворення України на інформаційну периферію;
- 5) формування інноваційних технологій переходу до інформаційної держави через активізацію реалізації інформаційної функції держави;
- 6) прискорення прийняття Інформаційного кодексу України [174];
- 7) формування привабливого інвестиційного клімату для формування в Україні одного з центрів інформаційної цивілізації;
- 8) створення інформаційної державності, яка задовольняла б вимогам інформаційної та цифрової сучасності;
- 9) формування нового бачення світу;
- 10) підготовка людей із новим — інформаційним мисленням, заснованим на інформаційній освіченості, інформаційній освіті та інформаційній культурі;
- 11) формування інформаційної культури.

Конкретне втілення інформаційної ідеї та інформаційної ідеології відбувається через інформаційні інтереси, проблеми визначення яких у часи стрімкого розвитку ІС ми і розглянемо нижче.

Стирання кордонів і можливість безперешкодного доступу до відкритих ресурсів у будь-якій точці планети уможливорює дійти висновку про необхідність формування механізмів ПР РІС. За умов трансформації ІС відсутність ефективно діючої системи ПР інформаційних відносин в Україні також може за певних умов призвести до втрати інформаційного суверенітету [175].

Таким чином питання ПР РІС набувають не лише теоретичного значення, а й визначають подальший РІС в Україні і його майбутню керованість із боку Української держави. Ефективна система ПР даних відносин виступатиме гарантом реалізації інформаційних прав і сво-

бод українських громадян. Саме та держава, в якій ефективно регулюються інформаційні відносини, реалізується ДІП — ІС розвивається в певних, але керованих рамках. А відтак, інформаційні інтереси громадян мають надійний та гарантований державою механізм захисту.

Майбутнє процвітання держави прямо пов'язано із управлінням даною державою процесами розвитку інформаційного суспільства всередині країни.

Нині ДІП має бути орієнтована, насамперед, на підтримку соціально-політичної та інформаційної безпеки суспільства [176]. Відтак важливим завданням виступає формування монолітного соціуму, об'єднання його спільною ідеєю побудови в рамках незалежної Української держави ефективного ІС.

Ми не виступаємо за жорстке регулювання державою усього спектра суспільних відносин, і водночас далекі від думки, що ІС має керуватися власними самоорганізаційними механізмами розвитку, а потреба у втручанні держави в дані процеси відсутня.

Віддаючи належне участі громадянського суспільства загалом, зауважимо, що провідну роль у формуванні ІС має відігравати держава. Наша думка знаходить своє підтвердження і в інших роботах, присвячених аналізу побіжних питань. Зокрема російський дослідник *Р. Ф. Ідрісов* зазначає, що центральна роль держави у забезпеченні безпеки є цілком очевидною, оскільки, не забезпечивши безпеки держави, неможливо забезпечити національну безпеку країни [177].

У такому ж руслі висловлює свою позицію і інша російська дослідниця і *І. Б. Кардашова*, яка зауважує, що держава, здійснюючи власні функції через органи державної влади, визначаючи систему правових норм у сфері безпеки, реалізуючи діяльність органів державної влади, контроль та нагляд за ними, здійснює власну діяльність у сфері всезагальних, загальнонаціональних інтересів, і, передусім, опікується проблемами існування і розвитку суспільства як єдиної цілісності [178].

Отже, можемо дійти **висновку**, який надамо як додаткову аргументацію на користь провідної ролі держави в РІС: держава, здійснюючи власну діяльність у сфері загальнонаціональних інтересів, у тому числі інформаційних, опікується проблемами РІС як єдиної цілісності.

Цікавими у даному аспекті є дослідження *В. А. Ліпкана*, який також порушує наукову проблему співвідношення формування достатньої системи національної безпеки, приєднання до системи колектив-

ної безпеки і формування відповідних ним сил із передачею оперативного командування до об'єднаних збройних сил.

Зокрема В. А. Липкан справедливо зазначає, що вступ України до євроатлантичних структур має передбачати, не стільки відповідність стандартам НАТО, скільки збільшення можливостей держави для гарантування певного рівня національної безпеки. Відтак політична доцільність та інтереси безпеки за даного випадку є протилежними, а отже, теоретичне дослідження цього питання є вкрай важливим, бо надає можливість дійти висновку про цілеспрямований розвал українських Збройних сил, перетворення України на державу, здатну захистити себе лише в конфліктах малої інтенсивності. Приєднання до НАТО має на меті підвищити рівень національної безпеки, а не замінити національні сили безпеки на колективні [179, с. 49].

Можемо екстраполювати дані висновки і до нашої роботи: формування в Україні ІС має на меті сприяти трансформації нашої держави до інформаційної, удосконалити державне управління з метою подальшого розвитку національної держави і реалізації людиноцентристської ідеології, підвищення рівня реалізації інформаційних прав і свобод людини та громадянина, а не замінити державний апарат і механізм національного ПР, дискредитувати їх, пропонуючи взамін «ефективні» наднаціональні структури управління та масовані пакети імплементаційного законодавства, яке не враховує українських національних інтересів та потреб української спільноти у РІС.

Наступним елементом теоретичного аналізу категорійного ряду інтереси — національні інтереси — інформаційні інтереси виступає категорія «*національні інтереси*».

Одним із базових понять, на які можемо спиратися в контексті порушених питань, виступає законодавче визначення поняття національних інтересів у Законі України «Про основи національної безпеки України». Відповідно до ст. 1 цього Закону *національні інтереси* — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Існування в рамках кожного інформаційного суспільства окремо узяті країни внутрішніх інтересів є об'єктивною умовою. Це створює засади для необхідності розроблення уніфікованої методології узгодження (кон-

вергенції) інтересів інформаційних суспільств глобального центру і глобальної периферії, що інколи може призводити до конфронтації.

Адже за даного випадку доцільно враховувати ті негативні тенденції із застосуванням даної категорії в геополітиці, які відбулися. Зокрема, дану категорію у науковий і практичний обіг було уведено США для створення сприятливих умов і реалізації інтересів США у різних країнах світу. Причому таке вульгарне трактування призводить до того, що США не зважають на безпеку або інтереси інших країн, якщо, на їх думку, певні чинники чи умови можуть негативно впливати на реалізацію інтересів США.

Також достатньо згадати горбачовський період, за якого почала відбуватись надмірна пропаганда загальнолюдських цінностей над національними. Чим все закінчилося і в методологічному, і в практичному плані нам відомо: було зруйновано наймогутнішу державу світу, зруйновано без війни, але через упровадження деструктивних за змістом і конструктивних за формою парадигм, котрі насаджувалися як через політичні еліти, так і через науковців, які пропагували в аксіоматичній формі домінування і пріоритет загальнолюдських цінностей над національними. Більше того, якщо в Україні і країнах СНД через доволі високий рівень інтелектуальної еліти це швидко збagnули і повернулися до проблем забезпечення національної безпеки, аналізу їх складових тощо, то в Європі такі питання набули нового поширення, наслідком чого і стало ухвалення рівності сексменшин зі звичайними людьми, зокрема надання їм права укладати одностатеві шлюби та всиновлювати дітей. Крах держав починається із краху світогляду їхніх громадян.

Паралельно із цим **європейське суспільство відчуває брак мети руху**: Європа з проголошеними цінностями і слабкістю у їх відстоюванні виявилася нездатною протистояти ісламу, навалі мігрантів і, відповідно, жодним чином не запобігало утворення гетто. Занадто захопившись власними теоретичними конструкціями, європейці виявилися не готовими сприйняти дійсність: механізм ПР не ефективний в сучасних умовах навали мігрантів. Як результат: постійні емігрантські бунти, зростання кількості безробітних із числа мігрантів, і як наслідок зростання кількості осіб з числа мігрантів, що перебувають на утриманні держави і невдоволення корінного населення — усе це наслідки реалізації концепції загальнолюдських цінностей.

Викладені нами положення не мають сприйматися як заперечення необхідності врахування загальнолюдських цінностей (як протомодель інформаційних інтересів), натомість ми відстоюємо позицію згідно з якою національні інтереси становлять першооснову будь-яких інших інтересів. Наше розуміння і буде покладено в основу формування параметрів та інтересів інформаційного суспільства в Україні, адже концепція інформаційних інтересів як інтересів всезагальних, які поглинають усі інші і перебувають наче над усіма інтересами, нами жодним чином не підтримується.

Отже виходимо і на інше твердження: **зіткнення інформаційних інтересів є апіорним фактом**: жодне суспільство на цій планеті не може бути безконфліктним, у тому числі інформаційне. Це додатковий аргумент на користь нашої позиції щодо необхідності збереження провідної ролі держави і права у РІС.

Національні інтереси виступають певною ідеологією і засобами обґрунтування декларацій, програм і політичних доктрин правлячої верхівки, практично здійсненого політичного курсу.

Із розвитком інформаційної цивілізації і формуванням ІС дана концепція була трансформована в інтереси інформаційного суспільства. Саме тому слід дуже обережно підходити до перенесення положень стосовно глобального ІС до нашої держави, особливо слід чітко визначати національні інтереси і вже на їх основі будувати дане суспільство.

Становлячи першооснову ІС, *інформаційні інтереси*, з урахуванням збереження нашої думки щодо провідної ролі держави, пропонується розглядати як усвідомлені особою і суспільством, гарантовані державою цільові настанови щодо необхідності прогресивного існування та стабільного конструктивного та безпечного розвитку інформаційного суспільства як організму, що складається з інформаційних інтересів особи, суспільства і держави.

Через те, що окремих спеціальних досліджень, присвячених аналізу інформаційних інтересів, замало, зосередимо увагу на загальних дослідженнях, в яких описуються національні інтереси, і екстраполюємо дані положення з урахуванням методологічної специфіки і предмета дослідження до нашої монографії.

Здійснений нами аналіз інформаціологічної літератури дав змогу виділити такі підходи:

- 1) *нігілістичний* — в його рамках дослідники не розглядають інформаційних інтересів як категорію інформаційного суспільства і не вважають за потрібне її вивчення — роботи *І. В. Арістової, Р. А. Калюжного, А. І. Марущака, М. Я. Швеця* та ін. [92, 147, 180, 181, 182, 248, 249];
- 2) *конструктивний* — в його рамках дослідники подають категорію «інтерес» як базову або принаймні визначальну для формування інформаційного суспільства — *В. Ю. Баскаков, Ю. Є. Максименко, В. А. Залізник, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, А. М. Новицький, Н. Б. Новицька, О. В. Стоєцький* та ін. [41, 51, 94–98, 128, 174, 183, 258, 261, 296].

Представники першої групи, за нашою умовною класифікацією, відстоюють позицію відповідно до якої неможливо визначити точний перелік інформаційних інтересів як усвідомлених потреб інформаційного суспільства.

Стосовно концептуальної позиції представників другої групи, то в її рамках активно відстоюється позиція, відповідно до якої інтереси виступають ключовим напрямом формування та РІС. Також можна відмітити тенденцію не просто до спроб перерахування або чіткого визначення вичерпного переліку інформаційних інтересів, скільки до формування ієрархії інформаційних інтересів, за допомогою яких можна було б виділити декілька їх груп, причому за різними критеріями. Створення даної ієрархії визначатиме подальший рух розвитку ІС і формування політичних цілей, які не є тотожними політичним бажанням [184].

Цікавою для розгляду є думка *В. Ковальського, О. Маначинського, Є. Пронкіна*, які визначають **національні інтереси** як реальну причину дій нації й держави, цілеспрямованих на своє виживання, функціонування й розвиток, ... сукупність національних цілей і базових цінностей, які відіграють важливу роль у стратегії й тактиці у сфері національної безпеки [186].

На думку *Н. Р. Нижник*, **національні інтереси** — це сукупність потреб, задоволення яких забезпечує саме існування і можливість прогресивного розвитку особи, суспільства, держави ... об'єктивні потреби матеріального та духовного існування як внутрішньоцілісного та самобутнього соціального утворення ... усвідомлені суспільством та виражені в Декларації про державний суверенітет, Конституції Украї-

ни, Концепції національної безпеки чи якомусь іншому документі конституційного рівня у вигляді програмних цільових настанов життєво важливі потреби існування та розвитку природи, людини, соціальної групи, суспільства, держави. З цього погляду національні інтереси — це фундаментальні цінності народу... [187].

У дещо іншому ракурсі подає власне бачення *О. Майборода*, який визначає **національний інтерес**, як реалізацію природного права народу на гідне існування, важливу детермінанту національного відродження України. Національний інтерес виступає у ролі дійової, рушійної сили історії, бо ж полягає в реалізації права кожного народу на самостійне існування, включеність у світову цивілізацію [188].

Надамо ще одне визначення. Так, *В. Кириченко* зазначає, що **національні інтереси** відображають об'єктивні потреби національного розвитку українського суспільства, його ідеал та мету. Розглядаючи дану категорію, *В. Кириченко* пропонує підходити до її вивчення з культурно-історичних позицій. Крізь їх призму враховується специфіка суспільного життя, яке полягає у тому, що об'єктивні соціальні тенденції реалізуються через суб'єктивні. Зрештою, ідеологія є нічим іншим як ідейно-світоглядним уявленням інтересів окремих суб'єктів громадянського суспільства (класів, соціальних груп, партій) і видавання їх за інтереси усього суспільства, всієї нації, всієї держави. Серцевину ж ідеології становлять ідеї й ідеали [189].

На наш погляд, саме у даному визначенні найповніше відображено зміст національних інтересів, оскільки автором надається власне бачення формування алгоритму будови інтересів: потреби — інтереси — ідеал. Логічною виступає також пропозиція автора щодо розроблення ідеології на підставі пропонованого алгоритму [189].

Існує чимало й інших цікавих визначень [190]. Натомість наше завдання — виділити родові поняття, і відповідно, відпрацювати необхідне для нашого дослідження поняття «інформаційний інтерес».

Зважаючи на викладене, узагальнюючи термінологічні дослідження щодо визначення змісту категорії «національні інтереси» і екстраполюючи їх на наше дослідження, можемо виокремити такі аспекти.

1. Інформаційні інтереси можуть розглядатися як у вузькому, так і широкому розумінні.

У вузькому розумінні може йтися про інтереси окремо взятого інформаційного суспільства, або про національні інтереси винятково в інфор-

маційній сфері. У *широкому* розумінні, інформаційні інтереси кваліфікують як систему істотних ознак і обставин існування та прогресивного сталого, безпечного розвитку інформаційного суспільства (особи, суспільства, державних і недержавних інституцій), а також усю сукупність потреб в різних сферах життєдіяльності інформаційного суспільства.

Категорія «інформаційний інтерес» тим і відрізняється від поняття «інтереси ІС», що охоплює інтереси усіх учасників ІС, незалежно від інформаційної ознаки, а не інтереси лише одного ІС як системного утворення.

Інформаційний інтерес — це інтегральний вираз інтересів усіх членів інформаційного суспільства, що формуються, розвиваються, реалізується і припиняються через і за допомогою даного суспільства. Ці інтереси поєднують інтереси кожної людини, суспільства і держави в цілому. При цьому доцільно зважати на інформаційні інтереси держави, оскільки збереження контролю над РІС виступає, на наш погляд, визначальним елементом збереження інституціональної складової і її впливу на самоорганізаційні процеси, які інколи можуть носити ентропійний характер.

До інформаційних інтересів ІС належить і незалежна, суверенна, соборна, демократична Україна, характерними рисами якої є розвинене громадянське суспільство, інформаційна держава, правова держава, економічний та політичний плюралізм, ідеологія та мораль, що базуються на національних та вселюдських цінностях, повага до прав людини; розбудова економічних відносин на підставі розуміння сучасних тенденцій щодо транзитивності економіки; формування безпечного соціального інформаційного середовища, виховання молоді з повагою до українських традицій та культури, врахування зарубіжних зразків, але не сліпе їхнє копіювання; формування оновленої системи законодавства, натомість знову ж таки, ґрунтуючись на українських традиціях правотворення, лишаючи осторонь бездумну імплементацію тих положень, які шкодять національним інтересам і унеможливають прискорений розвиток інформаційного суспільства тощо.

Інформаційні інтереси за даного випадку набувають нового статусу — вони виходять за рамки інформаційної сфери і стають визначальними для формування державної політики в будь-якій сфері життєдіяльності. Змістовною ознакою інформаційного суспільства та інформаційних інтересів виступає залучення до управління суспільством

конкретних громадян за умови збереження провідної ролі держави, перетворення конкретної людини на активного учасника суспільних інформаційних відносин, а також інформаційного суспільства.

2. Відповідно до головних об'єктів національної безпеки, категорія «національні інформаційні інтереси» співвідноситься із такими поняттям, як «особисті інформаційні інтереси», «державні інформаційні інтереси», «суспільні інформаційні інтереси». При цьому слід зосередитися не лише на рисах, що різнять ці групи інтересів, а на тих, що споріднюють їх, утворюючи власно категорію «національний інтерес».
3. При дослідженні інформаційних інтересів, екстраполюючи формулу національних інтересів як органічної сукупності інтересів особи, суспільства і держави, доцільно зважати на той факт, що важливим завданням постає здатність ідентифікувати загрози інтересам, завчасно виявляти тенденції, які за певних обставин можуть зашкодити цим інтересам.
4. Визначення поняття інформаційних інтересів має будуватись відповідно до правил формальної логіки: визначення поняття будується через ближчий рід та вид. Отже, поняття, що визначається, за даного випадку «інформаційні інтереси», має бути підведено під поняттям ширшого порядку, тобто родове поняття, потім визначаються його сутнісні ознаки, які дозволяють відзначати та відділяти дане поняття від інших понять, що входять до даного родового поняття [191].

Кількість підходів до визначення поняття національних інтересів зумовлює адекватну спектральну картину визначень інформаційних інтересів. Екстраполюючи і опрацьовуючи дане визначення до нашої роботи, можемо охарактеризувати **інформаційні інтереси**, як:

- 1) рушійну причину функціонування інформаційного суспільства, спрямовану на власне виживання, функціонування й сталий розвиток, ... сукупність інформаційних *целей* і базових інформаційних *цінностей*, які відіграють важливу роль у стратегії й тактиці розвитку та подальших конструктивних трансформаціях інформаційного суспільства, його конвергенції із глобальним інформаційним суспільством;
- 2) це система інформаційних потреб, задоволення яких забезпечує саме існування і можливість сталого прогресивного розвитку ін-

формаційного суспільства ... об'єктивні потреби матеріального та духовного існування як внутрішньо цілісного та самобутнього соціального утворення ... усвідомлені інформаційним суспільством та виражені в Глобальній хартії інформаційного суспільства, Декларації про державний суверенітет, Конституції України, Стратегії національної безпеки України, Доктрині інформаційної безпеки України, Засадах внутрішньої та зовнішньої політики, Концепції державної інформаційної політики, Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, Концепції електронного урядування в Україні, Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні» чи якомусь іншому документі конституційного рівня у вигляді програмних цільових настанов життєво важливі інформаційні потреби існування та сталого прогресивного та безпечного розвитку енерго-інформаційного середовища, людини, соціальних систем і держав. З цього погляду, інформаційні інтереси — це фундаментальні, базові цінності інформаційного суспільства;

- 3) спонукачі до розвитку та конструктивних трансформацій інформаційного суспільства мотиви людей, що обумовлені їх місцем та роллю в інформаційних процесах, місцем в суб'єкт-об'єктних інформаційних правовідносинах, що визначені їхніми інформаційними потребами.

У даному аспекті корисними, на нашу думку, є положення роботи С. Є. Мартинюк стосовно аналізу людини як інформаційної системи. С. Є. Мартинюк доходить висновку, що перебіг фенотипової та генотипової інформації створює енерго-інформаційне поле особистості як форми існування її сутнісних сил [192, 193]. Відтак, захист цього поля постає також одним із інтересів інформаційного суспільства.

Інформаційні інтереси мають віддзеркалювати не лише стан суспільних відносин в інформаційній сфері, а характеризують увесь спектр суспільних відносин, що виникають, формуються і розвиваються, а також припиняють своє існування в рамках ІС. Інформаційні інтереси характеризуються динамічністю і відображають прагнення членів ІС щодо власного розвитку у певний історичний період.

Задекларована нами методологія дослідження допомагає прискількише ставитися до аналізу даного питання і розглядати інформаційні інтереси як систему, якій притаманні загальні ознаки:

- 1) відносна **сталість взаємозалежності** інформаційних інтересів потребам, ідеалам, цілям, ідеям, інформаційним цінностям інформаційного суспільства в Україні;
- 2) **динамізм** інформаційних інтересів, їх обумовленість інформаційними пріоритетами як самого інформаційного суспільства всередині країни, так і глобального інформаційного суспільства, яке виступає родовим щодо внутрішнього і, відповідно, чинить вплив на його розвиток. Саме тому інформаційні інтереси, відбиваючи конкретні усвідомлені інформаційні потреби щодо сталого розвитку інформаційного суспільства, характеризуються динамізмом.

У цьому аспекті цікавим є законодавче вирішення цих питань. Зокрема на даному етапі можна виділити *життєво важливі національні інтереси в інформаційній сфері*, які визначені лише в Доктрині інформаційної безпеки України [194], оскільки в Законі України «Про основи національної безпеки України» [195] йдеться лише про пріоритети національних інтересів, інтерпретуючи які, можемо сформулювати порівняльну таблицю [Додаток Б].

Навіть побіжний аналіз уможлиблює стверджувати про не зовсім зрозумілий підхід законодавця, який, з одного боку, визначив пріоритети національних інтересів (на сумнівність і помилковість даного терміна написано чимало наукових праць), а з іншого — деталізував загрози національним інтересам в інформаційній сфері і, відповідно, визначив напрями державної політики національної безпеки в інформаційній сфері.

Для нас важливим є те, що законодавець в Доктрині інформаційної безпеки України чітко виділив: 1) національні інтереси в інформаційній сфері; 2) поділив їх на три групи: інтереси особи, інтереси суспільства та інтереси держави, натомість подальше викладення матеріалу стосовно загроз інформаційній безпеці, напрямів державної політики і їхньої кореляції викликають чимало нарікань. Дуже детально ці питання проаналізовані в монографії В. А. Ліпкана та В. А. Залізняка «Систематизація інформаційного законодавства України» [174, с. 209–231].

На жаль, в профільному Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 — 2015 роки» також не визначено категорію «інформаційні інтереси», тому для аналізу нами і було обрано ті документи, де принаймні такі визначення містяться.

2.3 ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАГРОЗ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ще ніколи в історії людства зміни не були настільки стрімкими й радикальними. Майбутнє сьогодні наближається дуже швидко, не залишаючи людині часу, щоб вона змогла психологічно перебудуватися для адекватного сприйняття тієї нової реальності, яка вже настала¹⁷.

Ті, хто уособлює сучасну правлячу еліту, не встигають за можливостями, які відкривають дедалі досконаліші технології, іноді не мають змоги освоювати інформаційний простір у його нових параметрах, оскільки він, як горизонт: що більше до нього наближаєшся, то далі він відсувається.

Значне зростання інформаційно-комунікативних потоків вплинуло на інтенсивність і якість взаємозв'язків між усіма комунікантами, суттєво ускладнило функціонування системних зв'язків як усередині держави, так і поза нею. Звиклою рисою сучасності став різноканальний зв'язок, зумовлений поширенням різних засобів. Уся інформаційна наповненість багатонасиченого комунікативного зв'язку вражає плюралізмом думок, доступністю для величезної кількості споживачів. З одного боку, це є ознакою демократизації суспільних процесів, вільного одержання і поширення різної за своїм спрямуванням інформації, а з іншого, — це сприяє виникненню нових загроз суспільству і державі.

Водночас, однією з ознак інформаційного суспільства є те, що інформація та інформаційні ресурси стають найважливішими чинниками ефективного розвитку держави, а, знання, виступаючи стратегічним ресурсом, стають об'єктом правового регулювання. Більше того, контроль над інформаційними ресурсами стає визначальним чинником геополітичної переваги.

Сучасні дослідники проблем розвитку інформаційного суспільства справедливо зазначають ту обставину, що якщо споконвіку йшлося про наземний простір, потім додали повітряний і морський, то тепер йдеться про включення віртуального простору, нове геополітичне протистояння — інформаційну інфраструктуру [196, с. 181].

¹⁷ Кондрусева В. М. Інформаційне суспільство у контексті сучасної цивілізаційної ситуації (соціально-антропологічний аспект): монографія / В. М. Кондрусева. — О., — 2015. — 164 с. — С. 5.

І це цілком зрозуміло, адже нестримне зростання обсягів інформації призводить до того, що свідомість і підсвідомість індивідів опиняється під впливом такого насиченого інформаційного потоку, що формування відношення людини до світу ґрунтується не на безпосередньому досвіді, а на основі штучно створених в інформаційному середовищі образів¹⁸. Так, частка інформації, одержуваної індивідом безпосередньо від предмета, явища, людини, скоротилася до мінімально можливих об'ємів, виявившись витісненою потоком інформації, сформованим штучно. Сучасні комунікативні технології як інструмент опосередкованої взаємодії витіснили існуючі всю історію людства природні безпосередні форми взаємодії людини з навколишнім світом.

Відтак, розвиток інформаційного суспільства є поліваріантним процесом з широким спектром конкретних реалізацій, кожен з яких, окрім потенційних переваг та нових можливостей, криє в собі низку загроз для держави, суспільства, організацій та громадян у формі потенційних, більш або менш масштабних та імовірних негативних наслідків інформатизації¹⁹.

А тому аксіоматичною є необхідність застосування нових підходів до правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства, яке охоплювало б не лише логічне й ефективне регулювання позитивної динаміки переорієнтованих на інші цінності суспільних відносин, а й містило забезпечення інформаційних відносин та інформаційних цінностей від загрозливих, руйнівних чи деструктивних впливів.

Переходячи до розгляду загроз інформаційному суспільству, одразу зробимо декілька ремарок стосовно **середовища формування інформаційних загроз** — загроз інформаційному суспільству. Вони були згруповані нами на дві рівні: горизонтальний та вертикальний.

На горизонтальному рівні може йтися про концептуальне бачення загроз інформаційному суспільству, теоретико-методологічні обґрунтування концепції загроз. На даному рівні можна виділити такі елементи.

¹⁸ Проблеми адаптації особистості в умовах становлення інформаційного суспільства: Монографія / В. І. Штанько, Л. А. Тіхонова та ін. — Х., 2013. — 172 с. — С. 109.

¹⁹ Колесніков Б. П. Державні механізми управління ризиками розвитку інформаційного суспільства в Україні: дис. ... д-ра філос. наук: 25.00.02 / Борис Петрович Колесніков. — Донецький державний університет управління. — Д., 2011. — 420 с.

По-перше, як нами вже зазначалося, інформаційне суспільство розглядається не як самоціль, не як мета, а як засіб ефективного розвитку конкретної держави. Відтак, ми не розглядаємо окремо глобальне інформаційне суспільство, а досліджуємо ІС в конкретній державі — в Україні. *По-друге*, зважаючи на викладене, загрози ІС за такого випадку детерміновані національними інформаційними інтересами, сутність та зміст яких нами було розглянуто вище. *По-третє*, загрози ІС корелюють із загрозами національній безпеці в інформаційній сфері, тому ми спиратимемося на напрацювання у даній сфері, які мають значний характер.

На **вертикальному рівні**, синтезуючи розвідки різних дослідників, можна говорити про умови, що формують середовище активізації загроз інформаційному суспільству [196, с. 183; 197]:

- інформаційний простір західних держав стрімко перетворився на єдиний глобальний інформаційний простір, де домінуючу роль у контролі над інформаційними потоками відіграють США і країни ЄС, а роль України за даних умов радше є декларативною, ніж реальною;
- формується глобальна інформаційна інфраструктура на основі мережі Інтернет, що розглядається нами як посилення просторової взаємозалежності держав, поєднаної зі збільшенням імовірності втрати Україною власної культурної та національної самобутності, включаючи самобутність мовну, нав'язуванням людству споживацьких стандартів поведінки та смаків, які відтворюють інтереси транснаціональних корпорацій — суб'єктів управління інформаційним простором;
- істотно розширюється військово-інформаційний простір, контрольований країнами НАТО, що включає території Східної Європи, країн Балтії та інших утворених на пострадянському просторі країн. За умов несформованості засад РІС Україна може опинитися на межі інспірованого інформаційного конфлікту між Росією та Західним суспільством;
- у сучасному інформаційному просторі підсилюються процеси, пов'язані з розвитком відносин суперництва, конфліктогенність інформаційного суспільства є експоненційно більшою за конфлікти, які існували за умови розвитку індустріального суспільства;
- однією з основних сфер інформаційного протиборства стає інформаційний простір. Пріоритет даного простору залежить від

потреб країн інформаційного центру у реалізації власних інтересів;

- формування жорстко детермінованої системи: країни з розвненим ІС — виступають країнами виробниками інформаційних продуктів, а країни з ІС, що розвивається — країнами споживачами інформаційних продуктів. Порушення цього наперед встановленого балансу трактується країнами інформаційного центру як інформаційною експансією і проявами недемократичних режимів з усіма подальшими і усім відомими наслідками у вигляді операцій з примушування до миру, а також організації різноманітних кольорових революцій. Стосовно України, то як влучно зазначає І. О. Балинський, фінансово та політично — це продукція американської культури; ідеологічно — російський інформаційний продукт, чия питома вага в інформаційному просторі України сягає 45 % [197, с. 3].

Нами звертається увагу на даний компонент дослідження, оскільки здебільшого дослідники намагаються подати видову картину загроз, не групуючи загрози за певними критеріями. Більше того, замало праць пов'язують загрози із інформаційними інтересами, а також виявляють корелятивні зв'язки трансформації тих чи інших чинників у загрози. І тому не дивним є неадекватність логіки викладення даних загроз у законодавчих актах, що регулюють суспільні інформаційні правовідносини.

Отже, з метою збереження логіки дослідження, спочатку визначимо рівень рефлексії даних понять у наукових джерелах, потім визначимо правову природу загроз через дослідження стану ПР РІС в Україні.

Теоретичне питання щодо визначення поняття «загрози» становить окремий пласт досліджень. До того ж саме теоретичним питанням присвячено чимало робіт, в яких автори прагнуть ті чи інші явища та чинники, які заважають успішній реалізації інтересів, визначити термінами «виклик», «ризик», «агресія», «інформаційна війна», «інформаційне протиборство», «загроза» тощо [198]. Тому в нашому дослідженні дане питання не носить предметного характеру, внаслідок чого ми приєднаємося до позицій тих дослідників, які підтримують законодавчу дефініцію: *загрози національній безпеці* — наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України [195].

Підкреслимо, що поняття «загроза» не має розглядатися відірвано від контексту «інтересів», водночас воно не має бути детерміновано поняттям «безпека». Онтологічно загрози існують в нашому середовищі незалежно від нас і чинять на нас вплив, утім наше усвідомлення даних загроз відбувається у той момент, коли ми не можемо реалізувати власні інтереси. Тобто саме в момент усвідомлення та ідентифікації тих чи інших чинників як таких, що перешкоджають реалізації інтересів, нами включаються різноманітні механізми, у тому числі механізму безпеки. Тому пов'язувати загрози лише з інформаційною безпекою буде неточним і неповним. На наш погляд, загрози тісно пов'язані із інтересами, і саме пріоритетність та важливість тих чи інших інтересів вже зумовлюють активізацію механізмів безпеки.

Наша позиція підтверджується і в роботах *Г. Ф. Костенка*, який зазначає, що ця методологічна криза стала наслідком того, що у сьогоднішніх публікаціях така категорія як *загроза* розглядається відірвано від інших, органічно пов'язаних із нею категорій, відбулася втрата розуміння фізичної природи динамічного процесу виклик — загроза — небезпека — захист — безпека [199].

У теоретичному плані можемо виділити декілька відправних пунктів щодо нашого розуміння поняття «інформаційна загроза».

Сама **необхідність у розробленні родового для інформаційного суспільства поняття «інформаційна загроза»** визначається:

- 1) пануванням різних підходів до дослідження категорій інформаційного права, відсутності парадигмального розуміння сутності інформаційного права, його призначення та основних складових елементів;
- 2) недостатньою розробленістю родового поняття національної безпеки «загроза» і питань його відмежування від інших споріднених понять таких, як «небезпека», «виклик», «ризик», «фактор», «конфлікт» тощо;
- 3) відповідною нерозробленістю понятійної ієрархії видових понять, що описують різноманітні чинники, за яких формується передумови для нереалізації національних інтересів в інформаційній сфері: «інформаційна агресія», «інформаційна війна», «інформаційна боротьба», «інформаційна експансія», «інформаційне протиборство», «інформаційні конфлікти», «інформаційна сугестія» тощо;

- 4) можливістю на підставі теоретичних розробок ієрархічно побудованої системи категорій формувати адекватну систему інформаційної безпеки, вирізнивши поняття: «кіберзлочинність», «інформаційний тероризм», «кібертероризм», «кібербулінг», «кібершпіонаж»;
- 5) можливістю формувати державну інформаційну політику з надійними механізмами гарантування реалізації її основних положень.

Конструктивною з цього приводу можна вважати позицію В. А. Ліпкана, який проаналізував існуючі теоретичні підходи до формування змісту дефініції «загрози» і запропонував їхню класифікацію, виділивши основні концепції до рефлексії аналізованого поняття: потенційності, потенційно-діяльнісна, діяльнісна, факторна, нігілістична [170, 200–204].

Розуміння витоків формування підходів до визначення поняття «загроза інформаційному суспільству» є важливим з огляду не лише на строкатість існуючих теоретичних концепцій, а й з огляду на значний масив загроз, які дослідники почасти подають у своїх роботах, не обтяжуючи себе розробленням критеріїв формування системи, а також виявленням зв'язків між ними.

Одним із висхідних компонентів дослідження має виступати з'ясування ознак інформаційних загроз, тобто тих причин та умов, чинників та явищ, які за певних умов трансформуються у негативні чинники для реалізації інформаційних інтересів.

Зокрема, О. П. Дзьобань виділяє такі ознаки інформаційного насильства [196, с. 98]:

- 1) несиловий (нематеріальний і неенергетичний), ідеальний характер, не підпорядкування фізичним закономірностям (немає маси, ваги температури тощо);
- 2) нелінійність, тобто непропорційна залежність причини й наслідку; порушення закону збереження матерії та енергії, кумулятивний характер, можливість лавиноподібного зростання інформації;
- 3) можливість максимальної дальності та швидкості розповсюдження, яка зростає із розвитком техніки (стріла, куля, ракета);
- 4) можливість ідеального клонування, оскільки ідеальні копії можна зробити однаковими, вони можуть бути незмінними, заморо-

женими, а матеріальні предмети постійно змінюються, застарівають;

- 5) нелокалізованість у часі, тоді як усіляка матеріальна дія здійснюється в конкретний час. Наслідок інформаційного насильства може бути розмитий в просторі та часі;
- 6) пандемічність, опосередкований характер і потаємність впливу (інформаційна дія має глобальний характер, і на відміну від фізичного впливу може бути абсолютно непомітною);
- 7) віртуальний характер дії, можливість фокусування, селективність, уразливість, крихкість інформаційного світу, легкість доступу, зламу інформаційних систем.

У своїй дисертації «*Забезпечення інформаційної безпеки як функція держави*» *О. О. Тихомиров* зауважує: «...досвід України та інших країн свідчить, що загрози, які існують в інформаційному просторі, мають здебільшого глобальну природу, високу динаміку і латентність, спонтанність виникнення і розвитку, внаслідок чого суттєво ускладнюють і певною мірою обмежують державний і правовий вплив на їх попередження, подолання, усунення чи мінімізацію суспільно небезпечних наслідків» [205].

Погоджуючись із даним дослідником щодо глобальної природи загроз, зазначимо, що глобальність цих загроз є наслідком формування інформаційного суспільства, а головне — неврегульованості правових засад його розвитку в Україні. Так само і спонтанність та латентність — вони є наслідком розвинених технологій і технологічного відставання країн інформаційної периферії. Адже формування ІС головною своєю перемогою над індустріальним суспільством пропонує визнавати доступ до інформації. Водночас цей доступ відкрив необмежений зворотний доступ та вплив як на окрему особистість, так і на окремі суспільства та цілі держави.

Тому не можемо підтримати *О. О. Тихомирова* в обмеженості державного впливу: його початково ніхто й не передбачав, оскільки справжньою метою ІС є створення атрибутивної інформаційної нерівності і формування керованих алгоритмів впливу та використання маніпулятивних технологій. Аргументом на користь нашої, може й жорсткої позиції, є нещодавно опублікована у червні 2013 року інформація колишнього співробітника ЦРУ *Едварда Сноудена*, про те, що ФБР та Агентство національної безпеки США мають прямий доступ до сер-

верів найбільш впливових ІТ компаній світу: Apple, Google, YouTube, Yahoo, Microsoft, Facebook. Також в Інтернеті з'явилась інформація про існування таємної програми зі збору інформації PRISM [206].

Отже, лише наївні люди можуть покладатися на демократичні права та свободи. США їх постійно порушує, особливо стосовно інших країн. Що ще раз свідчить на користь необхідності розроблення ДПП, в рамках якої має бути чітко визначено механізм розвитку, в тому числі за допомогою норм права, інформаційного суспільства.

Нами було проведено контент-аналіз наукових праць, присвячених дослідженню порушених нами питань. Його наслідком стало отримання результатів у вигляді формування груп наукових напрямів, в яких викладено позиції стосовно предмета нашого дослідження.

Здійснений нами аналіз праць, присвячених аналізу питань інформаційної безпеки, у тому числі загроз інформаційній безпеці, надав змогу сформулювати наступні висновки. Найбільш поширеними є галузеві розвідки стосовно інформаційної безпеки, тобто ті, в яких інформаційна безпека, виступаючи предметом дослідження, вивчається за допомогою методології різних наук, що врешті-решт і виокремлює специфічний несистемний зміст інформаційної безпеки і відповідно загроз їй. Дані розвідки умовно можна поділити на кілька напрямів.

Перший — адміністративно-правові дослідження. Їх предметна сфера складається з дослідження проблем організації та забезпечення інформаційної політики в умовах глобалізації, інтеграції, становлення інформаційного суспільства, зокрема захисту персональних даних, захисту інформаційних ресурсів, регулювання суспільних відносин щодо комп'ютерних програм, забезпечення інформатизації, права громадян на інформацію у сфері державного управління, інформаційного забезпечення діяльності різних державних органів, а також проблем інформаційної культури в управлінській діяльності та теоретико-методологічних засад інформаційного права [39, 207–213, 348].

Другий напрям — цивільно-правові. Основним їх предметом виступають цивільно-правові аспекти обігу інформації, реалізації інформаційної політики, регулювання відносин, пов'язаних із обігом, обробленням та передачею інформації. До них належать проблеми цивільно-правової охорони, захисту та реалізації авторського права в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, авторського пра-

ва у сфері новітніх комп'ютерних технологій (комп'ютерних програм, комп'ютерних мереж, зокрема Інтернету), їх забезпечення в мережі Інтернет, а також загальні цивільно-правові проблеми інформаційних відносин [221–230].

Третій напрям — це кримінально-правові. Дедалі більше досліджень з'являється стосовно розвитку кіберзлочинності, кібертероризму, комп'ютерного шахрайства, хакерства, фішингу. Предметом кримінально-правових і кримінологічних досліджень виступають особливості кримінальної відповідальності за злочини у сфері комп'ютерної інформації, шляхи кримінально-правової охорони інформації в комп'ютерних системах і телекомунікаційних мережах, незаконний збут, розповсюдження комп'ютерної інформації з обмеженим доступом, концептуальні питання забезпечення інформаційної безпеки кримінально-правовими засобами і в найбільш загальному плані — реалізації кримінально-правової політики тощо [231–236]. Цікавою роботою у даному контексті є монографія *Н. А. Савінової*, в якій авторка висвітлила сутність і особливості кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні. На базі аналізу стратегічних і тактичних заходів міжнародної та національної кримінально-правової політики України нею було продемонстровано сучасний стан, перспективи, методи ефективного забезпечення засобами кримінального права безпечної і корисної динаміки ІС та безпеку його основних цінностей і ресурсів: свідомості, спілкування, комунікації, інформації, ІКТ, знань від суспільно небезпечних посягань, що трансформуються або виникають у новому суспільстві [237].

Як зазначає із цього приводу *Н. Розенфельд*, функція права сприяє створенню, відтворенню та зміцненню соціального порядку і дисципліни з метою гармонізації інтересів різних груп держав, країн, суспільств, індивідів у глобальному інформаційному та інтеграційному напрямі розвитку людства [238, с. 113].

Предметну сферу криміналістичних досліджень складають: питання методики та особливостей розслідування злочинів у сфері ІКТ; особливості предмета доказування у справах про комп'ютерні злочини; використання комп'ютерних технологій для фіксації криміналістично значимої інформації у процесі розслідування; криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів; використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних тех-

нологій, а також особливості розслідування різних злочинів, вчинених із використанням комп'ютерних технологій [239–245].

Четвертий напрям — інформаційно-правові. Даний напрям представлений роботами тих дослідників, які працюють в напрямі формування інформаційного права як окремої галузі права, відділенням їх від адміністративного права з урахуванням специфічного як предмета і об'єкта, так і предмета правового регулювання. Основним джерелом формування інформаційного права і виділення в ньому проблематики, що нами розглядаються, слугують роботи таких вчених, як: Р. А. Калюжний [248, 249], М. Я. Швець [181, 250–252], В. С. Цимбалюк [181–182, 253–258], І. В. Арістова, В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков, В. А. Залізник та ін.

Методологічне значення розвідок даних дослідників полягає у тому, що їхні ідеї знаходять свій подальший вияв і в працях інших вчених, причому різних галузей юридичних наук: В. Д. Гавловського, В. І. Гурковського, М. В. Гуцалюка, М. І. Дімчогло, О. О. Золотар, Л. І. Капінус (Рудник), О. П. Климентьєва, Б. А. Кормича, О. В. Кохановської, Г. М. Красноступа, О. В. Логінова, Г. М. Линника, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, О. А. Мандзюка, А. І. Марущака, П. Є. Матвієнко, Д. О. Перова, В. Я. Політило, О. В. Стоєцького, І. М. Сопілко, К. Г. Татарникової, А. В. Туніка, К. П. Череповського, О. В. Чуприни тощо.

Характерною особливістю даної групи робіт є те, що інформаційні загрози досліджуються не з позицій теорії права чи адміністративного права, а з позицій інформаційного права, що уможливорює формування системного уявлення про такий полісистемний феномен, яким виступає ІС, і дозволяє дослідити системні зв'язки між ІС та інформаційними загрозами, виходячи з інформаційної функції держави, структури та змісту інформаційних правовідносин, предмета та метода їх ПР, а також засад ДПП.

Синтез знань різних наук, а також наукових досліджень, які ми згрупували вище за критерієм методу ПР, надає можливість запропонувати власну думку на періодизацію наукової думки щодо становлення та розвитку інформаційного суспільства, що може розглядатися елементом наукової новизни.

Здійснений хронологічний, синхронний та діахронний синхронний історичний аналізи наукових праць, а також законодавства у сфері інформації дали змогу виділити певні **етапи становлення наукової**

думки стосовно інформаційного суспільства в інформаційно-правовій доктрині незалежної України.

Перший етап (1991 — 1997 рр.) — характеризується поверховим розглядом інформаційної сфери, яка розглядається лише складовим елементом національної безпеки, натомість не усвідомлюється як самостійна складова з відповідним правовим інструментарієм ПР. Тематика інформаційного суспільства взагалі не порушується.

Для *другого етапу* (1997 — 2003 рр.) — характерно усвідомлення зміни світу, передусім його трансформація з індустріального на інформаційне суспільство і необхідність формування інформаційного права як окремої галузі. Ключовим виступає ухвалення Закону України «Про Національну програму інформатизації». У галузі безпеки ухвалюється Закон України «Про основи національної безпеки України», в рамках якого окремо виділяють національні інтереси в інформаційній сфері, а також загрози національній безпеці в інформаційній сфері, які корелюють із проголошеними інтересами. І хоча інформаційна проблематика значно актуалізується, роботи, в яких досліджуються питання РІС, ще не набули системного характеру.

Третій етап (2003 — 2007 рр.) — характеризується усвідомленням необхідності ПР РІС, що знаходить своє адекватне відображення через ухвалення Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Третьому етапу властива поява досліджень монографічного рівня, предметом яких є безпосередньо захист інформації з обмеженим доступом, особливості доступу до зазначеної вище інформації та виділення основних видів таємниць із дослідженням правових режимів їх захисту.

Четвертий етап (2007 — 2013) — характеризується практичним розвитком ідей формування інформаційного суспільства. Це знаходить своє відображення в ухваленні Концепції розвитку електронного урядування в Україні, Доктрини інформаційної безпеки України, законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» тощо. Також на даному етапі значно активізувалося рефлексія даних питань і в розвідках дослідників із інформаційної тематики [259].

П'ятий етап (15 травня 2013 року — дотепер) — ухвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, в якій визначено мету, базові принципи, стратегічні цілі РІС в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм ре-

алізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року.

Таким чином, періодизація нормативно-правового регулювання має свої етапи, зумовлені усвідомленням ролі ІС у формуванні сучасного громадянського суспільства в епоху глобальних трансформацій і розвитку транзитивної економіки. Крім того, дедалі більше уваги приділяється не стільки обґрунтуванню необхідності формування ІС і розписуванню його переваг, скільки критичному і прагматичному аналізу його можливостей і потенційних загроз від його некерованого розвитку. Саме на даному етапі відбувається оформлення розуміння зміни ставлення керівництва держави до розвитку ІС і перетворення не на стороннього спостерігача, а на активного учасника формування та керованого безпечного розвитку ІС, утворення надійних механізмів державного та громадського контролю, а також створення системи нормативного ПР даних відносин.

Дедалі більше робіт з'являється стосовно загроз інформаційного характеру, різноманітних маніпуляцій масовою свідомістю. І якщо робота *Кара-Мурзи* «Манипуляция сознанием» [260] свого часу здавалась дещо футурологічною, то нині переважна більшість її положень вже реалізована на практиці, і держави, що не мають достатньої та ефективної системи забезпечення інформаційної безпеки, вже відчули на собі усі вади зневажання сучасними максимами інформаційної політики і хибності перебування на застарілих позиціях щодо удосконалення звичайних озброєнь.

Натомість проблема будови ІС розглядається переважно як політична концепція постіндустріалізму, аналізуються механізми державного управління, натомість замало робіт присвячено формуванню ПР ІС. Так, в роботі *О. П. Дзьобаня* хоча і аналізуються в окремій главі питання РІС, однак акцентовано простежується моноцентричність опису ІС: автором робиться наголос на вже відомих інтерпретаціях понять «інформаційне суспільство», «суспільство знань», досліджуються питання генези концептуальних підходів до розуміння специфіки інформаційного суспільства, а також визначаються проблеми взаємодії інформаційної цивілізації, суспільства і держави. Однак питання ПР РІС, взаємозв'язку інформаційних інтересів як субстрату інформаційних правовідносин, а також закладення засад ДІП автором не зроблено [261].

Отже, можемо резюмувати, що проблема визначення змісту загроз ІС має свої коріння, однак наукове обґрунтування походження загроз обумовлюється контекстом інформаційної безпеки, здебільшого без виходу на категорійний ряд: інформаційні інтереси — інформаційні загрози. Цим і зумовлена певна неповороткість наукової спільноти щодо вироблення як національних інформаційних інтересів, тобто інтересів побудови ІС в Україні, так і вироблення цілісної концепції загроз в інформаційному суспільстві, які не є тотожними загрозам інформаційній безпеці. Безперечно, це стає можливим за умови усвідомлення правової природи даних явищ, їхнього органічного і дуального поєднання із механізмом правового регулювання інформаційних правовідносин, які виступають основою інформаційного суспільства.

Логічним продовженням даного етапу дослідження є окреслення кола загроз саме інформаційному суспільству, виходячи з проголошених нами вище положень. Одразу ж наголосимо, що нами визначаються загрози **саме для інформаційного суспільства, а не для інформаційної безпеки**. Адже більшість авторів, які виділяють у власному дослідженні окремо питання загроз, чомусь пов'язують загрози із інформаційною безпекою, а не інформаційними інтересами, хоча загроза існує лише у поєднанні із інформаційним інтересом, вона не існує поза контекстом інтересів. А безпека за даного випадку виступає механізмом, що опосередковує процеси ідентифікації тих чи інших чинників саме як небезпек.

Отже, логічним є формування груп загроз, з подальшою їхньою деталізацією.

На думку *О. П. Дзьобаня*, можна виділити такі головні групи загроз [196, с. 188–192]:

- загрози, пов'язані з руйнуванням або деградацією базисної інформаційної підсистеми суспільства, що забезпечує збереження і розвиток його інформаційно-культурного ядра;
- загрози, пов'язані з руйнуванням або деградацією динамічної продуктивної інформаційної підсистеми суспільства;
- загрози науково-теоретичному забезпеченню суспільства;
- загрози інженерно-технологічному забезпеченню суспільства;
- загрози ідеологічному (морально-політичному) забезпеченню суспільства;
- загрози культурно-мистецькому (розважальному, освітньому і виховному) забезпеченню суспільства.

Пропоновані *О. П. Дзьобанем* групи загроз є змістовними, натомість вони відбивають лише один бік функціонування ІС: його інформаційну безпеку. Проте, як нами вже було зазначено вище, загрози інформаційній безпеці є значно вужчими за загрози безпеці ІС, яка, становлячи багатоструктурний феномен, описується різними категоріями.

І в даному аспекті більш вдалою, на наш погляд, є спроба надання розгорнутої класифікації загроз, яка представлена у роботі *В. А. Ліпкана, Ю. Є. Максименко та В. М. Желіховського* [262, с. 124–129]. Екстраполюючи та реміксуючи положення даної роботи, інших досліджень [46, 263–272], а також результати проведеного нами аналізу нормативно-правових актів стосовно предмета дослідження, надамо власний погляд на формування *груп загроз інформаційному суспільству*, удосконаливши розроблену названими дослідниками класифікацію, що може бути подано елементом наукової новизни.

Головним призначенням надання нами класифікації загроз інформаційному суспільству є спроба застосування системного підходу до дослідження зазначених питань. Адже здебільшого дослідники ототожнюють загрози інформаційному суспільству і загрози інформаційній безпеці. Наша мета полягала у тому, щоб продемонструвати різницю даних понять, а також показати власне бачення розв'язання проблеми. Класифікація допомагає усвідомити не лише розмаїття загроз ІС, а й наблизитися до розуміння джерел їх формування, до основних із яких, виходячи з наведеного нами вище, а також інтегруючи висновки сучасних наукових досліджень із цієї теми, можна віднести [196, с. 184]:

- діяльність іноземних політичних, економічних та військових, розвідувальних та інформаційних структур, спрямована проти формування та ефективного РІС в Україні;
- відсутність міжнародних і національних правових норм, яка не дозволяє у мирний час (за відсутності офіційного оголошення війни) юридично кваліфікувати ворожі дії іншої держави в інформаційно-психологічній й комунікативно-правовій сфері, й спричиняє безпорадність України у такій ситуації;
- сталі прагнення країн інформаційного центру до збереження інформаційного дисбалансу і формування керованих алгоритмів впливу на інформаційну периферію, замкнення їх у технологічному колі інформаційних технологій минулого;

- створення інформаційного дисбалансу, що унеможливорює присутність Українського інформаційного суспільства на світових та глобальних інформаційних ринках, утворення конкурентно неспроможної української інформаційної економіки;
- штучне створення інформаційної конкуренції за володіння дургорядними інформаційними ресурсами, зберігаючи за собою право володіння, користування та розпорядження базовими та стратегічними інформаційними ресурсами, а фактично — визначення майбутньої долі глобального ІС через утворення неподоланого технологічного розриву між країнами в інформаційному просторі;
- діяльність різноманітних груп хакерів, які, прикриваючись легендованими гаслами про «захист прав людини», «свободу доступу до інформації» тощо, насправді чинять дестабілізаційний вплив на систему інформаційних правовідносин, дестабілізують нормальне функціонування ІС;
- збільшення технологічного відриву країн інформаційного центру від інших країн з метою активної протидії нарощування останніми інформаційних можливостей, виходу на інформаційні ринки, розвитку інформаційно конкурентоздатних інформаційних продуктів та інформаційних технологій;
- активне розроблення країнами інформаційного центру концепцій інформаційного протиборства із чітким визначенням усіх складових елементів системи кібернетичної оборони [273], організаційно-штатної структури кіберкомандувань, проведення кібернавчань, а також організація діяльності, сприяння розвитку інформаційних центрів нападу та встановлення контролю за інформаційними та іншими ресурсами інших країн;
- фактичне формування нового виду зброї — інформаційної, яка здатна без значних людських витрат завдавати значної шкоди як окремим інтересам інформаційного суспільства, так і всій його системі, змінюючи його структуру, якісні та кількісні показники, встановлюючи тотальні алгоритми маніпулювання свідомістю та прийняття рішень.

2.4 ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ЗАГРОЗА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Донедавна термін «гібридна війна» знала обмежена кількість осіб, які беруть участь у багатонаціональних навчаннях, а також навчаються відповідно до стандартів НАТО. Україна за 24 роки незалежності не спромоглася ані на теоретичному, ані на практичному рівні створити систему національної безпеки. На жаль, як численні спроби фахівців-теоретиків із безпекових питань достукатися до осіб, які ухвалюють рішення у сфері державного управління, з метою зміни методологічних підходів до пізнання національної безпеки, не мали жодного результату: впродовж усього періоду незалежності одні й ті самі особи і зараз продовжують писати концепції, стратегії та доктрини. Незважаючи на ментальний та теоретичний колапс ідей даних ортодоксів, вони й досі очолюють важливі державні інституції і фактично продовжують руйнувати систему національної безпеки, а відтак — продовжують наносити шкоду державі Україна.

Невігластво у сфері наукового забезпечення безпекової політики призвело до того, що, починаючи з 90-х років минулого тисячоліття, і донині сфера ухвалення рішень у сфері безпеки є приватизованою невідомою широкому загалу групою осіб, які, впродовж 24 років незалежності створили усі умови для того, щоб безпекознавство як наука не отримала свого розвитку. Як наслідок, методологія ухвалення рішень у сфері національної безпеки є нерозробленою, що призвело до того, що в Україні під час збройної окупації Криму не було проведено жодного пострілу. Час розставить все по своїх місцях і всі зрадники, а також численні агенти впливу, які роками формували хибне ставлення до ідентифікації загроз і відповідно вироблення адекватних заходів державної політики національної безпеки будуть виявлені і покарані. Але в межах даної роботи, ми звернемо свою увагу саме на гібридні війни.

Особливість гібридної війни полягає у тому, що вона суттєво відрізняється від звичайної війни, де застосування збройних сил виступає обов'язковим та вирішальним компонентом, а також від інформаційних операцій (інформаційних кампаній, інформаційної боротьби тощо).

Суть **гібридної війни** полягає у тому, щоб певна домінуюча група управління (*альфа-група*, незалежно від того держава це, чи могутня транснаціональна корпорація, синдикат) створила необхідні та достат-

ні умови для підкорення іншої соціальної групи (соціальної системи, громадянського суспільства, держави тощо), при цьому не встановлюючи повного та тотального контролю над суверенітетом та територією, іншими важливими, але не життєво необхідними атрибутами, що супроводжується також капітуляцією збройних сил.

Іншими словами, **гібридна війна** — це цілеспрямований процес встановлення зовнішнього управління альфа-суб'єктом над об'єктом управління, встановлення тотального контролю над сферою державного управління, в якому вирішальну роль відіграють інформаційні засоби.

Нелінійність або асиметричність як явища є притаманними сучасному суспільству. На жаль, розвиток синергетики в Україні не набув системного характеру через заскорузлість та інертність суб'єктів управління наукою в Україні. Саме тому в науці ще й досі послуговуються лише системним підходом та поінколи діалектичним методом. Натомість саме синергетика утворює можливості пізнання засад розвитку системи за умов невизначеності параметрів її подальшого функціонування. Відсутність жорсткої кореляції та детермінації вжитих заходів із отриманими результатами є важливою для розуміння сутності динамічного управління.

Розвиток інформаційних технологій, інформаційна глобалізація, поєднана із механізмами розвитку інформаційного суспільства, утворюють нові феномени, які ап'орі не можуть бути жорстко детермінованими. Один із них — *мережеве суспільство*, де людина може бути використана як засіб розповсюдження недостовірної та неперевіреної інформації, фактично стати активним суб'єктом розповсюдження чуток та активізації паніки, які є невід'ємним елементом пропаганди.

Гібридні війни є іманентним компонентом сучасної політики сильних держав, а відтак дипломатична служба України має обов'язково вивчати не тільки досвід проведення даних війн проти України, а й напрацювати власну наступальну концепцію репутаційного розвитку, в рамках якої окрему увагу приділяти не лише протидії гібридним війнам, а й формуванню засад управління державою в умовах гібридного миру, а також проведенню даного виду війн проти тих суб'єктів управління або міжнародних акторів, які активно загрожують або становлять потенційну загрозу національним інтересам України.

Виникає закономірне запитання: а чому гібридна війна розв'язана проти України, чому зараз?

Відповідь на це запитання лежить у площині усвідомлення самоідентичності — національної ідентичності. За роки незалежності не було проведено рішучих та дієвих реформ, на керівні посади у сфері державного управління навіть і після Революції гідності 2014 року призначають не за професійними здібностями та компетентністю, а через інші критерії, які не мають нічого спільного із реалізацією державної політики національної безпеки.

Ефемерна соціальна стабільність, яка роками нав'язувалась в якості найвищої соціальної цінності, насправді виявилася віртуальною, оскільки отримані внаслідок колапсу СРСР у 1991 році можливості рік за роком Україна втрачала, не маючи рішучості покінчити із радянським минулим, передусім у сфері державного управління. Така нерішучість стала причиною того, що в Україні за допомогою агентів впливу у науковій та блогосфері стали поширюватися різноманітні інтерпретації концепції «failed state», в якій усіляко із застосуванням маніпулятивних технологій та НЛП обґрунтовується неуспішність України, неможливість реалізації нею суверенітету, і фактично готується наукова та теоретична база для доведення факту неспроможності України та української автохтонної нації мати власну незалежну та суверенну соборну державу. Тому будь-які анексії та паради суверенітетів або сепаратизмів трактуються як природна відповідь на неспроможність державної влади України управляти всією країною, задовольняти національні інтереси, а не потреби окремих осіб з числа олігархату.

Гібридна війна довела неспроможність міжнародних безпекових інституцій ефективно їй протидіяти. Маніпулювання із юридичною термінологією при посиланні на Будапештський меморандум, фактично нівелювало роль ГА ООН, демонстрація неефективності застосування права вето при голосуванні в ГА ООН, бездіяльність, а інколи зрада членів ОБСЄ, в місію яких включені громадяни Росії, доводить необхідність системного вивчення даного феномена, особливо в напрямку зміни підходів до діяльності міжнародних безпекових інституцій.

Щодо України, то вона не змогла побудувати орієнтовану на власні національні інтереси систему державного управління. Водночас Росія, використовуючи прибутки з продажу енергоносіїв, усі роки нарощувала свій військовий потенціал, поєднувала розвиток своєї військової могутності із теоретичним обґрунтування реінтеграції пострадянських республік до нових об'єднань, послуговуючись різними методологіч-

ними концепціями: неоевразійство, панславізм, месіанство, Москва — Третій Рим, імперська хвороба. При цьому відверта брехня, провокації, дискредитація органів державної влади України — стали звичайним атрибутом державної політики Росії. Більше того, Росія створила паралельний світ, віртуальну реальність, в якій живуть її громадяни, яка не має нічого спільного із реальністю і подіями в Україні: відомі меми щодо підняття Андріївського прапору флагманом Українського флоту Гетьманом Сагайдачним під час анексії Криму, посадження «москаляки на гілляку», розп'яття хлопчика тощо перетворили російські новини на паралельний світ, простір якого охоплює лише межі Росії.

Натомість цього досить, щоб пересічні росіяни вважали, що анексія Криму — це нормально, адже «кримнаш», а війна на Сході трактувалася як допомога «братньому російськомовному народу», при цьому українські війська, котрі діють на власній території згідно з українським законодавством, забезпечують національну безпеку через поновлення територіальної цілісності, боротьбу з незаконними збройними та військовими формуваннями, не передбаченими Конституцією України, називають в руських ЗМІ винятково як «українські карателі», владу України «київську хунта».

Тоді як Росія стоїть на порозі самознищення, використовуючи надбаня Революції гідності 2014 року, на уламках деформованого українського суверенітету Росія прагне отримати новий імпульс для відновлення власної імперської та месіанської ідеї. Більше того, реалізація даної ідеї також носить закамуфльований характер через впровадження в систему державного управління України начебто «опозиціонерів» з Росії, які фактично виступають засланими козачками, і за першого ліпшого випадку розпочнуть руйнівну діяльність на знищення української державності.

Поза це, з усіх відомих руських опозиціонерів відверто проти анексії Криму та війни на сході України виступив лише *Б. Немцов* (на жаль, вже покійний), *Г. Каспаров*, *А. Макаревич*. Решта ж опозиціонерів, критикуючи режим Путіна, насправді хочуть відродження ідеї панславізму лише із центром не в Москві, а в Києві. Вони не позбавлені імперської хвороби і вірус месіанства дуже міцно роз'їв їхній мозок. В рамках даної монографії ми не маємо можливості вдаватися у детальний аналіз промов і виступів так званих опозиціонерів, але і *Ходорковський*, і *Навальний* і іже з ними, критикуючи Путіна, не критикують ідеї ро-

сійської імперії, ідеї третього Риму, вони визнають необхідність «повернення Криму в лоно Росії», при цьому замовчуючи факти передачі Україною Росії територій, які зараз належать Росії, але були українськими.

Отже, одним із елементів гібридної війни, а відтак і загрозою національній безпеці є заслання в Україну і отримання українського громадянства опозиціонерами з Росії. Незалежну Україну мають будувати українці — ті, хто тут народився, хто тут буде жити, хто хоче перетворити Україну на процвітаючу, успішну та щасливу державу. Фахівці у вигляді іноземців можуть бути використані в якості радників, але аж ніяк державних службовців.

Більше того, «біганина від режиму Путіна» насправді має величезний плюс для самого Путіна: він залишається і надалі одноосібним автором і розпорядником концепції розвитку Росії. Оскільки ніхто і ніщо не заважатиме йому. Позбавлення України можливості самостійно вирішувати свою подальшу долю є одним із концептуальних напрямів заслання «опозиціонерів» до України. Їхня мета — унеможливити утворення України в якості регіонального лідера, знищивши таким чином економічно та фінансово основного конкурента та пострадянського просторі, Росія перетворюється на одноосібного лідера, перспективи могутності якого навіть важко спрогнозувати.

Основою для виграшу у гібридній війні є ефективне державне управління, причому в усіх складових національної безпеки, а не лише військовій. Кожний громадянин має пишатися Україною. Ми маємо використати феномен російськомовного українського патріотизму, який має виступати прихованим резервом зняття напруги по дузі двомовності, а також налагодження діалогу між різними частинами нашої великої Батьківщини. Глобалізація виступає одним із чинників, який впливає на національну ідентичність, тому її вивчення та ефекти від неї мають бути прогнозовані і мати адекватні алгоритми відповіді.

Постулати гібридного миру:

- демонстрація єдності в досягненні поставлених цілей;
- демонстрація переконаності і дієве доведення незворотності європейського вибору;
- Україна — незалежна та самостійна суверенна держава;
- Українська нація — автохтонна, історична, політична, інформаційна та безпекова європейська нація, яка самостійно, свідо-

мо та цілеспрямовано, навіть під загрозою війни та знищення державності через власне усвідомлене рішення, здійснила європейський вибір, визнала європейські цінності складовою аксіологічного виміру української національної ідентичності, усвідомила себе частиною європейської спільноти та європейського майбуття;

- Україна має власне місце не лише в історії, а й в майбутньому, як самостійна незалежна та ефективна держава;
- Україна має перетворитися із об'єкта геополітики на суб'єкт²⁰.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Отже, підбиваючи підсумок аналізу *змісту інформаційних інтересів*, зазначимо, що ретельне дослідження даного питання дозволяє нам розглядати його в кількох аспектах.

По-перше, інформаційні інтереси можуть аналізуватися як у вузькому, так і широкому розумінні. У вузькому може йтися про інтереси формування самодостатнього інформаційного суспільства в Україні, в широкому — під інформаційними інтересами пропонується розуміти систему істотних та атрибутивних ознак і обставин існування та прогресивного стабільного розвитку інформаційного суспільства як складового глобального інформаційного суспільства.

По-друге, відповідно до сучасних тенденцій категорія «інформаційний інтерес» співвідноситься по горизонталі із такими поняттями: національний інтерес, економічний інтерес, геополітичний інтерес [288, 289] тощо: по вертикалі — «особистий інформаційний інтерес», «державний інформаційний інтерес», «суспільний інформаційний інтерес». Основним призначенням успішної ДІП та РІС в Україні виступає потреба у формуванні уніфікованої методології конвергенції даних груп та шарів інтересів [290]. Адже категорія «інформаційний інтерес» виходить за рамки суто прагматичного її трактування як національного інтересу в інформаційній сфері, а набуває нового інформаціологічного ґрунтового змісту, який базується на новій парадигмі інформаційного права і ролі інформаційного суспільства у подальшо-

²⁰ Ліпкан В.А. Сутність гібридної війни проти України / В. А. Ліпкан // Імперативи розвитку цивілізації. — 2015. — № 2. — С. 13–16.

му розвитку нашої цивілізації. Така позиція, з-поміж іншого, відображена в Доктрині інформаційної безпеки України, де виділяються загрози інформаційній безпеці у найбільш важливих сферах життєдіяльності, тобто інформаційна безпека розглядається як макросистема, що складається з підсистем.

Аналізуючи визначення поняття «*інформаційні інтереси*», доходимо висновку, що стосовно них, зазвичай, вживаються певні дії щодо забезпечення, реалізації, гарантування тощо, напрями яких доцільно визначити, аналізуючи стратегії РІС та реалізації ДІП. Це потребує додаткових досліджень і має вивчатися в рамках окремих монографічних робіт. Однак категоричність окремих авторів щодо означення імовірних альтернатив дій щодо «національних інтересів» лише просуванням, захистом або пригнобленням (придушенням) не здається однозначно правильною [187, 291].

Кількість гіпотетичних підходів до визначення поняття інформаційних інтересів зумовлена як її складністю і багатоманітністю, так і несформованістю та невизначеністю змісту ДІП, однобічному уявленню і сприйняттю інформаційних інтересів як національних інтересів в інформаційній сфері.

На цьому шляху корисним є подальші розвідки стосовно аналізу інформаційних правовідносин [292], реалізації інформаційної функції держави [293], а також формування засад державної інформаційної політики [147, 294] та політики інформаційної безпеки [295–301] в сучасних умовах транзитивних суспільств.

Відповідно до викладеного під **інформаційними інтересами** нами пропонується розуміти: результат усвідомлення цінності інформаційних потреб, усвідомлений вибір інформаційних цінностей, які зумовлені ідеалом розвитку держави з високорозвиненим у ньому інформаційним суспільством, метою та ідеєю прогресивного розвитку інформаційного суспільства і забезпечують умови та засоби їх безпечного задоволення та стабільної реалізації в рамках даного суспільства за умов збереження провідної ролі держави в цих процесах.

При формуванні інформаційних інтересів, ґрунтуючись на категорії «потреби», доцільно враховувати, що далеко не всі потреби в однаковій мірі усвідомлюються особою, суспільством і державою, а відтак, неусвідомлена потреба не трансформується до інформаційного інтересу. Неусвідомлення власних інформаційних потреб призводить до уне-

можливлення формування системної категорії «інформаційний інтерес», оскільки за таких умов початково інформаційні інтереси просто відсутні.

Нині існує потреба в системному правовому регулюванні інформаційних правовідносин. Натомість це поки не стало національним інтересом, оскільки це питання не усвідомлено українським законодавцем, керівництвом держави.

Під час свої реалізації інформаційні інтереси стикаються з різними перешкодами, що іноді або створюють загрозу для їх реалізації, або спричиняють їх нереалізацію. Своєю чергою, нереалізація інформаційних інтересів свідчить про недостатню ефективність ДІП, недосконалість ПР РІС. Отже, важливою ознакою визначення поняття інформаційних інтересів має виступати їх усвідомлення суб'єктами державної влади, сприйняття як таких, що підлягають обов'язковому задоволенню.

Із цих позицій, використовуючи загальну конструкцію визначення поняття «національні інтереси», надану А. Шаваєвим [191, с. 43], **інформаційні інтереси** можемо трактувати як потреби інформаційного суспільства, що усвідомлені суб'єктами державної політики як такі, що підлягають обов'язковому задоволенню і захисту для забезпечення безпечного існування, ефективного функціонування та розвитку країни. Використання у науковому обігу даної дефініції, на наш погляд, надає можливість чітко аналізувати сутність, зміст, тенденції та структуру сучасної інформаційної цивілізації, прогнозувати розвиток інформаційних суспільств в інших країнах, а також розраховувати прогнозний вплив на розвиток інформаційного суспільства в Україні.

Причому формування потреб та інтересів виступає лише одним із етапів системної ДІП. **Складові елементи алгоритму даної політики** можна подати у такому вигляді:

- 1) виявлення та усвідомлення інформаційних потреб;
- 2) формування на основі усвідомлених інформаційних потреб системи інформаційних інтересів;
- 3) класифікація інформаційних інтересів;
- 4) оцінка сил, можливостей та ресурсів країни щодо реалізації інформаційних інтересів;
- 5) виявлення інформаційних інтересів інших країн та їх співставлення із інформаційними інтересами України з метою встановлення конфронтаційних та компромісних інтересів;

- б) розрахунок рівня конфронтаційності інтересів, моделі стратегічних ризиків для реалізації інформаційних інтересів, виявлення ступеню впливу та співвідношення сил, що стоять за цими інтересами;
- 7) внаслідок реалізації вищезазначених етапів формується коло тих інтересів, які можуть бути реально забезпечені для реалізації на даному етапі історичного розвитку в інформаційному суспільстві;
- 8) завершальним етапом виступає формування ДІП, в якій визначаються цілі реалізації інформаційних інтересів, ставляться конкретні завдання, зважаючи на наявні ресурси, а також можливий розклад сил, який може бути сформовано внаслідок виконання певних завдань.

З метою формування цілісної картини формування інформаційного суспільства необхідним органічним і логічним елементом подальшого наукового аналізу виступатимуть загрози інформаційному суспільству. Адже саме вони і є тими чинниками та умовами, що перешкоджають реалізації національних інтересів. Як влучно зазначив А. Шаваєв: «... успешная защита и реализация национальных интересов являются и условием и средством обеспечения национальной безопасности страны (общества) — сохранения её целостности, устойчивости и способности к эффективному функционированию и развитию, что и является надежной основой национальной безопасности любой страны, любого общества» [191, с. 45].

Дослідження комплексу наукових та нормативних джерел свідчить, що проблема **загроз інформаційному суспільству** нині досліджується безсистемно, відірвано від контексту інтересів ІС. Натомість нами доводиться, що загрози в ІС, так само як і його безпека, не існують відірвано від чогось. Вони тісно пов'язані із інтересами інформаційного суспільства, а точніше — з національними інформаційними інтересами. Від того, які з даних інтересів мають домінуючий вплив, залежить рівень, активність, реальність та інтенсивність загроз. Причина почасти поверхового розуміння загроз та прагнень певних науковців схоластично підходити до їх дослідження, інтерпретуючи загрози інформаційній безпеці до загроз інформаційного суспільства, нами вбачається у небажанні застосувати методологічний інструментарій інформаційного права, який вивчає феномени інформації, інформаційного су-

пільства, інформаційних відносин — взаємодію та розвиток держави, людини, суспільства та інформації.

Інформаційні загрози виникають в ІС у процесі інформаційної взаємодії суб'єктів інформаційних відносин. Неврегульованість численних питань, які об'єктивно виникають у сфері інформаційних правовідносин, призводить до сегментування державно-владного впливу на дані відносини переважно через механізми безпеки. Не применшуючи їхньої ролі, все ж таки віддаємо перевагу правовим механізмам, які мають регулятивний вплив, адже охоронювані законом правовідносин потребують забезпечення їх із боку держави, а за умови технологічного відставання України, нерозвиненої інфраструктури та ІКТ дані завдання стають дедалі складнішими. Тому, на наш погляд, перевагу слід віддавати регулятивній функції права і формувати відповідну систему ПР.

У сучасних умовах актуалізують проблему не стільки у захисті інформації та інформаційних мереж, скільки **захисту від** інформації. Здійснений нами контент-аналіз дисертацій та монографічних досліджень дав змогу дійти висновку, що переважна більшість робіт присвячені саме захисту інформації, а впровадження концепції людиноцентризму і імплементації людиномірних систем до інформаційного насильства ще перебувають на стадіях теоретичних опрацювань навіть в якості ідей, не кажучи про детально розроблені концепції, які можна апробувати у практичній діяльності.

Було подано алгоритм проведення *гібридної війни* проти України, а також викладено наукову позицію щодо встановлення та формування гібридного миру.

Визначальною умовою розвитку інформаційного суспільства виступає удосконалення теорії державної політики та її методології, в рамках яких і мають розглядатися дані проблеми. Саме тому подальшим елементом для розгляду виступатиме теорії державної інформаційної політики, а також методологічні засади неопарадигми ДІП.

Розділ 3

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НЕОПАРАДИГМИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1 ІНФОРМАЦІЙНА ФЕНОМЕНОЛОГІЯ

3.2 ІНФОРМАЦІЙНА ГНОСЕОЛОГІЯ

3.3 ІНФОРМАЦІЙНА ОНТОЛОГІЯ

3.4 ІНФОРМАЦІЙНА АКСІОЛОГІЯ

Зауважимо, що визначення і розроблення методологічних основ будь-якої науки, сфери діяльності вкрай важлива справа. Дана проблема актуалізується і через те, що в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства в Україні бракує як практичного досвіду, так і наукових розвідок, присвячених безпосередньо питанням філософської гносеології, онтології, аксіології тощо, які в цілому формують і задають горизонти пізнання складних і багатоальтернативних феноменів сьогодення, яким безперечно виступає інформація та інформаційна політика.

Тож мусимо визнати, що неефективність інформаційної політики коріниться саме в методологічній площині: не вироблено теоретико-методологічних і концептуальних засад інформаційної політики, і відповідно, відсутні науково обґрунтовані та розроблені (відповідно до різних національних інтересів і пріоритетності їх реалізації) напрями адекватної державної політики.

Також бруталність проведення проти України спеціальних інформаційних операцій у 2014 році під час «Євромайдану» засвідчили помилковість, безперспективність та пряму небезпеку покладатися на західні, північні та інші не українські теорії, які переймаються вивченням подібних проблем. Встановлення інформаційного контролю та інформаційної асиметрії є характерними сучасними трендами формування глобальної інформаційної асиметрії і визначають загальні перспективи кібербезпекової політики.

У даному контексті можна підтримати дослідників різних галузей правових наук, які звертають увагу на загальну *гносеологічну кризу*, що відбувається у наукових школах вивчення інформаційної політики, хоча багато її принципів, підходів та методів описані в рамках різних наук, натомість розпорошені, тож у цілому не можуть чинити дієвого

системного впливу на інформаційну політику як цілісний екзистенціальний феномен.

Аналіз наукових досліджень за темою роботи надав можливість дійти висновку про наявність певного масиву теоретичних напрацювань окремих, порушених нами проблем. Водночас щодо визначення сутності державної інформаційної політики, то їх небагато.

Головними недоліками сучасної інформаційної політики в Україні є несформована методологія дослідження інформаційної політики, відсутність змістовних напрацювань щодо феноменологічних, гносеологічних, онтологічних, аксіологічних та інших важливих методологічних проблем.

Така тенденція, на жаль, має сталий характер, адже нехтування питаннями розгляду методологічних проблем ДІП має в українській науці власну історію. Зокрема, однією з нещодавно оприлюднених докторських дисертацій є робота В. Ю. Степанова²¹, присвячена дослідженню *теоретико-методологічних засад формування та реалізації державної інформаційної політики. Натомість, попри помпезну назву, а також мету* — обґрунтування теоретико-методологічних засад щодо змісту, складових та принципів функціонування механізму формування та реалізації ДІП в Україні (на наш погляд, з позицій системної філософської методології, саме теоретико-методологічний компонент) ледве досліджений.

Так, навіть в методології дослідження автор помилково звужує *системний підхід* до ДІП лише як методологію щодо уявлення її як складної структурно організованої системи.

Так само як і застосування *атрибутивно-онтологічного підходу* не сприяло виходу дисертанта на рівень концептуальних абстракцій, які, власно і дозволяють аналізувати дійсно **онтологію інформаційної політики** — теорію, що досліджує державну інформаційну політику як органічний процес в рамках світобудови. Вона розглядає такі питання, як іманентні та модусні атрибути всіх створених Богом предметів, і намагається описати їхнє існування і дії, тобто інформаційну політику. Зміст онтологічного аспекту, якщо його екстраполювати на ДІП, по-

²¹ Степанов В. Ю. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної інформаційної політики : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, спец. : 25.00.02 «Механізми державного управління» / Віктор Юрійович Степанов. — 454 с.

лягає у тому, щоб надати людині знання про ДІП у її бутті як такому, акцентувати увагу на змісті досліджуваного незалежно від суб'єкта самого по собі, припустити необхідність виявлення специфіки предмета ДІП як визначеної реальності. Буття ДІП як об'єктивна природа і самотність містить у собі та виражає сукупність її внутрішньо взаємозалежних і взаємообумовлених об'єктивних властивостей і сутнісних характеристик як загальної і необхідної форми рівності, волі і справедливості в інформаційному житті людей. Натомість цієї тезою ми хотіли пов'язати дані питання із необхідністю дослідження інформаційної феноменології, яка, власно, і надає можливість вивчати феномени відокремлено від їх суб'єктивістського сприйняття та аналізу.

Наслідком хибного тлумачення окремих філософських методів стало незастосування автором спеціальних наукових та універсальних методів і обмеження методологічного інструментарію лише загальнонауковими методами, стало невірне тлумачення інформаційного середовища, неповного розуміння системоутворювальних властивостей ДІП для усіх без винятку сфер життєдіяльності людини. Відповідно, *В. Ю. Степанов* робить висновок про реалізацію в рамках ДІП соціальної функції²², натомість повністю ігноруючи застосування інформаційного, функціонального та праксеологічного підходів, власно в рамках яких і знаходить свій опис та пояснення феноменологічна сутність ДІП і органічно формується нова функція держави, зміст якої досліджується в працях учнів наукових шкіл докторів наук *В. А. Ліпкана* та *І. М. Сопілко*, а про її існування і необхідність уконституювання зазначено в численних фахових публікаціях із цього приводу [174, 221]²³.

Важливим наслідком застосування нами догматико-юридичного та герменевтичного аналізу став висновок про помилковість віднесення до рубрики уперше, і **відвертий плагіат ідей І. В. Арістової**, викладених більш як десятиліття тому стосовно інтерпретації державної інформаційної політики як двоєдиного процесу. В оригіналі:

²² Степанов В. Ю. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної інформаційної політики : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, спец. : 25.00.02 «Механізми державного управління» / Віктор Юрійович Степанов. — 454 с. — С. 9.

²³ Ліпкан В. А. Консолідація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. — 416 с.; Ліпкан В. А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.

- **Арістова І. В. (2002 р.):** «Вперше державна інформаційна політика розглядається в контексті теорії управління як державно-правове явище, динамічний двоєдиний процес — **формування та реалізація** (Виділено нами. — Авт.). Запропоновано визначити формування політики як вироблення стратегічного курсу держави в інформаційній сфері, а її реалізацію — як державне управління національною інформаційною сферою (НІС) у його широкому розумінні» [147, с. 11];
- **Степанов В. Ю. (2012 р.):** «уперше концептуально обґрунтовано зміст і складові механізму інформаційно-аналітичного забезпечення формування та реалізації державної інформаційної політики, на відміну від підходів, що існують (Виділено нами. — Авт.), такий механізм структурно складається з блоку **формування** та блоку **реалізації** (Виділено нами. — Авт.) державної інформаційної політики»²⁴.

Відтак, важливим і необхідним елементом теоретичного аналізу ДІП виступають питання **інформаційної гносеології** — науки про закономірності інформаційного пізнання як необхідної умови функціонування та розвитку теорії інформаційної політики.

Специфіка багатогранності ДІП зумовлює застосування системного підходу і в цілому дає змогу констатувати можливість формування системної теоретичної моделі пізнання проблематики інформаційної політики.

Відтак, пропонуємо теоретичний алгоритм моделі пізнання інформаційної політики, яка має складатися із таких елементів:

- 1) інформаційна феноменологія;
- 2) інформаційна гносеологія;
- 3) інформаційна онтологія;
- 4) інформаційна аксіологія.

У даному контексті можемо висновувати, що навіть порушення та ідентифікація наукової проблеми щодо формування теоретичної моделі пізнання ДІП через з'ясування феноменологічних, гносеологічних, онтологічних, аксіологічних, антропологічних і деонтологічних її аспектів за своєю суттю є актуальною і новаторською.

²⁴ Степанов В. Ю. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної інформаційної політики : автореф. дис. ... доктора наук з державного управління, спец. : 25.00.02 «Механізми державного управління» / Віктор Юрійович Степанов. — 39 с. — С. 4.

Зважаючи на поданий вище алгоритм, у даному розділі ми розкриємо зміст кожної з цих проблем з огляду теоретичних розвідок і їх екстраполяції на практичну площину. Адже надмірна теоретизація даного питання знову може призвести до того, що ми зможемо лише теоретично аналізувати вже сплановані операції проти України, натомість практично будемо нездатні ані сформулювати власний алгоритм інформаційного впливу і побудови ефективної держави, ані формувати відповідно до законодавчої бази алгоритми завчасного прогнозування, виявлення та нейтралізації можливих інформаційних дій (які ще не були трансформовані до рівня інформаційних операцій), спроектувати ефективну організаційно-функціональну модель органів державних влади щодо реалізації ДІП, в тому числі на рівні формування Головного Командування кібервійськ України в складі Міністерства оборони України.

Міждисциплінарний характер порушеної проблематики зумовлює наголошування на застосуванні адекватної міждисциплінарної методології і знань різних наук, зокрема філософії права. Адже за даного підходу саме це дає змогу по-іншому дослідити державну інформаційну політику, досягнути її призначення в сучасному інформаційному суспільстві, наблизитися до розуміння її коріння та широкого спектру методів реалізації за нинішніх умов, що в подальшому корелятивно впливатиме на формування пропозицій щодо удосконалення ДІП. Це також може розглядатися як елемент наукової новизни, оскільки в сучасній науковій літературі обмаль робіт, присвячених генезі інформаційної політики саме з позицій філософської методології.

3.1 ІНФОРМАЦІЙНА ФЕНОМЕНОЛОГІЯ

Важливим та пов'язаним із питаннями аксіології є звернення уваги до аспектів **феноменології**. У наукових дослідженнях можна зустріти різні трактування та інтерпретації терміна «феномен», а також його почасти дивну та необґрунтовану операціоналізацію в різних контекстах. Цінність феномена пов'язана з проблемою методологічного ряду, тому з'ясування змісту даних питань також входить до кола наших наукових інтересів, оскільки більшість дослідників, почасти безпідставно, стверджують, що саме є феномен: це і інформація в цілому, і її різновиди, і

різноманітні правові та інші режими щодо інформації, і безпосередньо державна інформаційна політика. Саме тому з'ясування феноменологічного змісту ДІП виступає важливим дослідницьким завданням на шляху формування неопарадигми державної інформаційної політики.

Інтенсивна трансформація політико-правових, соціально-економічних та інформаційних відносин, закріплення засад розвитку інформаційного суспільства та становлення інформаційної правової держави об'єктивно зумовили потребу в переосмисленні значення інформації як специфічного інструменту інформаційних перетворень та одного з визначальних сучасних важелів у реалізації державної політики в цілому²⁵.

Найбільш це виявляється у потребі постійного розв'язання аксіо-гносеологічної і феноменологічної антиномії державної політики. Вона виступає тим пізнавальним та ціннісним механізмом, за допомогою якого уможлиблюється наближення до розуміння органічної єдності феномена та ноумена інформаційної політики, долаються крайнощі природно-правового та позитивно-догматичного підходів у розумінні правового регулювання інформаційної політики. Функціонування інформаційної політики постає як перманентне балансування між цінностями та інформаційною реальністю, належним і сущим, в якому феноменологічні чинники відіграють роль атрибутивних і детермінантних констант епістемологічного розвитку інформаційної цивілізації.

Феномен (з грецької — той, хто з'являється) — 1) незвичайний, винятковий факт, явище; 2) філософське поняття — явище, що надано нам через досвід, відчуття пізнання (на відміну від «ноумена», — що досягається розумом і становить основу, сутність ф.). В історії філософії поняття «феномен» інтерпретується залежно від тлумачення людського досвіду: а) як прояв і вираження сутності чи ідеї; б) як пізнана дійсність — світ явищ (феноменів), які упорядковуються науковими методами й апріорними схемами трансцендентального суб'єкта; в) як суб'єктивні переживання, комбінації відчуттів, психічні асоціації, до яких зводиться досвід і вся реальність²⁶.

²⁵ Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. — К.: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ» — 2002. — 750 с.

²⁶ Михайлов І. А. Феномен / І. А. Михайлов // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 4. — М., 2010. — С. 174–175. — 736 с.

Висхідним пунктом феноменології є:

- 1) інтенціональне життя свідомості (*Гуссерль*);
- 2) буття особистості (*Шелер*);
- 3) фундаментальні структури людського існування (*Хайдеггер*);
- 4) людська реальність (*Сартр*), доступ до якої і можливість опису якої є укоріненими у самій свідомості людини і людському бутті.

По суті, *феноменологія* — це завжди саме феноменологія духу, вона розглядає зміну форм духу в історії і самі ці форми як такі. Дух виступає при цьому не як світовий дух (хоча таким він може являти себе свідомості), як цілісний дух людини²⁷.

Артефактами, тобто феноменами, виступає все, створене людиною: від предметів до думок, засобів і способів дій. Світ артефактів включає не тільки те, що перебуває поза людиною, а й те, що існує в її свідомості [с. 140–141]²⁸. Серед інформаційних феноменів — догми невідворотності розвитку інформаційного суспільства, інформаційна діяльність, інформаційні технології, інформаційні норми, інформаційні рішення, інформаційне управління, інформаційні відносини, інформаційні принципи, інформаційна культура та інші явища в інформаційному середовищі

Для *Платона* феноменальний світ виступає віддзеркаленням лише ноуменального світу ідей, або буття, що тягне за собою негативне трактування цінності феномена. Феномен володіє власною ідеєю, звідси зміст не тільки «здаваності» (рос. кажимости) а й позитивної «явищності» (рос. явленности).

Поряд із терміном «феномен» почасти можна зустріти інші поняття, що описують приблизно однаковий рівень явищ: *Ламберт* «Новий органон» щось середнє між ілюзією та істиною; *явище, імовірність*. Кант взагалі визначав феномен як будь-який об'єкт, конституційований трансцендентальним Я.

Брентано також звертає увагу на важливість визначення даного поняття. Згідно з його вченням знання про ДІП має бути отримано внаслідок докладного споглядання за розвитком державних і недержав-

²⁷ Нерсесянц В. С. Философия права : [Учебник для вузов] / В. С. Нерсесянц. — М.: НОРМА—ИНФРА, 1998. — 652 с. — С. 169.

²⁸ Оборотов Ю. Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания к постижению права) / Ю. Н. Оборотов. — Одесса: Юрид. литература, 2002. — 278 с. — С. 140–141.

них інституцій, їх інформаційної взаємодії, відтак і формується феномен — все те, що може стати об'єктом наукового аналізу. Таким чином, зважаючи на антропологічний контекст і спрямованість ДІП, передусім на конкретну людину, впровадження її в буття людьми доцільно виділяти декілька рівнів феноменів. Найбільш простим підходом є виокремлення внутрішніх та зовнішніх феноменів.

Але найбільшої ваги визначення даного поняття у феноменології Гуссерля []²⁹.

Сповідуючи визначення даного поняття, що його надали *Галілей* та *Ф. Бекон*, **феномен** — річ, що узята так, як вона являє себе у чуттєвому досвіді разом із її якостями, зв'язками та відносинами, причому «явищність» речей в чуттєвому спогляданні протиставляється тому, які вони самі по собі: чуттєві речі це лише явища, оскільки через них і в них сповіщає про себе істинна, справжня природа. Натомість *Гуссерль* пішов далі, почавши широко тлумачити дане поняття³⁰. У своїй науці про феномени — феноменології, науці про чисті феномени — *Гуссерль* розширює поняття феномена, який визначає зараз не лише певні аспекти речі, які є даними нами при сприйнятті, а й характеризують також «єдність, що пронизує зміну споглядань», тобто чисті змісти, ідейності свідомості, які можуть бути вивчені поза їхнім можливим зв'язком з реальним фізичним світом, інформаційної реальністю³¹.

Архітектоніка алгоритму застосування даного методу передбачає:

- 1) *epoche* — підготовчий етап, полягає у негативно-очищувальних процедурах утримання з метою узяття в дужки всіх припущень стосовно існування предметів зовнішнього досвіду;
- 2) *ейдетична редуція* — очищення від емпіричного, фактичного змісту феноменів свідомості, прокладання шляхів до віднайдення сутностей і, відповідно, до феноменології як ейдетичної науки;
- 3) *феноменологічна, або трансцендентальна редуція*, завдання якої — рух аналізу від конкретного емпіричного суб'єкта до

²⁹ Бачинін В. А., Журавський В. С., Панов М. І. Філософія права: Підручник. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 468 с.

³⁰ Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология: Введение в феноменологическую философию / Пер. с нем. — СПб.: Владимир Даль: Фонд Университет, 2004. — 399 с.; Гуссерль Э. Общее введение в чистую феноменологию / Пер. с нем. — М.: ДИК, 1999. — 353 с.

³¹ Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. — Харьков: Право, 2002. — 328 с.

чистого «Я», до чистої суб'єктивності, тобто власно до феноменології як чистої екології; узяття в дужки власної свідомості як психологічної реальності.

На нашу ж думку, дані висловлювання уводять нас від справжнього осягнення змісту діяльності людини, який має бути співставлений та співмірний з її метою функціонування, а також буттям у людиномірних системах. Так само, повертаючись до наукових засад дослідження, слід чітко резюмувати, що наука починається там і тоді, коли за однакових початкових умов і використання однакової методології відбувається отримання однакового прогнозованого результату. Застосовуючи *метод феноменологічної редукції* до державної інформаційної політики, цього *не відбувається*.

У цілому слід констатувати, що феноменологічний метод є принципово дескриптивним, оскільки йому притаманне відсторонення від будь-яких передумов, які не реалізуються у досвіді.

Натомість, зважаючи на той факт, що феноменологія Гуссерля потенційно нескінченне поле методологічних, гносеологічних, онтологічних, етичних, естетичних, соціально-філософських досліджень через повернення до феноменів і їх аналізу, доцільними для застосування в нашому дослідженні виступають *принципи феноменології Гуссерля*, які зберігають власне значення на усіх етапах її еволюції визнаються в різних модифікаціях феноменології³²:

- 1) засади, згідно з яким будь-яке початкове дане споглядання є справжнім джерелом пізнання — принцип усіх принципів. Адже лише завдячуючи поверненню до початкових джерел споглядання і до почерпнутих із них розсудом сутностей можна зберегти та відновити визначні традиції філософії;
- 2) здійснюючи феноменологічний аналіз, філософія має стати ейдетичною наукою, тобто наукою про сутності, про угледіння сутності, для руху до якої, передусім, є потреба у сформуванні специфічної мотивації, дослідницького інтересу, який протилежний природній та наївній установці, типової для буденного життя і фактичних наук. За такого підходу, якщо інформаційна політика постає як світ речей, благ, інтересів і цінностей, як практичний вид діяльності певних суб'єктів (діяльнісний та

³² Мотрошилова Н. В. Феноменология / Н. В. Мотрошилова // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 4. — М., 2010. — С. 175–178. — 736 с. — С. 175–176.

праксеологічний підходу), то за ейдетичної феноменологічної установки даність цієї політики саме і ставиться під питання, потребуючи специфічного методологічного інструментарію для аналізу;

- 3) вивільнення від природної установки потребує застосування спеціальних методологічних процедур, очищувального характеру — метод феноменологічної редукції;
- 4) чиста свідомість являє собою змодельовану феноменологією складну єдність структурних елементів і сутнісних взаємозв'язків свідомості. Оригінальність і теоретична значущість феноменології полягає в побудові складнопосередкованої, багат шарової моделі свідомості, яка охоплює реальні особливості свідомості, й аналітично досліджує кожну з них і їхнє взаємне перехрещення за допомогою ряду конкретних процедур феноменологічного метода, а також в особливій теоретико-пізнавальній, онтологічній, метафізичній інтерпретації цієї моделі.

Доцільно також наголосити на певних критичних моментах щодо використання даного метода, що міститься в роботах *Т. Лінкса*, *А. Пфендера*, *М. Хайдегера*. Зокрема останній, оперуючи аристотелевським поняттям, демонструє, що феномен не означає нічого «змістовного», натомість лише до «способу», за допомогою якого це щось стає нам доступним. Причому *М. Хайдеггер* стверджує, що до «способу буття» феномена необхідно притаманна як «показування себе на самому собі», так і «приховування себе».³³

Утім, слід зважати на те, що основна ідея феноменології — нерозривність і водночас взаємна незводимість, нередукуємість свідомості, людського буття, особистості, з одного боку, та предметного світу, психофізичної природи, соціуму, духовної культури, — з іншого.

Звернення нами до ідей феноменалізму, який знаходить свій розвиток в ідеях англо-американського неореалізму, а також логічного позитивізму, дозволяє усвідомити продуктивність трактування феноменів у контексті лінгвістичного феноменалізму, який визнає висловлювання про матеріальні об'єкти еквівалентними множині висловлювань про «чуттєві дані». Застосування психокомунікативних технологій, активне розроблення концепції проведення інформаційних та інформа-

³³ Михайлов І. А. Феномен / І. А. Михайлов // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 4. — М., 2010. — С. 174–175. — 736 с.

ційно-психологічних операцій, впровадження інформаційно-комунікаційних стратегій³⁴ — уможливають констатувати, що вербалізація інформаційних процесів поряд із диджиталізацією є додатковим аргументом на користь того, що державна інформаційна політика є окремими екзистенціальним, ноуменальним феноменом.

Для інформаційної цивілізації висловлювання *Берклі*: «Існувати означає бути сприйнятим» набуває винятково важливого характеру, оскільки включеність людини чи суспільства або держави до інформаційної цивілізації прямо пропорційна та адекватна розумінню та сприйняттю даних об'єктів як сучасних, і взагалі як таких, що існують в реальному світі. Невключеність до інформаційного світу нині трактується як не-існування.

Ні в кого сьогодні вже не виникає бажання трактувати інформаційну політику винятково як сукупність засобів інформаційного або інформатизаційного забезпечення ухвалення рішень органами державної влади. Контекстуальний прообраз феномена інформаційної політики уможливує сприймати дійсність іншим чином: інформація визначає розвиток цивілізації, і, відповідно, детермінує напрями державної політики щодо її ефективного збирання, зберігання, оброблення, захисту, охорони, тиражування тощо.

За феноменологічного підходу ДІП можна розглядати як сукупність соціальних інформаційних практик і дискурсів, спрямованих на формування, розвиток, проектування і дослідження:

- 1) правових та інформаційних традиційних норм;
- 2) складових інформаційної структури суспільства: державні та недержавні інституції, об'єднані спільною ідеєю на засадах інформаційної взаємодії на формування та РІС, а також реалізації ДІП відповідно до національних інформаційних інтересів;

³⁴ Михайлюк Т. С. Політико-системний вимір інформаційно-комунікаційних стратегій скандинавських країн (Швеція, Фінляндія, Норвегія). — Дис. ... канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.04 «Політичні проблем міжнародних систем та глобального розвитку». — Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України / Т. С. Михайлюк. — К., 2010. — 19 с.; Кобринь Т.С. Інформаційно-комунікаційні технології — основа інформаційного суспільства / Тетяна Кобринь // Наукові записки Луганського національного університету. Серія «Філологічні науки»: зб. наук. пр. Т. 2. Вип. 8. [«Пред'явлення світу в гуманітарних дискурсах ХХІ ст.»]. — Луганськ: Вид-во державного закладу «ЛНУ ім. Т. Г. Шевченка», 2009. — С. 112–120.; Кобринь Т.С. Норвезькі фіорди інформаційно-комунікаційних технологій глобалізації / Т. С. Кобринь // Грані. — 2009. — №4(66). — С. 139–144.

- 3) форм, методів, засобів та напрямів реалізації ДІП;
- 4) інформаційних відносин;
- 5) організаційно-функціональної структури е-державних інституцій і напрямів розвитку е-урядування;
- 6) напрямів правового та іншого ресурсного забезпечення РІС та розвитку інформаційної держави в контексті реалізації ДІП.

Таким чином, феноменологічний аспект інформаційної політики уможливорює наблизитися до розуміння алгоритму оптимальної інформаційної взаємодії державних і недержавних інституцій, інформаційної політики і пізнання, трансформує інформаційну політику в синкретичне епістемологічне пізнання, іманентне державній політиці в цілому, де аксіологічний та феноменологічний виміри відіграють провідну роль. Це обумовлено тим, що головною та визначальною метою ДІП виступає — забезпечення переходу до нового етапу розвитку України, побудова інформаційного суспільства і входження країни до світового інформаційного суспільства за умови реалізації національних інформаційних інтересів при визначальній ролі держави й ефективно функціонуючої системи е-урядування.

Відтак, цінність інформаційного суспільства, його значення і необхідність, а також явища політики, що адекватно формуються за умови розбудови нової інформаційної формації визначають сучасний дискурс інформаційної політики. Водночас остання дедалі чіткіше трансформується у самостійний, екзистенціальний, відносно незалежний цілісний феномен, що виступає складовим системи більш високого порядку — системи державної політики.

Специфіка інформаційної феноменології полягає у тому, що її предметом є ідея інформації у повній незалежності й чистоті від самої інформації. Приклади цьому — абсолютно різні численні тлумачення інформації, опис її іманентних, атрибутивних та модусних ознак, аж до заперечення взагалі можливості вироблення уніфікованої та повної дефініції. Таким чином, в рамках інформаційної феноменології інформаційна політика розглядається тільки як знання про цю політику, як феномен свідомості й описується дана політика винятково з цієї і саме з цієї сторони.

Відтак, інформаційна політика також є дух. Це дух найбільш відкритий для емпіричного досвіду, оскільки інформаційна політика є доступною не лише для суб'єктів інформаційних відносин, а й стороннім

спостерігачам. Зокрема *Ю. В. Тихонравов* зазначає, що релігію, мораль і навіть культуру потрібно розшифровувати за діяннями їхніх носіїв, матеріальними результатами цих діянь і складними символами³⁵.

ДПП існує в розгорнутій безпосередності, оскільки дає відчутти себе в абсолютній наочності й об'єктивній силі. Вона є тією формою духу, на прикладі якої висновки щодо духу взагалі можуть перевірятися з найбільшою емпіричною обґрунтованістю. Адже саме інформація є найбільшим джерелом як підйому, так і занепаду духу.

За таких умов, ДПП сама по собі становить смисл, оскільки заради неї в цілому і заради окремих її положень відбувається безліч непересічних діянь як у різних сферах життєдіяльності, так і в цілому у сфері державної політики. Запитуючи про смисл ДПП, ми запитуємо про смисл смислу. Це означає, що ми повинні шукати сенс політики у самій політиці: інформаційна політика права — це ідея, що сама себе осмислює. Вона сама розповідає, у чому його смисл³⁶.

Отже, говорячи про ідею інформаційної політики, ми говоримо про ідею ідеї, оскільки інформаційна політика сама по собі має ідеальну сутність, вона перебуває у сфері духу — поза духом нічого схожого на політику не існує. Відтак, інформаційна політика за феноменологічного підходу виступає особливою формою підкріплення і дії імперативів, що органічно та коеволюційно може співіснувати з усіма іншими формами духу. Панування кожної з цих форм накладає відбиток як на інформаційну політику, так і на зміст засобів та методів, що вживаються для її реалізації і, як наслідок, формування нового інформаційного порядку.

За умов панування релігії — інформаційна політика виступає як релігійна за змістом, позитивна за способом формування і каральна за характером дії. В умовах панування моралі — як моральна за змістом, природна за способом формування і конвенціональна за характером дії. В умовах панування культури — як звичаєва за змістом, жива за способом формування і процесуальна за характером дії. В умовах панування цивілізації — як господарська за змістом, чиста за способом формування і цивільна за характером дії. В умовах панування політики — як поліцейська за змістом, довільна за способом формування, ад-

³⁵ Тихонравов Ю. В. Философия : [Учеб. пособие] / Ю. В. Тихонравов. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 269 с. — С. 213.

³⁶ Там само. — С. 214.

міністративна за характером дії³⁷. Нижче наведено таблицю інтерпретації інформаційної політики залежно від умов її реалізації.

Умови	За змістом	За способом формування	За характером дії
панування релігії	релігійна	позитивна — систематична воля	каральна — релігійні догмати, відлучення від церкви, анафема
панування моралі	моральна	природна — загальна згода	конвенціональна — суспільний договір
панування культури	звичаєва	жива — думка більшості	процесуальна — авторитет, культурні патерни
панування цивілізації	господарська	чиста — раціональний інтерес	цивільна — приватний компроміс
панування політики	поліцейська	довільна — свавілля	адміністративна — система наказів влади, тобто правлячої верхівки
	діалектичні характеристики інформаційної політики, що вказують на джерело змісту її напрямів	суб'єктивно-феноменологічні характеристики ДПП, що вказують на те, чим є інформаційна політика для тих, хто її формує	об'єктивно-феноменологічні характеристики ДПП, що вказують на те, чим є дана політика для тих, хто є її об'єктом, тобто на кого вона спрямована і хто їй підкоряється

Варіанти феноменології різняться, передусім висхідною точкою опису фундаментального кола: людина — свідомість — буття:

- 1) *Гуссерль* — природна установка, життєвий світ і трансцендентальна суб'єктивність;
- 2) *Шелер* — особистість, почуття та ієрархія цінностей;
- 3) *Хайдеггер* — запити про буття людське буття-у-світі;
- 4) *Сартр* — емоція як магичне перетворення світу;
- 5) *Рікер* — воля, реінтеграція свідомості в тілі і тіла в свідомості.

Інваріант феноменології — вчення про буття свідомості, яке не виводиться з і не зводиться до³⁸:

- *прагматизм* — практичних наслідків;
- *філософія життя* — ірраціонального потоку буття або образу культури;

³⁷ Тихонравов Ю. В. Философия: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 269 с. — С. 214.

³⁸ Молчанов В. И. Феноменология / В. И. Молчанов // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. — М.: «Канон» РОССИИ»Реабилитация», 2009. — С. 1034–1038. — 1248 с.

- *марксизм* — практичної діяльності³⁹;
- *психоаналіз* — індивідуального або колективного несвідомого;
- *структуралізм* — знакових систем і структурних зв'язків як каркаса культури⁴⁰;
- *постструктуралізм, постмодернізм* — комунікативної практики⁴¹;
- *герменевтика* — інтерпретації;
- *екзистенціалізм* — основним поняттям якого виступає *екзистенція*, яка означає спосіб буття людської особистості і не становить сутність людини через те, що остання є чимось визначеним, задалегідь даним, а навпаки — відкрита можливість.. Феноменологічний метод дозволив перетворити екзистенціалізм на систематичну онтологію, яка описує реальність у своєрідному категоріальному ряді. Екзистенція поєднує потойбічне буття зі світом як ареною повсякденного знеособленого існування. Спрямованість людської реальності на світ означає несправжнє існування, занедбаність, а прагнення до потойбічного, окликання буття — справжнє буття. Жах в екзистенціальному сенсі не є фізичним страхом. Він становить собою метафізичний жах — прозріння, що потрясає людину⁴²;
- *аналітична філософія* — до логічного та лінгвістичного аналізу.

Інтегруючи запропоновані вище, деякі інші підходи⁴³, а також думки А. А. Козловського щодо гносеологічної природи права⁴⁴, зважаю-

³⁹ Кузьмин В. П. Принцип системности в теории и методологии К. Маркса. — 3-е изд., доп. — М.: Политиздат, 1986. — 397 с.; Стучка П. И. Избранные произведения по марксистско-ленинской теории права. — Рига: Латгосиздат, 1964. — 718 с.; Пашуканис Е. Б. Общая теория права и марксизм. (Опыт критики основных юридических понятий.) — М.: Мосполиграф, 1924. — 160 с.

⁴⁰ Грецкий М. Н. Структурализм // Философский энциклопедический словарь. — М.: Сов. энциклопедия, 1983. — 840 с.

⁴¹ Честнов И. Л. Правопонимание в эпоху постмодерна // Правоведение. — 2002. — № 2. — С. 6–16.

⁴² Ліпкан В.А. Екзистенціальне управління системою національної безпеки // Держава і право. — 2003. — № 21. — С. 473–479.; Ліпкан В.А. Теорія криз при дослідженні ролі біфуркацій в еволюції системи національної безпеки // Держава і право. — 2003. — № 22. — С. 61–68.

⁴³ Рабинович П. М. Социалистическое право как ценность. — Львов: Выща шк., 1985. — 167 с.; Рабинович С. П. Права людини у природно-правовій думці неотомізму: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2003. — 19 с.; Оборотов Ю. Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания к постижению права). — Одесса: Юрид. литература, 2002. — 278 с.; Виндельбанд В. Нормы и законы природы // Виндельбанд В. Избранное. Дух и история. — М.: Юрист, 1995. — С. 184–208.

⁴⁴ Козловський А. А. Гносеологічна природа права (філософсько-правовий аналіз): Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12.— Чернівці, 2000. — 464 с.; Козловський А. А. Право як пізнання: Вступ

чи на важливість окремого дослідження нових наукових напрямів, які стали породженням нової цивілізації (герменевтика⁴⁵, семіотика⁴⁶, синергетика⁴⁷, антропологія⁴⁸, еволюціоніка⁴⁹, компаративістика⁵⁰) зауважимо про феноменологічність інформаційної політики.

Проаналізувавши ретроспективну парадигму історичних етапів розвитку інформаційно-правової науки і практики, доходимо висновку, що інформаційна політика вже досягла такого рівня концептуальної та структурної самодостатності, який дасть змогу їй розвиватися в теоретичному плані більш-менш незалежно від соціально-історичних впливів, а інколи і випереджати правове регулювання, тим самим стимулюючи розвиток як інформаційного права, так і впровадження положень

до гносеології права. — Чернівці: Рута, 1999. — 295 с.; *Мережко А.А.* Введение в философию международного права. Гносеология международного права. — К.: Юстиниан, 2002.; *Ракитов А. И.* Историческое Познание. Системно-гносеологический поход : [Монография]. — М.: Прогресс, 1987. — 308 с.

⁴⁵ Поляков А. В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход: Курс лекций. — СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. — 808 с.

⁴⁶ *Удовик С.Л.* Глобализация: семиотические подходы. — М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2002. — 480 с.; *Уткин А.И.* Глобализация: процесс и осмысление. — М.: Логос, 2001. — 254 с.

⁴⁷ Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. — М.: Прогресс-Традиция, 2002. — 496 с.; *Чернавский Д. С.* Синергетика и информация. — М.: Наука, 2001. — 244 с.; *Бранский В. П.* Социальная синергетика как постмодернистская философия истории / / *Общественные науки и современность.* — 1999. — № 6. — С. 117–129.; *Пригожин И., Стенгерс И.* Порядок из хаоса. Новый диалог с природой: Пер. с англ. Ю.А. Данилова. — 3-е изд. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 312 с.; *Пригожин И.* От существующего к возникающему: Время и сложность в физических науках: Пер. с англ. / Под ред., с предисл. Ю.Л.Климонтovichа. — Изд., 2-е, доп. — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 288 с.; *Пригожин И., Стенгерс И.* Время, хаос, квант. К решению парадокса времени: Пер. с англ. Ю.А.Данилова. — 3-е изд. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 240 с.; *Пригожин И., Стенгерс И.* Порядок из хаоса. Новый диалог с природой: Пер. с англ. Ю.А.Данилова. — 3-е изд. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 312 с.; Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. — М.: Прогресс-Традиция, 2002.

⁴⁸ Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). — 2-е изд. — М.: Аванта+, 2001. — 560 с.; *Лукич Р.* Методология права. — М.: Прогресс, 1981. — 304 с.; *Петряев К. Д.* Вопросы методологии исторической науки. — К.: Выща шк., 1971. — 163 с.; *Лукашевич В. К.* Научный метод. Структура, обоснование, развитие. — Минск: Навука і тэхніка, 1991. — 206 с.; *Шадже А. М.* Методология теории и практики современного российского законодательства: Теоретико-правовой анализ: Дис. ... д-ра юрид. наук. — СПб., 1999. — 367 с.

⁴⁹ *Моисеев Н. Н.* Логика универсального эволюционизма и кооперативность // *Вопросы философии.* — 1989. — № 8. — С. 56–64.

⁵⁰ *Тилле А. А., Швеков Г. В.* Сравнительный метод в юридических дисциплинах. — 2-е изд., доп. — М.: Высш. шк., 1978. — 199 с.; *Тихомиров Ю. А.* Курс сравнительного правоведения. — М.: Норма, 1996. — 432 с.

теорії систематизації і кодифікації інформаційного законодавства до практичної сфери — ухвалення Кодексу України про інформацію.

Інформаційна політика перетворилася із забезпечувального елемента на самостійний екзистенціальний теоретико-пізнавальний феномен, породивши й інші феномени інформаційної дійсності: інформаційну свідомість, інформаційну культуру, інформаційне урядування; її розвиток тепер зумовлений передусім власними внутрішніми закономірностями і право на даному етапі може виконувати лише констатуючу роль, закріплюючи лише ті інформаційні відносини, які вже склалися, будучи позбавленим прогностичного потенціалу.

Саме на цьому етапі формується така властивість соціально-історичної константи, як здатність опосередкованої дії на пізнавальні процеси в інформаційній політиці. Вона виявляється в тому, що відтепер в рамках інформаційного суспільства вже відбувається паралельний, порівняно незалежний розвиток інформаційно-правової думки, кіберкультури, суб'єктів відносин у кіберпросторі (хакерів, спамерів, тролів тощо), кіберсвідомості, засад кібербезпекової політики; нові види кіберзлочинів та кіберделіктів (кібершпіонаж, кібербулінг, фішинг, спамінг, злам комп'ютерних систем, крадіжка персональної інформації, кіберпереслідування (кіберсталкінг), крадіжка персональних даних стосовно доступу до фінансових ресурсів, платіжних систем, екаунтів; дитяче вимагання і насильство); деонтологічних засад функціонування та розвитку у кіберпросторі кіберлюдини (людини інформаційної — *homo informaticus*) інформаційної теорії та інформаційної практики.

У рамках інформаційної феноменології уможлиблюється формування ефективної тріади: наука — промисловість — сукупність інститутів і засобів управління та розвитку, в рамках якої доцільно формувати сектор фундаментальних і прикладних наук, який включає державні і недержавні ВНЗ; провідні фірми і підприємства, які у своєму складі мають науково-дослідницькі підрозділи; державні установи та інстанції, які відповідають за політику наукового і технологічного розвитку країни.

Визначені компоненти взаємодіють одне з одним і перебувають у кореляційних відносинах.

З огляду на викладене, інформаційними феноменами виступають складові інформаційної політики, сфери інформаційної діяльності, сфери розвитку інформаційного суспільства, сфери окресленої вище

тріади, інші інформаційні категорії. Отже, одним із важливих наукових завдань постає їх дослідження з використанням феноменологічного методу.

Нині в Україні на даний клас питань екстраполюється негативна тенденція щодо ґрунтовності дослідження питань інформаційної феноменології, тому вважаємо свої думки життєдайним поштовхом для початку дискусії щодо застосування даного методу при дослідженні ДІП. Зміна уявлень про інформаційну політику та її призначення, способи, методи та засоби її реалізації в умовах гіпертрофованого розвитку та неконтрольованого впровадження інформаційної глобалізації майже в усі сфери життєдіяльності, в сучасну практику державотворення суверенних держав значною мірою визначається виходом на нові світоглядні горизонти, до іншої — кіберментальності, цифрового світорозуміння та світосприйняття не лише інформаційної, а й навколишньої дійсності та змісту людини, передусім, як *homo informaticus*, відповідно до антропологічних засад і впровадження концепції людиноцентризму до практики інформаційної політики.

3.2 ІНФОРМАЦІЙНА ГНОСЕОЛОГІЯ

3.2.1 Обумовленість необхідності окремого дослідження інформаційної гносеології

Зазначимо, що теоретичні проблеми пізнання державної інформаційної політики права як специфічного соціального об'єкта виступають предметною сферою *інформаційної гносеології*, основним завданням якої є вивчення передумов і умов достовірного пізнання інформаційної політики, досягнення істинного знання про інформаційну політику, інформаційні явища та інформаційні феномени.

Інформаційна гносеологія — теорія наукового пізнання, в межах якої вивчаються закономірності й можливості пізнання, ступені, форми, методи та засоби процесу пізнання, умови та критерії істинності наукового знання. Інформаційна методологія у даному аспекті виступає частиною інформаційної гносеології, вона вивчає процеси організації наукової діяльності щодо інформаційної політики.

У даному контексті наукове пізнання доцільно розглядати як суспільно-історичний процес, який виступає предметом інформаційної

гносеології. Наукове пізнання не існує поза межами когнітивної діяльності окремих індивідів.

Провідною ідеєю інформаційної гносеології виступає пізнавальне ставлення до чинної інформаційної політики, спроба теоретичного (філолофсько-правового, наукового) осмислення її об'єктивної природи, з'ясування її ролі і призначення, осягнення її істини. Цей шлях пізнання, як переконливо свідчать дослідження українських вчених, приводить до вихідної гносеологічної схеми у сфері теоретичного розуміння і вивчення права.

Як зазначає *Н. М. Ярмиш*, гносеологічний аспект відбиває спосіб пізнання, прийоми, практичні шляхи, а також теоретичні побудови, що дозволяють зробити відповідні висновки (цілком очевидно, що ці висновки не завжди бувають правильними). Для цього дослідник повинен мати знання про властивості предметів і явищ, про закони природи. Таким чином, онтологічна сторона складає немов об'єктивний зміст її гносеологічної сторони, і вже в силу цього остання не може існувати без першої, і навпаки. Онтологічне і гносеологічне виступають як дві сторони того самого процесу, процесу усвідомлення людиною її ставлення до дійсності⁵¹.

Інформаційна політика, будучи здебільшого практичною сферою діяльності не може водночас розглядатися без паралельного теоретичного усвідомлення шляхів її пізнання. Утім, незважаючи на практичну домінанту, державна інформаційна політика детермінована тими методами, якими її теоретично розробили, а також тими поняттями, якими вона теоретично описується. Відтак можна дійти й іншого висновку: скільки гносеологічних концепцій — стільки й концепцій державної інформаційної політики. Зокрема на такий плюралізм нами було звернуто увагу у першому розділі при аналізові різноманітних підходів до визначення поняття ДІП.

Пізнавальний процес пронизує всі етапи формування, реалізації та корекції алгоритмів реалізації інформаційної політики. Відтак пізнавальний аспект інформаційної політики виступає її іманентною ознакою, так само як гарантованість державою, легітимованість у законодавстві тощо⁵².

⁵¹ Ярмыш Н. Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ): Монография. — Харьков: Право, 2003. — 512 с. — С. 89.

⁵² Козловський А. А. Гносеологічна природа права (філософсько-правовий аналіз): Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12.— Чернівці, 2000. — 464 с. — С. 356.

Пізнання супроводжує ДІП в будь-який момент її реалізації. Пізнавальна інтенсивність ДІП — необхідна умова її існування і функціонування. Є пізнання — є ефективна інформаційна політика, немає пізнання — немає й інформаційної політики. Поза горизонтом пізнавального процесу інформаційна свідомість згасає, інформаційна культура анігілюється, ефективність інформаційних норм слабшає, а інформаційна політика мертвіє, стає анархією.

Формуючи стратегію ДІП, слід говорити про гносеологічно необхідну форму її теоретичної рефлексії, про фактично дані способи, методи засоби та заходи реалізації інформаційної політики та адекватний спосіб фіксації підсумків такої рефлексії. Адже будь-яке теоретичне пізнання інформаційної політики як діяльності не спиняється на її офіційній даності та емпіричному змісті. Натомість вони слугують важливими компонентом для аналізу.

У пошуках об'єктивних основ і якостей, її правового змісту, інформаційно-правової природи і сутності неминучим є абстрагування від об'єкта пізнання (інформаційної політики) і конструювання її смислової моделі (у формі природного права, ідеї права), як наслідок, і результат його теоретичного збагнення і вивчення.

В онтологічному плані інформаційна гносеологія, відповідаючи на запитання про те, що є інформаційна політика, надає можливість розкрити об'єктивні сутнісні властивості ДІП, лише наявність яких в інформаційній діяльності дає змогу характеризувати її як інформаційний феномен, тобто як явище, що відповідає сутності інформаційної політики, як зовнішній прояв і здійснення інформаційної сутності.

Нині дедалі частіше в наукових колах подальший розвиток інформаційно-правової науки пов'язують з удосконаленням її методології і методик інформаційно-правових наукових досліджень⁵³.

На початку ж ХХ ст. Г. Еллінек зазначав, що будь-яке дослідження основних явищ державного і правового життя для того, щоб бути плідним, повинно починатися з встановлення методологічних прин-

⁵³ Жоль К. К. Методы научного познания и логика (для юристов) : [учеб. пособие]. — К. : Атика, 2001. — 288 с.; Жоль К. К. Философия и социология права : [учеб. пособие]. — К. : Юринком Интер, 2000. — 480 с.; Рабінович П. М. Трансформація методології вітчизняного праводержавознавства: досягнення і проблеми / П. М. Рабінович // Юридична Україна. — 2003. — № 1. — С. 20 — 25.; Костицький М. Необхідність трансформації юридичної методології як бази розвитку права / М. Костицький // Укр. правовий часопис. — № 7. — 2004. — С. 16–17.

ципів на основі результатів новітніх пошуків в галузі теорії пізнання і логіки.

Ураховуючи предметну специфіку й особливості цілей і завдань, значні засоби загальнофілософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що створюють ідейно-концептуальну та світоглядну системи пізнання, доцільно визначити загальні горизонти — методологічні перспективи дослідження.

Окреслення основ інформаційної методології має важливе значення для вивчення теорії і практики правового регулювання державної інформаційної політики, оскільки сама тематика ДІП і різних напрямів її реалізації та, відповідно, вивчення стала актуальною лише наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. Саме тому унагляється теоретична проблеми відсутності парадигми інформаційної політики, що стало наслідком відсутності усталених традицій, консенсуальних принципів, норм та аксіом науково-пізнавальної діяльності, а сам феномен державної інформаційної політики стає доволі своєрідним за своєю динамічною природою, водночас діалектично взаємопов'язаним із усіма сферами не тільки життєдіяльності, а й пізнання.

3.2.2 *Поняття та зміст методології та методу*

Наукова значимість і пізнавальна цінність методу, що застосовується, визначається його евристичним потенціалом, здатністю збагатити науку новим знанням про інформаційну політику, виявити нові моменти у досліджуваних явищах, сприяти глибшому їх розумінню. У даному контексті доцільно виділити такі *функції методу*:

- метод як спосіб побудови знання про інформаційну політику — теорію інформаційної політики;
- метод як спосіб інтерпретації та оцінки наявних наукових напрямів щодо інформації та інформаційної політики;
- метод як спосіб і форма вираження певного типу і принципів співвідношення між теорією інформаційної політики і реальною практикою здійснення та реалізації ДІП.

Своєрідність предмета ДІП відповідним чином полягає і в тих методах, які воно застосовує. Причому, відповідно до специфічних цілей і завдань, ураховуючи особливості предмета ДІП, визначаються і самі методи, оскільки така предметна і методологічна специфіка є адекват-

ною змісту ДІП як практичної діяльності та структури ДІП як окремої наукової міждисциплінарної теорії.

Зважаючи на контекст дослідження, важливим етапом нашої розвідки є вивчення питання щодо методологічного інструментарію даної теорії.

Методологія — 1) вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності; 2) сукупність принципів, прийомів та методів дослідження будь-якого об'єкта⁵⁴; 3) концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища⁵⁵; 4) вчення про методи пізнання й перетворення світу; сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання⁵⁶; 5) вчення про організацію діяльності⁵⁷.

Своєю чергою, **метод** — 1) спосіб побудови й обґрунтування системи знань у сфері інформаційної політики; 2) підхід, за допомогою якого з'ясовується предмет інформаційної методології (правової теорії інформаційної політики), досягається певна мета та вирішуються відповідні завдання. Метод як засіб пізнання — це спосіб відображення та відтворення в мисленні предмета, що вивчається [318, с. 35].

У Словнику іншомовних слів міститься декілька варіантів трактування цього поняття: спосіб пізнання дійсності і її відтворення в мисленні; спосіб, прийом або система прийомів для досягнення якої-небудь мети, для виконання певної операції⁵⁸.

Метод інформаційно-правової теорії — засіб інформаційно-правового пізнання, створення та організації інформаційно-правового знання. За допомогою даного методу предмет інформаційної політики конкретизується і оформлюється у відповідну правову теорію ін-

⁵⁴ Новиков А. М. Методология : Словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. — 208 с. — С. 76.

⁵⁵ Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підручник] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К : Знання-Прес, 2002. — 295 с. — С. 56.

⁵⁶ Мельничук О. С. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К., 1974. — 775 с. — С. 429–430.

⁵⁷ Щедровицкий П. Г. К анализу топик организационно-деятельностных игр. — Пуццино, 1987. — С. 67.

⁵⁸ Мельничук О. С. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К., 1974. — 775 с. — С. 429–430.

формаційної політики як єдину, несуперечливу систему знань про інформацію, державу та право, виражену в рамках категорійно-понятійної системи.

Змістом інформаційної методології виступає організація діяльності:

- 1) у *теоретичній площині* — методи наукового пізнання: філософські та загальнонаукові підходи, спеціально-наукові методи, що в своїй органічній єдності утворюють ідейно-концептуальну та світоглядну системи пізнання;
- 2) у *практичній площині* — методи реалізації державної інформаційної політики.

Стосовно першого блоку, то на наш погляд, ґрунтовно виступає думка Ю. І. Римаренка, зважаючи на яку, *інформаційна методологія* — це не лише набір методів, їх система, а певним чином сформована ідеологія науково-аналітичної роботи, що ґрунтується на певних припущеннях, ідейно-теоретичних засадах, ціннісних настановах, які загалом визначають науково-пізнавальний горизонт ставлення людини до інформаційної політики, суб'єктів інформаційних відносин, інформаційних прав та свобод людини, що вивчаються та змінюються у процесі їх гарантування⁵⁹.

Інформаційна методологія становить багатошаровий зміст. Відповідно, існує чимало підходів щодо їх класифікації. Так, наприклад, А. А. Мережко виокремлює такі види методу⁶⁰, які, екстраполюючи відповідно до предмета нашого дослідження, можна подати так:

- 1) загальнофілософські методи наукового пізнання (наприклад: діалектичний метод, логіка), які не зумовлені специфікою досліджуваного об'єкта;
- 2) загальнонаукові методи, які охоплюють усі галузі науки, однак не є власно філософськими;
- 3) міждисциплінарні методи, які використовуються в межах кількох галузей науки (наприклад: синергетичний метод, системологія);
- 4) загальні методи, спрямовані на досягнення державної інформаційної політики в цілому;

⁵⁹ Римаренко Ю.І., Шкляр Л.Є., Римаренко С.Ю. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — 2001. — С. 27.

⁶⁰ Мережко А.А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права. — К.: Юстиниан, 2002. — С. 14–15.

5) спеціальні методи, які відбивають специфіку державної інформаційної політики.

Водночас, у межах нашої монографії, ми послуговуватимемось іншою, більш простою та зрозумілою класифікацією методів пізнання: *універсальні, загальнонаукові і спеціально-наукові* методи.

Зважаючи на викладене, осмислення засад правового регулювання державної інформаційної політики потребує: 1) системного використання різноманітних методів у їх органічній єдності та взаємному доповненні; 2) визначення чіткого співвідношення між загальними методами (універсальними та загальнонауковими) і спеціально-науковими методами, а також пристосуванням їх до специфіки предмета дослідження.

Таким чином, розглядаючи методологічні засади даної розвідки, слід досліджувати ті методи, на основі яких здійснювалось розкриття теоретико-правових засад правового регулювання державної інформаційної політики.

3.2.3 Класифікація методів

Зважаючи на структурні компоненти, які описують поняття «методологія», нами для досягнення мети дослідження пропонується згрупувати методи за такими напрямками:

- 1) методи, що описують іманентні *характеристики* інформаційної політики як інформаційного феномена — філософія, інформаціологія, психологія, системний підхід, системологія, еволюціоніка, проблемологія, тектологія, наукознавство, етика, естетика;
- 2) методи, що описують *логічну структуру* державної інформаційної політики — суб'єкти, об'єкти, предмет, форми, засоби, методи діяльності, результат. Також можна зазначити і на такі компоненти: потреба, мотив, мета, завдання, технології (зміст, форми, методи і засоби), дія і результат. Зовнішніми щодо цієї структури виступають такі характеристики діяльності: тенденції, принципи, умови, норми, особливості;
- 3) методи, що описують *процес* практичної реалізації державної інформаційної політики — процес реалізації інформаційної політики розглядається як проект, що реалізується у певній визначе-

ній часовій послідовності за фазами, стадіями та етапами. Завершеність циклу діяльності визначається такими фазами:

- а) фаза *проекткування*, результатом якої є побудована модель створюваної системи і план її реалізації;
- б) *технологічна* фаза, результатом якої виступає реалізація системи;
- в) *рефлексивна* фаза, результатом якої виступає оцінка реалізованої системи і визначення необхідності або подальшої її корекції або запуску нового проекту⁶¹.

Таким чином застосування даного алгоритму дослідження феномена ДІП допомагає організувати наукову діяльність через упорядкування її до цілісної системи з чітко визначеними характеристиками, логічною структурою і процесом здійснення — часовою структурою, зважаючи на категорії: форма та зміст, явище та форма, часове та логічне.

Отже, розглядаючи методологічні засади даного дослідження, слід безпосередньо охарактеризувати ті методи, на основі яких здійснювалось розкриття правових засад державної інформаційної політики.

Філософські та наукознавчі засади дослідження складають, насамперед, **філософські системи**:

- феноменології⁶²;

⁶¹ Новиков А. М. Методология : Словар системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. — 208 с. — С. 77–78.

⁶² Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология: Введение в феноменологическую философию / Пер. с нем. — СПб.: Владимир Даль: Фонд Университет, 2004. — 399 с.; Гуссерль Э. Общее введение в чистую феноменологию / Пер. с нем. — М.: ДИК, 1999. — 353 с.; Триняк В. Ю. Інформаційна безпека як соціокультурний феномен (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... канд. філософ. наук : 09.00.03 / В.Ю. Триняк; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О.Гончара. — Д., 2009. — 19 с.; Ляшенко В. М. Європейське право як феномен духовно-практичного освоєння дійсності : автореф. дис... канд. філос. наук: 12.00.12 / В. М. Ляшенко; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 1999. — 16 с.; Колпаков В. К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / В.К. Колпаков; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2005. — 37 с.; Єзеров А. А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / А. А. Єзеров; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2007. — 18 с.; Заїнчковський М. Л. Права людини як новоевропейський філософський та політико-правовий феномен : автореф. дис... канд. філософ. наук: 12.00.12 / М. Л. Заїнчковський; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. — К., 2003. — 20 с.; Левчук-Хмара М. В. Право в сучасному етико-філософському дискурсі: автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.07 / М. В. Левчук-Хмара; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2010. — 15 с.; Лемак В. В. Правова реформа в Чехії і Словаччині в умовах постсоціалістичної модернізації: теоретичні і практичні проблеми : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / В. В. Лемак; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2003. — 40 с.

- комунікації⁶³;
- семіотики⁶⁴;
- герменевтики⁶⁵;
- екзистенціалізму⁶⁶;
- еволюціоніки⁶⁷;
- синергетики [200]⁶⁸.

⁶³ Токарська А. С. Правова комунікація в контексті посткласичного право розуміння : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.12 / Антоніна Семенівна Токарська; Київський національний ун-т внутрішніх справ. — К., 2008. — 35 с.; Осадча Л. В. Соціальна комунікація як об'єкт філософського аналізу: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Л. В. Осадча; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2010. — 18 с.; Яременко І. А. Комунікативне вчення Юргена Хабермаса в проблемному полі незавершеності модерну: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.05 / І. А. Яременко; Дніпропетр. нац. ун-т. — Д., 2007. — 17 с.

⁶⁴ Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы. — М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2002. — 480 с.; Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление. — М.: Логос, 2001. — 254 с.

⁶⁵ Дудаш Т. І. Праворозуміння: герменевтичне дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Т. І. Дудаш; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2008. — 16 с.; Бернюков А.М. Юридична герменевтика як методологія здійснення правосуддя (філософсько-теоретичний аналіз): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / А. М. Бернюков; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2008. — 16 с.

⁶⁶ Лобода А. М. Правова безпека особи в сучасній Українській державі (теоретико-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук, спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Андрій Миколайович Лобода. — Київ, 2013 — 198 с.; Ліпкан В.А. Екзистенціальне управління системою національної безпеки // Держава і право. — 2003. — № 21. — С. 473 — 479..

⁶⁷ Урманцев Ю.А. Эволюционика или общая теория развития систем природы, общества и мышления. — Пушино: ОНТИ НЦБИ АН СССР, 1988. — 78 с.

⁶⁸ Ліпкан В.А. Теорія криз при дослідженні ролі біфуркацій в еволюції системи національної безпеки // Держава і право. — 2003. — № 22. — С. 61 — 68.; Ліпкан В. А. Основи терорології (синергетична теорія тероризму) / Володимир Анатолійович Ліпкан. — К.: КНТ, 2006. — 84 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека); Ліпкан В.А. Синергетичний і гомеостатичний підходи до системи національної безпеки // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2003. — № 2. — С. 104–111.; Ліпкан В.А. Національна безпека України у світлі теорії самоорганізації // Держава і право. — 2002. — № 16. — С. 142–148.

Іншим прошарком методології⁶⁹, що є визначальним за методологічним значенням для дослідження державної інформаційної політики, виступають: системний⁷⁰, діяльнісний⁷¹ та праксеологічний підходи⁷².

3.2.4 Системний підхід

Одним із небагатьох досліджень застосування системного підходу до правової сфери є дисертація *Б. П. Ганьби* «Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави», захищена аж у 2001 р.⁷³

Згідно з положеннями даної роботи актуальним для нашого дослідження є такі висновки:

- висновок про доцільність, природність і закономірність застосування системного підходу щодо дослідження Української держави на сучасному перехідному етапі розвитку, насамперед, її основних конституційних ознак;
- положення про те, що системний підхід у дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави ґрунтується на

⁶⁹ Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. — М.: Эдиториал УРСС, 1997. — 450 с.

⁷⁰ Ганьба Б. П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави. — дис. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». — Національний університет внутрішніх справ МВС України / Борис Павлович Ганьба. — Х., 2001. — 172 с.; Ліпкан В.А. Системний підхід до побудови еталонної моделі системи забезпечення національної безпеки // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2002. — № 2. — С. 19 — 24.

⁷¹ Сагатовский В. Н. Системная деятельность и ее философское осмысление // Системные исследования. Методологические проблемы. — Ежегодник, 1980. — М.: Наука, 1981. — С. 52–68.; Батишев С. С. Деятельность и ценности. Критика деятельностного подхода к теории интериоризации / С. С. Батишев // Вопросы философии, 1985. — № 2. — С. 41–44.; Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Пер. с англ. 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1998. — 624 с.; Дмитренко В. А. О методологическом значении деятельностного подхода к науке / В. А. Дмитренко // Вопросы методологии наук. — Вып. 5. — 1975. — С. 3–20.

⁷² Katarbinski T. Praxiology. An Introduction to the Sciences of Efficient Action. Oxford, 1965.; Котарбинский Т. Праксеология. — М.: Экономика, 1983.

⁷³ Ганьба Б. П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави. — дис. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». — Національний університет внутрішніх справ МВС України / Борис Павлович Ганьба. — Х., 2001. — 172 с.

розгляді основних ознак нашої держави як єдиного цілого, де кожна із зазначених сутностей має своє самостійне вираження та суспільне значення, проте в системі вони принципово дають значно складнішу та багатограннішу якість, характеризуючи її на вищому рівні;

- положення про те, що демократія як головна якісна риса відповідних держав відіграє основну роль щодо характеристики суті держави взагалі, а також визначає загальну позитивну оцінку всіх інших соціально-правових явищ;
- висновок про те, що складність українського державотворення полягає в одночасній побудові демократичної, правової і соціальної держави, а це породжує низку суттєвих проблем і значно затягує цей процес⁷⁴.

На думку *Б. П. Ганьби*, основною заслугою системного підходу є те, що він дає змогу зберегти принцип цілісності у вивченні суттєвих державних ознак, охопити не лише основні, а й усі супровідні явища і таким чином установити та проаналізувати всю систему якісних ознак Української держави в їх неподільній єдності, встановити глибинні зв'язки між ними, зони впливу тощо. Адже кожна з наведених ознак держави має не тільки самостійне значення, а й органічно пов'язана з іншими її рисами, доповнює, розвиває, забезпечує глибше їх діалектичне розуміння. Тому системний підхід збагачує сприйняття кожної конкретної з названих Конституцією України ознак, поглиблює знання про них, доводить єдність світу не тільки взагалі, а й у стосунку до конкретних явищ. В цілому при здійсненні системного дослідження основних ознак Української держави, як і будь-якої соціальної системи, доцільно дотримуватися схеми, запропонованої *М. С. Каганом*, який пропонує аналізувати соціальну систему в трьох аспектах: предметному, функціональному та історичному⁷⁵.

⁷⁴ Ганьба Б. П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави. — дис. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». — Національний університет внутрішніх справ МВС України / Борис Павлович Ганьба. — Х., 2001. — 172 с. — С. 7–9

⁷⁵ Ганьба Б. П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави. — автореф. дис. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». — Національний університет внутрішніх справ МВС України / Борис Павлович Ганьба. — Х., 2001. — 19 с. — С. 7.

Особлива увага *Б. П. Ганьбою* звертається на категорії, що описують з позицій системного підходу державно-правові явища. Висвітлюючи роль категорій системного підходу у дослідженні державно-правових явищ, автор наголошує, що від правильного їх визначення залежить якість, повнота та кінцевий результат системного дослідження будь-яких соціальних систем, у тому числі основних ознак Української держави.

У теорії управління і системних досліджень панівною є думка про різноманітність категорій, їх динамізм та пластичність. Вибір категорій системного підходу у більшості випадків залежить саме від конкретної ситуації, від мети дослідження та тих об'єктів, які є предметом наукового аналізу⁷⁶.

Натомість ми не можемо погодитись із тезою даного дослідника про те, що визначення категоріального набору в цілому носить довільний характер і є безпосереднім правом дослідника, хоча це не означає, що він є повністю вільним у такому виборі⁷⁷. Таким чином, автор припускається помилки гносеологічного рівня: слід чітко відрізнити поняття «наукове пізнання» і «наукове дослідження». Якщо перше являє собою суспільно-історичний процес і становить предмет гносеології, то наукове дослідження розглядається винятково як суб'єктивний процес — діяльність із отримання нових наукових знань окремим індивідом — вченим, дослідником, групою дослідників, що є предметом методології науки.

Дана теза слугує додатковим аргументом на користь актуальності націлення нашої уваги до питань інформаційної гносеології та методології.

На цьому шляху нам близька думка *Ю. П. Сурміна*⁷⁸, який пропонує таку класифікацію основних категорій системного підходу:

- 1) базисні категорії, на яких ґрунтується решта категорій;
- 2) категорії системи;
- 3) категорії складових системи;
- 4) категорії, що характеризують властивості;
- 5) категорії станів системи;
- 6) категорії оточення системи;

⁷⁶ Там само. — С. 8.

⁷⁷ Там само. — С. 7.

⁷⁸ Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. Пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с.

- 7) категорії *процесів*;
- 8) *віддзеркалення системи*;
- 9) категорії, що характеризують *ефективність системи*;
- 10) категорії *системного аналізу*.

Узагальнюючи даний підхід, а також концепції дослідників⁷⁹ можна сформулювати вимоги до дослідження інформаційної політики з позицій системного підходу.

1. Базові, фундаментальні категорії, що описують державну інформаційну політику як феномен, за якого ДІП є цілим, що володіє множиною елементів, об'єднаних корелятивними зв'язками, органічними сукупностями, організаційним феноменом.

2. Категорії розуміння ДІП як системи:

Державна інформаційна політика це: система — органічна сукупність взаємопов'язаних елементів, які у своїй єдності утворюють нову якість, а сума складових не перевищує потенціалу усієї системи; що складається з *підсистем*, які виступають елементами системи, що при докладному розгляді виявляється системою. Будь-яка система складається з декількох рівнів підсистем. Допоміжні категорії системного підходу: елемент, властивість, зв'язок, структура, гомеостаз, функція, функціонування, інтеграція, інтегральний ефект, адаптивність і ін.

3. Найбільш важливі категорії, що визначають будову державної інформаційної політики

Державна інформаційна політика складається із *елементів* — неподільних одиниць при даному способі розчленовування. Зв'язки між елементами ведуть до появи в цілісній системі нових властивостей (емерджентність), не властивих елементам окремо. Через цю підмножину елементів системи можуть розглядатися як підсистеми (компоненти), що залежить від цілей дослідження; дані елементи об'єднані між собою особливою формою *зв'язку* — взаємного обмеження на поведінку об'єктів, що створює обмеження на поведінку об'єктів і залежність між ними; даний зв'язок може бути як *прямим*— безпосередня дія

⁷⁹ Теорія управління в органах внутрішніх справ : [навчальний посібник] / за ред. В. А. Ліпкана. — К. : КНТ, 2007. — 884 с.; Парсонс Т. Система современных обществ. — М.: Аспект-Пресс, 1997. — 564 с.; Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : [монографія]. — К. : Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002. — 352 с.; Оніщенко Н.М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01/ Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — К., 2002. — 32 с.

об'єктів одного на іншій; так і *зворотним* — дія результатів функціонування системи на характер цього функціонування. Відмінність або тотожність інформаційних дій в інформаційному середовищі, тотожних в іншому інформаційному середовищі визначає поняття відношення. ДІП володіє *структурою* — впорядкованість відносин, що пов'язують елементи системи і забезпечують її рівновагу, спосіб організації системи, тип зв'язків; критерієм упорядкованості виступає наявність *системоутворювального чинника* — ознака, яка об'єднує об'єкти системи.

4. Категорії, що характеризують *властивості* державної інформаційної політики як системи

Державна інформаційна політика як система характеризується *метою системи* — передбачення у свідомості суб'єкта інжиніринга системи державної влади або алгоритму державного управління (він не завжди збігається із державними) того стану системи, на який спрямовується діяльність системи; зазвичай виражають у вигляді цільової функції із обов'язковим закріпленням в засадничих документах: Конституція — Засади внутрішньої та зовнішньої політики — Концепція інформаційної політики — Стратегія національної безпеки України — Доктрина інформаційної безпеки України — Закон України «Про інформацію». Зважаючи на багатофункціональність системи, її поліструктурність формується дерево цілей із подальшим розробленням алгоритму визначення пріоритету в їх досягненні, формуванні ієрархії.

ДІП як система характеризується *емерджентністю* — незводимістю потенціалу системи до потенціалу елементів системи, тобто рівень інформаційної безпеки впливає на рівень реалізації інформаційної політики, натомість не повністю визначає її, так само як і слабкий рівень реалізації інформаційних прав і свобод людини не завжди свідчить про неефективність державної інформаційної політики в цілому. Для визначення умов ефективності функціонування системи послугуються поняттям *гомеостазис* (грецьк. *homeo* — подібний + *stasis* — нерухомість) — тип динамічної рівноваги, притаманний для державної інформаційної політики, який полягає у підтриманні суттєво важливих для збереження системи параметрів у допустимих межах через механізм зворотного зв'язку. ДІП є складною, відкритою системою, що за певних умов може досягати рівня *ентропії* (від грецьк. *en* — у, і *trope* — поворот, перевтілення) — міра безладу в системі, кількісна

міра невизначеності, деякої виділеної сукупності характеристик системи. Що вище ступінь організованості ДІП, то вищою є *негентронія* системи — ступінь організованості системи, пов'язана з інформацією, величина, зворотна ентропії, і нижчою ентропія.

5. Категорії, що характеризують *стан* ДІП як системи

ДІП характеризується як *процес* — зміни безлічі *станів системи* — одночасно існуючих властивостей об'єкта або системи — інформаційних відносин з метою створення сприятливих умов для реалізації інформаційних прав і свобод людини.

ДІП як система становить організацію — впорядкованість системи відповідно до системоутворювального чинника, міра упорядкованості системи залежить від стану неврегульованості, де визначальним є не лише руйнування, а й народження систем (*хаос*). Під час власної реалізації можлива трансформація різних станів системи, тобто їх зміна, одним із таких станів виступає стан невизначеності — *перехідний стан* — стан системи, що перебуває в процесі, на інтервалі невизначеності між двома станами: реальним і бажаним. Ефективність реалізації ДІП свідчить про *стабільний стан системи* — збереження системою, за умови впливу різноманітних чинників, суттєво важливих для ефективного функціонування та розвитку характеристик. Неєфективна ДІП свідчить про кризовий стан системи, внаслідок якого вона не здатна досягти початкової мети свого функціонування.

6. Важливим виступають категорії *оточення* ДІП як системи

ДІП реалізується в *інформаційному середовищі* — яке є тим, що відмежоване від системи, не належить їй, це сукупність об'єктів, зміна яких впливає на систему, а також тих об'єктів, чиї властивості змінюються внаслідок «поведінки» системи. Дане середовище може бути зовнішнім і внутрішнім.

7. Оскільки державна інформаційна політика являє собою процес, то ДІП як процес описується таким чином:

ДІП — виступає *функцією* — основним напрямом діяльності державних і недержавних інституцій щодо забезпечення інформаційного суверенітету, формування передумов та гарантій реалізації інформаційних прав і свобод людини. Здійснення функцій відбуваються в процесі *функціонування* — дії системи в часі, але дане функціонування має носити цілеспрямований та упорядковуючий характер на суспільні відносини, тобто має бути здійснене *управління* — приведення системи

у стан рівноваги або досягнення мети, у відповідність з об'єктивними закономірностями та тенденціями, що діють у даному середовищі⁸⁰.

Зважаючи на багатофункціональність систем ДІП, важливим етапом на шляху її ефективного функціонування виступає *інтеграція* — процес і механізм об'єднання і пов'язаності елементів; характеризується інтегративністю, системостворювальними змінними, чинниками, зв'язками і т.д. Під час входження до глобального інформаційного суспільства, спроби нав'язати і сформувати універсальні ідентичності як концепції космополітизму в різних просторах, важливою ознакою ДІП виступає *адаптація* — рівень пристосування системи до навколишнього інформаційного, політичного, правового, безпекового та іншого середовища без втрати власної ідентичності (загальнонаціональної, інформаційної).

За умови слабкості та непродуманості інформаційної політики, відсутності або непослідовності вжиття дієвих заходів з формування та розвитку ДІП відбувається *деградація* — погіршення характеристик системи, аж до її *руйнування* — приведення до нерегульованості, підвищення ентропійності аж до хаосу. Причинами деградації системи можуть бути *зростання* — неконтрольоване збільшення кількісних характеристик системи, які експоненційно погіршують якість даної системи. Наприклад, в Україні існує значна кількість нормативних актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері — понад 4000, натомість рівень реалізації інформаційних прав, ефективність функціонування системи ДІП — є гранично низькою. Що більше ухвалюватиметься нормативних актів в Україні, то дедалі збільшуватиметься рівень правової ентропії і, відповідно, зростатиме швидкість наближення до ентропії та хаосу даної системи.

Одним із чинників деградації системи може бути агресія — придушення деяких характеристик системи в цілях її знищення, руйнування або насильницької інтеграції. Наслідком такої інтеграції може бути *поглинання* — насильницька інтеграція однієї інформаційної системи іншою.

8. Категорії, що характеризують відображення ДІП як системи

ДІП виробляє, продукує *інформацію* — відомості, знання спостерігача про систему, віддзеркалення міри її різноманітності. За таких

⁸⁰ Новик І.Б. Кибернетика. Философские и социологические проблемы. — М., 1963. — С. 25.

умов, а також інформації про навколишнє середовище, власні ресурси, співвідношення бажаної мети і реальних можливостей з її досягнення, формується *модель ДПП як системи* — об'єкт, який може замінювати її в дослідницькому або практичному процесі, а отримані результати можуть бути екстрапольовані на саму систему. Прикладом застосування методів моделювання слугують проведення кібернавчань із протидії кіберзагрозам в інформаційному середовищі. Одним із технологічних етапів конструювання такої системи виступає її *проект* — модель ДПП як засіб конструювання більш досконалої системи.

9. Державна інформаційна політика характеризується різноманітними ефектами. Розгляньмо найбільш важливі категорії, що характеризують ефекти системності ДПП.

В умовах перманентного впливу дестабілізуючих чинників важливим ефектом виступає *ефект цілісності* — здатність ДПП як системи зберігати суттєво важливі характеристики свого функціонування та успішного розвитку за умови дії чинників різної природи. На шляху розвитку важливим ефектом виступає *адаптивність* — властивість системи зберігати свою ідентичність в умовах мінливості зовнішнього середовища. Адаптивність тісно пов'язана із *інтеграційним ефектом* — появою нових якостей, властивих системі як цілому. Наслідки даного ефекту можуть мати наслідком появу ефектів *емерджентності* — наявність у системи таких властивостей, яких немає у її окремих елементів, а також *синергетичності* — ефект множення результату функціонування системи, який перевищує суму результатів функціонування її окремих складових.

Таким чином, в якості *висновку* стосовно застосування системного підходу, можемо зазначити, що системний підхід має претендувати на потужний методологічний науковий напрям, в рамках якого знаходить своє пояснення формування, реалізація та корегування державної інформаційної політики. На наш погляд, мають тривати спроби сформулювати *метатеорію* — теорію, що аналізує структури, методи, властивості та способи побудови наукових теорій в будь-якій визначеній галузі наукового знання; вона має виступати формою організації наукового знання.

На жаль, нині реальний розвиток системного підходу **не призвів до його концептуалізації і уконституювання** у вигляді жорстко обкресленого наукового напрямку, із певною системою понять, процедур і ме-

тодів дослідження. Своєю чергою, це спричинило неможливість його операціоналізації в галузевих дослідженнях, у тому числі щодо формування моделі системи державної інформаційної політики.

Таке наукове безпліддя системного підходу також виразилося у тому, що фактично його застосування лише фрагментарно і більшою мірою декларативно відбувається в рамках його як одного із методів, окреслених у вступі.

Системний же підхід, претендуючи на універсальність особливого роду, на відміну від *кібернетики*, в надрах якої поняття системи також відіграє визначальну роль, натомість головним предметом системного розгляду вважаються зв'язки і процеси управління, ототожнює системність об'єкта вивчення із його цілісності, незалежно від того. Зауважимо, що важливим акцентом є те, що системний підхід сам по собі як такий не розв'язує проблему безпосередньо, а виступає знаряддям нового порушення проблеми.

3.2.5 Діяльнісний підхід

Здійснення нами контент-аналізу сучасних наукових розвідок, де мультиплікандом виступав термін «*діяльнісний підхід*», надало можливість дійти висновку про фрагментарне застосування, а почасти й нехтування даним методологічним підходом сучасними дослідниками. Ми знайшли роботи минулого століття⁸¹, в яких надається розгорнута концепція даного підходу, намічаються шляхи його операціоналізації до різних явищ і процесів, які з певним коефіцієнтом відхилення можуть бути екстрапольовані до формування інформаційної політики.

Одразу ж зауважимо, що дотримуємось наукової позиції, згідно з якою *теорія діяльності* досліджує окремі аспекти діяльності, тобто дії, тоді як діяльнісний підхід — філософська концепція, що надає діяльності більш фундаментальний онтологічний статус, ніж констатація

⁸¹ Сагатовский В. Н. Системная деятельность и ее философское осмысление // Системные исследования. Методологические проблемы. — Ежегодник, 1980. — М.: Наука, 1981. — С. 52–68.; Батишев С. С. Деятельность и ценности. Критика деятельностного подхода к теории интериоризации / С. С. Батишев // Вопросы философии, 1985. — № 2. — С. 41–44.; Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Пер. с англ. 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1998. — 624 с.; Дмитренко В. А. О методологическом значении деятельностного подхода к науке / В. А. Дмитренко // Вопросы методологии наук. — Вып. 5. — 1975. — С. 3–20.

окремих об'єктів-речей. Діяльність розглядається як гранична категорія і задається через процес відтворення через історичні процеси. Тут і пролягає демаркаційна лінія між діяльністю і дією, оскільки на думку Г. П. Щедровицького⁸² дія не є одиницею діяльності, а діяльність не складається із дій; діяльність є принципово новою категорією, оскільки вона існує в історії.

В епістемології даний підхід передбачає, що сенс людських понять і людських уявлень породжується характером діяльності і являє собою результат її опредмечування. Розуміння діяльності як особливого виду означає, що практика полягає у впливі дійсності в формі діяльності на дійсність у формі об'єкта, а суб'єкт тим самим є включеним в якості специфічного фрагмента дійсності⁸³.

Щодо державної інформаційної політики можна говорити про її цілі, засоби, власно, про процес і результат. Основні та стратегічні цілі лежать поза сферою самої діяльності, оскільки вони перебувають у сфері людських ідеалів, мотивів, цінностей. Саме це і зумовило наш розгляд у третьому розділі понять інформаційних цінностей, а також подальше звернення до питань інформаційної аксіології. За умови, якщо кінцевий результат збігається зі свідомо поставленою метою, то діяльність можна охарактеризувати як раціональну, водночас діяльність носить безособовий, предметний і системний характер.

ДІП з позицій діяльнісного підходу, являє собою єдність процесів опредмечування і розпредмечування. *Опредмечування* — це процес переводу знань, поданого у формі діяльності, тобто існуючого як компонент в цілісній системі діяльності, в матеріальні форми (в форму об'єкта), внаслідок чого певна річ, втягнута до орбіти конкретної діяльності, набуває смислу та значення як елемент людської активності. *Розпредмечування* — процес переводу властивості речі із властивості об'єкта до властивості діяльності⁸⁴.

З позицій діяльнісного підходу, свідомість конструє онтологію, приписуючи світу ті властивості, які немов задані дійсності і / або не суперечать самій можливості майбутньої діяльності.

⁸² Щедровицький Г. П. Философия. Наука. Методология. — М., 1997.

⁸³ Бажанов В. А. Деятельностный подход / В. А. Бажанов // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. — М. : «Канон+» РОИИ»Реабилитация», 2009. — 1248 с. — С. 177.

⁸⁴ Там само. — С. 177.

Згідно з положеннями діяльнісного підходу державну інформаційну політику можна уявити і подати як процес, на початковому етапі якого діяльності суб'єкта та об'єкта є протилежними, до того ж об'єктивність природи означає не більше ніж її об'єктивність.

Алгоритм пізнання ДІП виглядає так:

- 1) відбувається занурення в об'єктивність — інформаційне середовище, інформаційну сферу;
- 2) суб'єкт ДІП знімає своє відчуження від об'єкта, оскільки основною його метою виступає злиття з об'єктом — тотожність раціонально існуючого інформаційного балансу і кінцевим станом реалізації напрямів та заходів інформаційної політики;
- 3) критерієм успішності зняття відчуження виступає міра збігу суб'єктивного та об'єктивного, яка є нічим іншим, як мірою пізнання об'єктивної істини — мети існування антропоцентричних систем;
- 4) якщо в процесі пізнання знання існує в формі діяльності, то результат пізнання має бути представлений у формі об'єкта, тобто у тому вигляді, в якому вплив діяльності на об'єкт елімінується з кінцевого результату пізнавальної діяльності;
- 5) на кінцевому етапі відбувається процес формування нової суб'єктивності, яка є сполученою з конкретною пізнавальною діяльністю.

Відтак, знання необхідно аналізувати під кутом зору структур, які його породжують, і особливостей діяльності.

Для розуміння особливостей діяльності доцільно розуміти розмаїтість діяльності, чому слугує її класифікація, яка має такий вигляд:

- *за рівнями*: стратегічний, тактичний, оперативний;
- *за активністю*: творча, надситуативна, ситуативна;
- *за спрямованістю*: гра, навчання, праця;
- *за процесом*: цілепокладання, цілевиконання;
- *за видами*: ціннісно-орієнтовна, пізнавальна, комунікативна, естетична, перетворювальна (продуктивна, репродуктивна, проєктна, практична)⁸⁵.

Екстраполюючи дані висновки до предмета нашого дослідження, зауважимо:

⁸⁵ Новиков А. М. *Методология : Словар системы основных понятий* / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. — 208 с. — С. 29.

- 1) державна інформаційна політика як особливий вид діяльності здійснюється певними суб'єктами (державними і недержавними), що має цілеспрямований характер, обумовлений спільною метою та обопільним прагненням її досягнення, а також втілюється в результаті настання процесу нової суб'єктивності, подолання відчуженості об'єкта, досягнення інформаційного суверенітету та збереження інформаційної ідентичності, а також цілісності ДІП як системи;
- 2) державна інформаційна політика обумовлена рівнем РІС, рівнем впровадження концепцій е-урядування в практичні та операційні процеси управління державою, розвиненістю інформаційної функції держави, а також конкретно-історичними, соціально-культурними, фінансово-економічними умовами, рівнем та ефективністю правового регулювання інформаційних відносин в цілому та реалізації інформаційної політики, спрямованої на реалізацію національних інформаційних інтересів, зокрема;
- 3) державна інформаційна політика залежить від рівня інформаційної взаємодії її суб'єктів, оскільки процес відчуження від об'єкта становить обопільний характер, і саме інформаційна взаємодія уможливує досягнення кращого занурення в об'єктивність — інформаційну реальність;
- 4) державна інформаційна політика — діяльність, ефективне здійснення якої поза межами права є неможливим;
- 5) державна інформаційна політика — багатофункціональна діяльність, у процесі якої використовуються різноманітні засоби та методи, вибір яких залежить від специфіки об'єкта, суб'єкта, мети тощо.

3.2.6 *Праксеологічний підхід*

Дослідження змісту державної інформаційної політики поза контекстом праксеологічних знань було б неповним. Тим більше, актуальність розгляду інформаційної політики з позицій праксеології обумовлена і тим, що ані *І. В. Арістова*, ані *Є. А. Макаренко*, ані *В. Ю. Степанов* навіть не згадують про праксеологію як важливу методологічну основу ДІП.

Заради справедливості зазначимо, що у роботах *К. І. Белякова* даний підхід згадується, але лише абрисно, подається у контексті позиці-

онування автора стосовно визначення поняття «інформація». Зокрема К. І. Беляков зазначає, що він зараховує себе до прихильників праксеологічного підходу щодо визначення категорії «інформація» і стверджує, що інформація перетворюється на знання внаслідок свідомого аналітико-синтетичного її опрацювання людиною⁸⁶. Натомість детальний аналіз дисертації даного автора унеможлиблює виокремити змістовні компоненти безпосередньо праксеологічного підходу, його розпізнавальні риси від діяльнісного підходу. Насамперед це зумовлено прагненням К. І. Белякова пояснювати прості речі складною, заплутаною та суперечливою, а інколи помилковою термінологією.

Зокрема уведення в науковий обіг нових термінів, на кшталт «правнична інформаціологія», «інформаціологізм» тощо, застосування неправильних і некоректних юридичних термінів — «інформація обмеженого доступу», замість «інформація з обмеженим доступом», «субінститути права» замість «підінститути права» у поєднанні з переписуванням і констатацією вже відомих, однак не беззаперечних істин, заявлених в роботі І. Й. Юзвішина, в цілому створює враження, що автор опрацював значний обсяг інформації, натомість без виходу на глибинні дослідження і без занурення у сутність того чи іншого методу як вагомого засобу пізнання.

Відтак, дослідження ДІП з позицій праксеологічного підходу є новаторським. І це очевидно, адже від правильного розуміння як змістовних ознак інформаційного суспільства, так і взагалі змісту інформаційної цивілізації залежить правильний алгоритм вироблення та запровадження ДІП, її ефективність та конструктивний вплив на всі сфери життєдіяльності.

Наукова категорія «праксеологія» складається з двох грецьких слів — «πράξις» — дія, діяння, досвід, та «λογία» — мова, вчення, тобто це галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, зокрема в аспекті її ефективності. Цей термін уперше було введено в науковий обіг Л. Бурд'є 1882 року, а не Т. Котарбинським, як на цьому наголошують деякі науковці. Більше того, певні ідеї праксеології було закладено в працях з тектології О. О. Богдановим.

⁸⁶ Беляков К. І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / К. І. Беляков. — К., 2009. — 37 с. — С. 24–26.

Подальшого розвитку теорія ефективної організації діяльності набула в роботах А. Еспінаса (1923 р.), Е. Слуцького (1926 р.). Т. Котарбинський невдовзі упорядкував власні погляди на праксеологію в книгах «Принципы хорошей работы» (1946), «Трактата о хорошей работе» (1975).

Роль і непересічне значення праць Т. Котарбинського полягає у тому, що ідеї праксеології були інституалізовані в якості напряму теоретичних і прикладних досліджень.

Т. Котарбинський започаткував наукову теорію, де **праксеологія** — наука про людську діяльність, що пов'язана з ефективністю роботи⁸⁷. Він вважав, що праксеологія пов'язує у єдину систему все, що накопичено людством в галузі ефективної організації роботи.

Основним завданням (за Т. Котарбинським) є аналітичний опис техніки, елементів і форм раціональної діяльності (яка вивчається в рамках діяльнісного підходу, про що ми вже зазначали); створення граматики дії в порядку відпрацювання найбільш загальних норм максимальної діяльності, зокрема у вигляді системи загальнотехнічних рекомендацій і пересторог стосовно професійної індивідуальної і колективної діяльності.

Однак більш глибоко даний напрям було розвинений у роботах іншого польського дослідника — Т. Пщоловського, квінтесенцію та основну ідею якого щодо праксеології можна визначити таким чином: вимога органічного поєднання теоретичного руху думки і практичної дії визначають потенції головної виробничої сили, що виявляються і в реальному життєвому процесі у вигляді працездатності, що збільшується, творчої діяльності, активності, рівня знань, виробничого досвіду, працелюбства, працьовитості і раціональної цілеспрямованої свідомо доцільної і цілепокладаючої діяльності в системі особистісних і предметних елементів в процесі виробництва, що органічно поєднуються с прагненням до більших цілей. Також підкреслимо, що значне місце в дослідженнях даного науковця займають питання з'ясування наукового статусу праксеології, оцінки характеру моменту, що переживаються, і визначення завдань на майбуття⁸⁸. За влучним виразом Т. Пщоловського, **праксеологія** — така наука, завданням якої є ознайомлен-

⁸⁷ Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе. — М: Экономика, 1975. — С. 10.

⁸⁸ Пщоловский Т. Принципы совершенной деятельности (Введение в праксеологию) / Тадеуш Пщоловский ; пер. с польского. — К. : Институт праксеологии, 1993. — 271 с. — С. 7.

ня людей з засадами досконалої, тобто бездоганної свідомої діяльності. У розуміння діяльності у даного вченого цілеспрямовано включається лише свідомі та навмисні дії, тобто такі, в яких особа діяча цілком дає собі раду і які вона виконує відповідно до власної волі⁸⁹.

Проблематика праксеології і донині не стала об'єктом окремих глибоких досліджень⁹⁰, більше того, застосування її положень до державної інформаційної політики на рівні завершеної концепції не відбувалося навіть в постановочному плані. Це додатково обумовлює наш науковий інтерес до даної теми та є логічним продовженням аналізу аксіологічних, епістемологічних, онтологічних, гносеологічних та методологічних проблем інформаційної політики.

Праксеологічний підхід відіграє важливу роль в удосконаленні ДІП, оскільки прагне не лише утримати на певному рівні стан державної політики, рівень гарантування інформаційних прав і свобод, інформаційний суверенітет на рівні примітивної філософії життєвого досвіду, а прагне підвести до найбільш високого усвідомлення призначення ДІП, усвідомлення інформаційних прав як природних, що врешті-решт і створює передумови до здійснення подальших праксеологічних досліджень з кумулятивними властивостями, в рамках яких відбувається підсумок і концентрація досягнень і результатів пізнання діяльності та життєдіяльності окремої людини, змінюючи акценти в основних смислах її існування, уточнюючи і примушуючи її до пошуку нових, інтенсивних шляхів власного розвитку й удосконалення.

Звернення нами уваги до праксеологічного підходу актуально ще й з тих позицій, що нині в умовах технократичного ухилу в розвитку інформаційного суспільства саме за допомогою методології даного підходу можна знову повернутися до проблем людини, її місця та ролі в інформаціоантропогенезі формуванні людини інформаційної — *homo informaticus*.

Науковий статус і цілісність праксеології надають можливість наблизитися до адекватного аналізу холістичної інформаційної діяльності сутності людини, сформуванню розуміння витоків її творчого потен-

⁸⁹ Там само. — С. 16–17.

⁹⁰ Злупко С. Основи історії економічної теорії. — Львів: ЛНУ, 2001. — 204 с.; Сацков Н.Я. Методы и приемы деятельности менеджера и бизнесмена. — Белая Церковь, 1994. — С. 7.; Авиллов А. В. Рефлексивное управление. Методологические основания : Монография / А. В. Авиллов. — М.: Государственный университет управления, 2003. — 174 с.

ціалу, сприяти розвиткові правильного світогляду і світосприйняття, праксеологічній інформаційній поведінці і життєдіяльності людини, що в цілому відповідає сучасним вимогам до РІС і визначенню ролі конкретної людини в даному процесі.

Праксеологія передбачає ширший розгляд самої інформаційної політики — не лише як умови прогресивного існування та ефективного розвитку інформаційного суспільства, а й як важливого напряму розвитку сутнісних сил окремої людини в даному процесі, її потенцій і здібностей, які дають змогу їй з більшим ступенем ефективності та задоволеності брати участь в реалізації інформаційної політики, який і надає вирішальну форму життєдіяльності людини.

Окремий шар наукового дослідження державної інформаційної політики складає традиційна структура методів. Оскільки зміст даних методів достатньо розкритий в наукових публікаціях, вважаємо за доцільне обмежитись лише їх перерахуванням, оскільки практичне використання застосування даних методів знайде себе за текстом монографії⁹¹. Отже:

- 1) *універсальні методи* — герменевтичний, діалектичний, феноменологічний, аксіологічний, гуманістичний тощо⁹²;
- 2) *загальнонаукові методи пізнання* — аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, формалізації, індукції, дедукції, ідеалізації, аналогії, моделювання, уявлення тощо⁹³;
- 3) *спеціально-наукові методи* — формально-юридичний, компаративно-правовий, логіко-юридичний, історико-правовий, логіко-семантичний, інформаціологічний, статистичний, математичний, конкретно-соціологічний, психологічний та інші.

Як ми вже зазначали, розвиток теорії інформаційної політики зумовлений тими методами, які вона застосовує до свого розвитку. Останні ж, своєю чергою, нерозривно пов'язані із домінуванням на різ-

⁹¹ Основы научных исследований : [учеб. пособие] / Под ред. А. А. Лудченко. — К. : «Знання», 2000. — 114 с.

⁹² Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підручник] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К : Знання-Прес, 2002. — 295 с.; Максимов С. І. Проблеми методології сучасного правознавства / С.І. Максимов, М.П. Рабінович, Ю.М. Тодика, І.М. Данишин // Вісник Академії правових наук України. — Харків, 1997. — Вип. 1. — С. 146–150.;

⁹³ Там само. — С. 114;

них етапах своєї еволюції наукової думки тих чи інших наукових парадигм.

На окрему увагу заслуговують спеціально-наукові методи, в рамках яких ми хотіли б, зберігаючи логіку щодо інноваційності порушених проблем, виділити *теорію справедливості Дж. Ролза*.

3.2.7 Теорія справедливості Дж. Ролза

Відповідно до логіки нашого дослідження, з метою утвердження і формалізації наших уявлень щодо загальнолюдських цінностей, зокрема щодо справедливості, доцільним є звернення до теорії справедливості, розробленої *Дж. Ролзом*⁹⁴.

З позицій інформаційної аксіології, державна інформаційна політика виступає такою за своєю суттю, якщо вона спрямована на встановлення справедливості, взаємоузгодженого співіснування інформаційних інтересів особи, суспільства і держави. У цьому твердженні полягає **зміст цінності** інформаційної політики, за допомогою якої стверджується єдність і взаємозалежність справедливості і самої державної інформаційної політики як особливих соціальних цінностей.

За цього випадку використовується рефлексивна процедура узгодження дедуктивних наслідків і теорія справедливості з інтуїтивними уявленнями про здоровий глузд⁹⁵. Послугуючись базовими положеннями теорії справедливості, яка володіє специфічним рядом абстракцій, ідеалізацій та обмежень можемо висловити певні наукові міркування.

В якості визначального суб'єкта справедливості в рамках ДІП фігурує базова структура суспільства, узята за еталонну модель, що визначається як замкнена система. За даного випадку наближення до розуміння сутності ДІП відбувається через правильне тлумачення діяльності та функціонування системи державних і недержавних інституцій, що є суб'єктами даної політики в рамках інформаційної сфери України. За даного випадку ДІП може трактуватися як один зі способів, за допомогою якого визначальні соціальні інститути (державні та громадянські у своїй органічній єдності) розподіляють фундаментальні ін-

⁹⁴ Ролз Дж. Теорія справедливості / Дж. Ролз. — М. : ЛІКИ, 2010. — 536 с.

⁹⁵ Ролз Дж. Теория справедливости : [текст] / Джон Ролз ; науч. ред. В. В. Целищев ; Новосибирский ун-т. — Новосибирск : [б.в.], 1995. — 536 с.

формаційні права і свободи, визначаючи переваги ефективної взаємодії державних і громадянських структур. Принципи функціонування еталонної та базової системи — принципи державної інформаційної політики — продукуються і поширюються на всю гаму інформаційних відносин, несучи в собі елемент правової стабільності та несуперечливості. Справедливість за даного випадку виступає чесністю добровільних спільних процедур співробітництва для здійснення договірних угод. Адже неможливо, наприклад, захищати персональні дані особи, певним чином не звужуючи діяльність особи в інформаційнім просторі тими чи іншими безпековими заходами або режимами.

Відповідно до положень даної теорії договір у сфері інформаційної політики можна трактувати не як реальну подію, що мала місце колись в минувшині, а згоду на прийняття раціональними індивідами певної ідеалізованої, чисто гіпотетичної початкової ситуації інформаційної кооперації. Поняття «початкового становища рівності» замінює поняття «природного стану» традиційних теорій суспільного договору. У початковій ситуації інтереси особи суспільства і держави уявляються як такі, що можуть бути не лише об'єднаними до єдиної системи або ж бути синергетично скооперованими, а навіть можуть суперечити один одному, але це не має відбитися на загальній лямбді ДПП, тобто на справедливості результатів та наслідків її реалізації.

У теорії справедливості також послуговуються таким поняттям, як «завіса незнання», під яким розуміється як незнання індивідами власного соціального статусу і пов'язаних із ним інтересів, а також власних природних характеристик і зародків. Це чисто гіпотетично, ніколи і ніде неіснуюче незнання гарантує, що ніхто не виграє і не програє при обранні принципів внаслідок природних чи соціальних випадкових обставинах, тобто гарантує вибір справедливих принципів, оскільки ніхто не зможе розробити наперед принципи, що будуть вигідними винятково йому.

Така ідеалізація дозволяє теоретику з інформаційного права, посівши місце раціонального творця, визначити та систематизувати принципи — від найпростіших до найскладніших. Тому при переході від фундаментальних, глобальних інформаційних угод, наприклад Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, до часткових, наприклад, основи державної інформаційної політики України, завіса незнання поступово починає підійматися. Спочатку обира-

ються принципи всезагальної інформаційної справедливості (принципи інформаційного суверенітету, інформаційної рівності тощо), потім формується справедлива інформаційна конституція країн глобального інформаційного суспільства або ж його інформаційний кодекс, згодом інформаційне законодавство окремих країн і зрештою — наднаціональна інформаційна влада.

Особливість теорії справедливості: в її межах не сповідується принцип рівності у редукованому його розумінні. Так, дихотомія рефлексії даного поняття передбачає: 1) рівність в інформаційних правах і свободах; 2) інформаційна нерівність є справедливою, якщо вона призводить до компенсаційних переваг для кожного суб'єкта інформаційних правовідносин, у тому числі для менш розвинених країн, тобто країн інформаційної периферії.

Відповідно до *першого постулату* кожна людина (інформаційне суспільство окремої країни, держави) повинна мати рівні інформаційні права щодо найбільш розлогої схеми рівних основних свобод, сумісних із подібними схемами свобод для інших. За *другого постулату* — інформаційна нерівність має бути влаштована таким чином, щоб: 1) від них можна було очікувати переваг для усіх; 2) доступ до інформаційних переваг та інформаційних ресурсів має бути відкрито усім.

Ієрархія даних постулатів має бути побудована таким чином, щоб перший постулат став основою для другого. Це упорядкування означає, що не можна аргументувати або виправдати будь-які порушення інформаційних прав і свобод людини, захищених першим постулатом, також неможлива їх компенсація більшими соціальними, економічними, інформаційними тощо перевагами. Ці свободи посідають чільне місце при реалізації ДІП і можуть бути обмежені або стати частиною інформаційного компромісу лише за умови конфлікту з іншими основними правами та свободами людини. Другий постулат діє раніше за перший, і інколи не має застосовуватися в теорії справедливості сам по собі. Обмеження інформаційних свобод можуть мати місце лише заради якихось інших базових свобод. Наприклад, таємниця листування через соціальні мережі може бути обмежена, якщо слугує захисту фундаментальних засад права на безпеку особи та держави.

Відповідно до *другого постулату* інформаційна політика може бути справедливою за умови інформаційної нерівності, яка також

може бути корисною навіть для найменш забезпечених інформаційними технологіями індивідів та суспільств. Інформаційна взаємодія є справедливою тоді, коли відповідає нерівному внеску в створення інформаційних благ і розбудову та розвиток інформаційного суспільства (інформаційного ринку, інформаційної сфери, інформаційного простору тощо): немає жодної несправедливості у великих перевагах, які є надбанням небагатих, за умови, що менш удачливі тим самим також поліпшують своє становище.

За умови раціонального підходу до формування ДІП за цього постулату і якщо суб'єкти політики вільні від заздрощів, то вони погодяться в подібних випадках на розподіл інформаційних благ не на власну користь. В інформаційному суспільстві має бути прийнято той максимум різниці (коефіцієнт ентропії нерівності) і забезпеченні індивідів, суспільств та держав інформаційними благами, який перетворює схему взаємодії на більш вигідну (відповідно до інших можливих моделей співпраці) для найменш розвинених інформаційних суспільств.

Тобто потреби найменш розвинених задовольняються в рамках даної схеми найбільш повно — відповідно до об'єктивних критеріїв, які побудовані на дослідженні ефективності інформаційної взаємодії, — чим усіх інших формах соціальної будови.

На противагу *утилітаризму*, в рамках теорії справедливості чітко аргументовано позицію, що раціональна держава не має відмовлятися від власних інтересів заради загальної користі. Причому в контексті екстраполяції на інформаційну політику дані положення набувають непересічного значення. Водночас дана теорія протилежна теорії перфекціонізму, яка припускає інформаційну нерівність заради удосконалення власного суспільства або культури.

Справедливість за Дж. Ролзом — початкове благо, якого людину не можна позбавляти навіть із міркувань «загального добра» або для удосконалення усього суспільства. Тому права, що гарантовані справедливостю, не мають бути предметом калькуляції політичних інтересів, що почасти відбувається в рамках інформаційної політики України та інших держав.

Формальна справедливість виступає передумовою реальної справедливості: де заперечується панування закону, а разом із цим виникає можливість порушення будь-яких реальних прав, що для них панування закону і обмежувалось заради власних інтересів.

Інформаційна політика характеризується значною складністю як зв'язків зсередини системи, так і відносин, що складаються між суб'єктами за її межами. Певним чином можна говорити про макро-систему у кібернетичному розумінні. Отже, в рамках інформаційної політики інституційним механізмом, а також системою громадських інституцій будуть створені умови для того, щоб індивіди могли робити все те, що не суперечить інтересам інших і не робити нічого того, що вони не воліють робити. За такого випадку формується інше питання: раціональність обрання індивідами тих чи інших цілей.

Відповідно до теорії Дж. Ролза цілі індивідів для справедливої інформаційної політики є абсолютно індиферентними. Визначальним завданням державної інформаційної політики виступає лише захист індивіда від втручання інших суб'єктів інформаційних відносин в досягненні ним його цілей або у відмові від досягнення цілей, якщо це не зашкодить іншим.

Дж. Ролз також критично ставиться і до *інтуїтивізму*. Пристосування аргументації відповідно до предмета нашого дослідження полягає у тому, що пристосування інтуїтивізму до формування державної інформаційної політики є шляхом до формування деструктивних інформаційних алгоритмів, адже в цілому інтуїтивний підхід є нікчемним ані для будови наукових теорій, ані для виконання практичних завдань у сфері інформаційної політики, ані для формування інформаційного універсуму в цілому.

Загальна інтерпретація теорії Ролза до інформаційної політики може мати такий вигляд⁹⁶.

Усі найбільш важливі інформаційні ресурси мають розподілятися рівним чином, якщо тільки нерівний розподіл деяких із них не слугуватиме на користь тих, хто перебуває в найменш сприятливому стані. У рамках цього можна виокремити три основні авторські *інтерпретації теорії справедливості*:

- 1) кожний має рівне право на реалізацію інформаційних прав і свобод, яка є сумісною фундаментальним чином із аналогічною та адекватною свободою та інтересами інших;

⁹⁶ Философский словарь по правам человека / Нац. ин-т по правам человека ; Уральский гос. ун-т им. А. М. Горького ; Уральская гос. юрид. акад. ; Гуманитарный ун-т ; [ред. Совет : А. В. Гайда (предс.)]. — 2-е изд., испр. И доп. — Екатеринбург : Изд-во АМБ, 2007. — 712 с. — С. 562–566.

- 2) будь-яка інформаційна цінність має бути доступною для будь-якого індивіда;
- 3) інформаційна нерівність є справедливою тільки тоді, коли несе загальну користь і компенсує втрати найбільш незахищених прошарків суспільства, найменш розвинених інформаційних суспільств.

Окрім контрактивістського аргументу, Ролз використовує для обґрунтування власної теорії справедливості як чесності метод «*рефлексивної рівноваги*», який полягає у взаємній підгонці різного роду уявлень (загальних принципів та суджень), що ув'язуються таким чином до однієї узгодженої та стабільної системи. Застосовуючи даний метод, Ролз демонструє, що на відміну від інших концепцій справедливості, його теорія краще узгоджується з інтуїтивними уявленнями про справедливість, що латентно притаманні і політичній культурі західних демократій, а тому можуть розраховувати на підтримку громадян і гарантують стабільність соціального устрою, що описується в її рамках⁹⁷.

Виступаючи адептом «кантівського конструктивізму», Ролз підкреслює неприйнятність будь-яких емпіричних міркувань (чи то міркування безпеки, чи то міркування користі, чи то міркування добробуту) при обґрунтуванні власних принципів справедливості.

Екстраполюючи положення теорії справедливості до ДПП, можемо констатувати, що ми ставимося до суб'єктів інформаційних правовідносин як рівний до рівного, якщо прибираємо лише ті нерівності, які спричинюють комусь шкоду. Якщо дані нерівності корисні, сприяють розвитку інформаційного суспільства, впровадженню інформаційних технологій, формуванню системи е-урядування, е-освіти, а у більш абстрактному плані реалізації концепції — е-майбутнього, то кожне суспільство має знайти це прийнятним для себе.

Слід визнати, що рівень розвитку інформаційного суспільства в Південній Кореї або Фінляндії набагато вищий за Україну. Але для України є вигідним співробітництво із країнами інформаційного центру з метою поліпшення власних інформаційних технологій, розвитку інформаційної інфраструктури, впровадження різноманітних програм електронного урядування. Відтак, якщо у певній країні рівень розвитку

⁹⁷ Макеева Л. Б. Теория справедливости / Л. Б. Макеева // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. — М. : «Канон+» РОИИ «Реабилитация», 2009. — С. 978–979. — 1248 с.

інформаційного суспільства вищий за Україну, але це в інтересах України, то для нашої країни є корисним вирішення такої нерівності й організації такої взаємодії.

Екстраполюючи та реміксуючи обґрунтування даних принципів Ролзом⁹⁸, відповідно до предмета нашого дослідження зазначимо:

- 1) протиставляє власну теорію принципу рівних можливостей, який гірше узгоджується з інтуїтивними уявленнями про справедливість та ідеалами людини;
- 2) дані принципи слугують еволюційним розвитком принципів суспільного договору: якщо б люди в індустріальну цивілізацію обирали принципи управління, то вони зупинилися б на теорії справедливості.

3.2.8 Висновки з методології

У цілому здійснений догматико-юридичний, герменевтичний, а також логіко-семантичний аналізи надали можливість резюмувати: **наукова розробленість методології державної інформаційної політики в Україні є доволі слабкою.**

Прямим свідченням цього є суттєвий брак публікацій теоретико-методологічного характеру стосовно як ДІП в цілому, так і окремих її складових. А серед тих поодиноких публікацій, в яких можна знайти порушені питання, більшість мають проблемний, декларативний, почасти фрагментарний і еkleктичний характер. Більше того, сама проблема методології ДІП розглядається з позицій редукціоністського підходу, що з самопочатку звужує перспективи теоретичного пошуку та осмислення даного інформаційно-правового феномена.

Тому різні елементи ДІП досліджуються авторами, виходячи з різних методологічних установок. Водночас поява нових інформаційних загроз обумовлена подальшою розбіжністю між інформаційно-правовою реальністю і конкретними практичними напрямами ДІП.

Визначення методологічних засад дослідження державної інформаційної політики уможливило дійти деяких проміжних висновків.

⁹⁸ Философский словарь по правам человека / Нац. ин-т по правам человека ; Уральский гос. ун-т им. А. М. Горького ; Уральская гос. юрид. акад. ; Гуманитарный ун-т ; [ред. Совет : А. В. Гайда (предс.)]. — 2-е изд., испр. И доп. — Екатеринбург : Изд-во АМБ, 2007. — 712 с. — С. 566.

По-перше, методологічний інструментарій дослідження зумовлює формування теоретичних концепцій інформаційної політики, які є корелятивними із подальшими напрямками її практичної реалізації.

По-друге, предмет дослідження початково має міждисциплінарний характер, що потребує послуговування парадигмою інтерпретації методології як вчення про організацію діяльності (наукової, практичної, творчої, ігрової, художньої тощо). Іманентна міждисциплінарність зумовлює використання методології не лише загальнонаукових, універсальних і спеціально наукових методів, а й методології міждисциплінарного підходу.

По-третє, лише комплексне використання методологічних підходів та методів дослідження сприятиме об'єктивному, всебічному розкриттю предмета вивчення даної наукової роботи.

Таким чином, складність і багатогранність предмета дослідження, проголошена мета та завдання дослідження зумовлюють розгляд компонентів визначеної нами теоретичної моделі пізнання ДПП. Переконані, що саме такий підхід сприятиме холістичному та системному розкриттю особливостей державної інформаційної політики, правових засад її формування та реалізації.

Наступним компонентом для розгляду виступатиме *інформаційна онтологія*, яка нерозривно пов'язана з інформаційної гносеологією.

3.3 ІНФОРМАЦІЙНА ОНТОЛОГІЯ

Будучи нерозривно пов'язаною з інформаційною гносеологією, *інформаційна онтологія* ґрунтується на принципах *онтологічної гносеології* — концепції пізнавальної діяльності людини, що розглядається в контексті її узгодженості з проявами вищого розуму. Вона виступає альтернативою тим гносеологічним моделям, що вибудовані на принципах суб'єктивного ідеалізму і традиційного раціоналізму. Особливість онтологічної гносеології пов'язана не тільки і не стільки з безумовним визнанням неможливості побудови теорії пізнання поза зв'язком з онтологією, скільки в розумінні предмета самої онтології і природи знання.

Онтологія (з грецької — «*сущє*» і «*слово, поняття, вчення*») — це вчення про буття як таке, теорія, що досліджує фундаментальні

принципи буття та світобудови, найбільш загальні сутності та категорії суцього⁹⁹.

Онтологічний аспект ДІП необхідний для того, щоб надати людині знання про інформаційну політику і її буття як таке, акцентувати увагу на змісті досліджуваного феномена незалежно від суб'єкта самого по собі, що припускає необхідність виявлення специфіки предмета пізнання як визначеної реальності. Причому істинним предметом онтології визнається не емпіричне буття — діяльність із реалізації ДІП — а буття самосуще, абсолютне, частиною якого є буття суб'єкта, включаючи його знання.

Це надає можливість зрозуміти використання синергетики¹⁰⁰ і кібернетики¹⁰¹ як методологічних прийомів операціоналізації концепту «державна інформаційна політика» з подальшою його експлікацією щодо вироблення практичних напрямів правового її регулювання¹⁰². Обумовленість такої позиції ґрунтується на тій тезі, що в класичній гносеології існує різкий поділ суб'єкта та об'єкта, знання та буття.

Основний аргумент на користь даного метода полягає у визнанні неможливості виведення і розвитку вищих форм буття з нижчих, неможливості розумового осягнення природи та сутності вищих на основі знання нижчих. Отже, метод екстраполяції, який почасти використовують для прогнозування різних станів соціогуманітарних систем, за даної методологічної позиції є неприйнятним¹⁰³.

⁹⁹ Доброхотов А. Л. Онтология / А. Л. Доброхотов // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 3. — М., 2010. — С. 149–152. — 692 с.; Современная западная социология: Словарь / Сост.: В.С. Малахов, В.П. Филатов. — М.: Политиздат, 1990.; Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. — 4-е изд. — М.: Политиздат, 1981.; Спиркин А.Г. Философия: Учебник. — 2-е изд. — М.: Гардарики, 2003.

¹⁰⁰ Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. — М.: Прогресс-Традиция, 2002. — 496 с.

¹⁰¹ Винер Н. Кибернетика и общество: Пер. с англ. Е.Г. Панфилова / Общая ред. Э.Я. Кольмана. — М.: Изд. ин. лит., 1958. — 200 с.; Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине: Пер. с англ. И.В. Соловьёва / Под ред. Г.Н. Поварова. — М.: Советское радио, 1958. — 215 с.; Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине. — М.: Наука, 1983. — 343 с.; Винер Н. Кибернетика. — М.: Советское радио, 1968.; Эшби У.Р. Введение в кибернетику. — М.: ИЛ, 1959. — 432 с.

¹⁰² Василькова В.В. Порядок и хаос в развитии социальных систем (Синергетика и теория социальной самоорганизации). Сер. мир культуры истории и философии. — С.Пб: Лань, 1999. — 480 с.

¹⁰³ Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование. Учебник для студентов вузов. — М.: Алгоритм, 2002.

Із практичної позиції стосовно предмета дослідження це додатково підкреслює необхідність розроблення теорії інформаційної політики, а також в її рамках теорії інформаційно-правової політики. Адже в рамках саме цих методологічних систем і мають бути вироблені концептуально-методологічні засади даної теорії, мета, принципи, функції, завдання тощо. А головне: буде зрозумілим призначення права, його системоутворювальна роль при формуванні й реалізації ДІП.

Таким чином, проблема ДІП має також розглядатися в контексті проблем більш високого порядку: з'ясування місця та ролі людини в інформаційному суспільстві, здатності її до самореалізації, експоненційне збільшення комунікації, поєднане зі збільшенням загроз енергоінформаційній безпеці, можливість втрати самоідентифікації конкретної людини, втрату номосом інформаційної пасіонарності, інформаційна глобалізація, поєднана із інформаційної десуверенізацією тощо.

Буття ДІП — об'єктивна природа і самосутність — містить у собі і виражає всю сукупність її внутрішніх взаємозалежних і взаємообумовлених об'єктивних властивостей і сутнісних характеристик як загальної і необхідної форми інформаційної рівності, інформаційної волі та інформаційної справедливості в житті людини.

Нині всесвіт вже не вважається неживим, бездумною матерією, а уявляється як живий організм, напружений розумовий процес, в якому людина бере безпосередню участь, олюднює його за *Вернадським*, зважаючи на ноосферу.

Інтегративна тенденція знаходить свій вияв у початковій тотожності суб'єкта й об'єкта, розуму і матерії, а саме пізнання виходить з буття, ним визначається і є його органічною частиною: спостерігається, спричинює об'єднання онтології і аксіології, адже аксіологія нині задає горизонти пізнання, а відтак і визначає не лише цінність предмета, цінність тієї чи іншої методології щодо досягнення пізнавальних орієнтирів.

Аргументом цього є те, що державна інформаційна політика спрямована на формування балансу між інформаційними інтересами особи, суспільства, держави, глобального інформаційного суспільства, виявлення цінностей цих інтересів для кожного суб'єкта, формування критеріальної шкали щодо будови механізмів їх пріоритетності і формування відповідного даним результатам правового забезпечення.

Більше того, визначення цінності тих чи інших інтересів слугує орієнтиром для вироблення напрямів ДІП, а також адекватних напрямів правового забезпечення даних процесів. Таким чином, встановлення цінності тих чи інших інформаційних інтересів на конкретному етапі історичного розвитку певного інформаційного суспільства детермінує внутрішню будову системи правового регулювання ДІП.

Отже, нерозривним компонентом нашого дослідження, окрім інформаційної гносеології та інформаційної онтології, виступатимуть також і питання *інформаційної аксіології*. Цей процес може бути здійсненим лише у випадку пізнання складної множини об'єктивних та суб'єктивних інформаційних потреб та інтересів, інформаційних цінностей, що формуються в надрах інформаційних відносин. Окреме місце посідають питання визначення інформаційних загроз, а також здійснення постійного моніторингу інформаційного середовища. Тож зв'язок інформаційної гносеології, інформаційної онтології та інформаційної аксіології є органічним.

Стосовно онтології, то вона становить собою розділ філософії, у якому розглядаються всезагальні основи та принципи буття, його структура і закономірності¹⁰⁴. Онтологія прагне виразити всезагальну картину світобудови, яка відповідає певному рівню пізнання реальності (гносеології), і фіксується в систему філософських категорій. Кожна філософська і теоретична система спирається на певні онтологічні уявлення, які становлять її змістовну основу [, с.150]¹⁰⁵.

У рамках інформаційної онтології виявляються загальні основи державної інформаційної політики, які становлять частину інформаційного буття універсуму відповідно до цілісної світобудови, оскільки сам універсум в епоху інформаційної цивілізації набуває істинного сенсу лише у контексті реалізації інформаційної політики. За даного випадку інформаційна політика виступає частиною цілого, частиною феномена інформаційної цивілізації, яка становить умову існування сьогочасного універсуму.

Згідно з вченням *Парменіда* істинним знанням може бути лише думка про буття — однорідну, вічну і незмінну єдність. Доказом по-

¹⁰⁴Прангишвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности. Сер. «Системы и проблемы управления». — М.: Синтег, 2000.

¹⁰⁵Доброхотов А. Л. Онтология / А. Л. Доброхотов // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 3. — М., 2010. — С. 149–152. — 692 с.

зчасової, позап просторової, немножинної та розумоосяжної природи буття вважаються першою логічною аргументацією в історії філософії. Динамізму онтології надали подальші вчення *Емпедокла* про «корні», *Анаксогора* про «семена», *Демокрита* про «атоми».

Інформаційна онтологія наводить додаткові аргументи на користь нашої позиції щодо діяльнісного характеру ДІП, за якого її можна розглядати як нерозривну, систематичну, постійно здійснювану на правовій та науковій основі діяльність щодо вироблення, реалізації, контролю за реалізацією і корегуванням даної політики.

На сучасному етапі державотворення формування інформаційного суспільства ДІП становить собою динамічне явище, визначальну частину нашого життя і процесу управління, спрямованого поміж іншим на підтримання функціонування системи державної влади у межах порогових параметрів і збереження гомеостазису¹⁰⁶.

Ми акцентували увагу на тій обставині, що в рамках більшості публікацій, особливо в рамках докторських дисертацій (не філософського спрямування), замало уваги приділяється філософським основам державної інформаційної політики, що призводить до неточного вираження її змісту, а отже, неможливості адекватного опису та досягнення її змісту, справжнього смислу, а відтак і неможливості формування ефективного механізму правового регулювання як інформаційних відносин, так і ДІП в цілому.

Мусимо не погодитись із тими авторами, які розглядають інформаційну політику як замкнену систему, що характеризується чіткою системою параметрів, має однозначну стабільність, життєздатність і стійкість. Детерміновані системи виступають атавізмом в епоху соціокультурних трансформацій і формування космополітичних мондіалістських структур, нового мислення та світогляду.

Як вже було продемонстровано вище, полісемія ключового для аналізу концепту зумовлена багатоваріантністю і широтою самого бут-

¹⁰⁶ Агуллин И.А. В поисках концепции управления «Анализ систем на рубеже тысячелетия», теория и практика. Тезисы. — М.: Интеллект, 1997.; Ліпкан В.А. Національна безпека України у світлі теорії самоорганізації // Держава і право. — 2002. — № 16.; Ліпкан В.А. Націобезпекознавча парадигма // Право України. — 2003. — № 2.; Ліпкан В.А. Матриця: проблема свободи у матриці // Міліція України. — 2002. — № 2.; Ліпкан В.А. По той бік добра і зла // Міліція України. — 2002. — № 10.; Ліпкан В.А. Об'єкт, предмет і структура націобезпекознавства // Право і безпека. — 2002. — № 4.

тя інформації та політики з її формування та реалізації як інформаційно-правових феноменів.

На наше переконання, державна інформаційна політика виступає історично змінюваним явищем, яке детерміновано рівнем інтелектуального розвитку панівної еліти, фінансової самостійності, інформаційного суверенітету, а також ефективного механізму правового регулювання як інформаційних відносин в цілому, так і засад державної інформаційної політики¹⁰⁷.

Помилка багатьох управлінців в нашій державі полягає у тому, що вони конструюють мертву, механічну картину інформаційних відносин, які абсолютно різняться з реальною картиною та змістом сучасної інформаційної діяльності. Практичним прикладом хибності такого підходу стала часткова втрата інформаційного суверенітету української влади під час подій наприкінці 2013 початку 2014 років, що отримали назву Євромайдан. Внаслідок невдалої інформаційної політики, рішення та мотиви української влади щодо призупинення асоціації до ЄС було викривлено ЗМІ, у тому числі в Інтернеті таким чином, що за кілька місяців (не без допомоги іноземних спецслужб за участі професійних провокаторів) відбулися відомі всім події.

Передусім, помилковим було ставлення влади до інформаційної політики, що виявилось, на наш погляд, у такому:

- інформаційна кампанія щодо призупинення входження до ЄС була обмежена коротким і сухим повідомленням на офіційному сайті КМУ про необхідність здійснення додаткових консультацій і тимчасового призупинення процесу євроінтеграції;
- вищі посадові особи держави уникали прямих ефірів і формування дієвих індивідуальних інформаційних потоків щодо формування підтримки та розуміння даного рішення серед населення: соціальні мережі, персональні дипломатичні контакти, використання агентів впливу серед іноземних держав та іноземних ЗМІ;
- були допущені помилки в регуляторній політиці в інформаційній сфері щодо *ток-шоу*, а особисто *Шустера* та *Кисельова*, які, будучи агентами впливу іноземних держав, чинили дестабілізаційний вплив як на інформаційний простір України, так і фактично дискредитували усю систему державної влади, а також

¹⁰⁷История политических и правовых учений. Учебник / Под ред. О.Э. Лейста. — М.: ИКД «Зерцало-М», 2001.; Себайн Д., Торсон Т. Історія політичної думки. — К., 1997.

уведення в ефір Live Stream програм, які висвітлювали в прямому ефірі ті чи інші події;

- відповідальні органи державної влади, на які законом покладено функції щодо забезпечення інформаційної безпеки: СБУ, СЗР, ДСТЗІ України, ГУР МО України із завданням не впоралися;
- сайти органів державної влади, окрім Президента та КМУ, не були захищені належним чином, що спровокувало їх нестабільну роботу, а інколи були використані для дезінформації населення;
- місцеві телерадіомовні та Інтернет-кампанії фактично стали самостійно впливати та реалізовувати на власний розсуд інформаційну політику, що фактично призвело до інформаційного сепаратизму всередині держави: починаючи від закликів по допомогу від луганських козаків, до відверто сепаратистських заяв кримських депутатів, та пропозиції *Добкіна* щодо прирівняння бійців підрозділу «Беркут» до учасників бойових дій, закінчуючи тиражуванням інформації з начебто «іноземних» ЗМІ про поділ України на частини;
- державні чиновники замість діалогу з народом відмежувалися від нього стіною низькопрофесійних прес-служб, які дискредитували ідею державних органів, спричинили формування стійкого нігілізму та фактично анархізму, а також «Беркуту» та так званих тітушок тощо;
- непрофесіоналізм МВС щодо висвітлення діяльності даного озброєного органу виконавчої влади призвів до формування стійкого негативного ставлення до міліціантів, більше того, до утворення військових формувань, які не передбачено законодавством, громадських формувань, які на власний розсуд «не хочуть і не можуть мовчки дивитися на те, що відбувається в країні»: «Примари Севастополя», «Правий сектор», «Чорний комітет» тощо.

Причин можна назвати ще багато, але насправді, все це і не тільки стало наслідком незастосування положень *інформаційної онтології*, в рамках якої інформаційні процеси мали б розглядатися як динамічні явища і відповідно напрями державної політики мали б постійно видозмінюватися та вдосконалюватися разом із суб'єктами формування та реалізації даної політики, а не ґрунтуватися на застарілих догмах (пре-

валюванні імперативного методу в державному управлінні в інформаційній сфері) або чужих для української ментальності алгоритмах сугестивного впливу на свідомість, формування позитивного іміджу органів державної влади (використання іноземних політтехнологів для вирішення тих чи інших політичних завдань всередині України).

У поєднанні із масованою інформаційною атакою іноземних ЗМІ, а також відвертого втручання у внутрішні справи України іноземних чиновників українські посадовці залишилися на самоті як проти власного народу, інтереси якого вони мали б відстоювати, так і проти зовнішнього ворога, який настирливо насаджував думку про історичну безперспективність існування такої держави, як Україна, необхідність якнайскорішого відновлення «справедливості» і поділу її на частини або ж реінтеграції до Росії.

За цих обставин можемо впевнено стверджувати, що методологічні огріхи і відсутність наукового підходу не тільки до формування, а й передусім до **реалізації та контролю за реалізацією** з подальшим корегуванням алгоритму управління інформаційними відносинами призвели до наближення України до критичної точки неповернення, коли системний інформаційний вплив, поєднаний із засобами впливу іншого роду та різного рівня фактично можуть спричинити всезагальну дестабілізацію вже не тільки сфери інформаційних відносин або інформаційної безпеки, а й взагалі колапсу системи державної влади в Україні і втрати суверенітету.

Державну інформаційну політику з позицій інформаційної онтології можна визначити як прагнення досягнути визначеності інформаційних відносин у глобально нестабільному інформаційному світі, перманентний процес творення порядку з хаосу¹⁰⁸, державної політики з самоорганізації¹⁰⁹. За цього розуміння, ДІП можна трактувати як процес подолання ентропії, підтримання доцентрових, інтегруючих сил суспільства і боротьбу із відцентровими тенденціями дезінтеграції, які

¹⁰⁸Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог с природой: Пер. с англ. Ю.А. Данилова. — 3-е изд. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 312 с.; Пригожин И. От существующего к возникающему: Время и сложность в физических науках: Пер. с англ. / Под ред., с предисл. И. послеслов. Ю.Л. Климонтовича. — 2-е изд., доп. — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 288 с.

¹⁰⁹Ліпкан В.А. Національна безпека України у світлі теорії самоорганізації // Держава і право. — 2002. — № 16.; Чернавский Д. С. Синергетика и информация. — М.: Наука, 2001. — 244 с.; Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. — М.: Прогресс-Традиция, 2002. — 496 с.

призводять до дестабілізації державної інформаційної політики, формування некерованих і таких, що не відповідають національним інформаційним інтересам, суб'єктів.

Адже державна інформаційна політика є явищем історичним: історизм стосується як буття інформаційної політики, так і форм її прояву¹¹⁰. ДІП є опосередкованою суспільно-економічною формацією, типом цивілізації (аграрна — індустріальна — інформаційна), соціально-історичним досвідом, рівнем концентрації пасіонарності титульним етносом з метою збереження самоідентичності в епоху глобальних трансформацій інформаційної конфігурації, зміни ролі інституціональної складовою тощо. І в цьому змісті вона є апостеріорною, а не апіорною.

Ураховуючи викладене, *державну інформаційну політику* як філософську та онтологічну категорію можна розуміти як складний процес упорядкування державними і недержавними інституціями як єдиним організмом інформаційних відносин та ефективного життя інформаційного суспільства в цілому, спрямований на досягнення визначеності та справедливості суспільних інформаційних відносин, унеможливленні інформаційної асиметрії та інформаційного дисбалансу.

В емпіричному сенсі інформаційна політика полягає у множині різноманітних інформаційних дій, які вчинюються у конкретному просторово-часовому проміжку, в рамках конкретного інформаційного суспільства і можуть бути втілені засобами конкретної інформаційної влади.

З огляду на змінюваність сутнісних характеристик, слід зазначити, що ДІП є динамічною категорією, вона постійно змінює власні властивості, інтенсивність реалізації, що певним чином ускладнює встановлення однозначних зв'язків між інтенсивністю моніторингу інформаційного середовища і напрямів правового регулювання ДІП.

У цьому аспекті буття являє собою загальну властивість інформаційної політики, а поняття буття фіксує цю її властивість як первинну, фундаментальну ознаку, не заторкуючи інших, окремих особливих якостей. Бути або перебувати в бутті означає для речі, організму, суб'єкта, будь-якої реалії:

- 1) просто існувати, перебувати окремо від усього іншого;

¹¹⁰Гульга А.В. Гердер и его «идеи к философии истории человечества» // Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. — М., 1977.

- 2) існувати поряд з усім іншим;
- 3) існувати у взаємодії з іншими реаліями;
- 4) існувати в єдності з універсумом, світовим цілим¹¹¹.

Важливою є подальша екстраполяція висновків *В. С. Нерсесянца* до теми цього дослідження, відповідно до яких можна наблизитися до розуміння того, що природу державної інформаційної політики (соціально-історичний зміст і зміст буття, його сутність і існування) слід відрізняти від:

- 1) політики самої природи (природної даності політики як необхідного соціального інструменту упорядкування відносин між людьми);
- 2) природи розуму (апріорної даності інформаційної політики з чистого розуму), хоча і розум, і природа відіграють істотну роль в історичному процесі генезису і розвитку політики¹¹².

За нинішніх умов можна також стверджувати, що державна інформаційна політика визначається змістом глобальної інформаційної політики і відбивається в першій, оскільки ДІП не є первинною, вона поступово диференціюється від глобальної інформаційної політики взагалі, натомість ніколи не відривається від цілого¹¹³.

ДІП нині є більшою за політику реалізації інформаційних інтересів особи, суспільства і держави в рамках лише одного українського сегмента інформаційного суспільства. Через це вона являє собою новий якісний стан, тобто наділена окремим від ДІП окремо узятій країни автономним існуванням.

Як динамічний процес, інформаційна політика передбачає єдність трансцендентального суб'єкта, який обґрунтовує цей процес, об'єктивує його, трансформуючи суб'єктивне у трансуб'єктивне, синтезуючи роздробленість інформаційної політики та інформаційної діяльності на окремі акти в певну, об'єднану спільними цілями та завданнями, принципами та механізмами досягнення цілей єдність.

За такого випадку ДІП є якісно невизначеною множиною окремих, незалежних центрів — особистих, суспільних, державних, транснаці-

¹¹¹Бачинін В. А., Панов М. І. Філософія права. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. — 472 с. — С. 52.

¹¹²Нерсесянц В. С. Філософія права : [Учебник для вузов] / В. С. Нерсесянц. — М.: НОРМА—ИНФРА, 1998. — 652 с. — С. 40.

¹¹³Штоль В. Актуальные проблемы глобализации // Обозреватель. — Экономика, 1994. — № 12.

ональних, міжнародних та глобальних інформаційних інтересів. Відтак, як ДІП є частиною інформаційної політики глобального інформаційного суспільства, так і з іншого боку: успішна реалізація ДІП сприяє розвитку усього спектра суспільних відносин інформаційного суспільства.

Окремі дослідники пов'язують розвиток державної інформаційної політики із необхідністю утвердження та підтримання ідеї справедливості. Наприклад, *О. В. Копан*, аналізуючи праці видатних мислителів минулого, таких як *Горацій, Бекон, Гроцій, Гоббс, Спіноза, Юм, Лок* доходить висновку, що справедливість являє собою основу всякого суспільства, є гарантією стабільності і безпеки, а організація управлінських процесів у сфері безпеки має ґрунтуватись на засадах моральності, справедливості, що дозволяє додержувати природних прав людини¹¹⁴.

Перефразуючи *Гегеля*, інформаційну політику взагалі можна вважати ходом справедливості по Землі; успішна ДІП у своїй онтологічній якості характеризується внутрішньовизначеною напруженістю інформаційної свободи.

Зауважимо, що оскільки інформаційна політика здійснюється людьми, то вона має інтерпретуватися винятково як цілеспрямований процес, як рух до ідеальної мети — справедливості, без цього прагнення до позачасової і позаконтекстуальної справедливості вона втрачає свою якість і перетворюється на знаряддя поневолення. Справедливість — суть, рушійна сила державної інформаційної політики, критерій її життєвості, вона є мета-політикою, адже одвічне прагнення до збалансованого існування інформаційних інтересів особи, суспільства і держави, а також глобального інформаційного суспільства постійно потребує корегування як напрямів ДІП, так і напрямів правового регулювання даних процесів, формування балансу інтересів глобальних інформаційних корпорацій і збереження інформаційного суверенітету окремих країн.

Саме це й зумовило такий докладний розгляд нами проблем справедливості при аналізові доктринальних засад інформаційної гносеології і висвітлені положень теорії справедливості *Дж. Ролза* за межами дослідження проблем інформаційної гносеології та методології.

¹¹⁴Копан О.В. Загальнофілософська категорія «справедливість» у теоретико-управлінському аспекті безпеки // Науковий вісник НАВСУ. — 2002. — № 1. — С. 32–35.

Державна інформаційна політика, будучи постійно здійснюваним на науковій основі процесом, може також трактуватися як інформаційна свобода, обмежена інформаційною рівністю та інформаційним балансом. Інформаційна рівність виступає важливою метою формування інформаційної симетрії та інформаційної рівноваги, адже саме на збалансування інтересів вищезазначених суб'єктів і спрямована ДПП. Натомість доцільно оперувати і таким поняттям, як «інформаційний баланс», адже згідно з теорією справедливості Дж. Ролза справедливість і рівність не завжди ідентичні категорії, тому більш прийнятним і доцільним вважається послуговуватися терміном «**інформаційний баланс**» — оптимальне співвідношення (урівноваження) національних інформаційних інтересів держав (коаліцій держав) на регіональному, субрегіональному чи глобальному рівнях; одна з визначальних умов і характеристик стабільності розвитку національних сегментів глобального інформаційного суспільства.

Інформаційний баланс також можна розглядати і як систему показників, які характеризують оптимальне співвідношення інформаційних векторів у політиці держав (коаліцій держав) у різних сферах (політичній, економічній, військовій та інших) на регіональному, субрегіональному та глобальному рівнях. Інформаційний баланс виступає однією з визначальних характеристик інформаційної стабільності; натомість не обов'язково супроводжується наявністю балансу інтересів. Головне призначення інформаційного балансу полягає в можливості здійснення різних видів контролю. За умов формування глобалізованого інформаційного світу, бездіяльності із ухваленням Інформаційного кодексу України, а також відсутністю Концепції інформаційної політики формування в Україні конкурентоспроможного інформаційного суспільства є завданням надскладним. Таким чином, інформаційний баланс виступає необхідною умовою подальшого розвитку і процвітання інформаційної цивілізації, а його відсутність — шлях до монополії істини, узурпації інформаційного простору та високих технологій простору і, відповідно, збільшення цифрового відриву і конфронтації учасників інформаційних відносин по всьому світу.

Існування людини передбачає свободу як природне і необхідне виявлення її морального існування: поза свободою ми не мислимо особистості. Саме в рамках інформаційного суспільства дані проблеми набувають більшої значущості: разом із удаваною отриманою свободою

доступу до інформації, людина, відкривши свій світ, втрачає особисту свободу, доступ до її персональних даних, за умови неумілого використання захисних сервісів, фактично перетворюють суспільство на таке, яке поневолює окрему людину, перетворюючи її на керовану, незахищену, несамостійну істоту.

Натомість, прагнучи визнати найвищу моральну сутність у кожній людині, ми вимагаємо щодо кожної людини інформаційної рівності, так само такі вимоги висуваються і до різних типів інформаційних суспільств.

Як влучно зазначає А. А. Мережко, увявити собі суспільний прогрес без прагнення до здійснення цих начал — рівності і свободи — не вважається можливим, і не дивно, що здавна, з часів грецької філософії, у цьому містилися головні вимоги природного права¹¹⁵. Ця теза є додатковим аргументом на користь нашої позиції щодо віднесення інформаційних прав людини до природних прав.

Відповідно, державна інформаційна політика виступає інструментом реалізації вільного універсалізму (національних інформаційних інтересів) в усіх сферах життєдіяльності, у чому, власно, і полягає її найвищий ідеал.

Нами постійно наголошується на тому, що державна інформаційна політика містить у собі діяльність органів державної влади, а також діяльність недержавних інституцій, які керуються законами самоорганізації. Та й в принципі поява та бурхливий розвиток інформаційного суспільства, запізніла реакція Української держави, слабкість і неефективність інформаційного законодавства, особливо стосовно реалізації інформаційної політики, є прямим свідченням переваги на даному етапі механізмів самоорганізації над організаційними.

За таких умов, на противагу неопозитивізму, який розглядає усі намагання відродження класичної онтології рецидивами оман філософії та теології минулого, доцільно звернутись до сучасного трактування онтології, передусім в рамках аналітичної традиції та постструктуралізму, основні ідеї яких викладено в роботах *Стросона* і *Куайна*, в ході яких онтологія із семантичної конвенції, що обґрунтовує натуралістичні установки цих філософів, перетворюється на полагання самої онтологічної реальності.

¹¹⁵Мережко А.А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права. — К.: Юстиниан, 2002. — С. 155.

Відтак, онтологічним ми навіть сказали б, імперативом, виступає той факт, що державна інформаційна політика в широкому розумінні складається з двох основних взаємопов'язаних блоків:

- 1) *державної інформаційної політики* в догматичному розумінні — діяльності винятково державних органів;
- 2) *недержавної інформаційної політики* — діяльності недержавних інституцій, інституцій громадянського суспільства, інформаційного суспільства в інформаційній сфері.

Із позицій гегелівської діалектики, ДІП являє собою процес перманентної боротьби однієї складової з іншою. Реальний смисл діалектики кінцевого Гегеля означає, що кожна кінцева річ має не лише власну визначеність, тобто якість, яка робить її даною річчю, а й містить власне заперечення, яке гонить її до власного кінця, до переходу до чогось іншого. Вже та обставина, що предмет має свою визначеність означає існування межі, яка відокремлює його від інших речей, іншими словами, означає заперечення його іншим. Але заперечення як властивість речей має глибинний зміст: інше, протилежне даному предмету, є не зовнішнє інше, а його власне інше, інше його самого¹¹⁶.

Дана думка знаходить своє підтвердження і в роботах В. А. Бачиніна та М. І. Панова, які зазначають, що універсальною онтологічною основою різноманітних форм суцього є взаємодія протилежних начал, або суперечностей. Протиріччя виникають і вирішуються, щоб знову виникнути і шукати можливості свого подальшого вирішення. Логіка цих з'явлень і рішень створює внутрішній пульс буття. Саме ж протиріччя виступає універсальною онтологічною структурою, яка присутня в усіх сферах космічного, природного, соціального і духовного буття, у тому числі в інформаційній сфері. У будь-якій цілісності воно виступає як структуроутворювальне або структуроруйнівне начало¹¹⁷.

Сказане дає змогу дійти висновку, що недержавна інформаційна політика — є своє інше, тобто іншим державної інформаційної політики, частковим виявом цілісного феномена.

Оптимальним правовим режимом функціонування системи державної інформаційної політики є динамічна рівновага інформаційних

¹¹⁶Мережко А.А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права. — К.: Юстиниан, 2002. — С. 158–159.

¹¹⁷Бачинін В. А., Панов М. І. Філософія права. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. — 472 с. — С. 52–53.

інтересів особи, суспільства і держави, міжнародних та транснаціональних корпорацій, глобального інформаційного суспільства. Причому інтереси кожної з цих груп відповідно до принципу інформаційного балансу урівноважуються іншою зміною, яке є протилежним першому.

Послугуючись засадничими положеннями інформаційної онтології, трактування буття ДІП відбувається крізь призму того, що бути — означає перебувати не в стані абсолютного спокою, а в динаміці безупинних, малих або значних змін. Інформаційне суспільство, інформаційні права, інформаційні делікти, інформаційні гарантії тощо, будучи окремими елементами ДІП, невпинно змінюються. А отже, такої зміни зазнає і сама материнська щодо них система — система державної інформаційної політики.

Вічний універсум складається з кінцевих, тих, що виникають і зникають, що з'являються з небуття і йдуть у небуття, речей, предметів, істот. Зі смертних елементів складається безсмертна світобудова, із кінцевих частинок складається безкінечний Всесвіт, із різноманіття окремих явищ складається гармонія єдиного світопорядку, де буття і небуття безупинно перетікають одне в одне.

Процеси самоорганізації у сфері державної інформаційної політики утворюються на стику організуючого і дестабілізуючого начал. У цьому аспекті саме на державну інформаційну політику покладається найбільш важливе завдання — слугувати консолідуючою базою для об'єднання різноманітних інтересів, інституцій, способів та засобів із метою створення умов для гарантованої реалізації національних інформаційних інтересів збереження інформаційної самоідентичності, інформаційного суверенітету, досягнення наперед заданих оптимальних параметрів розвитку національного сегмента глобального інформаційного суспільства.

Дестабілізуючі процеси є природними, об'єктивними і складають необхідний елемент інформаційного розвитку, а тому в рамках ДІП мають бути закладені параметри функціонування системи, ціннісні орієнтири розвитку в періоди ентропії невизначеності, нестабільності, хаосу. Зокрема *В. А. Ліпкан* розглядає загрозу природним компонентом системи безпеки, а прояви загроз — життям системи, що слугує її розвитку [200].

Своєю чергою, питанням самоорганізації належна увага присвячена в дослідженні *В. Л. Бачиніна* та *М. І. Панова*. Зокрема дослідники,

звертаючись до питань самоорганізації, зазначають на необхідності подолання крайнощів соціальної самоорганізації, виявлення золотої середини, інтерпретуючи ідеї, які до цілей цього дослідження можна визначити так:

- 1) **на онтологічному рівні** — боротьба між *інформаційним тоталітаризмом* (інформаційним порядком виступає абсолютом) й *інформаційним анархізмом* (культ інформаційної свободи, інформаційні права однієї особи можуть перевищувати права іншої, права одного інформаційного суспільства можуть бути вищими за права іншого тощо);
- 2) **на гносеологічному рівні** — *протистояння інформаційному догматизму* (культу принципів розвитку інформаційного суспільства і інформаційного урядування) і *інформаційному скептицизму* (культу відмовлення від принципів РІС, збагнення сутності ДІП через самоорганізаційні начала, насадження принципів державного управління при реалізації ДІП);
- 3) **на аксіологічному рівні** — вибір між *інформаційним утопізмом* (культу майбутнього процвітаючого безконфліктного інформаційного суспільства з максимальним індексом інформаційної взаємодії державних і недержавних інститутів, абсолютно визначеними догматизованими та беззаперечними інформаційними цінностями) і *інформаційним прагматизмом* (культу сьогодення: пріоритетність реалізації інформаційних потреб обумовлена операційними цілями, які в перспективі позбавляють державу можливості щодо становлення як повноправного учасника інформаційних відносин, вагомого гравця на інформаційному ринку, передусім, виробництва інформаційних технологій)¹¹⁸.

Державна інформаційна політика вважається моделлю бажаного та гарантованого державними і недержавними інституціями рівня забезпеченості національних інформаційних інтересів. Під час реалізації ДІП суб'єкти даної діяльності мають регулювати суспільні відносини у цій сфері, пізнаючи свої потреби, цінності та інтереси, а також корегуючи механізми реалізації державної інформаційної політики.

¹¹⁸Бачинін В. А., Панов М. І. Філософія права. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. — 472 с. — С. 127.

Державна інформаційна політика виступає певною мірою зростанням самосвідомості як інформаційного суспільства, так і структур е-урядування, і становить процес усвідомлення ними об'єктивної необхідності, яка існує у межах самого інформаційного суспільства і природи інформації, тенденції трансформацій багатоальтернативних інформаційно-правових феноменів. Отже, формуючи засади інформаційної політики, як інформаційне суспільство, так і держава через уповноважені органи та посадових осіб здійснюють аутопізнавальний процес.

З позицій інформаційної онтології, таке самоусвідомлення, також як і весь розвиток державної інформаційної політики, протікає у чотирьох основних вимірах:

- 1) *комунікативному* — процес обміну інформацією при здійсненні інформаційної політики;
- 2) *герменевтичному* — процес розуміння і тлумачення інформаційної політики, особливо норм інформаційного законодавства, правильного тлумачення ієрархії НПА у сфері інформації;
- 3) *семіотичному* — система знаків, символів і кодів¹¹⁹;
- 4) *аксіологічному* — система інформаційних ідеалів та інформаційних цінностей, які мають формувати пріоритети інформаційної політики і, відповідно, напрямів правового регулювання найбільш важливих суспільних інформаційних відносин у всіх сферах життєдіяльності.

Причому ці чотири виміри є взаємопов'язаними і взаємозалежними. Отже, онтологічна єдність:

- 1) *буття* — інформаційної цивілізації, інформаційної глобалізації¹²⁰;
- 2) *людства* — глобального інформаційного суспільства та окремих його сегментів за національними, територіальними, державними, мереженими, комунікативними, соціальними та іншими ознаками¹²¹;
- 3) *інформаційної культури* — система інформаційних цінностей, що відповідає рівню досягнутого інформаційним суспільством рівня інформаційного прогресу і відображають у правовій фор-

¹¹⁹Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы. — М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2002.

¹²⁰Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление. — М.: Логос, 2001.

¹²¹Василенко И.А. Политическая глобалистика: Учебное пособие для вузов. — М.: Логос, 2000.; Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітологічний аналіз). — К.: Вища шк., 1998.

мі рівень інформаційної свободи особи, інші найважливіші інформаційні та соціально-правові цінності; вона слугує виявом державно-правового досвіду конкретних інформаційних спільнот та суспільств і індивідів у матеріальних і духовних продуктах життєдіяльності, у навичках та інформаційних цінностях, що впливають на їхню юридично значущу інформаційну поведінку, яка визначає їхню інформаційну діяльність, — визначають із неминучістю у своєму розумному балансі онтологічну єдність холистичного феномена — державної інформаційної політики.

Відтак інформаційна онтологія в контексті сучасного інформаціотворення виступає вченням про державну інформаційну політику в її розрізненні з недержавної політикою, тобто політикою, яку здійснюють недержавні інституції різного рівня. В рамках інформаційної онтології доцільно відмовитись як від спроб раціоналістичної ідеалізації ДІП через зв'язування її однобічно і беззастережно з якою-небудь «абстрактною» ідеєю (інформаційної свободи, інформаційної справедливості, інформаційного компромісу, інформаційної симетрії, інформаційного балансу, розумного балансу інтересів особи, суспільства, держави, транснаціональних корпорацій тощо), так і від редуccionістського підходу, в рамках якого ДІП визначатиметься лише як політика, що розробляється державою, проводиться державою і, фактично, здійснюється лише для держави і в ім'я процвітання та реалізації інтересів винятково держави.

Ми неодноразово згадували про тріаду: гносеологія — онтологія — аксіологія, відтак наступним елементом для аналізу виступатимуть засади інформаційної аксіології.

3.4 ІНФОРМАЦІЙНА АКсіОЛОГІЯ

3.4.1 Обґрунтування актуальності звернення до теми інформаційної аксіології

Гіпершвидке формування інформаційної цивілізації загострило проблеми доступу не лише до загальних і будь-яких ресурсів, а й до використання корисних ресурсів, у тому числі інформаційних. За сучасних умов головним завданням інформаційної політики виступає не

стільки доступ до інформаційного ринку, скільки можливість реалізації на ньому власної стратегії, що відповідає національним інтересам країни, слугує розвитку інформаційного суспільства та підвищенню ефективності е-урядування, заснованого на інформаційній взаємодії державних і недержавних інституцій. У поєднанні із трансформацією методології пізнання, формуванням постмодернізму, дедалі більшає гостроти в необхідності розроблення та впровадження виваженої державної інформаційної політики, яка ґрунтувалася б на наукових засадах, а не на тимчасових забаганках влади щодо вирішення тактичних або оперативних завдань. Саме на науковій обґрунтованість нами було наголошено при визначенні поняття ДІП у широкому розумінні.

Гносеологічна невідповідність обрання нами для дослідження питань інформаційної аксіології пов'язана в виборі коректних методів пізнання предмета дослідження, яким виступає державна інформаційна політика. І саме адекватність цих методів дослідження предмета є корелятивною із ефективністю та успіхом на загал. Тому серед методологічних проблем інформаційно-правової науки, чільне місце посідають питання визначення аксіології, гносеології, епістемології та онтології, які цілком очевидно корелюють із правильним та точним визначенням предмета дослідження та окреслюють структурно-генетичні зв'язки досліджуваної предметної сфери. Окремим пластом розглядаються питанням інформаційної прaxeології та інформаційної антропології.

Актуальність порушеної теми обумовлена тим загальновизнаним положенням філософії науки, що рефлексія самої науки стосовно власних пізнавальних проблем є одним із найважливіших критеріїв науковості останніх. Аксіологічне пізнання інформаційної політики надає уявлення про еволюцію інформаційно-правових феноменів і виступає важливою умовою розуміння їх сутності. Досягнення поставленої мети нашого дослідження обумовлено тим, наскільки серйозно наукове співтовариство ставиться до розв'язання вагомих епістемологічних проблем.

Слід відверто визнати, що нині немає також жодної монографічної роботи, в якій достатньо повно і глибоко розглядалися б проблеми інформаційної аксіології в комплексі, на основі єдиного та цілісного теоретико-методологічного висвітлення проблеми. Більше того, проблема аксіології в праві взагалі розглядається дуже повільно¹²².

¹²² Бігун В. С. Людина в праві: аксіологічний підхід. — дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.12 «Філософія права». — Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / В'ячеслав Сте-

Відтак зростає роль інформаційно-правової науки і філософії як міждисциплінарного поєднання. Це пояснюється як глибиною змісту накопичених нею знань про природу й сутність інформаційного права, так і її методологічним значенням для інформаційної науки та практики реалізації інформаційної політики.

У цьому аспекті нашій позиції резонує думка В. С. Бігуна, який зауважує на тому, що цінність звернення до філософії права стає очевидною при зверненні до доробку таких її розділів, як правова аксіологія (аксіологія права) та правова антропологія (антропологія права, юридична антропологія)¹²³.

І хоча ціннісна проблематика фрагментарно і порушується в окремих роботах, спеціальних праць, в яких була б віддзеркалена пізнавальна динаміка іманентної структури інформаційної політики, яка власно і визначає його аксіологічні аспекти, не існує, тому фундаментальну теорію інформаційних цінностей (інформаційну аксіологію) ще слід створювати. Більше того, важливість і нагальність детального розгляду саме аксіологічного виміру інформаційної політики, формування засад інформаційної аксіології обґрунтовані об'єктивною появою і поширенням у науковій термінології таких термінів та понять, як «людиномірність права», «людиномірні системи», «антропологізація права», «антропологія права». Це зумовлює необхідність їх філософського та інформаційно-правового дослідження.

Нижче ми спробуємо заповнити цю прогалину.

3.4.2 Рівень дослідженості теми в наукових роботах

Інформаційна глобалізація виступає найбільш неоднозначним виявом сучасної дійсності. З одного боку, чимало дослідників описують позитивні моменти як формування інформаційного суспільства, дерегуляції інформаційних відносин і формування вільного інформаційного ринку¹²⁴. Інша група дослідників зосереджує увагу у

панович Бігун. — К., 2003. — 220 с.; Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : [Монографія] / В. К. Колпаков. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 528 с.

¹²³ Бігун В. С. Людина в праві: аксіологічний підхід. — дис. ... канд. юрид. наук за спец. :12.00.12 «Філософія права». — Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / В'ячеслав Степанович Бігун. — К., 2003. — 220 с. — С. 3.

¹²⁴ Беляков К.І. Інформаційне право: аналіз термінологічно-понятійного апарату / К.І. Беляков // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. — 2007. — вип. 3. —

власних пошуках на формуванні виваженої державної інформаційної політики, виробленні надійних механізмів інформаційної безпеки [148; 174; 180; 262; 333]¹²⁵.

Натомість автори кожен на свій лад трактують інформаційне суспільство, виходячи з постульованих в інформаціологічній парадигмі положень [349–354]. Передусім це стосується розуміння інформації та її значення в суспільному житті. Здійснений нами герменевтичний та логіко-семантичний аналіз праць вищезазначених дослідників, а також доктринальних робіт *Р. А. Калюжного, М. Я. Швеця та В. С. Цимбалюка* надають можливість говорити про те, що за сучасних умов постає нове завдання: формування на основі концептуально оновленої методології інформаційного права засад державної інформаційної політики. Отже, перерахуємо постулати нашого бачення:

- *онтологічно* концепція інформаційної аксіології не носить парадигмального характеру і сприймається нами лише як висхідне, базове положення для формування на якісно нових концептуальних засадах основ державної інформаційної політики;
- *гносеологічно* концепція інформаційної аксіології допомагає операционалізувати методологію інформаційного права, теорії інформаційної політики, теорії державного управління, міжнародних відносин, адміністративного права та політики і застосувати її з відповідним додаванням адекватного методологічного інстру-

С. 67–79.; Беляков К. І. «Інформаційна» аксіоматика у праві: проблеми формування / К. І. Беляков // Науковий вісник Юрид. академії МВС України. — 2004. — № 3. — С. 263–268.; Гурковський В. І. Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика). Монографія. — К. «Науковий світ». МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України. 2010. — 396 с.

¹²⁵ Баскаков В. Ю. Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / В. Ю. Баскаков // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — 263–269 с.; Ліпкан В. Націобезпечознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 7–11.; Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України: [Глосарій] / В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, Л. С. Харченко. — К.: Текст, 2004. — 136 с.; Гевлич В. Державна політика України у сфері захисту персональних даних: міжнародно-правовий аспект / В. Гевлич, В. Селіванов // Право України. — 2006. — № 1. — С. 9–15.; Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: [Навч. посібник.] / Б. А. Кормич. — К.: Кондор, 2004. — 384 с.; Ліпкан В. А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом: [монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.; Тунік А. В. Захист інформації про особу (персональних даних) в окремих країнах ЄС / Тунік А. В. // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 54–59.

ментарію, зокрема міждисциплінарного та синергетичного підходів до формування державної інформаційної політики з урахуванням сучасних тенденцій динамічності інформаційних відносин, їх слабо контрольованої трансформації та глобалізації;

- *методологічно* концепція інформаційної аксіології виступає аргументаційною базою, теоретичними підвалинами формування системи цінностей, які розширюють розуміння значення інформації, допомагають формулювати висхідні положення до розуміння її визначального місця в сучасній світобудові, формуванні мережевого універсуму та виробленні правових засад державної інформаційної політики [275, с. 140].

3.4.3 Підвалини формування інформаційної аксіології

Сучасний світ зазнає докорінних змін, що стосуються не лише трансформації парадигмальних наукових постулатів, а й онтологічної структурації за новими аксіологічними критеріями. Онтологічність інформатизації вже не вимагає свого аксіоматичного доведення і сприймається як даність. Виходячи з інформаційної онтології, інформаційна політика виступає визначеним та об'єктивним фактом, тому і політику слід трактувати відповідно до інформаційної онтології, а не через передбачувані чи бажані цілі її ідеального розвитку. Ефективну інформаційну політику слід відчувати, а не уявляти і пристосовувати до власних потреб, і тільки після цього її можна теоретично описати. Із цього випливає інший *висновок*: визнання існування інформаційних феноменів як деяких первісних інформаційних даностей потребує не раціоналістичних доказів, а адекватного опису.

Натомість питання гносеології та аксіології у своїй органічній єдності доволі рідко стають об'єктом наукового аналізу. Через що концепції інформаційного суспільства і відповідно електронного урядування, становлення мережевих просторів та оформлення державно-владного впливу через механізм правового регулювання не досліджуються системно, що позбавляє можливостей цілісного осягнення даного феномена, оскільки головним та визначальним за даного випадку виявляється дослідження зв'язків та генези розвитку. Чималу роль у цьому методологічному хаосі відіграють роботи, в яких на противагу аксіологічному виміру просуваються схоластичні ідеї, які подеколи носять

характер вульгарного дефрагменталізму та еkleктики¹²⁶. На цьому тлі можна відмітити роботи В. С. Цимбалюка, який прагне відійти від застарілих кліше та сформувати власний погляд на системне розв'язання даних наукових проблем¹²⁷.

Зазначимо, що процеси інформаційної глобалізації, транспарентності і подальшого розвитку громадянського та інформаційного суспільства несуть різнорівневе навантаження на систему державного управління. Гомогенна спрямованість робіт, в яких здебільшого розглядаються позитиви від становлення та розвитку інформаційного суспільства, а також роботи, в яких аналізуються різноманітні аспекти інформаційної безпеки, на жаль, спрямовані на вирішення вузького кола завдань. Адже в даних працях не досліджено діалектики позитивного та негативного, взаємозв'язку *форми* проявів негативних чинників на державну інформаційну політику та *змісту* даних загроз, які детерміновані сучасним розвитком інформаційних технологій, рівнем інформатизації держави, інформаційної освіченості та інформаційної культури, культури кібербезпеки в цілому тощо. Відтак, втрата номосом інформаційної пасіонарності виступає своєрідним манівцем для імплементації деструктивних інформаційних алгоритмів, дію яких спрямовано на унеможливлення самостійного обрання шляхів подальшого розвитку системи.

У цьому viri як наукових досліджень, так і численних законодавчих актів чимало зусиль слід докласти для оформлення цілісного уявлення про державну інформаційну політику сучасної Української держави, становлення механізмів її кореляції із засадами зовнішньої та внутрішньої політики.

¹²⁶ Брижко В. М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Валерій Михайлович Брижко. — К., 2004. — 221 с.; Брижко В. М. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право : [монографія] / В. М. Брижко, М. Я. Швець, В. С. Цимбалюк ; Акад. прав. наук України ; НДЦ прав. інформатики. — К., 2007. — 233 с.

¹²⁷ Цимбалюк В. С. Методологія інформаційного права як комплексної галузі юридичної науки (засадничі, принципів положення) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 3 (15). — С. 40–51.; Цимбалюк В. С. Інформаційне права (основи теорії і практики) / В. С. Цимбалюк. — К. : « Освіта України », 2010. — 388 с.; Цимбалюк В. С. Методологічні аспекти щодо державної політики кодифікації інформаційного законодавства. / В. С. Цимбалюк // Становлення інформаційного суспільства в Україні: економіко-правовий аспект : матеріали науково-практичного круглого столу, 12.05.2011 р. — Ірпінь : НУДПС, 2011. — С. 226–230.

Щодо позитиву від інформатизації, то тут не бракує робіт, тому надбання цих досліджень ми використаємо нижче при аналізові засад формування ДІП, особливо в контексті реалізації положень кібербезпекової політики. Однак певним явищам негативного характеру, які мають бути враховані при виробленні засад ДІП, слід відвести особливу увагу. Причому наше завдання полягає не лише у тому, щоб перерахувати відомі істини, а у тому, щоб достеменно віднайти коріння формування даних чинників, скласти так званий філософський профіль даної картини. Адже за деякими проявами в інформаційній політиці насправді стоїть хибне тлумачення їх природи, плутанина у поняттях форми та змісту, динамічних та статичних складових. Ілюстрація не-виразності багатьох спроб надати визначення поняттю «державна інформаційна політика» була нами здійснена вище. Без цього правильне сприйняття інформаційної політики є неповним і не може бути адекватно презентовано в рамках концептуального законодавчого акта, в якому і має бути оформлена.

Нині багато дослідників звертають свою увагу на девальвацію традиційних уявлень про державний суверенітет, адже держава не завжди абсолютно самостійна у прийнятті тих чи інших важливих для неї рішень. Існування наднаціональних органів зумовлює формування наднаціональної юрисдикції. Так, наприклад, при вступі до ЄС держави, передаючи деякі повноваження до ЄС, фактично спричинюють часткову втрату власного суверенітету. Добре це чи погано? Відповідь на це питання можемо знайти в одній з небагатьох відвертих праць на цю тему *О. В. Тюріної*, яка зазначає, що Європейський Союз виступає міждержавним інтеграційним утворенням, який охоплює у своїй юрисдикції економічну, політичну та правову інтеграцію. Зокрема стосовно правової інтеграції дослідниця зазначає, що принцип прямої дії (безпосередність застосування) означає, що правові акти ЄС не потребують ратифікації чи імплементації державами-членами, тобто правові норми ЄС безпосереднім (прямим) чином накладають на суб'єктів права ЄС права та обов'язки, що встановлює безпосередній зв'язок суб'єктів права ЄС (і насамперед громадян ЄС) з Європейським Союзом. Даний принцип частково був сформульований в установчих договорах і опрацьований у судовій практиці Європейського Суду. Визначені принципи за своєю природою функціональні, оскільки визначаючи головні засади функціонування пра-

вової системи ЄС, встановлюють її співвідношення з національними правовими системами держав-членів¹²⁸.

З огляду на сучасні реалії додамо, що дана юрисдикція зараз значно поширилася і вже охоплює соціальну, екологічну та інформаційну інтеграцію. За таких умов часткової втрати суверенітету, послуговуючись методологією минувшини, можна говорити про те, що насправді ЄС перетворилося на наддержавне утворення, метою якого є консолідація у своїй руках владних повноважень і формування політики в країнах, фактично минаючи національні уряди.

Але ж насправді коріння такої помилковості в мисленні зумовлені невикористанням *аксіологічного підходу*, за допомогою якого і формуються ті цінності, заради яких дане утворення власно і було сформовано. Відтак, розуміючи дуалізм таких категорій, як форма і зміст, а також, розуміючи апріорну істину про те, що форма виступає організаційним оформленням явища і є категорією статичною, а зміст — є варіативним і динамічним, оскільки корелює від часово-просторового формату існування форми, доходимо висновків.

Держава виступає непорушною та найбільш ефективною формою організації інформаційного суспільства. Для успішного її розвитку як системи постає потреба в реалізації державної політики, у тому числі державної інформаційної політики, яка виступає змістом державо- і правотворчих процесів всередині та ззовні держави. Держава, не змінюючись за формою, змінюється змістовно: концепції лібералізму та людиноцентризму, постмодернізму та постструктуралізму змінюють вектор державної політики, а відтак і спрямованість діяльності її інститутів, у тому числі громадянських, наповнюють новим змістом процес інформаційної взаємодії. Саме тому в європейських країнах дані ідеї набули поширення, і політика держав ЄС спрямована на реалізацію, передусім, інформаційних прав і свобод конкретної людини.

Це чинить вплив і на інформаційну політику, яка здебільшого покликає створювати умови для вільного та безпечного інформаційного розвитку людини, долучення її до найновіших здобутків глобальної інформаційної цивілізації. Відтак ми проілюстрували необхідність занурення до філософії лише з метою відокремлення нашого уявлення про

¹²⁸Тюріна О. В. Основи права Європейського Союзу : [навч. посібник] / Оксана Володимирівна Тюріна. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — 100 с.

світ, яке обмежено можливостями пізнання — категоричний імператив *Канта*, і того, що лежить за межами нашого пізнання і становить світ трансцендентного.

Адже буттєвість держави та іманентність її ознак як цілісного утворення не змінюються залежно від змісту її наповнення. Можемо сповідувати різні політичні погляди — від анархічних та охлократичних до шовіністичних чи демократичних, але ці погляди лише відбиватимуть різні змістовні елементи, так би мовити, наповнення цілісного утворення, яким виступає держава.

Аналогічні міркування можемо будувати і щодо втрати самоідентифікації народами та етносами, штучного насадження зневаги до націоналізму та патріотизму, просування ідеї неспроможності держави щодо регулювання нинішніх суспільних відносин в епоху глобалізації, втрати національної ідентичності через агресивну транскультурацію, запровадження інформаційних моделей системних та структурно-функціональних трансформацій, спрямованих на формування керованої ззовні інформаційної політики тощо. Причому слід відмітити, що дані процеси відбуваються паралельно із запровадженням адекватної ним методології дослідження. Одну з ключових ролей для зменшення ролі держави і державного впливу на суспільні відносини було покладено на синергетику, яка вивчає та пояснює причини самоорганізації у складних багатоальтернативних системах.

На противагу цьому, активну і принципову наукову позицію відстоює *В. С. Цимбалюк*, котрий вказує на необхідність застосування методології кібернетики, яка досліджує природу виникнення та розвитку детермінованих систем і пояснює необхідність державного регулювання соціальних систем, підвищення його ефективності за умови структурно-функціональних суспільних трансформацій¹²⁹.

У даному аспекті ігнорування інформаційної аксіології як одного з напрямів сучасної інформаціології слугуватиме конструктивним джерелом для вироблення ефективної державної інформаційної політики.

¹²⁹Цимбалюк В. С. Кодифікація інформаційного законодавства України. — дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». — Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» Міністерства освіти і науки України / Віталій Степанович Цимбалюк. — Харків, 2013. — 435 с.; Цимбалюк В. С. Інформаційне право : концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. — К.: «Освіта України», 2011. — 426 с.

Таким чином не буде порушено балансу між формою та змістом, адже законодавство саме по собі є лише формою виразу волі правлячої еліти і не завжди може відповідати саме національним інтересам. Причому на важливість застосування аксіологічного підходу у своїх публікаціях звертає увагу і один із теоретиків питань правової безпеки особи — А. М. Лобода [280].

Аксіологічна дефрагментація призводить до диференціації нерозривних категорій і відірваному аналізу окремішностей в поєднанні із зневажанням на системний зміст оточуючих процесів, їх органічного зв'язку із навколишнім середовищем.

3.4.3.1 Поняття аксіології

Звертаючись до аналізу *філософії та соціології аксіології* можна зауважити такі важливі моменти.

У докласичний період проблемами аксіології займалися Р. Лотце, А. Рітчль, Ф. Брентано. Роботи вчених сприяли становленню аксіології як самостійної дисципліни філософії. А вимога *Ніцше* щодо «переоцінки всіх цінностей» значно підвищила інтерес до даної теми.

Класична аксіологія включає:

- 1) *формальну аксіологію* — вивчає загальні закони ціннісних відносин (М. Шелер¹³⁰);
- 2) *матеріальну аксіологію* — досліджує структуру та ієрархію цінностей (Е. фон Гартман, Г. Мюнстерберг, М. Шелер);
- 3) *аксіологічну онтологію* — вивчає природу цінностей (В. Віндельбанд¹³¹, Н. Гартман, Х. Еренфельс, Г. Ріккерт, М. Шелер);
- 4) *аксіологічну феноменологію* — вивчає цінності як окремі феномени (Е. Гуссерль¹³²);

¹³⁰Шелер М. Избранные произведения / Шелер М. ; [пер. с нем. Денежкина А. В., Малинкина А. Н., Филлипова А. Ф.] ; под ред. А. В. Денежкина — М. : Гнозис, 1994. — 413 с.

¹³¹Виндельбанд В. Философия культуры : избранное [текст] / Вильгельм Виндельбанд : ; РАН, Ин-т научной информации по общественным наукам. — М. : 1994. — 350 с.

¹³²Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология: Введение в феноменологическую философию / Пер. с нем. — СПб.: Владимир Даль: Фонд Университет, 2004. — 399 с.; Гуссерль Э. Общее введение в чистую феноменологию / Пер. с нем. — М.: ДИК, 1999. — 353 с.

4) аксіологічну гносеологію — досліджує закономірності співвідношення цінностей та пізнання (В. Віндельбанд, М. Вебер, Г. Рікерт¹³³).

Посткласична аксіологія представлена роботами М. Хайдегера¹³⁴, Б. Рассела, Л. Віттенштейна, які критикували зазначену теорію. Певний внесок в розвиток сучасної аксіології зробили такі дослідники, як: Р. Ингарден, А. Дж. Афер, Н. Лоський. Причому, як зазначає В. К. Шохін, що основний масив літератури з аксіології нині приростає за рахунок прикладних досліджень популярного характеру і невисокого теоретичного рівня¹³⁵.

Також у науці є підхід, за якого дослідників, які вивчають аксіологію, умовно поділяють на дві групи. До *першої* належать ті, хто вважає цінності суб'єктивною категорією, яка визначається: через волю (Кант), емоційні акти переваги (Брентано), почуттів (Вундт, Іодль, Паульсен). До *другої* — які вважають цінності об'єктивною категорією, породженням чистої волі (Мюнстерберг, Ласк, Гуссерль, Коген), акт переваги (Шелер).

Цінності не виникають самі по собі, оскільки в них є лише значимість та змістовність: вони суть вимоги, звернені до волі, цілі поставлені перед нею, вони надають змісту діяльності.

Розгорнуте вчення про цінності здійснив Р. Г. Лотце, який намагався обґрунтувати істинність пізнання за допомогою поняття «об'єктивної значимості» логічних і математичних істин.

В іншого дослідника — В. Віндельбанда в якості цінностей виступають істина, добро і краса, а наука, правопорядок, мистецтво і релігія розглядаються як цінності-блага культури, без яких людство не зможе існувати¹³⁶. Будь-яка цінність виступає як ціль сама по собі, до неї прагнуть заради неї самої, а не заради матеріального інтересу, вигоди або

¹³³Виндельбанд В. Избранное. Дух и история / Виндельбанд В. — М.: Юристъ, 1995. — 687 с.; Виндельбанд В. Нормы и законы природы / В. Виндельбанд // Виндельбанд В. Избранное. Дух и история. — М., 1995. — С. 184–208; Виндельбанд В. Философия культуры : избранное / Виндельбанд В.; РАН ; Ин-т научной информации по общественным наукам. — М.: Ин-т научной информации по общественным наукам РАН, 1994. — 350 с.

¹³⁴Хайдеггер М. Бытие и время / Хайдеггер М.; [сост., пер., вступ. ст., комм. и указ. В. В. Библихин]. — М.: Республика, 1993. — 448 с.

¹³⁵Шохин В. К. Аксіологія / В. К. Шохин // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 1. — М., 2010. — С. 62–67.

¹³⁶Виндельбанд В. Избранное. Дух и история. — М.: Юристъ, 1995.

чуттєвої насолоди. Цінність — це не реальність, а ідеал, носієм якого є свідомість як джерело усіх норм.

Розглядаючи поділ цінностей на предметні та суб'єктні, зазначимо, що *предметні цінності* виступають явищами емпіричного та ідеального світу, являють собою об'єкти оцінки та приписів, тоді як *суб'єктні цінності* становлять спосіб та критерій цих оцінок. Зокрема до суб'єктних цінностей належать норми та приписи, які знаходяться винятково в ідеальній формі, тобто у суспільній свідомості.

Натомість предметною цінністю виступають безпосередньо норми інформаційного законодавства, які абстрактно мають бути більш наближеними до суб'єктних цінностей. Адже це впливає з того положення, що ідеальні предметні цінності та суб'єктні цінності існують у формі свідомості як однакові та схожі образи.

У реальності межа між предметними та суб'єктним цінностями інколи буває розмитою. На думку В. М. Жукова, держава і право також можуть розглядатися одночасно як предметні (матеріальні та ідеальні) і суб'єктні цінності: держава і право володіють предметною емпіричною цінністю (люди, територія, нормативні акти), предметною ідеальною цінністю (правосвідомість); суб'єктною цінністю (норма суспільної свідомості, що вимагає наявності й удосконалення держави і права)¹³⁷.

Аксіологія — 1) вчення про цінності, філософська теорія загальнозначимих принципів, які визначають спрямованість людської діяльності, мотивацію людських вчинків; 2) філософське вчення про природу цінностей та їхню роль в житті суспільства. Термін «аксіологія» було введено в науковий обіг у 1902 році французьким філософом П. Лані, а в 1904 році німецький філософ-націоналіст Е. фон Гартман подав аксіологію як одну з філософських дисциплін.

Звернення нашої уваги на формування інформаційної аксіології не є спонтанним бажанням філософізації чи то інформаційної політики, чи то інформаціології, а виступає логічним кроком до формування нової інформаціологічної парадигми. Звернення до аксіології є доцільним і з огляду на ту обставину, що формування ціннісних критеріїв розроблення інформаційної політики сприятиме чіткішому усвідомленню, надасть можливості щодо розуміння витоків та тенденцій

¹³⁷ Жуков В. Н. Введение в юридическую аксиологию // В. Н. Жуков / Государство и право. — 2009. — № 6. — С. 20–31.

розвитку даного процесу, коли інформація починає визначати долю держав і націй, а захист персональних даних, за влучним виразом пана *Касперського* — відомого розробника Антивірусу Касперського — перетворюється на міф. Відтак проголошені та реальні цінності є різними за своїм змістом, натомість зберігають форму і відповідно мають і надалі визначати основи політики держави.

Нині одним із найважливіших завдань української інформаційно-правової науки, на наше переконання, виступає розроблення її методологічних проблем. Причому в найбільш загальному плані на дані питання звертають увагу і в теорії права¹³⁸. Тому можемо припустити, що це стосується також інформаційної політики, яка не досліджувалась з позицій інформаційно-правової науки.

Зараз інформаційне право гостро відчуває потребу у методологічних роботах, які стали б наслідком напрацювань наукових шкіл, а не лише віддзеркалювали певну суб'єктивну позицію окремих дослідників, яка почасти може бути зашореною його власним баченням і спиратися на його поодинокі, зумовлене бідним методологічним багажем знань, бачення розв'язання системних проблем.

Цілком імовірно, що значний масив аналізованої інформації є неможливим для осягнення в рамках однієї роботи (дослідження одного автора), тому ми і порушуємо питання про необхідність інституціоналізації в рамках інформаційно-правової науки наукових шкіл з інформаційного права, в тому числі заснування методологічної школи, в рамках якої мають розвиватися гносеологічні, епістемологічні, методологічні, онтологічні, аксіологічні, антропологічні, праксеологічні, ідео-

¹³⁸Козюбра М. І. Проблеми методології теорії держави і права в умовах політичного та ідеологічного плюралізму // Проблеми правознавства. — 1992. — Вип. 53. — С. 3–7. ; Рекомендації міжнародної науково-теоретичної конференції «Проблеми методології сучасного правознавства» // Вісник Академії правових наук України. — 1997. — № 1. — С. 151–152. ; Селиванов В. Проблема методологічної обґрунтованості вітчизняного правознавства та юридичної практики // Право України. — 1998. — № 12. — С. 34–43. ; Козловський А.А. Право як пізнання: Вступ до гносеології права. — Чернівці, 1999. — С. 7. ; Шемшученко Ю.С. Юридична наука на межі століть // Правова держава: Щорічник наукових праць. — Вип. 11. — К., 2000. — С. 3–7. ; Рабінович П.М. Трансформація методології вітчизняного праводержавознавства: досягнення і проблеми // Юридична Україна. — 2003. — № 1. — С. 20–25. ; Тацій В.Я. Методологічні проблеми правової науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави // Методологічні проблеми правової науки. Матеріали міжнарод. наук. конф. Харків, 13–14 грудня 2002 р. — Х., 2003. — С. 3–12.

логічні, правові та інші, важливі для розвитку інформаційного права, аспекти даної проблеми.

Наступним етапом нашого дослідження буде з'ясування змісту *поняття цінностей*.

3.4.3.2 *Поняття цінностей*

У загальному плані під **цінностями** розуміють явища дійсності (факти ідеального та матеріального світу), які мають те чи інше значення для суспільства, його груп або окремих людей.

Цінності становлять ідеальний каркас, форму, яка визначає параметри діяльності людей у будь-якій сфері. Руйнування базових цінностей тієї чи іншої соціальної системи призводить до її загибелі, рідше до радикальної трансформації даних інститутів. Однією з ключових категорій при вивченні цінностей виступає категорія «*сенс*» — надання цілісності якій-небудь речі, встановлення її місця в загальній системі буття. Сенс не належить до самої речі, натомість привноситься до неї людиною. В інформаційному просторі через безліч інформації можемо говорити про те, що для одних осіб різна інформація має різний сенс, зміст. Та сама інформація може мати різний сенс і для однієї людини. Сенс — категорія, що може бути застосована лише до людського буття, адже зміст є необхідним лише для людини. Хоч би як намагалися мавпам пояснити користь використання комп'ютерних технологій для вивчення стиглості бананів, вони цього не зрозуміють, оскільки тварини не здатні бачити сенс у тих чи інших речах. Сенс є необхідним людині для того, щоб зрозуміти своє призначення в цьому світі, визначити власне місце у світобудові. Сенс надає людині завершеності у формуванні мети діяльності, упорядковує її діяльність, формує системи взаємозалежностей. Пошук сенсу життя є вродженою якістю людини як розумної і моральної істоти.

Тому необхідність здійснення виваженої ДПП обумовлена тією обставиною, що практичні висновки про відсутність сенсу в діяльності державних інституцій, беззмістовність державної політики, її спрямованість лише на обслуговування інтересів правлячої меншості деструктивно впливають на світогляд людини, на її віру в необхідність та ефективність діяльності державних інституцій, підривають її моральні сили.

Цінності виникають внаслідок свідомо-вольового засвоєння людиною дійсності, це певне суб'єктивне ставлення людини до світу. Отже, цінності слугують способом набуття людиною сенсу.

Цінності чинять значний вплив на формування інформаційної культури. Цінності лежать в основі інформаційної культури, оскільки становлять собою модель бажаного, яка реалізується в культурі. Ціннісні настанови, акумулюючи досвід попередніх поколінь, визначають основоположні властивості культури і вектори її розвитку. На думку В. М. Жукова, *цінності* — один із глибинних і найбільш статичних елементів свідомості і підсвідомості, що обумовлює стабільність, консерватизм самої культури. Цінності поєднують різні елементи культури до єдиного цілого, інтегрують людей до монолітної соціальної спільноти. Причому, в цьому процесі значну інтегруючу роль відіграють такі цінності, як держава і право¹³⁹.

Важливим дослідницьким завданням виступає встановлення ієрархії тих чи інших цінностей, адже від цього залежить визначення не лише інформаційних інтересів, а й пріоритетів в їх реалізації, що відповідно впливатиме і на формування та етапність ДІП.

Встановлення ієрархії цінностей передбачає розподіл їх залежно від ступеню значимості для людини. Класифікація цінностей — це світоглядний вибір, відповідно до якого цінності можуть поділятися на вищі та нижчі, абсолютні та відносні, іманентні та трансцендентні тощо.

Одну з найбільш ґрунтовних класифікацій розробив *М. Шелер*, відповідно до положень якої усі вони поділяються на основні чотири групи:

- 1) *духовні цінності* — результати діяльності людини у сфері етики та естетики і пізнання, що знаходить свій вияв у цінностях культури;
- 2) *вітальні цінності* — прояв життя як психічного та біологічного феномена;
- 3) *релігійні цінності* — цінності, пов'язані зі Богом;
- 4) *чуттєві цінності* — сприймають завдяки органам чуття¹⁴⁰.

Намагання розкрити зміст інформаційних цінностей, не виходячи за рамки інформаційного права, може призвести до однобічності та

¹³⁹Жуков В. Н. Введение в юридическую аксиологию // В. Н. Жуков / Государство и право. — 2009. — № 6. — С. 20–31.

¹⁴⁰Шелер М. Избранные произведения / М. Шелер. — М., 1994. — С. 323–328.

догматизму. Пропонований Шелером формалізм допомагає через співставлення категорій *сенсу та сутності, форми та змісту* наблизитися до коректного розуміння призначення інформаційної політики. Адже українська державність у тій чи іншій формах нараховує вже тисячоліття, протягом яких змінювалися форми держави (давньоруська держава, козацька держава, гетьманська держава, УНР, УРСР, незалежна Україна). Проте за даного випадку українська державність виступає цінністю вищого порядку, ніж її форма. Так само як і самобутність українського народу, його багатовікові культурні традиції виступають за змістом цінністю більш фундаментальною, ніж українське право. Адже, як влучно зазначив А. А. Козловський, виконуючи функцію засобу організації й упорядження суспільних відносин, право потребує врахування адекватної інформації про ці відносини, тобто передбачає певну сукупність пізнавальних операцій як умови релевантності предмета регулювання. Невідповідність правових норм реальному стану й тенденціям розвитку суспільних відносин є основною причиною їх неефективності й очевидним наслідком недосконалості пізнавальних процедур, які супроводжують процеси законотворчості. Отже, право як соціальний інститут завжди є наслідком відповідних пізнавальних процесів, які відбуваються в суспільстві на всіх його рівнях. Воно є специфічним породженням соціального пізнання настільки ефективним, наскільки ефективним, з методологічного погляду, воно реалізується в суспільстві¹⁴¹.

Звернення нами уваги на даний філософський аспект цієї проблеми, зокрема здійснення спроби формалізувати інформаційну аксіологію, обумовлено розпливчастістю розуміння таких категорій, як *форма та зміст*. Зміст становить собою рухомий бік цілого, тоді як форма вирізняється статичністю, фіксує стійкі зв'язки. Навіть ще неокантіанці дійшли висновку про те, що цінності є вічними й абсолютними за своєю формою, натомість змінюваними щодо свого змісту. За даного випадку така теза базується на розумінні категоричного імперативу Канта, який мав наперед визначений формальний характер, а зміст визначався конкретними історичними умовами.

¹⁴¹Козловський А. А. Гносеологічна природа права (філософсько-правовий аналіз) : дис. ... доктора юридичних наук, спец. : 12.00.12 «Філософія права» / А. А. Козловський.— Чернівці, 2000. — 464 с. — С. 4.

Наступним елементом наукового аналізу виступає питання *співвідношення загальнолюдських і національних цінностей*, що закладає підвалини для подальшого виділення та формування окремої категорії цінностей — інформаційних цінностей.

3.4.3.3 *Співвідношення загальнолюдських та національних цінностей*

У цьому аспекті знову ж таки стикаємося із необхідністю занурення до аксіології, в рамках якої досліджується проблема визначення загальнозначимих, національних та загальнолюдських цінностей.

Відомим є факт розбіжності цінностей різних народів. Це ставало причиною конфліктів різного роду інтенсивності, від торгових воєн до звичайних воєнних конфліктів.

Так, з історії відомо, що цінності західно-європейського суспільства побудовані на дбайливому ставленні до прав і свобод людини та громадянина, сприйнятті людини як унікальної і моральної істоти, через що демократія сприймається як органічний режим правління. Натомість в більшості інших країн, наприклад Східної Європи, людина сприймалася лише частиною чи гвинтиком державного механізму, звідси і бездарне ставлення до особистості, зневага до прав і свобод людини, а відтак і органічне сприйняття народом різних авторитарних режимів.

Кантівська етика стала відірваною від життя через аморфність категоричного імперативу *Канта* «Вчиняй так, щоб максима твоєї волі могла водночас мати силу принципу всезагального законодавства».

Нині більш успішним визнається те законодавство, яке поєднує в собі елементи законодавств інших країн, оскільки це дає змогу: з одного боку, ефективно регулювати суспільні відносини всередині країни з урахуванням потреб та інтересів конкретної нації, а з іншого, — вбираючи елементи інших законодавств, удосконалювати власний зміст, пристосовуючи його до розуміння і текстуального наближення до аналогічних актів інших країн. Таким чином, нормативні цінності стають наслідком реалізації концепції формування загальнолюдських цінностей і оптимізоване законодавство у цьому сенсі виступає своєрідним взірцем трансформації цінностей і їх нормативного закріплення.

Тому впевнено можемо констатувати, що одним із критеріїв якості оптимізації і гармонізації законодавства виступає рівень збільшення нормативно закріплених спільних загальнозначимих цінностей.

Проте, сучасні дослідники і донині вказують на несформованість парадигмального уявлення про загальнозначимі цінності. Логічна суперечність і гіпотеза одвічної недосяжності даного ідеалу полягає у тому, що наявність загальнозначимих і загально визнаних цінностей не обов'язково передбачає, що дані цінності є загальнолюдськими. Цінності можуть бути загально визнаними, але при цьому стати причиною конфліктів. Наприклад, реалізація державної інформаційної політики є напрямом гарантування реалізації цінностей, натомість, якщо для деяких країн така політика обмежуються захисними та забезпечувальними заходами, то, наприклад, США проводять активну інформаційну політику, включаючи інформаційні війни, кібершпигунство, здійснення інформаційних операцій, а також інші різноманітні форми активного інформаційного протиборства. Тож відстоювання загальнозначимих за формою цінностей, за змістом може набувати конфліктних ракурсів і ставати на перепоні досягнення консенсусу.

Так само як і *захист прав людини*. З одного боку, держава піклується про забезпечення та створення умов для всебічного розвитку та реалізації інформаційних прав, а з іншого, вживаючи такі заходи, сама може порушувати інформаційні права, оскільки обмежує діяльність індивіда в інформаційному просторі, зокрема встановлюючи різного роду обмежувальні режими на оперування з інформацією. Проте, якщо в сучасних умовах приматом інформаційної політики зробити універсальні та загальнолюдські цінності, як-то: любов, милосердя, співчуття тощо, то така політика, заснована на цих постулатах, в умовах глобалізації інформатизації та становлення глобального інформаційного простору, створення кібервійськ в окремих країнах призведе до колапсу держави і повної незахищеності власних громадян, безконтрольним застосуванням маніпулятивних інформаційних технологій, втратою інформаційного суверенітету тощо.

У даному контексті схвально ставимось до появи такого документа як Національна стратегія у сфері прав людини, відповідно до якої основними завданнями в інформаційній сфері щодо прав людини виступають:

- забезпечити належне функціонування суспільного мовлення;

- додержання принципів ідеологічної багатоманітності, впровадження інформаційної політики захисту і протидії інформаційній війні, недопущення мови ворожнечі;
- забезпечити свободу діяльності засобів масової інформації, що включає, зокрема, свободу редакційної політики, прозорість інформації стосовно власності і джерел фінансування засобів масової інформації, **захист** професійної діяльності та безпеку журналістів;
- реформувати друковані засоби масової інформації державної та комунальної форм власності, обмежити до необхідного мінімуму державне регулювання діяльності засобів масової інформації;
- розмежувати діяльність офіційних друкованих видань державних органів, органів місцевого самоврядування та інших засобів масової інформації;
- гарантувати право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, обмеження здійснення цих прав встановлюються виключно законом і є необхідними в демократичному суспільстві для забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для **захисту** репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;
- уживати заходи щодо забезпечення надання інформації людям із інвалідністю у максимально доступній для них формі;
- створити умови для вільного розвитку особистості, зокрема, шляхом реформування системи освіти в Україні;
- забезпечити ефективний доступ до інформації, у тому числі публічної інформації;
- забезпечити систему гарантій доступу кожного до інформаційних ресурсів, зокрема до мережі Інтернет¹⁴².

Так само можна ставитися і до такої цінності, як *безпека*. Наприклад, В. Н. Жуков¹⁴³, з одного боку, *справедливо зазначаючи, що загаль-*

¹⁴² Національна Стратегія у сфері прав людини : Указ Президента від 25 серпня 2015 року № 501/2015 // Урядовий кур'єр від 02.09.2015 — № 160.

¹⁴³ Жуков В. Н. Введение в юридическую аксиологию // В. Н. Жуков / Государство и право. — 2009. — № 6. — С. 20–31.

новизнані цінності, які об'єднують людей, є загальнолюдськими і є рідкістю, з іншого — неточно вказує на те, що безпека виступає однією з таких загальнолюдських цінностей.

Після оприлюднення інформації Е. Сноудена, вже ні у кого не викликає сумнівів, що безпека США даною країною вважається найвищою для неї соціальною цінністю — максимом цінностей, навіть вищою за міжнародну та регіональну безпеку. Тому інколи забезпечення безпеки для США перетворюється на загрозу небезпеки для інших країн, іншими словами: забезпечуючи власну безпеку і дбаючи про збереження та захист власного способу життя, національних інтересів, США фактично винищують незгодних з їхньою позицією. Застосування положень інформаційної аксіології уможливорює дійти висновку: **що вищий рівень безпеки для США, становить нижчий рівень безпеки для світу.** Відтак, загальнолюдська цінність безпеки не може стати об'єднувальною, оскільки за формою безпека розуміється усіма однаково, а ось за змістом заходів, що вживаються, — ні.

Отже, доходимо до формування нової категорії «інформаційні цінності».

3.4.3.4 Інформаційні цінності

Окрема наукова увага на даному етапі дослідження має бути зосереджена на формуванні *інформаційних цінностей*.

Вище було продемонстровано, що формування інформаційного суспільства, стрімкий розвиток ІКТ потребують оновлення стратегії формування основ державної інформаційної політики. Тому доволі гостро виступає питання про виділення окремого виду цінностей — **інформаційних**.

Критерієм окреслення даного виду цінності виступає сфера людської діяльності, яка породжує власні предметні та суб'єктні цінності. Будь-яка річ, що входить до складу суб'єкт-об'єктних відносин, стає цінністю. Суб'єкт-об'єктні відносини виникають в рамках інформаційної діяльності, яка відповідно до діяльнісного підходу являє собою цілепокладаюче освоєння людиною інформаційної дійсності.

Принциповим моментом виступає те, що ціннісно значима річ повертається до людини тієї стороною, яка її цікавить в ході того чи ін-

шого виду діяльності. Наприклад, при здійсненні реалізації інформаційної політики:

- як *інформаційна цінність* — інформаційне суспільство становить інформаційну цінність, яку надає ІС у зв'язку з новими можливостями доступу до інформації та реалізації громадянами своїх інформаційних прав;
- як *економічна цінність* — в якості елемента формування е-комерції та е-торгівлі;
- як *державна цінність* — в якості елемента е-урядування;
- як *соціальна цінність* — в якості елемента реалізації концепції е-майбутнього;
- як *правова цінність* — в рамках правового регулювання державної інформаційної політики, формування інформаційного законодавства, уконституювання правових феноменів в інформаційній сфері тощо.

Базовими інформаційними цінностями виступають: інформація, інформаційне суспільство, держава і право, але не рівність, справедливість або свобода. Інформація, інформаційне суспільство, держава й інформаційне право як емпіричні та ідеальні даності є самодостатніми та автономними в якості інформаційних цінностей, вони виступають основою самих себе.

Етичні цінності, на кшталт, рівності, справедливості та свободи набувають інформаційно-правового змісту лише в контексті інформаційного суспільства, реалізації державної інформаційної політики, застосування норм інформаційного права або інформаційно-правового регулювання.

Поза контекстом ДІП неможливо говорити про інформаційний зміст даних етичних категорій. Вони є родовими і набувають свого змісту лише в кожній конкретній сфері, інтегруючи її специфіку. Лише така постановка питання дозволяє при філософському осмисленні проблем інформаційної аксіології лишатися на конкретних позиціях без занурення до беззмістовних абстракцій.

І в даному аспекті ми солідаризуємось із позицією *В. Н. Жукова*, який також позбавлений ілюзій щодо визнання справедливості, рівності та свободи універсальними загальнолюдськими цінностями, які визначають зміст та сенс діяльності людини в будь-якій сфері життєдіяльності. У даному контексті ми не пристанемо до позиції визнаних

теоретиків права *Н. Н. Алексєєва* та *В. С. Нерсесянца*, які догматизують власне вчення, перетворюючи дані цінності, за влучним виразом *В. Н. Жукова*, на «юридичний фетишизм», погляд юриста-догматика, який нічого не бачить і не хоче бачити поза правом¹⁴⁴.

Інформаційна політика виступає для держави містком між життям держави як організмом і смертю — колапсом держави. Звідси і пропонований нами органічний підхід до визначення ДІП, поданий при формуванні матриці наукових підходів до визначення поняття ДІП. Будь-які інформаційні цінності є вторинними щодо життя та смерті, адже для людини завжди найвищою цінністю буде її життя і смерть, і в постійному прагненні і боротьбі відбувається утвердження життя, його збереження.

Отже, відповідно до висловленої вище позиції проаналізуємо такі базові інформаційні цінності: *інформаційне суспільство та інформаційні права*. А прикінцевим етапом стане аналіз такої етичної цінності, як *справедливість* з позицій окремої теорії справедливості, розробленої *Дж. Ролзом*.

3.4.4 Інформаційне суспільство як цінність

Чи можна вважати інформаційне суспільство або суспільство знань благом або певною соціальною цінністю?

Гадаємо, що за формою так, адже інформаційне суспільство — суспільство, де виробництво, споживання та розповсюдження інформації засновані на використанні інформаційного ресурсу як фактора підвищення ефективності суспільного виробництва.

На думку *І. В. Арістової* *інформаційне суспільство* — це громадянське суспільство з розвиненим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях та технологіях зв'язку¹⁴⁵. В

¹⁴⁴Жуков В. Н. Введение в юридическую аксиологию // В. Н. Жуков / Государство и право. — 2009. — № 6. — С. 20–31.

¹⁴⁵Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізації в діяльності органів внутрішніх справ: організаційно-правові засади : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / Ірина Василівна Арістова. — Х., 2002. — 477 с.; Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : [монографія] / За заг. ред. д.ю.н., професора О.М. Бандурки. — Х. : УВС, 2000. — 368 с. — С. 50.

основі даного суспільства лежить можливість: знаходити, виробляти, обробляти, перетворювати, поширювати та використовувати інформацію з метою отримання й застосування необхідних для людського розвитку знань. Це суспільство спирається на концепцію суспільства, яке сприяє розширенню прав і можливостей, що включає до себе поняття численності, інтеграції, солідарності та участі. Як підкреслюється у відповідній доповіді ЮНЕСКО, поняття «суспільство знання» ширше та ефективніше сприяє розширенню прав і можливостей, ніж поняття «технології» та «доступ до зв'язку», що доволі часто знаходиться у центрі дискусії з питань інформаційного суспільства. Створення суспільства знань відкриває шлях до гуманізації процесу глобалізації. Суспільства знань — це суспільства, джерелом розвитку яких є власне різноманіття й власні здібності¹⁴⁶.

Інформаційне суспільство, на думку К. А. Гуцал, — суспільство, у якому вирішальну роль виконує придбання, опрацювання, зберігання, передавання, розповсюдження, використання інформації та знань, зокрема, за допомогою інтерактивної взаємодії і технічних можливостей, що постійно вдосконалюються. Інформаційне суспільство має власну концепцію розвитку, яке висуває на перший план нову галузь — інформаційну індустрію, пов'язану із виробником інформаційних технологій, методів та технологій виробництва знань, найважливішими складовими яких стають усі види інформаційних технологій особливо телекомунікацій у період глобалізації [150, с. 91].

Однак на думку Ж. Дельоз, *інформаційне суспільство* — це суспільство контролю, сфера влади в якому — фіксація кожного елемента соціальної системи у відкритому просторі в кожний конкретний момент. Суспільство будується за моделлю мережевої корпорації, що перебуває у процесі постійної модуляції, як власно і система соціальних мотивацій, примусів та стимулів [151].

Для того, щоб наблизитися до розуміння цінності інформаційного суспільства, слід проаналізувати його основні ознаки. Хоча такий детальний аналіз виходить за межі предмета дослідження, проте наведемо одне з репрезентативних визначень та класифікацій з подальшою його контекстуалізацією відповідно до нашого дослідження.

¹⁴⁶ Арістова І. В. Методологічні засади розбудови суспільства знань / І. В. Арістова // Правова інформатика. — № 3(19). — 2008. — С. 10–17.

Питанням розгляду та докладного аналізу визначень понять та ознак інформаційного суспільства приділялася значна увага, проте конкретні пропозиції щодо розгляду інформаційного суспільства як цінності особливо стосовно методології реалізації даного наукового завдання у комплексі не знайшли свого адекватного відображення.

На думку *Б. Кристального*, до основних **ознак інформаційного суспільства** можна віднести такі:

- кожний член суспільства має можливість своєчасно та оперативно отримувати за допомогою глобальних інформаційних мереж повну та достовірну інформацію будь-якого виду та призначення, з будь-якої держави при перебуванні у будь-якій частині географічного простору;
- реалізується можливість оперативної, практично миттєвої комунікації не тільки кожного члена суспільства, а й певних груп населення з державними та суспільними структурами незалежно від місця проживання;
- трансформується діяльність ЗМІ за формою створення та поширення інформації, розвивається та інтегрується до інформаційних мереж цифрового телебачення. Формується нове середовище — мультимедіа, у якому поширюється також інформація із традиційних ЗМІ;
- зникають географічні та геополітичні кордони держав у рамках інформаційних мереж, відбувається «зіткнення» та «ламання» законодавства країн [153].

Якщо аналізувати першу ознаку, то можливість отримання повної і достовірної інформації виступає загальнозначимою та універсальною цінністю, але у змістовному, матеріальному плані — отримання інформації є процесом відносним, адже отримати можна не будь-яку інформацію, а лише ту, яка міститься, наприклад, в Інтернеті. Тобто факт отримання інформації не означає, що реципієнт отримав належну інформацію, яку він шукав, тут головним виступає рівень оцінювання ним того, що він отримав, вкладення змісту в дану інформацію або в сам інформаційний процес її отримання. Так само можемо аналізувати і наступні дві ознаки. Адже цифрове телебачення, інформатизація всіх сфер суспільного буття — змістовні цінності інформаційного суспільства.

Однак стосовно четвертої ознаки про зникнення кордонів та зіткнення законодавств різних країн — можемо висунути гіпотезу про

те, що дана ознака не здатна характеризувати інформаційне суспільство як цінність. Оскільки формування законодавств і алгоритмізація правотворчого процесу призводить до уніфікації вже не лише форми, — глобального інформаційного суспільства, — а й до уніфікації змісту його формування. Таким чином, відбувається позбавлення самобутності та неоднаковості, перетворення різнорідного суспільства на однорідний уніфікований соціум, який об'єднаний спільними, але одними цінностями, а головне — позбавлений можливості альтернатив обрання засобів та способів їх досягнення.

3.4.5 Інформаційні права як найвища соціальна цінність

Ключовим концептом в рамках застосування аксіологічного підходу до вивчення державної інформаційної політики виступає поняття «інформаційні права». Через це постає потреба у з'ясуванні їх значення для ДІП.

Інформаційні права — такі суб'єктивні права, на володіння якими може претендувати кожна людини поза обставин. Вони становлять першооснову ДІП, оскільки є суть онтологічного зв'язку між владою і справедливістю, відтак реалізація ДІП базується на тих постулатах, що вона не має залежати від суб'єктивної волі правлячої еліти, а базуватися на принципах справедливості. Сучасний розвій інформаційної цивілізації є доказовим і визначальним, десь навіть епохальним і поворотним моментом в розвитку людства, адже бурхливий РІС остаточно довів цінність інформаційних прав і свобод людини, безумовну перемогу на даному історичному етапі розвитку інформаційного суспільства над іншими видами суспільств.

Інформаційні права становлять опосередковані принципами інформаційної справедливості моральні та етичні критерії, на яких має базуватися державна інформаційна політика. Відтак розгляд інформаційних прав суто з юридичних позицій значно редукує зміст даного поняття, звужуючи його до нормативно-оціночного боку, схилиючи шальки терезів до вузького нормативізму. Інформаційні права перебувають у самому центрі концептів сучасної інформаціології та інформаційного права.

За своїм змістовним навантаженням інформаційні права визначають межу інформаційного простору, яке забезпечує кожній люди-

ні умови для її самореалізації, тобто простір її особистісної автономії. Інформаційна цивілізація тим і вирізняється з-поміж інших, що надає можливостей для більшої та творчої самореалізації людей із різними здібностями, а також розвитку окремих суспільств до бажаного рівня. Адже сьогодні наявність доступу до Wi-Fi надає вільну можливість доступу до Інтернету, тобто фактичне бажання того чи іншого маленького населеного пункту, чи то села, чи маленького містечка бути долученим до здобутків інформаційної цивілізації не потребує перебування в центрі інформаційних подій, а лише потребує політичної волі на місцях.

У цих наукових дискусіях впливає ще одне важливе поняття «автономії». У Канта, **автономія** — здатність бути господарем самому собі, тобто жити не за чужими, ззовні заданими правилами та інструкціями, а за своїми власними принципами. Причому у формі моральної та утилітарної автономії він протистоїть патерналістським ідеям «примусового удосконалення» і «примусового оцифрування», «примусової інформатизації», «примусової євроінтеграції» або ж навпаки «примусової русифікації». На противагу примусовості через поняття автономії відстоюється свобода як безумовна цінність і одно-єдине за Кантом природжене право.

Події в Україні наприкінці 2013 початку 2014 рр. засвідчили, що інформаційний простір України не володіє автономією у розумінні Канта, більше того, відсутність автономії навіть в інформаційному просторі призводить до більш глобальних і негативних наслідків: залякування з боку представників іноземних держав представників органів державної влади України, відвертий тиск на прийняття рішення органами влади України, погрози санкціями і позбавлення віз, блокування рахунків. Відтак відсутність автономії в інформаційній сфері чинить вплив на усі найбільш важливі сфери життєдіяльності.

Недарма в епоху Просвітництва природні права називалися невідчужуваними, святими, оскільки виражали суть їх самоцінності та безумовної значимості. Доцільно навести різноманітні інтерпретації інформаційних прав:

- *натуралістична*: фіксує розуміння інформаційних права як таких індивідуальних правомочностей, які існують до і незалежно від будь-яких людських та державних встановлень, від усієї практики позитивного права;

- *секулярна*: інформаційні права є безумовними і неоспорюваними, надюрідичними;
- *автентична*: інформаційні права є невідчужуваними, тобто ніхто і ніколи не може у людини їх відібрати, у тому числі сама людина не може від них відмовитися.

Традиційно, інтерпретуючи ліберальну традицію¹⁴⁷ інформаційні права можна розуміти як такі права індивідів, які надають їм можливість захищатися від інформаційних посягань на їх свободу з боку державних інституцій, а також екстремістських та терористських угруповань, які, вчинюючи злочини, підштовхують і зумовлюють уведення та запровадження жорсткіших, ніж зазвичай, правових режимів щодо інформації. Події на так званому Євромайдані засвідчили, що в Україні яскраво представлено саме ці три сили:

- 1) *органи державної влади*, які втілюють власні воління за допомогою класичного методу: методу примусу за допомогою відповідного апарату;
- 2) *опозиція*, яка презентує волю народу щодо незгоди з діями уряду, натомість пропагує мирний шлях і дію винятково в рамках закону;
- 3) *екстремістські та фашистські групи неонацистського трактування*, які некеровані ані владою, ані опозицією (принаймні відкрито про це невідомо), які намагалися стати самостійним гравцем на політичній арені України.

Тому ми виступаємо за розширене тлумачення ліберальної формули «громадянин проти влади», яке виражає антиавторитарний зміст інформаційних прав, але по суті несе інтенціонально негативний зміст: «захист від», а їх суворе забезпечення є безумовною вимогою сучасної епохи. Натомість ми пропонуємо формулу «громадянин разом із тими, хто допомагає реалізувати їхні права». Влада не завжди є причиною обмежень прав. Одним із завдань терористських угруповань є збільшення реакції держави щодо решти громадян, звуження їхніх інформаційних прав. Таким чином досягається одна з головних цілей тероризму: напруженість у суспільстві, ескалація напруги і збільшення рівня ентропії.

¹⁴⁷ Философский словарь по правам человека / Нац. ин-т по правам человека ; Уральский гос. ун-т им. А. М. Горького ; Уральская гос. юрид. акад. ; Гуманитарный ун-т ; [ред. Совет : А. В. Гайда (предс.)]. — 2-е изд., испр. И доп. — Екатеринбург : Изд-во АМБ, 2007. — 712 с. — С. 354–359.

Натомість зміст інформаційних прав є набагато ширшим за ліберальне трактування. Адже суб'єктами інформаційних відносин, а отже, і їх творцями і можливим руйнівниками може виступати не лише держава, а й конкретні особи, окремі соціальні групи. Як можемо розцінювати дії Е. Сноудена, який завдав інформаційної шкоди США, розсекретивши таємні документи, так само як можемо розцінювати дії таких груп хакерів як Anonymous, які здійснюють на власний розсуд, керуючись власними правилами та логікою, хакерські напади на інформаційні ресурси державних установ, транснаціональних корпорацій, окремих громадян.

Під час подій на Євромайдані в Україні отримали розповсюдження такі незаконні дії в інформаційній сфері, як надсилання від імені мобільного оператора зв'язку смс про:

- 1) запис про зареєстрованість у списку євромайданівців (із подальшими можливими наслідками різного характеру: підпалювання власнику автівки через деякий час, побиття бітами, нанесення тілесних ушкоджень, викрадення, незаконне позбавлення волі тощо);
- 2) причетність до розгону Євромайдану й обов'язкову розплату за це (такі смс надходили від невідомих депутатам провладної партії у лютому 2014 р. під час засідань у ВРУ).

Переконані, що ліберальна традиція може бути узята до уваги при розробленні основ державної інформаційної політики в Україні лише в частині розвитку інформаційних прав, але аж ніяк не в частині їхнього захисту, оскільки сучасний зміст ДІП не обмежується захисними заходами щодо інформаційних прав.

У межах інформаційної політики інформаційні права набувають позитивного змісту, оскільки виступають в якості рушія і взагалі змістом інформаційних відносин та інформаційного геоправового простору. Право включає суб'єктів інформаційних відносин в ці відносини, адже інформаційні права виступають з'єднувальним містком для інформаційної відкритості, умовою участі та розвитку кожного в інформаційному просторі.

Інформаційні права виступають необхідною умовою людського існування і комунікації, причому як всередині, так і ззовні країни, адже національних кордонів в інформаційному просторі не існує. *Зміст* як ключовий концепт аксіології інформаційних прав визначає їх особли-

вий статус: до політичних, безумовно значимих і невідчуваних підстав сучасного інформаційного суспільства, принципів легітимації інформаційних відносин, умов можливостей здійснення співробітництва різних інформаційних культур в рамках єдиного глобального інформаційного простору. Таким чином інформаційні права виступають предметом кроскультурного дискурсу.

У рамках інформаційної аксіології, зважаючи на подальший стрімкий розвиток інформаційної цивілізації, можемо сформулювати такий інформаційний імператив: **інформаційні права є найвищою соціальною цінністю.**

Даний імператив передбачає утвердження принципів верховенства інформаційного права при регулюванні інформаційних відносин, який охоплює, з одного боку, пріоритет інформаційних прав людини стосовно держави, а з іншого, — взаємну відповідальність особи і держави, суспільства та його інституцій, що знаходить свій вияв у дотриманні обов'язків щодо держави і неприпустимості заступання державою проти особи таких заходів, які не ґрунтуються на праві. Застосування принципу верховенства інформаційного права (щодо регулювання суспільних відносин у сфері інформації і реалізації ДІП) також надає можливість сформулювати й інший постулат: здійснення інформаційних прав однією особою не має порушувати аналогічних прав інших осіб, тобто доцільно говорити про *розумний баланс інформаційних інтересів та засобів їх досягнення.*

3.4.6 Висновки щодо інформаційної аксіології

Інформаційна аксіологія — вчення про цінності у сфері інформаційних відносин.

Відповідно до аксіологічного підходу державна інформаційна політика — діяльність уповноважених органів державної влади й управління, інститутів громадянського суспільства, яка визначає цілі, функції, принципи, пріоритети, що ґрунтуються на цінностях української нації, інформаційної політики, методи і засоби їх забезпечення.

Цікавою є думка Г. П. Ситника, який зауважує, що *державна політика* визначається сферою владних відносин, обумовлених панівними ідеями, теоріями, концепціями, а проблеми у сфері національної безпеки обумовлені більш-менш постійними константами, які є функція-

ми національних цінностей, інтересів, культури, традицій, особливостей національного характеру тощо... вони більш статичні у порівнянні із детермінантами, які визначають політичну палітру, не кажучи вже про політичну доцільність та певний суб'єктивізм при визначенні загроз щодо реалізації національних інтересів¹⁴⁸.

Ці константи мають бути закріплені на законодавчому рівні і стати непорушними незалежно від політичного курсу при зміні влади. Натомість інформаційна політика своїми константами має той чи інший політичний курс держави, і якщо режими безпеки певним чином спрямовані на збереження державних інституцій незалежно від форми правління чи політичного режиму, то напрями державної інформаційної політики детерміновані офіційно проголошеним курсом держави.

Щодо України, то це може мати такий вигляд: спрямованість інформаційної політики держави абсолютно диференційована залежно від того чи Україна рухатиметься в ЄС, чи то реінтегруються до СРСР, створеного у вигляді будь-яких квазіутворень, де головуватиме (відкрито чи латентно) Росія. Натомість завдання політики національної безпеки щодо збереження територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів за обох випадків зберігатимуться. Тому дана специфіка має бути врахована при виявленні суттєвих відмінностей інформаційної політики від інших видів державної політики.

І в даному аспекті нам більш прийнятною вдається наукова позиція І. В. Арістової, яка розглядає державну інформаційну політику в контексті теорії управління як державно-правове явище, динамічний двоєдиний процес — формування та реалізація: *формування політики* — вироблення стратегічного курсу держави в інформаційній сфері, а *реалізація* — державне управління національною інформаційною сферою у його широкому розумінні [147, с. 11].

З огляду на викладене, головними напрямками державної інформаційної політики виступають: забезпечення вільного доступу громадян до відкритої інформації; створення ефективних та конкурентноспроможних національних систем і мереж інформації; зміцнення наукових, матеріально-технічних, фінансових, організаційно-правових основ інформаційної діяльності; забезпечення ефективного використання ін-

¹⁴⁸Ситник Г.П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика: Дис... док-ра. наук з держ. упр: 25.00.01 / Київський нац. економ. ун-т. — К., 2004. — С. 158.

формації; створення загальної системи безпеки інформації; сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації з метою гарантування інформаційного суверенітету України.

Аксіологічний вимір державної інформаційної політики надає можливість щодо її аналізу та вивчення як специфічного, натомість адекватного сучасним тенденціям розвитку інформаційного суспільства явища, як певний прояв інформаційних відносин і нормативно оціночний бік інформаційної свідомості.

Таким чином, можна дійти *висновку*, що сучасна методологічна криза у формуванні концептуальних основ ДІП має свої аксіологічні коріння. Несформованість системи національних цінностей, у тому числі інформаційних, дефрагментація холістичної методології та нівелювання деонтологічних засад підготовки сучасних фахівців, особливо у сфері інформаційної політики, інформаційної акмеології та інформаційно-комунікаційних технологій, високих та нанотехнологій, фахівців з е-майбутнього тощо — стали наслідком глобальної інформатизації і пропагування панування споживацького стилю та способу життя. Ментальна та світоглядна деградація як у засобах реалізації державної інформаційної політики, так і в методології її дослідження стали загальним відлунням методологічної кризи досліджень в інформаційній сфері. Недостатня розробленість даних питань може призвести до спонтанного, неконтрольованого розвитку інформаційного суспільства та формування нових класів загроз інтересів особи, суспільства та держави, нездатності державної інформаційної політики сформувати надійні механізми гарантування законних інформаційних прав та інтересів.

Однією з успішних умов виходу з цієї кризи, на наш погляд, є звернення наукової уваги на теоретичні питання формування методології інформаційної політики, всередині якої доцільно розглядати такі компоненти, як: аксіологія, праксеологія, гносеологія, онтологія та епістемологія. Дана система здатна надати новий поштовх теоретичним роботам із інформаційного права і сприяти не лише удосконаленню інструментарію пізнання об'єктивної дійсності, а й формувати конкретні пропозиції щодо реалізації державної інформаційної політики.

Висловлене зумовлює необхідність за допомогою інформаційної аксіології виявити та сформулювати цінності у сфері інформаційної політики, втілення у життя яких стало б надійним гарантом прогресивного розвитку української нації.

Здійснений аналіз комплексу методологічних проблем надає можливість резюмувати про необхідність реорганізації з подальшою реструктуризацією і модернізацією усіх складових державної інформаційної політики на засадах системного поєднання інформаційної аксіології, інформаційної гносеології та інформаційної методології, інформаційної феноменології та інформаційної деонтології.

Проведений нами аналіз наукових джерел надає можливість дійти висновку, що в теоретичному плані концептуальні підходи щодо вироблення засад інформаційної політики здебільшого позбавлені аксіологічної складової, а її наявність, якщо і присутня, то жодним чином не корелює із отриманими науковими результатами. Філософія лібералізму у поєднанні із неокантіанською традицією не надають повного уявлення про феномен інформаційної політики, оскільки відірваність кантіанської етики і рівень небезпек від епохальності лібералізму та розвитку ідей формування глобального інформаційного суспільства, що почасти загрожує інституціональній складовій, в цілому не надають адекватного уявлення про реальний зміст сучасних процесів, що відбуваються в інформаційній сфері. На наше переконання, інформаційна аксіологія в змозі скласти принаймні зрозумілий алгоритм усвідомлення зв'язку між тими чи іншими явищами оточуючої дійсності, стати об'єднуювальним містком між феноменами та ноуменами в інформаційній політиці.

Зокрема в даному розрізі відокремлювати політику інформаційної безпеки (кібербезпеки), яка здебільшого спрямована на запобігання інформаційним загрозам і державну інформаційну політику, що спрямована на формування гарантованих і забезпечених державою сприятливих умов для стабільного прогресу об'єктів інформаційних відносин, реалізації інформаційних прав та свобод, законних інформаційних інтересів тощо.

Визначальною категорією тут має стати *національний інформаційний інтерес*, який виступає цінністю і мірилом, дороговказом руху інформаційної політики. У наукових дослідженнях можна зустріти неточне розуміння таких категорій, як розвиток і безпека, що є відображенням незастосування аксіологічного підходу. Бо *політика інформаційної безпеки* спрямована передусім на створення таких умов, за яких загрози і небезпеки не могли б значно впливати на реалізацію національних інформаційних інтересів. Натомість *державна інформа-*

ційна політика передбачає якісну і кількісну реорганізацією з подальшою модернізацією і реструктуризацією складових державної політики з метою реалізації усієї системи інтересів усіх суб'єктів інформаційних відносин в усіх сферах життєдіяльності.

Тому саме з аксіологічної позиції неточною є думка дослідників, котрі зазначають, що загрози можуть виступати критеріями формування державної політики у сфері національної безпеки¹⁴⁹. На наш погляд, критерієм державної інформаційної політики мають виступати національні інформаційні інтереси, які являють собою ті цінності (*форма*), які і визначають *зміст* існування Української нації та держави.

Здійснюючи вибір, оцінку тих чи інших подій, суб'єкт управління чітко визначає систему та ієрархію цінностей, тобто чинить процес пріоритетизації, оскільки пріоритетні національні інформаційні інтереси у своїй єдності і утворюють ті цінності, які на даному історичному етапі розвитку держава воліє максимально ефективно реалізувати, і важливими елементом даного процесу виступає державна інформаційна політика.

Інформаційна аксіологія надає можливість не лише щодо визначення тих чи інших цінностей, а й щодо визначення безпосередньо механізму формування пріоритетності та ієрархічності інформаційних інтересів. Внаслідок застосування наукової методології даний механізм набуде ознак уніфікованості, що сприятиме формуванню пріоритетних інформаційних інтересів на єдиній методологічній основі, а в цілому закладе фундамент до системного оновлення інформаційного законодавства і приведення його у логічну відповідність до потреб українського суспільства. Інформаційна аксіологія надає можливість щодо визначення чітких критеріїв формування цінностей, і таким чином закладає фундамент для побудови об'єктивно ефективною системи законодавства у даній сфері.

Ґрунтуючись на *інформаційній аксіології*, пропонуємо розглядати *державну інформаційну політику у трьох вимірах*: 1) *нормативна політика* — ідеї, принципи, методи реалізації державної інформаційної політики є чітко визначеними в чинному інформаційному за-

¹⁴⁹ Основы национальной безопасности: Моногр / М.М.Абдурахманов, В.А.Баришполец, В.Л. Манилов, В.С.Пирумов. — М.: Друза, 1998. — 327 с.; Возжеников А.В., Глебов И.Н., Золотарев В.А. Основные концептуальные положения национальной безопасности России в XXI веке. — М.: Изд-во ЭДАК ПАК, 2000. — 48 с.; Манилов В. Угрозы национальной безопасности России // Военная мысль. — 1996. — № 1. — С. 7–17.

конодавстві України; 2) *реальна політика* — державна інформаційна політика, як вона втілюється в реальному житті; 3) *ідеальна політика* — еталонна модель державної інформаційної політики, заснована на інформаційній аксіології.

У цьому аспекті інформаційну політику розглядати поза контекстом інформаційної аксіології не слід, оскільки ієрархія цінностей особи, суспільства і держави наповнюють власним змістом державну інформаційну політику і спрямовують практику її реалізації.

Нині гостро постають ідеологічні питання, адже несформованість української політичної еліти призводить до відсутності вироблення стратегічного курсу розвитку держави, постійне хитання між Росією та ЄС і, відповідно, обрання зразків інформаційних відносин як патернів. Ідеологія має виступати складовим компонентом державної інформаційної політики, формувати засади її реалізації. Вона має виступати протомоделлю для державної інформаційної політики, становити заснований на застосуванні аксіологічного виміру ідеал балансу інформаційних цінностей особи, суспільства і держави як єдиного організму.

Формування та розвиток інформаційної аксіології виступає об'єктивною потребою, адже окрім концептуального значення, вона сприятиме оновленню засад державної інформаційної політики і відповідному їх оформленню в адекватному за **формою** та **змістом** нормативному акті.

Отже, визначальною умовою розвитку інформаційного суспільства виступає ефективне інформаційне законодавство, яке покликано забезпечити реалізацію інформаційних прав і свобод людини і громадянина, у тому числі права на власну інформаційну безпеку.

Відтак, логічним наступним етапом нашого дослідження виступає **з'ясування стану правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні.**

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Здійснення догматико-юридичного, герменевтичного, а також логіко-семантичного аналізу надало можливість дійти наступних висновків:

1. Наукова розробленість методології державної інформаційної політики в Україні є доволі слабкою. Визначення методологічних

засад дослідження державної інформаційної політики уможливило висновувати: а) методологічний інструментарій дослідження зумовлює формування теоретичних концепцій інформаційної політики, які є корелятивними із подальшими напрямками її практичної реалізації; б) предмет дослідження початково має міждисциплінарний характер, що потребує послуговування парадигмою інтерпретації методології як вчення про організацію діяльності (наукової, практичної, творчої, ігрової, художньої тощо). Іманентна міждисциплінарність зумовлює використання методології не лише загальнонаукових, універсальних і спеціально наукових методів, а й методології міждисциплінарного підходу; в) лише комплексне використання методологічних підходів та методів дослідження сприятиме об'єктивному, всебічному та повному розкриттю предмета даного дослідження.

2. Запропоновано теоретичний алгоритм моделі пізнання інформаційної політики, яка має складатися із таких елементів: інформаційна феноменологія; інформаційна гносеологія; інформаційна онтологія; інформаційна аксіологія.
3. Стосовно інформаційної феноменології: інформаційними феноменами виступають складові інформаційної політики, сфери інформаційної діяльності, сфери розвитку інформаційного суспільства, сфери окресленої вище тріади, інші інформаційні категорії. Отже, одним із важливих наукових завдань постає їх дослідження з використанням феноменологічного методу. Нині в Україні на даний клас питань екстраполюється негативна тенденція щодо ґрунтовності дослідження питань інформаційної феноменології, тому вважаємо наші думки життєдайним поштовхом для початку дискусії щодо застосування даного методу при дослідженні ДІП. Зміна уявлень про інформаційну політику та її призначення, способи, методи та засоби її реалізації в умовах гіпертрофованого розвитку та неконтрольованого впровадження інформаційної глобалізації майже в усі сфери життєдіяльності, в сучасну практику державотворення суверенних держав, а також формування кіберкомунікативного континууму значною мірою визначається виходом на нові світоглядні горизонти, до кіберментальності, цифрового світорозуміння та світосприйняття не лише інформаційної, а й навколишньої дій-

сності та змісту людини, передусім, як *homo informaticus*, відповідно до антропологічних засад і впровадження концепції людиноцентризму до практики інформаційної політики.

4. Провідною ідеєю інформаційної гносеології виступає пізнавальне ставлення до чинної інформаційної політики, спроба теоретичного (філософсько-правового, наукового) осмислення її об'єктивної правової природи, з'ясування її ролі і призначення, осягнення її істини та правових засобів її регулювання. Цей шлях пізнання, як переконливо свідчать дослідження українських вчених, приводить до вихідної гносеологічної схеми у сфері теоретичного розуміння і вивчення права. Визначено засади обумовленості звернення до теми формування інформаційної гносеології, окремо продемонстровано застосування методології системного, діяльнісного та праксеологічного підходів до вивчення феномена державної інформаційної політики. Уперше застосовано теорію справедливості Дж. Ролза до формування правових засад державної інформаційної політики.
5. Встановлено онтологічну єдність: *буття* — інформаційної цивілізації, інформаційної глобалізації; *людства* — глобального інформаційного суспільства та окремих його сегментів за національними, територіальними, державними, мереженими, комунікативними, соціальними та іншими ознаками; *інформаційної культури* — система інформаційних цінностей, що відповідає рівню досягнутого інформаційним суспільством рівня інформаційного прогресу і відображає у правовій формі рівень інформаційної свободи особи, інші найважливіші інформаційні та соціально-правові цінності; вона слугує виявом державно-правового досвіду конкретних інформаційних спільнот та суспільств і індивідів у матеріальних і духовних продуктах життєдіяльності, у навичках та інформаційних цінностях, що впливають на їхню юридично значущу інформаційну поведінку, яка визначає їхню інформаційну діяльність, визначає із неминучістю у своєму розумному балансі онтологічну єдність холистичного феномена — державної інформаційної політики.
6. Визначено засади інформаційної аксіології, обґрунтовано актуальність звернення до даної теми, виявлено підвалини формування інформаційної аксіології через визначення поняття

аксіології, цінностей, співвідношення загальнолюдських та національних цінностей. Сформульовано положення щодо формування інформаційних цінностей. Інформаційну аксіологію визначено як вчення про цінності у сфері інформаційних відносин.

Ґрунтуючись на інформаційній аксіології, державна інформаційна політика розглядається у трьох вимірах: 1) нормативна політика — ідеї, принципи, методи реалізації державної інформаційної політики є чітко визначеними в чинному інформаційному законодавстві України; 2) реальна політика — державна інформаційна політика, як вона втілюється в реальному житті; 3) ідеальна політика — еталонна модель державної інформаційної політики, заснована на інформаційній аксіології.

У цьому аспекті наголошено, що інформаційну політику не слід розглядати поза контекстом інформаційної аксіології, оскільки ієрархія цінностей особи, суспільства і держави наповнюють власним змістом державну інформаційну політику і спрямовують практику її реалізації, слугують напрямом і змістовним наповненням механізму її правового регулювання.

7. Висновується, що сучасна методологічна криза у формуванні концептуальних основ ДІП має свої аксіологічні коріння. Несформованість системи національних цінностей, у тому числі інформаційних, дефрагментація цілісної методології та нехтування деонтологічними засадами підготовки сучасних фахівців, особливо у сфері інформаційної політики та інформаційно-комунікаційних технологій, високих та нанотехнологій, фахівців з е-майбутнього тощо стали наслідком глобальної інформатизації і пропагування панування споживацького стилю та способу життя. Ментальна та світоглядна деградація як у засобах реалізації державної інформаційної політики, так і в методології її дослідження стали загальним відлунням методологічної кризи досліджень в інформаційній сфері. Недостатня розробленість даних питань може призвести до спонтанного, неконтрольованого розвитку інформаційного суспільства, кіберментальності та кіберкультури, формування нових класів загроз інтересам особи, суспільства та держави, нездатності державної інформаційної політики сформувати надійні правові механізми гарантування законних інформаційних прав та інтересів.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

- 4.1 СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

- 4.2 МІСЦЕ ТА РОЛЬ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА У НОВІТНІЙ ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

4.1 СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Глобальне розгортання інформаційної хвилі цивілізаційного розвитку не лишає альтернативи практично для всіх або майже всіх суспільств Землі. Як свого часу аграрна хвиля цивілізаційного розвитку стерла з обличчя землі переважну більшість первісних суспільств, а пізніше індустріальна хвиля виштовхнула більшість аграрних суспільств на щабель індустріаналізму, так і інформаційна революція ставить на порядок денний розвитку національних держав індустріального типу проблему збереження та підвищення свого статусу в системі кооперації та конкуренції суспільств у контексті єдиного соціального організму людства, який стає все більш цілісним. Зволікання держави або її відмова від розбудови національного інформаційного суспільства є гарантією невідворотного зсування країни на периферію ноосферогенезу все далі від мейнстріму планетарного розвитку людства¹⁵⁰.

Інформаційне суспільство як суспільство з домінуванням зайнятості населення у сфері виробництва, накопичення, передачі та розповсюдження інформації, знань та різного роду інформаційних продуктів і послуг виникає як логічний етап поступального розвитку науки та техніки. Така перебудова структури людської праці кардинальним чином впливає на особистість, суспільство та державу.

Перехід суспільства на інформаційну стадію цивілізаційного розвитку вимагає принципової трансформації та організаційної структури державного управління від бюрократичної до постбюрократичної

¹⁵⁰ Колесніков Б. П. Державні механізми управління ризиками розвитку інформаційного суспільства в Україні: дис. ... д-ра філос. наук: 25.00.02 / Борис Петрович Колесніков. — Донецький державний університет управління. — Д., 2011. — 420 с.

форми реалізації державної влади. Монополія ієрархічної організації державно-управлінських відносин повинна бути ліквідована і доповнена адхократичними та сітьовими моделями державного управління, зародження яких почалося відносно недавно. Нові форми державного управління не є настільки зрілими, як століттями відпрацьовані бюрократичні ієрархії, які добре працювали в індустріальну епоху і почали дедалі гостріше виявляти свою обмеженість в процесі розгортання інформаційної хвилі¹⁵¹.

Водночас зазначимо, що будь-який стан суспільних відносин, розвиток якого базується на переорієнтації та розвитку інших цінностей, відмінних від попередніх формацій, потребує нового підходу до його правового забезпечення. Очевидно, що правове забезпечення інформаційного суспільства має враховувати як ознаки глобальності й відкритості останнього, так і всі аспекти змін, що відбуваються в такому суспільстві, починаючи від змін орієнтації економічних відносин до змін, яких зазнає індивідуальна та суспільна свідомість, у т.ч. зі змінами, що відбуваються внаслідок маніпулювання останньою¹⁵². Відтак, як загальноправове, так і спеціальне правове забезпечення нового стану суспільних відносин неможливе без усвідомлення кризь призму права — праворозуміння його сутності, сутності його компонентів, концепцій і основних засад такого розвитку¹⁵³.

Квінтесенцією належного правового забезпечення інформаційного суспільства є його розвиток, який має бути комплексно забезпечений правом. Водночас розвиток як позитивна динаміка, може відбуватись лише в разі створення в суспільстві легітимних умов для задоволення правомірних потреб й інтересів суб'єктів інформаційних відносин. Відтак, саме розвиток інформаційного суспільства в умовах належного правового поля має сприйматися як запорука безпечних умов існування інфраструктури та суспільства XXI століття.

¹⁵¹ Колесніков Б. П. Державні механізми управління ризиками розвитку інформаційного суспільства в Україні: дис. ... д-ра філос. наук: 25.00.02 / Борис Петрович Колесніков. — Донецький державний університет управління. — Д., 2011. — 420 с.

¹⁵² Даніліян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) [Текст] : автореферат дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Даніліян Вадим Олегович ; Національний аерокосмічний ун-т ім. М.Є.Жуковського «ХАІ». — Х., 2006. — 19 с. — С. 13.

¹⁵³ Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. — К., — 1998. — т. 5:П—С. — 736 с.

Термін «*правове забезпечення*», що широко використовується в науковій літературі¹⁵⁴ та навіть на нормативному рівні (зокрема у ч. 1 с. 1 КК України — *правове забезпечення охорони прав і свобод...*), до сьогодні в Україні на доктринальному рівні не має самостійного значення¹⁵⁵.

Функція здійснення корисного для суспільства впливу на відносини між людьми покладається на систему загальнообов'язкових соціальних норм — право. Відповідно, *правове забезпечення* як функція держави, яка навіть лексично, буквально несе зміст захисту безпеки — «*забезпечення*», у контексті необхідності здійснення корисного для суспільства впливу на суспільні відносини з метою захисту певних суспільних відносин за допомогою норм права розуміється як *правове забезпечення*.

Отже, *правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства* це забезпечення нормального функціонування інформаційних правовідносин, можливість реалізації членами ІС прав користування інформаційними цінностями й благами, яке здійснюється за допомогою комплексу регулюючих та охоронних політико-правових та правових заходів, які об'єктивуються в нормах матеріального права.

Відповідно, *правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства з точки зору його структури* — це комплекс політико-правових та суто правових заходів, спрямованих на регулювання інформаційних правовідносин.

¹⁵⁴ Арістова І.В. Державна інформаційна політика : організаційно-правові аспекти : [монографія] / За заг. ред. д.ю.н., професора О. М. Бандурки. — Х. : УВС, 2000. — 368 с.— С. 188; Адміністративно-правове забезпечення впровадження міжнародно-правових стандартів у діяльність органів міліції України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю.Я. Касараба ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2009. — 18 с.; Адміністративно-правове забезпечення євроінтеграційних процесів у діяльності органів виконавчої влади України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Є.В. Пономаренко ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2010. — 19 с.; Адміністративно-правове забезпечення децентралізації в управлінні суспільними справами на місцевому рівні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Вікторія Василівна Тісногуз ; Національний ун-т держ. податкової служби України. — Ірпінь, 2008. — 20 с.; Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М.П. Запорожець ; Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2004. — 20 с.

¹⁵⁵ Савінова Н. А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспекти : [монографія] / Н. А. Савінова. — К. : ТОВ «ДКС», 2012. — 342 с.— С. 41.

Екстраполюючи ідеї *Н. А. Савінової* [237, с. 50] до теми нашої монографії, до *політико-правових заходів, спрямованих на регулювання інформаційних правовідносин* зараховуємо: прийняття міжнародних актів в інформаційній сфері, які потребують національної ратифікації; прийняття на національному рівні нормативних актів орієнтації правового забезпечення окремих категорій інформаційних правовідносин тощо. До *суто правових заходів* — безпосередньо нормотворчу діяльність в інформаційній сфері, у т.ч. моніторинг ефективності національного інформаційного законодавства¹⁵⁶, його вдосконалення, модернізацію, гармонізацію та уніфікацію актів у цілому та окремих положень таких актів.

Правове забезпечення може синтезуватися винятково відповідними компетентними органами влади, на які покладено повноваження здійснення політичної та законотворчої ініціативи.

Функціонально правове забезпечення неоднорідне: воно і запроваджує інформаційні правовідносини, і застосовує певні гарантії таких відносин, і захищає інформаційні правовідносини від протиправних посягань.

Питання складності правового регулювання саме розвитку в тому, що розвиток певного стану інформаційних правовідносин полягає в постійній динаміці не лише предмета таких відносин, а й самих відносин, їх механізмів, принципів [237, с. 54]. Відтак, норми, покладені в основу забезпечення такого розвитку, повинні бурти такими, які дозволятимуть позитивну динаміку, спрямовуватимуть її, і, водночас, стримуватимуть розвиток зазначених відносин у негативних напрямках.

Правове регулювання інформаційних відносин обумовлено певними об'єктивними та суб'єктивними чинниками, а саме чинниками виступають¹⁵⁷:

- рівень економічного розвитку суспільства;
- соціальна структура суспільства;
- рівень зрілості, стабільності суспільних відносин;
- рівень правової культури громадян і посадових осіб;

¹⁵⁶Корейба Ю. В. Джерела інформаційного права: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Юлія Володимирівна Корейба; НАУ. — К. — 2015. — 19 с.

¹⁵⁷Консолідація інформаційного законодавства України: [моногр.] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2014. — 444 с.

- рівень визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання.

Підтримуючи позицію *В. А. Ліпкана* та *М. І. Дімчогло* уважимо, що **правове регулювання інформаційних відносин** — це дія на зазначені відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права. В умовах формування в Україні основ інформаційного суспільства та правової держави роль і значення правового регулювання інформаційних відносин актуалізується. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої правової урегульованості суспільних, у т.ч. інформаційних відносин¹⁵⁸.

На сьогодні створено значний масив законодавчих та підзаконних нормативних актів, які є базою правового регулювання інформаційних відносин. Сукупність юридичних норм у цій сфері вже досягла критичної маси, що дає змогу на науковому рівні умовно виокремити їх в автономну галузь законодавства (інформаційне законодавство) та юридичну наукову інституцію (інформаційне право). Ця наша позиція знайшла своє відображення у Постанові Верховної Ради України від 3 липня 2014 року № 1565-VII «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні»», де закріплено необхідність забезпечити, з урахуванням рішень Національної академії правових наук України, виокремлення інформаційного права і права інтелектуальної власності в окрему наукову спеціальність, що сприятиме розвитку інформаційного суспільства.

Водночас слід враховувати, що зміст інформаційного законодавства складають різноманітні за юридичною силою, тісно пов'язані між собою спільним об'єктом, єдністю мети правового регулювання нормативно-правові акти, окремі правові норми [255, с. 582].

З метою виокремлення груп основних міжнародних правових актів, які прямо чи опосередковано знаходять своє втілення чи відображення у національній системі джерел інформаційного права, в т.ч. у процесі РІС, нами було застосовано хронологічний критерій у поєднанні з методом структурного аналізу. У результаті цього ми поділили

¹⁵⁸ Консолідація інформаційного законодавства України : [моногр.] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2014. — 444 с.

документи на окремі групи: *конвенції та угоди Ради Європи, резолюції ГА ООН, «smart law» в інформаційній сфері, тощо.*

До **основних конвенцій та угод Ради Європи в інформаційній сфері** ми відносимо:

- 1) *Європейську конвенцію з прав людини 1950 р.* (ратифіковану Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року), яка у статті 10 закладає підвалини щодо існування інформаційних прав громадян, закріплюючи свободу вираження поглядів та включаючи до цього права свободу одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів.
- 2) *Європейську культурну конвенцію 1954 р.*, спрямовану на поширення загальноєвропейської культури серед країн шляхом сприяння вивченню громадянами країн-учасниць мов, історії та культури (стаття 2), проведення спільних культурних заходів, що представляють інтерес для Європи (стаття 3), а також сприяння пересуванню та обміну особами, а також предметами, що мають культурну цінність (стаття 4);
- 3) *Європейську угоду про обмін програмами телевізійних фільмів 1958 р.*, що мала на меті сприяти обміну телевізійними фільмами між європейськими країнами. Сторони угоди домовилися використовувати та демонструвати фільми, виготовлені телерадіомовними організаціями іншої сторони за її дозволом при наявності відповідних положень в контрактах між виробниками фільмів, акторами та іншими особами, що брали участь в їх виробництві;
- 4) *Європейську угоду про захист телевізійних передач 1960 р.*, метою якої був захист прав власників при ретрансляції телевізійних передач;
- 5) *Конвенцію про міжнародне право спростування 1962 р.*, яка передбачає порядок спростування у тих випадках, коли одна з держав-учасниць Конвенції вважає, що інформаційне повідомлення, яке через свою неправдивість може заподіяти шкоди її відносинам з іншими державами, було передане з однієї країни до іншої кореспондентами чи інформаційними агентствами. У такому випадку держава наділяється правом подати свою версію фактів — комюніке державам, на території яких неправдиві відомості мали поширення;

- 6) *Європейську угоду про запобігання радіомовлення зі станцій, що знаходяться за межами національної території 1963 р.* Угода забороняє організацію на суднах, літаках та інших транспортних засобах радіомовлення на територію однієї із держав-учасниць з-поза меж її національної території;
- 7) *Конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р.*, яка запровадила міжнародно-правовий режим захисту персональних даних та гарантування їх безперешкодної транскордонної передачі;
- 8) *Конвенцію Ради Європи про транскордонне телебачення 1989 р.*, що визначила основні засади такого виду інформаційної діяльності, як телерадіомовлення, незалежно від того як передається сигнал: кабельним телебаченням, наземним передавачем або супутником;
- 9) *Європейську конвенцію з питань авторського та суміжних прав в рамках транскордонного супутникового мовлення 1994 р.*, яка захищає права та інтереси авторів стосовно їхніх творів, що передаються супутниками;
- 10) *Конвенцію про захист європейської культурної спадщини у формі аудіо- та відеотворів 2001 р.*, яка була прийнята з метою захисту європейської культурної спадщини у формі аудіо- та відеотворів, підвищення їх цінності як художньої форми, так й історичної шляхом накопичення, збереження та надання широкого доступу до культурної спадщини;
- 11) *Європейську конвенцію про правовий захист послуг, що базуються на, або складаються з, умовного доступу 2001 р.*, яка мала на меті вивести за рамки закону на територіях держав-учасниць діяльність щодо надання несанкціонованого доступу у сфері мовлення та інформаційних послуг;
- 12) *Конвенцію про інформаційне та правове співробітництво стосовно «Інформаційних суспільних послуг»*, яка мала на меті утворення юридичної інформаційної системи співробітництва у сфері нових комунікаційних служб шляхом поширення застосування Директиви 98/48/ЕС за межами Європейського Союзу. Дана Конвенція уможливила Раді Європи діяти в якості координаційного центру з розробки законодавства у сфері «інформаційних суспільних послуг» на загальноєвропейському рівні;

- 13) *Конвенцію про кіберзлочинність*, у якій приділено увагу чотирьом видам злочинів, що вчиняються у кіберпросторі та з використанням ІКТ, зокрема, правопорушенням проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; правопорушенням, пов'язаним з комп'ютерами; правопорушенням, пов'язаним зі змістом; та правопорушенням, пов'язаним з порушенням авторських та суміжних прав. Конвенція передбачає надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби із зазначеними кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їхньому виявленню, розслідуванню та переслідуванню як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва;
- 14) *Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах 2005 р., закріплену Резолюцією ГА ООН №60/21 від 9 грудня 2005 р.* Дана Конвенція визнає юридичну силу електронних повідомлень та встановлює механізм використання таких повідомлень у зв'язку з укладенням чи виконанням договорів між сторонами, комерційні підприємства яких знаходяться у різних державах;
- 15) *Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів 2009 р.*, яка визначає основний принцип доступу до офіційних документів — гарантувати право кожного на доступ до запитуваних офіційних документів, що є у розпорядженні публічної влади.

Однак, прийнято вважати, що феномен ІС найбільш ґрунтовно і системно став розглядатися об'єктом правового регулювання із прийняттям *Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства у 2000 році*, яка вважається етапним документом, що регулює суспільні відносини із даних питань. Однак тут варто підкреслити, що метою зазначеної Хартії є не тільки стимулювання і сприяння переходу до інформаційного суспільства, а й повної реалізації його економічних, соціальних й культурних переваг (ст. 6 Хартії).

Передували їй такі Резолюції ГА ООН:

- 1) Резолюція ГА ООН № 2844 «Свобода інформації; права людини і науково-технічний прогрес; ліквідація усіх форм релігійної нетерпимості» від 18 грудня 1971 року. У ній закріплено необхідність розгляду окреслених складових на порядку денному Третього комітету. Отже, щодо розвитку інформаційного суспільства дана Резолюція може розглядатись крізь призму трьох складових: 1) свобода інформації; 2) права людини і науково-технічний прогрес; 3) ліквідація усіх форм релігійної нетерпимості;
- 2) Резолюція ГА ООН № 31/183 «Створення мережі для обміну інформацією» від 21 грудня 1976 року. У даному документі, з огляду на попередні резолюції, закріплено важливість ширшого розповсюдження науково-технічної інформації з метою відкрити доступ країнам, що розвиваються, до результатів досліджень, які становлять для них інтерес, а також досвіду здійснення проєктів іншим країнам, що розвиваються, забезпечивши тим самим можливість вибору технологій, необхідних для їх промислового розвитку, сприяння в розвитку їх власних технічних можливостей. Окрім того, було утворено центри з передачі та розвитку технологій на національному, субрегіональному і регіональному рівнях з метою забезпечення основних елементів для нормального функціонування міжнародної мережі для обміну технічною інформацією через відповідні інформаційні системи;
- 3) Резолюція № 32/178 «Мережа для обміну технічною інформацією і банк промислово-технічної інформації» від 19 грудня 1977 року. У тексті резолюції підкреслюється необхідність удосконалення обміну науково-технічною інформацією. У межах нашого дослідження цікавим є те, що уперше з'являються види діяльності щодо інформації, зокрема зазначається необхідність поліпшення і зміцнення національних можливостей країн, що розвиваються, для: 1) доступу; 2) збору; 3) зберігання; 4) аналізу; 5) розповсюдження технічної і суміжної інформації, зокрема для повної ефективності передбачуваної мережі;
- 4) Резолюція № 53/70 «Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікації в контексті міжнародної безпеки» від 4 грудня 1998 року.

- У даному документі чітко виокремлено складові інформаційної політики: 1) інформатизація; 2) телекомунікаційний простір; 3) інформаційна безпека як складова міжнародної безпеки;
- 5) Резолюція № 54/49 «Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікації в контексті міжнародної безпеки» від 1 грудня 1999 року повністю відтворює текст попередньої резолюції від 4 грудня 1998 року;
 - 6) Резолюція № 55/28 «Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікації в контексті міжнародної безпеки» від 20 листопада 2000 року відтворює текст двох попередніх резолюцій із посиленням на них;
 - 7) Резолюція ГА ООН № 56/121 «Боротьба зі злочинним використанням інформаційних технологій» від 23 січня 2002 року, у якій закріплюється занепокоєність у зв'язку з тим, що технічний прогрес створив нові можливості для злочинної діяльності, зокрема для використання інформаційних технологій. Водночас підкреслюється необхідність посилення координації й укріплення співпраці між державами у боротьбі зі злочинним використанням інформаційних технологій й особлива роль у цьому процесі відводиться ООН та іншим міжнародним та регіональним організаціям. Саме тому Резолюція закликає держави-члени при розробці національних законів, політики і практики у справі боротьби зі злочинним використанням інформаційних технологій належним чином враховувати роботу і досягнення Комісії з попередження злочинності та кримінального правосуддя та інших міжнародних і регіональних організацій;
 - 8) Резолюція ГА ООН № 58/199 «Створення глобальної культури кібербезпеки і захист найважливіших інформаційних інфраструктур» від 30 січня 2004 року, у якій підкреслюється посилення зв'язків між найважливішими інфраструктурами більшості країн, такими як інфраструктури, що використовуються, зокрема для виробництва, передачі і розподілу електроенергії і у секторах повітряного і морського транспорту, банківських і фінансових послуг, електронної торгівлі, водопостачання, розподілу продовольства та громадської охорони здоров'я; і найважливішими інформаційними інфраструктурами, які дедалі більшою мірою забезпечують взаємопов'язаність їх функціонування

і впливають на нього. Також зазначається, що таке посилення технологічної взаємозалежності базується на складній мережі компонентів найважливіших інформаційних інфраструктур. У результаті цього найважливіші інформаційні інфраструктури піддаються дедалі більш численним і різноманітним загрозам і факторам уразливості, які створюють нові проблеми у сенсі безпеки. Тому підкреслюється, що дієвий захист найважливіших інфраструктур включає, зокрема, виявлення загроз і зменшення уразливості найважливіших інформаційних інфраструктур, мінімізацію збитку і часу на відновлення у разі пошкодження або спроб порушення захисту, а також виявлення причин пошкодження або джерела таких спроб. До того ж закріплюється позиція, що дієвий захист вимагає комунікації та співпраці на національному та міжнародному рівнях між усіма зацікавленими сторонами і що національні зусилля повинні підкріплюватися ефективним, реальним міжнародним і регіональним співробітництвом між зацікавленими сторонами;

- 9) *Резолюція ГА ООН № 60/45 «Досягнення у сфері інформатизації та телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки»* від 6 січня 2006 р., де зазначається, що інформаційні технології та засоби потенційно можуть бути використані у цілях, несумісних із завданнями забезпечення міжнародної стабільності і безпеки, і можуть негативно впливати на цілісність інфраструктури держав, порушуючи їхню безпеку стосовно як до цивільної, так і до військової сфер. Та виокремлюється необхідність запобігти використанню інформаційних ресурсів або технологій у злочинних або терористичних цілях.
- 10) *Резолюція ГА ООН № 61/54 «Досягнення у сфері інформатизації та телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки»* від 19 грудня 2006 року, де підкреслюється, що відбуваються найширші позитивні можливості для подальшого розвитку цивілізації, розширення можливостей взаємодії на загальне благо всіх держав, збільшення творчого потенціалу людства і додаткових зрушень на краще у поширенні інформації у глобальному співтоваристві;
- 11) *Резолюція ГА ООН № 63/37 «Досягнення у сфері інформатизації та телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки»* від 9 січня 2009 року, у якій закріплено звернення до Генерального се-

кретаря щодо продовження дослідження наявних і потенційних загроз у сфері інформаційної безпеки та можливих спільних заходів щодо їх усунення;

- 12) *Резолюція ГА ООН № 63/262 «Інформаційно-комунікаційні технології, загальноорганізаційне планування ресурсів та забезпечення безпеки, післяаварійне відновлення та безперебійне функціонування систем»* від 5 березня 2009 року, визнає необхідність централізованого встановлення загальних стандартів, вироблення загальноорганізаційної позиції, оптимізації використання ресурсів та покращення обслуговування у галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Окрім того, у цій Резолюції передбачено створення Управління інформаційно-комунікаційних технологій у якості самостійного організаційного підрозділу, фінансованого за окремим розділом бюджету, на чолі з Головним співробітником з інформаційних технологій на рівні помічника Генерального Секретаря;
- 13) *Резолюція ГА ООН № 64/25 «Досягнення у сфері інформатизації та телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки»* від 14 січня 2010 року, яка закликає держави-члени і далі сприяти розгляду на багатосторонньому рівні наявних та потенційних загроз у сфері інформаційної безпеки, а також можливих заходів з обмеження загроз, що виникають у цій сфері, виходячи з необхідності зберегти вільний потік інформації;
- 14) *Резолюція ГА ООН № 64/186 «Розширення доступу до Інтернету завдяки транс'євразійській високошвидкісній інформаційній магістралі»* від 29 січня 2010 року, де зазначається, що інформаційно-комунікаційні технології здатні забезпечити вироблення нових рішень проблем розвитку, зокрема у контексті глобалізації, і можуть сприяти прискоренню економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності, розширення доступу до інформації і знань, подолання бідності і забезпечення соціальної згуртованості, що допоможе прискорити інтеграцію всіх країн, зокрема тих, що розвиваються, у світову економіку;
- 15) *Резолюція ГА ООН № 64/211 «Створення глобальної культури кібербезпеки і оцінка національних зусиль по захисту найважливіших інформаційних інфраструктур»* від 10 березня 2010 року, у якій, висловлюється стурбованість з приводу того, що загро-

зи надійному функціонуванню найважливіших інформаційних інфраструктур та цілісності інформації, що передається цими мережами, набувають дедалі витонченіший і серйозний характер, негативно позначаються на рівні сімейного, національного та міжнародного добробуту. Відтак підтверджується, що забезпечення захищеності найважливіших інформаційних інфраструктур — це обов'язок, який уряди повинні систематично виконувати, виступаючи з відповідними ініціативами на національному рівні, у координації з зацікавленими сторонами, які, своєю чергою, повинні знати про відповідні ризики, превентивні й ефективні заходи реагування, що відповідають покладеним на них функціям. Окрім того, у даній Резолюції пропонується державам-членам використання інструменту добровільної самооцінки національних зусиль із захисту найважливіших інформаційних інфраструктур, який покликаний допомогти їм у аналізі їх зусиль у цій галузі й зміцненні кібербезпеки, з тим, щоб виявити області, в яких потрібно прийняття додаткових заходів з метою підвищення глобальної культури кібербезпеки;

- 16) Резолюція ГА ООН № 65/141 «Використання інформаційно-комунікаційних технологій в цілях розвитку» від 2 лютого 2011 року, у якій підкреслюється, що в багатьох країнах важливу роль у фінансуванні інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій поряд з державним сектором став відігравати приватний сектор.

Додатково зазначимо такі документи:

- 1) 8 вересня 2000 року — Резолюція ГА ООН № 55/2 «Декларація тисячоліття», де у третьому розділі зазначено, що з метою викорінення бідності необхідно здійснити заходи задля можливості користування людьми новими технологіями, особливо інформаційними та комунікаційними;
- 2) 15 квітня 2003 року — Резолюція ГА ООН № 57/304 «Про сферу застосування Стратегії в області інформаційно-телекомунікаційних технологій», у якій підкреслюється важливість інформаційно-комунікаційних технологій у якості стратегічного інструменту для активізації діяльності Організації Об'єднаних Націй і визнається потенційна можливість їх застосування у всій Організації для підвищення ефективності, вдосконалення практич-

них методів роботи, сприяння забезпеченню багатомовності, у тому числі в області суспільної інформації, і підвищення результативності здійснення програм, передбачених мандатами;

- 3) 23 грудня 2003 року — Резолюція ГА ООН № 57/239 «Створення глобальної культури кібербезпеки», у якій відзначається зростаюча залежність державних органів, підприємств, інших організацій та індивідуальних користувачів від інформаційних технологій у плані надання конче необхідних товарів і послуг, ведення справ та обміну інформацією. Окрім того, визнається, що водночас із дедалі більшим залученням країн в інформаційне суспільство зростає необхідність забезпечення кібербезпеки;

Доповіді і записки Генерального Секретаря ООН.

- 1) 1 травня 2000 року — А/54/849 «Інформаційні технології»;
- 2) 22 травня 2000 року — А/55/75 «Розвиток і міжнародне співробітництво в ХХІ столітті: роль інформаційної технології в контексті заснованої на знаннях глобальної економіки»;
- 3) 13 лютого 2001 року — А/55/780 «Інформаційна технологія в секретаріаті. План дій»;
- 4) 20 листопада 2002 року — А/57/620 «Стратегія в області інформаційно-телекомунікаційних технологій»;
- 5) 15 липня 2011 року — А/66/152 «Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікаційних технологій» тощо.

Доповіді Цільової групи ІКТ.

- 1) 28 квітня 2003 року — Е/2003/56 «Перша щорічна доповідь Цільової групи з ІКТ», у якій зазначається, що Цільова група являє собою глобальний форум, який займається питаннями інтеграції ІКТ до програм розвитку, а також платформу, покликану сприяти розвитку партнерських відносин між державним й приватним секторами, некомерційними організаціями, громадянським суспільством й багатосторонніми суб'єктами шляхом надання допомоги у розробці нових моделей управління та співпраці з метою суттєвого підвищення ефективності здійснюваних у глобальному масштабі зусиль, спрямованих на по-

долання інформаційної нерівності й сприяння використанню тих можливостей, які відкривають цифрові технології. Цільова група має у своєму розпорядженні комплекс чітко визначених цілей, які відображають різноманітні інтереси її партнерів й уможливають підвищення ефективності роботи в межах інших ініціатив.

Окрім того, у доповіді окреслюються ключові моменти щодо глобального економічного розвитку та зменшення ступеню інформаційної нерівності. Визначаються заходи й механізми робочих груп та регіональних механізмів зв'язку. Виокремлюються завдання щодо розвитку інформаційного суспільства у перспективі;

- 2) 7 травня 2004 року — E/2004/62 «Друга щорічна доповідь Цільової групи з ІКТ», у якій зазначається, що завдяки своїй здатності залучати великі мережі й розробляти нові моделі співпраці в підтримку глобальних зусиль щодо подолання «цифрової прірви» і сприяння розвитку цифрових технологій, Цільова група здобула репутацію ефективного і впливового форуму для мобілізації світової громадськості щодо надання підтримки та запровадження заходів щодо використання потенціалу ІКТ для досягнення цілей в галузі розвитку, визначених у Декларації тисячоліття. Завдяки Цільовій групі, питання розвитку посіяли центральне місце в підсумкових документах першого етапу Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства в Женеві. Тому Група буде і надалі реалізовувати цілеспрямовану стратегію з метою закріплення досягнутих успіхів.
- 3) 6 червня 2005 року — E/2005/71 «Третя щорічна доповідь Цільової групи з ІКТ», у якій зазначається, що на третьому році свого існування Цільова група з інформаційно-комунікаційних технологій через свою основну діяльність, робочі групи і регіональні вузли успішно сприяла багатосторонньому обговоренню питань управління Інтернетом, створення сприятливої обстановки, а також інших ключових питань політики; сприяла прогресу в оцінці, відстеженні та аналізі впливу інформаційно-комунікаційних технологій на досягнення погоджених на міжнародному рівні цілей в галузі розвитку; продовжувала підтримувати і заохочувати спільні ініціативи на регіональному, субрегіональному та національному рівнях і робила значний внесок у розробку всеосяжної

стратегії Організації Об'єднаних Націй в галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас Цільова група продовжувала домагатися реалізації мети задіяння інформаційно-комунікаційних технологій в якості потужного інструменту сприяння розвитку, який дозволить створити умови для досягнення погоджених на міжнародному рівні цілей в галузі розвитку. Вона також сприяла успіху Туніського етапу Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства. Здійснювана програма реформи та оновлення Організації Об'єднаних Націй надає Цільовій групі можливість реалізувати свій мандат, який передбачає консультування Генерального секретаря з питань, пов'язаних з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Зазначається, що ІКТ являють собою технології наскрізної дії, які здійснюють радикальний вплив на різні сфери суспільства, культури та економіки. Десятиліття тому вважалося, що ІКТ здійснюють лише незначний вплив на економічне зростання і скорочення масштабів бідності. Однак цей скептицизм змінився на більш оптимістичні уявлення і позиції. Наразі ІКТ розглядаються в якості потужного інструменту створення сприятливих умов для реалізації цілей в галузі розвитку. Зараз у багатьох країнах, що розвиваються, політики починають приділяти увагу узгодженню промислових стратегій, в яких підкреслюються виробничі потужності, і стратегій в галузі науки, техніки і інновацій, які все частіше розглядаються в якості важливих інструментів досягнення цілей у галузі розвитку, з урахуванням їх здатності генерувати і використовувати знання.

У доповіді висновується, що ІКТ можуть призвести до радикально інших бізнес-моделей, де основні аспекти це:

- *мережевий ефект*: поширення успішних інновацій в області апаратних засобів або програмного забезпечення часто супроводжується збільшенням доцільності цього стандарту для його користувачів, оскільки до інтерактивної системи може бути підключено дедалі більше елементів. Цінність мережі, як видається, зростає приблизно пропорційно квадрату числа її користувачів. Однак цей ефект може спонукати монополістів «прив'язувати» клієнтів до своїх мереж;
- *виробництво копіюванням*: на традиційних ринках розмір компанії обмежується зростанням маргінальних витрат матеріалів і

ресурсів. Для цифрової продукції та програмного забезпечення ситуація інша: після того, як покриті початкові витрати, кожна цифрова копія практично нічого не коштує. Хоча витрати на виробництво первинного товару можуть бути вельми високі, наприклад у випадку нових операційних систем, програмного забезпечення або кінофільмів, цифрове розмноження є простою операцією, яка може здійснюватися без значних технічних навичок і складного обладнання. Низька вартість копіювання не тільки розширює ринок, а й стимулює захоплення максимально великої частки «ринку цифрових товарів». У найбільшого постачальника будуть найнижчі маргінальні витрати, і це буде виглядати як «природна монополія»;

- *властивостей інформації*: інформація здійснює на своїх користувачів дуже специфічний вплив: вона не змінює їх фізичного стану і не впливає на навколишні фізичні умови. Однак вона впливає на думки, знання і почуття користувача. Користувачі дізнаються щось нове або отримують задоволення, або ж вони отримують інформацію, яка дозволяє їм діяти більш ефективно і успішно. Що важливо, так це те, що отримання людьми таких сигналів не знищує і не змінює початкового повідомлення. Це є причиною того, чому інформацію вважають «суспільним», а не «приватним» товаром. Тенденція до того, щоб виключати з числа користувачів тих, хто не платить або не може оплатити використання інформаційного товару, за допомогою електронних «стін», юридичних санкцій за несанкціоноване копіювання або технічних систем регулювання авторського права, пояснюється економічними міркуваннями. У законах про авторське право здійснюється спроба знайти прийнятний баланс між тимчасовим захистом виключних прав власності та подальшим вільним користуванням новими винаходами незалежно від того, які вони за своїм характером технічні чи художні;
- *Закон Мура*: темпи змін ІКТ значно випереджають темпи змін колишніх технологій. Під впливом факторів Закону Мура (подвоєння числа транзисторів на квадратний дюйм кожні 18 місяців), новинки в галузі інформаційних технологій змінюють одну одну з величезною швидкістю. Ті, хто заявляє, що ІКТ дають країнам, що розвиваються, можливість «перестрибнути» цілі етапи

технічного розвитку і тим самим почати конкурувати на основі знань у сфері ІКТ з промислово розвиненими країнами на рівних умовах, можуть бути певною мірою розчаровані. До моменту, коли більшість країн, що розвиваються, запровадять «бездротові мережі другого покоління», значна кількість розвинених країн вже запровадять «мережі третього покоління», що виконують більш широкі функції. З іншого боку, за Закон Мура означає, і наздоганяти можна значно швидше. Наприклад, якщо розвиненим країнам знадобилося в середньому від 20 до 30 років з тим, щоб збільшити з 10 до 30 кількість телефонів (стаціонарних або мобільних) на кожні 100 жителів, багато країн, що розвиваються, зараз показують, домоглися цього менш ніж за 10 років.

Водночас зазначається, що для досягнення погоджених на міжнародному рівні цілей в галузі розвитку необхідно розвивати людський капітал і наукову базу. Загалом ІКТ мають великий потенціал щодо розвитку в усіх країнах, проте слід оцінювати соціальні наслідки та вживати відповідні заходи для забезпечення того, щоб створюване інформаційне суспільство було, наскільки це можливо, справедливим і відкритим.

Відтак висновується, що Цільова група не займається практичною діяльністю, впровадженням або фінансуванням, але слугує форумом і координаційним центром для обговорення глобального плану дій щодо використання ІКТ з метою розвитку, зокрема питань, пов'язаних із виробленням стратегічної лінії, узгодженням і координацією політики та інформаційно-пропагандистською діяльністю. Їй доручено сприяти формуванню стратегічного партнерства між Організацією Об'єднаних Націй, приватним бізнесом та іншими зацікавленими сторонами з тим, щоб націлити ІКТ на службу розвитку. Її засідання, зокрема серія глобальних форумів з ключових питань, сприяли контактам між членами Цільової групи та фахівцями в питаннях міжнародного розвитку та ІКТ, політиками, провідними представниками приватного сектору та організацій громадянського суспільства, а також неурядових організацій й надали їм форум для обміну досвідом, думками, налагодження нових партнерських зв'язків та узгодження складних і політично значущих питань стратегії.

4) 5 травня 2006 року — E/2006/63 «Четверта щорічна доповідь Цільової групи з ІКТ», у якій ідеться про формування глобально-

го союзу для використання ІКТ для цілей розвитку, мета якого полягатиме у сприянні та заохоченні більш широкої інтеграції ІКТ у діяльність з розвитку, що сприятиме узгодженню підсумків Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з більш широкою програмою Організації Об'єднаних Націй. Доповідь охоплює діяльність Цільової групи з інформаційно-комунікаційних технологій за період з березня по грудень 2005 року, коли закінчився її мандат. У ній наводиться короткий огляд поточної обстановки, описується роль Цільової групи у справі розширення доступу до інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та їх застосування для здійснення цілей Організації Об'єднаних Націй в галузі розвитку, а також міститься короткий огляд проведених Цільовою групою основних заходів, оцінка її ефективності та прогноз подальшого використання ІКТ для цілей розвитку. Зазначається, що з 2000 по 2005 рік поширеність Інтернету в усьому світі збільшилася більш ніж в чотири рази. Це збільшення значною мірою відбулося завдяки впровадженню нових бездротових технологій і пов'язаних з цим моделей комерційної діяльності, які спричинили розширення конкуренції і прискорений розвиток інфраструктури широкосмугового зв'язку як в багатих, так і в бідних країнах і, зокрема, сприяло тому, що в бідних міських районах і сільських громадах стали з'являтися доступні і водночас комерційно ефективні послуги. До того ж потужність комп'ютерних пристроїв продовжує збільшуватися завдяки новаторському підходу до конструктивного виконання мікропроцесорів. Апаратні засоби, як і раніше тяжіють до мінімізації та збільшення кількості функцій, стаючи при цьому дедалі доступнішими. Потужні пошукові системи в Інтернеті перетворили його на величезне, проте кероване сховище інформаційних та інших ресурсів. Можливості широкосмугового доступу надали можливість значною мірою збільшити різноманіття і ефективність засобів під'єднання до Інтернету.

Водночас зазначається, що багато урядів не мають відповідного інструментарію для контролю, оцінки та напрямів інвестицій в ІКТ та забезпечення доступу до них в районах з низьким рівнем обслуговування. Хоча була визнана необхідність у застосуванні вимірюваних й таких, що можуть бути порівняними, показників для оцінки прогресу

та ефективності діяльності з розвитку інформаційного суспільства, як і раніше є розбіжності щодо того, яка саме інформація і оцінки діяльності потрібні на міжнародному рівні і які організації мають відповідати за розробку тих чи інших показників, таких як показники доступу, якості, доступності, ефективності та стійкості.

Окрім того, підкреслюється те, що поступово складається консенсус щодо того, що ІКТ необхідно більш широко включати в основні напрями діяльності у сфері економіки і політики в країнах, що розвиваються, на національному, регіональному та глобальному рівнях. Водночас прогрес у цій сфері відбувається повільно. У числі основних проблем у сфері інтеграції та поширення ІКТ, з якими стикаються країни, що розвиваються, можна назвати недостатній політичний і імплементаційний потенціал, протидія зацікавлених кіл і перешкоди на шляху прийняття ІКТ такі, як неефективні, ненадійні і дорогі телекомунікаційні послуги, відсутність достатніх стимулів для зміни моделей і оперативних структур у сфері підприємницької діяльності, відсутність довіри і перешкоди законодавчого характеру.

Додаткові документи:

- 1) 27 жовтня 1995 року — Огляд телекомунікацій і суміжних інформаційних технологій в системі ООН, у якому закріплюється юридична регламентація телекомунікацій в системі ООН; тенденції та перспективи світу телекомунікацій. Даний документ лежить в основі формування правової бази розвитку інформаційного суспільства, є її відправною точкою;
- 2) 23–24 березня 2000 року — *Лісабонська стратегія* — нова стратегічна мета ЄС, спрямована на підвищення його глобальної конкурентноспроможності через економічне оновлення та поліпшення в соціальній сфері й охороні довкілля. Європейська рада в Лісабоні в 23–24 березня 2000 року визначила для ЄС завдання на наступне десятиліття: стати найконкурентноспроможнішою та найдинамічнішою економікою у світі, **що базується на знаннях**, здатна до постійного зростання, забезпечує більше кращих робочих місць та тісніше соціальне гуртування;
- 3) 7 липня 2000 року — *Міністерська декларація «Розвиток і міжнародне співробітництво в XXI столітті: роль інформаційної*

технології в контексті заснованої на знаннях глобальної економіки», ухвалена Економічною та Соціальною Радою;

- 4) 12 грудня 2003 року — Женевська декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання в новому тисячолітті», у якій зазначено, що освіта, знання, інформація та спілкування складають основу розвитку, ініціативності і благополуччя людської особистості. Поряд із цим інформаційні та комунікаційні технології мають величезний вплив практично на всі аспекти нашого життя. Стрімкий прогрес цих технологій відкриває абсолютно нові перспективи досягнення більш високих рівнів розвитку. Здатність цих технологій послабити вплив багатьох традиційних перешкод, особливо пов'язаних із часом та відстанню, вперше в історії надає можливість використовувати потенціал цих технологій на благо мільйонів людей у всіх кутках земної кулі.

Підкреслюється, що органам державного управління, а також приватному сектору, громадянському суспільству, Організації Об'єднаних Націй та іншим міжнародним організаціям належить зіграти важливу роль у розвитку інформаційного суспільства, взяти на себе за це відповідальність і в належних випадках брати участь у процесах ухвалення рішень. Побудова інформаційного суспільства, орієнтованого на інтереси людей, є спільною справою, що вимагає співробітництва та партнерських відносин між усіма зацікавленими сторонами.

До того ж висновується, що відбувається вступ до нової ери величезних можливостей — ери інформаційного суспільства та розширення сфери людського спілкування. Тепер інформацію і знання можна виробляти, обмінюватися ними, спільно їх використовувати і передавати по всіх мережах світу. Якщо буде здійснено необхідні дії, незабаром всі люди зможуть разом побудувати нове інформаційне суспільство, засноване на спільному використанні знань, на базі глобальної солідарності та більш повного взаєморозуміння між народами і країнами. Відтак реалізація цих заходів відкриє шлях до подальшого розвитку суспільства.

Іншими словами, у цій декларації закладено фундамент та задекларовано спільну концепцію інформаційного суспільства.

Основною задачею визначено необхідність використання потенціалу інформаційних і комунікаційних технологій для ліквідації біднос-

ті і голоду, забезпечення початкової освіти для всіх, сприяння рівності чоловіків і жінок, розширення прав і можливостей жінок тощо.

Фундаментом інформаційного суспільства визначено статтю 19 Декларації прав людини — право кожної людини на свободу переконань і на вільне їх вираження.

Серед основних принципів: органи державного управління мають сприяти застосуванню ІКТ в цілях розвитку інфраструктури, доступу до інформації та знань, нарощування потенціалу, укріплення довіри і безпеки при використанні ІКТ, зберігання культурного і мовного розмаїття, розробки місцевого контенту;

- 5) 12 грудня 2003 року — *Женевський план дій*, завданням якого була побудова відкритого для всіх інформаційного суспільства; визначення потенціалу, закладеного у знаннях та ІКТ, на служіння розвитку; сприяння використанню інформації і знань для досягнення погоджених на міжнародному рівні цілей розвитку, у тому числі тих, що містяться в Декларації тисячоліття; і ров'язання нових задач інформаційного суспільства на національному, регіональному і міжнародному рівнях.

Фактично цей план встановив обмеження часовими рамками цілей, досягнення яких буде сприяти перетворенню на реальність концепції відкритого для всіх і справедливого інформаційного суспільства;

- 6) 16–18 листопада 2005 року — *Туніські зобов'язання з питань інформаційного суспільства*, в яких підкреслено значимість ІКТ у подоланні «інформаційного розриву» у світі, необхідність ефективної співпраці з метою побудови глобального інформаційного суспільства. Тоді ж було ухвалено *Туніську програму для інформаційного суспільства*, яка містить положення по ключових питаннях саміту і наступних кроках, які необхідно здійснити для її виконання.

У процесі підготовки до Туніського саміту домінували три ключові питання: фінансові стратегії; управління користуванням Інтернет, механізми реалізації Плану дій, ухваленого на першому етапі в Женеві. Стосовно першого питання було вирішено, що для оптимального фінансування необхідно зміцнювати співробітництво на наднаціональному рівні, але основним джерелом фінансування мають бути національні уряди. Стосовно управління користування Інтернет було визначено ряд принципів, а саме: всі держави мають відігравати рівну роль

і нести рівну відповідальність у справі регулювання Інтернетом, водночас забезпечуючи його стабільність, безпеку і цілісність; держави не повинні втручатися в рішення, які стосуються привласнення доменів верхнього рівня інших держав; необхідно укріплювати співробітництво всіх зацікавлених сторін у сфері суспільної політики, яка стосується управління спільними доменами верхнього рівня. Прикінцевим документом також започатковувався *Форум з управління використання Інтернет*;

7) «*i2010: Інформаційне суспільство та медіа для подальшого зростання і нових робочих місць*». Дана ініціатива стартувала у червні 2005 року і в ній визначено нові стратегічні завдання Європейської Комісії у сфері інформаційного суспільства та ЗМІ на період до 2010 року. Саме ця ініціатива стала найпершою в рамках оновленої Лісабонської стратегії та партнерства 2005 р. зі стимулювання економічного зростання та зайнятості.

Ініціатива i2010 була спрямована на досягнення трьох головних цілей¹⁵⁹: 1) створення єдиного європейського інформаційного простору, необхідного для успішного функціонування відкритого та конкурентоспроможного внутрішнього ринку у сфері інформаційного суспільства та засобів масової інформації; 2) зростання інновацій та інвестицій в дослідження в області інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ); 3) у розвитку інформаційного суспільства, де пріоритети — досягнення кращої якості життя і надання електронних послуг;

8) *Стратегія соціально-економічного розвитку Європейського Союзу на період до 2020 року «Europe2020»*. Було ухвалено одну з її семи флагманських ініціатив (flagship initiatives) — **«Цифровий порядок денний для Європи»** (Digital agenda for Europe)¹⁶⁰. Зазначена стратегія є основним чинним проектним документом з розвитку інформаційної сфери Євросоюзу.

У грудні 2012 року Європейська Комісія презентувала модернізований варіант, розроблений з урахуванням найперспективніших трендів глобального розвитку ІТ і актуальних потреб інституційного та

¹⁵⁹ Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

¹⁶⁰ Digital Agenda for Europe // European Commission [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ec.europa.eu/digital-agenda/digital-agendaeurope>.

нормативно-проектного забезпечення галузевої регуляторної політики ЄС. Зокрема серед «оновлених пріоритетів» розвитку містяться завдання щодо розробки панєвропейської стратегії з кібернетичної безпеки у комплексі з відповідною Директивою¹⁶¹, а також спеціальною програмою з розвитку індустрії хмарних обчислень в ЄС та відповідного координаційно-консультативного органу¹⁶². Як і завжди, мають місце макроекономічні розрахунки проектної результативності всіх цих заходів. Так, за прогнозами Комісії, реалізація цілей оновлених пріоритетів до 2020 року збільшить ВВП Євросоюзу на 5 % і надасть можливість створити 1,2 млн робочих місць (у довгостроковій перспективі — 3,8 млн). Такого ефекту планується досягти за рахунок збільшення інвестицій в ІКТ, підвищення рівня цифрової грамотності населення, впровадження інновацій (у тому числі в державному секторі), подальшого розвитку е-інфраструктури та інтернет-економіки¹⁶³.

При вивченні проектних документів Європейського Союзу привертає увагу їх тісна взаємопов'язаність і чітка ієрархічність. Весь масив документів творить таку собі піраміду, де будь-яка загальна стратегія чи програма складається з низки ретельно та конкретно розроблених галузевих стратегій чи програм, а ті в свою чергу поділяються на ще вужчі локальні проекти, у межах яких вже є можливість безпосередньої та предметної роботи на рівні окремих регіонів, спільнот, підприємств тощо¹⁶⁴. Так, наприклад, «Цифровий порядок денний для Європи» являє собою загальноєвропейську галузеву стратегію, але водночас є інтегральною дванадцяти складовою загальної програми соціально-економічного розвитку ЄС «Європа 2020». При цьому, визначено сім пріоритетних напрямів роботи заради виконання

¹⁶¹ EU International Cyberspace Policy // EUROPA. EU cyber security strategy [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/index_en.htm.

¹⁶² European Cloud Partnership // European Commission: Digital Agenda for Europe [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/european-cloud-partnership>; Unleashing the Potential of Cloud Computing in Europe // European Commission / Brussels, 27.9.2012 COM(2012) 529 final [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ec.europa.eu/information_society/activities/cloudcomputing/docs/com/cloud.pdf.

¹⁶³ Digital «to-do» list: new digital priorities for 2013–2014 // European Commission [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1389_en.htm.

¹⁶⁴ Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

тринадцяти головних завдань, що сформульовані у вигляді конкретних цифр і календарних дат. Задля реалізації цих завдань заплановано 101 захід. Своєю чергою, в процесі імплементації заявлених в рамках стратегії локальних «підпрограм» виникають спеціалізовані проекти та ініціативи, більш прикладного рівня. Приміром, для реалізації стратегії «Вивільнення потенціалу хмарових обчислень в Європі» було запущено підпорядковані їй проекти «Європейське хмарове партнерство» (European Cloud Partnership), що діє у форматі проведення регулярних зустрічей «Керуюча панель» (SteeringBoard), ініціатива Cloud-for-Europe (C4E), команда «Узгодження хмарових стандартів» (Cloud Standards Coordination), що опікується виробленням відповідної «дорожньої карти» (cloud standardisation roadmap).

Під реалізацію великого і дорогого (більше 9 млрд євро) панєвропейського проекту охоплення до 2020 року всієї території Союзу високошвидкісними та ультрашвидкісними ширококутовими мережами Connecting Europe Facility взагалі створюються численні інвестиційні фонди і налагоджується широке приватно-державне партнерство.

Безумовно, окреслена європейська методика стратегічного планування, що застосовується керівними органами ЄС, потребує високої кваліфікації і постійної, копіткої та багатопланової роботи¹⁶⁵. Зокрема, необхідно здійснювати безперервний моніторинг ситуації як на локальному, так і на глобальному рівнях, підтримувати постійні консультації з різними групами інтересів та впливу, проводити маркетингові, соціологічні та інші дослідження тощо. Для того, аби така діяльність була результативною, потрібний пул добре підготовлених експертів, розвинена міжнародна інфраструктура і значні кошти, — навіть якщо йдеться про стратегічне планування для окремо взятої країни, а не для потужної конфедерації на кшталт ЄС. Проте загалом успішний досвід Євросоюзу свідчить, що в сучасному світі це необхідна ціна за ефективне прогнозування і планування розвитку, надто ж якщо йдеться про таку важливу інноваційну сферу, як розвиток та імплементація ІКТ.

Аналіз «**Цифрового порядку денного для Європи**» уможливорює дійти висновку: у цьому документі остаточно зникає теоретико-філософська складова. Наприклад, тут вже не зустрінеш апелювання до по-

¹⁶⁵Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

няття «інформаційне суспільство»; загалом документ є максимально реалістичним, прагматичним та функціональним. Основний акцент у ньому зроблено не на концепціях (футурологічних чи суто наукових), а на конкретних соціально-економічних і зовнішньополітичних ефектах від реалізації його завдань «тут і зараз». Передусім йдеться про оптимізацію економічного розвитку країн ЄС і забезпечення економічної конкурентоспроможності Союзу; повну зайнятість, активність населення старшого віку, соціальну згуртованість, врахування потреб інвалідів. Широко застосовується програмно-цільовий метод, зокрема чітко, аж до конкретних показників, окреслено рубежі, на які планується вийти у 2020 році¹⁶⁶. Спеціальна увага приділена стратегічним методам їх досягнення, наприклад, детально прописано використання ринкових та нормативно-регуляторних механізмів розвитку, передбачено надійний науковий супровід.

Отже, як проектний документ «Порядок денний» демонструє предметний підхід до планування інформаційного розвитку, а також чітке розуміння того, що в наш час ІКТ є «інструментом глобального перерозподілу ідей, капіталів і праці, що визначає парадигму розвитку глобалізованого світу»¹⁶⁷, тобто найважливішим стратегічним ресурсом.

У цілому «Цифровий порядок денний для Європи» являє собою план дій, спрямований на досягнення двоєдиної мети: забезпечення глобальної конкурентоспроможності Євросоюзу через розвиток та імплементацію ІКТ, а також «дигіталізації» суспільства, тобто розповсюдження цифрових технологій в усіх сферах і прошарках європейського соціуму. Для України, де національна стратегія розвитку інформаційного суспільства перебуває на стадії формування, найважливішим є вивчення досвіду Євросоюзу в цій галузі.

Отже, здійснений аналіз правового регулювання інформаційних відносин у Європі дає змогу виокремити їх особливості й специфіку:

- у системі інформаційного права функціонують нові терміни та поняття (інформація, інформаційні ресурси, бази даних, офіцій-

¹⁶⁶Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

¹⁶⁷Колодюк А. Национальные стратегии информационного общества: преимущества и условия реализации в Украине [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://emag.iis.ru/arc/infosoc/imag.nsf/BPA/9438c6c677c01618c325714c004_a081b.

не юридичне повідомлення, інформаційна безпека, електронний підпис, інформаційна інтелектуальна власність, домен тощо), які відображають трансформацію права в умовах становлення інформаційного суспільства;

- інформація має унікальні якості, невичерпність ресурсів, є складовою суспільних відносин, зумовлює право власності на інформацію — державне, корпоративне, індивідуальне;
- інформаційно-правова діяльність країн, юридичних і фізичних осіб здійснюється винятково в інтересах держави й особи з перевагою інтересів держави;
- використання масивів даних чи інші види інформаційної діяльності реалізуються через юридичних і фізичних осіб, які несуть відповідальність за правопорушення відповідно до конституційного, інформаційного, цивільного, адміністративного та кримінального законодавства;
- правове регулювання інформаційних відносин у суспільстві має поширюватися й на сферу доступу до кіберпростору через Інтернет, впровадження мультимедійних технологій, бездротового зв'язку для поширення інформації¹⁶⁸.

Змістовий аспект регулювання стосується впливу та формування світової і національної громадської думки, а також є невід'ємною складовою зовнішньої та внутрішньої політики держав як суб'єктів міжнародного права. Змістові норми проголошують право і свободу кожного на пошук, отримання й поширення інформації та ідеї будь-якими засобами незалежно від державних кордонів. Ще однією важливою правовою нормою є обмеження основних інформаційних прав і свобод з метою забезпечення правомірних вимог моралі, громадського порядку, пропаганди ідей, національної безпеки тощо¹⁶⁹.

Також логічним у цьому контексті буде згадати ґрунтовну роботу Є. А. Макаренка *«Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи»*[23].

Важливість цієї роботи полягає і в тому, що дослідниця заклала наукові підвалини цивілізаційного розвитку міжнародних інформаційних відносин, аргументувала необхідність розроблення наукових засад концепції інформаційного суспільства, заснованих на зміні традицій-

¹⁶⁸ Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. — М., 1997. — 472 с.

¹⁶⁹ Макаренко Є. А. Європейське інформаційне право / Є. А. Макаренко. — К., 2006. — 222 с.

них економічних відносин, новій системі комунікацій і впливі високих технологій на соціальну сферу.

Значення цих висновків для нашої роботи полягає у тому, що завдяки ним можна обґрунтувати нові механізми трансформації глобального середовища, удосконалення механізмів самоідентифікації у глобальному інформаційному просторі, ефективній реалізації зовнішньополітичних та економічних стратегій. Почасті неможливі політичні рішення уможливлюються завдячуючи новій концепції інформаційного суспільства заснованому на відкритості інформації, вільному доступу та розповсюдженні її.

Характерною особливістю роботи Є. А. Макаренко, яка обумовлена предметом та спеціальністю її дослідження, виступає акцентування уваги на *міжнародних програмних документах* побудови та РІС. Також параметральною характеристикою роботи виступає її логічність та відсутність одностороннього сприйняття розвитку глобального інформаційного суспільства як однозначно позитивного процесу. Авторка продемонструвала, що на сучасному етапі склалася ситуація, коли, з одного боку, в умовах глобалізації посилюється конвергенція всіх параметрів міжнародного співтовариства, а з іншого (одночасно) — відбувається розмежування світу за ознакою інформаційно-технологічного прогресу, формування світового андеґраунду, неоанархії та неолуддизму як прояву побічних наслідків інформаційної революції [274].

Робота Є. А. Макаренко слугує вагомим науковим джерелом розуміння витоків та якісних характеристик, які впливають на формування міжнародного механізму ПР РІС і спонукає до необхідності проведення подальших ґрунтовних досліджень проблем системного ПР РІС в Україні.

Здійснена нами класифікація розглянутих вище документів за типом, надає очевидне уявлення про наявність доволі розвиненої нормативної бази, чітке уявлення про ІС, передусім, як суспільство знань, тобто суспільство, засноване на знаннях. Саме трансформація знань викликає парадигмальну зміну змісту цивілізації. Адже знання існували завжди, як інформація, натомість назва інформаційного суспільства з'явилася порівняно недавно, що зумовлено не тільки методами оброблення, а й засобами і швидкістю примноження багатольатернативності розвитку знань, які з переробкою лише збільшуються, зменшуючи ентропію.

Стратегічною метою європейської інформаційної політики, на думку *I. А. Кисарець*, яка містить інтеграційні та національні стратегії, є прискорене формування європейського інформаційного суспільства, інтеграція і конкурентоспроможність у світовому інформаційному співтоваристві, розвиток інформаційного суспільства шляхом впровадження соціально-спрямованих проєктів на основі національного сегмента мережі Інтернет за умови збереження полікультурності і національної самобутності європейської спільноти, забезпечення вільного вираження поглядів і свободи засобів масової комунікації, доступу населення Європи до надбань цивілізації у цифровій формі [24, с. 12].

На практиці така мета не завжди досяжна. Зокрема, в Британському парламенті у квітні 2013 року було подано законопроект, згідно з яким пропонувалося створити державні органи контролю за медіапростором. А більш глобально, наприклад в США, було розроблено проєкт закону про кіберзагрози та особисті дані (CISPA). Основним призначенням цього закону мало б стати законодавче зобов'язання глобальних операторів та компаній щодо надання інформації про сучасні кіберзагрози один одному, а також державним органам. Проте головною особливістю даного акта, через що Президент США *Б. Обама* не підписав його, саме і виступає прихована здатність держави через провайдерів отримувати персональну інформацію про дії користувачів у мережі. Отже, інформаційна політика держави раз по раз намагається проникнути до сфери персональних даних, встановити тотальний контроль над діями людей не тільки в реальному житті, а й у віртуальному просторі. І за даного випадку можемо спостерігати необхідність у пошуку одвічної дилеми між рівнем свободи та рівнем безпеки.

Проте, навіть побіжний аналіз перелічених документів надає можливість говорити про певне зміщення розуміння інформаційного суспільства та аналіз змістовного компоненту лише в бік технологічної складової. Україні є чому вчитись у своїх колег, існують позитивні зразки, які можуть бути використані українським законодавцем, а також конструктивні положення, які можуть бути імplementовані в інформаційне законодавство України.

Водночас зазначимо, що за сучасних умов формування нового світоустрою, трансформації соціальних систем, стирання кордонів і появи нових політико-територіальних одиниць громадянського суспільства, до системи юридичних джерел права слід включати не лише тра-

диційні (нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, правовий звичай, правовий прецедент), а й нетрадиційні (принципи права, корпоративні джерела права, «*smart law*» тощо)¹⁷⁰.

Фактично, за своєю сутністю, «*smart law*» виконує чотири основні функції: 1) «промо-права», тобто можуть фіксувати елементи нормотворчого процесу (що складають переконаність у правомірності) чи констатувати досягнення консенсусу щодо майбутнього міжнародного договору, формувати правову культуру і правовий простір для ефектної дії майбутніх правових актів; 2) «пост-права», тобто інтерпретувати і доповнювати норми «*hard law*», оскільки норми «*smart law*» здатні відігравати важливу роль не тільки в заповненні прогалин регулювання, а й у врегулюванні суперечок між сторонами, які відстоюють різні геополітичні інтереси, однак перебувають в одному геоправовому просторі; 3) «пара-права», тобто фіксувати згоду сторін з певного питання без прийняття зобов'язань. У процесі створення норми «*smart law*» волевиявлення суб'єктів стосується тільки змісту норми, однак не стосується її обов'язковості, що дозволяє уникнути юридичної відповідальності за її невиконання; 4) «мета-права», тобто регулюють ті суспільні відносини, які виникають як наслідок неповної реалізації норм права «*hard law*», або нереалізації потрібних положень в контексті імплементації концепції «*smart power*»¹⁷¹.

Тому переконані, що «*smart law*» доволі часто має більший практичний ефект, аніж норми «*hard law*», котрі наділені юридичною силою. Адже саме норми «*smart law*» почасти можуть лавіювати поміж нормами «*hard law*», вирішуючи завдання, які неможливо узгодити за допомогою останнього. Крім того, норми «*smart law*» можуть стати і каталізатором подальшого закріплення таких норм у вигляді класичних правових норм, а також впливати на трансформативні зміни структури інформаційних відносин.

До того ж зазначимо, що щороку структурні зв'язки міжнародної нормативної системи ускладнюватимуться. Ця тенденція стане

¹⁷⁰Ліпкан В. А. Особливості застосування «*smart law*» у сучасному геоправовому просторі / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 146–149.

¹⁷¹Ліпкан В. А. Особливості застосування «*smart law*» у сучасному геоправовому просторі / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 146–149.

об'єктивним наслідком подальшої інтенсифікації регулювання вже наявних і нових видів міжнародних відносин, а також більш тісної взаємодії й взаємопроникнення різних нормативних конструкцій із метою забезпечення більш високого та якісного рівня й ефективності цього процесу. І саме акти «smart law», поєднуючись із нормами класичного права, створять концептуально оновлену площину для формування нового геоправового простору, необхідну для ефективної взаємодії між усіма суб'єктами міжнародного спілкування в інформаційній, економічній та інших сферах¹⁷².

Тепер перейдемо до власне української системи нормативно-правових актів, що здійснюють регулювання інформаційної сфери загалом, та розвитку інформаційного суспільства зокрема.

Вітчизняну ієрархію нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, можна подати через окреслення моделі ієрархічної системи:

- *Конституція України; Концепція державної інформаційної політики*, затверджена законом — **рівень концептуальних засад**;
- Національна стратегія інформаційної безпеки України, Національна стратегія розвитку електронного урядування в Україні, Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства, Національна стратегія розвитку широкополосного доступу в Україні, Національна стратегія розвитку ЗМІ, Національна стратегія захисту інформаційних прав і свобод людини — **рівень національних стратегій**;
- акти Верховної Ради України: закони України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про телекомунікації» тощо;
- укази та розпорядження Президента України: Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації», Указ Президента України від 29 грудня 2012 року № 771/2012 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»»,

¹⁷²Ліпкан В. А. Роль «soft law» у розвитку інформаційного законодавства / В. А. Ліпкан // Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності» (Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 46–48.

Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020»»; Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»;

- постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 14 січня 2009 року № 4 «Положення про утворення Міжгалузевої ради з питань розвитку інформаційного суспільства»; Розпорядження КМУ від 13 грудня 2010 року № 2250-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні»; Постанова КМУ від 28 листопада 2012 року № 1134 «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства»; Розпорядження КМУ від 2 березня 2011 року № 192-р «Про затвердження плану заходів із проведення в 2011 р. Року освіти та інформаційного суспільства»; Розпорядження КМУ від 13 серпня 2012 року № 558-р «Про підготовку та проведення Міжнародного наукового конгресу з тематики розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та розбудови інформаційного суспільства в Україні»; Розпорядження КМУ від 5 вересня 2012 року № 634-р «Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів»; Розпорядження КМУ від 27 березня 2013 року № 168-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року»; Розпорядження КМУ від 15 травня 2013 року № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»;
- міжвідомчі нормативні джерела (накази, інструкції тощо), а також нормативно-правові акти міністерств та інших органів виконавчої влади (накази, інструкції, положення, постанови, програми, листи, статuti тощо).

З іншого боку, редукуючи запропоновану модель з метою її розуміння, нормативну базу, яка регулює суспільні відносини у сфері РІС, можна поділити на два рівні:

- 1) на *першому рівні* правова база створюється в рамках системи державної інформаційної політики і має загальнообов'язковий характер (Конституція України, закони та постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України);
- 2) на *другому рівні* створюється відомча нормативна база, яка уточнює і конкретизує з урахуванням специфіки кожного суб'єкта реалізації ДІП, його функції та завдання у сфері РІС.

З огляду на значний масив даних НПА, навіть лише основних законів, що регулюють суспільні відносини у сфері РІС, А. М. Новицький нараховує сорок [128, с. 72], вважаємо, що на даному етапі першочерговим завданням є зосередження уваги на вирішенні концептуальних питань, що створить основу для побудови єдиного несуперечливого законодавчого простору, в якому знайшла б адекватне регулювання система інформаційних відносин. Стосовно створення відомчої нормативної бази, то дані питання мають підпорядкований характер і повинні розглядатися лише після визначення перших.

Зважаючи на викладене, зосередимо увагу на аналізові документів першого — концептуального рівня.

Вищий рівень формує *Конституція України*, яка закладає фундамент правового регулювання РІС.

Конституція України — основа законодавства України. Її верховенство в системі нормативних актів України визначається такими положеннями: 1) Конституція була прийнята на референдумі внаслідок вільного волевиявлення Українського народу; 2) вона має найвищу юридичну силу; 3) Конституція визначає основні начала, принципи і норми державної інформаційної політики; 4) Конституція містить найбільш важливі національні інформаційні інтереси та фіксує структуру і компетенцію суб'єктів ДІП; 5) положення Конституції, що стосуються ДІП, приймаються та можуть бути зміненими в результаті дотримання складної процедури правотворчості.

Тож визначальна роль Конституції України є очевидною і апріорною, оскільки вона визначальне джерело інформаційного права.

Конституційні установлення опосередковують структурно неоднорідні інформаційні відносини, що виникають у різних галузях життєдіяльності суспільства та держави. Ці відносини мають різний ступінь правової урегульованості, оскільки інтенсивний розвиток різнобічних

інформаційних відносин і інформаційної діяльності суттєво випереджає темпи їх правового забезпечення комплексом законодавчих та інших нормативно-правових актів усіх галузей права¹⁷³.

Конституція як документ політико-правового характеру має найбільш фундаментальне значення для формування ефективної моделі ієрархічної системи інформаційного законодавства, в якому мають бути відображені пріоритетні національні інформаційні інтереси, система життєво важливих національних інтересів в інформаційній сфері, національні та інформаційні цінності, що відображають сутність та зміст розвитку як інформаційного суспільства, так і держави в цілому, наближаючи її до ефективної і процвітаючої моделі.

У цьому контексті, з огляду на сутність та зміст положень Основного Закону України, можна зазначити, що у ньому знайшли своє закріплення: 1) мета та основоположні завдання формування ієрархічної структури законодавства, в т.ч. інформаційного; 2) основоположність Конституції України як правового базису формування ієрархічної структури законодавства; 3) засади формування та функціонування нормотворчого процесу; 4) конституційно-правова модель ієрархічної структури законодавства¹⁷⁴.

Отже, Основний Закон України має забезпечувати цілісність, системність та узгодженість РІС. Саме таким підходам повинен відповідати процес формування Концепції державної інформаційної політики.

Концепція державної інформаційної політики — визначає пріоритетні цілі, завдання, функції, принципи, методи та механізми формування, реалізації та контролю за реалізацією державної інформаційної політики з метою забезпечення життєво важливих національних інформаційних інтересів особи, суспільства і держави.

Одним із визначальних елементів документів першого рівня виступають **закони**. Вони мають вищу юридичну силу порівняно з усіма іншими актами держави. Пріоритет закону в системі нормативно-правових актів повинен бути однозначним, повним і бездоганим, не викликати жодних сумнівів щодо ролі, соціального призначення, регулятивних і охоронних цінностей законодавчого акта.

¹⁷³ Джерела конституційного права України / [Шемшученко Ю. С., Пархоменко Н. М. та ін.] ; відп. ред. : Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик. — К. : Наукова думка, 2010. — 710 с. — С. 591.

¹⁷⁴ Там само.

Існують різноманітні підходи до класифікації інформаційного законодавства. Утім, можна погодитись із думкою Ю. А. Тихомирова, який зазначає, що юридичне визначення класифікації законів надає їй елементам нормативно-регульовальний характер, оскільки воно безпосередньо впливає на практику створення різних видів законів та визначення їх ознак, становлення між ними необхідного погодження та зв'язків. Кожний закон займає своє місце як серед законодавчих актів, так і у всій правовій системі¹⁷⁵.

Враховуючи значний масив нормативно-правових актів, зосередимо увагу на тих, що є найбільш вагомими саме для РІС. В Україні процес ПР РІС також має певні тенденції. Внаслідок застосування наукової методології щодо дослідження масиву нормативно-правових актів України стосовно регулювання суспільних відносин, що виникають в процесі безпосереднього функціонування та РІС, ми виокремлюємо певні види документів:

Закони України:

- 1. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року**, який закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності, стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації. Дія цього Закону поширюється на інформаційні відносини, що виникають в усіх сферах життя і діяльності суспільства та держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації.
- 2. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року**, що схвалює Концепцію Національної програми інформатизації (далі — Концепція). Концепція включає в себе характеристику стану інформатизації в Україні, загальні принципи державної політики у сфері інформатизації, визначення, головну мету та основні завдання програми, принципи формування й виконання програми, основні

¹⁷⁵Тихомиров Ю. А. Теория закона : [моногр.] / Тихомиров Ю. А. — М. : Юрид. лит., 1982. — 257 с. — С. 42.

напрями інформатизації, очікувані наслідки реалізації програми, механізм формування та виконання програми.

Підкреслимо, що в державній системі виконання завдань та проєктів *Національної програми інформатизації* існує низка нормативних та інституційних вад, що системно перешкоджають її ефективному та стабільному функціонуванню. До них можна віднести:

- 1) з урахуванням масштабів та специфіки розвитку інформаційного суспільства, сумнівною є ефективність моделі, у якій всі локальні завдання та проєкти «замкнені» на єдину інстанцію і єдиному загальнодержавному програмі;
- 2) законодавчо закріплена «віртуальність» системи, відсутність постійно діючого адміністративного апарату і реальних повноважень на практиці призводить до непослідовності та безсистемності у забезпеченні функцій генерального державного замовника та керівника НПП;
- 3) неефективними і невідпрацьованими є механізми фінансування видатків на виконання завдань (проєктів) НПП — зокрема, законом фактично запрограмоване фінансування НПП за залишковим принципом;
- 4) чинні на сьогодні нормативно-інституційні механізми виконання НПП не забезпечують належної підтримки регіональних місцевих ініціатив¹⁷⁶.

Усе це робить систему виконання завдань НПП неефективною, недостатньо стабільною і надто залежною від поточної ситуації в країні, призводить до хронічного недофінансування, розпорошення адміністративних зусиль та бюджетних коштів, ігнорування реальних потреб галузей та регіонів, а зрештою — до падіння ефективності менеджменту і різноманітних зловживань.

3. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 31 травня 2005 року. Цим Законом регулюються відносини, що виникають у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах.

¹⁷⁶Європейський досвід нормативно-проєктного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

Відповідно до статей 2 та 3 Закону *об'єктами захисту* в системі є інформація, що обробляється в ній, та програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації; *суб'єктами відносин* виступають: 1) власники інформації; 2) власники системи; 3) користувачі; 4) спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації і підпорядковані йому регіональні органи.

Таким чином, можна виділити дві складові інформаційних правовідносин:

- 1) правовідносини, що визначаються соціально-гуманітарною складовою;
- 2) правовідносини, що визначаються технічною ознакою реалізації засобів зв'язку, комунікації, телекомунікації.

У статті 10 цього Закону визначаються повноваження державних органів інформаційної політики щодо захисту інформації в системах. Вимоги до забезпечення захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, ухвалюються Кабінетом Міністрів України. При цьому даним Законом чітко визначається головний суб'єкт здійснення захисту інформації — спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації.

4. Прямий легальний зв'язок даний закон має із *Законом України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року*, де у ст. 2 чітко визначено, що *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України* є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації.

Таким чином, сфера дії ДССЗІ України є ширшою за сферу дії ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», оскільки включає також такі сфери, як: система криптографічного захисту інформації, державну систему урядового зв'язку і національну систему конфіденційного зв'язку.

5. Відповідно до ч. 2 ст. 10 *Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 року*, основні завдання органу полягають у тому, що він: 1) розробляє пропозиції щодо державної політики у сфері захисту інформації та забезпечує її реалізацію в межах своєї компетенції; 2) визначає вимоги та порядок створення комплексної системи захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом; 3) організовує проведення державної експертизи комплексних систем захисту інформації, експертизи та підтвердження відповідності засобів технічного і криптографічного захисту інформації; 4) здійснює контроль за забезпеченням захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом; 5) здійснює заходи щодо виявлення загрози державним інформаційним ресурсам від несанкціонованих дій в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах та надає рекомендації з питань запобігання таких загрози.

Натомість даний Закон має легальний гіперзв'язок із *Законом України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»*, де у ст. 3 визначено основні завдання ДССЗІ: 1) участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації; 2) забезпечення в установленому порядку урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, інших посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій у мирний час, в умовах надзвичайного та воєнного стану, а також у разі виникнення надзвичайної ситуації; 3) забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку і Національної системи конфіденційного зв'язку; 4) визначення вимог і порядку створення та розвитку систем криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом; 5) здійснення державного контролю за станом криптографічного та технічного захисту інфор-

мації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, а також за додержанням вимог законодавства у сфері надання послуг електронного цифрового підпису; б) охорона об'єктів, приміщень, систем, мереж, комплексів, засобів урядового і спеціального зв'язку, ключових документів до засобів криптографічного та технічного захисту інформації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Здійснений структурно-функціональний та герменевтичний аналіз дають змогу стверджувати про неоднорідність і невідповідність даних завдань одне одному.

По-перше, завдання ДССЗІ чітко визначені лише на захист інформаційних ресурсів держави, тоді як в ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» вказано як на інформацію, яка є власністю держави, так і на інформацію з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом.

По-друге, до завдань ДССЗІ не входить проведення державної експертизи комплексних систем захисту інформації, експертизи та підтвердження відповідності засобів технічного і криптографічного захисту інформації, хоча на це прямо вказано в ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах».

По-третє, розширено завдання ДССЗІ: замість виявлення загроз та надання рекомендацій з питань запобігання такій загрозі, ДССЗІ здійснює: 1) забезпечення функціонування, 2) безпеки та 3) розвитку державної системи урядового зв'язку і Національної системи конфіденційного зв'язку.

По-четверте, концептуально новими завданнями є: 1) охорона об'єктів, приміщень, систем, мереж, комплексів, засобів урядового і спеціального зв'язку, ключових документів до засобів криптографічного та технічного захисту інформації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; 2) здійснення державного контролю за станом забезпечення в установленому порядку урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, інших посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій у мирний час, в умовах надзвичайного та воєнного стану, а також у разі виникнення надзвичайної ситуації.

Слід визнати, що в межах РІС та системно в даному сегменті ДІП можна говорити про наявність передумов для структуризації організаційно-функціональної структури суб'єктів ДІП.

Зокрема додатковим аргументом на користь даної гіпотези є закріплене у ч. 2 ст. 10 *Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»* положення про те, що державні органи в межах своїх повноважень за погодженням відповідно із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації або підпорядкованим йому регіональним органом встановлюють особливості захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом.

Таким чином, система захисту інформації очолюється ДССЗЗІ, який виступає головним органом державної влади. До даної системи в межах своєї компетенції функціонально можуть входити й інші органи державної влади, які мають обов'язково погоджувати власні дії із головним органом.

Легальний гіперзв'язок також встановлюється і з банківським законодавством, оскільки в ч. 3 ст. 10 *Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»* зазначено, що особливості захисту інформації в системах, які забезпечують банківську діяльність, встановлюються Національним банком України. Таким чином, до компетенції ДССЗЗІ не входить забезпечення технічного захисту інформації НБУ. Окрім того, характер та зміст заходів, що вживаються відповідним органом, відповідальним за забезпечення захисту інформації в банківських системах, не мають погоджуватися із ДССЗЗІ.

На наш погляд, це не зовсім правильно, оскільки розмитість компетенції та розпорошення функцій органів державної влади у даному питанні може призвести до зниження рівня ТЗІ в цілому по системі державної інформаційної політики. Більше того, в двох аналізованих законах відсутнє навіть згадування на виділення або окремий статус або ж значення такої сфери, як банківська.

Тому як з позицій логіки, так і з позицій структурно-функціонального підходу формуємо заперечення щодо законодавчих положень, які:

- виокремлюють ту сферу, діяльність в якій не входить до кола суспільних відносин, які регулюються законами України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних систе-

мах», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»;

- формують передумови до відсутності єдиного розуміння поняття «спеціально уповноважений **центральний** орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації», адже бланкетна норма щодо «встановлюється Національним банком України» вносить хаос у розуміння того, хто ж є єдиним центральним, тобто головним, визначальним органом, що формує, реалізовує та здійснює контроль за реалізацією державної інформаційної політики у сфері захисту інформації у визначених сферах;
- не визначають рівнів підлеглості органів, що здійснюють заходи з забезпечення ТЗІ в банківській сфері;
- унеможливають розроблення єдиних стандартів та подальший їх контроль через відсутність визначення рівня підпорядкованості даних органів ДССЗІ.

У цілому ж, екстраполюючи власні висновки, а також напрацьованя інших дослідників, зазначимо, що з одного аспекту **ЗУ «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»** можна розглядати як такий, що сформований за: **1) суб'єктною ознакою** — в ньому чітко визначено правові основи організації та діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; **2) об'єктною ознакою** — у ньому чітко визначено сфери суспільних відносин, які складають зміст такої сфери інформаційної політики, як технічний захист інформації: а) інформаційні системи; б) телекомунікаційні системи; в) інформаційно-телекомунікаційні системи; г) криптографічний та технічний захист інформації; д) державна система урядового зв'язку; г) національна система конфіденційного зв'язку; **3) інтегральною ознакою** — даний Закон регулює різні групи суспільних відносин: а) відносини у сфері технічного захисту інформації; б) безпекові відносини; в) відносини у сфері зв'язку та телекомунікацій.

Одним із важливих інструментів захисту державних інформаційних ресурсів є віднесення у встановленому законом порядку тієї чи іншої інформації до державної таємниці.

6. Тому логічним і пов'язаним із вищепроаналізованими є **Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1991 року.**

У преамбулі цього Закону визначено, що він регулює суспільні відносини, пов'язані з: 1) віднесенням інформації до державної таємниці, 2) за-

секречуванням, 3) розсекречуванням її матеріальних носіїв та 4) охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України.

Відповідно до статті 2 цього Закону відносини у сфері охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, Законом України «Про інформацію», цим Законом, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими нормативно-правовими актами. У статті 3 Закону зазначено, що сфера його дії поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші державні органи, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку наданий доступ до державної таємниці.

Даний Закон викликає наукову зацікавленість відповідно до предмета дослідження ще й тому, що в ньому визначено власну сферу державної інформаційної політики — державна політика щодо державної таємниці, а також надано структуру органів, що її реалізують та визначено їх компетенцію. Зокрема таку структуру складають: 1) Президент України; 2) РНБОУ; 3) КМУ; 3) центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування; 4) спеціально уповноважений державний орган у сфері забезпечення охорони державної таємниці — Служба безпеки України.

Відтак, фактично у цьому Законі, що є важливим для нашого дослідження, виокремлено сферу державної інформаційної політики й надано її організаційну структуру.

Таким чином, необхідним є оновлення нормативно-правового і проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства. Йдеться не лише про оновлення частини законодавчих актів (наприклад, Закону України №537-V «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»), а про необхідність їх або цілковитої та глибинної трансформації або взагалі скасування (приміром, «Про національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації»). Більшість цих документів не забезпечені ресурсно, а відтак, не справляють практичного

впливу на процеси, що відбуваються, мають надто загальний характер, що унеможлиблює їх імплементацію¹⁷⁷.

Тепер перейдемо до основоположного документа серед визначених нами вище актів, —

7. Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 року [307].

У даному Законі автори спробували виразити основний зміст трансформації індустріального суспільства в інформаційне, які полягають у переході до виробництва і використання інформації та теоретичних знань як основних товарів та сприйняття їх як вищих цінностей і формування нової соціальної структури і відповідних їм моделей управління.

Контент-аналіз Закону уможлиблює твердити, що даний Закон визначає інформаційне суспільство як інституцію права. Фактично він є концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. За змістом норм Основні засади є актом з м'якими правовими приписами, де застосовуються словосполучення: «можуть створювати» чи «слід створювати», тобто норми, що мають рекомендаційний, інформаційний, а не імперативний характер¹⁷⁸.

Відповідно *основними ціннісними пріоритетами ІС* законодавець визначає: можливість вільних комунікацій та використання інформаційно-комунікаційних технологій; функціонування мережевого суспільства [275]; популяризацію освіти; актуалізацію інтелекту та розвиток знань і технологій [131, с. 33].

Отже, знову стикаємося із методологічною проблемою: відсутність розробленого алгоритму взаємозв'язку інтересів, цінностей та потреб.

На наш погляд, головним недоліком існуючих підходів щодо розроблення загроз інформаційному суспільству, та й загалом напрямів РІС, виступає те, що автори розглядають загрози абстрактно, просто виходячи із загального визначення в Законі України «Про основи на-

¹⁷⁷Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

¹⁷⁸Цимбалюк В. С. Кодифікація інформаційного законодавства України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Цимбалюк Віталій Степанович. — Х., 2013. — 435 с. — С. 188.

ціональної безпеки України» дефініції загрози — наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. Така сама позиція зберігається і в Указі Президента України «Про стратегічний оборонний бюлетень України» [198]. Більше того, в даному акті з'являються нові легітимовані дефініції: виклик національній безпеці, імовірний сценарій виникнення та розвитку кризової ситуації, що потребує застосування (залучення) сил та засобів сектора безпеки й оборони України, інформаційна війна, ситуація за сценарієм, тиск на державу.

Натомість ці інтереси як в інформаційній сфері, так і самого інформаційного суспільства є невизначеними. Звідти абсолютно логічно сформулювати запитання: а яким чином укладачі тих чи інших законів формують перелік загроз, тим більше, розбиваючи його на три основні складові, якщо визначальна категорія «інформаційний інтерес» є невизначеною.

Виникає закономірне запитання: чому законодавець, ухвалюючи ті чи інші рішення виходить із суто кон'юнктурних цілей, не прагнучи створити системну правову базу, узгодити за загальним алгоритмом усі правові норми та процедури з метою отримання бажаного ефекту: конструктивного регулювання суспільних відносин з метою їх стабільного та прогресивного розвитку.

Проблема в тому, що кожен президент прагне догодити міжнародному співтовариству і фактично торгує тими чи іншими законами, ухвалення яких інколи може зашкодити національним інтересам. В українській науці це питання вже порушено в окремих роботах, де досліджується правова безпека особи і вплив норм права на її вільний розвиток і реалізацію законних інтересів [276–287].

У даному контексті переконані, що постає законодавча потреба у визначенні головних орієнтирів внутрішньої та зовнішньої політики, якими мають визнані національні інтереси. Помилкова термінологія, що використана в Законі України у вигляді терміна «пріоритет національних інтересів» є свідченням недалекоглядності законодавця, відсутності системного бачення перспектив РІС в Україні.

На науково-доктринальному рівні можна зазначити, що законодавство щодо розвитку інформаційного суспільства має прямий зв'язок із законодавством про державну інформаційну політику. По суті в рамках ДІП формується концепція електронного урядування, яке висту-

пає одним із інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління.

Як масове суспільно-значиме соціальне явище інформаційне суспільство знайшло відображення у законодавстві, у спеціальному законі, що є проявом зародження нової концепції — переходу до людиноцентристської моделі як державного управління, так і відповідного відображення даних ідей в концепції інформаційного суспільства.

Як впливає із назви Закону, ним затверджені основні засади, що виступають концептуальною основою для розроблення та реалізації державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства в Україні. За текстом Закону у розділі 2 прямо визначено, що основні засади є концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. Відтак, цей Закон, фактично виступає системоутворювальним законодавчим актом, в якому визначаються основні державної інформаційної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства.

Відповідно до предмета нашого дослідження, основний фокус аналізу буде зосереджено на питаннях розвитку інформаційного суспільства.

Відповідно до даного Закону, одним із головних пріоритетів, а відтак і напрямом РІС в Україні, є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен мав би змогу створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

Водночас абсурдним виглядає *відсутність в аналізованому Законі такої мети розвитку ІС, як **побудова ефективного інформаційного суспільства в Україні***. Адже усі подальші «вдосконалення ІКТ, покращання стану інформаційної безпеки, а також система індикаторів розвитку ІС» тощо є засобами досягнення мети. За підходу, поданому в аналізованому Законі, взагалі не є зрозумілим для чого визначені цілі, хто і яким чином їх має досягати, а після їх досягнення, що саме маємо отримати на виході.

Якщо аналізувати цілі, викладені в законі, то вони нагадують репродукування положень Окінавської хартії глобального інформаційного

суспільства, Декларації тисячоліття, Декларації принципів, рішень Женевського та Туніського саммітів і не враховують національних інтересів, особливостей інформаційних правовідносин в Україні, історичної місії України як держави, де розробили третій у світі комп'ютер¹⁷⁹, держави-засновниці кібернетики (С. Лебедєв, В. Глушков), формування на початку 90-х років минулого століття концепції та програми інформатизації; створення різноманітних ІКТ і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня складності та призначення, розвиток нових наукових напрямів (штучний інтелект, багатопроцесорні електронні обчислювальні машини, теорія самоорганізації, системний аналіз). Так, наприклад, така мета, як прискорене впровадження новітніх ІКТ в усі сфери життя не може бути метою українського суспільства. Адже таке прискорення є неможливим для виконання власними інформаційними ресурсами, а отже, означає цілковиту залежність отримання даних ІКТ від інших держав — держав інформаційного центру, і фактичного перетворення нашої країни на підлеглу і керовану інформаційну периферію. Впровадження ІКТ має стати завданням, засобом формування ефективного інформаційного суспільства в Україні, подальшої розбудови громадянського суспільства. Так само і досягнення інформаційної грамотності саме по собі є цілком слушною метою, а от засоби її досягнення, і головне — для чого ця інформаційна грамотність, складовою частиною якої і головне — чієї інформаційної політики вона стає? Це вже питання, які законодавець свідомо залишив без відповідей.

Викликає подив така мета — як *державна підтримка нових «електронних секторів»*. Річ у тому, що **інформаційне суспільство має формувати сама держава**, а не спиратися на чийсь іноземні напрацювання, поради різноманітних європейських «фахівців» та «експертів», їхні індикативні показники. Тому **держава повинна не «підтримувати»**, а сама **формувати дані сектори економіки**, встановлюючи при цьому власні правила у вигляді чіткого законодавчого механізму між відповідними державними заходами підтримки та забезпечення, регуляторної політики електронної взаємодії. На цьому тлі конструктивними є пропозиції А. М. Новицького, викладені в його докторській дисертації,

¹⁷⁹ Венгер Є. І. Індикатори розвитку регіонального інформаційного суспільства (на прикладі Чернівецької області) / Є. І. Венгер // Національний лісотехнічний університет України. — 2011. — Вип.. 21.18. — С. 338–345.

щодо інституціоналізації інформаційного суспільства, які також виділені в Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Позитивом даного Закону є пряме посилення на існування таких конституційних прав громадян, як інформаційні. Адже в тексті ДІБУ вони ще за старими кліше називалися конституційними. Натомість зміст даних прав є звуженим і не відповідає сучасним тенденціям щодо розуміння даних процесів, особливо із прийняттям законів «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних».

Проголошена в Законі мета: *покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ* взагалі викликає неабияке занепокоєння не лише з позицій формальної логіки, а й з мовленнєвих позицій. Визначимо: термін «*покращення*» використовується для опису того, що є красивим, його використання для опису поліпшення стану, зміни його кількісних та якісних показників з метою досягнення цілей системи є неправильним. Безпеку не можна чепурити — її забезпечують. Також законодавча техніка не передбачає розмитої термінології, адже зрозуміти безпеку чого автори цього тексту збиралися поліпшувати, якими засобами і з метою досягнення яких цілей — також не зрозуміло. Абсурдність даної мети є очевидною і, знову ж таки, обґрунтовується відсутністю чітко сформованих національних інформаційних інтересів, з відповідним подальшим формуванням законодавчого поля розвитку даних відносин, у тому числі відносин безпеки. У такому ж ракурсі слід розмірковувати, коли аналізувати адекватні положення в ДІБУ, де одним із інформаційних інтересів визначено: *недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур*. Головне призначення державної інформаційної політики полягає у кількісному та якісному конструктивному перетворенні інформаційних відносин, тому зазначення на «недопущення», «збереження» тощо свідчить знову ж таки про обмежувальний характер даних відносин і неправильне розуміння сутнісних безпекових процесів, превалювання «охоронної концепції» розуміння розвитку суспільних відносин. Неточне розуміння цього призводить до звуження політики держави лише до захисних заходів, цілком ігноруючи таку важливу функцію соціальних систем, як розвиток.

Окрім цього, доцільно зважати на той факт, що такі інтереси держави, як: побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпе-

чення економічного та науково-технологічного розвитку України, а також інтереси суспільства: забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства взагалі не згадані в аналізованому нами Законі.

Для нас цікавим є розділ III цього Закону, в якому визначаються засади національної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні як складова частина ДПП реалізується через вирішення таких блоків *завдань*:

- перехід до пріоритетного науково-технічного та інноваційного розвитку;
- законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства;
- формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства;
- розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури;
- забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів;
- сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг;
- забезпечення створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів;
- підготовка людини для роботи в інформаційному суспільстві;
- створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ;
- наука та культура в інформаційному суспільстві;
- охорона здоров'я в інформаційному суспільстві;
- охорона довкілля;
- інформаційна безпека в інформаційному суспільстві.

Відповідно до п. 3 розділу II цього Закону *основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні визначити*:

- 1) формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням світових тенденцій;
- 2) всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури на засадах сприяння вітчизняному виробництву но-

вітніх ІКТ та інформаційно-телекомунікаційних систем, подолання технічної і технологічної залежності від зарубіжних виробників;

- 3) забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів;
- 4) збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ;
- 5) створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України;
- 6) надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки;
- 7) створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства;
- 8) забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері;
- 9) розробку та впровадження системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні з внесенням відповідних змін у систему державних статистичних спостережень з узгодженням їх з міжнародними стандартами і методологією та щорічним їх оприлюдненням.

Окрім цього, здійснений нами догматико-юридичний аналіз тексту даного документа, надав можливість виокремити ще кілька завдань, котрі можна екстраполювати на напрями ДІП у сфері РІС:

- збільшення рівня захисту прав і свобод людини та її добробуту, активізація участі громадян в управлінні державою, сприяння розвитку демократії;
- підвищення конкурентоспроможності України, ефективності державного управління, продуктивності праці у всіх сферах економіки, рівня інформаційної безпеки людини, суспільства, дер-

жави, ступіню розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, зокрема українського сегмента Інтернету;

- забезпечення переходу економіки до моделі науково-технічного та інноваційного розвитку, збільшення частки наукоємної продукції, сприяння якості та доступності послуг освіти, науки, культури, охорони здоров'я за рахунок впровадження ІКТ;
- розширення можливостей людини отримувати доступ до національних та світових інформаційних електронних ресурсів;
- створення нових робочих місць, поліпшення умов роботи і життя людини;
- поглиблення запровадження нормативно-правових засад інформаційного суспільства.

Отже, враховуючи усі перераховані дискусійні моменти закону, ми переконані, що системоутворювальним документом у сфері розвитку інформаційного суспільства має виступати Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2015–2020 роки», в якому мають бути чітко визначені засади відповідного сегмента ДІП — державної політики становлення та розвитку інформаційного суспільства.

Постанови ВРУ:

- 1. Постанова ВРУ від 16 лютого 1999 року № 430-XIV «Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади із забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб, суспільства і розвитку інформаційної сфери України.** У цій Постанові Верховна Рада України відзначає, що Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади належним чином не забезпечують реалізації державної інформаційної політики, спрямованої на утвердження свободи слова, плюралізму і демократичних засад інформаційної діяльності, інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки України, зміцнення і розвиток її інформаційної інфраструктури. Окрім того, визнається фактичне здійснення політичної цензури.

Підкреслюється, що ситуація в інформаційній сфері України характеризується постійним звуженням економічних можливостей її суб'єктів, занепадом матеріально-технічної бази. Це призводить до

кількісного та якісного погіршення стану видавництва друкованої продукції, телекомунікаційних мереж, ставить діяльність творчих працівників і колективів у залежність від комерційних інтересів та фінансових структур, до продукування і поширення в суспільстві небезпечної для його морального і психологічного стану інформації та псевдокультури.

Висновується, що держава відкрила канали для здійснення по суті неконтрольованої, відомчої тарифної політики, яка стає відчутним тягарем для більшості членів суспільства, економічно виснажує інформаційну сферу.

Водночас зазначається, що останнім часом здійснюється руйнівна для цієї сфери структурна перебудова державного телебачення і радіомовлення, видавничо-поліграфічної галузі на засадах монополістичної корпоратизації, що стає, з одного боку, способом інформаційного забезпечення короткочасних інтересів певних політично-кланових сил, а з іншого — базою перепрофілювання, комерціалізації і остаточної приватизації об'єктів загальнодержавного значення.

Відтак, підкреслюється необхідність прискорити розробку проєктів *основ державної інформаційної політики, законів про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України, про використання радіочастотного ресурсу України, про національну таблицю радіочастот, концепцій роздержавлення засобів масової інформації, розвитку телерадіоінформаційного простору, новітніх систем телебачення і радіомовлення*. Окремим завданням відзначається *розроблення проєкту Інформаційного кодексу України*.

А тепер повернемося до дати підписання розглядуваної Постанови — це 1999 рік! Прошло **16 (!)** років, а закони з вищеперерахованих, так само як і Інформаційний кодекс — досі не ухвалені, хоча розроблені і навіть в кількох варіантах. Отже, немає сумніву у зацікавленості владних еліт у такому гальмуванні процесів розвитку інформаційного суспільства.

- 2. Постанова ВРУ від 17 березня 2005 року № 2488-IV «Про проведення парламентських слухань із питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» та Постанова ВРУ від 1 грудня 2005 року № 3175-IV «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні».** У зазначених рекомендаціях підкреслено окремі важ-

ливі моменти щодо РІС в Україні. Серед них: щодо відсутності національної стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні та плану дій щодо її реалізації; відсутності координації зусиль державного і приватного секторів для ефективного використання наявних ресурсів; недостатності розвитку нормативно-правової бази інформаційної сфери; повільності створення національної інформаційної інфраструктури для надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням Інтернету та ін.

Водночас запропоновано: визнати розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування одним із пріоритетних напрямів державної політики. Та закріплено перелік стратегічних цілей розвитку в Україні інформаційного суспільства. Також виокремлено напрями для реалізації Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України.

Проте суттєвого сприяння розвитку інформаційного суспільства в Україні Рекомендації не надали: Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні була ухвалена майже через десятиліття, а її зміст доволі дискусійний; робота щодо удосконалення інформаційного законодавства України досі ведеться мляво й науково необґрунтовано; прийняття концепції інформаційного законодавства України, яка регулювала б послідовність підготовки відповідних нормативно-правових актів, їх склад та змістовні вимоги до цих документів, пропозиції щодо внесення змін до цивільного, адміністративного і кримінального законодавства, пов'язаних з урахуванням особливостей розвитку інформаційного суспільства в Україні — взагалі проігноровано; кодифікований акт в інформаційній сфері — не прийнятий тощо.

Іншими словами, начебто розуміння проблеми існує, визначено недоліки і навіть запропоновано конкретні шляхи поліпшення ситуації, однак «віз і нині там».

Акти Президента України:

1. Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини».
2. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» (аналіз даного Указу буде здійснений нами у п. 4.2 монографії).
3. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020»» (аналіз даного Указу буде здійснений нами у п. 4.2 монографії).
4. Указ Президента України від 8 липня 2009 року № 514/2009 «Про Доктрину інформаційної безпеки України» (втратив чинність).
5. Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації».

Наша зацікавленість аналізом цього документа обумовлена тим, що зміст основних завдань електронного урядування детермінує зміст напрямів розвитку громадянського суспільства. *По-перше*, важливим є те, що тут можна виділити ще один напрям державної політики: державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства. *По-друге*, метою державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні є створення більш сприятливих умов, спрямованих на задоволення інтересів, захист прав і свобод людини і громадянина, подальше становлення громадянського суспільства на засадах безпосередньої, представницької демократії, широкого впровадження форм демократії участі, самореалізації та самоорганізації громадян. *По-третє*, Стратегія визначає концептуальні, взаємодоповнювальні напрями діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов для розвитку громадянського суспільства.

Стратегія спрямована на: 1) утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави; 2) запровадження громадського контролю за діяльністю влади; 3) забезпечення незалеж-

ної діяльності інститутів громадянського суспільства; 4) посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень; 5) створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; 6) проведення регулярних консультацій із громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави. Дані напрями можна інтерпретувати і до системи розвитку електронного урядування за позицією зворотного гіперзв'язку.

По-четверте. У даній Стратегії визначено комплекс пріоритетів, які також можна використати для формування матриці за даним рівнем завдань державної інформаційної політики. Для обґрунтованості наших думок викладення завдань відбуватиметься таким чином: спочатку буде надано завдання, яке міститься в Стратегії, а через тире надано пояснення його зв'язку із РІС та ДІП. Тож:

- сприяння встановленню максимальної відкритості, прозорості та підзвітності суспільству органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування — *прямо відповідає визначенню електронного урядування, а також принципам його здійснення;*
- зростання соціального капіталу для підвищення рівня взаємодовіри та взаємодії у суспільстві — *відповідає основним завданням електронного урядування;*
- створення сприятливих умов для утворення та функціонування інститутів громадянського суспільства — *однією з цих умов є формування та розвиток інформаційного суспільства;*
- забезпечення участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, зокрема шляхом створення умов для забезпечення широкого ефективного представництва інтересів громадян в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, проведення регулярних консультацій (діалогу) із громадськістю з найважливіших питань життя суспільства і держави — *відповідає призначенню електронного уряду: єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання. За таких умов інформаційна взаємодія визначається вирішальним чинником реальної участі громадян в управлінні справами в державі;*

- запровадження громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, посилення впливу інститутів громадянського суспільства на прийняття управлінських рішень та їх реалізацію — *реалізації системи інформаційного контролю в рамках ДПП*;
- сприяння благодійній, волонтерській діяльності, іншим формам громадської активності та громадянської культури — *формування системи суспільного радіомовлення, розвиток та сприяння у формуванні інформаційної культури*.

По-н'яте. Безпосередньо до основних завдань державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства, які пов'язуються із державною політикою електронного урядування і РІС в цілому, з урахуванням логіки викладу в попередньому пункті, включаємо:

- приведення національного законодавства щодо діяльності інститутів громадянського суспільства у відповідність з європейськими стандартами — *гармонізація інформаційного законодавства України із європейським*;
- конституційне закріплення в рамках процесу модернізації Конституції України інститутів громадянського суспільства, основ їх взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування — *одним із них виступає інформаційне суспільство*;
- налагодження ефективної взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування — *організація інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування на базі електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису*;
- забезпечення участі громадянського суспільства та його інститутів у процесах формування і реалізації державної, регіональної політики — *залучення громадян до участі в управлінні державними справами*;
- впровадження європейських підходів до питань делегування інститутам громадянського суспільства окремих функцій держави щодо реалізації державної політики в гуманітарній та соціальній сферах — *удосконалення технології державного управління*;
- забезпечення умов для активізації участі громадян у процесі підготовки та прийняття управлінських рішень, здійснення ефек-

тивного громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо запобігання та протидії корупції, підвищення прозорості діяльності цих органів — *подолання «інформаційної нерівності», зокрема шляхом створення спеціальних центрів (пунктів) надання інформаційних послуг, центрів обслуговування населення (кол-центрів), веб-порталів надання послуг;*

- створення системи ресурсного забезпечення сталої діяльності інститутів громадянського суспільства — *надання громадянам можливості навчатися протягом усього життя.*

6. Указ Президента України від 29 грудня 2012 року № 771/2012 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»». Цей Стратегічний оборонний бюлетень України (далі — Стратегічний бюлетень) розроблено за результатами оборонного огляду, який проводився із залученням усіх центральних органів виконавчої влади, причетних до розв'язання завдань забезпечення безпеки і оборони України.

У цьому НПА підкреслюється, що сучасний світ швидко змінюється. Він стає більш складним і динамічним, з'являються нові можливості для розвитку кожної держави, а також виклики та загрози їх безпеці. Розвиток безпекового середовища у світі та навколо України визначається процесами, пов'язаними з формуванням багатополлярної моделі світоустрою, посиленням впливу нових центрів сил, вирішенням не врегульованих конфліктів поблизу державного кордону України, посиленням ролі фінансово-економічних чинників у міжнародних відносинах. Такі тенденції зберігатимуться і у довгостроковій перспективі.

У цікавому для нас аспекті у Стратегічному бюлетні подається визначення інформаційної війни — як форми протистояння між суб'єктами (державами, блоками, партіями тощо), що передбачає інформаційний вплив на населення з використанням засобів масової інформації, комп'ютерних мереж тощо з метою формування відповідної суспільної думки, підриву морального духу як усього суспільства, так і окремих його інституцій.

Водночас зазначається, що сучасні та майбутні конфлікти характеризуються посиленням ролі політичних, економічних, екологічних, інформаційних засобів під час підготовки і в ході воєнного конфлікту,

створення коаліційних та багатонаціональних сил, розширення масштабу операцій і перетворення морського, повітряного, космічного та сухопутного простору на єдиний глобальний театр воєнних дій.

Визначається, що інформаційний чинник у реалізації зовнішньої політики провідних держав світу та забезпеченні їх національних інтересів набуває дедалі більшого значення. Цьому сприяє стрімкий розвиток новітніх технологій.

Зростання кібернетичних загроз та посилення інформаційно-психологічного тиску на Україну з метою дестабілізації соціально-політичної, етнічної та релігійної обстановки в державі або в окремих її регіонах і місцях компактного проживання національних меншин — виокремлюються як прогнозовані виклики та загрози національній безпеці України на довгостроковий період.

Тож, одним із пріоритетів зовнішньополітичної діяльності України щодо забезпечення національної безпеки держави на постійній основі визначається проведення моніторингу та аналізу інформаційного простору для виявлення інформаційно-медійних сценаріїв впливу, що становлять загрозу інформаційній безпеці України.

Підкреслено, що у цілому сили оборони разом із силами безпеки повинні бути готові до ведення гострого інформаційного протиборства, широкого застосування асиметричних дій і ефективного протистояння аналогічним діям із боку противника.

Загалом, забезпечення інформаційної безпеки розглядається як один із елементів оборонної дипломатії, яка забезпечує реалізацію державної політики у сферах національної безпеки і оборони України.

Акти КМУ:

- 1) **Постанова КМУ від 14 січня 2009 р. № 4 «Положення про утворення Міжгалузевої ради з питань розвитку інформаційного суспільства».** Ухваленням цього документа Україна фактично копіює кроки інших держав на шляху побудови інформаційного суспільства. Але з однією суттєвою відмінністю — абсолютна декларативність положень. Скрізь, де держава справді зацікавлена в розвитку інформаційного суспільства, провідну роль у впровадженні та поширенні ІКТ відіграє приватний сектор, на який водночас покладаються не лише ризики, а й фінансо-

ві вигоди. Держава ж виграє стратегічно — отримуючи розвинуену систему ІКТ, яка не тільки розширює можливості державного управління, а й суттєво спрощує цей процес з одночасним підвищенням ефективності. Водночас саме держава має створити передбачувану, транспарентну, недискримінаційну політику та нормативну базу, необхідну для ІС (ст. 7 Окінавської Хартії глобального інформаційного суспільства). Однак, що ж ми бачимо у цій Постанові? До її складу входять перший віцепрем'єр-міністр України, перший заступник міністра економічного розвитку і торгівлі, голова Держінформнауки, начальник Управління Секретаріату Кабінету Міністрів України, перший заступник міністра освіти і науки, молоді та спорту, заступник міністра юстиції, заступник міністра фінансів; перший заступник голови Держспецзв'язку; заступник голови Держкомтелерадіо; директор департаменту Мінекономрозвитку; директор департаменту Держінформнауки; перший заступник голови Нацдержслужби; голова підкомітету з питань інформаційних технологій та інформатизації Комітету Верховної Ради України з питань транспорту і зв'язку (за згодою); член Консультативної ради з питань інформатизації при Верховній Раді України (за згодою); генеральний директор державного підприємства «Держінформресурс» (за згодою); ректор Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» (за згодою); президент асоціації «Інформаційні технології України» (за згодою); віце-президент Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація фахівців інформаційних технологій» (за згодою); віце-президент «Українського союзу промисловців і підприємців» (за згодою); голова Правління «Інтернет асоціації України» (за згодою); Голова НКРЗІ (за згодою); заступник голови Укрдержархіву. З аналізу переліку цих посад стає чітко зрозуміло, що жодних прагнень до дійсного розвитку ІС в Україні укладачі даного документа не мали. Розвиток ІКТ — це бізнес. З боку держави представників більше ніж достатньо, а реальні представники приватного сектора, зацікавлені у РІС та його активному впровадженні в державне життя, відсутні у переліку. Світові віяння вимагали визначення органу, відповідального за РІС, от цей орган і було створено.

До того ж, з тексту залишається незрозумілим правовий механізм реалізації її положень. Визначено, що Міжгалузева рада розробляє та подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо різних питань розвитку інформаційного суспільства; узагальнює практику застосування нормативно-правових актів з питань розвитку інформаційного суспільства, впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій та з урахуванням міжнародного досвіду розробляє пропозиції щодо удосконалення законодавства; розглядає пропозиції центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ та громадських організацій, аналізує результати їх діяльності, пов'язаної із забезпеченням розвитку інформаційного суспільства, та надає Кабінетові Міністрів України відповідну інформацію. Права Міжгалузевої ради визначено, однак про обов'язки немає жодного слова. Відсутня інформація і про те, як саме буде визначатись і оцінюватись діяльність, а найголовніше — ефективність даного тимчасового органу.

Окрім того, чомусь в аналізованій Постанові серед завдань Міжвідомчої ради оминається увагою сприяння розвитку конкуренції й відкриттю ринків для інформаційних технологій та телекомунікаційної продукції й послуг. Хоча без чесної конкуренції сфера ІКТ не може ефективно й прогресивно розвиватись.

До того ж зазначено, що організаційною формою роботи Міжгалузевої ради є засідання, що проводяться в разі потреби, але не рідше ніж один раз на півріччя. За умов, коли розвиток ІКТ відбувається надшвидкими темпами, проводити засідання раз на півріччя, це замало. Ми переконані, що такого роду орган має працювати в постійному режимі та мати змогу контролювати ситуацію, вчасно реагувати на змінювані обставини, на особливості ринку, а у разі необхідності втручатися, захищаючи та просуваючи інтереси держави.

І ще одне. Ще за чотири роки до утворення Міжвідомчої ради, у Рекомендаціях парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства, затверджених постановою Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року № 3175 — IV було рекомендовано утворити *при Президентові України* консультативно-дорадчий орган — Національну раду з питань розвитку інформаційного суспільства. Враховуючи стратегічну важливість такого дорадчого органу ми переконані, що утворення його при Президентові сприяло підвищенню ефективності та заклало б суттєвіший

потенціал, аніж утворення при Кабінеті Міністрів й делегування функцій щодо РІС між керівними особами міністерств та відомств.

Така постановка питання ще раз доводить про декларативність положень щодо даного тимчасового консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України.

2) **Розпорядження КМУ від 13 грудня 2010 року № 2250-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні».** В Концепції чітко визначено, що одним із пріоритетів України є розвиток *інформаційного суспільства*, яке можна визначити як орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічного суспільства, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя.

Дещо не зрозумілими виступають цілі даного розвитку, адже основна мета, як бачимо з визначення: дати змогу:

- 1) кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал;
- 2) забезпечити особистий розвиток;
- 3) забезпечити суспільний розвиток;
- 4) підвищити якість життя.

На наш погляд, така мета не зовсім резонує назві документа, адже згодом, через три роки, і це буде розглянуто нижче, буде окремо розроблено Стратегію розвитку інформаційного суспільства, в якій і будуть визначені її мета та завдання.

Дуже скромно автори даного документа лише вказали на те, що електронне урядування є одним з *інструментів розвитку інформаційного суспільства*, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління.

Натомість безпосередньо **електронне урядування** нормотворець визначив як форму організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Головною складовою електронного урядування є **електронний уряд** — єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, громадянами і суб'єктами господарювання.

Цікавим є визначення поняття, оскільки крім того, що потрібно налагоджувати інформаційну взаємодію, по суті в ньому нічого не сказано, адже не визначено ані іманентних ознак електронного уряду, ані його основних завдань, ані співвіднесення із Кабінетом Міністрів України, з організацією влади на місцях тощо.

Адже далі за текстом укладачі Концепції визначають, що основним *механізмом організації взаємодії* між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадянами і суб'єктами господарювання повинен стати електронний документообіг з використанням електронного цифрового підпису.

Відтак формується незрозуміла система категорій: електронний уряд — інформаційна взаємодія; реальний уряд — проста взаємодія.

До основних напрямів розвитку електронного урядування можна віднести:

- 1) розвиток інформаційного суспільства;
- 2) розвиток власно електронного урядування.

Якщо завдання першого напряму розглядатимуться в рамках окремої Стратегії РІС, то щодо другого визначимо такі **напрями**, котрі складатимуть базу ДІП в даній сфері і є вже нормативно визначеними: 1) комплекс організаційно-технологічних заходів; 2) чітке розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації політики в інформаційній сфері; 3) здійснення координації діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування на всіх рівнях; 4) створення якісно нових форм організації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 5) взаємодія з громадянами та суб'єктами господарювання; 6) надання доступу до державних інформаційних ресурсів; 7) створення можливостей щодо отримання електронних адміністративних послуг; 8) створення можливостей щодо звертання до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням Інтернету.

Як джерело до формування напрямів ДІП можна розглядати **завдання електронного самоврядування, а також очікувані результати**

тати, визначені в даній Концепції: 1) забезпечення захисту прав громадян на доступ до державної інформації; 2) залучення громадян до участі в управлінні державними справами; 3) удосконалення технології державного управління; 4) підвищення якості управлінських рішень; 5) подолання «інформаційної нерівності», зокрема шляхом створення спеціальних центрів (пунктів) надання інформаційних послуг, центрів обслуговування населення (кол-центрів), веб-порталів надання послуг; 6) організація надання послуг громадянам і суб'єктам господарювання в електронному вигляді з використанням Інтернету та інших засобів, насамперед за принципом «єдиного вікна»; 7) надання громадянам можливості навчатися протягом усього життя; 8) деперсоналізація надання адміністративних послуг з метою зниження рівня корупції в державних органах; 9) організація інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування на базі електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису; 10) забезпечення передачі і довгострокового зберігання електронних документів у державних архівах, музеях, бібліотеках, підтримки їх в актуалізованому стані та надання доступу до них; 11) підвищення ефективності державного управління у результаті спрощення управлінських процедур, скорочення адміністративних витрат, застосування сучасних методів державного управління; 12) підвищення якості адміністративних послуг та їх доступність; 13) забезпечення здійснення контролю за ефективністю діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 14) забезпечення високого ступеня доступності інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання можливості громадянам та громадським організаціям безпосередньо брати участь у процесах підготовки проектів рішень, що приймаються на всіх рівнях державного управління; 15) зменшення рівня корупції та тінізації економіки; 16) досягнення якісно нового рівня управління державою і суспільством у цілому, а також зміцнення довіри до інститутів держави.

Отже, виходимо з того, що в рамках державної інформаційної політики у сфері електронного урядування уживається легітимований термін «*політика в інформаційній сфері*». Це є додатковим аргументом на користь необхідності уніфікації термінології з метою її подальшої концептуалізації в рамках Концепції державної інформаційної політики і операціоналізації в Державних програмах з відповідними визначе-

ними нами вище напрямками ДІП, а також формування конкретних механізмів та індикаторів контролю за реалізацією даних напрямів.

На розвиток даного документа у 2012 р. було розроблено **План дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», схвалений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 року № 220-р.**

План було розроблено для забезпечення відкритого урядування, через що необхідно було впровадити новітні інформаційно-комунікаційні технології, зокрема налагодити діалог між органами державної влади та громадськістю з використанням інтерактивних методів взаємодії і можливостей соціальних мереж, модернізувати систему управління в державі, підвищити прозорість влади, полегшити доступ до інформації. Причому в даному плані відкрито вказується на те, що постійний обмін інформацією між урядом України, інститутами громадянського суспільства, громадськістю (тобто інформаційна взаємодія) сприятиме визначенню пріоритетів соціально-економічного розвитку, накопиченню соціального капіталу, підвищенню інноваційної спроможності держави, а також впровадженню відповідних інтерактивних проєктів на засадах партнерства.

У рамках даного плану визначено перелік напрямів діяльності, виконання яких слугуватиме досягненню основної мети: посилення партнерської взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства, а в цілому може розглядатися нами як напрями державної інформаційної політики у сфері розвитку електронного урядування: 1) залучення громадян до формування та реалізації державної політики; 2) забезпечення доступу до публічної інформації; 3) запобігання і протидія корупції; 4) підвищення якості надання адміністративних послуг; 5) впровадження ефективного електронного урядування; 6) налагодження ефективної інформаційної взаємодії.

- 3) **Постанова КМУ від 28 листопада 2012 року № 1134 «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства»** (буде проаналізована нами у поєднанні із Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні).
- 4) **Розпорядження КМУ від 02 березня 2011 року № 192-р «Про затвердження плану заходів із проведення в 2011 р. Року освіти та інформаційного суспільства».** У зазначеному плані здій-

снюється перелік заходів щодо Року освіти та інформаційного суспільства. Однак більшість заходів стосуються винятково педагогічної діяльності: розроблення методичних рекомендації щодо застосування ІКТ під час провадження педагогічної діяльності; узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду використання ІКТ; визначення вимог щодо компетентності педагогів стосовно ІКТ та встановлення відповідної процедури сертифікації; проведення Міжнародного наукового конгресу з питань розвитку ІКТ та інформаційного суспільства тощо. Відтак, вважаємо, що назва даного Розпорядження не зовсім коректна, адже до інформаційного суспільства воно має тільки опосередкований ІКТ зміст. Варто було б у його назві уникнути слів «інформаційне суспільство», а, наприклад, так: *«Про затвердження плану заходів із проведення в 2011 р. Року освіти»*, а вже далі за текстом згадувати про ІКТ в педагогічній діяльності. Адже активне впровадження ІКТ в освітню діяльність хоча й важлива, проте не єдина мета у РІС;

- 5) **Розпорядження КМУ від 28 березня 2012 року № 156-р «Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2012 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».** У затвердженому розпорядженні плані виокремлено блок з двох заходів, що стосуються інформаційного суспільства: 1) розроблення законопроекту про внесення змін до Закону України «Про телекомунікації» щодо визначення та проведення аналізу відповідних ринків послуг у галузі електронних комунікацій, які є потенційним предметом очікуваного регулювання та створення ефективного механізму»; 2) розроблення проекту Закону України «Про боротьбу з кіберзлочинністю».
- 6) **Розпорядження КМУ від 13 серпня 2012 року № 558-р «Про підготовку та проведення Міжнародного наукового конгресу з тематики розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та розбудови інформаційного суспільства в Україні».** Метою даного нормативно-правового акта є забезпечення проведення конгресу як ділового майданчика для організації діалогу представників органів державної влади, науки та бізнесу для вирішення масштабного завдання — побудови в Україні високоди-

намірної інформаційної економіки і суспільства вільного доступу до інформації та знань.

- 7) **Розпорядження КМУ від 5 вересня 2012 року № 634-р «Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів».** Впровадження електронного урядування є важливою умовою розвитку інформаційного суспільства та становлення **електронної демократії**, де кожен громадянин може створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися інформацією та знаннями, використовувати інформаційні технології для розширення можливостей реалізації власного потенціалу, сприяти суспільному й особистісному розвитку, підвищувати якість життя та створювати умови для відкритого і прозорого державного управління.

Відповідно до даної Концепції **основним завданням** створення системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів є забезпечення:

- автоматизованої інформаційної взаємодії електронних інформаційних систем та баз даних державних органів, у тому числі прямого автоматичного обміну інформацією та взаємоузгодження логічно пов'язаних та інформаційно залежних реєстрів;
- автоматизованої міжвідомчої електронної взаємодії державних органів у процесі роботи, що проводиться із фізичними та юридичними особами з використанням єдиної, достовірної та несуперечливої інформації, що розміщена в електронних інформаційних системах та базах даних державних органів;
- електронного обслуговування фізичних та юридичних осіб за принципом “єдиного вікна» із застосуванням електронного цифрового підпису;
- безпеки інформації відповідно до вимог законодавства про захист інформації та персональних даних.

У рамках аналізу даної концепції нами було виділено також додаткові завдання, що розкривають зміст *електронної взаємодії*, як одного із напрямів РІС: 1) систематизація державних електронних інформаційних ресурсів; 2) поліпшення умов взаємодії електронних інформаційних систем та баз даних державних органів, підвищення їх якості; 3)

забезпечення доступності державних електронних інформаційних ресурсів; 4) створення сприятливих умов для формування єдиного інформаційного простору державних органів; 5) забезпечення прозорості, відкритості та ефективності діяльності державних органів; 6) прискорення впровадження електронного урядування.

Отже, варто зазначити, що попри те, що законодавцем почасти використовується термін «інформаційна взаємодія», дана Концепція вказує на підходи до створення, впровадження та функціонування системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, що забезпечує: 1) передачу необхідних даних за запитами в автоматичному режимі; 2) оновлення первинних даних у разі їх зміни; 3) пошук та узагальнення необхідної інформації під час взаємодії державних органів. Система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів виступає головною складовою електронного урядування, відтак має також розглядатися як один із важливих напрямів ДІП;

8) Розпорядження КМУ від 27 березня 2013 року № 168-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року». Наша зацікавленість даним документом обумовлена тим, що в ньому чітко вказано на те, що для визначення **інформаційних потреб** українського суспільства та, беручи їх до уваги, доцільно розробити ефективну **стратегію інформування і комунікації**.

Примітним також є і те, що, посилаючись на Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», в даній концепції виділено лише три види європейського простору: 1) політичний, 2) економічний, 3) правовий простір забезпечення інтеграції, щодо них як основних напрямів державної політики України здійснюється з метою набуття членства в Європейському Союзі.

Також наголошено на тому, що важливою складовою успішної реалізації європейського вектора є **ефективна взаємодія влади з громадянським суспільством** у процесі підготовки та виконання євроінтеграційних реформ. Одним із аспектів такої взаємодії саме і виступає інформаційна та електронна.

У межах даної концепції були визначені такі завдання:

- створення сприятливого інформаційного середовища, необхідного для послідовного дотримання проголошеного курсу на європейську інтеграцію України;
- популяризація змісту євроінтеграційних реформ, підвищення рівня підтримки громадськості та зменшення суспільного негативу в разі їх непопулярності;
- посилення внутрішньополітичної підтримки євроінтеграційного курсу нашої держави;
- збільшення обсягу інформації з питань європейської інтеграції в інформаційному середовищі України;
- запровадження громадського контролю за реалізацією євроінтеграційного курсу;
- підвищення рівня обізнаності українського суспільства щодо змісту реформ у контексті виконання майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- захист громадської думки від можливого маніпулювання;
- забезпечення послідовного зростання рівня усвідомленої підтримки громадянами України ідеї набуття членства в ЄС.

Отже, одним із важливих напрямів РІС шляхом реалізації ДІП в рамках запровадження та розвитку електронного урядування є **багатоцільова стратегія інформування та комунікації**.

9) **Розпорядження КМУ від 15 травня 2013 року № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»**. Вважаємо за необхідне зауважити про не зовсім зрозуміле, з позицій законодавчої техніки, ухвалення даного Розпорядження, адже, на наш погляд, таке рішення утворює початкову колізійність з нині чинним законом, а також формує передумови до значного збільшення змін до чинних актів як самого КМУ, так і інших органів державної влади, а головне, не зовсім зрозумілою є послідовність викладення матеріалу у даному Розпорядженні, методологія і головна його концепція. Детальніше на цій Стратегії зупинимось далі в окремому підрозділі (п. 5.2).

Акти органів судової влади:

1. Апеляційний адміністративний суд — Ухвала від 21 липня 2009 року № 22-а-21442/09 «Про визнання Закону України

«Про основні принципи розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» таким, що не відповідає Закону України «Про державний реєстр фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів».

2. Вищий адміністративний суд — Ухвала від 11 лютого 2010 року № К-42473/09 «Про оскарження Закону України «Про основні принципи розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.».

Акти органів виконавчої влади:

1. МОН України, Наказ від 5 червня 2006 року № 429 «Про створення Центру розвитку інформаційного суспільства Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»;
2. Міністерство аграрної політики, Наказ від 10 вересня 2007 року № 653 «Про затвердження Плану заходів розвитку інформаційного суспільства в агропромисловому комплексі України на 2007–2015 рр.»;
3. МОН України, Наказ від 25 березня 2011 року № 280 «Про затвердження робочого плану заходів із проведення в 2011 р. Року освіти та інформаційного суспільства» тощо.

Окремі моменти щодо РІС зустрічаються й у стратегічно важливих державних НПА, наприклад, у Воєнній доктрині України, затвердженій Указом Президента України від 15 червня 2012 року № 648. Тут зазначено, що воєнно-політична обстановка у світі є динамічною і розвивається під впливом, в т.ч. прискорення розвитку інформаційних технологій, збільшення спроможностей держав щодо проведення інформаційних та інформаційно-психологічних операцій, тощо.

Слід підкреслити наявну суперечливість: множина підзаконних нормативно-правових актів в інформаційній сфері є більш змістовною, об'ємною та осучасненою, аніж чинне законодавство. Відтак, порушено одразу два принципи: ієрархічності та юридичної сили. Адже в умовах, коли має діяти закон, відсутність у ньому відповідних норм спричиняє необхідність застосовувати підзаконний акт. Тому першість закону у правовому регулюванні безальтернативно нівелюється. Окрім того, в цьому сенсі існує ще одна, на перший погляд, прихована про-

блема. Застосування підзаконного акта уможливило наявність вибору серед існуючих, подеколи суперечливих, норм, а справжній правопорядок таку можливість заперечує. Чіткість системи законодавства має передбачати конкретні межі регулювання, які в окремих випадках можуть і, навіть повинні бути гнучкими, але не розпливчастими.

Отже, нами продемонстровано, що Україна не стояла осторонь даних процесів і також ухвалила низку важливих документів, які регулюють суспільні відносини РІС в Україні. Ключовим виступає той факт, що ці відносини регулюються лише одним законом, так само як можна відмітити відсутність прямих актів президента з цих питань, адже питання РІС та загроз йому розглядаються побіжно у зазначених нами шести указах.

4.2 МІСЦЕ ТА РОЛЬ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА У НОВІТНІЙ ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Необхідність перегляду і створення принципово нової оцінки і ставлення інформаційно-комунікативної практики у державно-правовому контексті демократичного суспільства зумовлена стрімкою зміною суспільно-політичних умов. Причина — руйнівні процеси здеформованих правових і соціальних систем, геополітичних зв'язків, втрата і розбалансованість морально-ціннісних орієнтирів, які тривалий час дезорієнтували і членів соціуму у пріоритетах і стандартах життєдіяльності¹⁸⁰.

Певною мірою наслідково-авторитарний зміст державної інформаційно-комунікативної діяльності у формі адміністрування наклав свій відбиток на регламентацію норм вітчизняного права, а також на взаємини з іншими державами. Стереотип наявності зарубіжних ЗМІ і ЗМК був настільки толерованим, що навіть у новій незалежній державі вони не заперечувалися, в цьому не вбачалися якісь ворожі стратегії функціонування ЗМІ і ЗМК. Натомість сучасний період суспільно буття непомітно детермінував ознаки жорсткої інформаційної війни, яка

¹⁸⁰Токарська А. С. Право захисту людини й громадянина від інформаційно-психологічної агресії та війни // Філософські та методологічні проблеми права. — № 1. — 2014. — С. 36–42.

набуває в суспільстві щораз більш згубних наслідків. Із урахуванням нових ускладнених суспільно-політичних умов, де лише діалог починає прокладати шлях до перетворень, постає завдання працівників — оцінити масштаби інформаційного терору та накреслити шляхи стабілізації геополітичних відносин, що формувалися б через встановлення балансу геополітичних інтересів держав саме на основі взаємодії у плюралістичних інформаційно-комунікативних відносинах. Це потребує стрімких інновацій і неодмінного перегляду юридичної кваліфікації ворожих дій іншої держави в інформаційно-комунікативній сфері у міжнародних та національних правових системах¹⁸¹.

Тож доволі логічним у ситуації, що склалася в Україні, було ухвалення з подальшим введенням в дію двох важливих нормативно-правових актів: *Указу Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020»»* та *Указу Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»*. В зазначених документах вже не лише визнається факт інформаційно-психологічної війни, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу, а й передбачаються *пріоритети забезпечення інформаційної безпеки, кібербезпеки та безпеки інформаційних ресурсів*.

Враховуючи важливість цих нормативно-правових актів для РІС в Україні, ми вирішили зупинитися на них детальніше і викласти власну позицію щодо окремих положень.

Так, *Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020»»* окреслює ту перспективу, у якій нашій державі доведеться жити у найближчі 5 років. Новаторським і доволі цікавим є перелік основних векторів, за якими здійснюватиметься розвиток України:

вектор розвитку — це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити ма-

¹⁸¹Токарська А. С. Право захисту людини й громадянина від інформаційно-психологічної агресії та війни // Філософські та методологічні проблеми права. — № 1. — 2014. — С. 36–42.

кроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему;

вектор безпеки — це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні. Визначальною основою безпеки має також стати забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів;

вектор відповідальності — це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нестимуть відповідальність за розвиток всієї країни;

вектор гідності — це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. Україна повинна зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів, а також залучення найкращих світових спеціалістів різних галузей.

Дещо незрозумілим для нас стало те, що за *вектором розвитку* ми не знайшли у переліку пункту щодо «прогресивного розвитку державної інформаційної політики», хоча вже всім зрозуміла важливість даної сфери задля поступального розвитку країни як окремого суб'єкта геополітичної схеми світу. Так само дивним є оминання увагою у *векторі безпеки* питань розвитку безпеки в інформаційній сфері.

Натомість, схвально слід оцінити наявність у *векторі гідності* пунктів «Програма популяризації України у світі та просування інтересів

України у світовому інформаційному просторі» й «розвиток інформаційного суспільства та медіа», хоча й виглядають дещо популістично.

Головною метою Програми популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі визначено формування довіри до України, спрямування її позиціонування у світі на користь політичним та економічним інтересам нашої держави, а також на зміцнення її національної безпеки і відновлення територіальної цілісності.

Ключовим завданням — формування позитивного іміджу України як європейської, демократичної, конкурентноздатної держави із сприятливим бізнес-кліматом, зі своїм унікальним місцем у світовому розподілі праці та інтегрованої у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Водночас підкреслюється, що *Програма фокусуватиметься на забезпеченні:*

- підсилення інституційної спроможності для здійснення міжнародних стратегічних комунікацій;
- синергії зусиль органів влади, бізнесу та громадянського суспільства для просування України у світі;
- збільшення та оптимізації присутності України на міжнародних заходах та майданчиках;
- присутності у міжнародному академічному, культурному та громадському середовищі;
- комунікації щодо успіху реформ та перетворень, що здійснюються в Україні;
- формування і просування бренд-меседжів про Україну: Україна — країна свободи і гідності; Україна — країна, що реформується, незважаючи на виклики; Україна — хаб для інвестицій; Україна — країна високих технологій та інновацій; Україна — країна, приваблива для туризму; Україна — країна із визначними культурними та історичними традиціями;
- регулярного відкритого діалогу із спільнотою світових лідерів думки, експертів та медіа, які висвітлюють або коментують українську тематику;
- формування сталих ефективних комунікацій з українською діаспорою та використання її потенціалу.

До позитивних рис Стратегії можна також віднести передбачене створення ефективною, прозорою, відкритою та гнучкою структури пу-

блічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування), яка здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики.

Однак відсутність зазначених нами й вкрай важливих положень щодо розвитку інформаційної сфери в Україні, особливо враховуючи створення задля цього окремого Міністерства інформаційної політики, а так само віднесення розвитку інформаційного суспільства тільки до вектору гордості, ставить під сумнів його реальну перспективу у найближчі п'ять років.

Тепер перейдемо до контент-аналізу другого документа — *Указу Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»*.

У зазначеній Стратегії вже бачимо визнання факту інформаційно-психологічної війни щодо України (п. 3.1); спроби розмежування загроз інформаційній безпеці (п. 3.6), а також кібернетичній безпеці й безпеці інформаційних ресурсів (п. 3.7); здійснення переліку пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки (п. 4.11), кібернетичної безпеки й безпеки інформаційних ресурсів (п. 4.12).

Однак зазначені положення, попри позитив їх закріплення на рівні державного нормативно-правового акта, містять суттєві дискусійні моменти.

Перше. До загроз інформаційній безпеці віднесено: 1) ведення інформаційної війни проти України; 2) відсутність цілісної комунікативної політики держави; 3) недостатній рівень медіа-культури суспільства.

Даний перелік не лише занадто звужений (про перелік загроз інформаційній безпеці див. підрозділ 2.2 даної монографії), а й є не зовсім коректним. Якщо з першим пунктом ще можна погодитись, то останні два слід допрацювати. І тут є кілька моментів. Незрозумілою є категорія «комунікативна політика держави». Немає жодного нормативно-правового акта чи наукового джерела, в якому можна було б знайти такий напрям державної політики як «комунікативна». Водночас вже створено і діє Міністерство інформаційної політики, тому, напевне, має йтися саме про інформаційну політику держави.

Щодо третьої, визначної у Стратегії «загрози», також чимало питань. Хто і як визначив, що рівень медіа-культури наших громадян є

недостатнім і за яким критерієм. Це по-перше. По-друге. Якщо й зазначений рівень медіа-культури суспільства є низьким, то чому саме це визначено загрозою, а не те, що нині в Україні фактично відсутня державна пропаганда як правова, так і інформаційна; переважна більшість медіа-ресурсів перебувають у приватній власності й формують свою інформаційну площину із власною пропагандою, яка у кінцевому рахунку покликана сформувавши конкретні переконання у значної кількості громадян. Українська журналістика на сьогодні має мало спільного із класичною журналістикою, котра повинна об'єктивно висвітлювати події, без надання поштовху до конкретних умовиводів¹⁸². За влучним виразом одного з українських політичних експертів В. Портнікова: «Професійна журналістика вмерла; залишились особистості». Тобто нівелюється найважливіша функція мас-медій — експертна.¹⁸³

Чомусь жодного слова не сказано щодо можливостей тотальних впливів на свідомість через ЗМІ та соціальні мережі. Й абсолютно не згадується про те, що сучасна інформаційна війна всередині України проявляється в тенденційному висвітленні певних подій у мас-медіа з метою маніпулювати суспільною свідомістю через маніпулювання свідомістю соціально-активних індивідів у контексті формування суспільної моралі¹⁸⁴. При цьому не виключається й широке застосування дезінформації, інформаційного шантажу з використанням результатів електронного контролю за життям людей, їх політичною діяльністю і особистими планами, у використанні всієї могутності сучасних ЗМІ з метою отримати односторонні політичні, економічні стратегічні переваги¹⁸⁵. На сьогодні ми в медіапросторі маємо кілька фінансово-політичних угруповань, які фактично тотально монополізували телерадіопростір¹⁸⁶.

¹⁸² Див.: Полякова Т. О., Демченко В. Д. Телевізійна журналістика в умовах інформаційного суспільства (структурно-функціональні трансформації). — Д., — 2013. — 170 с.

¹⁸³ Фінклер Ю. Інформаційне поле України як чинник провалля між владою та соціумом // Інформація, комунікація, суспільство : Матеріали I Міжнародної наукової конференції ICS-2012. — Львів, 2012. — 284 с. — С. 180–181.

¹⁸⁴ Цимбалюк В. С. Суспільна мораль як різновид інформаційної безпеки / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2010. — №1 (25). — С. 23–29.

¹⁸⁵ Гурковський В. І. Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика). — К., — 2010. — 396 с. — С. 84.

¹⁸⁶ Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні : метаріали парлам. слухань у Верховній Раді України 18 червня 2014 р. / Верховна Рада України; Комітет ВР України з питань інформатизації та інформаційних технологій. — К., — 2014. — 196 с. — С. 13.

Отже, зазначені загрози інформаційній безпеці, на нашу думку, абсолютно не перекривають їх реально існуючий спектр та задекларовані «для галочки».

Друге. До загроз кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів віднесено: 1) уразливість об'єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів до кібератак; 2) фізична і моральна застарілість системи охорони державної таємниці та інших видів інформації з обмеженим доступом.

Зазначений перелік загроз кібербезпеці одразу наштовхує нас на думку, що до розробки зазначеної Стратегії не було залучено вузько-профільних фахівців, які працюють у сфері боротьби з кіберзлочинністю. Адже найголовнішою загрозою кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів України є відсутність ефективнодіючої системи моніторингу і протидії кіберзлочинам і злочинам у сфері високих ІТ-технологій. Управління боротьби з кіберзлочинністю у складі МВС України, не здатне ефективно протидіяти загрозам у зазначеній сфері через, по-перше, брак фахівців-хакерів та програмістів, які, своєю чергою, будучи залученими до тіньових схем, отримують у десятки раз більшу заробітну плату й не зацікавлені у роботі в державних органах. По-друге, через законодавчу неврегульованість окремого сектора інформаційного простору — кібернетичного простору й кібербезпекової політики.

Підтвердженням нашої останньої тези є окремі положення з виступу начальника управління з кіберзлочинністю МВС України С. В. Демедюка на парламентських слуханнях у Верховній Раді України 18 червня 2014 року щодо законодавчого забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні¹⁸⁷, де він зазначає, що «...На даний час боротьба з кіберзлочинами у більшості випадків закінчується тимчасовим припиненням протиправної діяльності сайтів-файлообмінників, а також порушенням кримінальних проваджень стосовно осіб, які використовують шкідливе програмне забезпечення, а не тих, які їх створюють. Цьому сприяє ряд суб'єктивних чинників, що унеможливають проведення якісної боротьби з такими протиправними діями.

Перше. У вітчизняному законодавстві досі не визначено основоположні поняття «кібернетична безпека», «кібернетичний простір», «кі-

¹⁸⁷ Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні : матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України 18 червня 2014 р. / Верховна Рада України; Комітет ВР України з питань інформатизації та інформаційних технологій. — К., — 2014. — 196 с. — С. 53–55.

берзлочинність», «шкідливе програмне забезпечення» та інші, вкрай необхідні для правової кваліфікації протиправних дій, що вчиняються в цій сфері.

Друге. Законодавством не передбачено жодних механізмів щодо фіксації та використання в судовому і кримінальному процесі цифрових доказів. Законодавчо не врегульований порядок тимчасового блокування або обмеження діяльності іноземних сайтів та інших електронних ресурсів, що використовуються для вчинення незаконної діяльності...

...Нині державна політика у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки має спрямовуватись на встановлення порядку взаємодії органів державної влади, передусім правоохоронних, з підприємствами, установами та організаціями, що надають доступ до мережі Інтернет, та іншими суб'єктами ІТ-індустрії...»

Наразі у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти:

- № 2126а від 19.06.2015 *Проект Закону «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»*¹⁸⁸;
- 2133а від 19.06.2015 *Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення відповідальності за вчинені правопорушення у сфері інформаційної безпеки та боротьби з кіберзлочинністю»*¹⁸⁹.

Цікавим є те, що у Проекті Закону «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», перелік загроз кібербезпеці не здійснюється, натомість визначаються основні напрями забезпечення кібербезпеки України (розділ 2 стаття 4), де розмежовуються «основні напрями державної політики у сфері кібербезпеки України» (п. 2 ст. 4) та «основні напрями забезпечення кібербезпеки України» (п. 4 ст. 4).

Тобто можемо підсумувати, що викладений у відомій байці принцип «лебеда, щуки й рака» досі актуальний у діях центральних органів влади: Верховна Рада України та Адміністрація Президента України одні й ті самі явища розглядають по-різному, і, відповідно, по-різному або навіть виключаючи одне одного викладають у державних нормативно-правових актах. Закон розробляється тривалий час, і нам незрозуміло: чому на практиці так складно на стадії підготовки збалансува-

¹⁸⁸http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=556657.

¹⁸⁹http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=556668.

ти зміст указів із текстом законопроектів, щоб вони один одному не суперечили, а навпаки, доповнювали.

Але повернемося до тексту Стратегії національної безпеки України. Другою загрозою, що визначена *загрозою кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів*, є «фізична і моральна застарілість системи охорони державної таємниці та інших видів інформації з обмеженим доступом». Ця доволі об'ємна тема ґрунтовно досліджена у монографії В. А. Ліпкана та В. Ю. Баскакова «Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні»¹⁹⁰. Тому не зупинятимемо на цьому питанні окремо, зазначимо тільки, що згадана загроза є скоріше загрозою національній безпеці України, а загрозою кібербезпеці й безпеці інформаційних ресурсів — лише побіжно.

Третє. До *пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки* у Стратегії віднесено:

- забезпечення наступальності заходів політики інформаційної безпеки на основі асиметричних дій проти всіх форм і проявів інформаційної агресії;
- створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них;
- протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства;
- розробка і реалізація скоординованої інформаційної політики органів державної влади;
- виявлення суб'єктів українського інформаційного простору, що створені та/або використовуються Росією для ведення інформаційної війни проти України, та унеможливлення їхньої підривної діяльності;
- створення і розвиток інститутів, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, з урахуванням практики держав-членів НАТО;
- удосконалення професійної підготовки у сфері інформаційної безпеки, упровадження загальнонаціональних освітніх програм

¹⁹⁰ Ліпан В.А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні: [монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 308 с.

з медіакультури із залученням громадянського суспільства та бізнесу.

До **пріоритетів забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів** Стратегії віднесено:

- розвиток інформаційної інфраструктури держави;
- створення системи забезпечення кібербезпеки, розвиток мережі реагування на комп'ютерні надзвичайні події (СЕКТ);
- моніторинг кіберпростору з метою своєчасного виявлення, запобігання кіберзагрозам і їх нейтралізації;
- розвиток спроможностей правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів;
- забезпечення захищеності об'єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів від кібератак, відмова від програмного забезпечення, зокрема антивірусного, розробленого у Російській Федерації;
- реформування системи охорони державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, захист державних інформаційних ресурсів, систем електронного врядування, технічного і криптографічного захисту інформації з урахуванням практики держав-членів НАТО та ЄС;
- створення системи підготовки кадрів у сфері кібербезпеки для потреб органів сектору безпеки і оборони;
- розвиток міжнародного співробітництва у сфері забезпечення кібербезпеки, інтенсифікація співпраці України та НАТО, зокрема в межах Трастового фонду НАТО для посилення спроможностей України у сфері кібербезпеки.

Загалом, визначення таких пріоритетів це суттєвий крок уперед на шляху побудови інформаційного суспільства в Україні. Однак вважаємо не зовсім правильним надане розмежування на «пріоритети забезпечення інформаційної безпеки» та «пріоритети забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів», адже не зрозуміло, який саме критерій обрано в якості основного у такій класифікації. Окрім того, зазначене розмежування є вибіркоким та унеможливить необхідну реалізацію державної політики у сфері забезпечення безпеки в інформаційній сфері.

Переконані, що стратегічні документи національного рівня повинні бути науково обґрунтованими й не містити таких суттєвих прорахунків.

Якщо виходити з існуючого у чинному законодавстві України переліку напрямів державної політики інформаційної безпеки: 1) технологічний; 2) захист інформації; 3) енергоінформаційна безпека людини; 4) захист інформаційних прав і свобод; 5) інформаційна безпека органів державної влади; 6) удосконалення нормативно-правової бази то логічно саме відповідно до цієї класифікації і виробити систему загроз відповідно до кожної з названих груп, а вже потім визначати пріоритети щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Якщо в якості критерію обрати *сферу життєдіяльності інформаційного суспільства*, то отримаємо «пріоритети забезпечення безпеки інформаційного суспільства у сфері державного управління», «пріоритети забезпечення безпеки інформаційного суспільства у геополітичній сфері», «пріоритети забезпечення безпеки інформаційного суспільства у соціально-гуманітарній сфері», «пріоритети забезпечення безпеки інформаційного суспільства у воєнній сфері» тощо.

Або, наприклад, обрати *інформаційну сферу* в якості критерію, то отримаємо «пріоритети забезпечення безпеки держави як субстанціональної та базової основи інформаційного суспільства», «пріоритети забезпечення безпеки інформаційного суспільства», «пріоритети забезпечення безпеки громадян в інформаційній сфері» тощо.

Окремо в якості критерію для розмежування можна обрати *вертикальну структуру рівнів виникнення загроз*, тоді матимемо «пріоритети забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері», «пріоритети забезпечення безпеки в інформаційній сфері в окремій галузі»; «пріоритети забезпечення безпеки в інформаційній сфері на окремому об'єкті» тощо.

І це не є вичерпним переліком класифікацій. Однак можливість їх різної інтерпретації ще раз доводить необхідність ухвалення окремої Доктрини інформаційної безпеки України. І тоді б логічним було тільки здійснення у досліджуваній Стратегії закріплення інформаційної сфери як однієї з пріоритетних у сфері державної безпеки з подальшим посиленням на ДІБ.

Окрім того, зазначені положення Стратегії вступають у протиріччя із чинною Стратегією розвитку інформаційного суспільства, ухваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 15.05.2013 року № 386-р, де *пріоритетами діяльності в галузі забезпечення інформаційної безпеки визначено:*

- сприяння виробництву конкурентоспроможного національного інформаційного продукту;
- сприяння вітчизняному виробництву засобів захисту інформації, створенню захищених інформаційно-телекомунікаційних систем, запровадження сучасних захищених інформаційних технологій в інтересах державного управління;
- створення ефективної системи виявлення та запобігання загрозам державних електронних інформаційних ресурсів, у тому числі щодо протидії розповсюдженню комп'ютерних вірусів, програмних і апаратних закладок, а також витоку інформації технічними каналами та за рахунок несанкціонованих дій;
- забезпечення цілісності, доступності та конфіденційності інформаційних ресурсів України, які створюють умови для розвитку особи, стійкого функціонування суспільства і держави, захисту персональних даних та інформації, що перебуває у володінні фізичних, юридичних осіб та держави, від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз, зокрема шляхом протидії комп'ютерним злочинам;
- забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інформаційно-телекомунікаційних систем, які функціонують в інтересах управління державою, задовольняють потреби оборони та безпеки держави, кредитно-банківських та інших сфер національної економіки, систем управління об'єктами критичної інфраструктури;
- удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема кібернетичної безпеки національної критичної інфраструктури;
- впровадження захищеного механізму ідентифікації учасників електронної взаємодії;
- формування системи моніторингу безпеки інформаційних ресурсів і систем.

Не вдаючись до критики цих пріоритетів, зазначимо тільки, що якщо у державі вже існує Стратегія розвитку інформаційного суспільства, у якій визначено пріоритети діяльності в галузі забезпечення інформаційної безпеки, то у Стратегії національної безпеки ті самі «пріоритети» повинні між собою корелювати, чи в ідеалі — розкривати,

доповнювати, деталізувати попередні. Більше того, вони мають бути взаємопов'язаними та взаємообумовленими, створюючи ефективне правове поле, яке відповідає національним інтересам України.

Окрім того, абсолютно не визначено механізму реалізації Стратегії національної безпеки щодо інформаційної безпеки: хто і як буде реалізовувати здійснення конкретно кожного положення, контролювати-ме їх виконання чи відповідатиме за невиконання. Адже Міністерство інформаційної політики, яке, за задумом і логікою мало б здійснювати такі функції, фактично перетворилось на орган малоефективної пропаганди.

На нашу думку, зазначені пункти Стратегії щодо інформаційної безпеки передбачають можливість тільки вибіркового державного впливу на рівні правових тактико-стратегічних заходів, що знову призведе до плутанини й унеможливлення ефективної протидії виникаючим загрозам.

Ще одним принциповим хибним підходом є те, що з контексту даного правового акта (а саме зміст розділу 3 Стратегії) стає зрозумілим *сприйняття інформаційної безпеки як окремої складової національної безпеки*. Закріплення загроз інформаційній безпеці в розділі «Актуальні загрози національній безпеці України» фактично виокремлюють її як функціональну сферу національної безпеки, або невід'ємну складову національної безпеки.

Солідаризуючись із *Н. А. Савіною* вважаємо, що логічне пояснення цьому одне: похибка міститься саме у тому, що глобальне інформаційне суспільство обумовлює розвиток комунікацій до такого рівня, що вони нібито пронизують всі суспільні відносини, стан убезпечення яких від загроз визнається комплексною безпекою суспільства. Остаточно доводить вірність цієї ідеї той факт, що суспільні відносини, на які спрямовується комплексна безпека, переорієнтовуються на інші ресурси — інформація, знання та ІКТ, комунікації в цілому стають тими цінностями, на виробництво яких спрямовані і економіка, і політика, і які, відповідно, стають продуктами користування і споживання населення.

На підтвердження цього наведемо визначення інформаційної безпеки, яке являє собою спільну позицію країн-членів ЄС, висловлене представником Швеції при обговоренні питань міжнародної інформаційної безпеки на 56-й сесії Генеральної Асамблеї ООН: «Ін-

формаційна та мережна безпека означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих змін, захист від несанкціонованого доступу до інформації і створення надійного джерела постачання обладнання, послуг та інформації. Інформаційна безпека також охоплює захист інформації, що стосується військового потенціалу та інших аспектів національної безпеки. *Недостатній захист життєво важливих інформаційних ресурсів і інформаційних та телекомунікаційних систем може створити загрозу для міждержавної безпеки»¹⁹¹.*

Отже, в інформаційному суспільстві інформаційна безпека є невід'ємною складовою комплексної безпеки, а їх конфігурації збігаються, і інформаційна складова повинна включатися у зміст поняття комплексної безпеки¹⁹².

А тому положення даної Стратегії, на наше переконання, є науково необґрунтованими та не відповідають реальності.

Відтак, знов натрапляємо на парадоксальну ситуацію, коли замість залучення провідних фахівців й підготовки ґрунтового стратегічного документа, маємо розпливчасті некоректні конструкції. І це відбувається попри наявність у державі ґрунтовних наукових напрацювань й прогресивних науковців у сфері інформаційного права, здатних здійснювати наукове супроводження й тим самим унеможливити наявність прогалин і колізій.

Тому наша позиція залишається незмінною: задля забезпечення ефективного РІС необхідним є застосування теоретичного підґрунтя наук теорії права під час підготовки та запровадження в життя політико-правових стратегій і рішень.

¹⁹¹Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security / Report of the Secretary-General/ — Fifti-Six Session.— United Nations. — 3 July 2001. — A/56/164.

¹⁹²Савінова Н. А. Правові проблеми протидії викликам новітньої злочинності в інформаційному суспільстві // Філософські та суспільно-правові проблеми становлення і розвитку інформаційного суспільства: Матеріали круглого столу / 20 березня 2013 р., м. Київ / Упорядн.: Андрусишин Б. І., Майстренко І. А., Пилипчук В.Г., Фурашев В. М. — Ужгород, 2013. — 194 с. — С. 120–127.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО РОЗДІЛУ

Безконтрольний розвиток інформаційного суспільства довів, що формування надійних механізмів і встановлення контролю за РІС — безальтернативний шлях збереження інституту держави та взагалі інституціональної складової і гарантування захисту законних інтересів, прав і свобод, людини і громадянина.

Як справедливо із цього приводу зазначають *О. А. Ільяшов* та *В. Л. Бурячок*, зважаючи на українські реалії постає нагальна потреба у формуванні спеціальної **державної** (підкреслено нами — Авт.) системи протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам національній безпеці в інформаційній сфері, яка має налічувати: 1) центральний орган із функціями виявлення та оцінювання кіберзагроз національним інтересам та безпеці України, розроблення концептуальних засад і надання рекомендацій державним та комерційним структурам з протидії зазначеним загрозам, здійснення активної протидії кібератакам супротивника і впливу на їх інформаційні системи; 2) органи власної інформаційної безпеки державних органів та комерційних організацій установ, які мають тісно взаємодіяти із зазначеним вище центральним органом виконавчої влади з питань вироблення, реалізації та контролю за реалізацією єдиної ДПП щодо забезпечення безпеки інформаційного простору [302, с. 40].

Інформаційне суспільство призвело до експоненційного збільшення зв'язків між елементами нових соціальних систем, що, своєю чергою, поєднане із процесами нелінійності культури, трансформацією звичайних соціальних систем, глобалізацією та етнізацією соціальних процесів, призводить до збільшення не лише кількості, а й якості загроз. Дедалі зростаюча залежність від інформаційних технологій, які виробляються поза межами України, створює додаткові загрози залежності РІС в Україні від чужих інформаційних технологій.

Основою сучасних реальних кібернетичних загроз, тобто загроз створених штучним інтелектом, загроз кібернетичного характеру, в яких людина не бере участі, виступає здатність цих систем до самостійного навчання через накопичення масивів інформації та готових матриць їх вирішення залежно від тих чи інших параметрів, здатності перебудовувати методи розв'язання задач, а головне — здатність до самостійного формування таких задач із подальшим визначенням методів і наступним їх розв'язанням, тобто здатність до самотворення.

Самі того не розуміючи, люди замість того, щоб керувати інформаційними системами, передають важелі керування інформаційним системам. За умови подальшої ескалації інформаційних масивів в інформаційних системах, збільшення ролі ІКТ при ухваленні рішень і зменшенні ролі людини, дана проблема із суто футурологічної може перетворитися на реальну, і тоді інформаційне суспільство геть згине, а йому на зміну прийде кібернетична цивілізація — тобто цивілізація штучного інтелекту, в якому людина опиниться в ролі не суб'єкта управління, а об'єкта. Тому применшення ролі права і подальше нехтування правом особливо в контексті нагальної необхідності регулювання інформаційних правовідносин, втрата контролю над його розвитком — є небезпечними тенденціями, які потрібно вчасно зрозуміти та виправити.

Монополія інформаційного суспільства на власний розвиток має бути зруйнована, і держава має повернути собі властивий для неї контроль над даним суспільством, визначальним елементом даного контролю має стати правове регулювання суспільних інформаційних відносин.

Людина керує світом тоді, коли вона розуміє цей світ. Надскладні завдання, що вирішують електронні машини, почасти призводять до ухвалення рішень, які людина розуміти не може. Саме тому завданням законодавства у сфері регулювання інформаційних відносин полягає у тому, щоб чітко визначити межу, перехід якої свідчитиме про втрату контролю на управлінням світом, а отже, втрату контролю над власним розвитком. Причому ми свідомо не обмежуємо розвиток лише лінійними парадигмами, віддаючи належне синергетиці та нелінійності і хаосу. Однак слід відверто говорити про те, що комп'ютеризація та інформатизація спричинили появу не тільки нового виду суспільства — інформаційного — а й передусім заклали підвалини для втрати людиною контролю над світом. Право здатне тримати дані процеси в певних рамках, натомість відсутність такого розуміння та несвоєчасне ухвалення законодавчих актів закладає дуже швидке очікування щодо досягнення точки неповернення, за якої контроль машин над людською цивілізацією стане тотальним.

За такого випадку розвиток кібернетичної цивілізації не відповідає національним інтересам та інтересам інформаційного суспільства — суспільства людей, які прагнуть отримувати доступ до інформації та вільно

користуватися нею, а також збільшити роль знань особливо у сфері їхньої трансформації, накопичення та примноження для Всесвіту.

Інформаційне суспільство функціонує і розвивається в межах держави, тому загрозою для інформаційного суспільства виступає подальший неконтрольований його розвиток, а також збільшення ролі ІКТ в прийнятті рішень стосовно людей, створення умов до самовідтворення і накопичення інформації в інформаційному просторі.

Безпека інформаційного суспільства — рівень управління загрозами та небезпеками, за якого державними і недержавними інституціями гарантується нормальне функціонування та розвиток усіх інститутів ІС як адаптивної до сучасних реалій транспарентності, глобалізації та етнізації інформаційної макросистеми.

Одним із основних правових джерел загроз інформаційному суспільству виступає нормативне закріплення концепції ведення інформаційних війн, які стають визначальним засобом встановлення контролю не лише над інформаційними, а й над усіма іншими стратегічними ресурсами країни. За таких умов майбутній стратегічний ресурс, на заволодіння яким спрямовано розвиток ІКТ, — свідомість людини. Тому від розвиненості держави, її економічної та військово-політичної могутності, ефективного внутрішнього законодавства та його гнучкості щодо імплементації положень міжнародних актів залежить рівень безпеки ІС, можливість досягнення стратегічних переваг.

Глобалізація інформаційного простору надає Україні додаткових переваг у конкурентній боротьбі за інформаційний простір, відтак легітимація концепції інформаційних війн, розроблення і впровадження розробок щодо утворення кіберкомандувань та структур інформаційної оборони, взаємодії держави та інформаційного суспільства в організації системи кібернетичної оборони — питання не лише розвитку, а й взагалі виживання інформаційного суспільства та Української держави в цілому, тому формування безпечного кібернетичного простору має виступати одним із пріоритетних національних інформаційних інтересів. Одним із важливих інструментів не лише інформаційного протистояння і політики безпеки кіберпростору, а й *державної інформаційної політики* в цілому виступає розвідка у кіберпросторі [303], до основних *функцій* якої, сучасні українські дослідники відносять:

- систематичний пошук й добування розвідувальних відомостей за допомогою електронно-обчислювальної техніки з відповід-

ним програмним забезпеченням та інших засобів інформаційно-телекомунікаційних систем;

- опрацювання й аналіз отриманих відомостей, прогнозування можливих загроз, розроблення заходів і засобів захисту кіберпростору власної держави;
- підготовка комплексної інформації на підставі проведеного аналізу для прийняття обґрунтованих рішень;
- розроблення та здійснення кібернетичних нападів на супротивника за допомогою спеціальних методів та засобів [302, с. 28].

Зважаючи на важливість даного питання, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що проблема інформаційного протистояння і ПР здійснення даної діяльності, формування системи забезпечення інформаційної безпеки, а також реалізації ДІП в рамках новоствореної організаційно-функціональної структури або державного органу зі спеціальним статусом — складають окремий солідний пласт наукових досліджень. Тому в рамках нашої монографії, лише продемонстроване власне системне розуміння розв'язання даної проблеми, обізнаність із системним інструментарієм вирішення різноманітних питань, у тому числі за допомогою розвідки у кіберпросторі. Адже проблематика загроз у цілому потребує окремих поглиблених наукових досліджень, зокрема проблемі управління ризиками розвитку інформаційного суспільства присвячено докторську дисертацію *Б. П. Колеснікова* [304].

Проголошена нами думка знаходить своє підтвердження і в роботах *Ю. М. Супрунова*, який зауважує, що провідні країни світу вже сформуvalи підходи до нормативно-правового визначення кіберпростору як простору війни. Ухвалили національні та коаліційні нормативні документи у сфері кібернетичної оборони, розгорнули компоненти СКО (системи кібернетичної оборони) та проводять їх бойове злагодження через систему національних і міжнародних навчань. Тому, поняття кіберпростору не слід обмежувати уявленнями лише власних наукових шкіл, а виходити із об'єктивних тенденцій, враховувати значення інформаційного насильства у сучасному світі [273, с. 89].

Отже, здійснений нами **аналіз законодавчих положень** виступає додатковим підґрунтям для розуміння тенденцій формування правових передумов правового регулювання розвитку інформаційного суспільства.

Ми прагнули довести, що фактичний підхід, котрий презентований текстуально в законодавчих актах щодо формального опису загроз, є некоректним, оскільки поняття, що описують інформаційне суспільство, мають досліджуватися у взаємному зв'язку, має бути враховано їх вплив одне на одного, а також досліджено системний вплив внаслідок їх операціоналізації.

Текстуально законодавство представлено здебільшого актами, в яких визначаються засади РІС, натомість не врегульовано конкретних питань щодо розвитку окремих інститутів інформаційного суспільства: е-уряду, е-медицини, е-освіти, е-комерції, е-науки, е-культури тощо. Перші спроби розв'язання цих проблем здійснено в Стратегії РІС, натомість здійснений нами аналіз положень даного документа надає можливість заявити про необхідність якісного удосконалення даного документа.

Здійснений нами компаративний аналіз визначень поняття «інформаційне суспільство», що містяться в Хартії глобального інформаційного суспільства, Декларації принципів інформаційного суспільства, Білій книзі Європейської комісії, Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» та Постанові Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» [141, 305–308], також мав результатом підтвердження нашої гіпотези про значну як дискусійність, так і напрями концептуального бачення розв'язання даної проблеми.

Окремо в межах розділу розглянуто місце та роль розвитку інформаційного суспільства у новітній державній політиці України в інформаційній сфері. Зокрема проаналізовано положення Указу Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020»» та Указу Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України».

Обидва зазначені документи передбачають можливість тільки вибіркового державного впливу на рівні правових тактико-стратегічних заходів, що знову призведе до плутанини й унеможливлення ефективної протидії виникаючим загрозам.

Фактично сучасна Україна одночасно реалізує чотири відокремлені основні ініціативи модернізації публічної адміністрації із широким

впровадженням ІКТ¹⁹³: 1) Програму інформатизації (з 1998 р.); 2) Стратегію розбудови інформаційного суспільства (з 2005 р.); 3) електронне урядування (легітимізовану урядовими рішеннями з 2010 р.); 4) Партнерство «Відкритий Уряд» (з 2012 р.). На їх ефективність безпосередньо впливають ще деякі додаткові ініціативи, зокрема: 1) розбудови громадянського суспільства; 2) адміністративна реформа; 3) антикорупційна ініціатива; 4) реформа місцевого самоврядування (так звана децентралізація) тощо.

Варто було б очікувати, що зазначені ініціативи складатимуть відповідні «пазли», що надасть можливість сформувати цілісну картину щодо модернізації національної системи публічної адміністрації із застосуванням ІКТ, в якій відбувається раціональний розподіл повноважень ті сфер відповідальності, широко залучаються механізми державно-приватного партнерства, впроваджуються сучасні громадські ініціативи тощо, що в цілому надає синергетичний характер цій модернізації.

Утім, картина не така. Фактично кожна національна ініціатива не має чітких кордонів і сфер відповідальності, заходи, що передбачаються, часто або дублюють один одного в рамках різних ініціатив, або суперечать один одному. Ситуацію погіршує нестійкість намірів центральної влади, її схильність до «модних віянь».

Відтак ми маємо те, що західні політологи називають «комком локшини» в якому всі проекти настільки «злиплися», що їх відокремити неможливо¹⁹⁴.

Солідаризуючись з О. Є. Бухтатим¹⁹⁵ зазначимо, що нині існує потреба у віднайденні чіткої аргументації та логічної доказової бази про тісний тристоронній зв'язок між рівнем розвитку демократії з прийнятними для суспільства морально-етичними, культурними домі-

¹⁹³Чайка І. Ю. Європейський Союз у контексті формування інформаційної єдності світової спільноти // Філософські та суспільно-правові проблеми становлення і розвитку інформаційного суспільства: Матеріали круглого столу / 20 березня 2013 р., м. Київ / Упорядн.: Андрусишин Б. І., Майстренко І. А., Пилипчук В. Г., Фурашев В. М. — Ужгород, 2013. — 194 с. — С. 74.

¹⁹⁴Чайка І. Ю. Європейський Союз у контексті формування інформаційної єдності світової спільноти // Філософські та суспільно-правові проблеми становлення і розвитку інформаційного суспільства: Матеріали круглого столу (20 березня 2013 р., м. Київ). — Упорядн.: Андрусишин Б. І., Майстренко І. А., Пилипчук В. Г., Фурашев В. М. — Ужгород, 2013. — 194 с. — С. 74.

¹⁹⁵Бухтатий О. Є. Захист суспільної моралі та свобода слова в Україні: утилітаристський підхід // Філософські та методологічні проблеми права. — № 1. — 2014. — С. 78–100.

нантами та існуючими практиками формування інформаційної функції держави зокрема, і моделі держаної політики загалом.

Отже, інформаційно-комунікативна площина, яка глибоко проникає і забезпечує сферу національної безпеки держави, творить цілком нове актуальне джерело імпульсів різних наук, а особливо для філософсько-правової науки. Актуальність інтерпретації та терміновість потреби привернути увагу до гостро назрілих проблем у державі є не лише суто теоретичною інтенцією, а й прикладною сьогоденною необхідністю¹⁹⁶.

Наступним етапом нашого дослідження виступатиме дослідження напрямів удосконалення розвитку інформаційного суспільства.

¹⁹⁶Токарська А. С. Право захисту людини й громадянина від інформаційно-психологічної агресії та війни // Філософські та методологічні проблеми права. — № 1. — 2014. — С. 36–42.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

- 5.1 ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
ЗАКОРДОНОМ

- 5.2 СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
В УКРАЇНІ

5.1 ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЗАКОРДОНОМ

Упродовж останнього двадцятиріччя у світі відбувається процес формування інформаційного суспільства, а тому дедалі більше розвиваються обчислювальні та інформаційні мережі — унікальний симбіоз комп'ютерів і комунікацій. «Інформаційне суспільство» виражає ідею нової фази в історичному розвитку передових держав. Усі розвинені країни світу мають нормативно затверджені національні стратегії побудови інформаційного суспільства, усіляко й системно сприяють подальшому розвитку його елементів, тоді як проблемою решти країн тією чи іншою мірою стає цифровий розрив (або «інформаційна нерівність») — відставання у даній галузі¹⁹⁷.

Нові інформаційні реалії здійснюють істотний вплив на характер і особливості міжособистісних, суспільних, внутрішньодержавних і міждержавних відносин. Кожна розвинена держава прагне до ефективного здійснення інформаційної політики, яка передбачає діяльність з виробництва та поширення використання інформації як суспільного ресурсу, масове впровадження методів і засобів збору, обробки, передачі та зберігання інформації. Все це є причиною глибоких змін прогресивного характеру політичних, економічних та соціокультурних структур, а також істотно впливає на рівень і якість життя населення. Суспільство переходить на інформаційні технології функціонування.

До того ж, аналіз сучасної цивілізаційної ситуації свідчить, що глобальне інформаційне суспільство, скоріше, стане не єдиним безликим

¹⁹⁷ Орлова Н. С. Механізми розвитку корпорацій в інформаційному суспільстві: Монографія. Д., — 2011. — 370 с.

монолітом, а сукупністю національних державних структур. Реальність така, що не останню роль у розробці інформаційної моделі та її наступної реалізації відіграють регіональні й національні культурні особливості, підтверджуючи, що економіку в дійсності пронизують ідеї і цінності, у тому числі, безумовно, національні¹⁹⁸.

Нами умовно виділено **чотири моделі управління інформаційним суспільством:**

1. Західна модель (США, Канади, Великої Британії, Німеччини, Франції, країн Північної Європи), в рамках якої виділяється американо-англійська і модель континентальної Європи [329].

Американо-англійська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, яка передбачає превалювання приватного сектора над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій для встановлення соціальних, політичних, культурних зв'язків у суспільстві. Специфічною рисою американо-англійської моделі інформаційного суспільства є вплив чинного законодавства на розвиток перспективних галузей економіки, права інтелектуальної власності, соціального захисту населення.

Європейська модель інформаційного суспільства відрізняється стратегією європейської інтеграції, поняттям «об'єднаної Європи», пошуками рівноваги між контролем держави і стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу із врахуванням того, що роль кожного з них може змінюватися в часі. Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм побудови інформаційного суспільства для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням інформаційної/інтелектуальної економіки, різними можливостями інформаційного розвитку. Тим не менш, навіть при слідуванні трьом головним принципам чинні програмні документи про побудову ІС, які дуже розповсюджені в ЄС часто односторонні, мають технократичний характер і в основному спрямовані на розвиток онлайн-бізнесу, а питання розвитку соціальних мереж майже не підіймається, оскільки в багатьох країнах світу через соціальне розшарування і проблеми бідності це майже неможливо;

¹⁹⁸ Нейсбит Д. Мегатренди / Джон Нейсбит. Пер. с англ. М. Б. Левина. — М., — 2003. — 380 с. — С. 46.

2. Азійська модель (країни Азійсько-Тихоокеанського регіону) спрямована на вдосконалення системи корпоративного управління за принципом ієрархічної піраміди, в основі якої лежать три принципи: он (вдячність), гігі (відповідальність), ва (гармонія). Означені принципи виражають угоду про взаєморозуміння і взаємодопомогу вищого і нижнього рівнів управління. Ця модель використовує пріоритетний розвиток інформаційних технологій і впровадження інформаційних послуг у всі сфери життєдіяльності країни. В основі моделі — альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними трансформаціями.

У межах даної моделі окремо можна виділити *Младоазійську модель*, яка виступає як стратегія регіону Східної і Південно-Східної Азії — епіцентру індустріального й інформаційного розвитку, до якого належать Південна Корея, Тайвань, Сінгапур і Гонконг, а в останні роки наближаються Таїланд, Малайзія, В'єтнам. Ця модель — трансформована японська ідея, успіх якої у підтриманні стабільного макроекономічного і політичного середовища та співробітництві держави з приватним капіталом.

3. Індійська модель — головним пріоритетом на шляху до інформаційного суспільства є розвиток внутрішніх людських ресурсів. Особливості побудови інформаційного суспільства в Індії — це обережність та послідовність, а також опора на національні культурні традиції.

4. Африканська модель — передусім опікується питанням реалізації інвестиційної і фінансової стратегії, оскільки даний регіон не може побудувати ІС не спираючись на зовнішнє фінансування. Для цього, першочерговим завданням регіону є здійснення допомоги в створенні інформаційного наповнення і демократизації доступу з особливою увагою до проблем жінок і молоді з боку розвинутих країн. В регіоні не забезпечено участі громадянського суспільства і приватного сектора на всіх рівнях прийняття рішень. Тому стратегічною задачею на шляху до побудови ІС є створення форм партнерських відносин, заснованих

на взаємодопомозі різноманітних категорій зацікавлених сторін в рамках державного сектора і заснування й укріплення на всіх рівнях інституційної бази. Через суттєве відставання даного регіону, тут не стоїть питання розбудови електронного уряду і остаточне подолання цифрового розриву. Для африканського регіону стратегія побудови ІС починається із забезпечення можливості жителям регіону ознайомлюватися з тим, що вдалося побудувати в країні за допомоги розвинених країн. А це означає, що стратегія побудови ІС в африканському регіоні полягає в забезпеченні культурного розмаїття, перекладі африканських мов і переведення в цифрову форму африканських архівів і бібліотек для можливості забезпечення освіти. По інших аспектах стратегії, африканська модель збігається з іншими регіональними: політика стимулювання ІКТ, розробка законодавчої бази тощо.

Підкреслимо, що у світі ще не розроблено універсальних методів розвитку ІС, які б були дійсними для всіх держав, водночас досвід як розвинутих держав, так і тих, які здійснили «стрибок в майбутнє» за останні 10 років переконують, що є ряд спільних принципів, без яких стратегія неможлива. Можна виділити три таких принципи: реальне бачення цілей і методів, стратегічне партнерство зацікавлених сторін, політична воля до втілення стратегії.

Тепер для більш повного розуміння регіональних особливостей, коротко зупинимось на державах-лідерах в галузі розвитку інформаційного суспільства.

5.1.1 Інформаційна політика Фінляндії

За оцінками фахівців найбільшого успіху в практичній реалізації концепції інформаційного суспільства досягла **Фінляндія**. Від початку 1990-х років ХХ століття парламент вимагає від фінського уряду подавати *Звіт про майбутнє*, при чому у цій країні в рамках парламенту функціонує *Комітет майбутнього*.

Комітет із питань майбутнього Едускунти було створено в 1993 році, коли більшість депутатів парламенту Фінляндії схвалили депутатську ініціативу у 1992 році з надання Урядом доповіді щодо довготривалих перспектив розвитку Фінляндії. У 1993 році парламент ухвалив постанову про створення Тимчасового Комітету з питань майбутнього (далі —

Комітет) задля підготовки відповідей на політику, викладену в доповіді уряду. На підставі роботи Комітету парламент постановив, що уряд повинен надавати доповідь про майбутнє країни, принаймні, один раз протягом кожного виборчого періоду. Це рішення парламенту створило новий тип політичного діалогу між урядом і парламентом щодо ключових питань майбутнього Фінляндії. Комітет отримав статус постійного у 2000 році у зв'язку з проведеною конституційною реформою в Фінляндії (Парламентська Республіка).

Метою діяльності Комітету є генерування активного та ініціативного діалогу з урядом щодо серйозних проблем майбутнього і засобів їх розв'язання. Сучасними функціями Комітету є:

- підготовка парламентських документів у межах власної компетенції, таких як реакція парламенту на доповідь уряду про перспективи розвитку країни;
- підготовка відповідей на запити інших парламентських комітетів із питань стосовно майбутнього;
- обговорення питань, що стосуються факторів і моделей розвитку майбутнього;
- проведення аналізу досліджень щодо майбутнього (футуристичних досліджень), у тому числі методології таких досліджень;
- виступає парламентським органом, відповідальним за оцінку технологічного розвитку та його наслідків для суспільства.

Для обґрунтування оцінки соціальних наслідків від технологічного розвитку, Комітет доручає проведення відповідних досліджень науково-дослідницьким закладам. Для цього у розпорядженні Комітету є певний річний бюджет, за рахунок якого здійснюється оплата витрат на дослідницьку діяльність, ініціатором якої виступає сам Комітет. За результатами досліджень Комітет опубліковує звіт щодо оцінки впливу технологій на розвиток суспільства.

Комітетом із питань майбутнього першого скликання (2000) були сформульовані **десять найбільш актуальних проблем фінського суспільства**, які можемо розглядати як дороговкази державної політики у даній сфері.

1. Які гарантії зростання інтелектуального капіталу і економіки країни?
2. Яким чином можна впливати на трансформацію трудового життя в інформаційній економіці і на розвинене суспільство: чи

може усвідомлення перспектив (стратегічне бачення) стати запорукою життєздатного управління?

3. Чиєю турботою стане виконання істотно необхідної роботи для загального добробуту, якщо буде збільшуватись дефіцит робочої сили?
4. Чи означатиме трансформація трудового життя те, що в області економіки і соціальної політики потрібно буде провести складні і комплексні зміни?
5. Коли інновації і якісні нові продукти та послуги відповідатимуть потребам економіки, виходячи із здобутих економічних знань, і як це має статись?
6. Як можна перетворити підприємство на економічно привабливий об'єкт ринкової діяльності, а в якому разі може зрости можливість ризику?
7. Як можна допомогти центрам зростання і створити нові робочі місця в регіонах?
8. Як запобігти знищенню людства в економічному кліматі, що дедалі стає жорстокішим?
9. Які вимоги будуть пред'явлені до сутності трудової діяльності і робочих колективів у майбутньому, з умовою їх прийнятності для людей?
10. Яким чином можна зменшити ступінь невизначеності і як запобігти маргіналізації суспільства?

Комітет, який був сформований за результатами виборів у березні 2007 року, вирішив зосередити увагу на двох блоках завдань протягом 2007–2011 років. *Найголовнішими завданнями* діяльності Комітету було виділено:

1. Проведення оновлення Фінляндії через навчання за темою «Виклики метрополісам та нова загальна освіта».
2. Табу моделі добробуту: сакральність — омана.
3. Ліси та майбутнє їх використання.

Менш важливими завданнями було обрано такі:

1. Можливості та ризики нанотехнологій.
2. Глобальні проблеми продовольчого виробництва.
3. ЄС: східне та південне сусідство.
4. Влада та винятки.
5. Радіочастотна ідентифікація.

6. Участь виробництва контенту / Відкрита операційна парадигма.
7. Наприкінці парламентського терміну: 10 викликів майбутнього для Фінляндії.

Комітет поточного скликання (за результатами виборів у квітні 2011 року) офіційно ще не оприлюднював нових завдань своєї діяльності.

Для забезпечення своєї діяльності парламент Фінляндії утворює 15 спеціальних постійних комітетів та Великий комітет (*Grand Committee*), що передусім розглядає питання, пов'язані з ЄС. До складу кожного комітету входить 17 членів та 9 заступників. Винятком є фінансовий, зі складом у 21 член та 19 заступників; ревізійна комісія із 11 членами та 6 заступниками; Великий комітет із 25 членами та 13 заступниками. Місця депутатів в комітетах розподіляються відповідно до політичного представлення парламентських фракцій в парламенті [309].

Приміром, Фінська держава добробуту включає безкоштовну державну освіту (від дитячого садка до університету), загальне медичне страхування, систему щедрих соціальних виплат із загальним страхуванням по старості й на випадок втрати роботи. Оскільки діюча в країні система соціального захисту не завадила Фінляндії посісти одне з провідних місць у сучасній світовій економіці, можливо порушити питання: чи не є те, що ми називаємо інформаційним суспільством, лише більш високою стадією розвитку суспільства добробуту? І мову слід вести не про соціальні трансформації, а про еволюційний процес, що уміло скеровується державою. Здається, фінська модель дозволяє поставити проблему й у такій площині, утримуючись, звичайно від поспішних узагальнень¹⁹⁹.

Успіхи Фінляндії можуть бути перейняті і для досвіду України, зокрема в частині Інтернет-статистики, кількістю хостів на душу населення та за розміром частки користувачів Інтернету на душу населення, рівнем впровадження інформаційних технологій в взаємодію держави та громадянського суспільства.

¹⁹⁹ Кондрусева В. М. Інформаційне суспільство у контексті сучасної цивілізаційної ситуації (соціально-антропологічний аспект): монографія / В. М. Кондрусева. — О., — 2015. — 164 с. — С. 5.

5.1.2 Інформаційна політика Бельгії, Данії та Нідерландів

Бельгія. У контексті динаміки і глобалізації світових економічних процесів та посилення міжнародної конкуренції інноваційна та науково-дослідницька діяльність стає важливим предметом політичних обговорень та набуває пріоритетного напрямку на шляху до зміцнення бельгійської конкурентоспроможності на шляху РІС. З огляду на це, стратегічне завдання, визначене бельгійським урядом, полягало в тому, щоб збільшити видатки на розвиток інноваційно-дослідницького сектора. У 2010 році цей показник досяг 3 % ВВП. Причому 2 % фінансуються приватним сектором, 1 % — державним. До 2010 року на розвиток інноваційної діяльності витрачалося 1,9 % ВВП. Витрати на фінансування науково-дослідної діяльності фінансуються на 69,2 % приватними підприємствами, на 21,7 % — державним сектором. Для порівняння, лідерами в ЄС у цьому напрямі є скандинавські країни, зокрема Швеція та Фінляндія, які витрачають, відповідно, 3,7 та 3,5 % ВВП на підтримку інноваційного сектора²⁰⁰.

Основна мета розвитку інформаційного суспільства **Данії** зводиться до розробки такої політики, яка дозволить країні адаптуватися до світового технологічного рівня. Своє місце у міжнародному розподілі праці Данія бачить у виробництві інформаційних послуг.

Програма РІС у **Нідерландах** передбачає заходи з розвитку електронних супермагістралей. В державі доволі розвиненою є телекомунікаційна інфраструктура та мережа кабельного телебачення. Відчутною є діяльність національних підприємств із виробництва інформаційного обладнання, однак більшість іноземних фірм («Philips», «AT&T» тощо) мають свої дослідницькі лабораторії на території Нідерландів. Головна небезпека полягає в тому, що іноземні компанії продають наукові винаходи переважно США. Сильні сторони програми Нідерландів полягають в орієнтації на внутрішню споживчу і кваліфіковану робочу силу. Як Європейська країна, Нідерланди прагнуть стати воротами Європи та притягнути до себе високотехнологічне виробництво. Відповідальними за досягнення цієї мети є держава та промисловий сектор.

²⁰⁰ Боднар І. Р. Сучасні реалії інформаційного суспільства: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія / І. Р. Боднар. — Л., 2013. — 320 с. — С. 103.

5.1.3 Інформаційна політика Швеції

Швеція однією з перших провела лібералізацію телекомунікаційних мереж. Роль держави щодо інформатизації зводиться до ліквідації перешкод на шляху РІС. Основна мета проекту зосереджена на розвитку інформаційних послуг та інформаційних технологій як засобу поліпшення життя, забезпечення високого місця в міжнародному рейтингу. Швеція є одним зі світових лідерів у сфері розвитку ІКТ. Відповідно до дослідження Міжнародного союзу електрозв'язку (ІТУ) «Вимірювання інформаційного суспільства»²⁰¹ за 2012 рік (остання публікація), за Індексом розвитку ІКТ (ICT Development Index, IDI) Швеція у 2010 та 2011 рр. посідала друге місце у світі після Південної Кореї.

Головною метою шведської політики у галузі електронних комунікацій, ІТ і поштових послуг є те, що кожна людина повинна мати доступ до соціально-економічно ефективної інфраструктури та пов'язаних з ними соціальних послуг. Власне інституалізація сфери ІТ у Швеції почалася ще з середини 1990-х рр. У 1994 р. на національному рівні призначена Комісія з ІТ з метою консультування уряду з питань інформаційних технологій (1994–2003). Наприкінці 1996 р. Комісія створила Наглядний комітет з питань права ІТ (IT Law Observatory), завданнями якого стало спостереження за законодавчими змінам у даній сфері²⁰².

Упродовж 2002 р. уряд Швеції знову ініціює перегляд правових та регуляторних норм у сфері електронної комунікації та електронного обігу 18 документів; створюються нормативно-правові рамки використання електронних підписів. У 2003 р. було ліквідовано Комісію з ІТ, але негайно створена заміна — Група політичних стратегій для сфери ІТ (2003–2006 рр.) у шведському уряді. Її головою став колишній член Комісії, а Група перебрала на себе консультативні функції та стала рушійною силою розбудови інформаційного суспільства у Швеції. На початку 2005 р. шведський уряд представляє «План дій з метою зменшення адміністративного тягаря для підприємств». План міс-

²⁰¹ Measuring the Information Society 2012 // International Telecommunication Union [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.itu.int/en/ITUUD/Statistics/Documents/publications/mis2012/MIS2012_without_Annex_4.pdf.

²⁰² Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

тив 291 захід, що мали здійснювати 8 міністерств і 46 відомств. В основу успішності виконання була покладена ідея електронного уряду.

Цікавим фактом є те, що у жовтні 2005 р. Швеція стала другою країною Європи, яка запровадила біометричні паспорти, а також біометричні ідентифікаційні посвідчення особистості, чинні в Шенгенській зоні²⁰³.

Враховуючи швидкий розвиток галузі ІКТ, у 2005 р. на заміну програми «Інформаційне суспільство для всіх» уряд Швеції представив новий законопроект у сфері ІКТ під назвою «Від політики в галузі ІТ для суспільства до політики для інформаційного суспільства»²⁰⁴. Основна позиція програми полягала у тому, що політика повинна рухатися від зосередженості на ІТ-інфраструктурі як такої до концентрації особливої уваги на використанні технології громадянами, підприємствами і організаціями. Особлива увага при цьому мала бути приділена зміцненню позицій так званих слабких груп (літніх людей, безробітних, а також іммігрантів) з метою запобігання і скорочення соціальних розмежувань у суспільстві. Важливою відмінністю було акцентування на понятті стійкості. У цьому документі уряд Швеції також зазначав, що інформаційні технології мають рівною мірою сприяти економічному, соціальному та екологічному розвитку.

Основні цілі, як цього досягнути, були узагальнені шляхом введення трьох ключових аспектів: 1) ІТ мають сприяти підвищенню якості життя, а також покращенню та спрощенню повсякдення для людей і компаній; 2) ІТ повинні використовуватися для досягнення стійкого економічного зростання; 3) ефективна та надійна ІТ-інфраструктура з високим рівнем потужності передачі має бути доступна на всій території країни.

Деякі автори, аналізуючи теоретичні аспекти бачення первинної політики у сфері ІТ, визначають її як приклад редукціоністського (спрощеного) підходу: технологічні зміни розглядаються в якості єдиних рушіїв розвитку до суспільства знань, і громадянам має бути нада-

²⁰³ Там само.

²⁰⁴ From an IT policy for society to a policy for the information society // Summary of the Swedish Government Bill 2004/05:175 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.womenandtechnology.eu/digitalcity/servlet/PublishedFileServlet/AAABIKNP/Swedish_Policy_for_the_Information_Society.pdf.

но право забезпечувати себе ресурсами і можливостями, які уможливають їх участь у процесах прийняття управлінських рішень²⁰⁵.

Якщо ж порівняти дану політику із більш пізніми баченнями, то спостерігається перехід до дуалістичного підходу, тобто переключення з концентрації на важливості зростання власне галузі ІКТ на можливості зміцнення демократії та участі всіх громадян у розвитку інформаційного суспільства.

Упродовж 2007–2010 рр. на заміну Групи політичних стратегій для сфери ІТ функціонувала Урядова рада з ІТ. У 2009 р. під час свого головування в Європейському Союзі Швеція оприлюднила концепцію Green Knowledge Society, що приблизно можна перекласти як «Суспільство екологічності й знань»²⁰⁶.

Дане бачення було представлено у контексті підготовки нової європейської концепції інформаційного суспільства. У документі шведська сторона визначила три основні теми: 1) увага до соціальних наслідків розвитку ІКТ; 2) потреби економічного добробуту з точки зору робочих місць, доходів і національних бюджетів; 3) цілеспрямоване розв'язання проблем зміни клімату (названий як «Новий зелений курс» («Green New Deal»).

Окрім цього, у концепції були запропоновані десять областей політики, які мали створити загальні рамки політики ЄС у сфері ІКТ на подальші роки: (1) економіка знань: рушій до майбутнього багатства; (2) суспільство знань: участь для всіх; (3) зелені ІКТ: підтримка екологічно ефективної економіки; (4) інфраструктура прийдешнього покоління: баланс інвестицій з точки зору конкуренції; (5) м'яка інфраструктура: інвестиції в соціальний капітал; (6) МСП та ІКТ: підтримка малих європейських підприємств; (7) єдиний інформаційний ринок: сприяння єдності і зростанню; (8) кардинальні перетворення у сфері електронного врядування: переосмислення процесу надання державних по-

²⁰⁵Pieter Verdegem, Christian Fuchs. Towards a Participatory, Co-operative and Sustainable Information Society? A critical Analysis of Swedish ICT Policy Discourses // Nordicom Review 34 (2013) 2. — pp. 3–18

²⁰⁶A Green Knowledge Society. An ICT policy agenda to 2015 for Europe's future knowledge society. Final Report // A study for the Ministry of Enterprise, Energy and Communications, Government Offices of Sweden by SCF Associates Ltd — September 2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://camfordassociates.com/wp-content/uploads/2010/11/AGREEN-KNOWLEDGE-SOCIETY_CREATIVE-COMMONS_WEB.pdf.

слуг; (9) довіра он-лайн: надійний і безпечний цифровий світ; (10) чітке керівництво: переосмислення процесу вироблення політики в ЄС²⁰⁷.

Отже, було спрямоване на інтеграцію економічних, соціальних та екологічних аспектів і стало спробою поєднати шведське та європейське бачення на перспективи інформаційного суспільства.

Слід зазначити, що даний текст не був офіційним, але мав на меті здійснення впливу на новий план дій ЄС у цій галузі, що знайшов свій вираз у 2010 році у вигляді Європейського цифрового порядку денного — Європа 2020 (European Digital Agenda — Europe 2020).

Однак в кінцевому підсумку, насамперед внаслідок світової та європейської економічної та фінансової кризи, у новій концепції ЄС основний акцент був зроблений на економічній орієнтації: необхідності належної реакції на кризу та економічного зростання. В цілому політичні рамки були зосереджені навколо просування конкурентноздатності, інновацій та підприємництва.

Концепції індивідуального залучення та надання можливостей, як і багато інших неекономічних аспектів, також були зведені до необхідності економічного зростання.

Водночас прийнятий невдовзі шведський Цифровий порядок денний, як і більшість інших документів та стратегій в галузі ІКТ у Швеції, в цілому відповідають основним положенням європейського законодавства.

Наприкінці 2010 р. шведський міністр, відповідальний за сферу ІТ, виступив із пропозиціями щодо Цифрового порядку денного для Швеції. Згідно з ним шведський уряд мав продовжувати відігравати провідну роль у подальшому розвитку інформаційного суспільства. У грудні 2011 р. це було втілене у новій стратегії уряду Швеції «ІКТ для всіх. Цифровий порядок денний для Швеції»²⁰⁸.

На сьогоднішній день головними державними акторами у сфері напрацювання політик та стратегій подальшого розвитку інформаційного суспільства у Швеції виступають від шведського уряду Міністерство підприємництва, енергетики та комунікацій та Делегація електро-

²⁰⁷Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. — К. — 2014. — 76 с.

²⁰⁸ICT for Everyone. A Digital Agenda for Sweden. // Government Offices of Sweden. Swedish Government (2011) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2025/a/181914>.

нного уряду (E-delegationen). Міністерству підприємництва, енергетики та комунікацій належить ключова роль у державному управлінні сферою ІТ. Головною компетенцією Делегації електронного уряду виступає розвиток електронного уряду.

Швеція має дуже потужну законодавчу базу регулювання інформаційного суспільства. Вона була першою державою у світі, яка впровадила законодавство щодо свободи інформації у вигляді Закону про свободу преси²⁰⁹ (1766 р.). Закон був переглянутий у 1949 році і на сьогодні діє у редакції 2011 р.

Зокрема Закон декларує вільний доступ до офіційних документів та негайну реакцію державних органів на запит щодо 23 з них. Водночас Закон про громадський доступ до інформації та таємниці²¹⁰ (2009 р.) містить умови та положення, коли державні документи носять конфіденційний характер та не підлягають розголосу.

Із 1998 р. у Швеції діє Закон про захист особистих даних²¹¹, ухвалений з метою приведення шведського законодавства у відповідність до вимог Директиви ЄС про захист даних 95/46/ЄС. Закон перераховує деякі основні вимоги, що стосуються обробки персональних даних.

Окрім цього, у Швеції наявне необхідне нормативно-правове забезпечення сфери електронного урядування, зокрема Закон про кваліфікований електронний підпис (2001 р.), Закон про електронну торгівлю та інші послуги інформаційного суспільства (2002 р.), Закон про електронний зв'язок (2003), Закон про державні закупівлі (2008). Останній імплементував одразу дві директиви Європейського Союзу, зокрема щодо електронних аукціонів та системи динамічних закупівель (Dynamic Purchasing system).

У сфері електронного урядування Швеція серед країн Європейського Союзу демонструє значний прогрес за всіма критеріями відповідно до щорічного дослідження ЄС «Порівняльна оцінка стану електронного урядування» (eGovernment Benchmark)²¹². Дослідження базу-

²⁰⁹The Swedish Data Inspection Board [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.datainspektionen.se/in-english>.

²¹⁰The Freedom of the Press Act // The Swedish Parliament [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.riksdagen.se/en/How-the-Riksdagworks/Democracy/The-Constitution/The-Freedom-of-the-Press-Act>.

²¹¹The Personal Data Act (1998:204) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.datainspektionen.se/in-english/legislation/The-PersonalData-Act>.

²¹²eGovernment Benchmark // European Commission, Directorate-General of Communications

ється на аналізі готовності держав у сфері електронного урядування на підставі чотирьох ступенів (недостатній, помірний, значний, високий) для чотирьох груп оціночних критеріїв — орієнтованість на користувачів, прозорість, транскордонна мобільність та активність у сфері електронного урядування. Водночас, згідно з Індексом готовності у сфері електронного урядування Швеція стрімко втратила позицію у першій десятці: з 7 позиції у 2012 р. до 14 у 2014 р. Однак у будь-якому випадку держава перебуває в категорії країн із дуже високим показником.

Втрату позицій Швецією можна пояснити, насамперед, більш активними зусиллями інших держав у сфері електронного урядування в останні роки, зокрема, у частині розширення впровадження мобільних додатків та забезпечення подальших можливостей для участі громадян в електронному урядуванні. Будучи одним зі світових лідерів у сфері розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, Швеція продовжує приділяти значну увагу розвитку цієї галузі, у тому числі у сфері нормативно-проектного забезпечення галузі.

В якості головних цілей на цьому напрямі шведський уряд декларує необхідність збереження сталого ефекту та всеосяжного доступу до благ інформаційного суспільства. У Швеції також наявне чітке коло державних інституцій, відповідальних за визначені сфери регулювання у сфері ІТ, підкріплене потужною законодавчою базою. Остання має давні демократичні коріння та/або імплементує кращий досвід ЄС.

Швеція також традиційно посідає провідні місця у світових та європейських рейтингах розвитку електронного урядування.

5.1.4 Інформаційна політика Франції

Засади РІС у Франції викладено у такому документі, як «*Цифрова Франція 2012: план розвитку цифрової економіки*», в якому викладено 4 основні базові положення:

- 1) надання можливості всім громадянам мати доступ до цифрових мереж і послуг;
- 2) розвиток продукції та пропозиції цифрового контенту;

Networks, Content and Technology. — May 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/digitalagenda/en/news/eu-egovernment-report-2014-shows-usability-online-publicservices-improving-not-fast>.

- 3) примноження та урізноманітнення цифрового використання цифрових послуг у бізнесі уряді та приватними особами;
- 4) модернізація управління цифровою економікою в контексті адаптації організації та способів управління, розроблених до «цифрової революції».

План складається зі 154 пропозицій, які можна згрупувати за такими напрямками [310]:

- посилення цифрової довіри, гарантування захисту особистих даних, пропонуючи термін збереження особистих даних та забезпечуючи стимулювання Міжнародної конвенції про захист особистих даних;
- створення цифрового університету та пристосування освіти до потреб цифрової економіки: проведення електронного голосування на виборах студентів; повне оцифрування навчальних матеріалів; розроблення навчальних програм ВНЗ для дистанційного навчання;
- розвиток електронного уряду: забезпечення оперативної сумісності між службами управління та доступності управлінських сайтів; розширення доступу до електронних платіжних систем; розроблення політики безпечної цифрової архівації; удосконалення національної електронної ідентифікаційної картки з електронним підписом; створення персоналізованої медичної служби;
- полегшення доступу до державних служб: створення системи відліку доступності, оперативної сумісності, забезпечення доступності урядових сайтів;
- полегшення доступу до правосуддя через Інтернет тощо.

Відтак, важливими *напрямами державної інформаційної політики Франції* виступають:

- 1) розвиток економіки знань у сфері ІКТ: передбачає формування не тільки культури споживання інформаційних технологій, а й спрямування розвитку французької економіки на промислове виробництво ІКТ;
- 2) узгодження урядових ініціатив Франції щодо інформаційного суспільства водночас на національному, європейському та міжнародному рівнях;
- 3) ініціювання громадських дебатів щодо вступу Франції в інформаційне суспільство.

Водночас, у Франції закон надає кожному право доступу до державних документів. Рішення державного органу про відмову в наданні інформації може бути оскаржене в суді²¹³.

5.1.5 Інформаційна політика Великої Британії

У *Великій Британії*, на противагу Франції відсутній закон про свободу інформації. А програма створення електронної державної служби складена на основі положень «*Білої книги з модернізації уряду*» і має назву «*Електронні громадяни, електронний бізнес, електронна державна служба. Стратегічний вимір обслуговування суспільства в інформаційну епоху громадян*». Згідно з даною програмою в країні було заплановано зробити всі державні послуги доступними по електронних каналах, причому з періодичністю раз на шість місяців мали оприлюднюватися звіти з контролем досягнутих результатів.

Завдячуючи електронному урядуванню, створюється єдина система моніторингу для всіх рівнів державної влади — система міжвідомчого електронного уряду, що об'єднує центральні урядові портали з порталами міністерств і відомств, місцевих адміністрацій, приватних компаній і будь-якими іншими інформаційними мережами. Відтак **одним із ключових елементів РІС має виступати об'єднання мереж**. Тут, як і в США панує думка, що слід спочатку побудувати мережі, аби надалі розвивалися послуги.

У даній країні ключові стандарти забезпечення сумісності при такому об'єднанні визначені в спеціальному документі «*Мережа міжвідомчої взаємодії уряду*». У Великій Британії існує розвинена інфраструктура обміну інформацією та електронними документами — Урядовий шлюз, який з 2001 року обслуговує 200 центральних урядових організацій та 482 державні органи місцевого рівня. Аналогічні проекти вже реалізовані також в Данії, Румунії, Єгипті, Південній Кореї, Франції [311].

Цікавим моментом є окремі положення щодо регулювання діяльності ЗМІ. Зокрема, міністр торгівлі має повноваження обмежувати концентрацію преси в одних руках²¹⁴.

²¹³Боднар І. Р. Сучасні реалії інформаційного суспільства: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія / І. Р. Боднар. — Л., 2013. — 320 с. — С. 116.

²¹⁴Боднар І. Р. Сучасні реалії інформаційного суспільства: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія / І. Р. Боднар. — Л., 2013. — 320 с. — С. 118.

Важливою є думка *О. В. Оверчук* з приводу того, що на інформаційну політику країни вплинули такі національні чинники, як неписана конституція, що базується на звичаях і прецедентах; партійна система та ідеологія правлячої партії; ставлення уряду до членства держави у ЄС, яке на різних етапах формування інформаційного суспільства визначало пріоритети політики; економічні передумови, а саме модернізація промисловості на користь наукомістких галузей, бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та формування інформаційної інфраструктури, що надали Великій Британії переваги, які дозволили їй швидше розпочати розбудову інформаційного суспільства; національна культура і традиції — надзвичайно важливі для Великої Британії. Саме тут сформувався особливий тип культури, який британці протиставляють континентальному і прагнуть зберегти [121, с. 13–14].

Окремо в країні діє Стратегія електронного урядування²¹⁵. Зазначена стратегія передбачає створення найзручніших електронних послуг для громадян; має на меті підтримку людей, що ще не є активними користувачами Інтернету; розширює можливості завдяки використанню електронного урядування та ін.

Водночас є підрозділи, які реалізують пункти даної Стратегії. Кожен відділ має свій власний напрям і нормативно закріплює свої дії щодо виконання кожного пункту Стратегії. Щоквартально: раз на три місяці, публікується звіт на порталі GOV.UK, демонструючи, що було досягнуто урядом в межах Стратегії. GOV.UK було створено як загальну платформу для всіх державних органів, до якої уряд намагається залучити якомога більшу кількість користувачів. Постійно проводиться моніторинг відвідуваності платформи та співвіднесення кількості наданих державних послуг через Інтернет із кількістю проведених купівель онлайн²¹⁶.

У країні превалює думка, що держава повинна якомога менше втручатися в процес РІС, оскільки роль держави обмежується створен-

²¹⁵Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/publications/government-digital-strategy-quarterly-progress-report-december-2014/government-digital-strategy-quarterly-progress-report-december-2014>.

²¹⁶Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/publications/government-digital-strategy-quarterly-progress-report-december-2014/government-digital-strategy-quarterly-progress-report-december-2014>.

ням умов для розквіту ринкових сил. Шлях, обраний Великою Британією, максимально наближений до американського, тому правомірно говорити про англо-американську модель РІС. Девіз — залишити все в руках приватного сектора і сил ринку, повна лібералізація ринку інформаційно-комунікативних технологій з акцентом на технічне забезпечення. У центрі «урагану лібералізації» — сектор телекомунікацій, проблемі захисту нових структур на цьому ринку надається першочергове значення²¹⁷.

Практичне застосування британської концепції знайшло в *Австралії*. В рамках державної інтегрованої інформаційної системи створюються портали, орієнтовані на надання послуг громадянам і бізнесу. Уряд Австралії в ході реформ запровадив *Австралійський номер бізнесу* — унікальний ідентифікатор для всіх комерційних структур. Уведення номера встановило новий порядок державного інформаційного управління. Було запроваджено новий реєстр бізнесу, що забезпечує безпечно зберігання всіх номерів бізнесу і виступає інтерактивним засобом взаємодії бізнесу з усіма федеральними, регіональними та місцевими органами влади, які обслуговують бізнес-співтовариство і управляють ним. Австралійський досвід єдиної системи інформаційного управління надає можливість економити кошти державних органів, що врешті-решт призводить до зменшення частки податків.

Єдина електронна система управління — взаємодія не тільки між відомствами однієї держави, а й між відомствами різних держав, вона уможливорює легкий доступ до медичної служби (медичної експертизи), освітніх ресурсів, бібліотечних фондів, електронних платежів тощо. **Електронний уряд** — втілення нового принципу управління як органічної частини організаційної культури, в якій різко зростає значимість управління, ціна якісних управлінських рішень, особливо у галузі державного управління [312].

5.1.6 Інформаційна політика Німеччини

Як це і належить дисциплінованій нації, уряд цієї країни визначив довгострокові (стратегічні) цілі розвитку інформаційної політики, відповідно до чого і було розроблено кілька основних програм, реалізація

²¹⁷Сащук Г. М. Політична культура інформаційного суспільства / Монографія. — К., — 2011.— 328 с. — С. 68.

кожної з яких відкривала новий шлях для розвитку іншої. Алгоритм даних програм умовно можна позначити такими складовими елементами політики: 1) формування умов для доступу до інформації; 2) дерегуляція урядової інформаційної політики і залучення недержавних акторів; 3) федеральна підтримка нових інформаційно-комунікаційних технологій; 4) формування розвиненого інформаційного суспільства, у тому числі сприяння його розвитку в країнах Західної і Центральної Європи.

Слід також підтримати позицію Німеччини, яка, розуміючи неминучість несанкціонованого сканування даних американськими хакерами, у тому числі котрі працюють на свою державу, у прямому сенсі почали боротьбу з американським програмним забезпеченням. За даними німецьких спецслужб, АНБ США у своїй діяльності використовує й спеціальні команди програми Microsoft. У такий спосіб американці можуть зчитувати довільні дані з комп'ютерів, на яких встановлено програми Microsoft. З метою унеможливлення американського впливу на інформаційну політику уряд Німеччини замінює американські інформаційні продукти вітчизняними, і повністю відмовився від закупівлі комп'ютерних систем виробництва США.

При цьому, подібно до інших європейських країн, у ФРН в 70–80 роках минулого століття було ухвалено низку законодавчих актів щодо сфери інформаційних відносин: «Про захист персоніфікованої інформації від протиправних дій у процесі обробки даних» (27 січня 1977 р.), «Про порядок опублікування інформації» (3 серпня 1977 р.), «Про порядок ведення інформаційних реєстрів» (9 лютого 1978 р.) тощо. Концепція інформаційної політики у цій країні передбачає:

- вільний транскордонний обмін інформацією і свободу на вільне висловлення своїх поглядів і переконань;
- розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій та мереж;
- свободу конкуренції в інформаційній сфері;
- створення відповідно до нових політичних, економічних та інформаційних змін певних норм і принципів правового регулювання інформаційної діяльності у німецькому суспільстві²¹⁸.

²¹⁸Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К., 2009. — 324 с. — С. 29.

У цілому ж, відмічаючи системний підхід до побудови і реалізації інформаційної політики Німеччиною, слід звернути увагу на зміщення акцентів в даній політиці на збереження стабільності всередині країни, захист інформації, а також посилення контролю за змістом інформації. Тобто, незважаючи на декларативність проголошених цілей, Німеччину сміливо можна зарахувати до країн, де інформаційна безпека виступає ключовим чинником інформаційної політики, і почасти інтереси безпеки визначають інтереси політики.

5.1.7 Інформаційна політика Канади

Канада одна з перших в рамках державної політики проголосила курс на побудову інформаційного суспільства та на проведення інформаційної політики. Канадський досвід у цій частині просто безцінний, тож спробуємо виокремити основні віхи політико-правового регулювання державної інформаційної політики ²¹⁹.

У 1994 р міністерство промисловості Канади оприлюднило доповідь «Побудова більш інноваційної економіки», в якому обговорювалося — яким чином держава використовує інформаційні технології задля досягнення економічних і соціальних цілей. У даному документі по суті пропонувалося здійснення переходу до інформаційного суспільства та економіки знань за допомогою Канадської інформаційної магістралі. З метою розвитку закладених у доповіді ідей були реалізовані дві програми: Канадська мережа для розвитку досліджень, промисловості та освіти (мета — впровадження високошвидкісних мереж) і SchoolNet, одна з провідних у світі освітніх мереж. Розроблено план дій, до якого залучено більше 30 державних органів (Building the Information Society: Moving Canada into the 21st Century).

У межах даної монографії нас зацікавили рекомендації державі щодо побудови Канадської інформаційної магістралі на шляху РІС:

1. Федеральний уряд повинен визнати гостру необхідність зайнятися нормами регулювання і усунути бар'єри на шляху конкуренції.

²¹⁹Рябцева Е.Е. Государственная информационная политика Канады: политико-правовой аспект регулирования. Электронный ресурс: <http://asu.edu.ru/images/File/lzdatelstvo/Kaspiiskii%203%2836%29%202013/139-146.pdf> .

2. Магістральні мережі і нова інфраструктура повинні створюватися приватним сектором, а тому як ризики, так і винагорода покладаються на власників акцій.
3. Магістраль повинна «просуватися» країною відповідно до вимог ринку.
4. Розвиток інформаційної магістралі повинен бути «технологічно нейтральним», тобто держава не повинна підтримувати жодну з технологій.
5. Роль держави повинна розглядатися в контексті ролі приватного сектора, який вкладає інвестиції і несе фінансові ризики. Її політика повинна бути спрямована на створення робочих місць і національного багатства, стимуляцію конкуренції та досліджень і розробок. Її мета — участь у розробці стандартів, забезпечення взаємодії, стимуляція конкуренції, прискорення створення нових технологій та захист споживачів.

У рамках програми було засновано канадську Консультативну раду щодо інформаційної магістралі, метою якої була підготовка пропозиції для уряду. Останнім часом діяльність Консультативної ради спрямована на посилення суверенітету Канади та культурної ідентичності, створення робочих місць за допомогою інвестицій та інновацій, забезпечення універсального доступу до інформації за прийнятними цінами²²⁰. Діяльність Ради будується на принципі — якщо ринкові механізми не можуть забезпечити всім громадянам рівний доступ до інформаційних ресурсів або створити передумови для цього, то цю функцію на себе має покласти уряд. З цією метою була запропонована Національна стратегія для надання доступу до основних послуг шляхом законодавчої регламентації.

Основна роль держави в цьому випадку зводиться до розробки та встановлення правил. Так, у Канаді поряд з розробкою законодавчих проектів державні структури стали своєрідною моделлю для нововведень. Наприклад, державні органи також проходять етап реінжинірингу з використанням у повсякденній практиці досягнень інформаційних технологій. Держава в даному випадку виступає прикладом і є лідером із впровадженням та використанням інформації в електронному вигляді і

²²⁰Мелюхин И. С. Информационное общество и государство. Информационное общество: необходимость государственного подхода / И. С. Мелюхин // Информационное общество. — 2011. — Вып. 1. — С. 50–58.

нових комунікаційних систем, що підвищує рівень прозорості владних структур, полегшує взаємозв'язок з населенням.

Для досягнення цієї мети держава запропонувала скоординувати свої дії з приватним сектором і з громадськими установами. У Канаді в основу будь-якої державної ініціативи, в т.ч. законотворчості, закладено, що держава не може проводити реформування будь-якої громадської чи державної сфери без підтримки інших сил — бізнес-структур, громадських інститутів тощо. Зокрема про це свідчить Стратегія інформаційної магістралі.

У рамках даної програми в Канаді була проведена плідна робота зі ЗМІ, а також створена одна з найсучасніших телекомунікаційних та радіомовних систем. Усе це стало результатом цілеспрямованих скоординованих дій для подолання відстаней і роз'єднуючих канадців географічних умов.

Реалізація програми «Інформаційна магістраль» розпочалася в 1994 році²²¹. Як наслідок, у вересні 1995 р. за підсумками роботи Консультативної Ради було випущено у світ понад 300 конкретних пропозицій для дій канадської влади. Була розроблена і запропонована Національна стратегія для надання доступу до основних послуг шляхом законодавчої регламентації доступу до інформації всіх громадян країни²²². Тобто побудова інформаційної магістралі в Канаді не зводилася до метафоричного опису побудови інформаційного суспільства, в його основу лягло розуміння тісної суміжності ринку й державного регулювання, насамперед економічної вигоди від побудови інформаційної магістралі.

У рамках інформаційної магістралі передбачалася активна робота з електронним урядом. Канадський уряд вже тоді, в далекому 2004-му, був націлений на надання повної інформації та урядових послуг через мережу.

Було обрано позицію, що уряд, проводячи лібералізацію правил регулювання телекомунікацій, прагнув усунути застарілі та зайві бар'єри на шляху конкуренції та впровадити захист проти антиконкурентної практики. Крім того, держава повинна була сама стати лідером у впро-

²²¹ Там само.

²²² Мелюхин И. С. Информационное общество и государство. Информационное общество: необходимость государственного подхода / И. С. Мелюхин // Информационное общество. — 2011. — Вып. 1. — С. 50–58.

вадженні та використанні електронної інформації та комунікаційних систем, що в результаті надало можливість усім канадцам контактувати й взаємодіяти з урядовими департаментами та відомствами в електронній сфері. Роль держави полягала в пошуку балансу між конкуренцією і регулюванням, свободою користуватися шифруванням для захисту особистого життя і персональних комунікацій та необхідністю захищати суспільні інтереси від терористів, свободою слова і захистом моральності та інтересів неповнолітніх. Встановлення та перегляд цього балансу було віднесено винятково до прерогативи держави.

Нині в Канаді існує один урядовий портал, який забезпечує взаємодію між урядом і громадянами. Це офіційний сайт Канади та уряду, за допомогою якого можна вийти на сайти всіх департаментів, міністерств, відомств та інших урядових підрозділів (<http://canada.gc.ca/>), а також на сайт «Service Canada»: <http://www.serviccanada.gc.ca> («Служба Канади») й «Consulting With Canadians»: <http://www.consultingcanadians.gc.ca/hm.jsp?lang=eng> («Консультації для канадців»).

Канадська програма «Government On-Line» («Уряд онлайн») координується Казначейством у співпраці з іншими структурами. Сайт Канадського уряду був відкритий у 2001 році, а в 2002-му на ньому вже з'явився онлайн-розділ для відвідувачів, який був покликаний допомогти уряду завоювати більшу довіру серед громадян і зрозуміти їх очікування від програми «Government On-Line». І, починаючи з 2001 року, за рівнем розвитку електронного уряду Канада міцно утримує позицію лідера серед інших держав. Так, ще у 2001 році з 71 послуги, які уряд Канади надавав громадянам, 64 вже були представлені в режимі онлайн.

Ще одним значним проектом в рамках інформаційної політики Канади стало тестування системи аутентифікації цифрового підпису для різних урядових послуг. Уряд Канади в червні 2001 року підписав контракт на впровадження безпечного каналу для уряду і приватного сектора. У ході проекту була створена цілісна інфраструктура, яка була необхідна для захисту, конфіденційності та бездоганності роботи по операціях з урядовими структурами.

Особливу увагу канадський уряд приділяє культурі і оцифровці своєї культурної спадщини. Мається на увазі підтримка власного виробництва масової інформації. Прагнення зберегти культурну самобутність, підтримуючи власні ЗМІ, дозволило Канаді за кілька років пе-

ретворитися на великого експортера кіно- та відеопродукції, відстояти свої позиції на американському ринку. До того ж підтримка власних засобів масової інформації й виробництва власного продукту для цієї країни має стратегічне значення й пояснюється особливостями канадських ЗМІ, оскільки в Канаді сильним відчувається вплив США, де численне населення послуговується мовою, так само рідною як і для 70% жителів Канади. У Канаді, де міста здебільшого розташовані один від одного на чималій відстані а регіональні інтереси не завжди збігаються, майже відсутня загальнонаціональна преса.

Підкреслимо, що Канада пододала довгий шлях зі становлення інформаційної відкритості в суспільстві. ЗМІ та громадськість стикалися з численними труднощами, бажаючи більше дізнатися про роботу державних органів або намагаючись оприлюднити урядові рішення та документи. Так одним з ефективних інструментів стало заснування спеціальних контрольних органів та органів нагляду за дотриманням законодавства у сфері отримання доступу до інформації.

Наприклад, у Канаді існує посада Спеціального уповноваженого з інформації. Так, будь-яка особа, яка здійснювала певний інформаційний запит, але отримала відмову щодо доступу до потрібної інформації, може звернутися з апеляцією до Спеціального уповноваженого. До його компетенції віднесено право відвідувати будь-яку урядову установу, вивчати й аналізувати всю документацію та інформацію, крім документів, захищених грифом «таємниці Кабінету». Він також може рекомендувати оприлюднити інформацію або не поспішати й відмовитися «відкрити» документ. Федеральний суд — остання інстанція, яка вирішує долю документа — оприлюднити його чи ні, якщо з таким рішенням Спеціального уповноваженого не згодна особа, яка подала запит.

У Канаді сфера відносин між державою та структурами, які описують або коментують її діяльність, регулюється за допомогою відносин і домовленостей, які можуть бути формальними (кодіфікованими) або неформальними (тобто існувати лише у вигляді неписаних правил поведінки)²²³. До формальних належать писані закони і прецеденти загального права, за допомогою яких встановлюються критерії наклепу, цензури, доступу до суспільної інформації тощо. Безумовно, вищим ре-

²²³ Хант В. Система взаимоотношений СМИ, общества и государства в Канаде: проблемы и решения / В. Хант. — Режим доступа: <http://www.librari.cjes.ru>

гулюючим правовим документом на рівні держави є Конституція Канади. Крім неї, діяльність ЗМІ та свобода слова в країні регулюються канадською «Хартією прав і свобод», а саме параграфом 2 («свобода думки, переконань, позицій та їх вираження, включаючи свободу преси та інших ЗМІ» є фундаментальною свободою). Однак у 2009 році Рада Європи підписала «Конвенцію про доступ до офіційних документів», під вплив якої потрапляють всі згадані вище категорії правових документів²²⁴.

У Канаді поділ повноважень між урядом федерального рівня і місцевого (на рівні провінцій) є доволі проблематичним. Так, деякі галузі права віддані повністю у ведення керівництва провінцій (наприклад, право власності, право законотворчості у сфері громадянських прав і правосуддя). Таким чином, кожна провінція, незважаючи на чинний Закон про доступ до інформації, має низку власних законів з цього приводу. Отже, швидше за все, засоби масової інформації підпорядковуються таким законам, які визначають правове поле на території провінції, де ці ЗМІ поширюються. А оскільки більшість щоденних видань поширюється в Канаді на провінційному рівні, то й підпорядкування законодавству йтиме на провінційному рівні.

Закон «Про доступ до інформації» у Канаді надає її громадянам мати право доступу до інформації державного рівня, до записів державних органів, а не тільки до персональних даних. Це право кожен може реалізувати за допомогою офіційного публічного запиту в державні структури²²⁵.

Щорічно Спеціальний уповноважений з інформації надає річний звіт про роботу із запитами щодо доступу до інформації громадян Канади. Дані річних звітів знаходяться у вільному доступі в Інтернеті на офіційному урядовому сайті²²⁶. Це так само дозволяє незалежним дослідникам, ЗМІ та іншим громадським структурам здійснювати моніторинг діяльності Спеціального уповноваженого і всіх державних структур, до яких надходять відповідні запити, й робити висновки

²²⁴ Конвенция Совета Европы о доступе к официальным документам. — Режим доступа: <http://mosmediator.narod.ru/index/0-308>.

²²⁵ Access to Information Act. — R.S.C., 1985. — С. А—1. — Режим доступа: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/A-1.pdf>.

²²⁶ Annual Reports. — Режим доступа: http://www.oic-ci.gc.ca/eng/rp-pr_ar-ra.aspx.

щодо ефективності роботи даних структур і закону про доступ до інформації в цілому.

Також в канадському законодавстві дуже багато застережень. Наприклад, громадськість має право на інформацію про результати перевірки якості споживчих виробів і стану довкілля, однак відомості про довкілля не стають надбанням громадськості, якщо випробування були виконані відомством за плату або за замовленням третьої особи²²⁷. Інформація, що належить третій стороні, може бути розкрита, але тільки з її згоди або якщо очевидно, що суспільний інтерес в такому оприлюдненні переважає будь-які фінансові вигоди чи втрати третьої особи.

Якщо певна урядова структура відмовляє у наданні відомостей, то обов'язково повинні бути дотримані формальності — така відмова, передусім, має бути законодавчо обґрунтованою (ст. 10 «Закон про доступ до інформації»)²²⁸. Керівник установи, який відмовив у наданні інформації, зобов'язаний назвати причину відмови, і неодмінно вказати, що сторона, від якої надійшов запит, має право подати скаргу з приводу даної відмови Спеціальному уповноваженому з інформації.

Ще одна перепона для встановлення вільного доступу до урядової інформації — це Закон «Про службову таємницю», що є «потенційної палицею», яка може бути використана елітами для запобігання поширення практично будь-якої інформації, якщо вони вважатимуть її секретною. По суті, цей закон надає сили бюрократії, при цьому він «перекриває кисень» пресі.

Закон «Про право на невтручання в приватне життя» (1982) є частиною федерального законодавства про права людини, він був ухвалений в якості частини закону про доступ до інформації. Цей закон не надає в повному розумінні права на невтручання в особисте життя, але дає приватним особам свободу вимагати доступу до інформації про них, яку зберігає держава. Важливою поправкою до кримінального кодексу Канади є закон «Про захист особистого життя», згідно з яким порушення таємниці приватного листування вважається злочином. Але при цьому, загальним правом на федеральному рівні порушення законних прав приватної особи при втручанні в її особисте жит-

²²⁷ Access to Information Act. — R.S.C., 1985. — С. А—1. — Режим доступу: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/A-1.pdf>.

²²⁸ Access to Information Act. — R.S.C., 1985. — С. А—1. — Режим доступу: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/A-1.pdf>.

тя не регулюються. Водночас у Канаді немає спеціальних законів, що регулюють діяльність преси та інших ЗМІ. Не тільки в Канаді, а й у низці інших національних правових систем, наприклад у США, Великобританії, Голландії, Іспанії, Австралії не визнається окреме масово-інформаційне право у власному розумінні цього слова, в них діяльність ЗМІ регулюється нормами цивільного та іншого законодавства.

Статті, що стосуються журналістської діяльності, розпорошені по різних кодексах і законах. Саме тому всі країни, конституції яких приділяють особливу увагу свободі масової інформації, мають спеціальні закони про пресу. У більшості країн світу інформаційний простір та інформаційна політика є об'єктом регулювання з боку органів державної влади та інших політичних акторів. І в цих умовах роль держави полягає у встановленні балансу між регулюванням і конкуренцією, свободою на шифрування з метою захисту особистого життя і персональних комунікацій і забезпеченням захисту суспільних інтересів від терористів, свободою слова і захистом інтересів неповнолітніх та моральності. Цей баланс повинен встановлюватися і переглядатися самою державою, оскільки ринкові сили цього зробити не можуть.

Таким чином, вивчивши практичний досвід Канади щодо РІС, а також правового забезпечення та реалізації державної інформаційної політики, яка має на меті забезпечення транспарентності інститутів влади, можна дійти певних висновків щодо створення ефективних інституційних систем доступу до офіційної інформації. Найважливішим висновком є теза про те, що держава в Канаді являє собою головний суб'єкт управління всіма інформаційними потоками, використовуючи при цьому різні прийоми і механізми регулювання (економічні, правові тощо). Політичні структури, еліта та громадськість Канади за останні 30 років створили одну з найкращих у світі інституційну систему забезпечення інформаційної політики, яка постійно розвивається. Вона включає в себе створення єдиного інформаційного простору; створення електронного уряду; вільного доступу до інформації; державне регулювання діяльності ЗМІ; розвиток Інтернету; нормативне регулювання всіх інформаційних відносин і процесів; перенесення більшості державних послуг в електронний варіант. Це стало можливим завдяки реалізації концепції «Нового державного менеджменту». Все це забезпечує в Канаді публічну прозорість і підзвітність державних органів. При цьому доступ до офіційної інформації став новим по-

літичним і правовим інститутом, який гарантує гласність управління в сучасних соціальних умовах та у сучасному розумінні, а відтак становить невід'ємний компонент інформаційної політики держави. А інформаційна політика, своєю чергою, стає конституційно важливою інституційною підсистемою національної держави.

5.1.8 Інформаційна політика США

Основні пріоритети РІС в США викладено в документі «Цифровий уряд: платформа XXI століття для ліпшого служіння американським громадянам», виданому 23 травня 2012 року²²⁹. До них належать:

- підтримка досліджень і розробок в галузі інформації та комунікації, вплив на їх спрямування та заохочення до поширення технічних знань і можливостей в економіці, сприяння обміну технологіями між лабораторіями та фірмами, запровадження нововведень на ринках;
- побудова та вдосконалення інформаційної інфраструктури, контроль за її діяльністю, побудова глобальних систем комунікації і дослідження впливу систем на міжнародні, національні та приватні пріоритети;
- збереження порушеного новими технологіями балансу між чотирма основними інформаційними цінностями: конфіденційністю інформації, інформацією як суспільним благом, інформацією як товаром, інформацією як невіддільним компонентом існування держави;
- недоторканність приватного життя, конфіденційність інформації персонального характеру на різних рівнях у різних сферах державного управління і в приватному секторі;
- створення урядової політики в галузі інформації і комунікації [313, с. 44].

За оцінками фахівців, інформаційна політика США полягає в упорядкуванні інформаційних потоків у різних сферах в інтересах збалансованості між інтересами держави і фізичної особи. Її пріоритетами є:

²²⁹Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/egov/digital-government/digital-government.html>.

- підтримка наукових досліджень і розробок у сфері інформатизації й телекомунікації, сприяння обміну технологіями між університетами і фірмами;
- створення й удосконалення інформаційної інфраструктури, у тому числі глобальної інформаційної інфраструктури;
- забезпечення збалансованості між основними інформаційними цінностями, яку може бути порушено в результаті введення нових інформаційних технологій, а саме — конфіденційністю інформації, інформацією як суспільним надбанням і благом, інформацією як товаром, інформацією як невід’ємним елементом функціонування держави;
- недоторканність приватного життя і захист персональних даних у різних сферах державного управління і приватного сектора;
- удосконалення державної політики у сфері телекомунікації²³⁰.

Право на інформацію в США також визначається в ряді спеціальних законів: «Про інформацію», «Про свободу інформації», «Про відкритість уряду», «Про телекомунікації», «Про зв’язок» тощо.

Значну увагу в інформаційному законодавстві США було приділено правовому регулюванню, пов’язаному із застосуванням ІКТ, зокрема щодо Інтернету: «Про свободу Інтернету», «Про безкоштовний національний доступ в Інтернет», «Про нагляд за безпекою он-лайнних комунікацій», «Про безпечні школи в Інтернеті», «Про електронну демократію», «Про захист та запобігання злочинам в галузі електронної комерції» тощо.

Натомість, переконані, що актуальним є не стільки аналіз самої інформаційної політики США, чому присвячено чимало публікацій, скільки аналіз засад формування такої політики, де однією зі складових яких є інформаційна освіта.

Одним із важливих етапів і напрямів здійснення повноцінної інформаційної політики є формування засад для **базової інформаційної освіти**.

Причому під інформаційною освітою ми розуміємо не суто утилітарний підхід, за якого інформаційна освіта зводиться до застосування

²³⁰ Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець ; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К., 2009. — 324 с. — С. 32.

інформаційних технологій у навчанні, а як повноцінне, поруч із такими, як правова освіта, економічна освіта тощо.

Для цього розглянемо компоненти *Національної ініціативи з кібербезпекової освіти в США (NICE)*, які ми одразу ж екстраполюємо на державну інформаційну політику України.

Зумовленість і нагальність підготовки кадрів у сфері кібербезпеки обґрунтована необхідністю розвитку стратегічних кордонів і тактичних планів щодо проведення інформаційних операцій, які складають сутність державної інформаційної політики.

Дані положення наслідують і розвивають, конкретизують і деталізують положення, що викладені в ініціативах Президента США, зокрема стосовно будови та ефективного розвитку цифрового суспільства, а також викладені в огляді політики кіберпростору і стали результатом досягнутих рішень між Радою національної безпеки (NSS), Директоратом Кібербезпеки і офісом Директора національної розвідки (ODNI), а також об'єднаного агентства кіберсил (JIACTF).

Загальним координатором даних практичних органів виступає Національний інститут стандартів та технологій (NIST), який здійснює координацію, кооперацію, спрямування, запрошення до даної системи, обмін та передачу технологій, стабільність та стійкість даної організації відповідно до досягнення цілей та завдань. У рамках даної ініціативи запроваджується операційне, стійке і безперервне удосконалення кібербезпекової освіти для різноманітних прошарків суспільства для корегування практики реалізації кібербезпекової політики. Успіх у цих зусиллях сприятиме на загал покращенню загальної безпекової атмосфери в країні.

З метою досягнення цілей даної ініціативи, зусилля мають бути структуровані за наступними 4 напрямками:

- 1) усвідомлення сутності та значення кібербезпеки. Державні та недержавні громадські організації система ЗМІ, включаючи Інтернет, мають запроваджувати до стандартів власної діяльності спеціальні промо кампанії, спрямовані на дедалі більше залучення до Інтернет і втягнення її до кіберпростору, водночас дані процеси мають відбуватися на симетричних засадах стосовно як молодого покоління, включаючи дітей, так і створювати можливості для старшого покоління бути активними учасниками інформаційного суспільства та дієвими гравцями у кіберпросторі;

- 2) формалізація кіберосвіти. На даному етапі передбачається запровадження спеціальної кіберосвіти, яка включатиме в себе вертикаль, починаючи з дитячого садка, закінчуючи університетською освітою і підготовкою наукових досліджень та отримання наукових ступенів з інформаційних наук. Основним фокусом наукових дисциплін мають стати наука, технології, інженерія, математичні дисципліни, а також оптико волоконні технології з метою забезпечення потоку кваліфікованих працівників як до приватного, так і до державного сектору;
- 3) формування організаційно-функціональної структури системи сил кібербезпеки. На даному етапі доцільно визначити зміст виконуваних функцій, тобто розробити функціональні обов'язки, посадові інструкції для кожної окремої структури та конкретного працівника. При цьому мають бути враховані знання конкретного працівника, а також затребувана компетенція, тобто той обсяг знань умінь та навичок, якими повинен володіти той чи інший співробітник, перебуваючи на даній посаді, виконуючи визначені функціональні обов'язками завдання та функції, котра корелює і з загальною метою інформаційної політики. Для виконання завдань і досягнення визначених цілей політики кібербезпеки доцільно розробляти нові стратегії, залучати, наймати та рекрутувати найбільш здібних працівників;
- 4) підвищення кваліфікації і професійний розвиток фахівців з кібербезпеки. Для реалізації політики кібербезпеки постає потреба і підготовці та підвищенні кваліфікації цивільних, військових, а також осіб за контрактом, яка включає підготовку за такими напрямками:
 - загальна здатність до використання комп'ютерних технологій;
 - інформаційні інфраструктура, інформаційні операції, інформаційна підтримка та забезпечення державних рішень і реалізації державної політики;
 - внутрішня система правоохоронних органів і контррозвідка;
 - спеціальні операції із кібербезпеки.

Проведення роботи у даних напрямках є доцільним з огляду на стрімкий розвиток як інформаційної цивілізації, так і на зміну пріоритетів і значення, місця та ролі інформаційної політики в контексті загальної системи державної політики.

У межах даної ініціативи отримують свою підтримку, розвиток та конкретизацію плани Президента України, що викладаються ним у щорічному посланні стосовно освіти та інновацій, яких можна досягати декількома різними важливими шляхами.

Провідними блоками, на яких має базуватися інформаційна освіта і які складають президентський план є: наука, технології, інженерія та математика (STEM). Причому кібербезпекова освіта має розглядатися не лише як частина цього плану, а й його важлива складова.

Важливим елементом який потребує удосконалення, є удосконалення системи обміну інформацією з метою удосконалення навчання студентів, рівня викладання, підвищення професійної майстерності викладачами через запровадження нових спільних баз даних. Водночас забезпечення стійкого та безперервного функціонування таких баз потребує формування системи їх безпеки. І саме в таких умовах формується нове уявлення та інтерпретація змісту кібербезпеки, яка не вичерпується лише забезпеченням технічного захисту інформації, або ж іншими словами: вирішення технічними засобами технічних проблем. Також до даного контексту включається інформаційна епістемологічна спільнота, найбільш кваліфіковані користувачі які знають і регулярно використовують найновіші інформаційні технології у кіберпросторі.

В рамках кібербезпекової освіти впроваджуються інформаційно-пропагандистські програми спрямовані на формування ефекту культурних змін у нашому суспільстві, які можуть призвести до використання раціональних методів, коли взаємодія у кіберпросторі стане такою з розповсюдженою як пристебування паска безпеки під час їзди автівкою або миттям рук з милом перед їжею.

Запровадження високо професійного навчання кібербезпеці для всіх дітей слугуватиме запорукою економічного благополуччя України. Важливою складовою даного процесу виступає підвищення професійної компетенції серед вчителів початкових класів, а також вчителів середніх загальноосвітніх шкіл. Адже саме на них лежить основне завдання не лише не прищепленні знань, а й передусім навчання умінням та вироблення стійких навичок роботи у кіберпросторі. Включення дітей до кібербезпекового навчання також є одним із компонентів даної совіти.

Завдячуючи даній освіті будуть сформовані засади для використання знань у майбутньому, коли цифрове суспільство і кіберпростір на-

будуть нових форм та видів, і потребуватимуть новітніх методів управління, впровадження нових концепцій та стратегій.

Зміцнення та підвищення рівня безпеки існуючих та майбутніх об'єктів критичної інфраструктури, у тому числі і інформаційної також виступає одним із завдань, які вирішуватимуть фахівці, що отримуватимуть дану освіту.

Кібербезпека виступає широкою сферою, яка характеризується міждисциплінарністю. За таких умов розширення освітніх та інших можливостей сприятиме і розширення самого кіберпростору, оскільки останній набуватиме значне коло фахівців, які володітимуть різними знаннями і зможуть впливати на його розвиток.

Студенти мають більш глибоко оволодівати знанням и не тільки з звичайних дисциплін, а й передусім з того, як ефективно працювати та чини ти комунікації в кіберпросторі, оскільки з часом реальні потреби в цих знаннях значно перевищать знання простої астрономії чи біології, і абстрактні концепції потребуватимуть реалізації у конкретних життєвих ситуаціях.

Окрема увага має бути приділена знанням та компетенції майбутніх фахівців, котрі можуть бути залучені до роботи в державному секторі. Майбутня освіта концентруватиметься в кіберпросторі і щодо кіберпростору, що дозволить персоналізувати освіту, наблизити її більше до практичних проблем розвитку особистості в кіберпросторі. І знову ж таки, яке питання ми не розглядали б, питання безпеки даних систем стає найважливішим, отже і підготовка фахівців у сфері кібербезпеки і безпеки кіберпростору стане напрямом підготовки майбутнього.

Запровадження кібербезпекової освіти сприятиме закладенню міцного фундаменту щодо наукового забезпечення кібербезпеки української нації, яка на той момент вже буде підготовлена до функціонування та успішного розвитку в нових умовах кіберпростору.

Прагнучи збереження багатокультурності та національної самобутності, забезпечення вільного вираження поглядів і свободи засобів масової комунікації, доступу населення США до надбань цивілізації у цифровій формі, було розроблено проект закону про кіберзагрози та особисті дані (CISPA). Основним призначенням закону мало б стати законодавче зобов'язання глобальних операторів та компаній щодо надання інформації про сучасні кіберзагрози одне одному, а також державним органам. Натомість головною особливістю даного акта, чому,

власно, Президент США Б.Обама не підписав його, як раз і виступає прихована здатність держави через провайдерів отримувати персональну інформацію про дії користувачів у мережі.

Ідея інформаційної експансії дуже солідно розглянута в роботі *Данилишиної К.О. «Американський чинник в процесі інформаційної глобалізації»* [315]. Для нас становлять інтерес положення стосовно впливу американської інформаційної експансії на світові глобалізаційні процеси. Адже автор формалізує ідею визначальності інформації в сучасних глобальних процесах, доводить, що важливою складовою процесів глобалізації став розвиток новітніх інформаційних технологій, які, в свою чергу, призвели до глобальних трансформацій у сфері комунікації. Автором додатково обґрунтовано такі ознаки інформаційного суспільства, які є визначальними для сучасної епохи: добування, змістове наповнення, поширення інформації [316, с. 3].

Примітним є твердження дисертантки про *існування американського інформаційного імперіалізму* як суттєвого чинника, який впливає на глобальне інформаційне суспільство. І в даному ракурсі можемо підтримати *Данилишину К.О.* в її аргументації щодо залежності між одноосібним пануванням США в сучасній системі міжнародних відносин і контролем цієї країни над усіма складовими світових інформаційних потоків. Адже інформаційне домінування Америки завершує і доповнює економічну і політичну зверхність, без яких для США в епоху глобалізації неможливо закріпити і зберегти статус одноосібного світового лідера [316, с. 4].

Тепер перейдемо до азійської моделі РІС. Одразу підкреслимо, що ідеологічно модель успіху азійських країн базується на запереченні західних норм, на затвердженні власних ціннісних орієнтацій і прагненні розробити новий підхід до індустріалізації та соціального розвитку. В її основі — співпраця держави і ринку та спроба встановити зв'язок між культурними цінностями, властивими Конфуціанству (робоча дисципліна, упор на освіту, ощадливість, сімейні цінності — відданість, довіра та взаємодопомога на базі визнання авторитету), і соціальними трансформаціями²³¹.

Філософські принципи співіснування, розділені усіма радощі зростання і здатність уряду сприяти інституціоналізації цих принци-

²³¹Вершинская О. Н. Существующие модели построения информационного общества // режим доступа <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/1f41ce7df933b2dfc32568c50027cde3>.

пів на рівні окремої організації, — ось, на думку азіатських вчених, основа успіху.

Регулювання обміну інформацією нині здійснюється головним чином з боку держави і міждержавних організацій і носить комплексний характер, що поєднує законодавчі, організаційні та програмно-технічні заходи. Крім спеціальних юридичних проблем, що не мають аналогів у світі (регулювання електронної комерції, аспекти інформаційної безпеки тощо), законодавство цих країн включає питання моральності і цензури (як приватних, так і мережевих соціальних груп, а також держав і організацій)²³².

Зупинимось окремо на деяких країнах — представниках даної моделі РІС.

5.1.9 Інформаційна політика Китаю

Особливий інтерес для України має досвід створення інформаційного суспільства *Китаю*, що використовує власну, досить самотутню модель. Відповідно до опублікованої у 2001 році доповіді американської фінансової компанії MorganStanleyDeanWitter «Глобальний стан ринку ТМТ і дослідження тенденцій розвитку мережі Інтернет»,²³³ Китай знаходиться на третьому місці з потенціалу зростання галузі інформаційно-комунікаційних технологій серед 42 досліджених країн (1-е місце посіли США, 2-е — Японія).

Розбудова інформаційного суспільства в Китаї здійснюється відповідно до Положення Інтернету у цій країні, що отримала назву «Біла книга». «Біла книга» була сформована у 2010 році й вийшла у світ з прес-канцелярії Держради КНР²³⁴. У розділах цієї книги викладено матеріали щодо державної політики в частині: сприяння розвитку і розповсюдження Інтернету; стимулювання широкого впровадження Інтернету; забезпечення свободи слова громадян в Інтернеті; основні принципи і практика управління Інтернетом; захист безпеки в Інтернеті; активне проведення міжнародного обміну і співробітництва.

²³²Сащук Г. М. Політична культура інформаційного суспільства / Монографія. — К., — 2011. — 328 с. — С. 71.

²³³Буркун В. Інформаційна медицина — прорив у XXI століття / В. Буркун // Урядовий кур'єр. — 2000. — № 114. — 24 червня. — С. 6–7.

²³⁴Макаренко Є. О. Європейська інформаційна політика. — К. — 2000. — 367 с.

Слід зазначити, що Інтернет в Китаї почав активно розвиватися з другої половини 80-х років ХХ століття як система внутрішньодержавної електронної комунікації. У 1994 році Китай було приєднано до Інтернету.

Аналіз «Білої книги» Китаю свідчить, що розвиток інформаційного суспільства в цій країні здійснюється під жорстким контролем державної влади в рамках п'ятирічних програм національного господарства і соціального розвитку, під керівництвом Комуністичної партії Китаю.

Тут категорично заборонена критика порядків в країні, будь-яка спроба публікацій, що негативно впливають на репутацію керівної компартії, державного керівництва²³⁵. Закони змушують кожного користувача Інтернету ставати на облік у поліції, при цьому діють драконівські заходи стосовно провайдерів.

Натомість, 99,3 % китайських селищ і волостей та 91,5 % адміністративних сіл підключені до Інтернету; у 96 % селищ і волостей доступний широкопasmовий Інтернет.

Зупинимось на деяких цікавих моментах законодавчого регулювання китайського сегмента Інтернету і телекомунікаційної сфери:

- 1) міністерство громадської безпеки відповідає за безпеку комп'ютерних мереж, технічну безпеку і безпеку інформаційного змісту;
- 2) усі мережі зобов'язані підключатися до Інтернету винятково через мережі, визначені урядом;
- 3) у Китаї ухвалили спеціальні закони, орієнтовані на регулювання діяльності інформаційних послуг у мережі Інтернет. Йдеться про регулювання змісту, тільки традиційні ЗМІ певного рангу мають право створювати сайти і надавати інформаційні послуги, інші комерційні організації, якщо вони орієнтовані на надання інформаційних послуг, зобов'язані підписати контракт із традиційними ЗМІ та купувати інформацію в них²³⁶.

Отже, китайський уряд відіграє дуже важливу роль у розвитку вітчизняного інформаційно-комунікаційного сектора, зокрема й Інтернету. Ця роль виявляється у створенні національної стратегії інфор-

²³⁵Сащук Г. М. Політична культура інформаційного суспільства / Монографія. — К., — 2011.— 328 с. — С. 71.

²³⁶Лежун Цзя. Китайский интернет: стратегия информатизации и телекоммуникационная политика // Национальные модели информационного общества . М., 2004. —С. 251–262.

матизації і формуванні економічних і політичних інститутів у цій сфері. Подвійний підхід, продемонстрований китайським урядом щодо телекомунікаційного сектора — стимулювання розвитку національної інформаційної інфраструктури та поступове відкриття ринку, що передбачає відкриття доступу іноземних інвесторів і відносно суворий контроль над цим сектором (інвестиційний контроль і контент-контроль), — пояснюється, з одного боку, бажанням розвивати власну економіку, інтегруватися у світове співтовариство і домогтися провідного місця в майбутній світовій конкуренції, з іншого — однаково сильним бажанням зберегти політичну стабільність, а також морально-етичні цінності²³⁷.

Вивченню питань інформаційної політики присвячено спеціальне дослідження Хуан Циня²³⁸.

Зважаючи на специфіку даного дослідження, обумовленого політичною системою КНР, акцентуємо увагу на тих аспектах, які можуть бути корисними для впровадження та реалізації української інформаційної політики. Передусім ми звернули увагу на той факт, що в даному дослідженні чітко сформульовано визначальність держави та державного управління в інформаційній сфері. Натомість автором інформаційна політика у концептуальному плані не звужується лише до державного управління, а містить одночасну підтримку економічних реформ та вільну конкуренцію.

Цікаво, що, Китай, розуміючи наявність інформаційної нерівності, або інформаційної асиметрії, пропонує її подолання не за рахунок інтенсифікації інформатизації, а за рахунок проведення ефективної інвестиційної політики.

Особливістю інформаційної політики КНР також є обов'язкове врахування національної специфіки. Адже, як нами було продемонстровано вище, в європейських країнах майже усі концепції інформаційного суспільства і, відповідно, напрями державної інформаційної політики мають уніфікований зміст, не враховують специфіки того

²³⁷ Лежун Цзя. Китайский интернет: стратегия информатизации и телекоммуникационная политика // Национальные модели информационного общества. М., 2004. — С. 251–262.

²³⁸ Хуан Цинь. Інформаційна політика Китайської Народної Республіки в сучасних міжнародних відносинах : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 — політична культура та ідеологія. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2007. — 236 с.

чи іншого окремо взятого суспільства. Цього не можна сказати про КНР, де спостерігаємо чіткий водорозділ між інтеграційними процесами, процесами інформаційної глобалізації і атрибутивною необхідністю врахування національної специфіки розвитку інформаційного суспільства. Ця компонента, на наш погляд, має бути узята на озброєння і для України.

Важливість інформаційної політики підкреслена й тим, що вона розглядається компонентом політичного розвитку країни, складовою політичної стратегії розвитку інформаційного суспільства КНР. Так само, як і модернізація інформаційної сфери КНР, пов'язана із позитивною динамікою впровадження міжнародних стратегій інформатизації, електронного врядування, електронної комерції та інформаційної безпеки у внутрішній політиці держави.

Хуан Цинь виокремлює характерні особливості зовнішньої і внутрішньої інформаційної політики країни:

- 1) «м'яка» модернізація;
- 2) часткова лібералізація економічної діяльності;
- 3) всеохоплююча інформатизація державних підприємств;
- 4) прискорений розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури та інформаційної індустрії, що дозволяє зберегти традиційні атрибути сучасної політичної системи та забезпечити інноваційний розвиток держави²³⁹.

Пріоритетними напрямками китайської державної інформаційної політики є: формування єдиного інформаційного простору країни на основі доктрини цілісності держави, забезпечення інформаційної безпеки громадян, суспільства і держави, розвиток сфери інформаційних послуг, удосконалення системи правового регулювання інформаційної діяльності. Відповідно, *політика інформатизації* має такі характерні ознаки, як поєднання двох процесів модернізації промислового сектора — індустріалізації та інформатизації виробництва, збалансованості державного контролю та ринкового регулювання економічної діяльності, зокрема, розвитку інформаційної індустрії та національного інформаційного ринку, пріоритетності стратегій інформатизації сус-

²³⁹Хуан Цинь. Інформаційна політика Китайської Народної Республіки в сучасних міжнародних відносинах : автореф. дис. ... канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.03 — політична культура та ідеологія. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2007. — 14 с. — С. 6.

пільної сфери. Доведено, що *реалізація програми електронного уряду* є важливою складовою формування китайського інформаційного суспільства, оскільки основною метою електронного врядування є політика реформ і відкритості, демократизація урядових інститутів в умовах сучасної політичної системи Китаю, а також співіснування електронного уряду і традиційного державного управління. *Політика інформаційної безпеки* визначає пріоритетними напрямками діяльності держави розробку національних стратегій, які поєднують оборонні та наступальні доктрини для забезпечення національних інтересів і захисту внутрішнього інформаційного середовища та інформаційної інфраструктури, подолання асиметричності інформаційного розвитку щодо інформаційно розвинених країн як потенційних супротивників в інформаційному протистоянні²⁴⁰.

Отже, *основи китайської стратегії* узагальнено можна викласти так: залучення найкращих зразків реалізації інформаційної політики за різними напрямками відповідно до політичного трактування змісту стратегії розвитку інформаційного суспільства і державної інформаційної політики з урахуванням національних традицій щодо провідної ролі, а також збереженням концептуальної самобутності і національних традицій китайського народу. Причому на рівні китайського керівництва визнається атрибутивною емпірична залежність модернізації політичної системи та ідеології КНР і державної інформаційної політики, оскільки остання виступає чинником забезпечення зовнішньополітичних інтересів Китаю в міжнародних відносинах. Державна інформаційна політика КНР реалізується через модель поєднання централізованого управління та лібералізації економіки, яка передбачає різні підходи, проте спрямована на однаковий політичний результат — забезпечення регіонального (а згодом і світового) лідерства країни у системі міжнародних відносин.

Розуміння політичних імперативів є необхідним для того, щоб правильно формувати систему нормативно-правового регулювання інформаційної політики.

²⁴⁰ Хуан Цинь. Інформаційна політика Китайської Народної Республіки в сучасних міжнародних відносинах : автореф. дис. ... канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.03 — політична культура та ідеологія. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2007. — 14 с. — С. 6.

5.1.10 Інформаційна політика Південної Кореї

Південна Корея також має цікавий досвід РІС [317], впроваджуючи найбільш амбітну програму не лише в Азії, а й у світі. Головна *ідея*, якою просякнута стратегія РІС, є те, що у Південній Кореї **має бути сформовано найкращий у світі уряд**.

Ключовими позиціями виступають два компоненти: далекоглядність і всеосяжність. Корейська стратегія містить усі необхідні для модернізації суспільства і формування оновленого та сучасного е-уряду елементи:

- 1) реформування методів виробництва (транспарентність);
- 2) реформування послуг, що їх надає держава (ефективність через автоматизацію надання державних послуг, наприклад поштових, медичних, ухвалення політичних рішень тощо);
- 3) реформування сектора управління інформаційними ресурсами (представницька демократія).

Унікальність корейської стратегії також у тому, що в її рамках інтегруються і координуються відповідальні та ефективні сервіси, заходи управління та ухвалення політичних рішень для клієнтів, враховуючи *індивідуальні інтереси*: доступність сервісу в будь-який час і у будь-якому місці через Інтернет та інші портативні електронні та цифрові прилади; *інтереси бізнесу*: корпоративна змагальність — як на рівні держави, так і на міжнародному рівні; *інтереси суспільства* — безпечне та приємне навколишнє середовище життя, збалансоване соціальне зростання та екстенсифікація інтерфейсів, зокрема: е-місто, розумні дома, е-здоров'я та е-медицина, е-урядування, е-комерція.

Заслужують на увагу безпрецедентний рівень е-координації і взагалі цифрової взаємодії, яка налагоджена у такій великій країні. Для досягнення проголошених стратегічних цілей у програмі об'єднані різноманітні зацікавлені сторони: академічні установи, бізнес, окремі громадяни та уряд, які прикладатимуть послідовні, зрозумілі спільні зусилля для створення стійкої та орієнтованої на знання економіки протягом подальших 20 років.

Головною перепоною успішності РІС в Південній Кореї виступають так звані чеболи, тобто корейські родинні бізнес-конгломерати, глобальні багатонаціональні корпорації, які мають представництва в багатьох країнах. Конгломерати контролюються родинами, тому, з одного боку,

постає потреба в запровадженнях подальших інновацій для удосконалення діяльності внутрішніх та місцевих е-сервісів та ринку інформаційних технологій, а з іншого — досягати аналогічних успіхів на інших зовнішніх ринках, які почасти виступають невідомим полем для даних технологій і, відповідно, не є наперед відомими успішними стратегіями впровадження цих технологій у ті чи інші види суспільства.

Але найбільшою силою Кореї є її здатність до згуртування нації, на що й розрахована довгострокова перспектива впровадження цілісної стратегії е-урядування та інформаційного суспільства. Натомість ця ж сила національної ідентичності та культури може стати слабкістю, оскільки е-урядування та трансформації ІС спричинюють удосконалення та диверсифікацію суспільства, тобто його розмежування й утворення нових кластерів за якісно новими критеріями.

Головною загрозою для інформаційного суспільства Південної Кореї виступає її прагнення до глобального лідерства. Досягнення проголошеної мети означатиме, що могутність бізнесових інновацій і підтримка як необхідність у демонструванні досягнень уряду у корейській індустрії будуть припинені.

5.1.11 Інформаційна політика Сінгапуру

На особливу увагу заслуговує інформаційна стратегія *Сінгапуру*, відповідно до якої інформаційні технології є ключовим напрямом економічного та соціального розвитку країни. Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій регулюють державні стратегічні програми. Серед завдань стратегічних планів Сінгапуру — перетворення країни на провідний в Азійсько-Тихоокеанському регіоні інформаційно-комунікаційний центр, що поставляє інформаційні послуги на глобальний ринок, а також прискорення соціально-економічного розвитку країни, поліпшення якості життя, впровадження інформаційних технологій у різні сфери, зокрема й освіту, культуру, побут²⁴¹. Нині Сінгапур має одну з найсучасніших і найвисокорозвиненіших мереж телекомунікацій у світі.

Важливою особливістю сінгапурської моделі інформаційного суспільства є увага до соціальної сфери. Ще з 2000 року тут ефективно діє

²⁴¹Ткачева Н. В. Сингапур: социальные измерения информационного общества / Н. В. Ткачева / Национальные модели информационного общества . М., 2004. — С. 226–234.

державна програма «Електронний уряд Сінгапуру», розгорнуто інтегровані портали держустанов «Урядовий портал» і сервіс-центр «Електронний громадянин», що надають інформаційні послуги у сфері офіційної державної політики, бізнесу, освіти, роботи, родини, здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму й ін. Сайт розміщує пошукову систему та має зворотний зв'язок у вигляді розгорнутої електронної форми. Усі установи освіти, соціальної сфери, культури, переведені в Інтернет, причому не як формальне утворення, а з широким набором електронних послуг, таким чином, основна діяльність держустанов (відомств, шкіл, лікарень, бібліотек) здійснюється через Інтернет²⁴².

На відміну від України, де у найбільшій бібліотеці країни — Національній бібліотеці ім. Вернадського, Інтернет працює завдяки Посольству США, встановлений вже років 10 тому, і не розрахований навіть на ту незначну кількість людей, які відвідують цей заклад. Більше того, комп'ютери є застарими, постійно «зависають», програмістів не дочекається, і на усі виникаючі проблеми персонал з жалем розводить руками. Навіть літери, що вже постирались на старезних клавіатурах, адміністратор каже, що немає фінансової можливості замінити. Про лікарні та школи годі й казати.

Проте у комп'ютерних мережах Сінгапуру діяльність провайдерів і користувачів жорстко регламентована. До обов'язків провайдерів належить блокування доступу до ресурсів, що містять морально й етично неприйнятну інформацію. Водночас провайдери зобов'язані блокувати доступ до ресурсів, що пропагують насильство, національну та релігійну ворожнечу. На практиці до цієї ж категорії інформації належать ресурси, що викликають незадоволеність урядом²⁴³.

5.1.12 Інформаційна політика Японії

Ця держава викликає особливий інтерес, тому зупинимось на її досвіді детальніше. Тут ухвалено «Стратегію в області інформаційних і комунікаційних технологій», яка містить низку цікавих й корисних для нашої держави моментів. По-перше, заходи з розвитку та поширення

²⁴²Ткачева Н. В. Сингапур: социальные измерения информационного общества / Н. В. Ткачева / Национальные модели информационного общества. М., 2004. — С. 226–234.

²⁴³Сащук Г. М. Політична культура інформаційного суспільства / Монографія. — К., — 2011.— 328 с. — С. 73.

інформаційних технологій розгалужені на усі основні сфери (медицину, освіту, науку тощо) та покликані підтримувати безперервне й поступальне зростання країни до 2020 року по всіх життєво-важливих напрямках життя суспільства. Схвально слід оцінити не лише зміст, а й форму документа, адже за кожною конкретною групою заходів закріплено відповідальних суб'єктів, що свідчить про серйозність намірів щодо їх реалізації. До того ж, весь зміст Стратегії пронизано спрямованістю на задоволення потреб різних категорій людей, на забезпечення зручних умов життя всіх громадян.

Тут першочергово реалізовано запровадження електронного управління в уряді, орієнтованого на громадянина. По-друге, взято за мету відтворити зв'язки в місцевих громадах, використавши усі максимальні можливості інформаційно-комунікаційних технологічних додатків. По-третє, заплановано інноваційну підтримку процесу створення й розширення нових ринків, у т.ч. на міжнародному рівні. Для реалізації зазначеного тризубу ухвалено конкретні цілі.

Серед них:

1. Створення електронного урядування, орієнтованого на громадськість:

- до 2020 громадяни зможуть не відвідувати урядових офісів за для подання заявок чи отримання довідок, що часто відбувається у повсякденному житті. Все, що буде необхідно, це перебувати вдома або ж на роботі; працюватиме такий сервіс 24 години на добу 7 днів на тиждень. Нині вже забезпечено більш ніж 50% громадян можливістю здійснення електронних послуг через термінальні кабінки управління, встановлені у магазинах, державних установах, поштових відділеннях тощо;
- до 2020 року більш як 50% місцевих органів влади заплановано перевести на електронне урядування. Електронний сервіс має бути неупередженим і зручним, водночас уможливорювати здійснення контролю громадянами за діями адміністрації, а так само уможливорювати контроль використання урядом персональної інформації. Це, своєю чергою, дозволить відчувати існування прозорої і реформованої адміністрації.

2. Відтворення зв'язків у місцевих громадах:

- до 2020 року передбачено забезпечення кожному громадянину, незалежно від його місцезнаходження, можливості отри-

мання високоякісних медичних послуг за допомогою ефективних додатків ІКТ. Тако до 2020 року всі громадяни, в т.ч. — пенсіонери, будуть забезпеченими можливістю отримувати медичну допомогу або соціальні послуги, зокрема по догляду, безпосередньо за місцем проживання (знову ж таки, за рахунок ефективного використання ІКТ);

- до 2020 року заплановано організувати довічне освітнє середовище, шляхом широкого застосування ІКТ в цілях створення суспільства, в якому кожен громадянин зможе використовувати інформаційні та комунікаційні технології за власним бажанням;
- завершується монтаж оптико-волоконних ліній, що надасть можливість кожній сім'ї насолодитися ширококутовим обслуговуванням. Таке обслуговування сприятиме різкому поліпшенню в медичній, освітній, урядовій та інших сферах, пов'язаних з повсякденним життям громадян і призведе до активізації місцевих громад.

3. Створення і розширення нових ринків, зокрема на міжнародному рівні.

- Наприклад, сприяння розвитку хмарних обчислень та інших нових інформаційних технологій, а також усунення обмежень, пов'язаних з ними в різних областях, зокрема у сфері екології та енергетики, медичних та оздоровчих послуг, місцевого туризму й активізації спільноти. Зрештою, в 2020 році, буде створено нові суміжні ринки обсягом 70 трлн ієн.
- До 2020 року «розумна мережа» має стати звичайною практикою. Також відбудеться зниження розряду CO² як один із наслідків ІКТ та розповсюдження автоматизованої архітектури з нульовим споживанням енергії, що стане реальністю в типових нових житлових будинках і у всіх нових громадських будівлях. Також до 2020 року буде прискорено зниження обсягів автомобільних викидів CO² за рахунок використання інтелектуальних транспортних систем (далі — ІТС) водночас спрямованих на зменшення заторів на основних магістралях на 50% від поточного рівня.
- Постійно відбуватиметься просування концентрованих спільних досліджень і розробок у промисловому, науковому та уря-

довому секторах в таких стратегічних галузях, як: оптико-волоконні мережі нового покоління, бездротові технології наступного покоління, технології хмарних обчислень, комп'ютери нового покоління, смарт-мережі, робототехніка, революційні пристрої, зокрема: напівпровідники і дисплеї нового покоління, вбудовані системи, тривимірне (3D) відео, голосовий переказ, а також супутнє програмне забезпечення. Мета полягає в тому, щоб дозволити ІТР-компаніям країни стратегічно набувати права інтелектуальної власності, відповідаючи міжнародним стандартам на великих закордонних ринках, що уможливить їх просування на міжнародному рівні.

Окремо визначено заходи в області охорони здоров'я, роботи з літніми людьми, новації у галузі освіти, безпеки довкілля, створення і розширення нових підприємств з використанням можливостей молодого покоління.

В області охорони здоров'я заплановано створення національної інформаційної служби, яка дасть змогу громадянам в електронному вигляді керувати та користуватися власною медичною та медико-санітарною інформацією. Це важливо, насамперед для того, щоб створити віртуальне середовище, за допомогою якого громадяни зможуть отримувати медичну допомогу на основі їхніх медичних записів у будь-якій точці країни та власноруч здійснювати управління охороною свого здоров'я, що надає можливість в електронному вигляді керувати власною медикаментозною терапією та іншою інформацією.

Внаслідок реалізації концепції «Моя лікарня скрізь» буде відпрацьовано методологію переведення в цифровий формат медичних навантажень і розподіл записів, а також інші елементи концепту, наприклад, структуру управління та власності, обробку лікувальних заходів та показники здоров'я. Також вивчається можливість системи екстреної медичної допомоги, яка може бути запропонованою завдяки концепції.

Окрім того, певним напрямом є розвиток суспільства, в якому фармацевтична продукція може використовуватись безпечно та ефективно. З метою поліпшення та зміцнення заходів безпеки щодо фармацевтичної продукції, побічні ефекти якої повинні контролюватися в реальному часі, створюється механізм використання бази даних медичних страхових випадків та електронних медичних записів.

Робота з літніми людьми. З огляду на швидкі темпи старіння населення, застосовується ІКТ для: поширення зайнятості громадян похилого віку та участь суспільства у цьому; перевірки умов життя самотніх літніх людей; та надання інформації, послуг по догляді з метою доступу для тих суб'єктів, які надають медичні та інші послуги в будинках для даної категорії осіб. Також заплановано суттєве поліпшення обладнання та програмного забезпечення, щоб допомогти літнім людям та інвалідам скористатися ІТ.

Новації у галузі освіти. Буде забезпечено сприятливі умови для створення належної шкільної системи ХХІ століття, де інформаційно-комунікаційні технології використовуватимуться для: а) організації зручного й зрозумілого середовища, де діти вчитимуться один в одного; б) зниження навантаження на викладачів і співробітників; в) розширення дитячих можливостей у використанні інформації.

Для цього Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій встановило базові правила для інформатизації освіти. Спочатку було запропоновано бачення революційних заходів, зокрема щодо того, як ІТ-додатки можуть покращити навчальний процес. Для цього Міністерство співпрацює з іншими відповідними державними органами для просування загального використання ІТ у технічному й програмному забезпеченні освітньої сфери. До таких заходів віднесено: проведення простих для розуміння занять; використання у процесі навчання одного інформаційного терміналу або цифрового набору для кожної дитини окремо; розвиток систем офісної підтримки, з можливим застосуванням технології хмарних обчислень, задля зменшення навантаження на викладачів і співробітників; збільшення цифрових підручників, викладацьких матеріалів та іншого контенту; поліпшення можливостей вчителів у викладанні ІТ-програм; розширення інфраструктури підтримки школи; підтримка освітнього середовища в сім'ї та суспільстві.

Міністерство також буде: а) вживати заходи проти тіньових сторін поширення ІТ, зокрема таких, що розповсюджують шкідливу інформацію; б) здійснювати освітні заходи в галузі інформаційної моралі; в) поширювати ефективні навчальні програми з поліпшення навичок у використанні інформації. З метою підвищення грамотності докладаються зусилля для розвитку безперервної освіти за рахунок ефективного використання громадських центрів, бібліотек та інших соціально-освітніх об'єктів, можливостей електронного навчання тощо.

Рух до створення безпечної та суверенної спільноти. З метою реалізації суверенної спільноти вживаються різні заходи з використанням таких ІТ-додатків: використання прогалін у мовленні і розширення за рахунок цього громадських ЗМІ на національному рівні; виробництво і передача рідного контенту щодо вивчення культури спільноти, туризму тощо; відновлення сільських районів через ІТ-додатки; взаємообмін між установами з профілактики катастроф, інформації про стихійні лиха по всій країні для швидкого та адекватного реагування на них; розповсюдження інформації для жителів.

Заохочується співпраця державного сектора з приватним. Так між урядом, місцевими фінансовими установами, комерційними об'єктами та органами місцевого самоврядування створено механізм й інфраструктуру, що дають змогу використовувати у кримінальних розслідуваннях інформацію з камер спостереження; поширення використання інформації профілактичної спрямованості для зменшення криміногенності тощо. Також з метою зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод впроваджуються та розгортаються спільні провідні системи підтримки безпеки з використанням ІТ.

Досягнення низьковуглецевого суспільства шляхом інтеграції екологічних та інформаційних технологій

Запроваджується *Smart Grid* (розумна мережа) в Японії і за кордоном за рахунок інтеграції енергетичних мереж та ІТ для досягнення низьковуглецевого суспільства, перевагою якого є інтеграція екологічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Також створюються системи енергозберігання у будинках та офісах (з використанням переваг ІТ-додатків), і «зеленим» вантажо- та пасажироперевезенням завдяки інтелектуальній транспортній системі (ІТС). Також здійснюється розробка, стандартизація та розповсюдження нових технологій із застосуванням ІТ, або у галузі ІТ, що зменшує екологічне навантаження.

Внаслідок співробітництва між відповідними державними установами та промисловими підприємствами буде створено системи управління енергією, оптимізовані для даної місцевості. Система буде складатися з «розумної» мережі з технологією ефективного використання енергії, отримуваної від сонця, вітру та інших джерел енергії, для побутової техніки, акумуляторних батарей, електричних автомобілів тощо, поєднані з системами розподілу надлишкової високої температури й транспортними системами. З метою отримання «розумної» ме-

режі ринків, поширеної по всьому світу, уряд Японії активно розширюватиме модель країни, не тільки до Європи та США, а й до країн, що розвиваються.

У поєднанні з вищевикладеним, в найкоротші терміни відбувається забезпечення ІТ-обладнанням систем енергозберігання будинків та офісів, домашніх систем управління енергією (ДСУЕ), створення систем управління енергії (СУЕ) тощо, а також їх практичне застосування і широке використання.

Створення і розширення нових підприємств з використанням можливостей молодого покоління. Значні зусилля прикладаються для розвитку середовища, що сприяє використанню у власних інтересах можливостей молодих поколінь, вихованих у сучасній цифровій ері, та утворенню й розвитку нового контенту та підприємств, для ІТ галузі.

1) Стрімке розширення ринку цифрового контенту

Реалізуються такі проекти: підтримка розгортання контенту за кордоном; розвиток людських ресурсів та збір іноземних людських ресурсів до Японії; архівування та створення мереж в поп-культурі тощо; розвиток правової системи та ефективне використання радіочастот для сприяння використанню нових ЗМІ; розслідування проблем, що виникають у сфері авторського права; та реалізація заходів проти інтернет-контенту, що порушує авторські права. Задля допомоги у процесі популяризації цифрових книг, в некомерційних областях запроваджується цифрове архівування. У комерційних полях, підтримуються зобов'язання розробки стандартів у приватному секторі; встановлення бізнес-моделей й правил управління; а також програмне і апаратне забезпечення розвиткувищого ступеню.

2) Створення нових ринків за допомогою просторових інформаційних послуг та іншої цифрової інформації.

Постійно вивчаються системи кодування для внутрішніх/зовнішніх просторових даних, стандартизовані протоколи обміну інформацією та механізми кодування просторової інформації з метою розробки 3D внутрішньої/зовнішньої просторової інформаційної служби; і заохочуються використання геопросторової інформації у співпраці з відповідними державними органами.

Задля реалізації **безпечного середовища інформаційної безпеки** здійснюється просування «Стратегії інформаційної безпеки для захисту громадян» таким чином, щоб до 2020 року перетворити країну на

«найпередовішу країну світу в галузі інформаційної безпеки», де кожен громадянин може активно та безпечно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в своїх інтересах.

Останній абзац передає всю повноту пріоритетності інтересів громадянина для держави. Всю обслуговуючу роль держави. І водночас зацікавленість державних органів у реальному забезпеченні інтересів громадян.

Специфікою підходу японських вчених до проблем функціонування інформаційного суспільства є трактування кінцевої мети і спрямованості соціальної еволюції: «соціальний розвиток забезпечується не матеріальним статком, а розквітом інтелектуальних здібностей людини»²⁴⁴.

Відтак, успіхи Японії в розвитку інформаційного суспільства в цілому можна порівняти з успіхами в цій галузі США. Одним із найважливіших факторів їх досягнення залишаються значні витрати на наукові дослідження і розробки, високий пріоритет інформаційно-комунікаційних технологій у розв'язанні проблем соціально-економічного розвитку країни.

Отже, аналіз основних практичних моделей РІС дає змогу констатувати, що процес інформаційних перетворень у світі є незворотнім, нині створюється нова карта світу — інформаційна, яка відбиває стан цієї сфери в кожному регіоні. Відповідно до неї висока щільність інформації, інтенсивність розвитку і використання нових інформаційних технологій нині характерні передусім США, країнам ЄС (особливо його північним регіонам) Японії, Сінгапуру, Південній Кореї, Китаю.

Хоча в кожному конкретному випадку безпосередня реалізація проекту інформаційного суспільства є національно детермінованою, на основі досвіду провідних у цій галузі країн можна дійти певних висновків.

Успіх інформаційного суспільства завжди ґрунтується на плідній взаємодії держави, бізнесу та суспільства, хоча в кожному випадку співвідношення їх активності та ролі може бути різним.

Ставши своєюрідною лабораторією з формування інформаційного суспільства, країни-лідери в цьому напрямі продемонстрували всьому світові, що завдяки широкому впровадженню інформаційно-кому-

²⁴⁴ Романов О. А. Информационное общество в Японии и его проблемы. — Режим доступу :<http://www.ict.edu.ru>; Савинцева М. Информационное общество в Японии: тенденции развития и новшества в сфере телекоммуникации. — Режим доступу :<http://www.dzvalosh.ru>.

нікаційних технологій сучасна економіка стає ефективнішою, а розширення соціального спілкування громадян і держави у віртуальному просторі зміцнює демократію та плюралізм. Нові можливості соціальної і міжособистісної комунікації, створювані цифровими технологіями, в остаточному підсумку збагачують знання людей, що сприяє соціальної гармонії і підвищенню рівня життя²⁴⁵.

Цікавим для України є також досвід інших відносно «молодих» країн в інформаційному розвитку, а саме: Литви, Польщі, Угорщини, Чехії, де створення керівних органів у сфері корпоративного управління в інформаційному суспільстві є позитивною практикою²⁴⁶.

5.1.13 Інформаційна політика Литви, Угорщини та Чехії

Наприклад, у *Литві* 2001 року було створено Комітет з питань РІС, який об'єднав науковців, урядовців, представників приватного сектора та провідних бізнесменів. Головним завданням структури — є здійснення управління політикою розвитку інформаційних процесів в країні. Також Комітет виконує функції управління та нагляду за діяльністю органів сертифікації електронних підписів. Комітет з питань РІС при парламенті Литви забезпечує нормативне регулювання усіх процесів ІКТ всередині держави.

Окрім того, створена Комісія з питань РІС, яка підпорядковується прем'єр-міністру. Комісія відповідає за розробку стратегії Електронного уряду та за регулювання діяльності агентства з питань реалізації ініціатив е-уряду. До складу Комісії представники ряду міністерств, у тому числі Міністерства внутрішніх справ і прем'єр-міністр.

Окремо функціонує Рада Знань, президентський дорадчий орган з питань розвитку ІКТ, це впливова група, що складається з урядовців, парламентарів, політиків та академічної еліти Литви²⁴⁷.

²⁴⁵ Данілі'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз). Монографія. — Х. — 2008. — 184 с. — С. 61.

²⁴⁶ Орлова Н. С. Механізми розвитку корпорацій в інформаційному суспільстві: Монографія. Д., — 2011. — 370 с.

²⁴⁷ Завтра: Світ, Україна, Я [Електронний ресурс] / Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України // Всеукраїнська експертна мережа / Всеукр. обществ. науч. орг. «Эксперты Украины». — Електрон. текст., табл. дані. — К., — 2007. — Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=27945.

В Угорщині після проведення виборів 2002 року нова коаліція ухвалила рішення про створення окремого міністерства з питань інформаційного суспільства — Міністерство інформатики та комунікацій, яке перебрало на себе функції Урядового Органу з питань інформатизації, що функціонував при Кабінеті Міністрів упродовж здійснення повноважень попереднім урядом.

У рамках Міністерства функціонують три (підпорядковані йому) державні секретаріати у трьох основних сферах. Перший — виконує обов'язки законодавчого регулювання та гармонізації законодавства через чотири департаменти: телекомунікації; радіозв'язку; поштових послуг; маркетингового моніторингу. Другий державний секретаріат був створений для розвитку Стратегії та Політики і також функціонує через чотири департаменти: інтеграція в ЄС; стратегії інформаційного суспільства; узгодження дій між секторами; регулювання інформаційного суспільства. Третій секретаріат працює над розв'язанням соціально-економічних проблем у процесі побудови інформаційного суспільства: соціальне залучення, цифровий розрив, розвиток е-бізнесу.

У Чехії ще на початку 90-х років були ухвалені нормативні документи в інформаційній сфері. Вони пов'язувалися з розвитком системи наукової, технічної та економічної інформації та розглядалися як частина народногосподарської стратегії країни. Центральним органом, який відповідає за РІС та проводить інформаційну політику Чехії, є Міністерство економічної політики та розвитку.

РІС містить два напрями: *інформаційний* та *забезпечувальний*.

Інформаційний напрям РІС полягає у використанні технічних засобів ті методів інформатизації в технічних процесах виробничої та невиробничої сфер народного господарства, включаючи управління соціальною сферою, науково-дослідними розробками, сферою послуг тощо.

Забезпечувальний напрям РІС полягає у створенні законодавчої бази процесу РІС, розробці економічних інструментів стимулювання, програм з підготовки кадрів, підготовки концепцій розвитку міжнародної співпраці тощо.

Для фінансування РІС залучаються кошти бюджетних центральних органів і кошти юридичних осіб. Створюючи інформаційну систему державного рівня, уряд дотримується основної мети: забезпечення функціонування державної інформаційної системи та водночас поповнення державного бюджету за рахунок її експлуатації.

5.1.14 Інформаційна політика Польщі

На рівні інституційного забезпечення розвитком інформаційного суспільства у Польщі опікується передусім Міністерство управління та оцифрування (Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, МАС), створене у 2011 р.²⁴⁸. У відомстві низка профільних департаментів — розвитку інформаційного суспільства, інформаційних технологій, телекомунікацій.

Так, департамент розвитку інформаційного суспільства опікується насамперед такими сферами діяльності: 1) координація проектів, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства інститутів, які виконують державні завдання і державні ініціативи; 2) обробка питань, пов'язаних з фінансуванням інвестицій у розвиток інформаційного суспільства від зовнішніх ресурсів; 3) проведення рекламних заходів та розповсюдження інформації в галузі інформаційного суспільства та комп'ютеризації держави; 4) опрацювання питань, пов'язаних із запобіганням «цифрового виключення» (цифрових розривів) та використання інформаційних технологій в інформаційному суспільстві; 5) проведення освітніх заходів стосовно реалізації сучасних рішень і побудови інформаційного суспільства; 6) міжнародне співробітництво у сфері інформаційних послуг, зокрема з діяльності, пов'язаної з координацією та моніторингом реалізації «Порядку денного» для Європи; 7) створення механізмів вирішення завдань у сфері інформаційного суспільства в поточному і наступному фінансових перспективах Європейського Союзу; 8) адміністративне обслуговування і технічні ініціативи в галузі інформаційного суспільства; 9) очна законодавча діяльність щодо інформаційного суспільства; 10) проектування, розробки та оцінки стратегічних напрямів і програм у галузі інформаційного суспільства, в тому числі координації та моніторингу реалізації «Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Польщі»; 11) розроблення та підготовка пропозицій щодо змін у стратегії розвитку інформаційного суспільства; 12) створення політики широкого доступу до публічної інформації та її повторного використання, а також забезпечення основи для будівництва «відкритого уряду»; 13) ініціювання проектів, пов'язаних з будівництвом інформаційного суспільства; 14) координа-

²⁴⁸Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej / / CERT.GOV.PL [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cert.gov.pl/cer/publikacje/polityka-ochrony-cyber/639,PolitykaOchrony-Cyberprzestrzeni-Rzeczypospolitej-Polskiej.html>.

ція проектів стосовно надання доступу до публічної інформації та суспільних ресурсів²⁴⁹.

Наразі Міністерство управління та оцифрування працює над низкою проектів²⁵⁰:

1. Державна програма розвитку інтегрованої інформаційної системи про нерухомість²⁵¹;
2. Оцифрування — проект переходу на цифрове телебачення в рамках інформаційно-освітньої програми Міністерства зв'язку, Закон DZ.U.2011.153.903 від 30 червня 2011 року «Про здійснення цифрового наземного телебачення»²⁵².

Національна програма дигіталізації має назву *Polska Cyfrowa* — РО РС, вона розрахована на період 2014–2015 рр. та має на меті забезпечити широкий доступ до високошвидкісного Інтернету; підвищити ефективність і зручність електронних державних послуг; стимулювати зростання рівня комп'ютерної грамотності серед населення; збільшити обсяг послуг ІКТ та поліпшити їх якість.

На проведення програми *Polska Cyfrowa* в період 2014–2020 рр. ЄС виділив 8 мільярдів злотих²⁵³. Разом з національним внеском загальна сума складає більше 10 млрд. злотих для оцифровки країни²⁵⁴.

Програма *Polska Cyfrowa* поділена на три пріоритетні вісі, які відповідають найбільш важливим напрямам оцифрування. У кожному з трьох аспектів встановлено конкретні цілі і запропоновано дії для реалізації проекту. Проект *Polska Cyfrowa* було підготовлено Міністер-

²⁴⁹Departament Społeczeństwa Informacyjnego // Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mac.gov.pl/departament-spoleczenstwa-informacyjnego>.

²⁵⁰Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

²⁵¹Systemu Informacji o Nieruchomościach // Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mac.bip.gov.pl/programy/rzadowy-program-rozwoju-zintegrowanego-systemu-informacji-o-nieruchomosciach-zespol-opiniodawczy.html>.

²⁵²Ustawa z dnia 30 czerwca 2011 r. o wdrożeniu naziemnej telewizji cyfrowej [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.abc.com.pl/du-akt/-akt/dz-u-2011-153-903>.

²⁵³Ministerstwo planuje cyfryzację Polski za 8 miliardów złotych [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://interaktywnie.com/biznes/newsy/biznes/ministerstwo-planujecyfryzacje-polski-za-8-miliardow-zlotych-247073>.

²⁵⁴Krajowa gospodarka mogłaby zyskać 50 mld zł na cyfryzacji administracji // Media2.pl [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://media2.pl/technologie/97386-Krajowa-gospodarka-moglaby-zyskac-50-mld-zl-na-cyfryzacji-administracji-wideo.html>.

ством управління та оцифрування й Міністерством регіонального розвитку.

Мета програми полягає у використанні потенціалу цифрових інструментів для підвищення якості життя. За даними Міністерства управління та оцифрування, одним з 42 пріоритетних завдань є сприяння цифровій грамотності поляків²⁵⁵, а також встановлення ефективної комунікації між громадянами та органами влади, адже на даний момент лише одна третина державних установ у Польщі надає електронні послуги.

Окрім *Polska Cyfrowa*, уряд Польщі також планує реалізувати низку регіональних програм, що мають на меті розвиток електронних послуг, оцифрування контенту і розвиток цифрової грамотності в школах. Планується тісна кооперація з неурядовими організаціями, урядами третіх держав та інвесторами. Після розгляду зауважень від консультацій з громадськістю версія програми буде представлена на розгляд Раді Міністрів, і після його ухвалення очікується проведення переговорів з Європейською комісією.

Програма *Polska Cyfrowa* загалом дуже тісно переплітається з Цифровим порядком денним ЄС. Водночас, документ, безумовно, зорієнтований на виконання суто національних завдань²⁵⁶.

У рамках виконання проекту планується активне приватно-державне партнерство з телекомунікаційними компаніями, державними органами та їх об'єднаннями у виняткових випадках. Підвищення доступності та якості електронних державних послуг.

Для досягнення цієї мети передбачається надавати підтримку державним органам у створенні та розробці нових електронних послуг. Польща надає певні державні послуги на загальній платформі ePUAP порталу державних послуг²⁵⁷.

²⁵⁵ *Polska Cyfrowa* — PO PC // Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mac.gov.pl/polskacyfrowa-po-pc#os2>.

²⁵⁶ Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. К. — 2014. — 76 с.

²⁵⁷ ePUAP [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://epuap.gov.pl/wps/portal/lut/p/a1/hc49D4lwEAbg38LA2jvKhjG4CAxYdAodDHF1llplJQCf180bire9l6eN3fAIAfW8rGW3Na65eqZWXTx1jTw6AHtBbuEuDsdUxqvlooBnUExA_wxCf7m4Etksx_g4UTKTCpdPl6t0_ja0o8IMCNuwghDBjOvK2u7fuOii9M0Eam1VlJcdUMG7uK3VqV7C_kHhq_7J8R6qcZ84zgMn5Keu/dl5/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

Крім цього, Польща надає підтримку проектам, метою яких є підвищення функціональної сумісності зі системами державних архівів. Результатом стало ефективне використання інфраструктури із забезпеченням достатнього рівня безпеки систем і систем зберігання та захисту даних у сфері ІКТ. Послуги також мають відповідати стандартам доступності для людей з обмеженими можливостями (WCAG 2.0)²⁵⁸. У проєктах можуть брати участь урядовці, фізичні особи, судові структури, науково-дослідні центри.

Розвитком *e-урядування* в республіці опікується передусім Міністерство управління і оцифрування. Відповідно до положень Комплексної державної програми інформатизації (Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa, ZIP)²⁵⁹ основними напрямками роботи тут є: адміністративні питання, зокрема цивільного і трудового характеру; охорона здоров'я; юстиція та судові органи; безпеки та аварійного сповіщення; комерційна діяльність; державні закупівлі; податки і збори; страхування та соціальні допомоги; обмін цифровими даними та поширення знань про ІКТ для населення²⁶⁰.

З метою підвищення ефективності електронного документообігу планується поліпшити функціонування уряду через налагодження системи ERP, стандартизацію ключових систем та інтерфейсів, забезпечення сумісності систем та їх інтеграції в загальну платформу електронного уряду ePUAR, забезпечуючи відкрите середовище.

Крім того, підвищення ефективності документообігу планується через забезпечення широкого доступу до інформації державного сектора.

Вищеперелічені проєкти призначені для створення нових та підтримки вже наявних послуг цифрових реєстрів, розроблених міністерством комп'ютеризації.

На основі цих продуктів буде проведено аналіз, зокрема для оцінки ефективності взаємодії систем ІКТ.

²⁵⁸ Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.w3.org/TR/WCAG20>.

²⁵⁹ Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa. Marzec 2013 // Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mac.gov.pl/files/wp-content/uploads/2013/03/PZIPkonsultacje-spoeczne-3.pdf>.

²⁶⁰ Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. Co robimy [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mac.gov.pl/co-robimy>.

До того ж окремим напрямом є полегшення доступу громадян до ресурсів, даних та іншої інформації, що знаходиться у веденні державних органів. За даними Європейської комісії, економічні вигоди від більш широкого спільного використання та повторного використання інформації державного сектора становлять близько 140 млрд. євро на рік для всього ЄС²⁶¹. Обмін даними та державними ресурсами несе не тільки економічні вигоди, а й сприяє прозорості підзвітності держави і розширенню участі громадян у процесі управління. Досвід країн, що створюють чи вже створили репозиторії або каталоги даних, показує, що подібні ресурси мають включати такі дані, як демографічні показники, результати виборів, дані про виробництво та використання енергії, бюджетні надходження та оподаткування на економічну активність, захист даних і забруднення середовища. Крім того, інформація, що підпадає під дію програми, має також культурний та науковий характер, а саме: культурна спадщина, бібліотеки, архіви та музеї.

Для створення позитивного державного іміджу та залучення іноземних інвестицій окремо звертається увага на спеціальне програмне забезпечення зі створення послуг, контенту і додатків за допомогою електронних державних послуг та інформації в державному секторі. Такі послуги пропонуються різним суб'єктам в організаційних та підприємницьких структурах.

Водночас, зважаючи на те, що 32% населення Польщі ніколи не мало досвіду користування Інтернетом²⁶², держава поставила своїм пріоритетом розширити доступ до нього, насамперед, через підтримку місцевих установ, таких як, наприклад, бібліотеки; громадські цифрові освітні центри тощо.

На даний час 18 % поляків мають середній рівень комп'ютерної грамотності, тоді як у Фінляндії чи Люксембурзі ці показники становлять приблизно 40 %²⁶³.

²⁶¹Polska Cyfrowa — PO PC // Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mac.gov.pl/polskacyfrowa-po-pc>.

²⁶²Individuals who have never used the internet, 2013 (% of individuals) // European Commission. Eurostat [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Individuals_who_have_never_used_the_internet_2013_\(%25_of_individuals\)4.png&filetimestamp=20131211163816](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Individuals_who_have_never_used_the_internet_2013_(%25_of_individuals)4.png&filetimestamp=20131211163816).

²⁶³Computer skills in the EU27 in figures. 26 March 2012 // European Commission. Eurostat [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/4-26032012-AP/EN/4-26032012-AP-EN.PDF.

У рамках ініціативи планується підтримка місцевих громад, особливо в сільських районах і районах з низьким рівнем доступу населення до електронних товарів і послуг.

Крім того, планується створити нові центри діяльності, які пропонуватимуть високошвидкісний доступ в Інтернет, відповідне обладнання, і, перш за все, широкий спектр навчання та консультаційних послуг.

Приділяється увага літнім людям, (50+), інвалідам, пенсіонерам та особам, особливо тим, які мешкають у сільських районах і малих містах. Прогнозується, що такі центри привернуть увагу до електронних державних та приватних послуг, зокрема, до банківських операцій, електронних заяв, ініціативи e-Commerce, електронних консультацій, eHealth, обміну цифровими культурними ресурсами, тощо.

Окремою увагою користується підтримка громадських ініціатив для активації цифрової грамотності та електронної інтеграції. Її мета полягає в тому, щоб підтримувати інноваційні ініціативи електронного включення і створення соціального капіталу з використанням цифрової технології, спрямованої на різні соціальні групи з урахуванням їх конкретних потреб.

Підтримка надається проектам, що реалізують таку ініціативу за наступними напрямками:

- підвищення показників комп'ютерної грамотності з акцентом на практичне застосування. Особливу увагу має бути приділено людям з обмеженими можливостями і пенсіонерам;
- ініціювання інноваційної діяльності з її подальшим впровадженням у соціальний капітал з використанням цифрових технологій;
- створення інноваційних інструментів для підвищення комп'ютерної грамотності серед людей із середнім рівнем володіння комп'ютером.

Форми таких проектів можуть набувати форму навчання, консультування, різних форм дистанційного навчання та ін.

Передбачено також проведення освітніх та інформаційних кампаній з підвищення обізнаності громадськості щодо переваг електронного мережевого устаткування. Ініціатива E — піонер (E-pionier) — просування передових цифрових навичок за допомогою конкуренції; програма для талановитих програмістів. Мета полягає в тому, щоб ви-

користувати потенціал обдарованих студентів у галузі ІКТ. Вона також спрямована на підвищення обізнаності, що програмування можна використовувати для розв'язання важливих соціальних проблем.

Передбачається проведення конкурсів для обдарованих учнів у галузі ІКТ (індивідуальні олімпіади або змагання в складі груп міждисциплінарних студентів).

Окрім того, існує портал²⁶⁴, створений в рамках проекту «Практичні аспекти реалізації концепції відкритого уряду і повторного використання публічної інформації як каталізатора для розвитку передової цифрової грамотності», що становить інтерес в рамках проекту «Сприяння використанню Інтернету і розвиток цифрової грамотності»²⁶⁵ за підтримки Міністерства управління та оцифрування. На порталі оголошуються дослідження та рекомендації з приводу побудови відкритого електронного уряду²⁶⁶.

Крім того, з 5 лютого 2005 року функціонує Наукова Рада, дорадчий орган з питань інформаційних технологій. Рада структурно належить до Міністерства науки та вищої освіти. Під егідою Агенції внутрішньої безпеки Польщі (Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrzznego) існує спеціальний Департамент ІТ-безпеки. У 2008 році у складі департаменту було створено Державну службу реагування на кібернетичні загрози (Rządowy Zespół Reagowania na Incydenty Komputerowe, CERT-u) для виконання завдань, пов'язаних з безпекою кіберпростору. Його головне завдання полягає у створенні і розвитку потенціалу структурних підрозділів польської державної адміністрації для захисту від кіберзагроз²⁶⁷.

У липні 2013 року Радою Міністрів Польщі було ухвалено спеціальну постанову щодо основ політики охорони національного кіберпростору *Polityki ochrony cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej*²⁶⁸. Цілі

²⁶⁴ OpenGovernment.pl // Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.opengovernment.pl>.

²⁶⁵ Upowszechnianie korzystania z Internetu I rozwój kompetencji cyfrowych. 2013–08–01 // MAC [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mac.bip.gov.pl/otwarte-konkursy-ofert/upowszechnianie-korzystania-z-internetu-i-rozwoj-kompetencji-cyfrowych.html>.

²⁶⁶ Społeczeństwo cyfrowe // Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mac.gov.pl/category/dzialania/spoleczenstwo-cyfrowe>.

²⁶⁷ Rządowy Zespół Reagowania na Incydenty Komputerowe CERT.GOV.PL [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cert.gov.pl/cer/onas/15,O-nas.html>.

²⁶⁸ Uchwała w sprawie «Polityki ochrony cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej» // Kancelaria

цієї політики узгоджено з основними проектними документами країни, а саме: 1) Цифровий порядок денний для Європи, Європейська рада; 2) Стратегія розвитку інформаційного суспільства; 3) Стратегія національної безпеки; 4) Середньострокова стратегія національного розвитку; 5) Стратегія «Європа 2020»; 6) Ефективна стратегія державного розвитку.

У постанові також визначено такі завдання, як підвищення рівня безпеки інфраструктури державного сектора ІКТ; підвищення потенціалу держави для профілактики і боротьби з погрозами в кіберпросторі; зниження впливу інцидентів, які загрожують безпеці ІКТ; визначення компетенції організацій, що відповідають за безпеку кіберпростору; створення та впровадження цілісної системи безпеки управління для всіх державних органів в кіберпросторі; створення ефективної системи координації та обміну інформацією між організаціями, що відповідають за безпеку кіберпростору; підвищення обізнаності користувачів мережі про методи і заходи безпеки в кіберпросторі.

Програма діє відповідно до таких законодавчих актів, як Закон від 5 серпня 2010 року «Про захист секретної інформації»²⁶⁹, Закон від 17 червня 2002 року «Про захист персональних даних»²⁷⁰, Закон від 18 липня 2002 р. «Про електронні послуги»²⁷¹.

Уряд Республіки Польща встановив трирівневу Національну систему реагування на кіберзагрози:

Рівень I — рівень координації — міністр, відповідальний за інформатизацію;

Рівень II — реакція на комп'ютерні інциденти:

- а) реакція уряду на інцидент в області комп'ютерної безпеки;
- б) відомчі центри управління безпекою в ІКТ-мережах та відповідними послугами, виконання завдань у військовій сфері;

Prezesa Rady Ministrów [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/decyzjierzadu/uchwala-w-sprawie-polityki-ochrony-cyberprzestrzenierzeczypospolitej.html>.

²⁶⁹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://isip.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20101821228>.

²⁷⁰ . Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 czerwca 2002 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie danych osobowych [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20021010926>.

²⁷¹ Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20021441204>.

Рівень III — рівень реалізації — виконавчі комітети, відповідальні за індивідуальні системи ІКТ.

Політика охорони кіберпростору також передбачає міжнародне співробітництво. Фінансування здійснюється з державного бюджету²⁷².

Отже, можемо констатувати, що Республіка Польща має розвинену систему державних профільних інституцій. З одного боку, велика кількість бюрократичних установ часто є перепорою на шляху успіху, але з іншого, — якщо всі повноваження чітко прописані, вони можуть скласти потужний центр прийняття та виконання рішень. У даному випадку повноваження, компетенції та зони відповідальності відомств прописані не дуже чітко, так само як і їх координаційно-виконавча робота. Незважаючи на розробку та «запуск» численних державних проєктів, доступ до Інтернету, а також інші основні індикатори розвитку ІС залишається на доволі низькому рівні²⁷³.

Це може бути пов'язано з різноплановістю проєктів та відсутністю ретельно продуманої стратегії з чіткою шкалою пріоритетів. Аналіз наявної інформації спонукає до висновку, що у Польщі паралельно відбувається реалізація відразу цілої низки інформаційних проєктів без достатнього врахування пріоритетності та оптимальної послідовності їх втілення. За даними офіційних звітів, ці проєкти в основному мають адекватне фінансування та юридичну базу і загалом систематично виконуються. Проте результати державної роботи з розвитку інформаційного суспільства в республіці залишаються порівняно скромними, і однією з головних причин цього можна вважати саме «розмитість» нормативно-проєктного та інституційного забезпечення даних процесів.

Враховуючи досвід розвинених країн та країн-сусідів, постає необхідність розробки української моделі корпоративного управління в інформаційному суспільстві.

Нині Україна має реальний шанс вивчити предметні кроки перерахованих країн та використати цей досвід для початку принципових дій у даному напрямі. Власне, для України вивчення досвіду саме цих дер-

²⁷²Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej // CERT.GOV.PL [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cert.gov.pl/cer/publikacje/polityka-ochrony-cyber/639,PolitykaOchrony-Cyberprzestrzeni-Rzeczypospolitej-Polskiej.html>.

²⁷³Information society statistics. Data from August 2012 // European Commission. Eurostat [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Information_so_ciety_statistics.

жав є найбільш оптимальним, оскільки вони: розташовані у «спільній» географічній зоні; мають практично ті самі проблеми, переваги й недоліки, завдання та пріоритети, амбіції, що, сьогодні у свій спосіб існують і в Україні; зробили лише перші кроки у процесі формування органів інформаційного суспільства, визначили пріоритети інформаційної політики, частково сформували законодавство галузі, визначили розміри фінансування галузі у державних та місцевих бюджетах, окреслили вектори інтеграції у глобальне інформаційне співтовариство [342].

Отже, стратегія РІС має враховувати: 1) становище країни в міжнародному інформаційному просторі; 2) рівень розвитку інформаційних технологій; 3) коефіцієнти співвідношення рівня споживання і виробництва інформаційних технологій; 4) впровадження нового управління інформаційним суспільством.

В Україні ж наразі не вироблено чіткого уявлення про те, що ми будемо. На відміну від аналогічних стратегій розвитку, розроблених ЄС, США чи КНР, більшість вітчизняних нормативно-правових документів щодо розбудови інформаційного суспільства не містить навіть орієнтовних показників, яких має досягти Українська держава у віддаленій перспективі²⁷⁴.

Тому на даний момент немає достатніх підстав говорити про наявність повноцінної моделі побудови інформаційного суспільства в Україні.

Загалом, національна інформаційна сфера перебуває у фазі активного становлення і гармонійного включення у глобальний світовий інформаційний простір. Водночас рівень розбудови інформаційного суспільства в Україні не відповідає потенціалу та можливостям держави.

Логічним продовженням нашого дослідження, з урахуванням здійсненого аналізу міжнародного досвіду, буде *аналіз стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні*.

²⁷⁴Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України : Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. — К. — 2014. — 76 с.

5.2 СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Сьогодні очевидним є той факт, що розбудова інформаційного суспільства в Україні має здійснюватись на підґрунті адекватного інституційного забезпечення його розвитку²⁷⁵.

Уважимо, що активізація використання інформаційно-комунікаційних технологій у державних органах має на меті два завдання. По-перше, зробити державу демократичнішою, інформаційно відкритою для населення. Задля цього розвивається сфера надання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій деяких державних послуг населенню і бізнесу, створення масивів із державною інформацією, відкриття державними відомствами своїх сайтів в Інтернеті. По-друге, завдяки використанню нових технологій підвищити ефективність діяльності самих державних органів.

Однак сучасний розвиток інформаційного суспільства неможливий без проголошених цілей, методів і принципів, а головне — не має розглядатися поза контекстом ДІП. Наразі нами порушується важливе питання щодо необхідності розроблення стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні як складового елемента: 1) державної інформаційної політики; 2) правового регулювання інформаційної політики.

Запропонований нами підхід презентує бівалентну парадигму розуміння стратегії: як елемента державної політики і як елемента правового регулювання, що знаходить своє вираження в адекватному аналізі складових напрямів РІС в органічному поєднанні з їх легітимацією.

Отже, архітектоніка цього підрозділу буде подана крізь призму цих двох блоків.

Підкреслимо, що в Україні дані питання розглядаються безсистемно: досі не ухвалено Інформаційного кодексу України, нормативна база України у сфері інформації носить переважно відомчий характер, а окремі положення чинного законодавства не завжди узгоджені між собою. Ключова роль, яка відводилась Доктрині інформаційної безпеки України — створення в Україні розвиненого національного інформаційного простору і захист її інформаційного суверенітету —

²⁷⁵ Орлова Н. С. Механізми розвитку корпорацій в інформаційному суспільстві: [Монографія]. — Д., 2011. — 370 с. — С. 267.

не була виконана. Більш детальний аналіз положень даного документа викладено в роботі В. А. Липкана [174, с. 209–231]. Тому аби уникнути повторів, лише приєднаємося до думки науковця, що положення вже і так не діючої Доктрини інформаційної безпеки України не можуть виступати дороговказом систематизації інформаційного законодавства [174, с. 231].

Відповідно до предмета нашого дослідження, а також викладених у попередніх розділах положень, подамо власне бачення щодо розв'язання даних питань.

Передусім слід зауважити, що *Розпорядженням КМУ* від 15 травня 2013 року № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» нарешті було схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні. Це зумовлює необхідність наукового аналізу даного документа з подальшим викладенням основних напрямів стратегії РІС саме як напряму державної інформаційної політики.

Зважаючи, що даний документ мав би враховувати усі ті зауваження і пропозиції, які були надані до нього, положення міжнародних не лише правових, а й аналітичних та прогнозних документів, можемо висловити свою принципову позицію стосовно тих, які, на наш погляд, викликають найзапекліші дискусії.

Передусім наголосимо, що *форма ухвалення* даного документа *Розпорядженням КМУ* є невідповідною його суті, адже такі важливі питання, тим більше — коло суспільних відносин у сфері розвитку інформаційного суспільства — мають бути затверджені на рівні Указів Президента. Зауваження щодо аналізованого документа носять системний характер і стосуються як його форми, так і змісту.

Змістовно положення даного документа викликали неоднозначне ставлення, через що й було ухвалено рішення про необхідність його детального аналізу в контексті його значення як важливого компонента удосконалення правового регулювання відносин розвитку інформаційного суспільства.

Слід зазначити, що за змістом документ вже наближений до Стратегії, на відміну від аналізованого нами у попередньому розділі Закону, що надає підстави підтримати на загал саму ідею його формування. Тим більше, що здійснений нами аналіз міжнародного досвіду також підтверджує необхідність у даному документі.

Натомість щодо змісту ми висловимо власну позицію, тим більше, що її було сформовано під час написання роботи, і на момент завершення монографії з ухваленням даної Стратегії ще залишилися питання.

Структурно Стратегія РІС складається з таких розділів:

- 1) Загальні положення;
- 2) Сучасний стан розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- 3) Мета, принципи та завдання;
- 4) Етапи та основні напрями реалізації: інформаційна інфраструктура; доступ до інформації та знань; е-економіка; електронне урядування; е-демократія; е-освіта; наука та інновації; е-культура; е-медицина; охорона природного навколишнього середовища; інформаційна безпека; міжнародне співробітництво;
- 5) Основний механізм впровадження стратегії;
- 6) Фінансове забезпечення реалізації Стратегії;
- 7) Поширення ідей розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань;
- 8) Оціночні (контрольні) показники та індикатори розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- 9) Очікувані результати.

Стратегія РІС визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні [Додаток В], завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року.

Викликає закономірне запитання: *на чому ґрунтується обумовленість граничного терміну — 2020 рік — перспектив розвитку ІС?*

Якщо зберігати логіку правотворення, то Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» встановлював восьмирічний термін реалізації. А в таких документах, як: Доктрина інформаційної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Національна система індикаторів розвитку ІС, Концепція розвитку електронного урядування в Україні, Закон України «Про Національну програму інформатизації» тощо взагалі жодних конкретних термінів, виражених у числовій формі, не спостерігається, адже акцент у нормативних документах такого рівня робиться на якісних, а не на кількісних змінах.

Поряд із цим, не зовсім зрозуміло: чому дану Стратегію було схвалено в 2013 році, а не в 2015-му, коли за задумом законодавця мав спливати термін дії Закону.

Переконані, що доцільно синхронізувати терміни, що існують відповідно до національних інтересів у побудові ІС в Україні.

Одним із національних інтересів України є побудова орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на розвиток інформаційного суспільства, в якому кожен міг би: 1) створювати; 2) накопичувати інформацію та знання; 3) мати до них вільний доступ; 4) користуватися і обмінюватися ними. Це надасть кожній людині можливість повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

На нашу думку, не зовсім вдалим є підхід щодо визначення правової основи розвитку ІС в Україні. Зокрема за текстом Стратегії РІС зазначено, що правовою основою розроблення та реалізації Стратегії є Конституція України та Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», інші нормативно-правові акти, відповідно до яких держава створює умови для розбудови інформаційного суспільства в Україні.

На наш погляд, проголошення побудови ефективного інформаційного суспільства одним із національних інтересів зумовлює потребу у чіткій законодавчо закріпленій декларації щодо захисту даних інтересів, а відтак і логічній ув'язці із інформаційним і безпековим законодавством. Зокрема, доцільно згадати Національну програму інформатизації, Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, Стратегію національної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, а також Доктрину інформаційної безпеки України. Більше того, інформаційне суспільство в Україні розглядається як частина глобального інформаційного суспільства, саме тому посилення на основоположні документи міжнародного характеру: Окінавську хартію глобального ІС, Декларацію принципів «Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання в новому тисячолітті», Декларацію тисячоліття, рішення Женевського та Туніського саммітів є обов'язковим. Зокрема, в чинному Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» дані положення вписані більш вдало, а детальний аналіз цього Закону нами надано окремо в додатку [Додаток Д.1].

У ході проведеного дослідження нами було продемонстровано помилковість судження і теоретичну хибність ототожнення інформаційного суспільства з постіндустріальним, спираючись на теоретичні напрацювання як вітчизняної, так і зарубіжних наукових шкіл, а також ґрунтовного вивчення міжнародних нормативно-правових актів. Зокрема наводилися аргументи про домінування думки і формування парадигмального уявлення про існування не стільки інформаційного суспільства, скільки суспільства знань. І у даному аспекті нами не підтримується думка, висловлена в тексті Стратегії РІС, що загальносвітовою тенденцією є трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне, що відбувається в умовах посилення глобалізаційних процесів, розширення сфери послуг і нематеріального виробництва у результаті науково-технічного прогресу, у тому числі масштабного, глибокого та динамічного проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави.

На жаль, аналогічна концептуальна позиція відображена і в Стратегічному оборонному бюлетені України, де зазначено, що інформаційний чинник у реалізації зовнішньої політики провідних держав світу та забезпеченні їх національних інтересів набуває дедалі більшого значення. Цьому сприяє стрімкий *розвиток новітніх технологій* (виділено нами — Авт.).

Теза розробників даної Стратегії, що розвинені держави світу на межі ХХ — ХХІ століть поставили собі за мету прискорений перехід до нового етапу розвитку — інформаційного суспільства помилкова. Адже навіть ще в Лісабонській стратегії йдеться про необхідність **переходу до суспільства знань, економіки, заснованої на знаннях**.

Причому далі за текстом у Стратегії РІС зазначено, що раціональне врахування впливу комплексу таких та інших різновекторних факторів, а також особливостей розвитку держави потребує розроблення скоординованих заходів щодо розвитку *інформаційного суспільства та суспільства знань* (виділено нами — Авт.). Таким чином, у нормативному акті вживається неоднозначна термінологія, і, фактично, відбувається не стільки законодавче визначення поняття інформаційного суспільства та надання йому, принаймні, описових ознак, скільки екскурс в історію та етапи становлення інформаційного суспільства та його трансформації на суспільство знань.

Ми жодним чином не можемо солідаризуватися із даною позицією оскільки описовий стиль, який нещодавно став поширюватися в текстах різних концепцій, стратегій і доктрин розмиває призначення нормативно-правового акта: чітко визначення того чи іншого правового явища, визначення кола суспільних відносин, які підлягають нормативному регулюванню. Адже норма права — це обов'язкове, формально визначене, цілісне, логічно завершене правило загального характеру, що відповідає визнаній у суспільстві мірі свободи, рівності та справедливості, встановлене чи санкціоноване державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості з метою регулювання суспільних відносин та забезпечується ними, враховуючи можливість застосування примусу.

Зокрема, солідаризуючись із позицією Є. О. Гіди, наведемо характеристику ознак норм права, виокремлених ним з метою обґрунтування некоректності викладення тексту Стратегії РІС у такому вигляді [318]:

- 1) *є вольовим правилом (правилом поведінки)* — кожна норма права є правилом, що впорядковує поведінку суб'єктів суспільних відносин. Зміст норми права в тексті НПА має бути викладено у вигляді правила — нормативного положення, формули, що виражає завершену думку. Етимологічний та герменевтичний аналізи не надають можливості стверджувати про наявність даної ознаки при характеристиці Стратегії РІС. Більшість положень мають декларативний та описовий характер, відсутні чіткість, взаємозв'язки із іншими НПА у даній сфері, а також відбувається дублювання численних положень, що вже викладені в інших НПА;
- 2) *повинна відповідати визнаній у суспільстві мірі свободи, рівності та справедливості.* У цьому відношенні істотною для осмислення норми права є та вимога, що остання обов'язково має ґрунтуватися на досягнутому суспільством рівні моралі та етики, який характеризує її духовно-ціннісний вимір [319]. Звідси справжня правова природа норми права визначається ступенем втілення в її змісті «вічних» цінностей — ідеалів свободи, рівності та справедливості. Тут можемо упевнено стверджувати про відповідність даній ознаці положень Стратегії РІС;
- 3) *встановлюється чи санкціонується державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості в чітко визначеному порядку.* У демократичному суспільстві норма права ухвалюється ле-

гітимним суб'єктом правотворчості (наприклад, народом, територіальною громадою, органами місцевого самоврядування) в межах його компетенції, в повній відповідності зі спеціальною процедурою. Створюючи норму права, правотворчий орган повинен ґрунтуватися на глибокому осмисленні правової дійсності, тобто правових аспектах буття різних соціальних процесів, що відбувається в ІС. Натомість, виходячи з букви закону, розроблення та схвалення даного документа таким суб'єктом, як КМУ, більше того, у вигляді такого акта як «розпорядження», нівелює як значення самого документа, так і його роль та рівень правового впливу на формування системного правового регулювання РІС в Україні. Окрім цього, абсолютно невдалими є завдання, викладені в розділі «Етапи та основні напрями реалізації»: на першому етапі (2013–2015 роки) необхідно досягти цілей та виконати завдання, що визначені Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 — 2015 роки», внести зміни до Плану заходів із виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 — 2015 роки», затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 року № 653, з метою його актуалізації. Це є правовим абсурдом, коли в підзаконному акті висуваються завдання до профільного закону, більше того, робляться пропозиції щодо його зміни;

- 4) має обов'язковий характер, тобто незаперечність, безсумнівність щодо її реалізації усіма суб'єктами права незалежно від їх особистого ставлення; необхідність узгодження власної поведінки зі змістом норми права, відсутність винятків, що надають можливість не дотримуватися останньої. Норма права, будучи об'єктивною, адресована кожному — «будь-якому члену союзу незалежно від його згоди» [320]. Положення Стратегії носять декларативний і безадресний характер, в них викладено загальні положення стосовно окремих, виділених укладачами даного документа, сфер функціонування ІС. Більше того, правила поведінки не встановлені, тож не зрозумілі і не визначені: хто і яким чином контролюватиме їх виконання, хто нести відповідальність за невиконання, тобто задекларований механізм реалізації стратегії по суті не встановлено;

- 5) *є формально визначеною*. Формально визначений характер норми права полягає: а) в однозначності сприйняття суб'єктами права її змісту, що досягається точністю певної мовної форми — це у Стратегії відсутнє, оскільки не зрозуміло походження більшості положень, їх зв'язку із положеннями, викладеними із аналогічних питань в інших НПА вищого рівня, а також в доктринальних роботах з інформаційного права; б) у текстуальному закріпленні в нормативно-правових актах або інших джерелах права (конкретної юридичної сили та сфери дії в часі, у просторі та за колом осіб) — цього також бракує, оскільки Стратегія РІС фокусує увагу лише на часових параметрах, а в розділі «Оціночні (контрольні) показники та індикатори розвитку інформаційного суспільства в Україні» визначено лише ті індикатори, які мають бути досягнуто, натомість ані механізму їх досягнення, ані суб'єктів, ані відповідальності, ані контролю за виконанням даних заходів, ані механізмів та підґрунтя появи таких індикаторів тощо абсолютно не визначено;
- 6) *має загальний характер*. Ця властивість норми права полягає в тому що, відображаючись у певних формах, вона набуває соціальної цінності та може дорівнювати масштабам свободи. Нормативність як ознака норми права зводиться до: а) неконкретності адресата (неперсоніфікованість норми права); б) поширеності на невизначену кількість випадків (неоднократність). Дана ознака певним чином простежується у Стратегії РІС;
- 7) *забезпечується державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості, включаючи можливість застосування примусу*. Можливість застосування примусу з боку уповноваженого суб'єкта — Кабінету Міністрів України — є гарантією дотримання норми права. Натомість, як нами було зазначено вище, в тексті не визначено суб'єктів, відповідальних за реалізацію Стратегії РІС, а також відповідальності посадових осіб. Тож така ознака, як *забезпеченість державою* — також відсутня в даному документі;
- 8) *є юридично цілісною та логічно завершеною*. Норма права становить логічно завершене та внутрішньоузгоджене цілісне правило, структурні елементи якого об'єднані загальним смислом, утворюють єдність, цілісність. Норма права може бути ефектив-

ною, «живою нормою», коли вона цілісна [321]. Даний документ такої ознаки не має. Зокрема, при визначенні очікуваних результатів реалізації стратегії і визначенні індикаторів РІС автори фактично утворюють колізію із Постановою КМУ від 28 листопада 2012 року № 1134 «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства», в якій вже визначено дані індикатори. Те само можна сказати про повтори та дублювання напрямів РІС та ЗУ «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 роки» та Стратегії РІС;

- 9) *спрямована на регулювання суспільних відносин*. Призначення даної Стратегії — визначено помилково. Завдання поставлені безадресно, окреслені показники не збігаються з тими показниками, які вже визначені в інших НПА, а також в рекомендаціях ООН та ЄС. Відтак, коло суспільних відносин, які має регулювати дана Стратегія РІС, є не зрозумілим, методологічний інструментарій не визначеним, а очікувані результати та наслідки науково не обґрунтованими, і такими, що не збігаються з основними та фундаментальними документами як в інформаційній сфері, так і у сфері державної інформаційної політики загалом.

Логічна суперечливість положень простежується по усьому тексту документа. Зокрема спершу вказано на необхідність широкого представлення українського сегмента в Інтернеті, унеможливлення формування центрів медійного та іншого впливу на ухвалення органами державної влади рішень, а далі, нехтуючи елементарною логікою, при визначенні власного місця в системі координат глобального інформаційного суспільства, автори послуговуються *«результатами міжнародних досліджень»*, за якими рейтинги України за окремими індексами, що стосуються впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, становлять:

- 1) глобальний індекс конкурентоспроможності 2011 — 2012 (WEF Global Competitiveness Index) — 82 місце із 142 держав;
- 2) індекс технологічної готовності 2011 — 2012 (WEF Technological Readiness Index) — 82 місце із 142 держав;
- 3) індекс мережевої готовності 2011 — 2012 (WEF Networked Readiness Index) — 75 місце із 142 держав;

- 4) готовність уряду (Government readiness) — 122 місце із 138 держав;
- 5) використання урядом інформаційно-комунікаційних технологій (Government usage) — 75 місце із 138 держав;
- 6) рейтинг за електронною готовністю 2010 (EIU eReadiness Ranking) — 64 місце із 70 держав;
- 7) індекс електронного уряду ООН 2012 (UN e-Government Index) — 68 місце із 193 держав.

Виникає низка запитань: якщо в даному законі за відправні беруться індекси інших країн, то навіщо наприкінці документа розробники Стратегії пропонують власні індекси? Як дані індекси співвідносяться з реалізацією українських національних інтересів як стосовно розвитку ІС, так і стосовно розвитку громадянського суспільства та ефективності саме Української держави? Яким чином співвідносяться запропоновані в Стратегії РІС індекси із індексами (індикаторами), що визначені у профільній постанові уряду, а також яким чином у них враховано критерії та показники, що вже розроблені в рамках зазначених вище міжнародних індексів, і як вони співвідносяться із реалізацією пріоритетних українських інформаційних національних інтересів? Більше того, зважаючи на варіативність даних індексів, через терміни проведення вимірювання, посилення на них в Стратегічному документі національного рівня є недоцільним.

У нас також є сумніви щодо вірогідності та верифікативності даних досліджень, оскільки ми не маємо змоги провести об'єктивне вивчення методології проведення дослідження, застосовуваного інструментарію, критеріїв здійснення виборки країн і показників для оцінювання. Отже, можемо стверджувати, що дані показники також за певних умов можуть бути елементами маніпулятивного впливу на формування інформаційного суспільства, закладення в систему державного управління розвитком ІС в Україні показників, які з самого початку не притаманні даній системі в певній країні, і відтак, спрямовувати на просування хибним шляхом. Адже, наприклад, у Сінгапурі успішно функціонує розвинене інформаційне суспільство, за повної відсутності демократичних механізмів (показник свободи ЗМІ).

Порушені питання потребують окремих наукових досліджень, однак ми переконані в хибності практики побудови ДІП на показниках іноземних країн. Це нонсенс. Вони можуть бути враховані, узяті до уваги, проте жодним чином не відправні, а тим більше, указані прямо

за текстом вітчизняного НПА. Принциповим у цьому виступають на-працювання вітчизняної школи теорії права та міжнародного права, в яких ґрунтовано досліджено механізми та процедури імплементації міжнародного законодавства до вітчизняного.

Тож запитань чимало, а усе це є наслідком відсутності законодавчої техніки виконання певного виду документів, недотримання методології розроблення документів концептуального рівня, неусвідомлення та неврахування необхідності збереження цілісності внутрішнього законодавства як основної умови його системності, а отже ефективності.

Продовжуючи критичний аналіз даного документа, зазначимо, що не зовсім зрозумілим є дублювання *стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства* [Додаток Д.2]. Проведений нами порівняльний аналіз положень законодавчих актів надав можливість дійти висновку: із 12 цілей, визначених у законі — 10 ідентичні визначеним у Стратегії РІС. Більше того, в Стратегії не враховано таких цілей, як: державна підтримка використання новітніх ІКТ ЗМІ та створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля.

Тож ми не підтримуємо позицію розробників Стратегії РІС, які дублюють положення чинного законодавства. Абсолютно нелогічною є запропонована авторами архітектоніка етапів та основних *напрямів реалізації Стратегії* [Додаток Д.3].

Як вже було зазначено, на першому етапі запропоновано реалізувати положення аналізованого Закону. Саме по собі завдання абсурдне, оскільки порушуються не лише правила формальної логіки, коли видове поняття визначено через родові, а й значення та правова сила НПА. Так само стосовно другого етапу: навіть повторне переписування розробниками стратегічних цілей розвитку ІС.

Позитивним моментом є визначення в Стратегії РІС сфер суспільного буття інформаційного суспільства. Натомість аналіз окремих елементів даних сфер, знову ж таки викликає певні зауваження.

Так, наприклад, при розгляді такої сфери, як інформаційна безпека зазначено, що вона виступає однією з найважливіших *умов* успішного розвитку інформаційного суспільства. Однак при розгляді принципів розвитку ІС у цьому ж документі, інформаційна безпека виступає *принципом*. Також слід відмітити певні дублювання стосовно даних питань у таких концептуальних документах [Додаток Е]:

- 1) Закон України «Про основи національної безпеки України»;
- 2) Стратегія національної безпеки України в редакції 2012 р.;
- 3) Доктрина інформаційної безпеки України (хоч і втратила чинність, але через брак нової аналізується нами);
- 4) Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»;
- 5) Стратегія розвитку інформаційного суспільства.

У цілому, здійснений аналіз даних документів уможливорює класифікувати напрями державної політики інформаційної безпеки таким чином:

- 1) технологічний;
- 2) захист інформації;
- 3) енергоінформаційна безпека людини;
- 4) захист інформаційних прав і свобод;
- 5) інформаційна безпека органів державної влади;
- 6) удосконалення нормативно-правової бази.

Тепер зупинімось на термінах, перерахованих у Стратегії.

На першому етапі реалізації Стратегії (2013–2015 роки) необхідно досягти цілей та виконати завдання, що визначені Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», внести зміни до плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 року № 653, з метою його актуалізації. Необхідно забезпечити розроблення та ухвалення Інформаційного кодексу України, Закону України «Про електронну комерцію», внести зміни до нормативно-правових актів щодо Національної програми інформатизації, розробити базові норми, правила і регламенти створення, впровадження, модернізації та експлуатації інформаційних ресурсів, інформаційних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-телекомунікаційних систем та засобів інформатизації органів державної влади, а також визначити порядок здійснення контролю за дотриманням таких правил, норм та регламентів.

На другому етапі (2016–2020 роки) передбачається гармонізувати досягнення розвитку інформаційного суспільства в Україні із загальносвітовими та досягти:

- розбудови інформаційної інфраструктури для забезпечення доступу громадян до інформаційних послуг та інформаційно-комунікаційних технологій;
- спрощення процедури доступу громадян до інформації та знань за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, крім обмежень, установлених законом;
- забезпечення сталого розвитку національної економіки за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед е-економіки та е-комерції з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- підвищення ефективності та якості державного управління з надання адміністративних послуг в електронній формі, прозорості та відкритості діяльності державних органів, активності громадян та організацій у формуванні та реалізації державної політики, здійснення контролю за діяльністю державних органів;
- широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту, культуру, архівну справу, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища тощо;
- посилення мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- запровадження системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- забезпечення подальшого розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку як інтегрованої основи для загальнодержавних інформаційних систем електронної взаємодії державних органів;
- поліпшення кадрового потенціалу у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

У даному НПА визначено основні напрями реалізації СРІС за зазначеними етапами в конкретних сферах суспільного життя. Саме тому логічним етапом є виділення визначених одинадцяти **сфер суспільного життя**, в яких здійснюється реалізація ДІП у сфері РІС: 1) інформаційна інфраструктура; 2) доступ до інформації та знань; 3) е-економіка; 4) е-урядування; 5) е-демократія; 6) е-освіта; 7) наука та інновації; 8) е-культура; 9) е-медицина; 10) охорона навколишнього природного середовища; 11) інформаційна безпека.

Більше того, здійснений нами контент-аналіз, де мультиплікан-дом виступав термін «політика», уможливив дійти цікавих висновків: у СРІС цей термін вживається на загал вісім разів, тоді як його контексту-альна презентація надана лише в кількох домінантних репрезентаціях:

- 1) національна інформаційна політика;
- 2) державна політика;
- 3) політика забезпечення доступу до інформації та знань;
- 4) державна політика сприяння розвитку громадянського су-спільства;
- 5) державна політика у сфері розвитку інформаційного суспільства.

Тож можна чітко простежити невідповідність визначення тих чи інших процесів у сфері РІС терміном «політика».

Так, наприклад, визначальною та **першою умовою розвитку ін-формаційного суспільства** виступає: забезпечення координаційної ролі держави в *реалізації національної інформаційної політики* із за-стосуванням принципів державно-приватного партнерства; організа-ції наукових досліджень, створення та розвитку трудового потенціалу.

Зважаючи на значення терміна «координація», — (походить від лат. со [cum] — спільно та ordinatio — упорядкування, погодження, спо-лучення, приведення до ладу, у відповідність (дій, понять, складових частин чогось)»²⁷⁶. Базуючись на цьому визначенні можна сказати, що координація означає погодження шляхом упорядкування, приведен-ня системи у відповідність. За допомогою координації, таким чином, досягається упорядкування системи, погодженість функціонування її елементів. Без координації, як засобу упорядкування частин та елемен-тів системи, немає, власно і самої системи.

До основних *ознак координації* у сфері ДІП можна включити:

- координація за своїм характером виступає як визначальна ді-яльність держави у сфері ДІП;
- у процесі координації виявляються власні ознаки цієї діяльності;
- вплив суб'єкта на об'єкт згідно з законом ієрархії, тобто підпо-рядкування;
- об'єктами координації можуть бути лише ті суб'єкти інформа-ційних відносин, які є підсистемами в системі державної інфор-маційної політики;

²⁷⁶ Координация // Большая Советская Энциклопедия : [в 30 т.]. — [3-е изд.]. — М., 1973. — Т. 13. — С. 121.

- мета координації — спрямування діяльності підсистем, що взаємодіють, на виконання спільних для них завдань;
- загальні завдання виконуються кожним із взаємодіючих органів автономно.

Отже, можна побачити, що за даного випадку є протиріччя між нормами стосовно забезпечення рівноправної участі усіх суб'єктів інформаційних відносин в реалізації інформаційної політики, а також порушуються принципи організації інформаційної взаємодії, оскільки взаємодія передбачає участь рівноправних, а не підпорядкованих суб'єктів.

Тим більше, дана позиція не відповідає нашому науковому переконанню, що державна інформаційна політика включає себе політика, де громадянське суспільство, інститут інформаційного суспільства, а також державні інститути, зокрема е-урядування, е-демократії — об'єднані спільними завданнями і є рівноправними.

Більше того, змістовний аналіз положень СРІС надає можливість констатувати: в ньому порушено логіку викладення матеріалу, адже про державну політику згадується лише у підрозділах:

- 0) «Доступ до інформації та знань», причому застосовуються різні терміни: 1) державна політика; 2) політика забезпечення доступу до інформації та знань;
- 1) *е-демократія*: тут згадка про «державну політику» лише в контексті цитування положень Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, а також при визначенні напрямів розвитку е-демократії, де вказано на активне використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення участі громадян та організацій у формуванні та реалізації **державної політики**, у тому числі шляхом підтримки пілотних інтернет-проектів;
- 2) *е-освіта*: тут вказується на те, що однією з основних умов успішної реалізації **державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства** є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві.

Отже, з проголошених одинадцяти сферах суспільного життя, які складають внутрішнє середовище інформаційного суспільства, лише в трьох з них, та й то фрагментарно згадується про інформаційну по-

літику. Така непослідовність неадекватна стану керованості процесу розвитку інформаційного суспільства який є сьогодні. Більше того, нехтування засадами інформаційної політики і вживання даного терміна без змістовного його завантаження перетворює даний документ з позицій його значення для інформаційної політики на беззмістовний. В ньому не простежуються системоутворювальні та корелятивні зв'язки з іншою нормативною базою, відсутні методологічні і, передусім, гіперзв'язки із інформаційним законодавством, масив якого є достатнім у своїй кількості, утім неструктурованим і не об'єднаним спільними цілями та завданнями за своєю якістю. Більше того, виявляється, що на думку розробників даної СРІС, державна політика може бути відсутня у таких важливих сферах, як, наприклад, наука та інновації, інформаційна безпека.

Ми з такою позицією категорично не погоджуємось. Такий правовий абсурд не має право на життя, тому ми за формування не лише Доктрини інформаційної безпеки України, а й Концепції державної інформаційної політики України.

Брак системності, поєднаної ідеєю побудови сильної і соборної держави заважає розвиватися Україні, яка штампує розрізнені закони, нормативні акти, і намагається врегулювати окремі аспекти масштабних інформаційних відносин. Недосконалість і фрагментарність даної Стратегії, надають всі підстави наполягати на необхідності її кардинального і концептуально-методологічного переопрацювання після ухвалення Концепції державної інформаційної політики.

Ще один момент — це прагнення хоч би що догодити чи то Росії, чи то ЄС чи то США. Натомість події останніх часів, збройна агресія Росії проти України довели: в сучасному світі керуються передусім необхідністю забезпечення власних національних інтересів, тому і внутрішнє законодавство будують винятково з цих позицій, а не визнають верховенство міжнародних угод над внутрішнім законодавством. Принципи та пріоритет законотворчої діяльності та правозастосовної також мають бути змінені. Частково певні аспекти цієї проблематики порушуються в роботах *А. М. Лободи*, який досліджує правову безпеку особи і вплив норм права на її вільний розвиток і реалізацію законних інтересів [276–286].

Більше того, з позицій аксіологічного підходу можемо констатувати відсутність розробленого і впровадженого у правову реальність алгоритму взаємозв'язку потреб, цінностей, та інтересів.

Як висновок можемо зазначити, що ухвалення даного документа: 1) *за часом* — вважаємо передчасним; 2) *за формою* — хибним, адже він має бути затверджений Указом Президента України; 3) *за змістом* — суперечливим, нелогічним, таким, що не узгоджений як внутрішньо, так і зовнішньо; 4) *за інформаційним значенням* — таким, що вносить дисбаланс до системи інформаційного забезпечення діяльності органів державної влади та значного індексу ентропії в ДІП.

Важливим є початкове розроблення основ ДІП в рамках і на підставі якої і має бути вироблено **стратегію майбутнього** — основні напрями РІС та розвитку е-уряду. Причому акцент має бути не на часових, а на якісних параметрах (індексах та індикаторах), синхронізованих в усіх документах інформаціологічної тематики.

Саме тому, **наступним елементом наукового аналізу виступатимуть основні стратегічні напрями РІС.**

З урахуванням викладених вище критичних зауважень проаналізуємо стратегічні напрями розвитку інформаційного суспільства як складового елемента державної інформаційної політики. За влучним висловом *І. В. Арістової*: «Довгострокова стратегічна ціль державної інформаційної політики України (у розширеному варіанті) — це формування відкритого інформаційного суспільства на основі розвитку єдиного інформаційного простору цілісної держави та його інтеграції у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей і інтересів при забезпеченні інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях» [147, с. 80].

У даному контексті дещо не погоджуємося із вузьким трактуванням інформаційної політики, що надається *І. А. Кисарцем*. Зокрема дослідник зазначає, що державна інформаційна політика виступає складовою політичної культури та оптимальним засобом формування світоглядних позицій транзитивної держави, інструментом збереження і вдосконалення ціннісно-моральних імперативів українського суспільства, чинником реалізації державних стратегій європейської та євроатлантичної інтеграції [24–32]. Будь-які стратегії мають бути контекстуально вписані до напрямів державної політики, оскільки поза ними вони стають просто політичними програмами або намірами на здійснення певних дій. Перебуваючи на статичних позиціях, можемо стверджувати: стратегічні напрями РІС поза контекстом державної інформаційної політики нами не розглядаються.

Отже, визначимо власне розуміння стратегії саме в наданому нами значенні.

Стратегія — це прийнята в державі система поглядів на характер сучасних загроз і небезпек, на цілі й завдання, форми і способи захисту та реалізації національних інформаційних інтересів, а також галузь практичної діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства щодо управління системою забезпечення інформаційної безпеки з метою створення умов для ефективного розвитку інформаційного суспільства. Критеріальною шкалою оцінки ефективності РІС є високі показники індикаторів РІС, чітко визначених і затверджених у відповідних нормативних актах, а також синергетична величина індексів РІС відповідно до національних інтересів України.

Числове значення має визначатися тріадою вимірювальних критеріїв — 1) рівнем впровадження ІКТ у сферу державного управління та управління громадянським суспільством; 2) рівнем інформаційної освіти суспільства; 3) впливом інформаційного суспільства на ефективний розвиток держави та національних інтересів.

У глобальному розумінні **стратегія розвитку інформаційного суспільства** як напрям державної інформаційної політики — система широкомасштабних державно-політичних рішень і вироблених напрямів діяльності у сфері інформаційної безпеки, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення стратегічної мети розвитку інформаційного суспільства; головна мета Стратегії РІС — формування на підставі ефективного розвитку інформаційного суспільства держави та громадянського суспільства якісно вищого рівня, де за основу взято концептуальні орієнтири розвитку інформаційного суспільства, органічний баланс гарантованих механізмом держави законних інформаційних інтересів людини і громадянина, суспільства і держави.

Одним із важливих питань виступає наукове обґрунтування та *вироблення критеріїв ефективності інформаційного суспільства*. Натомість наша позиція полягає у тому, щоб дані критерії було вироблено не відірвано від контексту національних інтересів, а передусім, базуючись на них. Адже використання вже розроблених критеріїв у західних суспільствах не завжди може відповідати національним інтересам України, особливо з урахуванням подій, за яких отримала оприлюднення інформація про прослуховування міжнародних делегацій та дипломатів на самміті у Лондоні у 2009 році, а також наявності доступу до

всіх телефонних розмов громадян США з іноземцями. Більше того, через викриття *Едварда Сноудена*, стало відомо про контроль спецслужб США над усіма провайдерами та найбільшими постачальниками інформаційних послуг, про що нами йшлося в роботі при згадуванні темної програми Агента національної безпеки США PRISM.

Одним із аспектів визначення стратегічних напрямів РІС виступає вивчення та визначення **індикаторів розвитку ІС**.

Ця проблема в українській інформаціологічній науці майже не набула широкого вивчення. Можемо спостерігати поодинокі намагання авторів щодо висловлення власних думок та подання різноманітних гіпотез. Зокрема Є. І. Венгер розглядає аспекти визначення індикаторів РІС на прикладі Чернівецької області [322]. Дослідник виокремлює такі індикатори розвитку ІС: мережа наукових та освітніх закладів; кількість та якість комп'ютерного забезпечення та ступінь охоплення мережевого зв'язку; якість зв'язку; бази даних; інтелектуальна власність (патенти, ліцензії, ноу-хау) [322, с. 341].

Більше того, дослідник визначає й **е-індекси**: індекс цифрової спроможності; індекс цифрового доступу; індекс мережної готовності; інфраструктура ІКТ; кількість користувачів Інтернету; кількість мобільних телефонів на 1000 осіб; кількість стаціонарних телефонів на 1000 осіб; рівень використання ІКТ; захищеність прав власності; корумпованість; ВВП на душу населення; кількість ПК на 1000 осіб; якість освіти; індекс рівня життя; доступність освіти; можливість ліквідувати та відкрити власний бізнес; можливість отримати ліцензію; частка бідного населення; індекс інформаційного суспільства [322, с. 340]. Причому за текстом ми не знайдемо наукової аргументації використання тих чи інших індексів для вимірювання ефективності розвитку ІС, що унеможливує подальшу наукову дискусію.

Дані положення легітимовані *Постановою КМУ* від 28 листопада 2012 року № 1134 «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства» [323].

Відповідно до Постанови визначено 31 **індикатор**.

1. Кількість Інтернет-користувачів у розрахунку на 100 осіб.
2. Кількість Інтернет-користувачів широкопasmового доступу в розрахунку на 100 осіб.
3. Частка користувачів мобільного Інтернету, відсотків до загальної кількості Інтернет-користувачів.

4. Частка витрат на програмне забезпечення, відсотків до загальних витрат на інформаційні технології.
5. Рівень обчислювальної потужності інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури.
6. Кількість домогосподарств, що мають комп'ютери, у розрахунку на 100 домогосподарств.
7. Рівень концентрації населення в зоні покриття рухомого (мобільного) зв'язку.
8. Рівень розвитку рухомого (мобільного) зв'язку.
9. Дохід від надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку.
10. Кількість власників телефонів фіксованого зв'язку на 100 осіб.
11. Рівень якості ліній фіксованого зв'язку.
12. Потенційний попит на товари, роботи і послуги у сфері інформаційних технологій.
13. Рівень конкурентоспроможності ринку інформаційних технологій.
14. Частка науково-дослідних організацій сфери інформаційних технологій, відсотків до загальної кількості науково-дослідних організацій.
15. Рівень розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури.
16. Рівень регуляторного навантаження у сфері інформаційних технологій.
17. Рівень дотримання авторських прав на програмне забезпечення.
18. Рівень підтримки діяльності суб'єктів підприємницької діяльності у сфері інформаційних технологій.
19. Ефективність законодавства, що регулює діяльність у сфері інформаційних технологій.
20. Рівень технологічного розвитку.
21. Рівень використання інформаційних технологій підприємствами та організаціями.
22. Рівень інноваційної активності.
23. Рівень використання науковцями інформаційних технологій.
24. Рівень використання науковцями та дослідниками Інтернету.
25. Рівень інформатизації бібліотек.
26. Рівень розвитку електронного урядування.
27. Рівень використання Інтернету і засобів телекомунікації населенням.

28. Рівень застосування інформаційних технологій органами виконавчої влади для проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики.
29. Рівень інформаційної безпеки.
30. Рівень застосування інформаційних технологій у закладах освіти.
31. Рівень застосування інформаційних технологій у закладах охорони здоров'я.

Натомість в аналізованій нами вище **Стратегії РІС** визначено вже **індекси розвитку ІС**:

- 1) *WEFGlobalCompetitivenessIndex* — глобальний індекс конкурентоспроможності;
- 2) *WEFTechnologicalReadinessIndex* — індекс технологічної готовності;
- 3) *WEFNetworkedReadinessIndex* — індекс мережної готовності;
- 4) *Government readiness* — готовність уряду;
- 5) *Governmentusage* — використання урядом інформаційно-комунікаційних технологій;
- 6) *EIUeReadinessRanking* — рейтинг за електронною готовністю;
- 7) *UNe-GovernmentIndex* — індекс електронного уряду ООН.

Не применшуючи ролі та значення згаданих індексів, формуємо **наукову проблему** в правовій площині: **правові підстави використання розрахунків та індексів міжнародних організацій для формування та провадження політики розвитку інформаційного суспільства**, більше того, їх легітимацію, в рамках як української правової системи, так і правового простору.

Для ілюстрації актуальності наведеної тези звернімося до аналізу лише одного індексу. Зокрема, методика обчислення індексу за електронною готовністю (*e-Government Readiness Index*) має такий алгоритм обчислення.

1. Онлайновий індекс (*OnlineServiceIndex*):

1.1 вираховується з огляду на кількість відповідей на запити громадян через вебсайти до таких міністерств : освіти, праці та соціальних відносин, здоров'я та фінансів;

1.2 національні сайти підлягають оцінці на критерій доступності власних вебсайтів відповідно до методики *Web Content Accessibility Guidelines*.

2. Телекомунікаційний індекс (*Telecommunication Index*):

- 2.1 кількість персональних комп'ютерів на 100 осіб;
- 2.2 кількість Інтернет користувачів на 100 осіб;
- 2.3 кількість телефонних ліній на 100 осіб;
- 2.4 кількість контрактів на послуги мобільного зв'язку на 100 осіб;
- 2.5 кількість контрактів на послуги кабельного та супутникового телебачення на 100 осіб.

3 Індекс людського капіталу (*Human Capital Index*):

- 3.1 рівень грамотності / освіченості дорослого населення;
- 3.2 об'єднаний / комбінований коефіцієнт початкової середньої та вищої освіти.

Причому, якщо окреме визначення таких індикаторів у Постанові КМУ є певною мірою зрозумілим, то посилання на дані індекси у Стратегії РІС помилкове. Адже показники оновлюються щорічно, а Стратегія, як нами було зазначено вище, — документ концептуального рівня, в ньому не можна робити посилань на статистичні дані певного періоду, оскільки вони це змінювані параметри, характеризують лише стан системи на певному конкретному етапі історичного розвитку, не враховують динаміки, через що на них не можна будувати довгострокові напрями реалізації державної політики та й загалом формувати систему державної політики у кібернетичному значенні.

Методологічні помилки даного документа спостерігаються при аналізові майже будь-якого положення. Саме тому, на наш погляд, посилання на ці показники в Стратегії РІС недоцільні. Водночас слід визнати правильним їхнє закріплення та визначення в окремій постанові КМУ, яка, на наш погляд, має щороку оновлюватись.

Зрозуміло також, що такі показники мають бути чітко сформовані з урахуванням міжнародних стандартів, а також з урахуванням українських національних інтересів, мають бути обґрунтовані та затверджені методики обчислення кожного з них. Виникає парадоксальна ситуація: рівень РІС в Україні чомусь вимірюють міжнародні організації замість нас, вони нам «ставлять оцінки», потім вони ж нас згодом повчати-муть, керуючись власними оцінками, яким чином діяти далі у формуванні ІС та е-уряду, який є потрібним для них, а не для нашої країни, відповідати їхньому баченню, а не задоволенню українських національних інтересів.

За даного випадку, можна прямо говорити про загрозу *інформаційному суверенітету* нашої країни — здатність держави контролю-

вати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави.

Адже, наприклад, в Україні не є розповсюдженим підписування контрактів на обслуговування мобільних телефонів, оскільки за кордоном сотові (мобільні) компанії мають прямі контракти із компаніями, що виробляють телефони, за рахунок чого і здійснюється залучення клієнтів при одночасному продажу телефонних апаратів та підписуванні контрактів на їх обслуговування за пільговими умовах. Так само для України не є об'єктивним показник кількості користувачів Інтернет на 100 осіб, оскільки, маючи можливість придбати переносний Wi-Fi адаптер, необмежена кількість осіб отримує можливість доступу до Інтернету. Так само як і той факт, що контракт на Інтернет обслуговування підписується із одним абонентом, а користування ним може здійснюватися усіма як членами сім'ї, так і іншими особами, які мають доступ до даної послуги, а виявити кількість абонентів, які обслуговуються тим чи іншим роутером, на даному етапі технічно неможливо.

Таким чином, нами пропонується на державному рівні визначити, які конкретно міжнародні показники Україна визнає в якості базових для оцінювання рівня РІС в Україні, а також, які показники будуть зроблені власно нею, адже в нашій державі є достатній науково-технологічний потенціал для виконання цього завдання.

Визначення показників РІС детерміновано національними інтересами, адже показники лише фіксують та відображають певний стан та тенденції важливі для суб'єкта вимірювання. Важливість тих чи інших показників обумовлена необхідністю коригування державної інформаційної політики, яка, відповідно, спрямована на реалізацію українських інформаційних національних інтересів.

Окрім цього, наша позиція полягає в тому, що стратегічні цілі РІС також мають корелювати із національними інтересами в інформаційній сфері, і у своїй сукупності складати напрями стратегії РІС, які, своєю чергою, виступають наповненням державної інформаційної політики.

Відтак, зважаючи на викладене, а також з урахуванням синтезу наукових позицій, сформуємо **вимоги до формування стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні**: [324, 325]:

- служити формою, яка організує інформаційне суспільство та створює умови для його прогресивного розвитку;

- сформувати надійні механізми правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері;
- виступати самостійною формою організації публічної влади стосовно інформаційного суспільства і здійснювати солідарні публічні інтереси усіх членів суспільства;
- створювати сприятливі умови для реалізації інформаційних інтересів законних інформаційних прав і свобод людини та громадянина;
- виступати знаряддям інформаційного компромісу в інформаційному суспільстві, зменшувати інформаційну поляризацію та сприяти становленню плюралістичного інформаційного суспільства, формувати механізми рівної участі суб'єктів інформаційних праввідносин;
- формувати державну інформаційну політику, реалізуючи інформаційну функцію держави, в рамках якої розробляти механізми забезпечення інформаційної безпеки не лише інформаційного суспільства, а й особи, суспільства і держави;
- сприяти формуванню рівних можливостей щодо користування телекомунікаційними системами, поширенню цифрового телебачення та збільшити можливості щодо доступу до Інтернету;
- створити ефективні механізми регулювання інформаційного ринку зі збереженням контролю держави над стратегічними інформаційними ресурсами.

Відповідно до даних вимог пропонуємо **стратегічні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні:**

- збереження тенденцій централізації контролю за розвитком інформаційного суспільства з одночасною децентралізацією напрямів розвитку інформаційного суспільства через розширення запровадження інформаційних технологій в областях України та формування державної макромережі, збільшення кількості зон Wi-Fi для доучення якомога більшої кількості громадян до Інтернету; застосування «принципу витягнутої руки» з метою делегування управлінської відповідальності при впровадженні інформаційної політики;
- створення дієвих механізмів реального забезпечення та гарантування державою інформаційних прав громадян;
- реалізація концепції e-майбутнього, в основі якої лежить тотальна інформатизація, що передбачає формування електронно-

го уряду, електронної медицини, електронної освіти тощо з метою прозорості влади, прийняття і реалізації керівних рішень, формування відповідної масової свідомості для активної участі громадян України (ці підходи детально опрацьовані в роботах Р. Калюжного, В. Цимбалюка, М. Швеця) [128, 327–329];

- *сприяння підвищенню рівня інформаційної культури та інформаційної освіченості та грамотності, особливо у сфері інформаційної безпеки за рахунок підвищення ролі теоретичного знання, розробки оптимальної політики з питань мови як логічної форми функціонування смислів у суспільстві, теоретичного обґрунтування та культивування нового поділу праці за інтелектуальними показниками, переорієнтації державної стратегії на розвиток науки та розширення можливостей отримання освіти будь-якого рівня разом із впровадженням заходів із підвищення соціального статусу працівників розумової та висококваліфікованої праці, теоретичного обґрунтування стратегії та методів впровадження нових засад інформаційного способу організації соціального життя розвитку недержавних структур; створення ефективної мережі освіти і науки, яка забезпечувала б розвиток інформаційної сфери України відповідно до національних інтересів, з урахуванням міжнародних стандартів сучасної освіти та науки; розроблення індикаторів ефективності реалізації державної інформаційної політики зокрема і параметрів функціонування мереженої освіти, корисного використання Інтернет технологій на розвиток української науки та освіти [88, 262];*
- *організації ефективної цифрової взаємодії;*
- *підвищення ролі громадськості і мас-медіа у створенні нового інформаційно-комунікаційного середовища в країні, при цьому держава повинна відігравати вирішальну роль і бути координатором дій різних суб'єктів інформаційних відносин, спрямованих на розвиток ІС [330, с. 99, 331];*
- *створення юридичних умов для того, щоб право на інформацію стало свого роду гарантією права власності, права споживача, права на сприятливе навколишнє середовище, політичних прав і свобод тощо [332–338];*
- *сприяння розвитку глобального інформаційного суспільства за умови практичної, а не декларативної реалізації положень Ту-*

ніської декларації: вироблення та впровадження механізмів культурної та національної самобутності, самоідентифікації та збереження національної ідентичності нашої держави та її інформаційного суспільства [339, с. 264–265; 340,];

- збереження національного і світового інформаційного спадку, у тому числі через забезпечення доступу населення України до надбань цивілізації у цифровій формі;
- формування підконтрольного українській владі ринку ІКТ, у тому числі через переорієнтацію сфери виробництва на наукомісткі та високотехнологічні його види, створення сприятливих умов для розвитку нових базових галузей суспільства — телекомунікацій, електроніки, біотехнології, нанотехнології та інших, застосування механізмів аутсорсінгу та краудсорсінгу, а також реалізації політики розвитку, яка включає формування сприятливого конкурентного середовища та привабливих інвестиційних умов для необхідного розвитку ІКТ та розроблення нових послуг, виступаючи гарантом підтримки ІТ-індустрії;
- із цією метою розроблення механізмів державного регулювання, у тому числі правового, що мають гарантувати права інвесторів, виробників та споживачів інформаційних продуктів, учасників інформаційних відносин інформаційного суспільства;
- удосконалення інформаційного законодавства як на державному, так і на регіональних рівнях;
- активна участь в управлінні господарською діяльністю у сфері інформатизації;
- активізація розроблення власної вітчизняної технічної бази для розроблення сучасних інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів з метою формування інформаційного простору вітчизняними технічними можливостями та експоненційного збільшення українського інформаційного потенціалу; здійснення дієвого контролю за інформаційними технологіями, включаючи їх вироблення, розповсюдження та застосування, наслідки дії в інформаційному просторі України з метою забезпечення інформаційного суверенітету України [14];
- формування окремої наукової спеціальності «Інформаційне право», підготовка працівників належної кваліфікації, зайнятих в

- інформаційній галузі за наданим нами алгоритмом напрямів державної інформаційної політики;
- *подолання гіперінфляції інформації*, за якої збільшення віку людства не супроводжується таким же значним збільшенням індивідуальної тривалості життя, адже з кожним поколінням на людину лягає дедалі більший тягар знань, який вона вже не в змозі засвоїти [339, с. 312];
 - *унеможливлення формування імперативних алгоритмів будови аксіології інформаційного поля*, за якого формується інформаційний елітаризм як крайній прояв інформаційної нерівності, коли лише частина користувачів закритих мереж отримує доступ до селекційної інформації, набуваючи при цьому нагоди реалізувати свою інформаційну перевагу; формуються передумови до стабілізації алгоритмів інформаційної асиметрії, яка виступає умовою інформаційної маргіналізації [69], сприяє стратифікації інформаційного суспільства і створенню нових інформаційно-просторових кордонів розшарування всередині інформаційного суспільства, зокрема через максимальну участь потенційно маргінальних груп в діяльності інститутів інформаційного суспільства, розроблення комплексних програм демаргіналізації як комплексу відновлювальних заходів щодо всіх видів соціальних зв'язків в ІС [341];
 - *формування механізмів унеможливлення монополізму і концентрації власності в ЗМІ і телекомунікаційному бізнесі* — з цією метою обов'язкове формування засад для ефективного функціонування громадського телерадіомовлення, створення громадських соціальних мереж, у тому числі в Інтернетпросторі [342];
 - *активне залучення ЗМІ до формування і реалізації стратегії розвитку інформаційного суспільства в рамках реалізації державної інформаційної політики*, засоби масової інформації і комунікації виступають самодостатнім суб'єктом інформаційної політики, відіграють значну роль у складних процесах формування суспільної думки та масової свідомості, сприяють подоланню політичної фрагментарності українського суспільства та становленню на цій основі громадянської політичної культури як елемента політичного розвитку України; інформаційно-частотний ресурс має розглядатися як державний феномен одного рівня з

надрами, землю, повітрям, водою; інформаційна політика вважається запорукою інформаційного суверенітету, тобто, базової складової національної безпеки; ефективним державним інструментом у подоланні внутрішніх суспільно-політичних викликів та зовнішніх загроз. Мас-медіа мають виступати засобом формування світоглядних позицій транзитивного суспільства, збереження традиційних моральних імперативів та носієм національно-патріотичних настроїв та почувань, а держава має прогнозувати очікувані виклики в системі комунікативної політики і передбачати дійову систему впливу та ефективного реагування, механізм захисту національних інтересів [24, с. 13–14].

- *інформатизація усієї системи загальної і спеціальної освіти* — від дитячого садочка до закінчення вищої школи і отримання інших форм підготовки і перепідготовки спеціалістів, стимулювання у створенні інформаційних послуг і українських інформаційних продуктів та інтенсивному розвитку щодо підключення до мережі освітніх закладів та бібліотек [342, с. 12];
- *формування розвитку індустрії інформаційних та комунікаційних послуг*, у тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача, IPTV [342, с. 12];
- *забезпечення сфери інформаційних послуг моральним змістом*, обумовленим національним культурно-історичним менталітетом і традиціями, у тому числі організації українськомовного сектора в Інтернеті; необхідністю інформаційної консолідації європейського світоглядного простору, яка базується на свідомому та вільному виборі громадянами України євроінтеграційного напрямку зовнішньої політики та європейського вектора зміцнення демократії; розвитком інформаційного суспільства шляхом впровадження соціально-спрямованих проєктів на основі національного сегмента Інтернет за умови збереження мультикультурності і етнонаціональної самоідентичності і самобутності української спільноти [342, с. 12];
- *легітимація механізмів гарантування державою та її інститутами* із залученням інститутів громадянського та інформаційного суспільства перманентної модернізації складових інформаційного суспільства, маючи для цього усі фінансові та інші ресурсні можливості; створення культурних та інституціональних

елементів модернізації, адаптованих до національних і культурних традицій;

- *розвиток інститутів власності*, передусім приватної власності, в інформаційному суспільстві та усіх його складових інститутах [343];
- *захист персональних даних* від несанкціонованого доступу як з боку приватних компаній, так і з боку держави та її спецслужб, які під прикриттям профілактики правопорушень отримують доступ до персональних даних і можуть їх використати, порушуючи інформаційні права та свободи [344];
- *формування інформаційного балансу у правовій сфері* з метою уникнення зайвої імплементації чужих українській правовій системі актів та гармонізації інформаційного законодавства з урахуванням українських національних інтересів в інформаційній сфері, зокрема у сфері розвитку конкурентного та ефективного інформаційного суспільства зі створенням внутрішніх інститутів модернізації національної ідентичності з метою забезпечення єдиної колективної ідентичності на рівні держави, утвердження державницької ідеології, що забезпечує виявлення та відтворення ціннісних ядер, які лежать в основі конфесійної, етнічної, цивільної і цивілізаційної ідентичностей [340].

Зважаючи на викладене, підтримуємо пропозиції *О. В. Маловичко* щодо необхідності розроблення ***критеріїв ефективності поведінки держави у системі саморегуляції*** соціального організму країни, які дослідниця пропонує звести до чотирьох основних видів ефективності:

- *економічна ефективність* — має враховувати низку показників, які обраховуються за допомогою математичних та економічних методів і не завжди мають пряме відношення до аналізу ступеня потужності апарату управління в державі, є подібними до показників визначення економічної ефективності будь-якого підприємства;
- *соціальна ефективність* — визначається якісними показниками, які повинні здійснюватися з врахуванням саме рівня економічної результативності функціонування держави, яка слугує матеріальною і фінансовою базою розв'язання будь-яких соціальних проблем; її можна перевірити за допомогою суспільного капіталу та ефективної роботи органів державної влади;

- *ідеологічна ефективність* — аналізується через ідеологію сталого людського розвитку, який фіксує індекс якості життєдіяльності суспільства і людини, інтегрує його головні показники, засвідчує рівень ефективності реалізації соціальної політики держави в широкому розумінні й дозволяє здійснити порівняння якості життєвих процесів у різних країнах незалежно від типу соціальної системи та форми власності, на якій вона базується;
- *організаційна ефективність* — базується на управлінні, яке, як і будь-який інший вид діяльності, вимагає конкретної оцінки, визначення його ефективності. До його показників варто віднести вплив управлінського персоналу на ефективність організацій, удосконалення виробничої структури організації, раціональну організацію виробництва і праці, в тому числі управлінського персоналу, оптимізацію організаційної структури, форм і методів управління, комунікаційних процесів тощо [345].

А в цілому можемо солідаризуватися із *В. І. Пожуєвим*, думка якого резонує із нашою, стосовно того, що Україна може виступати як носій специфічної моделі цивілізованого розвитку, яка зможе корегувати і західний еталон, адже історична спадковість, національна ідентичність, відновлення моральної свідомості, утворення єдиного духовного простору країни — виступають основними особливостями шляху України до інформаційного суспільства; забезпечення сфери інформаційних послуг моральним змістом, що відповідає українським культурно-історичним умовам виступає політичною задачею, вирішення якої повинно забезпечити передачу новому поколінню всієї багатоманітності української культури, виховання молоді в дусі національних традицій, цінностей та ідеалів, максимально зменшити негативний вплив на молодих людей експансії західної культури [342, с. 12–13].

ВИСНОВКИ ДО П'ЯТОГО РОЗДІЛУ

Як висновок до розділу констатуємо.

Здійснений аналіз міжнародного досвіду, зокрема таких країн, як: Фінляндія, Бельгія, Данія, Швеція, Нідерланди, Франція, Велика Британія, Німеччина, Канада, Сінгапур, Південна Корея, США, Китай та Япо-

нія, а також Литва, Польща та Чехія; щодо досвіду у сфері РІС, уможливають запропонувати такі перспективні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні:

- 1) розроблення прогнозних та індикативних моделей РІС в Україні з урахуванням багатоманітності та багатоальтернативності шляхів розвитку, спираючись на теорію динамічних систем, системний аналіз та синергетику;
- 2) організація міжвідомчої цифрової взаємодії у сфері РІС для реалізації принципу «єдиного вікна»;
- 3) модернізація державних послуг: активна пропаганда політики підготовки посадових осіб у сфері ІКТ для оптимальної організації роботи та модернізації методів; врахування знань з ІКТ під час прийняття на державну службу; відповідна модернізація вітчизняних мереж; перманентний моніторинг потреб користувачів шляхом створення по усій країні консалтингових центрів, побудованих за принципом он-лайн форумів, адаптація та спрощення адміністративних послуг та в контексті подальшого впровадження концепції е-урядування;
- 4) впровадження інтегрованої системи «Електронний Уряд», а також реалізація набутого досвіду під час впровадження проєктів пілотних проєктів у сфері е-урядування, зокрема таких, як «Електронне міністерство», «Електронний регіон», «Електронне місто», «Електронне село»;
- 5) заохочення формування мережного етикету, формування Кодексу та деонтологічних засад розвитку інформаційного суспільства;
- 6) кардинальний якісний розвиток правового регулювання розвитку інформаційного суспільства;
- 7) раціоналізація державного фінансування у сфері розвитку інформаційного суспільства;
- 8) інноваційний розвиток ІКТ та впровадження мультиплікаційних проєктів електронної адміністрації.

Здійснений нами аналіз міжнародного досвіду уможливує висловити думку про необхідність наявності певних елементів НПА, які є необхідними і достатніми, але не єдино можливим, для ефективного правового регулювання даних відносин, які ми пропонуємо подати у вигляді правової моделі РІС, яка презентується уперше і може бути подана як елемент наукової новизни:

- 1) **Стратегія розвитку інформаційного суспільства** — визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку держави в перспективі на певний період, який має бути визначений системою показників та індикаторів якісної зміни суспільних відносин, а не конкретним періодом, як це зроблено в Стратегії РІС України. У переважній більшості міжнародних документів, які ми проаналізували (Стратегія РІС Кенії, Малайзії, Данії, Фінляндії, Великої Британії та Франції, Сінгапуру, Південної Кореї), зазначаються конкретні якісні зміни, а сама стратегія слугує дороговказом моніторингу та еволюції прогресу конкретного суспільства;
- 2) **Стратегія кібербезпеки ІС** (безпека ІКТ, безпека мереж, енергоінформаційна безпека, безпека кіберпростору, культура кібербезпеки тощо). Даний документ має виступати певною дорожньою картою РІС, оскільки сучасні виклики та загрози РІС є динамічними, а проблема безпеки має розглядатися контекстуально із РІС, а не відірвано від нього, зосереджуючись не тільки на вже відомих та ідентифікованих загрозах, а й прогнозуючи появу нових із адекватним відпрацюванням стратегії їх своєчасного виявлення та упередження (корисним виступає досвід Фінляндії);
- 3) **Стратегія е-урядування** (е-адміністрування, е-демократія, е-участь, е-голосування, е-юстиція, е-правосуддя, е-комерція, е-медицина, е-освіта). Має бути відбито адресну етапність розвитку даного інституту: **е-урядування 1.0**: e-mail, Websites, Blogs & Microblogs; **е-урядування 2.0**: Wikis, Forums, Groupware, Crowdsourcing, Social Networks. Даний документ має істотне значення не лише для розвитку конкретного суспільства, що підкреслюється тим, що він розробляється не лише в рамках окремих країн, а й в рамках ООН та ЄС, які також з певною періодичністю видають такі документи (E-GovernmentStrategy).
- 4) **Стратегія розвитку телекомунікацій** — має провадити еквівалентну політику наближення до стандартів та досвіду нових країн — засновниць ІС. Кожна країна потребує мати так зва-

ну дорожню карту розвитку власного широкополосного доступу. Реалізація даної стратегії у цілому сприятиме: економічному зростанню, створенню нових робочих місць, зростанню інвестиційних можливостей та привабливості, доступу до он-лайнних сервісів уряду, включаючи освіту і процеси підвищення кваліфікації, а також включаючи безпеку інформаційного суспільства. Складовими елементами такої стратегії (зокрема на прикладі Кенії) виступають: 1) інфраструктура, здатність до з'єднання та прилади; 2) контент, аплікації та інновації; 3) політика, правове та регуляторне оточення; 4) фінанси та інвестиції; 5) можливість та здатність до будови нових ІКТ, а також безпека.

Також у даному аспекті відзначимо, що 29 травня 2013 року у ВРУ було зареєстровано проект парламентської Постанови ВРУ № 2164а «Про Комісію майбутнього при Верховній Раді України». Діяльність цієї комісії передбачено за такими напрямками:

- підготовка для розгляду ВРУ питань стосовно прогнозів і планів на майбутнє;
- визначення пріоритетних напрямів технологічного та інноваційного розвитку держави, прогнозування його соціальних наслідків;
- відпрацювання питань стосовно чинників і моделей майбутнього розвитку, проведення аналізу економічного та соціального розвитку України, загальнодержавних (національних і державних програм, програм діяльності КМУ);
- підтримання зв'язків з парламентами, науковими організаціями і вченими інших держав із питань подальшого розвитку і відпрацювання відповідної інформації.

Але, на жаль, 19 червня 2013 року даний проект було відхилено та знято з розгляду.

Таким чином, можемо констатувати, що Україна активно впроваджує світові зразки правового регулювання та розвитку як окремих інститутів інформаційного суспільства, так і організаційних структур щодо управління ним. Ще багато належить зробити, але наша держава не стоїть осторонь трансформаційних інформаційних процесів і за умілого управління у даній сфері, політичної волі керівництва держави здатна в найближчій перспективі вийти з груп країн інформаційної периферії та домінуючого ракурсу функціонування у вигляді винятково-

го споживання інформаційних технологій, і перетворитися на країну-виробника інформаційних технологій та трансформувати власну економіку на економіку, орієнтовану на знання.

Стратегічними завданнями у цьому контексті з урахуванням міжнародного досвіду можна визначити:

- 1) впровадження кожного громадянина, кожної домівки, освітніх закладів усіх рівнів, кожного бізнесу і кожної адміністрації у цифровий світ та цифрове он-лайн життя;
- 2) формування наукових шкіл та забезпечення як науковою, так і популярною цифровою літературою усю країну, всіляко стимулюючи та сприяючи впровадженням інвестиційних проєктів, спрямованих на реалізацію нових креативних ідей та стратегічних цілей РІС в Україні;
- 3) переконання суспільства та забезпечення процесу входження до цифрового суспільства ексклюзивними державними гарантіями (безпековими, правовими тощо), будовою нових форм довіри між державою та громадянським суспільством, окремим громадянами, зміцнення соціальної згуртованості;
- 4) збереження домінантної ролі держави (позитивний досвід Сінгапуру) в прийнятті рішень у галузі великих вкладень капіталу, активній участі держави у створенні інформаційної інфраструктури та розвитку інформаційного суспільства та його інститутів [346].

В Україні здійснюється значна нормативна робота щодо нормативно-правового регулювання розвитку ІС, утім, вітчизняне законодавство суттєво відстає від аналогів Євросоюзу, а також інших країн. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» в цілому своє завдання виконав не в повному обсязі, що в принципі і стало рушієм до схвалення КМУ 15 травня 2013 р. Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Утім, здійснений нами аналіз останнього документа надав можливість критично підійти до аналізу його змістовних положень і оцінити даний документ як такий, що **потребує значного якісного доопрацювання**.

І у даному аспекті можемо не погодитись із *А. М. Новицьким*, який вказує на необхідність розроблення «великого масиву нормативно-правових актів, які б змогли врегулювати основні проблеми, що вже

сьогодні існують у відносинах як між окремим громадянами, так і на державному та міждержавному рівнях» [259, с. 73]. Адже в Україні існує достатня кількість НПА (Національна програма інформатизації, Концепція електронного урядування, Стратегія РІС тощо), однак від цього рівень регулювання даних відносин кращим не стає. На наше переконання, завдання полягає і в іншій площині: **розробити документ концептуального рівня** на кшталт Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, в якому і визначити засади розвитку інформаційного суспільства та його інституціональних складових. Адже головна мета НПА — забезпечити цілісний та системний вплив на дані відносини, а відтак дані акти мають бути пронизані спільною метою та ідеологією, відповідати національним інтересам України.

Одночасне існування Стратегії РІС та Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» є суперечливим. Адже Законом чітко передбачено: основні засади є концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. Відтак в рамках чинного законодавства існування такого документа, як Стратегія РІС вважається взагалі суперечливим. На наш погляд, даний документ не вписується ха змістом до загальної системи нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері розвитку ІС, бо ієрархія даних документів не передбачає такого документа, як Стратегія РІС, оскільки саме на закон як нормативний акт вищого рівня покладено завдання щодо визначення мети, базових принципів (засад), стратегічних цілей РІС в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізми реалізації та контролю. Відтак із наукових позицій потребує подальшого обґрунтування позиція щодо необхідності, місця та ролі, а головне — функціонального призначення такого документа, як Стратегія РІС. На нашу думку, даний документ **в такому вигляді** за часом, формою, змістом, інформаційним призначенням — є недоцільним, оскільки в ньому дублюються положення, викладені у вже чинних законодавчих та інших нормативних актах.

Стосовно стратегії розвитку ІС як напряму державної політики, то вона має корелювати із національними інтересами в інформаційній сфері, інформаційними інтересами, а також стратегічними цілями розвитку інформаційного суспільства, напрямами розвитку електронного урядування, ґрунтуватися на сукупності науково обґрунто-

ваних та апробованих **українськими вченими** індексах ефективності розвитку ІС.

Нами було доведено факт недоцільності легітимації західних індексів розвитку інформаційного суспільства в офіційних НПА України, адже методика обчислення та відповідність даних індексів національним інтересам України вивчена недостатньо, не має наукового обґрунтування для застосування саме для України.

Водночас нами було підтримано саму ідею щодо подальшого вивчення питання про формування критеріальної шкали оцінювання та вимірювання рівня РІС через формування системи критеріїв та індексів, **із взяттям до уваги** зарубіжного досвіду із цих питань.

Зокрема нами підтримується ідея щодо формування щорічного переліку таких критеріїв із обов'язковим опублікуванням результатів їх досягнення, а також детальної науково обґрунтованої та затвердженої на рівні КМУ методики їх вимірювання.

Нами виділено два основні **підходи до формування напрямів державної інформаційної політики щодо розвитку інформаційного суспільства**:

- 1) *консервативний* — за якого РІС відбувається за існуючими моделями розвитку, що його вже пройшли західні суспільства;
- 2) *революційний* — Україна має віднайти власну модель розвитку інформаційного суспільства, ґрунтуючись на власних національних інформаційних інтересах, зберігаючи власні традиції розвитку інформаціологічної науки, культурної та національної самоідентичності. Ми відстоюємо саме другу позицію, оскільки при розгляді стану наукових досліджень у першому розділі, зокрема при аналізові праці *Л. В. Дубова*, нами було зазначено, що саме етнопонаціональна ідентичність як атрибут української історичної держави за умов його активізації, а не постійного гноблення та інформаційного пригнічення, має трансформуватися на життєдайне джерело формування громадянської політичної ідентичності «європейця».

Утопічність багатьох оціночних критеріїв полягає, насамперед, у різному ступені вірогідності статистичних даних. У роботі показано, що багато методик через недостовірні дані просто на виході дають невірні результати, внаслідок чого середньостатистична похибка по кожному показнику в сумі значно впливає на загальну оцінку, володіючи

негативним синергетичним ефектом, призводячи до ентропії загальних процесів щодо вимірювання та спрямування України на узбіччя інформаційної цивілізації, примушуючи її крокувати хибним шляхом.

Значення пристосування головної ознаки ІС до сучасної інформаціологічної парадигми та державної інформаційної політики полягає у тому, що демократичний ідеал свободи самовираження мусить із периферійного питання обернутися на чільний пріоритет політики. Тоді перед інформаційним суспільством постає нове завдання щодо підготовки українців нової формації, здатних до креативності, швидко та ефективно діяти в умовах різноманітності, в умовах ситуацій, що постійно змінюються. Адже за влучним виразом Кастельса, для підготовки інноваторів необхідно мати освічених людей, відповідне фінансування та культуру інновацій [347, с. 33].

Окрім того, у розділі нами **запропоновано теоретичну модель інформаційної ідентичності**, яка являє собою найвищу форму філософсько-антропологічної репрезентації інформаційно-правового знання, що надає ідеалізоване уявлення про сутність, епістемологічний зміст, цілеспрямованість розвитку інформаційної цивілізації, дозволяє пояснювати, ретробачити і передбачати хід, послідовність і тренди її розвитку. Інформаційна ідентичність слугує своєрідним інформаційним збереженням, що співвідноситься із інформаційною симетрією. З позицій симетрії, яка за даного випадку реконструкції може розглядатися методом структурних досліджень, **інформаційну ідентичність** можна розглядати як особливого роду єдність збереження і зміни.

Інформаційний потенціал української нації достатній для формування несуперечливої концепції інформаційної ідентичності української нації, в ньому мають бути враховані психологічні особливості, архетипи, риси національного характеру й української ментальності, національні інформаційні інтереси²⁷⁷. Певні складності формування інформаційної ідентичності обумовлені загальною несформованістю української загальнонаціональної ідентичності, перебільшенням значення етнічної ідентичності у становленні загальнонаціональної ідентичності²⁷⁸. Утім, відповідно до положень теорії систем створення од-

²⁷⁷ Дубінін, В. В. Інтереси народу як предмет соціально-філософського аналізу : автореф. дис... д-ра філософ. н.: 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. В. Дубінін. — К., 2011. — 24 с.

²⁷⁸ Гумилев, Л. Н. Этносфера: история людей и история природы / Л. Н. Гумилев. — М., 2002.;

ного стійкого елемента в системі на загал сприятиме утвердження даної системи і її системних властивостей як стабільних.

Українська інформаційна ідентичність, крім того, повинна мати й загальноцивілізаційну ментальність — її співвіднесення із сучасною інформаційною епохою, інформаційними цінностями, інформаційним розмаїттям світу. Важливість цього зв'язку полягає у потребі включення українського інформаційного простору у світові процеси інформаційної глобалізації, у систему взаємовигідних міжнародних інформаційних відносин.

Формування засад інформаційної ідентичності, подане в цьому розділі, є науковою новизною, за допомогою даного підходу ми отримали додаткові знання для прогресивного розвитку інформаційного суспільства в Україні та формування засад інформаційної політики держави у цій сфері.

Операціоналізація концепції інформаційної ідентичності має знайти своє відображення в удосконаленні вітчизняного інформаційного законодавства.

Бромлей Ю. В. Этносоциальные процессы: теория, история, современность / Ю. В. Бромлей. — М. : Наука, 1987.; Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев. — Ленинград, 1989.; Сервье, Жан. Этнология / Жан Сервье. — М., АСТ «Астрель», 2004.

ІНФОРМАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ — КЛЮЧОВА ЗАСАДА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

- 6.1 ПОНЯТТЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЙОГО ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
- 6.2 ВИТОКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
- 6.3 ЧИННИКИ, ЩО ГАЛЬМУЮТЬ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
- 6.4 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
- 6.5 ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
- 6.6 ПРОБЛЕМОУТВОРЮВАЛЬНА МАТРИЦЯ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
- 6.7 ПРИНЦИПИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
- 6.8 ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Трансформативні зміни, що відбуваються в суспільстві, ставлять перед дослідниками нові завдання і потребують розроблення нових підходів до питань розвитку як самої держави в контексті розбудови глобального інформаційного суспільства і потреби концептуальної зміни підходів до інформаційної політики, так і до питань інформаційного права.

Передусім потребують усвідомлення тенденції щодо парадигмальної трансформації, котрі відбувається в рамках наук, деякі представники яких незалежно від наукового ступеня намагаються, застосовуючи атавістичний та архаїчний методологічний інструментарій, досягнути дійсність і тенденції розвитку інформаційної цивілізації. До таких наук, зокрема, належить адміністративне право, яке наразі вичерпало свій методологічний потенціал та інструментарій і не в змозі пояснити генезу та визначити подальші тенденції розвитку інформаційних правовідносин²⁷⁹. Більше того, концепція адміністративної реформи не була повною мірою реалізована, а питання стосовно інформаційної сфери здебільшого залишилися, тож із стрімким розвитком інформаційного суспільства їх масив став загрозливим. Усе це наслідок сталості та зашкарублості науковців адміністративного права, які не хочуть усвідомлювати та визнавати існування інформаційного права, наявності у даної науки свого

²⁷⁹Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : У 2-х Т. : Т. 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. — 584 с.; Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник.] : У 2-х Т. : Т. 2. Загальна частина ; ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Видавництво «Юридична думка», 2005. — 624 с.; Адміністративне право України : [підруч. для юрид. вузів і фак.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — Х., 2000. — 520 с.; Васильєв А. С. Административное право Украины (общая часть) : [уч. пособие] / А. С. Васильев. — Х., 2001. — 288 с.; Курс адміністративного права України : підруч. / [В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін.] ; за ред. В. В. Коваленка ; НАВС. — К. : Юрінком Інтер, 2013. — 805 с.

предмета та об'єкта дослідження, а головне — власного предмета та метода правового регулювання, власної методології.

У теоретико-правових дослідженнях, зазвичай, такі проблеми увиразнюються через формування нових наукових парадигм. Передусім, підвалини формування нової парадигми було закладено теорією про людиномірність правових систем, набули поширення розвідки різних дослідників щодо розвитку антропології права як посткласичного дослідницького напрямку²⁸⁰, впровадження людиноцентристської ідеології в галузеві науки; непересічною роботою в українській правничій науці стала дисертація А. М. Лободи, який здійснив спробу визначити людиноцентристську ідеологію крізь призму правової безпеки як дієвого інструмента реалізації прав і свобод, законних інтересів людини та громадянина [276–286]²⁸¹.

Важливою підмогою для імплементації даної парадигми стали роботи провідних наукових шкіл із інформаційного права, модераторами яких виступають І. В. Арістова [148], Р. А. Калюжний та М. Я. Швець [181], В. А. Ліпкан [174], І. М. Сопілко [221; 222], В. С. Цимбалюк []²⁸².

Важливим джерелом для формування даного поняття слугує робота В. А. Ліпкана та М. І. Дімчогло «Консолідація інформаційного законодавства України», в якому автори вперше в українській інформаційно-правовій науці уводять в науковий обіг категорію «інформаційна ідентичність»²⁸³. Але дані автори не подали далі її розгорнутої концепції.

Так само і жоден із українських дослідників не запропонував розгорнутої концепції «інформаційної ідентичності».

Таким чином, актуалізується проблема не лише у впровадженні людиномірної методології і людиноцентристської ідеології, а й передусім повернення дієвого суб'єкта в право, яке має трактуватися не абстракт-

²⁸⁰ Тишков В. А. Реквием по этносу. Исследования по социально-культурной антропологии / В. А. Тишков. — М., 2003.

²⁸¹ Лобода А. М. Правова безпека особи в сучасній Українській державі (теоретико-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук, спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Андрій Миколайович Лобода. — Київ, 2013 — 198 с.

²⁸² Цимбалюк В. С. Інформаційне права (основи теорії і практики). Монографія / В. С. Цимбалюк. — К.: «Освіта України», 2010. — 388 с.; Цимбалюк В. С. Інформаційне право : концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. — К.: «Освіта України», 2011. — 426 с.

²⁸³ Ліпкан В. А. Консолідація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2014. — 416 с.

тно в соціальному та культурному історичному дискурсі, а бути подано реально, в контексті олюднення інформаційної політики в межах розвитку інформаційного суспільства.

Більшість сучасних дослідників звертають свою увагу на міждисциплінарну методологію, багато хто починає декларувати про застосування синергетичного підходу. Натомість із часом стає очевидним чітке розуміння необхідності позбуватися надмірного релятивізму і гіпертрофування постмодерністської тенденції у виборі засобів пізнання.

Названих вище авторів — очільників ґрунтовних наукових шкіл — об'єднує не лише бажання розглядати проблеми під іншим кутом зору, особливо не занурюючись в адміністративне право, а й розуміння необхідності уведення в інформаційно-правовий дискурс новітніх наукових досягнень у різних сферах наукового знання. Зокрема, вищезазначені фундатори наукових шкіл привнесли до інформаційного права знання з таких дисциплін: *І. В. Арістова* — теорія управління, адміністративне право; *Р. А. Калюжний, М. Я. Швець* — інформаціологія; *В. А. Ліпкан* — безпекознавство, аналітична юриспруденція, синергетика; *І. М. Сопілко* — цивільне право і процес; *В. С. Цимбалюк* — правова інформатика.

Основна проблема, з якою стикнулося адміністративне право, прагнучи утримати «свавільство і неконтрольований розвиток інформаційного права», полягає у тому, що дедалі важче пояснити, чому, попри розширення переліку прав і свобод, відбувається втрата жаги до права, знижується рівень правової культури, збільшуються прояви правового нігілізму і правопорушень особливо в інформаційній сфері. Наслідком цього стало навіть формування окремого наукового напрямку — інформаційної деліктології — яку успішно розвиває у своїх працях *Ю. Є. Максименко*²⁸⁴.

Через це, напевно, в українській правничій науці почали з'являтися роботи, спрямовані на дослідження механізму взаємодії суб'єкта і права з використанням досягнень теорії ідентичності²⁸⁵, яка певною мірою може стати відповідною точкою для адекватної наукової відповіді не лише на процеси інформаційної глобалізації, розвиток інформа-

²⁸⁴ Максименко Ю. Є. Засади розвитку інформаційної деліктології / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко // Право України. — 2013. — № 10. — С. 249–256.

²⁸⁵ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с.

ційного суспільства, а й спрямувати наукові школи на формування нових дієвих багатоваріантних наукових парадигм.

Одним із напрямів постмодерністських досліджень є критичне ставлення до домінантної західної метафізичної картини світу — логоцентризму на основі методу деконструкції²⁸⁶.

6.1 ПОНЯТТЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЙОГО ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Більшість науковців визнають, що термін «ідентичність» у науковий дискурс увів *Е. Еріксон*. Однак значна увага вивченню ідентичності приділялася в межах філософських «Я»-концепцій *Ясперса*, *Міда* та *Фрейда*. *Еріксон* у своїй фундаментальній праці «Ідентичність: криза та юність» також посилається на визначення «Я» у *Вільяма Джеймса* як «суб'єктивне натхненне відчуття тотожності й цілісності»²⁸⁷.

Слід визнати, що сам термін «ідентичність» початково описував ті чи інші явища в соціології, але згодом його було імплементовано до різних наук та наукових напрямів, таким чином він набув міждисциплінарного статусу.

Хоч як це дивно звучить, але здійснений нами аналіз словникових джерел, герменевтичний та логіко-семантичний аналіз надали можливість дійти цікавого висновку: **в енциклопедичній літературі поняття «ідентичність» майже не розкрито.**

Зокрема, визначення поняття «ідентичність» **відсутнє** у таких джерелах: *Юридична енциклопедія*²⁸⁸, *Тлумачний словник української мови* [156]; *Словник законодавчих термінів* [157]; *Словарь юридических терминов* [159]; *Словарь философских терминов* [158]; *Словарь терминов и понятий по обществознанию* [160], *Энциклопедический словарь терминов и понятий российского законодательства*²⁸⁹, *Боль-*

²⁸⁶Честнов И. Л. Постклассическая теория права / И. Л. Честнов. — СПб. : Алеф-Пресс, 2012.

²⁸⁷Эриксон, Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон; пер. з англ. Толстых А. В. — М. : Издательская группа «Прогресс», 1996. — 344 с.

²⁸⁸Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 1998. — Т. 2.

²⁸⁹Энциклопедический словарь терминов и понятий российского законодательства / Авторы-составители: Н. Г. Деменкова, М. С. Игнатова, И. Ю. Старикова и др.: под ред. профессора

шой юридический словарь²⁹⁰, Философский словарь по правам человека²⁹¹, Международное право. Словарь-справочник²⁹², Короткий Оксфордський політичний словник²⁹³.

Визначення даного поняття нам вдалося розшукати в енциклопедії епістемології і філософії науки, виданої в Москві 2009 року.

Зокрема, *М. А. Кукарцева* визначає **ідентичність** (від лат. *identicus* — тотожний, однаковий) — відношення, яке кожна річ переносить на саму себе²⁹⁴. Ідентичність передбачає і обумовлена принциповою співвіднесеністю усіх притаманних їм якостей і властивостей. Під тотожністю нерозрізнених розуміють, що об'єкти є ідентичними, коли: 1) усі їх якості однакові; 2) однаковими є тільки якісні властивості; 3) однаковими є нерелятивні якісні властивості. Якісна ідентичність речей побудована на тотожності внутрішніх якостей, числа — на тотожності зовнішніх.

Розширене трактування поняття ідентичності знаходимо в Новій філософській енциклопедії.

В. С. Малахов пропонує таке визначення ідентичності²⁹⁵.

Ідентичність — категорія соціально-гуманітарних наук, яка застосовується для опису індивідів і груп як відносно стійких, тотожних самим собі цілісностей. Ідентичність, на думку *В. С. Малахова*, не є властивістю, а є відношенням, оскільки вона формується і закріплюється лише внаслідок соціальної взаємодії. Ідентичність може бути атрибутована лише індивідами, оскільки тільки індивіди володіють якістю суб'єктності і, відповідно, здатні носити ті чи інші певні значення. Приписувати ідентичність групам можна лише в переносному, мета-

А. П. Войтовича. — М. : Юрлитинформ, 2010. — 384 с.

²⁹⁰ Большой юридический словарь. 3-е изд., доп. и перераб. / Под ред. проф. А. Я. Сухарева. — М.: ИНФРА-М, 2007.

²⁹¹ Философский словарь по правам человека / Нац. ин-т по правам человека ; Уральский гос. ун-т им. А. М. Горького ; Уральская гос. юрид. акад. ; Гуманитарный ун-т ; [ред. Совет : А. В. Гайда (предс.)]. — 2-е изд., испр. И доп. — Екатеринбург : Изд-во АМБ, 2007. — 712 с.

²⁹² Международное право. Словарь-справочник : [учеб. пособие] / Л. Г. Берлявский. — М. : Юрлитинформ, 2014. — 248 с.

²⁹³ The Concise Oxford Dictionary of Politics / Ed. By Iain McLean, Alistair McMillan. — 3-ed.— Oxford University Press, 2009 — 610 p.

²⁹⁴ Кукарцева М. А. Ідентичність / М.А.Кукарцева // Енциклопедія епістемології і філософії науки. — М. : «Канон+» РОИИ»Реабилитация», 2009. — 1248 с. — С. 265.

²⁹⁵ Малахов В. С. Ідентичність / В. С. Малахов // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 2. — М., 2010. — С. 79. — 634 с.

форичному сенсі. Ідентичність сучасної людини пов'язана зі свідомою орієнтацією на певно визначений стиль життя, обираючи який індивіди формують свою тотожність з певної групою, цінностями. У сучасному суспільстві ідентичність має множинний характер.

В. С. Малахов виокремлює у структурі ідентичності індивідуальний та соціальний рівні. *Індивідуальна ідентичність* являє собою сукупність характеристик, що повідомляють індивіду про якість унікальності. Соціальна ідентичність стає результатом ідентифікації індивіда з очікуванням і нормами його соціального середовища. Причому, за даного випадку не можна говорити про порівняння цих ідентичностей, правильно говорити про різні прояви однієї цілісної ідентичності. Зокрема етнічна ідентичність складається не стільки внаслідок зовнішнього визначення, скільки внаслідок самовизначення, самосвідомості індивіда.

В унісон наведеному визначенню наводиться поняття **ідентичності геополітичної** — комплекс географічних ознак держави, якими, незважаючи на історичні зміни її кордонів, визначаються не тільки її місце на мапі світу, а й основні особливості його внутрішніх та зовнішніх зв'язків. Геополітична ідентичність не завжди гармонійна з її актуальною геополітичною роллю: остання цю роль може втрачувати. На думку В. Л. Цымбурського, усі випадки руйнування та краху імперій можна звести до двох основних варіантів. За одного варіанта — зникає сама позиція, яку імперія посідала у світовому розкладі, оскільки не лишається держави, яка успадкувала б від неї геополітичну ідентичність (так загинули Римська імперія, держава Чингізхана, Австро-Угорська та Російська імперії). За другого варіанта, периферії, що відокремилися, набувають особливої ролі, але її ядро (метрополія) зберігає, за всіх умов послаблення власної позицій у світі, свою опорну геополітичну ідентичність, і це суттєво пом'якшує перехід до нового міжнародного порядку (демонтаж Оттоманської Порти, розвал СРСР)²⁹⁶.

Цікаве також визначення поняття цивілізаційної ідентичності, надане тим самим автором.

Ідентичність цивілізаційна — термін, що вказує на приналежність індивіда, етносу чи державі до певної цивілізації. Ядром цивілізації виступає народ чи група народів, політично контролюючих авто-

²⁹⁶Цымбурский В. Л. Идентичность геополитическая / В. Л. Цымбурский // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 2. — М., 2010. — С. 79–80. — 634 с.

номний ареал і такий, що сповідують релігію або ідеологію, яка співвідносить державне будівництво цих народів, їх соціальні переваги і культурний стиль з передбачуваним трансцендентним призначенням людства. Ця сакральна вертикаль в очах усіх членів і прибічників даної цивілізації перетворює її ядрові народи «основне, базове людство», а з населеного ними ареалу — основну, базову землю ойкумени. Іманентними та сакральними ознаками цивілізації виступають:

- 1) *сакральна вертикаль* (іноді вона представлена кількома доктринами — конфуціанством, даосизмом і буддизмом у класичному Китаї, синтоїзмом і буддизмом в Японії, різними версіями західного християнства і ліберальною ідеологією в сучасному північноатлантичному суспільстві);
- 2) державно оформлене «основне / базове людство»;
- 3) основна земля²⁹⁷.

Периферію цивілізації утворюють народи, що не входять до її ядра, але такі, котрі входять до сфери її ідейного, стильового і / або політико-економічного тяжіння і домінування. Почасти периферії різних цивілізацій зливаються одна з одною, і в цих міжмістах можуть виникати цивілізаційно розколоті держави, де різні групи населення беруть за взірць основні риси різних типів базового людства. Кризи цивілізацій іноді бувають відмічені політичним володарюванням народів периферії над основним людством і основною землею цивілізації: влада монголів і маньчжур у Китаї, тюрк на арабо-іранському Середньому і Ближньому Сході²⁹⁸.

Оскільки вони не належать до ядрових інформаційних суспільств сусідніх цивілізацій, такі інформаційні суспільства вимушені інформаційно, культурно й економічно самовизначатися щодо даних спільнот. При цьому дані спільноти можуть відчувати меншовартість власної українності і проміжності, або ж відкривають для себе у цьому статусі можливості для стратегічного самоствердження.

Дані положення вельми актуальні в контексті операціоналізації до побудови інформаційного суспільства і реалізації державної інформаційної політики. Адже ми неодноразово у своїх публікаціях порушува-

²⁹⁷Цымбурский В. Л. Идентичность цивилизационная / В. Л. Малахов // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 2. — М., 2010. — С. 80–81. — 634 с.

²⁹⁸Цымбурский В. Л. Идентичность цивилизационная / В. Л. Малахов // Новая философская энциклопедия. — В 4-х томах. — Т. 2. — М., 2010. — С. 80–81. — 634 с.

ли питання про необхідність зміни пафосної риторики від РІС у бік раціонального осмислення конструктиву та користі для української нації. Формування інформаційного суспільства відбувається за законами геополітики, які певним трансформованим чином перенесені до інформаційного простору, водночас зі збереженням базової риторики:

- 1) інформаційна цивілізація утворюється і формується ядром інформаційно розвинених націй, які, знеособлюючись, представлені у вигляді інформаційних суспільств тієї чи іншої країни;
- 2) утворення інформаційного світу спричинили надзвичайне поширення інформаційної глобалізації і внаслідок цього формування інформаційного дисбалансу;
- 3) інформаційний дисбаланс послугував формуванню й утворенню інформаційної нерівності, а також появи інформаційних маргіналів;
- 4) міждержавний дискурс було абстраговано до міжцивілізаційного дискурсу, в якому поняттям інформаційної цивілізації початково наділялися лише західні суспільства, решта ж мала завжди характер спостерігачів і лише учасників інформаційних відносин, і аж ніяк не активних суб'єктів.

Одне з небагатьох нефілософських, галузевих джерел, де ми змогли віднайти хоча б натяк на визначення поняття «ідентичність», став геополітичний словник-довідник під редакцією *В. О. Дергачова*.

Отже, у даному виданні наведено трактування поняття **теорії ідентичності** — на відміну від класичних інформаційних теорій в ній наголошується на ціннісних факторах. Рівень ідентичності обумовлений рівнем соціальної енергії. Розрізняють соціальну, цивілізаційну і національну ідентичність²⁹⁹. Цікавим є те, що в даному виданні бракує визначення видових понять ідентичностей.

На наш погляд, запропоноване *В. О. Дергачовим* визначення надто вузьке і по суті невірне. І в даному випадку, за умови дефінітивної невизначеності, вважаємо за доцільне звернутись до монументальної колективної праці під редакцією видатного українського вченого *Ю. І. Римаренка* «Мала енциклопедія етнодержавознавства»³⁰⁰.

²⁹⁹ Дергачев В.А. Геополитический словарь-справочник. — К.: КНТ, 2009. — 592 с. — С. 178.

³⁰⁰ Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра; Генеза, 1996. — 942 с.

Зокрема, в даній праці, ми знайшли не тільки дефініції, а й кілька різних підходів до їх визначення.

Ідентичність — сукупність специфічних рис, які виділяють певну групу людей з кола інших груп і служать окремії особі підставою для віднесення себе до цієї групи. Найпоширенішою і найстабільнішою формою ідентичності є етнічна ідентичність, що базується на таких групових рисах, як: спільність походження, мови, культури, релігії, історичної пам'яті, історичної долі тощо. Одним із критеріїв класифікації може бути визнано характер групових зв'язків. За даним критерієм можна виділити такі види ідентичностей: соціальна, релігійна, професійна, культурна тощо.

Ідентичність окремої особи майже ніколи не обмежується якимось одним видом і на практиці люди мають дво- і поліідентичність (приміром: українець — селянин — механізатор — православний). Почасти, крім етнічної, особа має і надетнічну та державно-політичну ідентичність. У таких випадках держава прагне витіснити ідентичність етнічну³⁰¹.

Етнічна ідентичність визначається через *соціальну ідентичність* — виокремлення і віднесення людиною чи групою себе, інших або іншими за певними ознаками (віковими, статевими, класовими тощо) до тих чи тих спільнот. Взаємодіючи одна з одною, ідентичності створюють так звану ієрархію ідентичності, в якій кожна ідентичність посідає особливе місце.

Відтак, *етнічна ідентичність* — відданість соціальній групі спільного походження (В. Ісаєв); почуття приналежності до національної групи (*Дж. Рейти*); відданість групі, з якою особа має успадковані зв'язки (*Дж. Едвардс*). На думку укладачів енциклопедії, найбільш вдалим вважається підхід *Дж. Хааса, В. Шаафа* та інших, які враховують суб'єктивні та об'єктивні, внутрішні та зовнішні фактори, а також високо оцінюють роль етнічної ідентичності, особливо її придатність для соціальної стратифікації себе й інших³⁰².

³⁰¹ Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра; Генеза, 1996. — 942 с. — С. 81.

³⁰² Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра; Генеза, 1996. — 942 с. — С. 35.

Цікавими для нашої роботи є підходи до типології етнічної ідентичності³⁰³. Отже, згідно з типологією Дж. Маккея та Ф. Льюїса існує чотири основні типи:

- 1) *мінімум етнічності* — особи з низькою етнічною обізнаністю, або майже асимільовані;
- 2) *помірковано етнічні* — особи, котрі мають певні контакти з членами своєї етнічної групи, але їхня етнічна ідентичність не настільки міцна, щоб вважати її етнічною свідомістю;
- 3) *маргінальна етнічність* — включає осіб із сильною етнічною свідомістю, які в силу різних обставин не мають контактів ні з членами своєї групи, ні з членами інших суспільних груп;
- 4) *максимальна етнічність* — об'єднує людей, які беруть активну участь у діяльності своєї етнічної групи, в забезпеченні її політичних, економічних, соціальних та інших інтересів³⁰⁴.

Квінтесенцією **національної ідентичності** є те, що минуле, сучасне й майбутнє кожного разу стрічаються у складному комплексі етнонаціональних факторів, які спричиняють істотний вплив на об'єктивні та суб'єктивні погляди різних представників державотворчого етносу, що ідентифікує себе³⁰⁵.

Головний висновок із цих визначень полягає в тому, що важко переоцінити суб'єктивне ставлення до ідентичності: що саме думає конкретна людина, що вона відчуває. Від самовизначеності особи залежить відповідь на питання про те, до якої ідентичності вона належить. Збереження ідентичності за нинішніх умов стає дедалі складнішим завданням, оскільки питання про належність чи неналежність особи до певної ідентичності вирішується людьми, які можуть не входити до цієї ідентичності, не є членами ідентичності.

Таким чином, ми встановили **джерела формування ідентичності**:

- 1) власне визначення особою себе самої;
- 2) визнання особи членами тієї чи іншої соціальної групи, до ідентичності якої прагне конкретна особа;

³⁰³ Євтух В. Б. Етнічність: глосарій / В. Б. Євтух. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. — С. 55.

³⁰⁴ Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра; Генеза, 1996. — 942 с. — С. 35.

³⁰⁵ Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра; Генеза, 1996. — 942 с. — С. 98.

- 3) визнання належності чи неналежності особи до тієї чи іншої соціальної групи вирішується людьми, які перебувають поза соціальною групою, до якої прагне належати конкретна особа;
- 4) та чи інша ідентичність як форма існування людського буття існує в певному часово-просторовому форматі, тобто в певному часі та просторі.

Зазвичай кожна наукова дисципліна прагне надати власне визначення даному терміну, яке обумовлено предметом і методом правового регулювання, або цілями чи завданнями дослідження. Тому наступним етапом нашого дослідження є виявлення витоків формування інформаційної ідентичності.

6.2 ВИТОКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Стосовно інформаційних правовідносин, то до ідентичності слід апелювати як до готової сутності, прагнучи надати певні способи інтерпретації різностей і тотожності як природно можливі. Причому ідентичність не вказує на певне стабільне ядро, яке зберігається протягом інформаційного розвитку того чи іншого суспільства. На думку фахівців, в сучасному світі ідентичності стають більш множинними, багатомірними, залежними від контексту, вони мають радикально історичний характер і постійно перебувають у трансформативних змінах.

Ідентичність як інформаційна якість суб'єкта відображає як його доручення до суспільних інформаційних відносин, так і стан рефлексії, сприйняття, з одного боку, своєї інформаційної індивідуальності, з іншого — схожості з оточуючими. Така схожість, ми навіть сказали б інформаційна тотожність (наприклад, в інформаційних потребах щодо доступу до інформації, необхідності задоволення своїх комунікативних інтересів через соціальні мережі тощо) формує уявлення інформаційного комфорту, певної безпеки, підвищує відчуття інформаційної рівності та гідності, утворює засади до рівної взаємної інформаційної відповідальності.

Відповідно теорія ідентичності як родове поняття утворює важливі передумови до формування її напряму — теорії інформаційної ідентичності, — в рамках якої доцільно розглядати процеси соціалізації людини в інформаційному суспільстві, засвоєння нею інформаційної

реальності та самопізнання через інформаційні відносини, а також інформаційні дії, які стають обумовленими рівнем інформаційної освіченості, інформаційної культури і є наслідком комунікативної взаємодії через інформаційні технології і самопізнання системи інформаційних цінностей і життєвих концептів.

6.2.1 *Типи інформаційної ідентичності: державна, суспільна, особистісна*

У такій інтерпретації можна виокремити *типи інформаційної ідентичності*.

1. *Державна ідентичність* — ідентичність, що обумовлює приналежність до певної держави (громадянство)³⁰⁶. Такий вид ідентичності, вирізняють російські дослідники А. Хабибулін, Р. Рахімов³⁰⁷, Л. Мамут розглядає проблеми самоідентифікації держави³⁰⁸ тощо; серед українських науковців варто зазначити розвідки В. А. Ліпкана, в яких порушуються проблеми самоідентифікації української нації в процесі безпекотворення[170], М. Рябчука, в яких досліджується феномен постколоніального синдрому³⁰⁹, М. Т. Степико, в яких аналізуються феномен і засади формування української ідентичності³¹⁰.

Стосовно теми нашої роботи, то в рамках державної ідентичності остання супроводжує розвиток інформаційного суспільства, ідентифікуючи інформаційну політику, яка детермінована національними інтересами і таким чином вирізняє її серед інших держав — учасників інформаційних відносин. *Державна ідентичність* — це синкретичний феномен, що містить у собі елементи і *культурної ідентичності* (вини-

³⁰⁶Ігнатів В. О. Національна держава: національний і наднаціональний виміри: автореф. дис... д. політ. н.: 23.00.02 / В. І. Ігнатів. — К., 1996. — 45 с.; Нагорняк М. М. Національно-державницька концепція Томаша Масарика : автореф. дис... доктора політ. наук : 23.00.05 / М. М. Нагорняк. — К., 2009.

³⁰⁷Хабибуллин А. Г. Государственная идентичность как элемент правового статуса личности / А. Г. Хабибуллин, Р. А. Рахимов // Государство и право. — 2000. — № 5. — С. 6.

³⁰⁸Мамут Л. С. Самоидентификация государства / Л. С. Мамут // Государство и право. — 2012. — № 7. — С. 902–95.

³⁰⁹Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження / М. Рябчук. — К. : «К.І.С.», 2011.

³¹⁰Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с.

кають унаслідок дії етнокультурних чинників, сформованих протягом тривалого часу: історична пам'ять, інформаційна культура, мова, релігія), і *громадянської* (базується на домовленостях щодо норм соціально-політичного співіснування)³¹¹.

Державна ідентичність як прояв інформаційної ідентичності, або іншими словами: операціоналізація концепції державної ідентичності до інформаційної сфери уможливорює виділити елементи, притаманні саме інформаційній сфері:

- розуміння та усвідомлення історичної та інформаційної спільності національного інформаційного простору, законів та інститутів як інформаційного суспільства, так і держави, українського громадянства і належності до української інформаційної нації;
- інформаційна рівність громадян, що виражена в системі гарантованих державою інформаційних прав і свобод, обов'язків людини і громадянина;
- наявність і сформованість інформаційної культури в правовій сфері, що знаходить свій вияв у повазі до норм інформаційного законодавства, наявність усвідомленого розуміння інформаційної рівності як щодо доступу до основних інформаційних прав, так і щодо рівності перед законом усіх учасників інформаційних правовідносин [221]³¹²;
- дотримання ідеології розвитку сильної та успішної, демократичної, соціально-орієнтованої, інформаційно розвиненої держави, де основні цінності формуються внаслідок врахування культурно-історичної спадщини і національної ідеї розвитку нації, і детермінують українські національні інформаційні інтереси [353];
- *національні інформаційні інтереси* слід трактувати як: 1) усвідомлені особою і суспільством, гарантовані державою цільові настанови щодо необхідності прогресивного існування та стабільного, конструктивного та безпечного розвитку нації як

³¹¹Яворська Г. Дискурс та ідентичність // О. Богомолов. Ісламська ідентичність в Україні / О. Богомолов, С. Данилов та ін. — К., 2005. — С. 80–101.

³¹²Сопілко І. М. Органи державної влади як суб'єкти правовідносин щодо отримання інформації / І. М. Сопілко // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). — 2009. — № 3–4. — С. 144–145.; Сопілко І. М. Держава як суб'єкт інформаційних відносин / І. М. Сопілко // Особливості розвитку правової держави в умовах активізації євро-інтеграційних процесів: проблеми теорії і практики: всеукр. наук.-практ. конф., 18 лютого 2010 р.: тези доп. — К., 2010. — С. 119–120.

симбіотичного утворення інформаційного та громадянського суспільства; 2) життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності української нації як носія інформаційного суверенітету і єдиного джерела інформаційної влади в Україні, визначальні інформаційні потреби особи, суспільства і держави, реалізація яких гарантує інформаційний суверенітет України та її прогресивний розвиток як успішного та ефективного громадянського суспільства з розвиненими інститутами інформаційного суспільства;

- довіра до інститутів інформаційного суспільства, а також державних інститутів, що формують і реалізують інформаційну політику;
- рівність інформаційних прав;
- спільність інформаційної культури, бажання і згода бути частиною інформаційного та громадянського суспільства власної держави.

Наслідуючи та екстраполюючи загальні тенденції, що склалися в соціології та політології, визначимо тезу, згідно з якою конструювання *homo informaticus* є більшою мірою завданням державним і реалізується внаслідок реалізації державної інформаційної політики, поза якою громадянин не може стати людиною інформаційною, не зможе набути прав та інформаційних обов'язків, бути повноправним учасником суспільних інформаційних правовідносин. Адже в межах ДІП саме держава визначає історичний і просторовий ландшафт інформаційного простору, утворюються законодавчі та ідеологічні підвалини інформаційної культури, інформаційної свідомості, інформаційного праворозуміння, взаємодії як різних інформаційних груп всередині країни, так і на загал взаємодії інститутів інформаційного суспільствами з державними інститутами. Держава законодавчо формує, тобто легітимує інформаційну ідентичність в межах державної інформаційної політики. Так само формуються й інші види ідентичностей. Це знаходить свій вияв у формуванні державою інформаційної освіти, впровадженні е-урядування, е-медицини, е-фінансування, е-банкінгу тощо. Держава фактично встановлює рамки, норми і правила поведінки учасників інформаційних відносин, визначає цінності та структурує інформаційні відносини.

Формами державної ідентичності виступають вербально та візуально офіційні виступи, документи, нормативно-правові акти, фото-

графії, електронні джерела інформації, у тому числі демотиватори, які спрямовані на подолання побоювання від вступу до глобального інформаційного суспільства.

У рамках РІС через реалізацію ДІП має бути приділена окрема увага формуванню інформаційної ідентичності, через що основними напрямками назвемо такі:

- декларовані цілі формування інформаційного суспільства, розвитку різних його складових, реалізації напрямів ДІП мають співвідноситися і відповідати реальній здатності держави до їх досягнення;
 - має бути узгоджений механізм державного управління інформаційним простором, приділено окрему увагу недержавним суб'єктам, залучення до активних учасників інформаційних відносин інститутів громадянського суспільства, утворення балансу між вертикальними та горизонтальними управлінськими системами в інформаційному просторі;
 - утворити фундамент для інформаційно симетричної та пропорційної взаємодії та учасників інформаційних правовідносин, передусім конкретних громадян і держави, зокрема актуальним є питання налагодження взаємодії інститутів громадянського та інформаційного суспільства між собою, а також між цими та державними інститутами;
 - інформаційна освіченість має стати основою формування інформаційної неокультури, сприяти розвитку духовності української нації;
 - стирання кордонів в інформаційній сфері між регіональними та національними акторами;
 - формування системи балансу між тією частиною суспільства, яка має доступ до Інтернету, і в якій вже сформовано сталі навички та культура мережевого спілкування та комунікацій, і тими, хто виступає споживачем телевізійної, здебільшого розважальної продукції (телешоу, телемувіки, сітками).
2. **Соціальна ідентичність** — соціально завдана ідентичність, що обумовлена приналежністю до певної соціальної групи. Яскравим прикладом реалізації такої ідентичності є соціальні мережі ВКонтакте, Однокласники, LinkedIn тощо;
 3. **Особистісна ідентичність** — персональна ідентичність як цілісне уявлення суб'єкта про самого себе, його місця в глобаль-

ному інформаційному суспільстві³¹³. Вона знаходить свій вияв у наявності серед переважної більшості сучасних громадян інформаційного світу власних блогів і веб-сторінок. Приклади реалізації особистісної інформаційної ідентичності можна простежити у: Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn тощо. Через ці інформаційні сервіси особи вважають себе долученням до глобального інформаційного світу. Долучення до світу інформаційних відносин нівелює інформаційну нерівність, формує уявлення про тотожні інформаційні можливості учасників таких відносин. Адже будь-хто може прочитати твіт президента або іншої відомої особи, так само як і про будь-кого можна дізнатися доволі багато, відвідавши його сторінку на Facebook.

Інформаційна ідентичність надає можливість *окремії людині* не заблукати манівцями контраверсійних ідентичностей, які також можуть бути об'єднані в рамках одного суспільства чи особистості.

Особистісна ідентичність визначається як почуття, стан і здатність людини до реалізації своїх намірів, прагнень до інформаційного самовдосконалення, процес розкриття на індивідуальному рівні всіх потенцій інформаційного буття. За цих умов інформаційні права не лише розрізняють людей, вичленовують їх із тотожності, а й роблять їх унікальними особистостями, активними учасниками історичної творчості. Інформаційні права людини виступають невід'ємною атрибутивною якістю особи, і саме вони являють собою «спільну мову людськості, прийнявши цю мову всі народи зможуть розуміти один одного та творити спільну історію у боротьбі за права людини»³¹⁴.

Для позначення особистісної ідентичності деякі дослідники пропонують увести неологізм «глокалізація», який є «спільним нащадком» термінів «глобалізація» і «локалізація». У цьому понятті полягає сутність процесу сучасної ідентифікації, коли сучасна людина розглядає себе членом світового співтовариства, але водночас звертається до містечкової форми самообґрунтування, яка узгоджується з позиціями топоса, локальної групи, професійного середовища тощо. Побудова ці-

³¹³Заковоротная М. В. Идентичность человека: социально-философские аспекты / М. В. Заковоротная. — Ростов-на-Дону : СКНЦ ВШ, 1999. — 175 с.

³¹⁴Римаренко Ю. І. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади : [підручник] / Ю. І. Римаренко, Л. Є. Шкляр, С. О. Римаренко. — К. : Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — 2001. — 264 с. — С. 241.

лісної інформаційної ідентичності включає усі структурні складові — інакшість і власність і апелюють до протистояння Іншого і Чужого. Процес глокалізації — встановлення кордонів регіональної та індивідуальної Самотності — при збереженні глобальних зв'язків формує захист від посягань на руйнування власної моделі ідентичності. Формування образу «Я» як інваріанта «Іншого» породжує здатність до ідентифікації загрози для внутрішніх та зовнішніх кордонів, що утворює можливість спротиву руйнуванню цілісного простору «власної» культури³¹⁵.

Поява інформаційної ідентичності є наслідком самоорганізації розвитку ідентичності загальнонаціональної і наднаціональної. Таким чином розмаїття ідентичностей слугує додатковим аргументом щодо того, що сама ідентичність не є раз і назавжди даною, вона є категорією змінюваною: як змінюються самооцінка людини, світосприйняття визначення її місця у світі, так само змінюється її ідентичність. Що розумнішою і багатшою ментально і духовно є людина, то більше ідентичностей описують її особистість.

Викладене вище — аргумент на користь наукової позиції, що інформаційна ідентичність є проявом багатомірності ідентичності, котра сама по собі є поліструктурним процесом людського становлення та розвитку, самопізнання і руху до прогресивного розвитку.

Наразі формування системної концепції інформаційної ідентичності, складовими компонентами якої мають виступати: державна, суспільна та особистісна ідентичності, має ґрунтуватись на спільному завданні щодо врахування інтересів держави і потреб індивідів та соціальних груп, що формуються в новому глобальному контексті, за умов формування нових цінностей, прагнення західних політиків зіштовхнути нашу націю з ідеологем та постулатів, що вона ними керувалась упродовж багатьох століть.

6.2.2 *Homo informaticus*

Актуальність дослідження питань інформаційної ідентичності у теоретико-правовому дискурсі обумовлена також і тим фактом, що в наявних правових дослідженнях правові аспекти ідентифікації як про-

³¹⁵ Сурова Е. Э. К вопросу о региональной самоидентификации / Е. Э. Сурова // Вестник Санкт-Петербургского университета. — 2005. — Сер. 6. — Вып. 1. — С. 33–41.

цесу будови ідентичності або взагалі не порушуються, тобто право не розглядається як те, з чим людина ототожнює себе для збереження свого ідентифікаційного статусу і самозадоволення, або трактується лише як доповнення до інших регуляторів. Особливість становлення української інформаційно-правової наукової парадигми полягає в сталості не лише формування самого інформаційного права, а й в резюмуванні його складових інститутів зосередженні уваги на питаннях інформаційної безпеки³¹⁶.

Через це відбувається певний перекик із визначенням ключових концептів дослідження. Адже акцентування уваги на інформаційній безпеці значно звужує аналіз порушених питань лише контекстом національної ідентичності. Натомість ми вже демонстрували багатомірність даного поняття і довели, що така вузькість не сприяє осягненню сутності інформаційної ідентичності, занурює наукові пошуки у задалегідь безперспективні напрями копірвання у питаннях безпеки, які виступають лише однією з частин державної інформаційної політики.

Усунення із системного дискурсу поняття інформаційної ідентичності та його жорстка кореляція із національною ідентичністю, котре, своєю чергою, має суто політологічне і безпекове походження, не дозволяє створити цілісної картини людини, сформувавати холістичний образ «людини-інформаційної» — **homo informaticus**.

Причини цьому криються у специфіці об'єкта ідентичності (інформаційне право) та ідентифікаційних практик (форм інформаційного права). Причому слід визнати і той факт, що в умовах глобалі-

³¹⁶Артемов В. Ю. Вдосконалення системи підготовки фахівців в сфері захисту інформації з обмеженим доступом: компетентнісний підхід / В. Ю. Артемов // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — К., 2009. — Вип. 24. — С. 83–86.; Артемов В. Ю. Періодизація процесів становлення й розвитку системи захисту інформації з обмеженим доступом в Україні / В. Ю. Артемов // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2010. — Вип. 26. — С. 45–49.; Шепета О. В. Органи державної влади та система технічного захисту інформації України / О. В. Шепета // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 56–58.; Сідак В. С. З історії української розвідки та контррозвідки : [нариси] / В. С. Сідак, В. С. Стапанков. — [2-е вид.]. — К. : Ін-т СБУ, 1995. — 402 с.; Благодарний А. М. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / А. М. Благодарний. — К., 2006. — 18 с.; Марущак А. І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом : [курс лекцій] / Марущак А. І.. — К. : КНТ, 2007. — 208 с.

зації інформаційного суспільства дедалі більшого долучення набуває участь конкретних суб'єктів у вираженні власних думок і впливу на формування інформаційного права. Особа перетворюється на дієвого суб'єкта права.

Через це розроблення правової концепції інформаційної ідентичності актуалізується необхідністю формування цілісного уявлення про людину *інформаційну*, де правова інтерпретація ідентичності сприятиме формуванню уявлення цілісності людини, а інформаційна ідентичність вивчатиметься як юридично значима якість.

Причому ми переконані, що розгляд інформаційної ідентичності поза контекстом правової природи даного феномена недостатній. Сучасна фрагментація особистості, культури, що обумовлені інформаційною глобалізацією, утворення інформаційної нерівності й інформаційного дисбалансу, країн інформаційної периферії, ведуть насправді, попри несприйняття від початку нашої подальшої тези, до руйнування особистості.

Тому ми не погоджуємось *Р. Брубейкером* та *Ф. Купером*, які, заперечуючи конструктивність дискурсивного нагромадження, переконують про неможливість віднайдення єдиного еквівалента цього терміна. Утім, даними дослідниками пропонується три групи термінів: 1) ідентифікація та категоризація; 2) саморозуміння та соціальна орієнтація; 3) угрупованість пов'язаність³¹⁷.

Відтак, однією із важливих екзистенціальних проблем сучасної розвитку інформаційного суспільства та формування й реалізації інформаційної політики стає реконструкція людиною власної інформаційної ідентичності. Одним із механізмів розв'язання цієї проблеми є пошук інформаційної ідентичності на основі парламентаризму, ідей природного права. Також можна зустріти й інші підходи, в яких доводиться, що інформаційно-правова ідентичність має асоціюватися із громадянством і юрисдикцією території. Вона може бути множинною за умови збереження територією політико-правової самостійності. Згодом територіальні ідентичності набиратимуть більшої ваги, тоді як універсальність громадянства втрачатиме своє значення.

Певним чином правдивість другого підходу вже знаходить свій вияв в ЄС. Більшість громадян країн-учасниць ЄС спочатку були захо-

³¹⁷Брубейкер Р. За пределами «идентичности» / Р. Брубейкер, Ф. Купер // *Ab imperio*. — Казань, 2002. — № 3. — С. 10.

пліні перспективою вільного пересування товарів, робіт і послуг, людей і капіталу. Натомість згодом вони зрозуміли, що з самопочатку нерівні умови, за яких вони увійшли до ЄС, де вже давно сформовані центри впливу та головні стратегії розвитку системності, не волюють змінювати правила задля врахування національних ідентичностей. Таким чином, презюмована концепція особистісної ідентичності набула свого розвитку, натомість зазнали втрат державна і соціальна ідентичність. Тому, прогнозуючи подальший розвиток ЄС як системної цілісності, можемо висунути гіпотезу про необхідність задля її збереження будови ЄС на засадах системної ідентичності, в яких державна, соціальна і особистісна ідентичності існуватимуть у вигляді механізму балансу. За інших умов — конкуренції ідентичностей — результатом стане протистояння, а згодом дестабілізація, що може призвести до руйнування концептуальних засад будови ЄС, ментальної, духовної, правової та інформаційної кризи. Причому саме інформаційний чинник може стати каталізатором даних процесів, тому вироблення механізмів уніфікації інформаційної ідентичності з урахуванням її правової природи сприятиме більш м'якому пристосуванню країн та громадян, що прагнуть вступити до будь-яких системних цільностей, і нівелюватиме певним чином ті суперечності, що завжди існують при об'єднанні різних соціально-гуманітарних систем.

Порушені проблеми є актуальними для України, яке прагне вступу до ЄС. Геополітична реальність і статус нашої країни, інформаційна важливість України для ЄС, необхідність формування єдиного правового простору [129] ставить для України питання про «набуття особистісної і групової правосуб'єктної ідентичності»³¹⁸.

Як нами вже було зазначено, однією з ознак інформаційної ідентичності виступає єдність різних видів ідентичностей. Одним із етапних моментів формування інформаційної ідентичності виступає наявність чітко визначеного інформаційного ареалу існування цієї ідентичності — інформаційного простору.

В онтологічному аспекті базою для інформаційної ідентичності виступають відносини власності. На думку авторів підручника з інформаційної політики, інформаційна політика в цілому має слугувати забезпеченню інтегральної ідентичності, формуванню на базі мен-

³¹⁸Графский В. Г. Предисловие // Право и общество в эпоху перемен : материалы философско-правовых чтений памяти академика В. С. Нерсесянца. — М. : ИГП РАН, 2008. — С. 6–7.

тальних цінностей сили духу в головній виробничій сили — народу, вселити упевненість в масовій свідомості у безперечному досягненні успіхів³¹⁹. Важливим висновком авторів даного підручника є те, що інформаційна політика може бути визнана ефективною і сприяти соціальному процесу лише з урахуванням закону ментальної ідентичності.

Принцип ментальної ідентичності виділяється внаслідок дослідження фундаментальних цінностей глибинної психології нашого народу. В його основі лежить єдність загальноцивілізаційних і специфічних законів розвитку різних країн, народів, націй, етносів і суперетносів³²⁰.

Україна, перебуваючи в центрі Європи, за «ніби порухом чарівного жезла» певних вчених опинилась у «міжцивілізаційному розломі». Таку безглузду концепцію бездумно тиражують молоді дослідники, потрапивши до пастки наперед хибних вихідних даних, будують власні концепції. Україна одна з небагатьох держав, що є автохтоном, перебуваючи в серці Європи, ми є її природним центром, тож основне завдання інформаційної політики полягає у тому, щоб сформувані ефективні механізми реалізації даного просторового становища, використовуючи різноманітні ефективні методики інтеграції.

Крокуючи до інформаційного суспільства, прагнучи до європейських стандартів життя, Україна не має втратити власного коріння, культурно-історичної самобутності, власної глибинної і традиційної соціо-культурної і геоісторичної сутності. На даному шляху Україні слід чітко крокувати в ногу з часом, формуючи ефективні інститути громадянського суспільства, зокрема інформаційного суспільства. Однак, ці процеси мають відбуватись не через часткову втрату власної ідентичності, власної гідності, через імплементацію того, що підсилить Україну, створить додаткові можливості для **реалізації українських національних інтересів**.

Розвиток інформаційного суспільства й інформаційна політика за даного випадку слугують засадами розвитку держави, а не обслугою державної політики у різних сферах. Особлива роль при цьому має відводитись ЗМІ, які, формуючи медіапростір, увиразнено впливають на

³¹⁹ Информационная политика : [учебник] ; под общ. ред. В. Д. Попова. — М. : Изд-во РАГС, 2003. — 463 с. — С. 59–60.

³²⁰ Информационная политика : [учебник] ; под общ. ред. В. Д. Попова. — М. : Изд-во РАГС, 2003. — 463 с. — С. 58.

формування кіберкультури та кіберсвідомості, механізми кіберсоціалізації. Саме ЗМІ мають усвідомлювати сутність та власне призначення — бути четвертою владою. А це означає не тільки формувати постійні та перманентні сенсації, збурювати свідомість людей, залякувати їх можливим наслідками тих чи інших дій, формувати недовіру до влади, або прихильність до тих чи тих цінностей, а передусім — нести відповідальність за всі перераховані дії, бути монолітом із державною інформаційною політикою, перетворюючись на пропаганду сильної та успішної держави України.

Відповідність слідування у заданому комунікативному фарватері напевно є нелегким завданням для ЗМІ, які, звикши до свободи слова, свавільно трактуючи його на кшталт «всеохоплюючої свободи від усього», і пропагуючи лише інформаційні **права**, не привчили себе до дуалізму: право — обов'язок, дія — відповідальність тощо. **Головне питання** сьогочасної інформаційної влади, якою прагнуть себе презентувати самі ЗМІ, — **питання інформаційно-правової відповідальності за власні дії**, за ті наслідки, які настають через застосування ними маніпулятивних технологій.

Із часом ми зрозуміли, що руйнувати легко, а от будувати... Проте ментальна ідентичність, слугуючи основою для ідентичності інформаційної, ідентичності національної, етнічної, врешті-решт — загальнонаціональної, залишає відчуття чужодухості певних західних візирців «культури». Священики, які водночас є спортсменами-боксерами і б'ються на ринзі; дозвіл на реєстрацію одностатевих шлюбів; гей-паради; однаковий статус мігрантів і громадян — це і не тільки, сприйняти українська ментальність не може.

І чому ж за таких умов Захід волає про брак демократії: чи не воля вибору лежить в основі демократії? І якщо ми обираємо інший погляд, не схожий із джерелом його формування — за нашого випадку інформаційним суперетносом — то нас формують або як відсталих, або таких, що перебувають на рівні інформаційної периферії.

Ось це передусім, і підкреслює справжнє ставлення: нас хочуть використати для втягування у свій інформаційний ареал, знищивши ментальну й інформаційну ідентичність, переплавити та змішати історичні коріння, позбавивши власної історії, а відтак і майбутнього.

Тому категорія «**інформаційна ідентичність**» відіграє важливу державотворчу роль, вона закладає підвалини для реалізації державної

інформаційної політики, реалізації державою інформаційної функції, формує фарватер інформаційної взаємодії, а відтак є запорукою розвитку інформаційного суспільства.

Події в Києві в грудні 2013 року під час Євромайдану засвідчили, що люди не довіряють не лише владі, а й так званим лідерам опозиції, які не змогли або не схотіли подолати одвічне прагнення і жагу до влади, перебороти власні політичні амбіції, не домовилися одне з одним, не врахували засад інформаційної ідентичності української нації і внаслідок цього не досягли бажаної мети, проголошеної на початку народних віче, що катилися усією країною наприкінці 2013 року.

На цьому тлі здивувало українське студентство, яке свідомо вирушило до цих євромайданів, щоб відстоювати власне політичне майбуття. Причому ці події стали наслідком повернення інтересу до вивчення Української історії, літератури, творчого надбання нашої багатой на таланти нації. За *К. Юнгом*, відбиток минулого живе в нашій історичній пам'яті, в нашому колективному несвідомому, відбиток того, що Українська нація була завжди вільна, прагнула до самостійності до волевиявлення, розвитку демократичних інститутів, ще задовго до тих, хто сьогодні сам із себе сформував образ фундатора цих цінностей. Але історична пам'ять не стирається Інтернетом або Вікіпедією, які нині стали головним джерелом пізнання та добування інформації для сучасного покоління інформаційної молоді.

Влучно зауважив *Н. Вінер*: «... в высших формах коммуникативных организмов рассматриваемая в качестве прошлого опыта индивида внешняя среда может видоизменить форму их поведения, превратив ее в такую форму поведения, которая в том или ином смысле будет более эффективно воздействовать на будущую внешнюю среду»³²¹.

Ось чому відбуваються такі плідні дослідження наноструктур і спроба їх застосування у нейрохірургії, адже можливість впливу на мозок розкриє двері до переписування генетичного коду й історичної пам'яті — зітре людину. Тут виходимо на нове поняття **homo eraser** — людина стерта. А чи буде це людина, чи буде це той творчий нащадок історичної нації, які будують власні життя з урахуванням набутого, не-

³²¹Винер Н. Человек управляющий / Норберт Винер. — СПб., 2001.; Винер Н. Кибернетика и общество / Норберт Винер. — М. : Наука, 1958. — 282 с.; Винер Н. Кибернетика, или управление и связи в животном и машине / Норберт Винер. — М. : Главная редакция изданий для зарубежных стран издательство «Наука», 1983. — 338 с. — С. 44.

хай і не завжди позитивного досвіду. Мрійливість, віртуальність — це образи майбутньої людини, нехай и привабливі на перший погляд, проте неживі.

Нині слід визнати факт кризи ідентичності, підґрунтям чому стали такі явища, як: глобалізація³²², космополітизм³²³, ойкуменізм³²⁴, мультикультуралізм³²⁵, імміграція, регіоналізм³²⁶. Розробляються нові підходи до ідентичностей: формуються нові види ідентичностей: расові, кровні, гендерні, гештальтні.

І у даному контексті доцільно звернутися до думки *М. Т. Степика*, який звертає свою увагу на *обмеженість геополітики*, що виявляється не тільки в тому, що вона «одновимірно, спрощено, схематично представляє суспільний розвиток, а й у тому, що, використовуючи арсенал особливостей життєдіяльності регіону, вона рідко звертається до свого антиподу — *хронополітики*, тобто до «людини часової, людини часу», і до *культуropolітики* як сфери самосвідомості певної держави, яка цілеспрямовано здійснює певну довгострокову стратегію співвідносну з цивілізаційними викликами та власним баченням свого місця у світі».

За таких умов можемо підтримати думку даного дослідника і визнати арсенал засобів культуropolітики визначальним щодо ідентифікаційних перспектив України, зокрема і формування інформаційної ідентичності. Зі зміною типу цивілізації роль географічних чинників значно знизилася, і дедалі більшої ваги набувають характеристики та критерії, за якими оцінюється інформаційний потенціал держави, її інформаційна здатність до ефективного розвитку в умовах інформаційної глобалізації. Інформаційна ідентичність надасть відповідь на пи-

³²²Норберт Ю. В защиту глобального капитализма / Ю. Норберт. — М. : Новой издательство, 2007. — 272 с.

³²³Потресов А. Н. Интернационализм і космополітизм : две линии демократической политики. — М. : Книжный дом «Либроком», 2011. — 88 с.; Бек У. Космополитическое мировоззрение / Ульрих Бек. — М. : Центр исследований постиндустриального общества, 2008. — 336 с.

³²⁴Ванд Л. Э. Культурная антропология и духовная природа русской ойкумены / Л. Э. Ванд, А. С. Муратова. — М. : Ленанд, 2010. — 312 с.

³²⁵Липкан В. Мультикультуралізм и толерантность: грани соотношения / Владимир Липкан // Формирование толерантного сознания в обществе: Материалы VII международного антитеррористического форума. — К. : Издательство «Киевская правда». — 2011. — С. 92–100.; Кризис мультикультуралізма и проблемы национальной политики : под ред. М. Б. Погребинского, А. К. Топлыго. — М. : Весь мир, 2013. — 400 с.

³²⁶Середа В. Регіональні особливості історичних ідентичностей та їх вплив на формування сучасних політичних орієнтацій в Україні : автореф. дис. ... канд. соц. н. : 22.00.04. — К., 2006. — 20 с.

тання М. Т. Степика: «держава живе інтересами і потребами регіонів чи цивілізаційною перспективою?»³²⁷.

6.2.3 Цінності та ідеологія: грані співвідношення ключових концептів

Інформаційна ідентичність унаслідок необхідності розрізнення прагнення щодо побудови сильної держави і євроінтеграції, яку помилково окремі дослідники та політики сприймають за мету розвитку інформаційного суспільства.

Передусім, слід зазначити, що європейські стандарти включають у себе систему певних цінностей, володіння і досягнення яких слугує ознакою добробуту та належності до «європейської сім'ї». Такий підхід було взято за основу функціонування ЄС, натомість, від того, що Україна, наприклад, не досягла певного рівня проголошених в ЄС цінностей, вона не перестає географічно бути Європою. Інша річ — сприйняття України членом «європейської сім'ї». Можемо навести алегорію: від того визнаєте ви свого сина чи ні, ви не перестаєте бути його батьком.

До основних європейських цінностей належать: індивідуальне підприємництво, професіоналізм, корпоратизація, правова держава, динамічна етика й культура, процедури мирного досягнення та підтримки громадянської злагоди тощо.

Цінності — західний термін, що означає наявні дискусійні та постійно оновлювані якості, які людина у своєму житті вільно обирає, з яких конструює зміст свого життя. Головні характеристики цінностей — мобільність і раціональний характер, можливість несистемного об'єднання. На думку М. Т. Степика, **цінності** є основними для атлантичної цивілізації, геополітичний простір якої розгортається довкола Атлантичного океану (США, Західна Європа). **Ідеї та ідеології** — це пріоритети євразійської цивілізації, геополітичний простір якої пов'язується з Росією, Білоруссю, Україною та Східною Європою³²⁸.

Інформаційна ідентичність певним чином дозволяє наблизитися до розуміння різності західних цінностей і цінностей українського

³²⁷ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 197.

³²⁸ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 196.

соціуму. Інформаційна ідентичність не може бути побудована на індивідуалістичних цінностях, тому домінування концепції людиноцентризму в науковій парадигмі початку ХХІ століття є штучним, оскільки воно не може прижитися в культурі країн посткомуністичного та постколоніального просторів³²⁹.

Нехтування такими речами призводить і до хибного тлумачення європейської ідентичності, приписування Україні тих цінностей, які не є такими за своєю суттю. Позитивом, який може бути інтегровано до інформаційної ідентичності, є сприйняття приватних мотивів та інтересів не лише на індивідуальному, а й на колективному рівнях³³⁰. Таким чином, із певними відхиленнями, але в Україні формується певний тип кіберкультури.

Інформаційна ідентичність створює умови для конкуренції цінностей, які у постійній боротьбі утворюють систему інформаційного балансу, закладаючи ознаки системної цілісності в рамках єдиного інформаційного простору.

Також доцільно зважати на той факт, що *М. Вебер, Е. Дюркгейм, К. Ясперс* та інші осмислювали та систематизували цінності лише згодом, коли вони стали плоттю і кров'ю багатьох індивідуальних життів. Натомість інакше відбувається у кризовий час у євразійській цивілізації: там обов'язково постає питання про нову ідеологію, нову месіанську ідею, що об'єднала б усіх; про збирання земель, про обов'язковий вплив і підпорядкування інших народів. Відтак проблема інформаційної ідентичності — передусім проблема об'єднання різних типів не лише ментального, а типів наукової рефлексії цих процесів.

У рамках інформаційної ідентичності мають знайти своє додаткове ствердження саме європейські цінності, які поділяє Україна на противагу тоталітарній ідеології і месіанській ідеї, успадкованої Росією від СРСР. Тому, підтримуючи *М. Т. Степика*, що європейський ідентифікаційний вибір України — це культурополітичний вибір, а не геополі-

³²⁹Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження / М. Рябчук. — К. : «К.І.С.», 2011.; Требст С. Культура пам'яті у посткомуністичних суспільствах Східної Європи, спроба загального опису та категоризації / С. Требст // *Ab Imperio*, 2004. — № 4.; Нагорняк М. М. Національно-державницька концепція Томаша Масарика: автореф. дис... д. політ. н.: 23.00.05 / М. М. Нагорняк. — К., 2009.

³³⁰Хесле, В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности / В. Хесле // *Вопросы философии*. — 1994. — № 10. — С. 110–112.

тичний³³¹, вважаємо, що одним із завдань інформаційної ідентичності, особливо в розрізі правового регулювання, є створення умов для впровадження ефективного розвитку тих цінностей, що відповідають українській ментальності і збігаються з її національними інтересами.

Довгострокова стратегія розвитку Української держави пов'язана з вибором не лише геополітичних союзників, а соціокультурологічних типів, відповідно до чого і слід конструювати інформаційну ідентичність, будувати її на вірних засадах. Теорії простору і часу (А. Грюнбаума й Г. Рейхенбаха), в рамках яких досліджуються топологічні і метричні властивості простору і часу, психологічні проблеми уявної демонстрації неевклідових структур, просторово-часова конгруентність, альтернативна метизація часу — згодом мають віднайти інтерпретацію і операціоналізацію в рамках інформаційно-правової науки, тоді як прямий контекст сьогочасних подій свідчить про необхідність найшвидшого переконання необхідності позбавлення від оманливого ставлення до оперативних завдань як до головних, зосередивши власну увагу на стратегічних пріоритетах розвитку нашої країни.

Одним із таких пріоритетів є розроблення і легітимація цілісної концепції інформаційної ідентичності, яка за нинішніх умов може виконувати роль консолідуючого чинника розвитку інформаційного суспільства та інформаційної політики.

6.2.4 Інформаційна ідентичність — консолідуючий чинник

У зв'язку з викладеним, хочемо звернути увагу на *консолідуючий ролі інформаційної ідентичності* в частині об'єднання міфологем про реакційний націоналізм більшості посткомуністичних національно-державних утворень і прогресивний «захисний» націоналізм етнічних меншин.

У рамках інформаційної ідентичності набуває додаткової аргументації теза про нетотожність державних і національних інтересів, висловлена у розвідках різних дослідників націобезпекової тематики. Українська держава не є моноетнічною, через що в рамках концепції інформаційної ідентичності набувають подальшого розвитку положення щодо узгодження принципів природних і невід'ємних прав титульного етносу на

³³¹ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 200.

збереження й розвиток своєї культури та самобутності з принципом забезпечення громадянських прав, зокрема інформаційних, і культурного самоврядування, формування інформаційної влади з числа представників усіх етнічних груп, що проживають на цій території.

У пропонованій нами концепції актуалізується питання про узгодження національних інформаційних інтересів, формування інформаційної еквілібріуму — інформаційного балансу та інформаційної симетрії, зокрема збереження культурно-історичної та інформаційної самобутності, інформаційної культури та інформаційної свідомості української нації із формуванням глобального інформаційного суспільства, інформаційного самоврядування і формування єдиного інформаційного простору та європейського е-урядування.

У межах даної концепції можна наблизитися до відповіді на запитання: «Що нас поєднує з Європою і як ми будемо в рамках ЄС розв'язувати спільними зусиллями проблеми України, особливо у сфері інформаційно-комунікаційних технологій».

Інформаційна ідентичність сприятиме становленню загальнонаціональної ідентичності, яка має будуватися на засадах демократичного націоналізму і слугувати впливовим консолідуючим чинником. Інформаційна ідентичність формує засади для розвитку інформаційного суспільства, яке, своєю чергою, є суттєвим чинником розвитку та ефективного функціонування громадянського суспільства. З одного боку, це слугуватиме механізмом балансу зсередини країни, а з іншого — розвинене інформаційне суспільство в Україні та сформована концепція інформаційного балансу слугуватимуть надійним захисним бар'єром від поглинання світовим чи глобальним інформаційним простором, або ж розчинення українського сегмента в ньому.

Таким чином, *інформаційна ідентичність створює концептуальні підвалини до формування механізму балансу між інформаційним і громадянським суспільством*, з одного боку, з українським сегментом і глобальним інформаційним суспільством — з іншого. Збереження такого балансу резонуватиме процесам інтеграції націо- і державотворення у всіх її виявах — етнічному, національному, державному, ідентичності країни та діаспори з логікою розвитку глобального інформаційного суспільства, інформаційним космополітизмом.

Феномен консолідації в Україні досі розглядається лише в площині теоретичній і здебільшого стосовно консолідації законодавства. Біль-

ше того, навіть багато ідей, що носять консолідуючий контекст і взагалі консолідуючу потенцію та спрямованість іноді не сприймаються науковим товариством. Так, певним чином нерозуміння консолідуючої сутності робіт *В. С. Цимбалюка*, який ще багато років тому подав на розгляд власний проект Кодексу України про інформацію, призводить до окремішності українських вчених у сфері інформаціології, їхнього кучкування біля маловідомих і застарілих, а іноді й бідних в науковому плані концепцій.

Цим можна пояснити і те, що інформаційне право ще доволі багато дослідників помилково визначає комплексним міжгалузевим інститутом, вважаючи його частиною адміністративного права, нехтуючи останніми дослідженнями в цій сфері, де було чітко аргументовано сформованість інформаційного права як окремої галузі права. Те саме стосується і визначення в наукових статтях, відповідно до вимог МОН України щодо написання наукових статей, вчених, які займалися інформаційно-правовими дослідженнями: більшість молодих дослідників за старими кліше, заносять до даного списку тих, хто не має публікацій за цією темою, не є фахівцем, і не має наукової школи з інформаційного права. Особливо разючими є випадки включення суто адміністративістів до даного кола. За таких умов, наука перетворюється на формальність, оскільки молоді дослідники абзацами копіюють «іконостаси» прізвищ, не даючи собі жодного клопоту прояснити для себе значення і роль того чи іншого дослідника чи вченого у становленні та розвитку інформаційно правової думки. Таким чином консолідуюча роль наукових шкіл значно зростає, передусім в контексті розширення ареалу обізнаності покоління молодих науковців з останніми здобутками і сучасними дослідженнями проблем в інформаційному просторі.

В Україні механізм консолідації, на жаль, діє лише у реверсному напрямі: об'єднання відбувається не задля досягнення певної високої мети, а задля того, щоб знищити того чи іншого вченого, не дати йому здійснювати власні дослідження та надати їм публічності. Одвічне прагнення до влади переважає здоровий глузд, саме тому ми не маємо ще й досі ухваленого Інформаційного кодексу, незважаючи на те, що розробниками модельного кодексу для країн СНД були саме українські вчені, одним із яких є *В. С. Цимбалюк*; ми досі намагаємося пояснити процеси в інформаційній сфері за допомогою методології ад-

міністративного права, яке вже не в змозі цього робити; ми й надалі продовжуємо уникати питань стосовно необхідності інституціоналізації інформаційного права і уведення його як обов'язкової дисципліни для вивчення в рамках усіх гуманітарних напрямів.

В рамках інформаційної ідентичності доцільно сформувати механізм унеможливлення хизувань різними політтехнологами щодо регіональної своєрідності території України: етнополітичної, мовної, культурної, геополітичної, історичної, економічної, ментальної тощо.

Інформаційна ідентичність виступає однією з умов консолідації суспільства і самореалізації особистості у соціально значущих формах діяльності. У цьому процесі визначальним соціальним інститутом виступає держава, яка має зважати на таку складову інформаційної ідентичності, як державна, а також враховувати взагалі державну ідентичність, що формується під гаслом «Україна як єдність громадян», зважаючи на сучасні тенденції розвитку кіберпростору: віртуалізація, інформатизація, спроба формування і нав'язування глобальних цінностей, норм і спільної панорами світу, формування універсального та єдиного інформаційного простору глобальної інформаційної цивілізації.

Інформаційна ідентичність має і *прогностичну функцію*: прогнозування дестабілізуючих тенденцій і формування алгоритмів впливу на їхній розвиток з метою збереження цілісності держави, подальшого її успішного розвитку та зміцнення загальнонаціональної ідентичності, мінімізуючи використання етнонаціонального чинника як фактора дестабілізації обстановки в країні.

Екстраполюючи положення роботи М. Т. Степика³³² до контексту нашого дослідження, зазначимо, що **інформаційна ідентичність** закладає методологічну основу не лише для формування, а й виконання таких **завдань**:

- формування культурно-політичних орієнтирів розвитку країни, напрямів їх реалізації і забезпечення;
- мінімізація архетипових розходжень з європейськими цінностями з метою більшого наближення їх до української ментальності;
- формування механізму ефективної взаємодії між проєвропейською і проросійською культурами в українському інформаційному просторі, у тому числі через забезпечення прав мовно-

³³² Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 201.

культурних потреб різних культурних ідентичностей в межах українського інформаційного простору;

- формування проукраїнської культури як системи відношень, що встановлює координацію ціннісно-сміслових форм і фіксує норми українського способу буття. Вона охоплює всю вертикаль свідомості — від елементарних способів відображення до його найскладніших конструкцій;
- сприяння у виробленні *національної ідентичності* як тріади історичного міфу, сучасного національного інтересу та спрямованого в майбутнє національного ідеалу, яка в Україні характеризується різновекторністю спрямувань, відмінністю, а часом і несумісністю культурних засад, суспільних цінностей, оцінок минулого, бачення майбутнього України;
- унеможливлення маніпулювання регіональною свідомістю з метою захисту власних інтересів, які не входять до системи ані національних, ані інформаційних;
- подолання інерції соціокультурного самовизначення з одночасною презентацією матриці нових, відповідно до сучасних трансформаційних змін, типів ідентичностей, які мають бути узгодженими з національними інформаційними інтересами, із європейськими цінностями;
- формування інформаційної еліти³³³;
- розвиток детермінантного ідентифікаційного відношення на основі дискурсійних практик;
- формування концептуально оновленої інформаційної політики, спрямованої на мінімізацію виявів упередженого ставлення різних етносів один до одного, попередження етнічних конфліктів та сприяння громадянській консолідації нації на основі збереження та розвитку традиційного для України культурного середовища.

Успішне формування інформаційної ідентичності в Україні неможливе без розуміння того, що українці становлять не тільки значну частку в європейській спільноті, а й разом із європейцями творять нову іс-

³³³Побочий І. Складові ефективності політичної еліти демократичного суспільства / І. Побочий / Політологічний вісник: зб. наук. праць. — К. : Інтас, 2009. — Вип. № 40.; Олексенко О. Політична еліта і демократія: дилема поєднання / О. Олексенко // Вісник Черкаського університету. Політологія та культурологія. — 2008. — № 5. — С. 166–168.

торію інформаційної цивілізації, нову модерну європейську спільноту, об'єднану спільними символами (е-демократія, е-урядування, е-освіта, е-медицина тощо), повагою до інформаційних прав і свобод, інформаційно-правової культури, до інформаційної політики, держави в цілому як впливово суб'єкта інформаційних відносин, її інституцій та законів, напрямів спільного бачення розвитку інформаційного суспільства і його діалогу із громадським суспільством.

На цьому шляху об'єктивно постають певні перешкоди, які нами умовно було виділено в групу чинників, що гальмують формування інформаційної ідентичності.

6.3 ЧИННИКИ, ЩО ГАЛЬМУЮТЬ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Передусім хочемо звернути увагу на *чинники, які гальмують розвиток уявлень про інформаційну ідентичність*, що в цілому не сприяє усвідомленню нового змісту інформаційної політики. Зокрема, в українській інформаційно-правовій науковій доктрині нині:

- *відсутня розроблена концепція інформаційної ідентичності*: інформаційна ідентичність виступає базовим концептом безконфліктного існування інформаційного простору, в якому інформаційна культура відіграватиме системоутворювальну роль, має забезпечити внутрішню єдність інформаційного суспільства, його інформаційну ідентичність, нетотожність з іншими інформаційними суспільствами, захистити його від фрагментації та дезінтеграції. У рамках даної концепції обґрунтовується, що цілісність інформаційної ідентичності забезпечується не через інформаційну асиміляцію інформаційно нерозвинених суспільств, а через їх органічне залучення до загального інформаційного простору. І саме в цих інтеграційних процесах актуалізується роль інформаційної ідентичності, яка виступає системоутворювальним інтеграційним чинником, своєрідним інформаційним ядром конкретного інформаційного суспільства, надаючи інформаційній культурі визначеності та спрямованості;
- *відсутня концепція інформаційної влади та інформаційної еліти*: важливою засадою формування інформаційної ідентичності

є інформаційне пасіонарне піднесення, тобто становлення української нації в процесі інтеграції до глобального інформаційного простору і пасіонарну інформаційну націю. Питання формування інформаційної пасіонарності тісно пов'язані з проблемою формування інформаційної еліти як ядра та бази для формування інформаційної влади. Одним із важливих завдань української інформаційної еліти має стати формування патернів та зразків інформаційної культури, які мають стати інтегральним виразом українських національних інформаційних інтересів та інтересів глобального інформаційного суспільства, формування конкурентноспроможної інформаційної економіки. При цьому інформаційна ідентичність має спиратися не на архаїку етнічної ідентичності, а враховувати модерний контекст інформаційного суспільства;

- *не виявлено евристичних, когнітивних та інструментальних можливостей операціоналізації даного поняття до побудови системи нормативно-правового регулювання інформаційних правовідносин*: некерована самоорганізація може призвести до колапсу інформаційної сфери, тому жорстке управління в інформаційній сфері, передусім системне правове регулювання інформаційних правовідносин, має носити перманентний, а не спорадичний характер, що знаходить свій вияв у значній кількості нормативних актів, котрі регулюють окремі сегменти правових відносин у даній сфері, натомість не чинять загального системного впливу на них, а отже, унеможливають реалізацію ефективної державної інформаційної політики;
- *залишаються не пов'язаними між собою проблеми інформаційної ідентичності та імплементація людиноцентристської концепції до сфери інформаційних відносин*: у межах інформаційної політики доцільно з певною пересторогою ставитися до конструктивістських стратегій імплементації чужих для української нації цінностей, які можуть бути пов'язані разом із іншими рішеннями при вступі до будь-яких соціально-політичних систем чи блоків і реалізовані через нормативно-правову складову. Концепція людиноцентризму відіграє ключову роль у західних суспільствах, натомість має бути правильно опрацьована українськими правниками та імплементована в інформаційне законодавство.

Інформаційна ідентичність чимраз глибше занурюється у крихіткі елементи правового регулювання, спонукаючи дослідників до коректного розуміння євроінтеграції і запозичення позитивного досвіду з урахуванням етноментальних, соціально-культурних та історичних традицій нашої нації;

- *елімінація аксіологічних засад* призводить до нерозробленості питань інформаційної аксіології, сприяє відсутності визнання ключовим концептом інформаційної політики, інформаційної ідентичності, інформаційної особистості — *homo informaticus*;
- *не з'ясовано місце інформаційної ідентичності серед інших ідентичностей, не виявлено консолідуючої ролі інформаційної ідентичності щодо них*: інформаційна ідентичність має стати консолідуючим чинником для розвитку української нації на етапі державотворення і формування в Україні інформаційної нації. Завдячуючи евристичному потенціалу інформаційної ідентичності уможлиблюється формування єдиного в контексті ментального сприйняття інформаційного простору, в якому різні представники інформаційного суспільства братимуть активну участь у розбудові як самого суспільства, так і держави в цілому. Події на Євромайдані в 2013 році стали свідченням прагнення багатьох політичних діячів зіграти на протиставленні культурних та історичних ідентичностей різних національних меншин. Саме інформаційна ідентичність унагляє здатність до елімінації руйнівного та антагоністичного протиставлення різних ідентичностей сформованих здебільшого в площині політичній. Перспективність застосування концепції інформаційної ідентичності полягає у тому, що в її рамках нівелюється значення антагоністичних чинників, а активна роль відводиться інтеграційним потенціям як окремих представників інформаційного суспільства, його елементів, так і всієї системи в цілому;
- *не досліджено правову природу інформаційної ідентичності*;
- *не виявлено ролі вивчення інформаційної ідентичності в контексті формування уніфікованого правового простору*;
- *ігнорується сучасна методологія дослідження людиномірних систем*: 1) *інтераціоналістський підхід* до взаємодії інститутів державної влади і громадянського суспільства; 2) *епістемологічний, праксеологічний та антропологічний* підходи, які уможли-

люють сформувати наукову пізнавальну спільноту, визначити основи діяльнісного підходу та ефективної організації інформаційної політики, конкретної участі суб'єкта в ній; 3) *теорія багатомірних систем*, в рамках якої ідентичність розглядається як багатомірна система, формуються критерії виділення окремих видів ідентичностей на науковій основі через виділення певних груп критеріїв;

- не враховано здобутків праць наших попередників у правовій доктрині: 1) Л. Й. Петражицького, який наголошував на необхідності зважання на психологічні теорії праворозуміння, обґрунтуванні важливості інтуїтивного аспекту права, його зв'язку з індивідуальною психікою людини³³⁴; 2) Б. О. Кістяківського, який розробив концепцію правової особистості, обґрунтував право як цінність, і відповідно, сформував ідеал правової особистості³³⁵ тощо; 3) виведення юридичного начала із самої природи людини дає змогу обґрунтувати здатність людини до актуалізації права, формування правових просторів, нової правової панорами світу і правової реальності, яка за І. А. Льїним виступає опредмеченістю душевних, фізичних і духовних сил людини, як те, що близьке духом людині, підвладно їй і тому тільки є зрозумілим³³⁶;
- відсутня наступність у формування цілісної системи наукових уявлень про феномен ідентичності, зокрема інформаційної. Головний акцент, який втрачають сучасні дослідники права, — ігнорування права як творіння суб'єкта, створений ним, його зусиллям волі — власний світ, а не інструмент, засіб усереднення особистості знеособлення права і правових систем, усезагальна уніфікація, яка врешті-решт і призводить до втрати не лише інформаційної, а й загалом самоідентичності особи, правового самотворення³³⁷. Тому не можемо підтримати сучасних дослідни-

³³⁴Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности / Петражицкий Л. И. — СПб. : Лань 2000. — 606 с.

³³⁵Кістяківський Б. О. Вибране / Б. О. Кістяківський ; [упоряд. Л. П. Депенчук ; ред. В. Ф. Жмир та ін.]. — К. : Абрис, 1996. — 512 с.

³³⁶Ильин И. А. О грядущей России. Избранные статьи. — под ред.. Н.П.Полторацкого. — Изд. Св.-Троицкого Монастыря и Корпорации Телекс Джорданвилл. — Н.Й. США, 1991 // М. : Воениздат, 1993. — 368 с.

³³⁷Архипов С. М. Субъект прав в центре правой системы / С. М. Архипов // Государство и право. — 2005. — № 7. — С. 22–23.

ків, котрі розглядають інструментальний підхід до права як сучасну панацею правового регулювання;

- *втрачено онтологічний зміст інформаційних прав*: інформаційні права виступають якістю особистості, можливості широкого використання і удосконалення власних здібностей, талантів; це спосіб самовдосконалення, можливості розвитку творчого потенціалу;
- *не визначено ролі інформаційної ідентичності у формуванні концептуальних засад державної інформаційної політики*: можна погодитися із думкою М. Т. Степика про те, що необхідно визнати надзвичайну важливість етнокультурної сфери не як скарбниці архаїки та екзотики, а як націотворчого й державотворчого чинника³³⁸. Така точка зору доволі важлива з огляду на її визначальний зміст щодо інформаційної політики держави. В рамках останньої має бути створено механізми щодо інтеграції інформаційної культури різних інформаційних суспільств, представники яких мають стати повноправними членами нового глобального інформаційного суспільства. Модерна інформаційна політика має постати цілісним екзистенціальним феноменом, що має охоплювати різні прошарки інформаційних відносин інформаційного суспільства, складові елементи якого мають володіти тісним зв'язком, тобто становити систему, адже стабільність зв'язків зсередини системи і визначає її цілісність та життєвість при впливі на неї будь-яких чинників.

На шляху до формування інформаційної ідентичності доцільно по-слуговуватись конструктивним підходом: не через зречення своєї інформаційної культури, а через задіяння власних унікальних механізмів життєтворення і суспільного поступу, для яких чужий досвід може мати лише значення уроків історії³³⁹.

Формування інформаційної ідентичності є визначальним чинником подальшого ефективного розвитку інформаційного суспільства. Творення власної інформаційної культури та інформаційної окреміш-

³³⁸ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с.

³³⁹ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с.

ності української нації слугує орієнтиром для розвитку концептуальних засад інформаційної політики держави.

Значний масив нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, свідчить про важливість порушених нами питань. Інформаційна ідентичність закладає фундамент для мінімізації розшарування регіональних, ціннісних, світоглядних, мовно-культурних, політичних, соціально-економічних орієнтацій громадян України. Інформаційна ідентичність слугує немов би бар'єром для «параду ідентичностей», формує механізм стримувань і переваг, за яких жодна з ідентичностей не може бути обрана домінантною і визначати усі інші.

Несформованість інформаційної ідентичності може за певних умов стати підґрунтям для реалізації загроз: втрата інформаційного суверенітету, збільшення частки іноземного капіталу в інформаційній сфері, керування медіа-простором іноземцями або через іноземні транснаціональні корпорації, поляризація та радикалізація електорального поля й політичних сил.

Зважаючи на викладене, одним із пріоритетних завдань розвитку інформаційного суспільства та реалізації державної інформаційної політики має бути легітимація концепції інформаційної ідентичності. В основу такої політики має бути покладена оновлена Концепція (стратегія) державної інформаційної політики, котра слугуватиме базовим документом щодо консолідації різних видів ідентичностей на базі консолідуючої та інтегральної ролі інформаційної ідентичності. Пріоритетом такої консолідації має стати європейський вибір України та обрання шляху інтеграції європейських цінностей, що не суперечать українським національним інформаційним інтересам.

Для консолідації суспільства та завершення формування інформаційного суспільства знадобиться час. Утім, послідовність, наступність і прозорість інформаційної політики сприятимуть найскорішому подоланню тієї прірви, яка уторилася між Україною та країнами Європи, поверненню в лоно Європи нашої держави і формування нової генерації, нової інформаційної нації українців.

Інформаційна ідентичність має потенціал для вироблення механізмів щодо знаходження спільних базових інформаційних інтересів і цінностей, які об'єднували б як країну зсередини, так і сприяли її органічному входженню до ЄС. Складником цього процесу є узasadничення

інформаційної політики, зокрема політики інформаційної ідентичності, що передбачає розроблення адекватних сьогоденню інформаційних засад націо-, державо- і правотворення на базі спільних інформаційних інтересів та цінностей.

Основою даного процесу має стати консолідація та утвердження громадян України як представників інформаційної нації, а українського суспільства як розвиненого інформаційного суспільства, держави Україна як інформаційної держави з розвиненими інституціями е-урядування, розвинутою інформаційною політикою і конкурентоспроможною інформаційною економікою.

Формування системи інформаційних цінностей має змінити на шляху еволюції парадигми ідентичностей інформаційну ідеологію і ґрунтуватись на положеннях щодо необхідності збереження, розвитку та при множення різних інформаційних культур, разом із збереженням національного інформаціотворчого чинника української політичної нації.

За роки незалежності українське суспільство у своїй більшості продемонструвало інформаційну зрілість і відповідальність за рівень розвитку інформаційних відносин, які в цілому ґрунтуються на засадах взаєморозуміння та взаємоповаги інститутів держави і громадянського суспільства. Тож певним чином можна твердити про факт закладення надійного підґрунтя для утворення в межах інформаційного суспільства спільної інформаційної ідентичності.

Важливу роль у формуванні нової ідентичності та творенні спільної інформаційної свідомості мають відгравати держава, інститути громадянського суспільства, політичні партії, інформаційна влада та інформаційна еліта, церкви.

Політика інформаційної ідентичності, національного самоствердження України має ґрунтуватись на визнанні непорушності інформаційного суверенітету, налагодженні паритетних, партнерських відносин із іншими інформаційними суспільствами, що передбачає відстоювання українських інформаційних інтересів, повноцінне представництво усіх сегментів інформаційного суспільства в глобальному інформаційному просторі, а також функціонування надійних механізмів захисту інформаційних прав і свобод громадян.

Визначальну роль у цих процесах відіграє держава, яка формує механізми гарантування інформаційних прав громадян, надає інформаційній ідентичності виразних правових форм.

Проте варто звернути увагу на методологічний потенціал інших наук, який надасть можливість наблизитися до розуміння необхідності формування інформаційної ідентичності, а також її важливості та ролі в інформаційній політиці.

6.4 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Формування концепції інформаційної ідентичності слід розглядати як один із шляхів самопізнання і самовдосконалення людини-інформаційної (**homo informaticus**), яке реалізується нею як суб'єктом права. Інформаційна дійсність і людина як суб'єкт права розглядаються як складні системи, що саморозвиваються, перебувають у стані постійної взаємодії і опосередковують інформаційну ідентичність.

Одним із методологічних підходів, який доцільно застосовувати для вивчення даного поняття, виступає *дискурсивний підхід*. За цього підходу передбачається наперед встановлений контекст дослідження проблеми: право і правова реальність, інформація та інформаційна діяльність, учасники інформаційних правовідносин досліджуються у зв'язку з необхідністю осмислення інформаційно-правового та прикладного значення категорії «інформаційна ідентичність».

Дискурсивний підхід надасть можливість сформулювати засади нової парадигми інформаційної ідентичності на принципах органічного зв'язку онтологічних, епістемологічних, аксіологічних та антропологічних аспектів функціонування суб'єкта права в інформаційно-правовій реальності. З'ясування механізмів імплементації концепції людиноцентризму до інформаційної політики дасть змогу поглибити знання щодо людиномірності інформаційного права та права інформаційної політики як самостійних об'єктів інформаційної ідентичності, а його форм — як підстав для ідентифікації.

Застосування *антропологічного підходу* саме по собі без використання *когнітивістики* збіднює порушену проблематику. Адже саме когнітивний підхід уможливорює досліджувати проблеми теорії інформаційного права тими методами, які включають процеси сприйняття, мислення, пізнання, розуміння і пояснення. Таким чином, міждисциплінарний підхід також розглядається за даних обставин як

один із дієвих методологічних підходів до пояснення інформаційної ідентичності.

З-поміж галузевих підходів можна використати і *соціокультурний підхід*. За нього інформаційна ідентичність може розглядатися і трактуватися як один із видів соціально-культурних прав.

Логічним продовженням дослідження є надання власного розуміння трактування базового концепту: інформаційна ідентичність.

6.5 ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Інформаційна ідентичність — ототожнення себе як складової інформаційного суспільства, її символами, інформаційними цінностями, історією, геоінформаційним простором, інформаційною культурою, державними та правовими інституціями, інформаційними інтересами. Причому йдеться про прийняття цієї ідентичності не лише на суто раціональному рівні як необхідний атрибут інформаційного суспільства, а й на емоційному, семантико-міфологічному.

Когнітивний потенціал концепту «інформаційна ідентичність» надає можливість виразити виокремлювати різні ракурси наукового аналізу: конкретні дослідження інформаційних трансформаційних змін, теоретичні узагальнення, філософська рефлексія — становлять багатомірну та багатоваріантну панораму базових сучасних трендів інформаційного розвитку.

Під **інформаційною ідентичністю** також можемо розуміти певну усталеність індивідуальних, соціокультурних, національних або цивілізаційних параметрів, їх самототожність в інформаційній сфері. *Ядром інформаційної ідентичності* виступають людські комунікації в рамках нових трендів інформаційної культури. Основним засобом збереження інформаційної ідентичності виступає діалог інформаційних суспільств, транзитивність та транспарентність інформаційних культур. Плюралізація ідентичностей зумовлює дискурсивне нагромадження концептів «ідентичностей», натомість, на наш погляд, стає віддунням наукового плюралізму і спонукає до подальших наукових розвідок.

Визначальною умовою формування *інформаційної ідентичності* є позитивне сприйняття громадянами інформаційного суспільства, процесів інформатизації, інформаційної демократії, концепції елек-

тронного урядування, електронної освіти, культури, медицини тощо, визнання ефективною інформаційною взаємодією інститутів держави і громадянського суспільства, сприйняття за позитив інформаційної глобалізації.

6.6 ПРОБЛЕМОУТВОРЮВАЛЬНА МАТРИЦЯ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Зважаючи на викладене вище розуміння поняття інформаційної ідентичності, останню можна презентувати через такі проблемні шари.

До першого проблемного шару належать питання подальшого розвитку інформаційних цивілізацій, які стали базовими і які є цивілізаційно-периферійними та міжцивілізаційними. Річ і тім, що дані суспільства, хоч би як вони розвивали власні електронні уряди, підвищували індекси рівня життя та рівня розвитку інформаційного суспільства залишаються поза контекстом базових, ядрових інформаційних суспільств.

Стосовно другого шару, то інформаційні базові спільноти в умовах світового глобального інформаційного лідерства США відчують постійну загрозу від останньої бути перетвореними на периферійні інформаційні спільноти. Звідти обґрунтованим є бажання даних спільнот відстояти власну інформаційну ідентичність. Ось чому інколи і виникають «шпигунські скандали», які певним чином спрямовані, з одного боку, на пониження ролі інформаційного лідера та доміноатора, з іншого — на унеможливлення перетворення на інформаційну периферію країн інформаційно базових спільнот. Основним слоганом таких процесів є збереження «європейських цінностей», хоча, насправді, відбувається прагнення до збереження традиційної європейської інформаційної гідності. І тому залучення України до європейського інформаційного ареалу є прагненням традиційних базових інформаційних суспільств до збільшення ареалу свого впливу (у тому числі геополітичного, геостратегічного та геоінформаційного), бажанням зміцнити власну могутність через набуття нового потенційно могутнього інформаційного суспільства.

Саме тому євроінтеграція також має сприйматись крізь призму національних інтересів України, а не сліпо та бездумно як єдино мож-

ливий і, головне, конче необхідний напрям руху розвитку нашої нації. За цього випадку доцільно звернутись до спадку *Л. Гумільова*, який виділяв пасіонарний етнос. За даного випадку, наприклад євроінтеграції, уніфікації різних просторів (правового, економічного, політичного, безпекового тощо) відбудеться втрата пасіонарності етносом, а отже власної ролі в державотворчих процесах. Він розчинеться в купі інших ідентичностей, а також втратить власну самоідентичність, опинившись не межі конкуренції ідентичностей. Природно, що в такій ситуації виграє той етнос, який заздалегідь розробив дану проблемоутворювальну матрицю. За випадку євроінтеграції йдеться про Німеччину.

Третій проблемний шар. Перебуваючи у міжцивілізаційному просторі, Україні конче необхідно зберегти статус міжцивілізаційного містка, за можливості не приєднуючись до жодного базового ядра, оскільки таке приєднання до будь-якого базового інформаційного ядра одразу ж і автоматично перетворює нашу країну на інформаційну периферію.

З іншого боку, доцільно відмовитись від початкової дихотомії, в яку початково у вперто нас заганяють політичні технологи базових ядер: або Європа, або Росія. У цьому сенсі слід чітко визначити нашу позицію: Україна потребує вдосконалення інформаційної інфраструктури, впровадження новітніх технологій, але усе це вписується в рамки розвитку і реалізації національних інформаційних інтересів. Контекст даних інтересів не передбачає якогось вибору: хто краще задовольнятиме українським національним інформаційним інтересам, з тим Україна і буде реалізовувати інформаційну політику. За іншого випадку, нагнітання істерії чи то з боку Росії, чи то з боку Європи призводить лише до того, що нас свідомо уводять від реалізації **наших інтересів**, свідомо нав'язуючи проблему вибору між чимось одним.

На нашу думку, такий вибір не входить до кола національних інтересів, адже партнерство з тією чи іншою інформаційною спільнотою є лише засобом досягнення цілей. Україна, незважаючи на шалений тиск, з одного боку, зуміла зберегти добросусідські відносини з Росією, а з іншого, впевнено імплементує ті європейські стандарти, які дозволяють покращувати рівень РІС та реалізацію інформаційної політики. За цих обставин, Україна може розглядати себе як потенційно особливу інформаційно-правову ідентичність, яка може стати наслідком формування нової регіональної цивілізації в сучасному інформаційному світі.

На думку М. Т. Степика, *регіоналізм* можна трактувати як природний та органічний принцип територіальної організації соціальних, політичних, економічних і культурних процесів. Обов'язковою умовою його існування є наявність таких ознак: загальна територія; соціальна згуртованість етнічних і мовних груп, що мешкають на одній території; сумісність спільних цінностей, пов'язаних із культурою, релігією, історичними традиціями; спільне господарство. Якщо ці ознаки в конкретному регіоні функціонують як певна органічна цілісність, то можна говорити про регіональну ідентичність його соціуму, без якої сам по собі регіоналізм як організаційна й ідеологічна основа життя цього регіону існувати не може. Своєю чергою, регіональна ідентичність знаходиться у стійкій рівновазі з регіональною самосвідомістю³⁴⁰.

Україна — це і Європа і Росія, це не Захід і не Схід, а великий Центр. У цьому полягає головна невизначеність політичних еліт, які за різних часів охоплені бажанням очолити Україну і прагнуть до ідентифікації держави чи то європейської чи то російської.

За цього випадку інформаційні простори (Європи та Росії) виступають щодо українського інформаційного простору гомеоморфними, адже інтеграція даних просторів без зайвих скорочень або додавань утворює власно український інформаційний простір.

Сформувати інтегральну інформаційну ідентичність можливо на підставі формування національної ідеї, що своєю чергою, уможливується на основі пізнання у врахування архетипу європейської культури та російської культури як синтезу християнської та мусульманської культур, Заходу та Сходу. Витоки української інформаційної ідентичності криються в особливому етнічному типі, що володіє на периферії як європейським, так і російськими типами, але такими, що не збігаються з жодним із них.

6.7 ПРИНЦИПИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Основними *принципами інформаційної ідентичності* виступають:

- 1) *принцип інтегральної ідентичності* — ідентичність не є один раз і назавжди заданою, вона змінюється, а суспільство чи індивід

³⁴⁰ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 183.

може володіти кількома ідентичностями, що лише збагачує. Інтегральна ідентичність є результатом врахування культурно-історичних, архетипичних, автохтонних витоків української нації;

- 2) *принцип національної ідеології* — принцип ідеології національних інтересів, зміст якого полягає у формуванні суспільних ідеалів розвитку українського суспільства, вироблення національної ідеї, яка визначає зміст буття як української нації, так і окремого її представника. Істинна ідеологія слугує дороговказом розвитку нації, брехлива ідеологія є шкідливою, і за відсутності істинної ідеології, може посісти місце останньої і духовно та ментально спустошити суспільство, зрекши його на поневір'яння й одвічний пошук власного місця у міжцивілізаційному діалозі інформаційних культур;
- 3) *принцип екзистенціальної комунікації* — вища форма комунікації, за К. Ясперсом, спосіб єднання розуму та екзистенції, де екзистенція є буттям, а розум має вносити в неї початок розуміння, опромінення початково темного буття;
- 4) *принцип концентрації* — різка асиметрія рівновагових розподілів. У загальному випадку різні частини розподілів є суттєво відмінними за своїми властивостями. Зі збільшенням нормативних актів, що регулюють інформаційну політику, відбувається кількісний приріст інформаційного масиву за умови незначного приросту структурної та якісної інформації;
- 5) *принципи ієрархічної структури інформації* — успіх інформаційної взаємодії, обумовлений правильним вибором понять і концентрацій зусиль саме на них. Ефективність реалізації інформаційної ідентичності зумовлена структурізацією з подальшою ієрархізацією інформаційного масиву. Структурована подача матеріалу — не піар-технологія, а відповідність немарківським процесам, що притаманні для когнітивній діяльності людини.

Сучасний світ увиразнено формує поліверсійну ідентичність, і відповідно в контексті когнітології, набуває розповсюдження дискурсивне нагромадження різноманітних концептів «інформаційної ідентичності». Акцент за даного випадку є — на *ступені стабільності того чи іншого виду ідентичності*.

Так, *етнічна та інформаційна ідентичність* мають різні ступені стабільності. *Етнічна ідентичність* індивідів задається їх походжен-

ням, належністю до певної спільноти і є онтологічною, тобто такою, яку вони не зможуть змінити, або такою, яка не зміниться незалежно від їхнього ставлення до цього. Етнічна ідентичність характеризується ознаками постійності, оскільки заснована на спільності культури та походження, які є постійними та незмінними³⁴¹.

Натомість вибір *інформаційної ідентичності* обумовлений різними чинниками, серед яких і геополітичні, і геоекономічні, і геоправові, і соціальні, і інформатизаційні тощо. Це робить інформаційну ідентичність рухливою, певним чином нестабільною. Адже про розвиток інформаційного суспільства 25 років тому навіть не йшлося.

Інформаційна ідентичність належить до колективних, які не є іманентно притаманними індивіду феноменами. Вона формується під впливом розвитку інформаційного суспільства та відповідних процесів та тенденцій в інформаційній сфері: розвиток електронного урядування, електронної освіти, електронної культури, електронної економіки і взагалі електронної демократії, зміни соціо-культурологічних парадигм.

Окремий вплив чинить інформаційна глобалізація, в рамках якої і постала необхідність розроблення поняття «інформаційна ідентичність». Формування нових інформаційних просторів на удосконаленій методології поглинання суверенітетів спричинює зміну і трансформацію колективних ідентичностей, що призводить до відповідних змін в її складових елементах, які виражаються у зміні структури та ієрархії ідентичностей, формування нової кіберкультури, корекцією інформаційних цінностей і світоглядних установок людей, зміною знакових і смислових систем.

Слід звертати увагу і на те, що інформаційна ідентичність має відбивати ті простори, які сьогодні об'єктивно формується в період інформаційної глобалізації: інформаційно-комунікативний, культурно-символічний.

Подальшим важливим дослідницьким етапом роботи є з'ясування правової природи інформаційної ідентичності, визначення змісту та меж застосування правового підходу.

³⁴¹ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 177.

6.8 ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Розроблення правового підходу до розуміння інформаційної ідентичності є питанням актуальним ще й тому, що серед українських інформатологів дана тема взагалі не порушувалась. Тож нами вперше у вітчизняній науковій доктрині порушується питання щодо необхідності розроблення тезаурусу інформаційної ідентичності, тобто основних категорій і понять, що описують даний феномен.

У правовій науці термін «ідентичність» представлений слабо. Здебільшого дослідники намагаються пояснити його через інші терміни, як-то: ідентифікація, самоідентифікація. Причому ці терміни можуть використовуватися у різних інтерпретаціях, котрі інколи суперечать одна одній.

Контекст порушеної нами проблеми обумовлений багатьма чинниками, не останнє місце серед яких посідає інформаційна глобалізація, яка, власно, і зумовлює виходити за рамки звичного розуміння інформаційних правовідносин як таких, що регулюються нормами адміністративного права і для дослідження яких достатньо методології адміністративного права.

Адже саме в рамках інформаційного права з'являється можливість розглядати проблеми, що вже давно вийшли за межі адміністративного права, використовувати нову методологію — методологію адміністративного права, нові підходи, що в цілому надають можливість не лише побачити, а й зрозуміти новий інформаційний світ, досягнути сутність інформаційних правовідносин.

Суб'єкт права інформаційного суспільства значно відрізняється від суб'єкта права індустріальної епохи, оскільки він вже не може трактуватися вузько та утилітарно, лише як елемент складу правопорушень. Як зазначає С. І. Архипов, постає потреба у переході до багатоаспектного трактування його суті, адже суб'єкт здатен постійно збагачуватися новими якостями, надавати можливості для виокремлення нових аспектів його ідентичності³⁴².

Атрибутивний компонент «інформаційна» при іменнику «ідентичність» дає змогу виділити її серед інших **видів ідентичностей**: націо-

³⁴² Архипов С. И. Субъект права в центре правовой системы / С. И. Архипов // Государство и право. — 2005. — № 7. — С. 21–22.

нальна³⁴³, етнічна³⁴⁴, громадянська, цивілізаційна, соціокультурна, політична, професійна тощо, а також проілюструвати органічну єдність інформаційної ідентичності саме з правом, оскільки поза контекстом права інформаційна ідентичність набуває невизначених форм існування.

Цікавою є думка М. Т. Степика: «Українська ідентичність не тотожна ані національній, ані етнічній. Національній — тому, що вона не обмежується кордонами держави Україна, і в певному відношенні є тотожною громадянській ідентичності як феномену політичної нації. Етнічній — оскільки, по-перше, система цінностей українського етносу, його культура, звичаї, обряди не є загальноприйнятими, а по-друге, українці — не просто етнос, один із багатьох, який мешкає на теренах України, а етнос титульний, що дає назву країні, державі та її символам. Українську ідентичність мають також представники численної діаспори — і західної, і східної. Крім того, Україна, як і всі країни, теж має свою неповторну природну та соціокультурну ідентичність, на підставі якої формується і внутрішній, і міжнародний імідж та бренд»³⁴⁵.

Плюралізм наукових уявлень на правову природу інформаційного суспільства, інформаційного права, інформаційної політики та суб'єкта вищезазначених категорій актуалізують питання щодо необхідності розроблення узагальнювальної категорії, здатної інтегрувати накопичений науковий потенціал і сприяти удосконаленню інформаційної політики. На наше переконання, категорія «інформаційна ідентичність» може слугувати однією з таких категорій.

Розроблення концепції інформаційної ідентичності також відповідатиме подальшій реалізації людиноцентристської ідеології, імплементації її положень до інформаційно-правового дискурсу, методологічному осмисленню призначення та ролі інформаційного права в сучасних інформаційних трансформаційних процесах. Більше того, за допомогою даної категорії, з урахуванням необхідності розгляду в даному розрізі суб'єкта права та його самобутності актуалізується проблема *антропологічного виміру інформаційної політики* як одного з

³⁴³Гобозов И. А. Государство и национальная идентичность: глобализация или интернационализация? — М. : Книжный дом «Либроком», 2014. — 200 с.; Сміт, Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. — К. : Основи, 1994.

³⁴⁴Шкляр Л. Етнос і особа: проблеми ідентичності / за ред. Б. Попова // Етнос і соціум. — К., «Наукова думка», 1993.

³⁴⁵Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 171.

напрямів її дослідження поряд із аксіологічним, епістемологічним, ідеологічним та методологічним.

Сама проблема інформаційної ідентичності має свої особливості, зумовлені передусім, тривалим періодом переходу від постіндустріального до інформаційного суспільства, перебуванням геоправового простору України в полі тяжіння європейського і російського правових просторів, тривалою інформаційною асиміляцією українського населення.

В Україні інформаційну ідентичність іще треба «перебудувати», виокремивши серед інших ідентичностей у межах таких шарів:

- 1) національна, етнічна, регіональна, загальнонаціональна — тобто в рамках сталих ідентичностей зсередини країни, у єдиному геоінформаційному та геоправовому просторі;
- 2) українська, загальноєвропейська, російська, азійська, глобальна інформаційні ідентичності — тобто різновиди інформаційної ідентичності, що лежать в різних правових просторах.

Таким чином, інформаційна ідентичність становитиме інтегральну не тільки категорію, а й концепцію, що об'єднуватиме різні грані інформаційно-правової реальності, задаватиме загальний антропний дискурс та напрям руху інформаційної політики — побудови людиноорієнтованої інформаційної держави, найповнішої реалізації інформаційної функції держави, і формування інформаційного громадянського суспільства³⁴⁶.

На цьому тернистому шляху годі й очікувати на відсутність подеколи і схоластичних досліджень, натомість усі вони в купі спроможні створити єдиний інформаційно-науковий континуум, здатний до формування нової системи знань про «людину інформаційну», яка і має стати орієнтиром і метою національної інформаційної політики.

Актуальність уведення в науковий обіг поняття «*інформаційна ідентичність*» обумовлена і тим, що надає можливість досліджувати процеси формування суб'єкта права, його зміст, сутнісним компонентом якого виступає система ціннісно-сміслових уявлень, що визнача-

³⁴⁶Рябчук М. Дилеми українського Фауста: громадянське суспільство і «розбудова держави» / М. Рябчук. — К. : Критика, 2000.; Колодій А. М. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні / А. М. Колодій. — Львів : Червона калина, 2002.

ють його життєві орієнтації в правовій реальності, які він проектує на майбутнє³⁴⁷.

Уніфікація світу породжує багато нових запитань. Одне з них, в контексті нашого дослідження, лежить в площині правовій: правова глобалізація спричинила небувалий сплеск компаративних досліджень у різних галузях права. Чи не правилом став обов'язковий аналіз міжнародного досвіду. На цьому тлі формування глобального або універсального права вже виглядає маревом, оскільки на науковому рівні вже сформовано методологію компаративних досліджень, проводяться різноманітні розвідки щодо уніфікації різних галузей права, тож уніфікація у світі породжує необхідність, як початково і було задумано фундаторами глобалізації, уніфікацію законодавства.

Натомість природно виникає запитання, яким за своєю природою і соціальною спрямованістю буде це право? Які ідентичності там будуть втрачені, а які піднесені? Як та чиї інтереси виражатиме дане право, які прошарки світового товариства обслуговуватимуть передусім? Дане питання у різних його інтерпретаціях порушується в рамках філософії права, натомість далі гіпотез і різноманітних філософських міркувань дослідники не йдуть, зокрема не використовують евристичного потенціалу категорії «інформаційна ідентичність», яка здатна адекватно реаліям сьогодення описати сучасного суб'єкта права, не обмежуючись застарілими кліше «елементів складу правопорушення або елемента правових відносин».

Проблема стає набагато глибшою: сформувати нову концепцію права, в якій місце та значення суб'єкта права буде переосмислено відповідно до реального значення суб'єкта в правовій дійсності, його ролі у формуванні та розвитку правового простору.

Адже правова панорама світу не може розглядатися поза контекстом суб'єкта, тому її всеосяжне розуміння як цілісності уможливується лише через визначену нами роль суб'єкта — головного рушія суспільних відносин, дороговказу розвитку інформаційної реальності. І категорія «інформаційна ідентичність» на цьому шляху може слугувати важливим етапом рефлексії сьогочасних процесів інформаційної глобалізації і трансформації парадигмальних настанов, передусім, правових наук, теорії права і філософії, соціології права.

³⁴⁷Мухина В. С. Возрастная психология. Феноменология развития, детство, отрочество : учебник для студентов вузов]. — 4-е изд., стереотип. — М. : Академия, 1999. — 456 с. — С. 50.

У даному контексті резонують нашому уявленню дослідження Н. В. Ісаєвої, яка пропонує науковому товариству авторську інтерпретацію концепції «правової ідентичності», заснованої на визнанні права самостійної цінності, що засвоюється суб'єктом у процесі ідентифікації, формуванні самовизначення, яке впливає на правову активність³⁴⁸.

Теоретичні пропозиції авторки свідчать про актуальність звернення нами уваги до проблем визначення поняття інформаційної ідентичності, його важливості та актуальності для сучасної інформаційно-правової науки.

Розроблення концепції інформаційної ідентичності покликана забезпечити формування нової парадигми інформаційної політики, в якій центральне місце посідатимуть питання інформаційної взаємодії державних органів і громадянського суспільства, будуть визначені засади та роль конкретного суб'єкта в цій політиці.

Н. В. Ісаєва справедливо зазначає ту обставину, що в умовах розвитку інформаційного суспільства роль права зростає не лише в соціальних відносинах, а й у формуванні сучасної особистості³⁴⁹.

За таких умов інформаційна ідентичність може трактуватися як форма буття людини в інформаційному світі, обумовлена її інформаційним долученням до інформаційного світу, інформаційних технологій тощо. Інформаційна долученість, включеність може бути різноспрямованою, тому і породжувати вже різновиди інформаційної ідентичності. Інформаційна ідентичність, будучи різновидом ідентичності, визначається через включення суб'єкта до інформаційної реальності, інформаційного простору, інформаційного світу, інформаційних правовідносин.

Інформаційну ідентичність, з урахуванням загальної інформації про ідентичність як родове поняття, можна аналізувати крізь призму таких компонентів:

- самототожність — як внутрішню тотожність самого себе у часі та просторі;
- визнання самототожності особистості соціальним оточенням, що є для неї значимим (патерном);

³⁴⁸Ісаєва Н. В. Правовая идентичность (теоретико-правовое исследование) : [монография] / Нина Валентиновна Исаева. — М. : Юрлитинформ, 2013. — 416 с. — С. 13.

³⁴⁹Ісаєва Н. В. Правовая идентичность (теоретико-правовое исследование) : [монография] / Нина Валентиновна Исаева. — М. : Юрлитинформ, 2013. — 416 с. — С. 14.

- упевненість у тому, що внутрішня і зовнішня ідентичність зберігаються і мають стабільний характер.

Операціоналізація пропонованої категорії може знайти своє вираження і при аналізі системи правового регулювання, зокрема її структуруванні на певні рівні.

Концептуальне значення інформаційної ідентичності виражено в Конституції України, де зазначено, що інформаційна безпека виступає важливою функцією держави та визначено перелік інформаційних прав громадян, які гарантуються державою.

На другому рівні можна розглядати законодавство України у сфері інформації, в якому знаходять своє продовження положення, викладені в Конституції України. На даному рівні визначаються конкретні інформаційні права і механізм їх реалізації і гарантування державою³⁵⁰.

На третьому рівні можна розглядати нормативну базу, в якій відбувається деталізована реалізація тих чи інших інформаційних прав і свобод.

Використовуючи інші критерії, інформаційну ідентичність можна визначити через правовий статус, місце органів виконавчої влади у структурно-функціональній будові системи забезпечення інформаційної безпеки³⁵¹, адміністративно-правовій компетенції органів державної влади в реалізації державної інформаційної політики [348].

³⁵⁰ Кузенко Л. В. Правове регулювання права громадян на інформацію в сфері державного управління : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Лариса Володимирівна Кузенко ; Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2003. — 173 с.; Кукшинова О. О. Правове регулювання доступу до відкритої інформації : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. О. Кукшинова ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 2012. — 20 с.; Лисенко О. О. Правові аспекти захисту від інформації, що негативно впливає на суспільну мораль / О. О. Лисенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. — К., 2010. — Вип. 82. — С. 92–94.; Марценюк О. Г. Право людини на інформацію в європейському та українському праві / О. Г. Марценюк // Вісник Донецького університету. Серія В. Економіка і право. — Донецьк, 2006. — № 2, т. 2. — С. 429–432.; Нестеренко О. В. Генезис права на доступ до інформації / О. В. Нестеренко // Актуальні проблеми правознавства : тези доп. та наук. повідомл. учасн. наук. конф. молодих учених та здобувачів / за ред. М. І. Панова. — Х., 2006. — С. 31–33.

³⁵¹ Шевчук О. М. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. М. Шевчук ; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 20 с.

ВИСНОВКИ ДО ШОСТОГО РОЗДІЛУ

Проведене дослідження надає можливість сформулювати кілька проміжних висновків, згрупувавши їх на дві складові: 1) напрями подальшого дослідження концепції інформаційної ідентичності; 2) теоретична модель інформаційної ідентичності.

Тож окреслимо найхарактерніші дискурси за найбільш суттєвими, на наш погляд, змістовими компонентами боротьби за інформаційну ідентичність, що органічно вписуються у сучасний контекст. Адже від визначення інформаційної ідентичності залежить збереження української ментальної та духовної, культурно-історичної самотності, розвиток власного світу.

Формування інформаційної ідентичності розглянемо як результат інформаційної та соціальної взаємодій, які подекуди носять характер боротьби. Актуальними *напрямами дослідження інформаційної ідентичності* як важливого підґрунтя вироблення ефективної інформаційної політики, на наш погляд, можуть стати:

- визначення просторового виміру боротьби за ідентичність: геополітичний, геостратегічний, геоінформаційних, геоправовий тощо³⁵²;
- інформаційний вимір боротьби за ідентичність;
- інформаційна ідентичність і політика інформаційної ідентичності;
- вплив нових інститутів комунікацій на процес боротьби за ідентичність;
- напрями впливу нових комунікативних практик на інформаційну реальність і її осмислення як на концептуальному, так і на емпіричному рівнях.

Теоретична модель інформаційної ідентичності являє собою найвищу форму філософсько-антропологічної репрезентації інформаційно-правового знання, що надає ідеалізоване уявлення про сутність, епістемологічний зміст, цілеспрямованість розвитку інформа-

³⁵² Липа Ю. Призначення України / Ю. Липа. — Львів : Просвіта, 1992.; Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії. Історія філософії України : хрестоматія / І. Лисяк-Рудницький. — К. : Либідь, 1993.; Курас І. Ф. Українці, корінні народи і національні меншини: проблеми гармонізації / І. Ф. Курас // Етнополітологія. Перші кроки становлення. — К. : Генеза, 2004. — С. 300–309.

ційної цивілізації, дозволяє пояснювати, ретробачити і передбачати хід, послідовність і тренди її розвитку. Інформаційна ідентичність слугує своєрідним інформаційним збереженням, що співвідноситься із інформаційною симетрією. З позицій симетрії, яка за даного випадку реконструкції може розглядатися методом структурних досліджень, *інформаційну ідентичність* можна розглядати як особливого роду єдність збереження і зміни.

Одним із різновидів трактування такого розуміння є необхідність усвідомлення «критичної онтології» нас самих³⁵³, що призводить до потреби формування і сприйняття українця і новоєвропейського суб'єкта інформаційного права. У такому розумінні інформаційна ідентичність надає можливість дослідити історію суб'єкта міжнародного інформаційного права, який здебільшого засновує сам себе, використовуючи відповідні техніки, що санкціоновані інформаційною культурою, які ґрунтуються на техніках володарювання, дискурсивних техніках, через що питання інформаційної ідентичності не є проблемою вивільнення, а слугують практикою інформаційної свободи.

У процесі моделювання інформаційної ідентичності доцільно скористатися надбанням українських вчених, що розглядали аналогічний клас проблем лише в іншій предметній сфері³⁵⁴.

Передусім, в рамках РІС доцільно з певною пересторогою ставитися до конструктивістських стратегій імплементації чужих для української нації цінностей, які можуть бути нав'язані разом із іншими рішеннями при вступі до будь-яких соціально-політичних систем чи блоків.

Так, Європейський Союз намагається сьогодні запроваджувати інтегральну, транснаціональну модель ідентичності — європейці, так само наслідуючи помилковість вироблення загальної ідентичності, яка була за часів СРСР. Результатами такого вироблення став розпад СРСР, а в Європі набули поширення нові форми вираження власної окремішності, як «берлінець», «парижанин», «бретонець» тощо³⁵⁵.

У багатьох сучасних дослідженнях на тій обставині підкреслюється, що ЄС розпочинався і досі існує як проект, *заснований не на культурній чи ментальній спорідненості, а на принципах взаємовигід-*

³⁵³Фуко М. Герменевтика суб'єкта / М. Фуко. — М. : Наука, 2007. — 680 с.

³⁵⁴Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 222.

³⁵⁵Там само — С. 221.

ної економічної кооперації. Лише згодом почали з'являтися політичні концепції об'єднання різних просторів: культурного, ментального, правового тощо. Усе це стало наслідком «хвороби геополітики», одвічного прагнення до перманентного розширення меж впливу.

Плавильний котел, який засновано в США, в Європі неприйнятний, оскільки занадто різними є цінності, наприклад, румунського і французького, бельгійського і українського тощо. Дана обставина має бути врахована при розвитку інформаційного суспільства, формуванні та реалізації ДІП, передусім у загальних засадах має бути відбито принцип національно-культурної самобутності української нації, і відповідно, напрям державної політики має бути сформований як реалізація принципу національно-культурного розмаїття.

Інформаційна ідентичність виступає своєрідним простором інформаційних ідей, інформаційних цінностей, соціокультурних змістів і є певною мірою залежною від наднаціональної ідентичності, що формується в рамках нових геополітичних і геостратегічних утворень.

З метою збереження національної ідентичності української нації і в рамках її інформаційної ідентичності доцільно розробити маркери, котрі мають бути операционалізованими в напрямках розвитку інформаційного суспільства та державної інформаційної політики України. Такі маркери мають бути узгодженими із державною інформаційною політикою та загальною стратегією національної безпеки України, збереженням її духовного, культурного та інтелектуального потенціалу.

Інформаційний потенціал української нації достатній для формування несуперечливої концепції інформаційної ідентичності української нації, в ньому мають бути враховані психологічні особливості, архетипи, риси національного характеру й української ментальності, національні інформаційні інтереси³⁵⁶. Певні складності формування інформаційної ідентичності обумовлені загальною несформованістю української загальнонаціональної ідентичності, перебільшенням значення етнічної ідентичності у становленні загальнонаціональної ідентичності³⁵⁷. Утім, відповідно до положень теорії систем, створення од-

³⁵⁶ Дубінін В. В. *Інтереси народу як предмет соціально-філософського аналізу* : автореф. дис... д-ра філософ. н.: 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. В. Дубінін. — К., 2011. — 24 с.

³⁵⁷ Гумилев Л. Н. *Етносфера: история людей и история природы* / Л. Н. Гумилев. — М., 2002.; Бромлей Ю. В. *Этносоциальные процессы: теория, история, современность* / Ю. В. Бром-

ного стійкого елемента в системі на загал сприятиме утвердження даної системи і її системних властивостей як стабільних.

Інформаційна ідентичність дасть змогу продемонструвати здатність поліетнічного українського суспільства³⁵⁸ до радикальної модернізації інформаційної сфери на основі концентрації усіх сил і інформаційної інфраструктури та інформаційних ресурсів заради добробуту громадян, формування громадського суспільства і розвиненого інформаційного суспільства із ефективно функціонуючими інститутами е-урядування.

Основними орієнтирами інформаційної ідентичності мають стати: чесність, передбачуваність, надійність у відносинах із союзниками та друзями; безповоротність у демократичному виборі: щира відданість ідеалам свободи, солідарності та справедливості, правової держави та громадянського суспільства, плюралізму й гуманізму; оптимізм і впевненість у своїх силах; рішуча відмова від подвійних моральних стандартів, громадянської пасивності; висока сучасна культура в усіх її проявах.

Українська інформаційна ідентичність, крім того, повинна мати й загальноцивілізаційну ментальність — її співвіднесення із сучасною інформаційною епохою, інформаційними цінностями, інформаційним розмаїттям світу. Важливість цього зв'язку полягає у потребі включення українського інформаційного простору у світові процеси інформаційної глобалізації, у систему взаємовигідних міжнародних інформаційних відносин.

У рамках розроблення концепції інформаційної ідентичності також доцільно наблизитися до подолання обмеженості етнічної ментальності, яку українськими дослідниками піднесено до центрального аспекту історії, «який охоплює усі сфери життя», на противагу чому сприяти формуванню *ідентифікаційної ментальності культури*, яка означає постійний інтелектуальний вибір суспільством кращих взірців його життєдіяльності в наявних історичних умовах, що зовсім не збігається з етнічним життям³⁵⁹.

лей. — М. : Наука, 1987.; Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев. — Ленинград, 1989.; Сервье, Жан. Этнология / Жан Сервье. — М., АСТ «Астрель», 2004.

³⁵⁸ Яворська Г. Дискурс та ідентичність // О. Богомолов. Ісламська ідентичність в Україні / О. Богомолов, С. Данилов та ін. — К., 2005. — С. 80–101.

³⁵⁹ Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : [монографія] / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с. — С. 221–222.

Відтак, ключовим посилом для формування інформаційної ідентичності виступає її модерний зміст, а не опертя винятково на архаїчні патериці наших предків. Інформаційна ідентичність не може бути сформована винятково інституційним шляхом, адже це процес націотворчого змісту, процес інформаційної самоорганізації інформаційного суспільства на шляху розвитку громадянського суспільства.

Нова інформаційна ідентичність мусить проявитися у нових інформаційних смислах, які мають стати однаково привабливим і для країн із розвинутою інформаційною інфраструктурою, і для країн, що прагнуть стати членами глобального інформаційного суспільства.

Гармонія майбутнього глобального інформаційного суспільства на пряму залежить від ефективності імплементації інформаційних ідентичностей різних суспільств до свого лона. Найбільш сприятливі умови формування інформаційної ідентичності забезпечує правова, демократична, соціальна держава, що створює гідні людини умови праці й життя, захищає інформаційні права і свободи людини та громадянина.

Слід зважати на негативний досвід усунення держави від творення інформаційної ідентичності, оскільки набуття її актуалізації в правовій формі пов'язано із державою. Беззахисність окремих громадян перед новими інформаційним загрозами та викликами є прямим наслідком діяльності тих інформаційних суспільств, в яких держава або самоусунулась, або проводить неефективну інформаційну політику. Амбівалентність інформаційної ідентичності, яка, з одного боку, є змінюваною категорією, а з іншого — характеризує стабільність розвитку загальнонаціональної ідентичності, зумовлює участь держави у формуванні інформаційної ідентичності. Стабілізуюча роль держави, її могутній творчий потенціал мають бути враховані та використані, передусім через механізми взаємодії інформаційного та громадянського суспільства, державних інституцій та інститутів громадянського суспільства.

Під час реалізації інформаційної політики доцільно використати позитивний історичний досвід і відмовитися від ліберально-ринкової моделі розвитку, надавши переваги у соціально-ринковій моделі, внаслідок чого зберегти за державою роль та функцію визначального регулятора не лише суспільних інформаційних відносин, а й процесів, що зароджуються, виникають, розвиваються і ліквідуються в інформаційній сфері.

У рамках інформаційної ідентичності має бути враховано евристичний потенціал кризовості сучасного суспільства. Інформаційна ідентичність відкриває новий світ, у якому кожне окремо взяте інформаційне суспільство здатне взяти власну долю у власні руки.

Укорінення у суспільну свідомість ідей інформаційних прав людини віддзеркалює об'єктивну ходу людства до інформаційного суспільства, де ключовим посилом, сформованим у надрах інформаційної ідентичності стає такий: «Усі інформаційні права для усіх».

ВИСНОВКИ

У монографії наведено теоретичне узагальнення й нове розв'язання наукового завдання щодо правових засад розвитку інформаційного суспільства й методологічних засад формування неопарадигми державної інформаційної політики України. Авторами сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вирішення окреслених проблем.

1. *Визначено рівень наукових досліджень теми правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні.* Подано алгоритм формування інформаціологічної парадигми, складові елементи якого мають такий вигляд: *наукова еліта*, що творить інформаціологічну парадигму: інформаціологія, інформаційне право, інформаційна безпека; *освітянська еліта* — транслятор інформаціологічних знань: навчальні дисципліни з інформаціологічної тематики, що мають бути закріплені для викладання як обов'язкові в усіх ВНЗ гуманітарного профілю; *управлінська еліта* — після отриманих знань на другому рівні, на підставі верифікації парадигм, розроблених на першому рівні, впроваджує її у практичну інформаційну діяльність. Результатом проведених досліджень також стала аргументація позиції стосовно детермінації періодизації парадигм інформаційного суспільства трансформацією знань.
2. *Надано правовий вимір концепцій інформаційного суспільства.* Домінування політологічних досліджень призводить до вихолощування правової складової, знецінення інформаційного права, хоча, завдячуючи їй, інформаційне суспільство набуває власної системності, що його надає право як найбільш ефективний регулятор суспільних відносин. Віртуалізація глобального інформаційного простору фактично створює умови для заміщення інформаційного права, створеного в реальних умовах у контексті

реалізації державної інформаційної політики, на норми поведінки в Інтернеті, які здебільшого ґрунтуються на новій кіберкультурі і по суті є соціально-інформаційними, деонтологічними, але не правовими. Аргументовано необхідність вироблення не лише основ державної інформаційної політики, а й формування системи правового регулювання інформаційних відносин у сфері розвитку інформаційного суспільства.

3. Сформульовано поняття інформаційного суспільства та виділено основні його ознаки. *У вузькому розумінні*: інформаційне суспільство — суспільство, де виробництво, споживання та розповсюдження інформації засновані на використанні інформаційного ресурсу як фактора підвищення ефективності суспільного виробництва. *У широкому розумінні* інформаційне суспільство — складова громадянського суспільства, що функціонує в рамках єдиного інформаційно-комунікаційного простору, в якому домінують нові технологічні уклади, котрі базуються на масовому використанні перспективних інформаційних технологій, засобів комп'ютерної техніки і телекомунікацій; створено якісно новий розвинений ринок знань та інформації як визначальних чинників виробництва, що характеризується сформованістю умов для трансформації інформаційних ресурсів суспільства у реальні ресурси соціально-економічного розвитку, а також фактичного задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах і послугах; кардинально зростає роль інформаційно-комунікаційної інфраструктури; умовою успішного становлення особистості стає інформаційна грамотність, підвищується рівень освіти, науково-технічного та інформаційного розвитку за рахунок кардинального розширення можливостей систем інформаційного обміну на їх взаємопроникнення одна в одну, підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму, здібностей до творчого опрацювання інформації як найважливіших характеристик послуг праці; створено систему державних гарантій, передусім правових та безпекових, реалізації інформаційних прав і свобод людини, зокрема прав на безпечне вільне отримання, розповсюдження та використання інформації.
4. З'ясовано філософські детермінанти розвитку інформаційного суспільства та визначено, що інформаційне суспільство — це

співіснування двох світів: звичного фізичного та віртуального, створеного людиною, що існує у штучному комп'ютерному середовищі. Підкреслено, що віртуальна реальність набуває ознак особливого соціального феномена і здійснює помітний вплив на світ фізичний, стає особливим соціокультурним механізмом.

Визначено матрицю інформаційної реальності у РІС, яка складається з: 1) первинних фундаментальних сутностей, які визначають організаційну першооснову матеріальної субстанції у Всесвіті та на Землі (фундаментальні фізичні закони природи, інформаційні коди атомів, молекул, їх частин, програми саморегуляції неживої природи тощо); 2) вторинних інформаційних сутностей, які виникають як результат саморегуляції природи (генетичні програми (геном), що визначають самоорганізацію живих організмів, біологічних видів, зв'язки, що визначають функціонування біологічних співтовариств, екосистем); 3) інформаційних сутностей, що є результатом розвитку живої природи (інформаційний код мозку людини, нервові відчуття живих організмів, інтелект людини та вищих тварин, суспільні сутності тощо); 4) інформаційних продуктів інтелекту та суспільства (емоції мови, мотивація, знання, образи, плани, технології, здібності та вміння виконувати роботу, соціальні цінності та закони, правила тощо); 5) вторинних інформаційних продуктів інтелекту та суспільства (генетична інформація від створених людиною біологічних видів, інформаційна продукція, створена за допомогою комп'ютерних програм, штучні системи, що самоорганізуються тощо); 6) продуктів діяльності систем, що самоорганізуються.

Узагальнено інформаційні інтереси як субстрат інформаційного суспільства. Під інформаційними інтересами пропонується розуміти: результат усвідомлення цінності інформаційних потреб, усвідомлений вибір інформаційних цінностей, які зумовлені ідеалом розвитку держави з високорозвиненим у ньому інформаційним суспільством, метою та ідеєю прогресивного розвитку інформаційного суспільства та забезпечують умови й засоби їх безпечного задоволення та стабільної реалізації у рамках даного суспільства за умов збереження провідної ролі держави в цих процесах. Обґрунтовано позиції щодо необхідності формування нового класу суспільства — інформаційної інтелігенції, яка має стати продуцентом інформаційної ідеології. Виділено основні її завдання. Резюмується, що майбутнє процвітання держави безпосе-

редньо пов'язано із керованістю нею процесами розвитку інформаційного суспільства всередині країни. Визначено, що формування в Україні інформаційного суспільства має на меті сприяти трансформації нашої держави до інформаційної, удосконалити державне управління з метою подальшого розвитку національної держави й реалізації людиноцентристської ідеології, підвищення рівня реалізації інформаційних прав і свобод людини та громадянина, а не заміни державного апарату і механізму національного правового регулювання, їх дискредитування, пропонуючи взамін «ефективні» наднаціональні структури управління та масовані пакети імплементаційного законодавства, яке на враховує національних інтересів та потреб української спільноти і розвитку інформаційного простору.

5. *Запропоновано складові елементи алгоритму державної інформаційної політики:* 1) виявлення та усвідомлення інформаційних потреб; 2) формування на основі усвідомлених інформаційних потреб системи інформаційних інтересів; 3) класифікація інформаційних інтересів; 4) оцінка сил, можливостей та ресурсів країни щодо реалізації інформаційних інтересів; 5) виявлення інформаційних інтересів інших країн та їх співставлення із інформаційними інтересами України з метою встановлення конфронтаційних та компромісних інтересів; 6) розрахунок рівня конфронтаційності інтересів, моделі стратегічних ризиків для реалізації інформаційних інтересів, виявлення ступеню впливу та співвідношення сил, що стоять за цими інтересами; 7) внаслідок реалізації вищезазначених етапів формуються коло тих інтересів, які можуть бути реально забезпечені для реалізації на даному етапі історичного розвитку інформаційному суспільстві; 8) завершальним етапом виступає формування ДІП, де визначаються цілі реалізації інформаційних інтересів, ставляться конкретні завдання, зважаючи на наявні ресурси, а також можливий розклад сил, який може бути сформовано внаслідок виконання певних завдань.
6. *З'ясовано правову природу загроз в інформаційному суспільстві.* Визначено, що формування надійних механізмів і встановлення контролю за розвитком інформаційного суспільства — безальтернативний шлях збереження інституту держави та взагалі інституціональної складової і гарантування захисту законних ін-

тересів, прав і свобод людини і громадянина. Здійснено класифікацію підходів до поняття загроз інформаційному суспільству, надано класифікацію загроз інформаційному суспільству та визначено джерела їх формування.

Детерміновано *гібридну війну як загрозу розвитку інформаційного суспільства*. Подано визначення *гібридної війни* як цілеспрямованого процесу встановлення зовнішнього управління альфасуб'єктом над об'єктом управління, встановлення тотального контролю над сферою державного управління, в якому вирішальну роль відіграють інформаційні засоби.

7. *Запропоновано теоретичний алгоритм моделі пізнання інформаційної політики*, яка має складатися із таких елементів: інформаційна феноменологія; інформаційна гносеологія; інформаційна онтологія; інформаційна аксіологія.

8. *Визначено феноменологічні засади державної інформаційної політики*: інформаційними феноменами виступають складові інформаційної політики, сфери інформаційної діяльності, сфери розвитку інформаційного суспільства, сфери окресленої вище тріади, інші інформаційні категорії. Отже, одним із важливих наукових завдань постає їх дослідження з використанням феноменологічного методу. Нині в Україні на даний клас питань екстраполюється негативна тенденція щодо ґрунтовності дослідження питань інформаційної феноменології, тому думки, викладені у цій розвідці, життєдайний поштовх, щоб розпочати дискусію щодо застосування даного методу при дослідженні ДІП. Зміна уявлень про інформаційну політику та її призначення, способи, методи та засоби її реалізації в умовах гіпертрофованого розвитку та неконтрольованого впровадження інформаційної глобалізації майже в усі сфери життєдіяльності, в сучасну практику державотворення суверенних держав, а також формування кіберкомунікативного континууму значною мірою визначається виходом на нові світоглядні горизонти, до іншої — кіберментальності, цифрового світорозуміння та світосприйняття не лише інформаційної, а й повсякденної дійсності та нового розуміння людиною себе самої, передусім, як *homo informaticus*, відповідно до антропологічних засад і впровадження концепції людиноцентризму до практики інформаційної політики.

9. *Сформульовано засади інформаційної гносеології.* Провідною ідеєю інформаційної гносеології виступає пізнавальне ставлення до чинної інформаційної політики, спроба теоретичного (філософсько-правового, наукового) осмислення її об'єктивної правової природи, з'ясування її ролі та призначення, наближення до досягнення її істини та правових засобів її регулювання. Цей шлях пізнання, як переконливо свідчать дослідження українських вчених, приводить до вихідної гносеологічної схеми у сфері теоретичного розуміння і вивчення права. Визначено засади обумовленості звернення до теми формування інформаційної гносеології, окремо продемонстровано застосування методології системного, діяльнісного та праксеологічного підходів до вивчення феномена державної інформаційної політики. Уперше застосовано теорію справедливості Дж. Ролза до формування правових засад державної інформаційної політики.
10. *Виявлено онтологічні засади державної інформаційної політики.* В контексті сучасного інформаційного творення інформаційна онтологія виступає вченням про державну інформаційну політику на відміну від недержавної політики, що здійснюють недержавні інституції різного рівня. В рамках інформаційної онтології доцільно відмовитись як від спроб раціоналістичної ідеалізації ДІП через зв'язування її однобічно і беззастережно з якою-небудь «абстрактною» ідеєю (інформаційної свободи, інформаційної справедливості, інформаційного компромісу, інформаційної симетрії, інформаційного балансу, розумного балансу інтересів особи, суспільства, держави, транснаціональних корпорацій тощо), так і від редуccionістського підходу, в рамках якого ДІП визначатиметься лише як політика, що розробляється державою, проводиться державою і фактично здійснюється лише для держави і в ім'я процвітання та реалізації інтересів винятково держави.
11. *Розроблено засади інформаційної аксіології.* Доведено, що сучасна методологічна криза у формуванні концептуальних основ ДІП має свої аксіологічні коріння. Несформованість системи національних цінностей, у тому числі інформаційних, дефрагментація холистичної методології та нівелювання деонтологічних засад підготовки сучасних фахівців, особливо у сфері інформа-

ційної політики, інформаційної акмеології та інформаційно-комунікаційних технологій, високих та нанотехнологій, фахівців з е-майбутнього тощо — стали наслідком глобальної інформатизації і пропагування панування споживацького способу життя. Ментальна та світоглядна деградація як у засобах реалізації державної інформаційної політики, так і в методології її дослідження стали відлунням методологічної кризи досліджень в інформаційній сфері. Недостатня розробленість даних питань може призвести до спонтанного, неконтрольованого розвитку інформаційного суспільства та формування нових класів загроз інтересам особи, суспільства та держави, нездатності державної інформаційної політики сформувати надійні механізми гарантування законних інформаційних прав та інтересів.

Однією з успішних умов виходу з цієї кризи є звернення наукової уваги на теоретичні питання формування методології інформаційної політики, всередині якої доцільно розглядати такі компоненти, як: аксіологія, праксеологія, гносеологія, онтологія та епістемологія. Дана система здатна надати новий поштовх теоретичним роботам із інформаційного права і сприяти не лише удосконаленню інструментарію пізнання об'єктивної дійсності, а й формувати конкретні пропозиції щодо реалізації державної інформаційної політики.

Резюмовано про необхідність реорганізації з подальшою реструктуризацією і модернізацією усіх складових державної інформаційної політики на засадах системного поєднання інформаційної аксіології, інформаційної гносеології та інформаційної методології, інформаційної феноменології.

12. *Констатовано, що критерієм державної інформаційної політики мають виступати національні інформаційні інтереси, які являють собою ті цінності (форма), які і визначають зміст існування Української нації та держави.*

Здійснюючи вибір, оцінку тих чи інших подій, суб'єкт управління чітко визначає систему та ієрархію цінностей, тобто чинить процес пріоритезації, оскільки пріоритетні національні інформаційні інтереси у своїй єдності і утворюють ті цінності, які на даному історичному етапі розвитку держава воліє максимально ефективно реалізувати, і важливими елементом даного процесу виступає державна інформаційна політика.

Інформаційна аксіологія надає можливість не лише щодо визначення тих чи інших цінностей, а й щодо визначення безпосередньо механізму формування пріоритетності та ієрархічності інформаційних інтересів. Внаслідок застосування наукової методології даний механізм набуде ознак уніфікованості, що сприятиме формуванню пріоритетних інформаційних інтересів на єдиній методологічній основі, а в цілому закладе фундамент до системного оновлення інформаційного законодавства і приведення його у логічну відповідність до потреб українського суспільства. Інформаційна аксіологія надає можливість щодо визначення чітких критеріїв формування цінностей, і таким чином закладає фундамент для побудови об'єктивно ефективною системи законодавства у даній сфері.

13. *Запропоновано розглядати державну інформаційну політику у трьох вимірах* (грунтуючись на інформаційній аксіології): 1) нормативна політика — ідеї, принципи, методи реалізації державної інформаційної політики є чітко визначеними в чинному інформаційному законодавстві України; 2) реальна політика — державна інформаційна політика, як вона втілюється в реальному житті; 3) ідеальна політика — еталонна модель державної інформаційної політики, заснована на інформаційній аксіології.

Відповідно до аксіологічного підходу визначено поняття *державної інформаційної політики* — як діяльності уповноважених органів державної влади й управління, інститутів громадянського суспільства, яка визначає цілі, функції, принципи, пріоритети, що ґрунтуються на цінностях української нації, інформаційної політики, методи і засоби їх забезпечення.

Висновується, що сучасна методологічна криза у формуванні концептуальних основ ДІП має свої аксіологічні коріння. Несформованість системи національних цінностей, у тому числі інформаційних, дефрагментація цілісної методології та нехтування деонтологічними засадами підготовки сучасних фахівців, особливо у сфері інформаційної політики та інформаційно-комунікаційних технологій, високих та нанотехнологій, фахівців з е-майбутнього тощо стали наслідком глобальної інформатизації і пропагування панування споживацького стилю та способу життя. Ментальна та світоглядна деградація як у засобах реалізації державної інформаційної політики, так і в методології її дослідження стали загальним відлунням методологічної кризи дослі-

джен в інформаційній сфері. Недостатня розробленість даних питань може призвести до спонтанного, неконтрольованого розвитку інформаційного суспільства, кіберментальності та кіберкультури, формування нових класів загроз інтересам особи, суспільства та держави, нездатності державної інформаційної політики сформуваати надійні правові механізми гарантування законних інформаційних прав та інтересів.

14. *Визначено стан правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні.* Фактичний підхід, котрий презентований текстуально в законодавчих актах щодо формального опису загроз, є некоректним, оскільки поняття, що описують інформаційне суспільство, мають досліджуватися у взаємному зв'язку, має бути враховано їхній вплив один на одне, а також досліджено системний вплив внаслідок їхньої операціоналізації.

Текстуально законодавство представлено здебільшого актами, в яких визначаються засади РІС, натомість не врегульовано конкретних питань щодо розвитку окремих інститутів інформаційного суспільства: е-уряду, е-медицини, е-освіти, е-комерції, е-науки, е-культури тощо. Перші спроби розв'язання цих проблем здійснено в Стратегії РІС, натомість здійснений нами аналіз положень даного документа надає можливість стверджувати про необхідність якісного удосконалення даного документа.

Здійснений аналіз правового регулювання РІС в Україні, а також НПА, що опосередковано впливають на даний процес, уможливає висновувати: значний масив логічних та методологічних помилок унеможливає ефективність правового регулювання розвитку інформаційного суспільства, передбачаючи можливість тільки вибіркового державного впливу на рівні правових тактико-стратегічних заходів. Відтак кожна національна ініціатива не має чітких кордонів та сфер відповідальності, заходи, що передбачаються, часто або дублюють один одного в рамках різних ініціатив, або суперечать один одному.

15. *Узагальнено міжнародно-правовий досвід розвитку інформаційного суспільства.* Виокремлено чотири моделі управління інформаційним суспільством: західну модель управління ІС (до цієї моделі віднесено американо-англійську та європейську моделі); азійську модель управління ІС (країни Азійсько-Тихоокеанського регіону); індійську модель управління ІС та африканську модель управління ІС.

Аналіз досвіду таких країн, як: Фінляндія, Бельгія, Данія, Нідерланди, Швеція, Франція, Велика Британія, Німеччина, Канада, США, Китай, Південна Корея, Сінгапур, Японія, а також Литва, Угорщина, Чехія та Польща уможливив запропонувати наступні перспективні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні: розроблення прогнозних та індикативних моделей РІС в Україні з урахуванням багатоманітності та багатоальтернативності шляхів розвитку, спираючись на теорію динамічних систем, системний аналіз та синергетику; організація міжвідомчої цифрової взаємодії у сфері розвитку інформаційного суспільства для реалізації принципу «єдиного вікна»; модернізація державних послуг: активна пропаганда політики підготовки посадових осіб у сфері інформаційно-комунікаційних технологій для оптимальної організації роботи та модернізації методів; урахування знань із інформаційно-комунікаційних технологій під час прийняття на державну службу; відповідна модернізація вітчизняних мереж; перманентний моніторинг потреб користувачів шляхом створення в усій країні консалтингових центрів, побудованих за принципом он-лайн форумів, адаптація і спрощення адміністративних послуг та в контексті дальшого впровадження концепції е-урядування; впровадження інтегрованої системи «Електронний Уряд», а також реалізація набутого досвіду під час впровадження пілотних проектів у сфері е-урядування, зокрема таких, як: «Електронне міністерство», «Електронний регіон», «Електронне місто», «Електронне село»; заохочення формування мережного етикету, формування Кодексу та деонтологічних засад розвитку інформаційного суспільства; кардинальний якісний розвиток правового регулювання розвитку інформаційного суспільства; раціоналізація державного фінансування у сфері розвитку інформаційного суспільства; інноваційний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та впровадження мультиплікаційних проектів електронної адміністрації.

16. *Здійснено критичний аналіз Стратегії розвитку інформаційного суспільства, а також запропоновано правову модель розвитку інформаційного суспільства, складовими елементами якої є:* Стратегія розвитку інформаційного суспільства; Стратегія кібербезпеки інформаційного суспільства, Стратегія е-урядування, Стратегія розвитку телекомунікацій.

17. *Визначено напрями удосконалення розвитку інформаційного суспільства в Україні. Виділено два основні підходи до формуван-*

ня напрямів державної інформаційної політики щодо розвитку інформаційного суспільства: 1) *консервативний* — згідно з яким розвиток інформаційного суспільства відбувається за такими моделями розвитку, що вже пройшли західні суспільства; 2) *революційний* — Україна має віднайти власну модель розвитку інформаційного суспільства, ґрунтуючись на власних національних інформаційних інтересах, зберігаючи власні традиції розвитку інформаціологічної науки, культурної та національної самоідентичності. Ми відстоюємо саме другу позицію, оскільки етнонаціональна ідентичність як атрибут української історичної держави за умов її активізації, а не постійного гноблення та інформаційного пригнічення, має трансформуватися на життєдайне джерело формування громадянської політичної ідентичності «європейця».

18. *Запропоновано теоретичну модель інформаційної ідентичності, яка являє собою найвищу форму філософсько-антропологічної репрезентації інформаційно-правового знання, що надає ідеалізоване уявлення про сутність, епістемологічний зміст, цілеспрямованість розвитку інформаційної цивілізації, дозволяє пояснювати, ретробачити і передбачати хід, послідовність і тренди її розвитку. Інформаційна ідентичність слугує своєрідним інформаційним збереженням, що співвідноситься із інформаційною симетрією. З позицій симетрії, яка за даного випадку реконструкції може розглядатися методом структурних досліджень, **інформаційну ідентичність** можна розглядати як особливого роду єдність збереження і зміни.*

Українська інформаційна ідентичність, крім того, повинна мати й загальноцивілізаційну ментальність — її співвіднесення із сучасною інформаційною епохою, інформаційними цінностями, інформаційним розмаїттям світу. Важливість цього зв'язку полягає у потребі включення українського інформаційного простору у світові процеси інформаційної глобалізації, у систему взаємовигідних міжнародних інформаційних відносин.

Інформаційна ідентичність — ототожнення себе як складової інформаційного суспільства, її символами, інформаційними цінностями, історією, геоінформаційним простором, інформаційною культурою, державними та правовими інституціями, інформаційними інтересами.

Причому йдеться про прийняття цієї ідентичності не лише на суто раціональному рівні як необхідний атрибут інформаційного суспільства, а й на емоційному, семантико-міфологічному.

Когнітивний потенціал концепту «інформаційна ідентичність» надає можливість виразно виокремлювати різні ракурси наукового аналізу: конкретні дослідження інформаційних трансформаційних змін, теоретичні узагальнення, філософська рефлексія — становлять багатомірну та багатоваріантну панораму базових сучасних трендів інформаційного розвитку.

Під **інформаційною ідентичністю** також можна розуміти певну усталеність індивідуальних, соціокультурних, національних або цивілізаційних параметрів, їх самототожність в інформаційній сфері. *Ядром інформаційної ідентичності* виступають людські комунікації в рамках нових трендів інформаційної культури. Основним засобом збереження інформаційної ідентичності виступає діалог інформаційних суспільств, транзитивність та транспарентність інформаційних культур. Плюралізація ідентичностей зумовлює дискурсивне нагромадження концептів «ідентичностей», натомість, на наш погляд, стає відлунням наукового плюралізму і спонукає до подальших наукових розвідок.

Визначальною умовою *формування інформаційної ідентичності* є позитивне сприйняття громадянами інформаційного суспільства, процесів інформатизації, інформаційної демократії, концепції електронного урядування, електронної освіти, культури, медицини тощо, визнання ефективною інформаційною взаємодією інститутів держави і громадянського суспільства, сприйняття за позитив інформаційної глобалізації.

Операціоналізація концепції інформаційної ідентичності має знайти своє відображення в удосконаленні вітчизняного інформаційного законодавства.

CONCLUSIONS

In the monograph are presented theoretical generalization and new solving of scientific task, concerning conceptual foundations of the informational society development in the context of forming of the state informational policy neoparadigm of Ukraine. The authors have formulated conclusions, proposals and recommendations aimed at solving these problems.

1. *The level of scientific researches of legal regulation of the informational society development in Ukraine is defined.* The algorithm of forming of the informatsiology paradigm is offered, constituent elements of which are follows: *scientific elite*, that creates the informatsiology paradigm: informatsiology, informational law, informational security; *educational elite* — translator of informatsiological knowledge: educational disciplines of the informatsiological theme that should be fixed for teaching as compulsory in all higher educational institutions of humanitarian profile; *managerial elite* — after acquired knowledge on the second level, on the basis of verification paradigms, which are developed on the first level, should implement it in practical informational activity;
2. *The legal model of the informational society is offered.* Domination of politological researches leads to emasculation of legal component, impairment of informational law, but, thanks to it, the informational society acquires its own consistency that gives the right on the most effective regulator of social relations. Virtualization of global informational space actually creates the conditions for the replacement of informational law that was created in real conditions in the context of realization of state informational policy, on standards of behaviour on the Internet, which are based largely due to the new cyber culture and is essentially a social-informational, deontological, but not legal. The necessity of preparation not only of the foundations of the state

informational policy, but also the formation of system of legal regulation of informational relations in the sphere of the informational society development is argued.

3. The definition of the informational society is formulated and its main features are defined. *In the narrow sense*: informational society — is a society, where the production, consumption and distribution of information are based on the use of informational resources as a factor of increasing the efficiency of social production. *In a broad sense* informational society — is a component of civil society, that functions into a single informational and communication space, which is dominated by new technological modes, that are based on the massive use of promising informational technologies, computer technologies and telecommunications; created qualitatively new developed market of knowledge and information as the determining factors of production, characterized by formation of conditions for transformation of informational resources of society into real resources of socio-economic development, and the actual fulfilling of society needs in information products and services; cardinally increases the role of informational and communication infrastructure; condition for successful formation of personality is becoming informational literacy, increases the level of education, scientific, technological and informational development at the expense of radical empowerment of information exchange on their interpenetration into one another, enhance the role of qualifications, professionalism, ability for creative processing of information as the most important characteristics of labour services; the system of state guarantees, primarily legal, and security, the implementation of informational rights and freedoms, including the rights to safe free access, dissemination and use of information is created.
4. *Philosophical determinants of the informational society development was found* and determined, that **informational society** — is the co-existence of two worlds: usual physical and virtual, created by person, which exists in simulated computer environment. It is emphasized that virtual reality gets features of special social phenomenon and carries out a significant impact on the physical world, becomes a special socio-cultural mechanism that has features of self-organization.

The matrix of the informational reality in the informational society development is determined. It consists of: 1) initial fundamental essences that define organizational fundamental principle of material substance in the universe and on Earth (fundamental physical laws of nature, informational codes atoms, molecules and their parts, programs of self regulation of lifeless nature etc.); 2) secondary informational essences that arise as a result of self regulation of nature (genetic programs (the genome) that determine the self-organization of living organisms, biological species, communications that determine the functioning of biological communities, ecosystems); 3) informational essences that are the result of wildlife development (informational code of the human brain, nervous feeling of living organisms, the intellect of human and of the higher animals, the public essences etc.); 4) informational products of intellect and society (emotions of language, motivation, knowledge, images, plans, technologies, skills and ability to do the job, social values and laws, regulations, etc.); 5) secondary informational products of intellect and society (genetic information from biological species created by person, informational products, created by use of computer programs and well organized artificial systems etc.); 6) products of self-organizing systems activity.

Informational interests as a substrate of the informational society are generalized. Under *informational interests* is proposed to understand: the result of awareness of the value of informational needs, informed choice of informational values due to the ideal of the state with highly developed informational society, in its purpose and idea of the progressive development of the informational society and provide the conditions and means of satisfying of their safe and stable implementation as part of this society while preserving the leading role of the state in this process. Position concerning the need to develop a new class of society — informational intelligentsia that has become a producer of informational ideology, is proved. The main tasks of it are singled out. Position, that the future prosperity of the state is directly related to controllability of processes of the informational society development, is summarized. It was determined that the formation of the informational society in Ukraine is aimed to facilitate the transformation of our country to informational, improve governance in order to further development and implementation of national state-human centrist ideology, raising the level of realization of information human and citizen rights and freedoms, and without replacement of state ap-

paratus and mechanism of national legal regulation, its disparage by offering instead “effective» supranational governance structure and massive packs of implementing legislation, which doesn’t take into account national interests and needs of the Ukrainian community and development informational space.

5. *The algorithm of structural elements of the state informational policy is proposed:* 1) detection and awareness of informational needs; 2) formation of system of informational interests on the basis of conscious informational needs; 3) classification of informational interests; 4) evaluation of forces, opportunities and resources of the country for implementation of informational interests; 5) identifying of informational interests of other countries and their comparison with informational interests of Ukraine in order to establish confrontational and compromise interests; 6) calculation of confrontation level of interests, strategic risk model for the implementation of informational interests, identify the degree of influence and balance of forces, that are behind these interests; 7) resulting from the implementation of above mentioned stages, a circle of interest that may actually be provided for the implementation at this stage of historical development of the informational society, is formed; 8) formation of state informational policy, which defines the purpose of realization of the informational interests, related to specific objectives, given the available resources and possible alignment of forces that can be generated as a result of performing of certain tasks is the final stage.
6. *Legal nature of threats in the informational society is defined.* It was determined that the formation of reliable mechanisms and establishing control over development of the information society — is not an alternative way to conservation of the institute of the state and all institutional component and ensure the protection of human and citizen legal interests, rights and freedoms. Classification of approaches to the concept of threats to the informational society is accomplished, classification of threats to the informational society is given and sources of their formation are identified.
7. *Hybrid war as threat to the informational society development is determined.* The definition of hybrid war as the purposeful process of establishing of external control over the alpha subject and the object management, establishment of total control over the area of

governance, in which the crucial role is played by informational means is offered.

8. *The proposal of theoretical algorithm of model cognition of the informational policy, which should consist of the following elements, is defined:* 1) informational phenomenology; 2) informational gnoseology; 3) informational ontology; 4) informational axiology.
9. *Phenomenological principles of state informational policy are determined:* informational phenomena are components of the informational policy, scopes of informational activities, scopes of informational society, areas outlined above triad, other informational categories. So one of the important scientific problems is its research using of phenomenological method. In Ukraine, negative trend of validity of the research questions of informational phenomenology is extrapolated on these class issues, so the views set out in this monograph, is life-giving impetus to begin discussion concerning application of this method in the research of the state informational policy. Change of representations of the informational policy and its purpose, ways, methods and means of realization in conditions of development of hypertrophied and uncontrolled implementation of informational globalization in almost all areas of life, into a modern state building practice of sovereign states, as well as forming of the cyber communication continuum is largely determined by the release to new worldview horizons, to another — cyber mentality, digital understanding of the world and outlook not only in informational, but also everyday reality and a new understanding of person itself, primarily, as homo informaticus, according to anthropological principles and introducing the concept of human-centrism to practice of the informational policy.
10. *The bases of informational gnoseology are formulated.* The leading idea of informational gnoseology is cognitive attitude to the current informational policy, an attempt to theoretical (philosophical and legal, scientific) understanding of its objective legal nature, clarifying its role and purpose, approaching to comprehension its truth and legal means of regulation. This way of knowing, as convincingly demonstrated studies of Ukrainian scientists, leading to the initial gnoseological scheme in the field of theoretical understanding and study of law is determined as bases of conditionality appeal to the topic of forming informational gnoseology, separately demonstrated the ap-

plication of systematic methodology, activity and praxeological approaches to the study of the state informational policy phenomenon. The theory of Justice of John Rawls to the formation of legal bases of the state informational policy is applied for the first time.

11. *Ontological foundations of the state informational policy are discovered.* In the context of modern informational creation informational ontology serves as teaching of the state informational policy in distinguishing it from non-government policy, i.e. policy, engaged in private institutions of different levels. Within the framework of informational ontology it is advisable to abandon both the rationalistic attempts to idealization of the state informational policy through its binding unilaterally and unconditionally with any “abstract» idea (informational freedom, informational justice, informational compromise, informational symmetry, informational balance, reasonable balance of interests of individuals, society and the state, transnational corporations, etc), and from the reductionist approach, in which the state informational policy is determined only as a policy, developed by the state, is held by the state and actually made only for the state and for the benefit and realization of the state interests.
12. *The bases of informational axiology are carried out.* It is proved that modern methodological crisis in the formation of the conceptual bases of the state informational policy has its axiological roots. Absence of national values system formedness, including informational, de-fragmentation of holistic methodology and levelling of deontological foundations modern training professionals, especially in the field of the informational policy, informational acmeology and informational & communication technologies, high and nanotechnologies, specialists in e-future, etc — are the result of global informatization and promotion of consumer mode of life dominance. Mental and ideological degradation both in means of implementing of the state informational policy and methodology of its research has become the echo of methodological crisis researches in informational sphere. Insufficient elaborating of these issues may lead to spontaneous, uncontrolled development of the informational society and the creation of new classes of threats to the interests of individuals, society and the state, inability of the state informational policy to form a reliable legal mechanisms to guarantee informational rights and interests.

One of the successful conditions for exit from this crisis is to appeal of the scientific attention to theoretical issues of forming of methodology, the components such as axiology, praxeology, gnoseology, ontology and epistemology should be considered inside which. This system is able to give new impetus to theoretical works of informational law and contribute not only to improve of toolkit of the cognition of objective reality, but also generate concrete proposals for implementing of the state informational policy.

The necessity of reorganization with further restructuring and modernization of all components of the state information policy on the basis of system combination of the informational axiology, informational gnoseology and informational methodology, informational phenomenology is summarized.

13. It is ascertained that national informational interests should be *the criterion of the state informational policy*, which are those values (*form*), which determine the *content* of existence of the Ukrainian nation and the state. In exercising selection, evaluation of certain events, the subject of management clearly defines the system and the hierarchy of values, that makes prioritization process, because the priority of national informational interests in its unity form those values, that at this historical stage of the state development prefers to most effectively implement, and the state informational policy is important element of this process.

Informational axiology makes it possible to identify certain values and also to determine directly the mechanism of formation of prioritization and hierarchy of informational interests. Due to the application of scientific methodology this mechanism will take signs of uniformity that will help to form the priority of the informational interests on a single methodological basis and will lay the foundation of the whole system renovation of informational legislation and bring it into logical conformity with needs of Ukrainian society. Informational axiology enables to define clear criteria for the formation of values, and thus establishes the foundation for the construction of objectively effective system of legislation in this area.

14. *It is proposed to consider the state informational policy in three dimensions* (on informational axiology based): 1) normative policy — the ideas, principles, methods of realization of the state informational policy is clearly defined in the current informational legislation of Ukraine; 2) real policy — state informational policy, how it is implemented in real life; 3) ideal polity — model of the state informational policy, based on informational axiology.

The *definition of the state informational policy* is determined in accordance with the axiological approach — is the activity of authorized bodies of the state power and administration, civil society institutions, that define the objectives, functions, principles, priorities, based on the values of the Ukrainian nation, the informational policy, methods and tools to support them.

15. *The condition of legal regulation of informational society development in Ukraine is determined.* Actual approach, which is textually presented in legislative acts concerning the formal description of threats, is incorrect, because the definitions, which describe the informational society should be explored in mutual communication, their impact on each other should be taken into account and should be studied due to their systemic impact owing to their operationalization.

Textually legislation present mainly the acts setting out foundations of the informational society, but does not regulate the specific issues, related to the separate institutions of the informational society development: e-government, e-medicine, e-education, e-commerce, e-science, e-culture, etc. First attempts to solve these problems were in Strategy of the informational society development, but our analysis of this document provisions, makes it possible to argue about the necessity of quality improvement of this document.

Our study of the existing legal regulation of the informational society development in Ukraine, and normative legal acts that indirectly impact on this process enables to conclude: large amount of logical and methodological errors makes impossible effectiveness of legal regulation of the informational society development, simultaneously envisages the opportunity of just selective state influence on the legal tactical and strategic measures level. Thus, every national initiative does not have accurate borders and areas of responsibility, the measures provided for, or often duplicate each other within the various initiatives, or contradict each other.

16. *International legal experience of the informational society development is generalized.* Four models of the informational society management are allocated: *western model of the informational society management* (American-English and European models are attributed to this model); *Asian model of the informational society management* (countries in Asia&Pacific region); *Indian model of the informational society management* and *African model of the informational society management*.

Analysis of the experience of such countries as: Finland, the Kingdom of Belgium, Denmark, the Netherlands, Sweden, France, the UK, Germany, Canada, the USA, China, South Korea, Singapore, Japan and Lithuania, Hungary, the Czech Republic and Poland made it possible to offer the following perspective directions of the informational society development in Ukraine: development of predictive and indicative models of the informational society development in Ukraine, taking into account diversity and many alternative ways of development, based on the theory of dynamical systems, systems of analysis and synergy; organization of inter-agency digital cooperation in the informational society development for implementation of the principle of “the single window»; modernization of public services: active promotion of policy of training of officials in the field of ICT for optimal organization of work and modernization of methods; taking into account the knowledge of information and communication technologies during the hiring for civil service; appropriate modernization of national networks; permanent monitoring of users’ needs by creating of consulting centres over the country, built on the principle of online forums, adaptation and simplification of administrative services in the context of further implementation of e-governance concept; implementation of integrated system “Electronic Government» and realization of experience gained during the implementation of pilot projects in the field of e-governance, in particular such as: “Electronic Ministry», “Electronic region», “Electronic City», “Electronic Village»; encouragement of the formation of network etiquette, formation the Code and deontological foundations of the informational society development; cardinal qualitative development of legal regulation of the informational society; rationalization of state funding in the informational society development; innovative development of ICT and implementation of e-administration projects.

17. *Critical analysis of the Strategy of the informational society development is done and legal model of the informational society, consisting of: Strategy of the informational society development in Ukraine, Strategy of the informational society cyber security, e-government strategy, Strategy of telecommunications development, is offered.*
18. *Directions for improvement of the informational society development in Ukraine are formulated.* Two main approaches to formation of directions of the state informational policy for the informational society development are allocated: 1) *conservative* — according to which the informational society development is based on existing models of

development, that are already passed by western societies; 2) *revolutionary* — Ukraine should find its own model of the informational society development, based on its own national informational interests, while keeping its own traditions of informatsiological science development, cultural and national identity. We exactly stand for the second position, because ethno-national identity as an attribute of history of Ukrainian state for conditions of its activation, but not constant oppression and informational suppression, should be transformed into viable source of civil political identity “European».

19. *Theoretical model of the informational identity is suggested.* It is the highest form of philosophical and anthropological representation of information and legal knowledge that provides an idealized idea of essence of epistemological content, purposeful development of informational civilization allows to explain and to predict, to understand the past and to provide the course, consistency and trends of its development. Informational identity serves as peculiar informational conservation that correlates to informational symmetry. From the standpoint of symmetry, which in this case of reconstruction may be considered as method of structural researches, **informational identity** may be viewed as the special kind of unity of preservation and change.

Ukrainian informational identity, in addition, should have also mentality of global civilization — its correlation with the modern informational age, informational values, and informational diversity of the world. The importance of this relation is in need of inclusion of Ukrainian informational space into global processes of informational globalization, into the system of mutually beneficial international informational relations.

Informational identity — identification of oneself as part of the informational society, its symbols, informational values, history, geoinformational space, informational culture, state and legal institutions, informational interests. Moreover it comes to the adoption of this identity not only on strictly rational level as a necessary attribute of the informational society, but also on the emotional, semantic and mythological levels.

Cognitive potential of “informational identity» concept provides an opportunity to separate expressly the different angles of scientific analysis, case studies of informational transformational changes, theoretical generalizations, philosophical reflection — make up the multidimensional and multivariate panorama of basic modern trends of informational development.

Also, the authors offered *actual directions of researching of the informational identity* as an important basis of effective informational policy production, which include: a) determining the spatial dimension of the struggle for identity: geopolitical, geostrategic, geoinformational, geo-legal etc; b) informational dimension of the struggle for identity; c) informational identity and informational identity policy; d) the impact of new institutes of communications on process of struggle for identity; e) directions of influence of new communication practices on the informational reality and its comprehension both at conceptual and empirical levels.

Under the **informational identity** also may be understood a certain sustainability of individual, cultural, national or civilizational settings of their self-identity in the informational sector. *The core of the informational identity* is human communications in the framework of new trends of the informational culture. The primary means of preservation of informational identity is dialogue between the informational societies, also transitivity and transparency of the informational cultures. Pluralisation of identities leads to discursive accumulation of concepts “identities», while, in our opinion, it is an echo of scientific pluralism and prompts it to further scientific studies.

Distinctive condition for the formation of the informational identity is positive perception by citizens of the informational society, processes of informatization, informational democracy, e-governance concept, e-education, e-culture, e-medicine, etc., the recognition of effective informational interaction of state institutions and civil society, the perception as positive of informational globalization.

Operationalization of the informational identity concept should be reflected in the improvement of the national informational legislation.

ТЕЗАУРУС

Адаптація законодавства (з англ. — *adaptation*) — пристосовувати, переробляти — 1) процес зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства країн-моделей; 2) пристосування чинних внутрішньодержавних норм до нових міжнародних зобов'язань держави без внесення будь-яких змін в її законодавство. Термін «адаптація» вживається у ширшому значенні, ніж «наближення законодавств», і охоплює не тільки проведення гармонізації та уніфікації законодавства України з законодавством ЄС, а й здійснення комплексу заходів, необхідних для приведення законодавства України у відповідність до вимог нормативно-правових актів ЄС і рецепцію цілого комплексу правових принципів, концепцій, доктрин і понять, що становлять так зване *acquis communautaire*.

Азійська модель інформаційного суспільства (країни Азійсько-Тихоокеанського регіону) спрямована на вдосконалення системи корпоративного управління за принципом ієрархічної піраміди, в основі якої три принципи: *оп* (вдячність), *сігі* (відповідальність), *ва* (гармонія). Означені принципи виражають угоду про взаєморозуміння і взаємодопомогу вищого і нижнього рівнів управління. Ця модель використовує пріоритетний розвиток інформаційних технологій і впровадження інформаційних послуг у всі сфери життєдіяльності країни. В основі моделі — альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними трансформаціями.

Алгоритм формування інформаціологічної парадигми — чітка послідовність дій, спрямованих на формування інформаціологічної парадигми, включає формування таких еліт: *наукова еліта* — створює, інформаціологічну парадигму — інформаціологію, інформаційне право, інформаційну безпеку; *освітня еліта* — транслятор інформаціологічних знань: навчальні дисципліни з інформаціологічної тематики, що мають бути закріплені для викладання як обов'язкові в усіх ВНЗ гуманітарного профі-

лю; *управлінська еліта* — після отриманих знань на другому рівні, на підставі верифікації парадигм, розроблених на першому рівні, впроваджує її у практичну інформаційну діяльність.

Американо-англійська модель інформаційного суспільства визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, що передбачає превалювання приватного сектора над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій для встановлення соціальних, політичних, культурних зв'язків у суспільстві. Специфічною рисою американо-англійської моделі інформаційного суспільства є вплив чинного законодавства на розвиток перспективних галузей економіки, права інтелектуальної власності, соціального захисту населення.

Аудіовізуальні засоби масової інформації — радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис.

Африканська модель інформаційного суспільства — передусім опікується питанням реалізації інвестиційної і фінансової стратегії, оскільки даний регіон не може побудувати ІС не спираючись на зовнішнє фінансування. Для цього першочерговим завданням регіону є здійснення допомоги в створенні інформаційного наповнення і демократизації доступу з особливою увагою до проблем жінок і молоді з боку розвинутих країн. У регіоні не забезпечено участі громадянського суспільства і приватного сектора на всіх рівнях прийняття рішень. Тому стратегічним завданням на шляху до побудови ІС є створення форм партнерських відносин, заснованих на взаємодопомозі різноманітних категорій зацікавлених сторін в рамках державного сектора, а також заснування і укріплення на всіх рівнях інституційної бази. Через суттєве відставання регіону, тут не стоїть питання розбудови електронного уряду й остаточного подолання цифрового розриву. Для африканського регіону стратегія побудови ІС починається із забезпечення можливості жителям регіону ознайомлюватися з тим, що вдалося побудувати в країні за допомоги розвинутих країн. А це означає, що стратегія побудови ІС в африканському регіоні полягає в забезпеченні культурного розмаїття, перекладу африканських мов і переведення на цифрову форму африканських архівів і бібліотек для можливості забезпечення освіти. По інших аспектах стратегії, африканська модель збігається з іншими регіональними: політика стимулювання ІКТ, розробка законодавчої бази тощо.

Безпека інформаційного суспільства — рівень управління загрозами та небезпеками, за якого державними та недержавними інституціями гарантується нормальне функціонування та розвиток усіх інститутів інфор-

маційного суспільства як адаптивної до сучасних реалій транспарентності, глобалізації та етнізації інформаційної макросистеми.

Віднесення інформації до державної таємниці — процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з устанавленням ступеня її секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.

Відповідальність за порушення законодавства про інформацію — передбачена статтею 47 Закону України «Про інформацію», норма згідно з якою порушення законодавства про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність.

Вимоги до формування стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: 1) служити формою, яка організує інформаційне суспільство та створює умови для його прогресивного розвитку; 2) сформувати надійні механізми правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері; 3) виступати самостійною формою організації публічної влади стосовно інформаційного суспільства і здійснювати солідарні публічні інтереси усіх членів суспільства; 4) створювати сприятливі умови для реалізації інформаційних інтересів законних інформаційних прав і свобод людини та громадянина; 5) виступати знаряддям інформаційного компромісу в інформаційному суспільстві, зменшувати інформаційну поляризацію та сприяти становленню плюралістичного інформаційного суспільства, формувати механізми рівної участі суб'єктів інформаційних правовідносин; 6) формувати державну інформаційну політику, реалізуючи інформаційну функцію держави, в рамках якої розробляти механізми забезпечення інформаційної безпеки не лише інформаційного суспільства, а й особи, суспільства і держави; 7) сприяти формуванню рівних можливостей щодо користування телекомунікаційними системами, поширенню цифрового телебачення та збільшити можливості доступу до Інтернету; 8) створити ефективні механізми регулювання інформаційного ринку зі збереженням контролю держави над стратегічними інформаційними ресурсами.

Властивості кодифікаційної діяльності у сфері інформації: 1) у процесі кодифікаційної діяльності, на відміну від поточної правотворчості, здійснюється детальний перегляд усього чинного інформаційного законодавства та його більш чи менш широке включення до кодифікаційних актів; 2) кодифікація як форма правотворчості використовується для

виконання перспективних завдань розвитку інформаційного законодавства; 3) при кодифікаційній діяльності ведеться найбільш старанний і ґрунтовний облік тенденцій розвитку інформаційного суспільства й інформаційного простору, забезпечується правильне відображення перспектив цього розвитку в законодавстві, що підлягає кодифікації.

Гармонізація законодавства (від грецьк. *harmonia*) — скріплення, злагоженість, структурна узгодженість частин єдиного цілого; самостійний спосіб правової інтеграції поряд із такими способами, як рецепція та уніфікація; дає змогу сформуванню правові стандарти в певній сфері правового регулювання, а тому повинен передувати уніфікації права та застосовуватися там і тоді, де та коли відсутня потреба в останній. Необхідною умовою досягнення гармонії є наявність єдності між об'єктами, які гармонізуються. Оскільки єдність у широкому значенні відображає будь-який зв'язок систем, що взаємодіють, перебувають у певному взаємовідношенні, важливою ознакою гармонії є досягнення об'єктами ступеня узгодження, що забезпечує їхнє існування та функціонування як частини цілого.

Гібридна війна — цілеспрямований процес встановлення зовнішнього управління альфасуб'єктом над об'єктом управління, встановлення тотального контролю над сферою державного управління, в якому вирішальну роль відіграють інформаційні засоби.

Геоінформаційні системи — сучасні комп'ютерні технології, що надають можливість поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо).

Глобальне суспільство — суспільство в якому обмін інформацією не матиме ані часових, ані просторових, ані політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого — відкриває кожному суспільству нові можливості для само ідентифікації.

Головне завдання систематизації інформаційного законодавства — створення повноцінної й несуперечливої ієрархічної системи нормативно-правових актів, яка здатна забезпечити стабільне функціонування та розвиток інформаційного простору, інформаційного суверенітету інформаційної інфраструктури, комплексний і ефективний захист інформаційних прав та інтересів суб'єктів інформаційних відносин.

Громадянське суспільство — суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права.

Групи загроз інформаційній безпеці інформаційного суспільства: 1) загрози, пов'язані з руйнуванням або деградацією базисної інформаційної підсистеми суспільства, що забезпечує збереження і розвиток його інформаційно-культурного ядра; 2) загрози, пов'язані з руйнуванням або деградацією динамічної продуктивної інформаційної підсистеми суспільства; 3) загрози науково-теоретичному забезпеченню суспільства; 4) загрози інженерно-технологічному забезпеченню суспільства; 5) загрози ідеологічному (морально-політичному) забезпеченню суспільства; 6) загрози культурно-мистецькому (розважальному, освітньому і виховному) забезпеченню суспільства.

Грумінг — інформаційне правопорушення, що передбачає використання інтернет-технологій із метою входження в довіру до дитини, щоб схилити її до якоїсь неналежної поведінки, у тому числі у сексуальному плані.

Державна інформаційна політика в широкому розумінні складається з двох основних взаємопов'язаних блоків: 1) *державної інформаційної політики* в догматичному розумінні — діяльності винятково державних органів; 2) *недержавної інформаційної політики* — діяльності недержавних інституцій, інституцій громадянського суспільства, інформаційного суспільства в інформаційній сфері.

Державна інформаційна політика (аксіологічний підхід) — діяльність уповноважених органів державної влади й управління, інститутів громадянського суспільства, яка визначає цілі, функції, принципи, пріоритети, що ґрунтуються на цінностях української нації, інформаційної політики, методи і засоби їх забезпечення.

Державна інформаційна політика (онтологічний підхід) — складний процес упорядкування державними і недержавними інституціями як єдиним організмом інформаційних відносин та ефективного життя інформаційного суспільства в цілому, спрямований на досягнення визначеності та справедливості суспільних інформаційних відносин, унеможливленні інформаційної асиметрії та інформаційного дисбалансу.

Державна інформаційна політика (феноменологічний підхід) — сукупність соціальних інформаційних практик і дискурсів, спрямованих на формування, розвиток, проектування і дослідження: 1) правових та інформаційних традиційних норм; 2) складових інформаційної структури суспільства: державні та недержавні інституції, об'єднані спільною ідеєю на засадах інформаційної взаємодії на формування та РІС, а також реалізації ДІП відповідно до національних інформаційних інтересів; 3) форм, методів, засобів та напрямів реалізації ДІП; 4) інформаційних відносин; 5) організаційно-функціональної структури е-державних інституцій і напрямів

розвитку е-урядування; б) напрямів правового та іншого ресурсного забезпечення РІС та розвитку інформаційної держави в контексті реалізації ДІП.

Державна політика національної безпеки — передбачає утвердження заasad національної єдності задля розбудови демократичної, правової, конкурентоспроможної держави, формування соціально орієнтованої ринкової економіки, зміцнення науково-технологічного потенціалу, забезпечення інноваційного розвитку, зростання рівня життя і добробуту населення, забезпечення інформаційної безпеки, екологічно-, техногеннобезпечних умов життєдіяльності суспільства. Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилкових, передусім інформаційних складових її забезпечення.

Державне управління інформаційною сферою — формування інформаційної влади, а також відповідних їй інституціональних структур, представлених державними органами та інститутами громадянського суспільства, які мають спільно здійснювати державну інформаційну політику з метою реалізації національних інтересів.

Джерела формування загроз інформаційному суспільству: 1) діяльність іноземних політичних, економічних та військових, розвідувальних та інформаційних структур спрямована проти формування та ефективного РІС в Україні; 2) відсутність міжнародних і національних правових норм не дозволяє у мирний час (без офіційного оголошення війни) юридично кваліфікувати ворожі дії іншої держави в інформаційно-психологічній й комунікативно-правовій сфері, що спричиняє безпорадність України у такій ситуації; 3) стале прагнення країн інформаційного центру до збереження інформаційного дисбалансу і формування керованих алгоритмів впливу на інформаційну периферію, замкнення їх у технологічному колі інформаційних технологій минулого; 4) створення інформаційного дисбалансу, що унеможливорює присутність Українського інформаційного суспільства на світових та глобальних інформаційних ринках, утворення конкурентно неспроможної української інформаційної економіки; 5) штучне створення інформаційної конкуренції за володіння другорядними інформаційними ресурсами, зберігаючи за собою право володіння, користування та розпорядження базовими та стратегічними інформаційними ресурсами, а фактично — визначення майбутньої долі глобального ІС через утворення технологічного розриву між країнами в інформаційному просторі; 6) діяльність різноманітних груп хакерів, які, прикриваючись легендованими гаслами про «захист прав людини», «свободу доступу до інформації» тощо,

насправді чинять дестабілізуючий вплив на систему інформаційних правовідносин, дестабілізують нормальне функціонування ІС; 7) збільшення технологічного відриву країн інформаційного центру від інших країн з метою активної протидії нарощування останніми інформаційних можливостей, виходу на інформаційні ринки, розвитку інформаційно конкурентноздатних інформаційних продуктів та інформаційних технологій; 8) активне розроблення країнами інформаційного центру концепцій інформаційного протиборства із чітким визначенням усіх складових елементів системи кібернетичної оборони, організаційно-штатної структури кіберкомандувань, проведення кібернавчань, а також організація діяльності, сприяння розвитку інформаційних центрів нападу та встановлення контролю за інформаційними та іншими ресурсами інших країн; 9) фактичне формування нового виду зброї — інформаційної, яка здатна без значних людських затрат завдавати значної шкоди як окремим інтересам інформаційного суспільства, так і всій його системі, значно змінюючи його структуру, якісні та кількісні показники, встановлюючи тотальні алгоритми маніпулювання свідомістю та прийняття рішень.

Доктрина інформаційної безпеки (вужьке розуміння) — офіційний методологічний документ (концепція — документ концептуального рівня), в якому визначено засади державної інформаційної політики, керівні принципи, цільові настанови та напрями забезпечення інформаційної безпеки, окреслено механізм функціонування системи інформаційної безпеки. Слугує основою для: формування державної політики інформаційної безпеки України; підготовки пропозицій з удосконалення правового, методичного, науково-технічного й організаційного забезпечення інформаційного безпеки України; формування напрямів систематизації (інкорпорації, консолідації, кодифікації) інформаційного законодавства; розроблення концепцій, стратегій, цільових програм і планів дій із забезпечення інформаційної безпеки України. Виступає обов'язковим елементом механізму правового регулювання сфери інформаційних відносин, свідчить про розвиненість інформаційного суспільства, розвиток інформаційної освіти та розуміння інноваційності застосування інформаційних технологій в державному управлінні.

Доктрина інформаційної безпеки (широке розуміння) — загальноправова, спеціально-юридична матриця, результат стратегічного планування, що являє собою концептуальний базис як державної інформаційної політики, так і вітчизняного інформаційного законодавства, оскільки в ній закріплено національні інтереси в інформаційній сфері, основні загрози, напрями державної політики в інформаційній сфері, а також механізми забезпечення безпеки.

Друковані засоби масової інформації — періодичні друковані видання (преса) — газети, журнали, бюлетені тощо; разові видання з визначеним накладом.

Електронна демократія — суспільні відносини, за яких громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна економіка — економічні відносини у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна комерція — торгівля товарами та послугами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що включає всі фінансові та торгові трансакції, які проводяться за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та бізнес-процеси, пов'язані з проведенням таких трансакцій.

Електронна культура — стимулювання та мотивування поширення здобутків у сфері культури за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна медицина (е-медицина) — використання електронних інформаційних ресурсів у сфері охорони здоров'я та забезпечення оперативного доступу медичних працівників до пацієнтів.

Електронна освіта — форма отримання освіти, що здобувається з використанням винятково інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна послуга — послуга, надана громадянам та організаціям в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронне урядування — організація державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Електронний уряд — єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання.

Елементи структури права на інформацію — збирання, зберігання, використання, поширення інформації.

Етапи систематизації інформаційного законодавства — послідовні стадії проведення систематизації. Передбачається три етапи: *інкорпорація законодавства* — визначення ієрархічної системи та структури інфор-

маційного законодавства на рівні правової доктрини; *консолідація законодавства* — виділення в системі законодавства галузі та закріплення її легально у Зводі законів України як розділу — «Інформаційне законодавство»; *кодифікація* законодавства — розроблення і ухвалення Верховною Радою України Кодексу України про інформацію.

Етапи становлення наукової думки стосовно інформаційного суспільства в інформаційно-правовій доктрині незалежної України — послідовність формування наукової рефлексії, котра може бути подана через такі щаблі: 1) *Перший етап* (1991 — 1997 рр.) характеризується поверховим розглядом інформаційної сфери лише як складового елемента національної безпеки, але як самостійна складова з відповідним правовим інструментарієм ПР. Тематика інформаційного суспільства взагалі не порушується; 2) для *другого етапу* (1997 — 2003 рр.) характерно усвідомлення зміни світу, передусім його трансформація з індустріального на інформаційне суспільство і необхідність формування інформаційного права як окремої галузі. Ключовим виступає ухвалення Закону України «Про Національну програму інформатизації». У галузі безпеки ухвалюється Закон України «Про основи національної безпеки України», в рамках якого виокремлюють національні інтереси в інформаційній сфері, а також загрози національній безпеці в інформаційній сфері, які корелюють із проголошеними інтересами. І хоча інформаційна проблематика значно актуалізується, роботи, в яких досліджуються питання РІС ще не набули системного характеру; 3) *третій етап* (2003 — 2007 рр.) характеризується усвідомленням необхідності ПР РІС, що знаходить своє адекватне відображення через ухвалення Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Третьому етапу властива поява досліджень монографічного рівня, предметом яких є безпосередньо захист інформації з обмеженим доступом, особливості доступу до зазначеної вище інформації та виділення основних видів таємниць із дослідженням правових режимів їх захисту; 4) *четвертий етап* (2007 — 2013) — характеризується практичним розвитком ідей формування інформаційного суспільства. Це знаходить своє відображення в ухваленні Концепції розвитку електронного урядування в Україні, Доктрини інформаційної безпеки України, Законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» тощо. Також на даному етапі значно активізувалося рефлексія даних питань і в розвідках дослідників із інформаційної тематики; 5) *п'ятий етап* (15 травня 2013 року — *дотепер*) — ухвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, в якій визначено мету, базові принципи, стратегічні цілі РІС в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуван-

ням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року.

Ефективність правового регулювання — зумовлена його організацією; конкретна міра результативності правового регулювання, яка виявляється у певному співвідношенні і між очікуваними та фактичними наслідками дії права на суспільні відносини.

Європейська модель інформаційного суспільства відрізняється стратегією європейської інтеграції, поняттям «об'єднаної Європи», пошуками рівноваги між контролем держави і стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу із врахуванням того, що роль кожного з них може змінюватися в часі. Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм побудови інформаційного суспільства для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням інформаційної/інтелектуальної економіки, різними можливостями інформаційного розвитку.

Життєво важливі інтереси в інформаційній сфері: 1) особи: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; недопущення несанкціонованого втручання у зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу; 2) суспільства: збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формування й розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства; 3) держави: недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав і міжнародних структур; ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації й коригуванні державної політики в інформаційній сфері; побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України; інтеграція України у світовий інформаційний простір.

Життєво важливі національні інтереси України — права і свободи людини і громадянина; суверенітет України, її територіальна цілісність, недоторканність державного кордону, демократичного конституційного ладу, верховенство права; соборність держави на основі консолідації усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп навколо цінностей незалежного, вільного, суверенного і демократичного розви-

тку єдиної України; конкурентоспроможність держави та економічний добробут населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; удосконалення механізмів реалізації конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову; неухильне дотримання гарантій незалежності та об'єктивності суду; обмеження втручання держави у діяльність економічних суб'єктів, громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань; безпечні умови життєдіяльності, захист навколишнього природного середовища; збереження і розвиток духовних і культурних цінностей суспільства; гармонійні відносини з іншими державами світу, сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного та рівноправного його члена.

Завдання держави в галузі правової інформатизації — детерміновані цілями розвитку держави в інформаційній сфері результати, скупне досягнення яких призводить до синергетичного ефекту: досягнення цілей системи. До основних із них належать: 1) розробка основ державної політики в галузі формування й використання правової інформації; 2) організація, фінансування і координація робіт щодо створення єдиної інфраструктури правової інформатизації, яка містить: загальне комунікаційне середовище, однорідне середовище збереження інформації, однотипні методи та засоби доступу до даних, еталонні й вторинні банки даних; 3) організація робіт щодо стандартизації юридичних документів і документообігу; 4) забезпечення безпеки даних; 5) забезпечення сертифікації та ліцензування інформаційних ресурсів і послуг; 6) правове забезпечення інформатизації.

Завдання інформатизації органів виконавчої влади: 1) всебічне інформаційне забезпечення потреб органів виконавчої влади всіх рівнів; 2) створення єдиного інформаційного простору для усієї системи органів виконавчої влади; 3) створення, впровадження і використання інформаційних систем, інформаційних технологій і інформаційних продуктів загального значення; 4) підготовка кадрів, підвищення їхньої кваліфікації у сфері інформатизації.

Завдання Кодексу України про інформацію (Інформаційного кодексу України): 1) визначення консенсусу (згоди) в суспільних стосунках, узгодженості розуміння та застосування юридичних норм, правомірної поведінки учасників інформаційних відносин, відносин в інформаційній сфері; 2) забезпечення інформаційного суверенітету, незалежності України у міжнародних відносинах; 3) забезпечення інформаційної безпеки громадян, їх окремих спільнот, суспільства та держави як складових національної безпеки України; 4) визначення правомірної поведінки учасників

інформаційних відносин в Україні; 5) захист інформації від несанкціонованого доступу, правопорушень (знищення, модифікації, перекручення тощо).

Завдання системи забезпечення внутрішньої інформаційної безпеки

органів виконавчої влади: 1) забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади всіх рівнів; 2) забезпечення інформаційно-аналітичного потенціалу країни; 3) реалізація державної політики інформаційної безпеки; 4) ведення активної розвідувальної, контррозвідувальної і оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення інформаційної безпеки через здобуття необхідної розвідувальної, контррозвідувальної і оперативно-розшукової інформації для відпрацювання стратегічних, тактичних і оперативних рішень у сфері державного управління інформаційною безпекою та вироблення механізмів їх реалізації; 4) виявлення, запобігання і припинення розвідувальної та іншої, спрямованої на нанесення шкоди інформаційній безпеці України, діяльності спеціальних служб, а також окремих осіб чи організацій; 5) виявлення, запобігання і припинення інформаційного тероризму та іншої діяльності, спрямованої на підрив функціонування системи органів виконавчої влади; 6) моніторинг (спостереження, оцінка і прогноз) стану інформаційної безпеки у зв'язку із впливом загроз та небезпек як зсередини, так і ззовні системи державного управління; 7) протидія технічному проникненню до інформаційних систем органів виконавчої влади з метою вчинення злочинів, проведення диверсійно-терористичної та розвідувальної діяльності; 8) забезпечення збереження державної таємниці; 9) організація демократичного цивільного контролю за функціонуванням системи органів державного управління тощо.

Завдання української інформаційної ідеології — конкретизовані та таргетизовані за критерієм пріоритетності цілі:

1) консолідація усіх складових ІС, їх органічна інтеграція з метою забезпечення прогресивного та стабільного РІС в Україні; 2) формування власної концепції ІС, ґрунтуючись на традиціях і концепціях право- і державотворення; 3) перетворення української нації на інформаційну націю; 4) недопущення перетворення України на інформаційну периферію; 5) формування інноваційних технологій переходу до інформаційної держави через активізацію реалізації інформаційної функції держави; 6) прискорення ухвали Інформаційного кодексу України; 7) формування привабливого інвестиційного клімату для формування в Україні одного з центрів інформаційної цивілізації; 8) створення інформаційної державності, яка задовольняє вимогам інформаційної та цифрової сучасності; 9) формування нового бачення світу; 10) підготовка людей із новим — інформаційним мисленням, заснованим на

інформаційній грамотності, інформаційній освіті та інформаційній культурі; 11) формування інформаційної культури.

Завдання формування інформаційного простору України: 1) створення системи єдиного інформаційного простору України як суверенної держави; 2) взаємодія цієї системи зі світовими відкритими мережами, тобто інтеграція України в міждержавний інформаційний простір.

Загроза порушення цілісності інформаційних ресурсів полягає в навмисному антропогенному впливі (модифікація, видалення, зниження) даних, які зберігаються в інформаційній системі органів виконавчої влади, а також передаються від даної інформаційної системи до інших.

Загроза розкриття інформаційних ресурсів полягає у тому, що дані, інформація та знання стають відомі необмеженій кількості осіб.

Загрози інформаційній безпеці — прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб і національних інтересів суспільства та держави.

Загрози інформаційній безпеці системи органів виконавчої влади: 1) *за об'єктами, що підлягають розкраданню:* апаратні засоби (блоки, вузли і готові вироби), якими оснащуються комп'ютери та мережі; носії програмного забезпечення й інформації; тверді копії із роздрукованою інформацією; 2) *за способами здійснення розкрадань інформаційних джерел та носіїв:* з робочих місць користувачів; в момент транспортування; з місць збереження; 3) *за джерелами помилок у програмному забезпеченні:* логічні помилки розробників програмного забезпечення; непередбачені ситуації, що виникають при модернізації, заміні чи додаванні нових апаратних засобів, встановленні нових додатків, виході на нові режими роботи ПЗ, появі раніше не зафіксованих позаштатних ситуацій; віруси, якими інфіковані програми; спеціальні програмні компоненти, передбачені розробниками ПЗ для різного роду цілей; 4) *залежно від мети здійснення атаки на інформаційні системи:* встановлення доступу до інформації з обмеженим доступом; викрадення ключів, паролів, ідентифікаторів, списку користувачів; ініціалізація контрольованого алгоритму роботи комп'ютерної системи; доведення до непридатного стану частини або всієї системи органів державного управління; 5) *за джерелами виникнення:* природного походження — небезпечні природні явища; тех-

ногенного походження — транспортні аварії (катастрофи), пожежі, неспровоковані вибухи чи їх загроза, раптове руйнування каналів зв'язку, аварії на інженерних мережах і спорудах життєзабезпечення, аварії головних серверів органів виконавчої влади тощо; антропогенного походження — вчинення людиною різноманітних дій по руйнуванню інформаційних систем, ресурсів, програмного забезпечення системи органів виконавчої влади тощо. До цієї групи за змістом дій належать: ненавмисні, викликані помилковими чи ненавмисними діями людини (наприклад, помилковий запуск програми, ненавмисне інсталювання закладок тощо); навмисні (інспіровані), що стали результатом навмисних дій людей (наприклад: навмисне інсталювання програм, які передають інформацію на інші комп'ютери, навмисне зараження вірусами тощо); 6) *за ступенем гіпотетичної шкоди*: загроза — явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в інформаційній сфері та створюють небезпеку для органів виконавчої влади, життєзабезпечення її системоутворювальних елементів; небезпека — безпосередня дестабілізація функціонування системи державного управління; 7) *за ймовірністю реалізації*: вірогідні — загрози, які за виконання певного комплексу умов обов'язково відбудуться. Прикладом може слугувати оголошення атаки інформаційним ресурсам органів виконавчої влади, яке передуює самій атаці; неможливі — загрози, які за виконання певного комплексу умов ніколи не відбудуться. Такі загрози, зазвичай, носять більше декларативний характер, не підкріплені реальною і навіть потенційною можливістю здійснити проголошені наміри, вони здебільшого мають залякуючий характер; випадкові — загрози, які за виконання певного комплексу умов кожного разу мають різний перебіг. Загрози такого рівня доцільно аналізувати за допомогою методів дослідження операцій, зокрема теорії ймовірностей і теорії ігор, які вивчають закономірності у випадкових явищах; 8) *за значенням*: допустимі — такі загрози, що не можуть призвести до колапсу системи. Прикладом можуть слугувати віруси, які не пошкоджують програми шляхом їх знищення; неприпустимі — такі загрози, що: 1) можуть у разі їх реалізації призвести до колапсу та системної дестабілізації системи; 2) можуть призвести до змін, несумісних із подальшим існуванням системи національної безпеки. Так, наприклад, вірус «I love you» спричинив пошкодження комп'ютерних систем у багатьох містах світу і завдав загальних збитків близько 100 мільйонів доларів США; 9) *за структурою впливу*: системні — загрози, що впливають одразу на усі складові системи органів виконавчої влади. Цей вплив має відбуватись одночасно в кількох найбільш уразливих і важливих місцях. Для органу державного управління це може бути дискредитація працівників органів виконавчої влади через телебачення, радіо, друковані

засоби масової інформації, Інтернет; структурні — загрози, що впливають на окремі ланки системи. Дані загрози є також небезпечними, водночас вони стосуються структури окремих органів державної влади або їх компонентів. Так, наприклад, під час порушень процедури виборів мера м. Мукачево навесні 2004 року були дискредитовані як місцеві органи виконавчої влади, так і Міністерство внутрішніх справ України — центральний орган виконавчої влади; елементні — загрози, що впливають на окремі елементи структури системи. Дані загрози мають постійний характер і можуть бути небезпечними лише за умови неефективності або непроведення їх моніторингу. Так, наприкінці 60-х років ХХ століття, коли в Італії діяли так звані «Червоні бригади», влада не приділяла належної уваги діям терористів, які спочатку погрожували, а згодом почали фізично ліквідувати усіх суддів, які виносили звинувачувальні вироки терористам. Жертвою халатності і неадекватної оцінки інформаційної загрози став і тодішній прем'єр-міністр Італії Альдо Моро, якого було попереджено заздалегідь про напад, однак влада не вжила відповідних заходів і його було викрадено, а згодом і вбито; 10) *за характером реалізації*: реальні — активізація алгоритмів дестабілізації є неминучою та не обмеженою часовим інтервалом і просторовою дією; потенційні — активізація алгоритмів дестабілізації можлива за певних умов середовища функціонування органу виконавчої влади; здійснені — такі, що втілені у життя; уявні — псевдоактивізація алгоритмів дестабілізації або ж активізація таких алгоритмів, які за деякими ознаками схожі з алгоритмами дестабілізації, але такими не є; 11) *за ставленням до наявних загроз*: об'єктивні — такі, що підтверджуються сукупністю обставин і фактів, які об'єктивно характеризують навколишнє середовище. При цьому ставлення до них суб'єкта управління не відіграє вирішальної ролі, через те що об'єктивні загрози існують незалежно від волі та свідомості суб'єкта. На жаль, український законодавець у Законі України «Про основи національної безпеки України» не визначив пріоритетності захисту від інформаційних загроз, відвівши їм найменшу увагу; суб'єктивні — така сукупність чинників об'єктивної дійсності, яка вважається суб'єктом управління системою безпеки загрозою. За даного випадку визначальну роль в ідентифікації тих чи інших обставин та чинників відіграє воля суб'єкта управління, який і приймає безпосереднє рішення про надання статусу або ідентифікації тих чи інших подій в якості загроз безпеці; 12) *за об'єктами впливу*: Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади; місцеві органи виконавчої влади.

Загрози інформаційному суспільству в екологічній сфері — приховування, несвоєчасне надання інформації або надання недостовірної інформації населенню про надзвичайні екологічні ситуації чи надзвичайні си-

туації техногенного та природного характеру; недостатня надійність інформаційно-телекомунікаційних систем збирання, обробки та передачі інформації в умовах надзвичайних ситуацій; низький рівень інформатизації органів державної влади, що унеможлиблює здійснення оперативного контролю та аналізу стану потенційно небезпечних об'єктів і територій, завчасного прогнозування та реагування на надзвичайні ситуації

Загрози інформаційному суспільству в економічній сфері — відставання вітчизняних наукоємних і високотехнологічних виробництв, особливо у сфері телекомунікаційних засобів і технологій; недостатній рівень інформатизації економічної сфери, зокрема кредитно-фінансової системи, промисловості, сільського господарства, сфери державних закупівель; несанкціонований доступ, порушення встановленого порядку роботи з інформаційними ресурсами в галузях національної економіки, викривлення інформації в таких ресурсах; використання неліцензованого і несертифікованого програмного забезпечення, засобів і комплексів обробки інформації; недостатній рівень розвитку національної інформаційної інфраструктури.

Загрози інформаційному суспільству в інформаційній сфері: 1) загрози особі: унеможливлення забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; несанкціоноване втручання у зміст, процеси оброблення, передачі, використання та поширення персональних даних; інформаційно-психологічний вплив; 2) загрози безпосередньо інформаційному суспільству: унеможливлення або заважання збереженню та примноженню духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу — субстрату інформаційного суспільства в Україні; суспільно-політична нестабільність міжетнічна та міжконфесійна ворожнеча, у тому числі і в Інтернет; унеможливлення формування і або сприяння у спотвореному формуванні демократичних інститутів громадянського суспільства, які в цілому зводять нанівець формування ефективного ІС в Україні; 3) загрози державі як субстанціональній та базовій основі інформаційного суспільства: формування інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав, міжнародних структур, транснаціональних корпорацій; дезорганізація взаємодії органів державної влади та інститутів інформаційного суспільства, протиставлення інформаційного суспільства Українській державі, дезінтеграція українського соціуму та його розшарування за різними ознаками при формуванні, реалізації та коригуванні державної інформаційної політики; унеможливлення побудови та ефективного розвитку безпечного інформаційного суспільства в Україні; створення умов для забезпечення

економічного та науково-технологічного та інформаційного відставання України від розвинених економік світу, перетворення України на інформаційно залежно країну, інформаційну периферію; формування негативного іміджу України у ЗМІ, Інтернет через неправдиве висвітлення інформації про нашу державу (наприклад: повідомлення ЦРУ про те, що Україна посідає друге місце у світі за рівнем смертності), а також формування негативного іміджу керівників вищих органів державної влади; унеможливлення інтеграції України у світовий інформаційний простір за будь-яких причин.

Загрози інформаційному суспільству у воєнній сфері — порушення встановленого регламенту збирання, обробки, зберігання і передачі інформації з обмеженим доступом в органах військового управління та на підприємствах оборонно-промислового комплексу України; несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів, незаконне збирання та використання інформації з питань оборони; реалізація програмно-математичних заходів з метою порушення функціонування інформаційних систем у сфері оборони України; перехоплення інформації в телекомунікаційних мережах, радіоелектронне глушіння засобів зв'язку та управління; інформаційно-психологічний вплив на населення України, у тому числі на особовий склад військових формувань, з метою послаблення їх готовності до оборони держави та погіршення іміджу військової служби.

Загрози інформаційному суспільству у геополітичній сфері — поширення за кордоном неправдивої інформації про Україну; поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України; прояви комп'ютерної злочинності, комп'ютерного тероризму, що загрожують сталому та безпечному функціонуванню національних інформаційно-телекомунікаційних систем; недостатня розвиненість інститутів громадянського суспільства, недосконалість партійно-політичної системи, непрозорість політичної та громадської діяльності, що створює передумови для обмеження свободи слова, маніпулювання суспільною свідомістю; негативні інформаційні впливи, в тому числі із застосуванням спеціальних засобів, на індивідуальну та суспільну свідомість; поширення суб'єктами інформаційної діяльності викривленої, недостовірної та упередженої інформації.

Загрози інформаційному суспільству у науково-технологічній сфері — зниження наукового потенціалу в галузі інформатизації та зв'язку; низька конкурентоспроможність вітчизняної інформаційної продукції на світовому ринку; відтік за кордон наукових кадрів та суб'єктів права інтелектуальної власності; недостатній захист від несанкціонованого доступу до

інформації внаслідок використання іноземних інформаційних технологій та техніки; неконтрольована експансія сучасних інформаційних технологій, що створює передумови технологічної залежності України.

Загрози інформаційному суспільству у соціально-гуманітарній сфері — порушення інформаційних прав і свобод громадян України як зсередини країни, так і за кордоном; зовнішні негативні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет; відставання України від розвинутих держав за рівнем інформатизації соціальної та гуманітарної сфер, насамперед освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури; недотримання прав людини і громадянина на одержання інформації, необхідної для захисту їх соціально-економічних прав; поширення в засобах масової інформації невластивих українській культурній традиції цінностей і способу життя, культу насильства, жорстокості, порнографії, зневажливого ставлення до людської і національної гідності; тенденція до витіснення з інформаційного простору та молодіжної культури українських мистецьких творів, народних традицій і форм дозвілля; послаблення суспільно-політичної, міжетнічної та міжконфесійної єдності суспільства; відставання рівня розвитку українського кінематографу, книговидання, книгорозповсюдження та бібліотечної справи від рівня розвинених держав.

Загрози інформаційному суспільству у сфері державного управління — інформаційний вплив іноземних структур (державних, недержавних, транснаціональних) на формування державної політики, ухвалення рішень органами державної влади; загроза інформаційному суверенітету держави, а відтак і інформаційному суспільству; спроби несанкціонованого доступу до інформації та впливу на інформаційні ресурси, інформаційну інфраструктуру органів державної влади; негативні інформаційні впливи, спрямовані на підрив конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів України; використання засобів масової інформації, а також мережі Інтернет для пропаганди сепаратизму за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками; несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів органів державної влади; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законодавством, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави.

Загрози національній безпеці — наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Законодавство у сфері інформаційної безпеки України охоплює: закони України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» від 10 січ-

ня 2002 року, «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 червня 1994 року, «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року, Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні» від 8 жовтня 1997 року, Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8 липня 2009 року тощо.

Засоби масової інформації: 1) теле- і радіомовна організація, інформаційне агентство та друкований засіб масової інформації; 2) система організацій із відображення суспільних процесів і навколишнього середовища, які створюють, обробляють і доводять до масового споживача інформацію; 3) юридичні особи, які здійснюють соціально-комунікативну діяльність на підставі державної реєстрації з метою виробництва, зберігання і публічного поширення інформації. Поділяються на *аудіовізуальні* та *друковані*.

Зміст доктрини інформаційної безпеки — понятійно-категорійний апарат, методологічне розв'язання проблем забезпечення інформаційної безпеки, широка і завершена система поглядів, що ґрунтується на категоріях, які мають базовий і парадигмальний серед фахівців характер саме у цій доктрині. Зміст доктрин має ґрунтуватися на системі логічних доказів і знаходити свій вияв у поняттях, що відображають дійсність із забезпечення інформаційної безпеки.

Зміст права громадян на інформацію в суб'єктивному аспекті — закріплені в правових нормах суб'єктивні права, юридичні обов'язки та зобов'язання громадян щодо збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації.

Зміст права на інформацію в об'єктивному аспекті — сукупність правових приписів як об'єктивованих результат волевиявлення правотворчих органів, за допомогою яких здійснюється регулювання інформаційно-правових відносин.

Змістовні характеристики інформаційного суспільства — іманентні ознаки, що описують зміст інформаційного суспільства: 1) *технологічна* — інформаційно-комунікаційні технології використовуються у всіх сферах життя суспільства; 2) *соціальна* — розвиток інформаційно-комунікаційних технологій виступає важливим стимулятором підвищення життєвого рівня; 3) *економічна* — інформація виступає як економічний ресурс; 4) *політична* — розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і кращі можливості поширення інформації стимулюють політичні процеси тощо.

Імплементация норм інформаційного права — цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колек-

тивно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації узятих ними, відповідно до міжнародного інформаційного права, зобов'язань.

Індійська модель інформаційного суспільства — головним пріоритетом на шляху до інформаційного суспільства є розвиток внутрішніх людських ресурсів. Особливості побудови інформаційного суспільства в Індії — це обережність та послідовність, а також опора на національні культурні традиції.

Інкorporація інформаційного законодавства — систематична інкорпорація, під час здійснення якої упорядковуються нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у сфері інформації, усуваються норми, які втратили чинність; покликана упорядкувати законодавство за одним чи кількома критеріями без зміни змісту.

Інтеграція — процес і механізм об'єднання і пов'язаності елементів; характеризується інтегративністю, системостворювальними змінними, чинниками, зв'язками і т.д.

Інформатизація — сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Інформатика — наука про автоматизацію інформаційних процесів із застосуванням інформаційно-комунікаційних і комп'ютерно-інформаційних технологій. Широке впровадження досягнень інформатики у різні сфери суспільного життя породило таке соціально-технічне явище, як інформатизація.

Інформаційна аксіологія — вчення про цінності у сфері інформаційних відносин. Інформаційна аксіологія надає можливість не лише щодо визначення тих чи інших цінностей, а й щодо визначення безпосередньо механізму формування пріоритетності та ієрархічності інформаційних інтересів. Внаслідок застосування наукової методології даний механізм набуде ознак уніфікованості, що сприятиме формуванню пріоритетних інформаційних інтересів на єдиній методологічній основі, а в цілому закладе фундамент до системного оновлення інформаційного законодавства і приведення його у логічну відповідність до потреб українського суспільства. Інформаційна аксіологія надає можливість визначення чітких критеріїв формування цінностей, тож закладає фундамент для побудови об'єктивно ефективною системи законодавства у даній сфері.

Інформаційна безпека: 1) невід’ємна складова кожної зі сфер національної безпеки, водночас — важлива самостійна сфера забезпечення національної безпеки. Саме тому розвиток України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави можливий тільки за умови забезпечення належного рівня її інформаційної безпеки; 2) безпека інформації (вузьке розуміння) також система, що складається з інформаційно-технічної, інформаційно-психологічної безпеки та інформаційної безпеки у сфері прав і свобод (широке розуміння); 3) стан захищеності інформаційного середовища, який відповідає інтересам держави, за якого забезпечується формування, використання і можливості розвитку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз; 4) стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, який виключає можливість заподіяння їм шкоди через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій або внаслідок поширення законодавчо забороненої чи обмеженої для поширення інформації; 5) стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує формування та розвиток цього простору в інтересах особистості, суспільства та держави; 6) стан інформаційного середовища суспільства і політичної еліти, який забезпечує її формування і розвиток в інтересах керівництва країни, громадян і суспільства; 7) захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави; 8) стан захищеності встановлених законодавством норм та параметрів інформаційних процесів та відносин, що забезпечує необхідні умови існування держави, людини та суспільства як суб’єктів цих процесів та відносин; 9) стан захищеності інформації, яка забезпечує життєво важливі інтереси людини; 10) стан, тенденції розвитку, умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів і установ, за яких забезпечується збереження їх якісної з об’єктивними обумовленими інноваціями в ній, і вільне, відповідне власній природі її функціонування; 11) стан, який характеризується відсутністю небезпеки, тобто чинників і умов, які загрожують безпосередньо індивіду, спільноті, державі з боку інформаційно-комунікаційного середовища; 12) стан і процес захищеності особи, суспільства, держави від реальних або потенційних загроз; 13) стан захищеності національних інтересів країни (життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави на збалансованій основі) в інформаційній сфері від внутрішніх та зовнішніх загроз; 14) стан захищеності національних інтересів України в інформаційному середовищі, за якого не допускається (або зводиться до мінімуму) завдання шкоди особі, суспільству, державі через неповноту, несвоєчасність, недостовір-

ність інформації й несанкціоноване її поширення та використання, а також через негативний інформаційний вплив та негативні наслідки функціонування інформаційних технологій; 15) стан захищеності інформаційного простору, що забезпечує його формування та розвиток в інтересах громадян, організацій та держави, стан інфраструктури системи (об'єкта, держави), при якому інформація використовується суворо за призначенням та не завдає негативного впливу на систему (об'єкт, державу) при її використанні; стан інформації, за якого виключається чи суттєво ускладнюється порушення таких її властивостей, як таємність, цілісність та доступність; 16) вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності; суспільних правовідносин, пов'язаних із створенням, розповсюдженням, зберіганням та використанням інформації; 17) проведення правових, організаційних та інженерно-технічних заходів при формуванні та використанні інформаційних технологій, інфраструктури та інформаційних ресурсів, захисті інформації високого значення й прав суб'єктів, які беруть участь в інформаційній діяльності; 18) діяльність із забезпечення особи, суспільства і держави виникає в ході вирішення суперечності між такою об'єктивною реальністю, як небезпека, і потребою розумної сутності, соціального індивіда, соціальної групи попередити її можливі шкідливі наслідки; 19) суспільні відносини, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей титульної нації, її існування, самозбереження і прогресивного розвитку України як суверенної держави, що залежить від цілеспрямованої інформаційної політики гарантій, охорони, захисту її національних інтересів; 20) складова національної безпеки, процес управління загрозами та небезпеками державними і недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України.

Інформаційна війна — 1) вид інформаційного протиборства, який становить: а) активні методи трансформації інформаційного простору, що знаходять відображення у системі нав'язування моделей світу, які покликані забезпечити бажані типи поведінки, атаки на структури виникнення інформації — процеси міркувань; б) процес встановлення контролю над системою ухвалення рішень; в) гостру форму протиборства мотивацій, концептів та образів; 2) форма протиборства між суб'єктами (державами, блоками, партіями тощо), що передбачає інформаційний вплив на населення з використанням засобів масової інформації, комп'ютерних мереж

тощо з метою формування відповідної суспільної думки, підриву морального духу як усього суспільства, так і окремих його інституцій.

Інформаційна глобалізація (*інформаціологічний контекст*) — процес поступового розширення, поглиблення та прискорення глобальних інформаційних зв'язків, формування багатоальтернативної інформаційної конфігурації міжнародної системи безпеки, інформаційних взаємозв'язків між різними цивілізаціями в усіх сферах життєдіяльності.

Інформаційна гносеологія — теорія наукового пізнання, в межах якої вивчаються закономірності й можливості пізнання, ступені, форми, методи та засоби процесу пізнання, умови та критерії істинності наукового знання. Інформаційна методологія у даному аспекті виступає частиною інформаційної гносеології, вона вивчає процеси організації наукової діяльності щодо інформаційної політики.

Інформаційна діяльність — сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб та реалізації інформаційних інтересів суб'єктів інформаційних відносин.

Інформаційна зброя — пристрої та засоби, призначені для нанесення протидіючій стороні максимальної шкоди в ході інформаційної боротьби (шляхом небезпечних інформаційних впливів): 1) засоби інформаційно-технічного характеру, які знищують, перекручують або викрадають інформацію, незважаючи на систему захисту, обмеження доступу до цієї інформації законних користувачів; 2) інформаційно-психологічні засоби, які дезорганізують інформаційні системи шляхом дезінформації, формування помилкових логічних інформаційних концепцій, інтерпретацій та ін., впливаючи таким чином на думку суспільства та на функціонування органів виконавчої влади.

Інформаційна ідентичність — ототожнення себе зі складовою інформаційного суспільства, її символами, інформаційними цінностями, історією, геοінформаційним простором, інформаційною культурою, державними та правовими інституціями, інформаційними інтересами. Причому йдеться про прийняття цієї ідентичності не лише на суто раціональному рівні як необхідний атрибут інформаційного суспільства, а й на емоційному, семантико-міфологічному. Визначальною умовою формування інформаційної ідентичності є позитивне сприйняття громадянами інформаційного суспільства процесів інформатизації, інформаційної демократії, концепції електронного урядування, електронної освіти, культури, медицини тощо, визнання ефективною інформаційної взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства, сприйняття за позитив інформаційної глобалізації.

Інформаційна ідеологія (ідеологія інформаційного суспільства)— сукупність ідей та уявлень щодо інформаційних інтересів «свого» інформаційного суспільства і механізмів їх реалізації в рамках конвергенції інформаційних суспільств різних країн до глобального інформаційного суспільства.

Інформаційна інтелігенція — інформаційно освічені й інформаційно грамотні люди, тобто ті, хто з величезних масивів інформації уміє відбирати лише корисну інформацію, і використовуючи її, набувати інформаційної переваги, отримуючи суттєві важелі для встановлення контролю над інформаційним та іншими стратегічними просторами.

Інформаційна інфраструктура — сукупність різноманітних інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційних ресурсів, телекомунікаційних мереж і каналів передачі даних, засобів комунікацій і управління інформаційними потоками, а також організаційно-технічних структур, механізмів, що забезпечують їх функціонування.

Інформаційна культура (поняття) — система інформаційних цінностей, що відповідає рівню досягнутого інформаційним суспільством рівня інформаційного прогресу і відображають у правовій формі рівень інформаційної свободи особи, інші найважливіші інформаційні та соціально-правові цінності; вона слугує виявом державно-правового досвіду конкретних інформаційних спільнот та суспільств і індивідів у матеріальних і духовних продуктах життєдіяльності, у навичках та інформаційних цінностях, що впливають на юридично значущу інформаційну поведінку, яка визначає їхню інформаційну діяльність.

Інформаційна культура (ознаки): 1) інформаційній грамотності та інформаційній освіченості; 2) здатності до селекції інформації, умінні обробляти значні потоки інформації та знаходити необхідне з метою його використання та отримання інформаційних переваг; 3) умінні використання інформаційних технологій; 4) здатності формувати самостійні інформаційні запити та надавати в потрібному форматі інформаційно місткі відповіді; 5) володінні основами аналітичної роботи; 6) володінні знаннями щодо використання програмного забезпечення, а також необхідності вжиття власними силами заходів щодо забезпечення безпеки персональних даних як на комп'ютерах, так і на інших носіях інформації.

Інформаційна методологія — це не лише набір методів, їх система, а певним чином сформована ідеологія науково-аналітичної роботи, що ґрунтується на певних припущеннях, ідейно-теоретичних засадах, ціннісних настановах, які загалом визначають науково-пізнавальний горизонт ставлення людини до інформаційної політики, суб'єктів інформаційних

відносин, інформаційних прав та свобод людини, що вивчаються та змінюються у процесі їх гарантування.

Інформаційна політика — діяльність державних органів, спрямована на врегулювання та розвиток національного інформаційного середовища, що охоплює не тільки телекомунікації, інформаційні системи і засоби масової інформації, а й сукупність виробництв і відносин, пов'язаних із створенням, збереженням, обробкою, демонстрацією, передачею інформації у всіх її видах.

Інформаційна послуга — дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами.

Інформаційна сфера — єдиний інформаційний простір України, який формується державними органами, громадськими, політичними та соціальними організаціями, а також громадянами й функціонує на основі правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних та моральних засад з урахуванням вимог та завдань національної інформаційної безпеки України.

Інформаційна технологія — цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів із використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування.

Інформаційне законодавство — складна внутрішньо обумовлена єдність законів і підзаконних актів, об'єднаних одним предметом нормативно-правового регулювання (інформаційні відносини), узгодженістю імперативно-диспозитивного впливу на суміжні з ними відносини та своєрідною системністю, зумовленою ієрархією правових норм у сфері інформації.

Інформаційне законодавство — спрямоване на забезпечення: 1) дотримання конституційного права кожного «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію» будь-яким законним способом (ст. 34 Конституції України), зокрема знайомитися з документами і матеріалами, що безпосередньо стосуються його прав і свобод; перетворення сучасної Української держави на інформаційну; 2) можливість контролю громадян і громадських організацій діяльності органів державної влади; 3) захист авторського права і права майнової власності на інформаційні ресурси, інформаційні технології та засоби їх забезпечення; 4) формування і використання інформаційних ресурсів в умовах рівності всіх форм власності шляхом створення інформаційного ринку і конкурентного середовища, проведення державної антимонопольної політики; 5) відповідальність суб'єктів інформаційних відносин за правопорушен-

ня під час формування інформаційних ресурсів та їх використання, зокрема персональної відповідальності керівників органів державної влади за якість формування державних інформаційних ресурсів і доступу до них; 6) узгодженість рішень і активне використання єдиного інформаційного простору; тісна інформаційна взаємодія з країнами — членами СНД і активний інформаційний обмін в системі міжнародного співробітництва.

Інформаційне правове середовище: 1) сукупність форм, змісту, уявлень, оцінок тощо чинного права у просторовому, часовому вимірах, соціальному русі, відповідно до дії інформаційного правового простору певного суспільства; 2) охоплює систему юридичних зв'язків і відносин, правових комунікативних установ, правових реалій, обумовлених дією права, що визначає характер, спрямованість та інтенсивність правової активності; 3) системне утворення, де центральною ланкою є людина, а соціально-правова активність спрямована на сприйняття, здійснення й відтворення правових настанов. Система суспільних зв'язків і відносин, що відображає взаємодію людей у сфері суспільного життя, окресленого правом, є головне, необхідне й суттєве у розумінні інформаційного правового середовища. У цьому значенні інформаційне правове середовище є змінний у просторі й часі процес руху правових зв'язків і відносин.

Інформаційне протиборство — форма боротьби сторін в інформаційному просторі з використанням політичних, економічних, дипломатичних, військових та інших методів, способів та засобів впливу на інформаційне поле супротивника, а також захисту власного інформаційного поля в інтересах досягнення поставлених цілей. Інформаційне протиборство включає в себе три незмінні складові: 1) вплив; 2) аналіз; 3) протиборство.

Інформаційне суспільство (*вужке розуміння*) — суспільство, де виробництво, споживання та розповсюдження інформації засновані на використанні інформаційного ресурсу як фактора підвищення ефективності суспільного виробництва.

Інформаційне суспільство (*широке розуміння*) — складова громадянського суспільства, що функціонує в рамках єдиного інформаційно-комунікаційного простору, в якому домінують нові технологічні уклади, котрі базуються на масовому використанні перспективних інформаційних технологій, засобів комп'ютерної техніки і телекомунікацій, створено якісно новий розвинений ринок знань та інформації як визначальних чинників виробництва, що характеризується сформованістю умов для трансформації інформаційних ресурсів суспільства у реальні ресурси соціально-економічного розвитку, а також фактичного задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах і послугах, кардинально зрос-

тає роль інформаційно-комунікаційної інфраструктури, умовою успішного становлення особистості стає інформаційна грамотність, підвищується рівень освіти, науково-технічного та інформаційного розвитку за рахунок кардинального розширення можливостей систем інформаційного обміну на їх взаємопроникнення, підвищення ролі кваліфікації професіоналізму, здібностей до творчого опрацювання інформації як найважливіших характеристик послуг праці, створено систему державних гарантій, передусім правових і безпекових, реалізації інформаційних прав і свобод людини, зокрема прав на безпечне вільне отримання, розповсюдження та використання інформації.

Інформаційні відносини: 1) однорідна група суспільних відносин, що виникають при поводженні з інформацією в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів при реалізації кожним суб'єктом інформаційних прав і свобод, а також при виконанні обов'язків органами державної влади і місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод; 2) інформаційні зв'язки між суб'єктами політичної системи суспільства, держави, що виникають під час одержання, використання та зберігання інформації; 3) такі відносини, що виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями в усіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні документованої або публічно оголошеної інформації про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Інформаційні інтереси: 1) результат усвідомлення цінності інформаційних потреб, усвідомлений вибір інформаційних цінностей, які зумовлені ідеалом розвитку держави з високорозвиненим інформаційним суспільством, метою та ідеєю прогресивного розвитку інформаційного суспільства і забезпечують умови та засоби їх безпечного задоволення та стабільної реалізації в рамках даного суспільства за умов збереження провідної ролі держави в цих процесах; 2) потреби інформаційного суспільства, що усвідомлені суб'єктами державної політики як такі, що підлягають обов'язковому задоволенню і захисту для забезпечення безпечного існування, ефективного функціонування та розвитку країни. Використання у науковому обігу даної дефініції, на наш погляд, дозволяє чітко аналізувати сутність, зміст, тенденції та структуру сучасної інформаційної цивілізації, прогнозувати розвиток інформаційних суспільств в інших країнах, а також розраховувати прогнозний вплив на розвиток інформаційного суспільства в Україні.

Інформаційний баланс — система показників, які характеризують оптимальне співвідношення інформаційних векторів у політиці держав (коаліцій держав) у різних сферах (політичній, економічній, військовій та інших) на регіональному, субрегіональному та глобальному рівнях. Інформаційний баланс виступає однією з визначальних характеристик інформаційної стабільності; натомість не обов'язково супроводжується наявністю балансу інтересів. Головне призначення інформаційного балансу полягає в можливості здійснення різних видів контролю над інформаційним простором. За умов формування глобалізованого інформаційного світу, бездіяльності із ухваленням Інформаційного кодексу України, а також через відсутність Концепції інформаційної політики, формування в Україні конкурентоспроможного інформаційного суспільства є завданням надскладним. Таким чином, інформаційний баланс виступає необхідною умовою подальшого розвитку і процвітання інформаційної цивілізації, а його відсутність — шлях до монополії істини, узурпації інформаційного простору та високих технологій простору і, відповідно, збільшення цифрового відриву і конфронтації учасників інформаційних відносин по всьому світу.

Інформаційний інтерес — інтегральний вираз інтересів усіх членів інформаційного суспільства, що формуються, розвиваються, реалізуються і припиняються через і за допомогою даного суспільства. Ці інтереси поєднують інтереси кожної людини, суспільства і держави.

Інформаційний геоправовий простір — самостійна категорія, яка надає можливість аналізувати та оцінювати всю правову інформаційну реальність в цілому, а не окремі її компоненти: геополітичні, геостратегічні, геоекономічні тощо. Крім того, дане поняття об'єднує всі методи і шляхи, а головне, форми, в яких міститься правова інформація. Водночас інформаційний геоправовий простір складається з національного та міжнародного рівнів.

Інформаційний маргінал — особа, яка перебуває поза межами інформаційного суспільства, оскільки втратила свій інформаційний статус внаслідок унікальності власної соціокультурної ситуації при переході до глобальної взаємодії в рамках інформаціонального капіталізму і неспроможності протистояти нав'язуванню та пристосуватися до якісно нової мережної архітектури інституційних структур інформаційного суспільства.

Інформаційний порядок — структура взаємозв'язків, заснованих на системі норм та правил, вироблених у рамках глобального інформаційного суспільства та регулюючих відносини держав та інших суб'єктів міжнародної системи на певному історичному етапі розвитку, а також на різних ієрархічних рівнях цієї системи і відповідають сучасним потребам переду-

сім найвпливовіших та інформаційно розвинених суб'єктів міжнародної системи даної історичної епохи.

Інформаційний потенціал — сукупність засобів, методів і умов, що дають змогу використовувати інформаційні ресурси.

Інформаційний потенціал держави — інформаційні ресурси й рівень контролю над власним інформаційним простором, забезпечені здатністю інформаційної інтелігенції та еліти на відстоювання національних інформаційних інтересів власної інформаційної системи.

Інформаційний ресурс — систематизована інформація або знання, що мають цінність у певній предметній області і можуть бути використані людиною в своїй діяльності для досягнення певної мети.

Інформаційні ресурси — сукупність інформаційних об'єктів, які відображають інформацію про події і процеси реального світу, форма представлення якої надає можливість отримати ефект від їх використання.

Інформаційні ресурси за видом інформації: 1) правова інформація; 2) науково-технічна інформація; 3) політична інформація; 4) фінансово-економічна інформація; 5) статистична інформація; 6) інформація про стандарти і регламенти, метрологічна інформація; 7) соціальна інформація; 8) інформація про охорону здоров'я; 9) інформація про надзвичайні ситуації; 10) персональна інформація (персональні дані); 11) кадастри (земельний, містобудівний, майновий, лісовий тощо); 12) інформація іншого виду.

Інформаційний суверенітет держави — здатність держави контролювати та регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою дотримання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави.

Інформаційно-психологічна безпека — управління реальними чи потенційними загрозами, що можуть завдати шкоди психіці людини, суспільству, державі: поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації

Інформаціологія — консолідована наука міждисциплінарного, комплексного змісту про уніфіковане та різнобічне розуміння інформації.

Інформація — будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. *А. Н. Колмогоров* запропонував визначення кількісних ознак інформації як мінімальної довжини (складності) програм, що дає змогу перетворити один об'єкт (дані) на інший — нові дані. *Н. Вінер* розглядав інформацію як спе-

цифічну субстанцію, відмінну як від матеріального, так і від ідеального, стверджуючи, що «інформація — це ані матерія, ані енергія».

Кібернетика (від *грецьк.* — мистецтво управляти) — наука про загальні закони отримання, збереження, передавання і розповсюдження інформації у складних управляючих системах. При цьому під управляючими системами розуміються не лише технічні, а й біологічні та соціальні системи. Прикладами складних управляючих систем є нервові системи живих організмів, особливо організм людини, а також апарат управління у суспільстві.

Кіберхуліганство (*cyberbullying*) — інформаційне правопорушення, що полягає у вчиненні в соціальних мережах діяння, направлено на нанесення шкоди честі, гідності, здоров'ю людини шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Класифікація національних інтересів в інформаційній сфері: 1) **людини:** реалізація прав і свобод людини і громадянина щодо одержання, використання, поширення, зберігання інформації; забезпечення права людини на захист від маніпуляції індивідуальною свідомістю; захист права інтелектуальної власності тощо; 2) **суспільства:** побудова інформаційного суспільства; забезпечення плюралізму засобів масової інформації; захист від маніпуляції масовою свідомістю; розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення психічного здоров'я нації; 3) **держави:** забезпечення інформаційного суверенітету; створення конкурентоспроможних інформаційних технологій та технологій зв'язку; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу; інтеграція України в європейський інформаційний простір; боротьба з інформаційною злочинністю тощо.

Кодифікація інформаційного законодавства: 1) форма систематизації інформаційного законодавства, яка полягає у діяльності компетентних державних органів і спрямована на вдосконалення чинного законодавства з метою усунення прогалин та суперечностей, розроблення нових правових норм, зумовлених потребами суспільного розвитку; 2) найкращий напрям удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері. На відміну від інших форм систематизації інформаційного законодавства кодифікація охоплює не тільки зовнішню, а й внутрішню обробку нормативно-правових актів, тобто впорядковується не тільки форма законодавства, а й перероблюється його зміст; 3) форма докорінного перероблення консолідованих актів у сфері інформації, норми яких регулюють інформаційну діяльність, забезпечення узгодження інформаційного законодавства з нормами споріднених галузей права, звільнення інформаційно-нормативного масиву

від застарілих норм шляхом прийняття Інформаційного банківського кодексу України.

Компоненти, які описують інформаційне суспільство: 1) будь-який індивід, група людей, підприємство або організація в будь-якому місці країни й у будь-який час можуть одержати за відповідну плату або безоплатно на основі автоматизованого доступу та систем зв'язку певну інформацію і знання, необхідні для їхньої життєдіяльності та розв'язання як особистих, так і соціально значимих завдань; 2) сучасна інформаційна технологія, що виробляється, функціонує і доступна будь-якому індивіду, групі або організації; 3) розвинені інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхіднім для підтримки прискореного науково-технічного прогресу; 4) автоматизація, роботизація й комп'ютеризація всіх сфер і галузей виробництва та управління; 5) радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких стає розширення сфери інформаційної діяльності та послуг.

Консолідація інформаційного законодавства — проміжна форма систематизації інформаційного законодавства, що проводиться з метою об'єднання інформаційних норм інкорпорованих збірників і внесення деяких уточнень до них шляхом утворення інформаційних консолідованих актів.

Консолідація понятійного апарату сфери інформаційних відносин — процес формування єдиного, на основі консенсусу, понятійного апарату в теорії і практиці інформаційного права, об'єднання його в систему, а також згуртування дослідників і утворення наукових шкіл навколо цього як теоретично-практичної проблеми та напрацювання знань, що втілюватимуться через освіту в повсякденне життя.

Концепція державної інформаційної політики — визначає пріоритетні цілі, завдання, функції, принципи, методи та механізми формування, реалізації та контролю за реалізацією державної інформаційної політики з метою забезпечення життєво важливих національних інформаційних інтересів особи, суспільства і держави.

Концепції інформаційного суспільства: 1) *постіндустріальне суспільство*: Р. Дарендорф; 2) *глобальне село*: Х. М. Мак-Люен; 3) *практиція, суспільство третьої хвилі*: О. Тоффлер; 4) *концепція нульового росту*: Дж. Форрестор, Д. Медоуз; 5) *технотронна ера*: З. Бжезінський; 6) *комп'ютопія*: Й. Масуда тощо.

Критерії формування інформаційного суспільства: 1) *технологічний* — основним чинником РІС є ІКТ, що виступають мірилом успіху виробництва, ефективності надання послуг тощо; 2) *соціальний* — інформація виступає стимулом до зміни життя, формується нова інформаційна

культура, інформаційна грамотність, інформаційна освіта та, відповідно, інформаційна свідомість; 3) *економічний* — інформація трансформується в основний ресурс, який визначає економічний успіх майже будь-якої діяльності, за даних умов лише економіка, заснована на знаннях, має успіх; 4) *політичний* — вільний доступ до відкритої інформації, створення механізмів гарантування права на доступ до публічної інформації, захист персональних даних, формування державних механізмів гарантування інформаційної безпеки та реалізації інформаційних прав призводить до наближення до громадянського суспільства, формує умови для залучення широких верств населення, недержавних організацій до активної участі у політичному житті держави; 5) *культурний* — формування інформаційної культури стверджує нові цінності — інформаційні — які є дороговказом подальшої реалізації інформаційних інтересів. Концепція людиноцентризму набуває нового, інформаціологічного змісту, адже інформаційні цінності додатково обґрунтовують інструментальну роль держави і висувають на перше місце інтереси людини; 6) *інформаційний* — гіперінфляції інформації, інформаційна асиметрія та розвиток інформаційної взаємодії серед суб'єктів інформаційного простору призводять до формування нової парадигми: інформаційної, де людина за відсутності правового забезпечення власних прав перетворюється не на суб'єкта управління, а лише на учасника даних відносин, відтак висуваємо гіпотезу про формування нової концепції — *концепція інформаціоцентризму*; 7) *правовий* — швидкоплинний розвиток інформаційного суспільства спричинює появу нових ризиків для людини, через що актуальним є формування динамічної системи інформаційного права, ухвалення Інформаційного кодексу України здійснення інвентаризації інформаційного законодавства загалом, з проведенням його докорінної систематизації на концептуально нових засадах.

Масова інформація — публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація.

Матриця інформаційної реальності у РІС — це множина, що складається

з: 1) *первинних фундаментальних сутностей*, які визначають організаційну першооснову матеріальної субстанції у Всесвіті та на Землі (фундаментальні фізичні закони природи, інформаційні коди атомів, молекул, їх частин, програми саморегуляції неживої природи тощо); 2) *вторинних інформаційних сутностей*, які виникають як результат саморегуляції природи (генетичні програми (геном), що визначають самоорганізацію живих організмів, біологічних видів, зв'язки, що визначають функціонування біологічних співтовариств, екосистем); 3) *інформаційних сутностей*, що є результатом розвитку живої природи (інформаційний код мозку

людини, нервові відчуття живих організмів, інтелект людини та вищих тварин, суспільні сутності тощо); 4) *інформаційних продуктів інтелекту та суспільства* (емоції мови, мотивація, знання, образи, плани, технології, здібності та вміння виконувати роботу, соціальні цінності та закони, правила тощо); 5) *вторинних інформаційних продуктів інтелекту та суспільства* (генетична інформація від створених людиною біологічних видів, інформаційна продукція, створена за допомогою комп'ютерних програм, штучні системи, що самоорганізуються тощо); 6) *продуктів діяльності систем, що самоорганізуються*.

Медіа-право (право засобів масової інформації, мас-медійне право) — підгалузь інформаційного права, що регулює суспільні відносини у сфері засобів масової інформації.

Мережеве суспільство — 1) суспільство, яке ґрунтується на горизонтальних соціальних зв'язках і головну роль в якому відіграють не ієрархічні моделі, а соціальні мережі. Значну роль у формуванні такого суспільства відіграють сучасні комунікації, особливо мережевого типу на зразок Інтернету. Автором терміна є іспанський соціолог Мануель Кастельс, який спеціалізується в галузі теорії інформаційного суспільства; 2) глобальна мережева структура з розвиненими горизонтальними зв'язками, в основі яких лежить інтернет-комунікація. Тут варто підкреслити, що не сітьова структура змінює суспільство, а скоріше вона сама змінюється під впливом сучасних тенденцій, тобто сітьове суспільство жваво реагує на зміни в усіх без виключення сферах людського життя і під впливом цих факторів трансформується. Іншими словами, це децентралізований простір, в якому кожен суб'єкт мережі може стати певним локальним центром, здатним впливати на інших. Зазначений вплив може нести конкретно-точковий вплив, але при цьому мати глобальні масштабні наслідки.

Мета державної інформаційної політики — забезпечення переходу до нового етапу розвитку України, побудова інформаційного суспільства і входження країни до світового інформаційного суспільства за умови реалізації національних інформаційних інтересів при визначальній ролі держави й ефективно функціонуючої системи е-урядування.

Мета систематизації інформаційного законодавства: 1) виявлення прогалин і суперечностей у правовому регулюванні відносин в інформаційній сфері; 2) уніфікація норм інформаційного законодавства з нормами інших підгалузей інформаційного права та з нормами інших галузей права при проведенні інкорпорації та консолідації; 3) забезпечення належного інформаційно-правового регулювання відносин у сфері інформації шляхом розроблення та ухвала Інформаційного кодексу України; 4) створення чіткої структури правового регулювання суспільних відносин

між їх суб'єктами щодо інформації, забезпечення співвідношення потреб, інтересів людини, соціальних спільнот і держави; 5) стабілізація правопорядку; 6) приведення нормативно-правового регулювання до рівня, який забезпечує нормальне функціонування суспільного життя; 7) закладення основ для розроблення стратегії формування інформаційного законодавства.

Мета Стратегії національної безпеки України — забезпечити такий рівень національної безпеки, який гарантував би поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі.

Метод інформаційно-правової теорії — засіб інформаційно-правового пізнання, створення та організації інформаційно-правового знання. За допомогою даного методу предмет інформаційної політики конкретизується і оформлюється у відповідну правову теорію інформаційної політики як єдину, несуперечливу систему знань про інформацію, державу та право, виражену в рамках категорійно-понятійної системи.

Міжнародно-правові стандарти в інформаційній сфері: а) єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів міжнародного інформаційного права, які мають договірний характер, що склався у ході багаторічної практики міждержавного співробітництва; б) цінності й ідеї, загальноприйняті в сучасному міжнародно-правовому просторі, які фіксуються у міжнародних договорах, юридичних актах міжнародних організацій, що належать до джерел інформаційного права та реалізуються у практиці відповідних міжнародних судових установ.

Модель пізнання інформаційної політики складається із таких елементів: 1) інформаційна феноменологія; 2) інформаційна гносеологія; 3) інформаційна онтологія; 4) інформаційна аксіологія.

Напрями державної політики інформаційної безпеки: 1) активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживанням службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; 2) забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; 3) забезпечення інформаційного суверенітету України; 4) вдосконалення державного регулювання діяльності інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та еконо-

мічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; 5) вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Напрями державної політики у сфері технічного захисту інформації:

1) удосконалення чинних та створення нових нормативно-правових актів щодо захисту інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом таємницю, конфіденційної інформації, що належить державі; 2) розроблення нормативно-правових актів щодо захисту відкритої інформації, важливої для особи, суспільства та держави; 3) удосконалення правових механізмів організаційного забезпечення ТЗІ; 4) удосконалення нормативно-правових актів щодо умов і правил провадження діяльності у сфері ТЗІ; 5) розроблення нормативно-правових актів щодо визначення статусу головної у сфері ТЗІ, головних (базових) за напрямками ТЗІ організацій; 6) удосконалення нормативно-правових актів щодо здійснення контролю за імпортом з метою впровадження в Україні іноземних інформаційних технологій із захистом інформації та засобів забезпечення ТЗІ; 7) розроблення нормативних документів із питань формування та розвитку моделі загроз для інформації; 8) розроблення нормативних документів із питань сертифікації засобів забезпечення ТЗІ та атестації на відповідність вимогам ТЗІ об'єктів, робота яких пов'язана з інформацією, що підлягає технічному захисту; 9) удосконалення чинних та розроблення нових нормативних документів із питань ТЗІ тощо.

Напрями формування інформаційної ідентичності:

1) декларовані цілі формування інформаційного суспільства, розвитку різних його складових, реалізації напрямів РІС мають співвідноситися і відповідати реальній здатності держави до їх досягнення; 2) має бути узгоджений механізм державного управління інформаційним простором, приділено окрему увагу недержавним суб'єктам, залучення до активних учасників інформаційних відносин інститутів громадянського суспільства, утворення балансу між вертикальними та горизонтальними управлінськими системи в інформаційному просторі; 3) має бути створено фундамент для інформаційно симетричної та пропорційної взаємодії та учасників інформаційних правовідносин, передусім конкретних громадян і держави, зокрема актуальним є питання налагодження взаємодії інститутів громадянського та інформаційного суспільства, а також між цими та державними інститутами; 4) інформаційна освіченість має стати основою формування інформаційної неокультури, сприяти розвитку духовності української

нації; 5) стирання кордонів в інформаційній сфері між регіональними та національними акторами; 6) формування системи балансу між тією частиною суспільства, яка має доступ до Інтернету, і в якій вже сформовано стали навички та культура мережевого спілкування та комунікацій, і тими, хто виступає споживачем телевізійної, здебільшого розважальної продукції (телешоу, телемувіки, сітками).

Національна безпека (законодавче визначення) — захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Національні інтереси — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства й держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Негативні риси розвитку інформаційного суспільства: 1) формування інформаційного суспільства передувало формуванню інформаційної культури та інформаційної деонтології, що значним чином вплинуло на розшарування і кластеризацію інформаційного суспільства за критерієм: власник, розробник та розпорядник інформаційних ресурсів — користувач інформацією; 2) утворення інформаційної еліти спричинило формування нового прошарку — **інформаційних маргіналів** — прошарку суб'єктів інформаційних відносин, які не можуть долучитися рівня володіння інформаційними ресурсами і визначати інформаційну долю спіль-

ноти. Це спричинює утворення нового виду злочинності: на *стратегічному* рівні — формування системи маніпулятивних технологій впливу на свідомість і алгоритмів мислення, вплив на свідомість і перепрограмування свідомості людей; на *тактичному* рівні — виділення кіберзлочинності у самостійний різновид організованої злочинності, яка за певних умов може бути залучена до вирішення політичних завдань; на *операційному* рівні — формування локальних мережевих суспільств, які прагнуть протиставити себе тотальній гегемонії глобального інформаційного суспільства у вигляді егалітарних форм інформаційного колоніалізму; 3) стрімкий розвиток ІС не враховує здатності людини до швидких перетворень, особливо у сфері свідомості та методів сприйняття та оброблення інформації, через що літнє покоління важче сприймає інформаційні технології та будь-які технічні інновації, таким чином воно ризикує лишитися осторонь сформованого е-суспільства; 4) відповідно до вищевикладеного, трансформація ІС у суспільство знань так само може лишити чисельно армію звичайних користувачів на узбіччі нової цивілізація, оскільки останні не є пристосованими до вироблення та продукування / генерування нового знання, а виховані у душі інформаційного суспільства — суспільства споживання вже готових інформаційних продуктів, які є результатом застосування інформаційних технологій суб'єктами управління інформаційними відносинами; 5) формування кіберсуспільства стає альтернативою реальному суспільству, відповідно, інформаційна влада не завжди збігається з владою реальною, що за певних умов може призвести до протистояння в реальному житті; б) залежність самореалізації людини в інформаційному суспільстві від її обізнаності.

Об'єкти інформаційних відносин — документована або публічно оголошена (оприлюднена) інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Об'єктивні причини кодифікації інформаційного законодавства: 1) наявність численних нормативно-правових актів із регулювання інформаційних правовідносин різної юридичної сили; 2) динамічність інформаційних відносин; неузгодженість зі стандартами Європейського Союзу; 3) декларативність окремих норм через відсутність механізму правореалізації; 4) необхідність системного вирішення проблеми нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення інформаційної безпеки України.

Обов'язки учасників інформаційних відносин: 1) поважати інформаційні права інших суб'єктів; використовувати інформацію згідно із законом або договором (угодою); 2) забезпечувати дотримання принципів інформа-

ційних відносин; 3) забезпечувати доступ до інформації усім споживачам на умовах, передбачених законом або угодою; 4) зберігати інформацію в належному стані протягом встановленого терміну та надавати її іншим громадянам, юридичним особам або державним органам у передбаченому законом порядку; 5) компенсувати шкоду, заподіяну при порушенні законодавства про інформацію.

Ознаки інформаційних правовідносин: 1) виникають, розвиваються та припиняються у зв'язку з інформацією; 2) визначають державну політику щодо дотримання і захисту інформаційних прав людини; 3) відбивають особливості застосування публічно-правових і цивільно-правових методів правового регулювання; 4) є ідеологічними відносинами — результатом свідомої діяльності, спрямованої на формування необхідного суб'єкту управління інформаційного впливу; 5) виникають, припиняються або змінюються, як правило, на основі норм права; 6) мають, зазвичай, багатосторонній характер і є особливою формою взаємного зв'язку між невизначеним колом суб'єктів (соціальні мережі) через їхні права, обов'язки, повноваження і відповідальність; 7) гарантуються державою через механізми реалізації державної інформаційної політики, зокрема через реалізацію державної політики інформаційної безпеки; 8) мають вольовий характер.

Ознаки інформаційного насильства: 1) несиловий (нематеріальний і неенергетичний), ідеальний характер, не підпорядкування фізичним закономірностям (немає маси, ваги температури тощо); 2) не лінійність, тобто непропорційна залежність причини й наслідку; порушення закону збереження матерії та енергії, кумулятивний характер, можливість лавиноподібного зростання інформації; 3) можливість максимальної дальності та швидкості розповсюдження, яка зростає із розвитком техніки (стріла, куля, ракета); 4) можливість ідеального клонування, оскільки ідеальні копії можна зробити однаковими, вони можуть бути незмінними, замороженими, а матеріальні предмети постійно змінюються, старіють; 5) нелокалізованість у часі, тоді як усіяка матеріальна дія здійснюється в конкретний час. Наслідок інформаційного насильства може бути розмитий у просторі та часі; 6) пандемічність, опосередкований характер і потаємність впливу (інформаційна дія має глобальний характер, і на відміну від фізичного впливу може бути абсолютно непомітною); 7) віртуальний характер дії, можливість фокусування, селективність, уразливість, крихкість інформаційного світу, легкість доступу, зламу інформаційних систем.

Ознаки інформаційного суспільства: 1) відсутня інформаційна залежність мас від традиційних ЗМІ, що надають інформацію у потрібному їй форматі відповідно до власних цілей, натомість з'являється залежність від

ІКТ ІС; 2) поява у широких верств населення реальної можливості брати участь в обговоренні непокоючих їх суспільно-політичних проблем; 3) високий рівень самоорганізації системи; 4) інформація виступає сировиною для отримання нової інформації, а інформаційні технології призначені для впливу на зміст інформації; 5) постійні зміни і організаційно-управлінська рухливість; 6) постійне збільшення швидкості оброблення інформації; 7) гіперінфляція інформації; 8) збільшується динаміка прийняття управлінських рішень; 9) здатність до постійного перепрограмування і переформатування управлінських процесів відповідно до рухливих змін в ІС; 10) висока конвергенція окремих управлінських технологій у високointегрованої системі; 11) збільшення відкритості політичних інститутів і політики в цілому; 12) поява цифрової взаємодії, що утворює засади для розвитку інститутів ІС; 13) розширення можливостей взаємодії громадян із урядовими органами; 14) виникнення нових доволі ефективних механізмів політичної мобілізації, які забезпечують оперативну організацію і координацію дій політичних однодумців, підвищують шанси невеликих партій і представників політичних меншин, які отримують можливість звертатися до масових аудиторій; 15) визнання ролі держави та приватного сектора у формуванні інформаційного суспільства; 16) бурхливий розвиток інформаційної економіки та його домінування, зумовленість успіху економіки за умови її заснованості на знаннях; 17) визнання ролі громадянського суспільства у поширенні електронної демократії та електронного урядування; 18) інноваційний характер технологічних змін; 19) соціальна спрямованість інформаційної політики; 20) створення відповідних політичних регламентних і ринкових структур із урахуванням рівноправного доступу суспільства до інформаційних ресурсів; 21) розповсюдження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, що створює кращі можливості для збирання, зберігання та поширення, використання інформації, котра стає економічним ресурсом; 22) стратифікація населення за рівнем володіння інформацією і технологіями, а також здатністю до самостійного аналітичного оброблення інформаційних потоків із метою фільтрування необхідної інформації і відсіювання непотрібної; 23) розуміння того, що знання стає джерелом влади більше за силу чи багатство тощо.

Ознаки системи інформаційних інтересів: 1) відносна *сталість взаємозалежності* інформаційних інтересів потребам, ідеалам, цілям, ідеї, інформаційним цінностям інформаційного суспільства в Україні; 2) *динамізм* інформаційних інтересів, їх обумовленість інформаційними пріоритетами як самого інформаційного суспільства всередині країни, так і глобального інформаційного суспільства, яке виступає родовим щодо внутрішнього і відповідно впливає на його розвиток. Саме тому інформаційні інтереси

си, відбиваючи конкретні усвідомлені інформаційні потреби щодо сталого розвитку інформаційного суспільства, характеризуються динамізмом.

Онтологічна гносеологія — концепції пізнавальної діяльності людини, що розглядається в контексті її узгодженості з проявами вищого розуму. Вона виступає альтернативою тим гносеологічним моделям, що вибудовані на принципах суб'єктивного ідеалізму і традиційного раціоналізму. Особливість онтологічної гносеології пов'язана не тільки і не стільки з безумовним визнанням неможливості побудови теорії пізнання поза зв'язком з онтологією, скільки в розумінні предмета самої онтології і природи знання.

Онтологія інформаційної політики — теорія, що досліджує державну інформаційну політику як органічний процес в рамках світобудови. Вона розглядає такі питання, як іманентні та модусні атрибути всіх створінь Божих, і намагається описати їхнє існування і дії, тобто інформаційну політику. Зміст онтологічного аспекту, якщо його екстраполювати на ДІП, полягає у тому, щоб надати людині знання про ДІП у її бутті як такому, акцентувати увагу на змісті досліджуваного незалежно від суб'єкта, самого по собі, припустити необхідність виявлення специфіки предмета ДІП як визначеної реальності. Буття ДІП як об'єктивна природа і самосутність містить у собі та виражає всю сукупність її внутрішньо взаємозалежних і взаємообумовлених об'єктивних властивостей і сутнісних характеристик як загальної і необхідної форми рівності, волі і справедливості в інформаційному житті людей.

Переваги інформаційного суспільства: 1) зростання сфери знань; 2) ослаблення ієрархічної структури у сфері виробництва й серед населення, що призводить до стирання стратифікаційних кордонів як в економічній, так і в комунікативній сферах, утворює можливість формування нових соціальних верств за ознакою належності до певної мережі незалежно від приналежності до держав, економічних класів тощо. Таким чином формуються нові критерії утворення соціальних систем, засновані на певних видах знань; 3) підвищення значення громадських формувань у політичному житті, підвищення впливу інститутів громадянського суспільства на формування та реалізацію політики у різних сферах життєдіяльності; 4) трансформація відносин у сфері обміну: обмін капіталом передбачає формування антагоністичних відносин, так само як і обмін інформацією має по суті такий самий характер, оскільки той, хто володіє інформацією — володіє світом. Саме *доступ до потрібної інформації та розпорядження нею виступатимуть ключовими індикаторами потужності нової інформаційної влади*, яка зосереджує у своїх руках новий стратегічний ресурс — інформацію; 5) збільшення кількості інформації;

ції призводить до утворення інформаційної еліти, яка зосереджує у своїх руках головні інформаційні ресурси й утворює механізми маніпуляції інформацією, а також володіє механізмами фільтрації та відбору лише потрібної інформації із загального масиву.

Передумови формування інформаційного суспільства: 1) період домінування аграрної структури в системі виробництва, що визначається не дуже високим рівнем наявності інформації й розвитком науки, заснований на мінімальній базі; 2) період індустріального способу виробництва, що має високий рівень удосконалення технічної сфери, що й сприяє продукуванню більшої кількості знань; 3) інформаційне суспільство — період, що характеризується успіхами науки й заснований на уявленні про одиницю інформації, яка виступає еквівалентом рівня сучасного розвитку.

Перспективні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні: 1) розроблення прогностичних та індикативних моделей РІС в Україні з урахуванням багатоманітності та багатоальтернативності шляхів розвитку, спираючись на теорію динамічних систем, системний аналіз та синергетику; 2) організація міжвідомчої цифрової взаємодії у сфері РІС для реалізації принципу «єдиного вікна»; 3) модернізація державних послуг: активна пропаганда політики підготовки посадових осіб у сфері ІКТ для оптимальної організації роботи та модернізації методів; врахування знань з ІКТ під час прийняття на державну службу; відповідна модернізація вітчизняних мереж; перманентний моніторинг потреб користувачів шляхом створення по усій країні консалтингових центрів, побудованих за принципом он-лайн форумів, адаптація та спрощення адміністративних послуг та в контексті подальшого впровадження концепції е-урядування; 4) впровадження інтегрованої системи «Електронний уряд», а також реалізація набутого досвіду під час впровадження проектів пілотних проектів у сфері е-урядування, зокрема таких, як «Електронне міністерство», «Електронний регіон», «Електронне місто», «Електронне село»; 5) заохочення формування мережного етикету, формування Кодексу та деонтологічних засад розвитку інформаційного суспільства; 6) кардинальний якісний розвиток правового регулювання розвитку інформаційного суспільства; 7) раціоналізація державного фінансування у сфері розвитку інформаційного суспільства; 8) інноваційний розвиток ІКТ та впровадження мультиплікаційних проектів електронної адміністрації.

Підходи до формування напрямів державної інформаційної політики щодо розвитку інформаційного суспільства: 1) *консервативний* — за якого РІС відбувається за моделями розвитку, що його вже пройшли західні суспільства; 2) *революційний* — Україна має віднайти власну мо-

дель розвитку інформаційного суспільства, ґрунтуючись на власних національних інформаційних інтересах, зберігаючи власні традиції розвитку інформаціологічної науки, культурної та національної самоідентичності.

Позитивні риси розвитку інформаційного суспільства: 1) усунено суперечність між інформаційною кризою і вільним доступом до інформації, забезпечено пріоритет інформації та знання порівняно з іншими ресурсами; 2) відбувається стрімкий розвиток інформаційних технологій, за допомогою яких такі процеси, як генерування нової інформації, збирання, зберігання, накопичення, оброблення і використання знань набуває нового змісту; 3) підвищується роль людини в державному житті, інтереси конкретної особи стають дедалі виразнішими через глобальний характер інформаційних технологій, які утворюють здатність людини долучатися до управління суспільством; 4) удосконалюються засоби інформатизації через формування глобального інформаційного суспільства, цифрової уніфікації світу, реалізації принципу вільного доступу до інформації, гуманізації та децентралізації державного управління.

Правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства — забезпечення нормального функціонування інформаційних правовідносин, можливість реалізації членами ІС прав користування інформаційними цінностями й благами, яке здійснюється за допомогою комплексу регулюючих та охоронних політико-правових та правових заходів, які об'єктивуються в нормах матеріального права.

Правове регулювання інформаційних відносин в Україні — здійснюване державою за допомогою права та сукупності правових засобів упорядкування відносин, які виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями в усіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації, їх юридичне закріплення, безпека і розвиток засобів масової інформації: друковані та аудіовізуальні ЗМІ.

Правовий моніторинг в інформаційній сфері — цілеспрямована систематична діяльність суб'єктів моніторингу щодо відстеження, обліку, оцінювання та аналізу нормативних правових актів, які регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, з метою їх контролю, прогнозування, планування подальшого розвитку, підвищення ефективності, якості, а також ступеня їх доступності для суб'єктів інформаційних відносин і підвищення правової обізнаності останніх на основі наданих у результаті моніторингу рекомендацій.

Принципи інформаційної ідентичності: 1) *принцип інтегральної ідентичності* — ідентичність не є один раз і назавжди заданою, вона змінюється

ся, а суспільство чи індивід може володіти кількома ідентичностями, що лише збагачує. Інтегральна ідентичність є результатом врахування культурно-історичних, архетипичних, автохтонних витоків української нації; 2) *принцип національної ідеології* — принцип ідеології національних інтересів, зміст якого полягає у формуванні суспільних ідеалів розвитку українського суспільства, вироблення національної ідеї, яка визначає зміст буття як української нації, так і окремого її представника. Істинна ідеологія слугує дороговказом розвитку нації, брехлива ідеологія є шкідливою, і за відсутності істинної ідеології, може посісти місце останньої і духовно та ментально спустошити суспільство, зрештою його на поневір'яння й одвічний пошук власного місця у міжцивілізаційному діалозі інформаційних культур; 3) *принцип екзистенціальної комунікації* — вища форма комунікації за К. Ясперсом — спосіб єднання розуму та екзистенції, де екзистенція є буттям, а розум має вносити в неї початок розуміння, опромінення початково темного буття; 4) *принцип концентрації* — різка асиметрія рівновагових розподілів. У загальному випадку різні частини розподілів є суттєво відмінними за своїми властивостями. Зі збільшенням нормативних актів, що регулюють інформаційну політику, відбувається кількісний приріст інформаційного масиву за умови незначного приросту структурної та якісної інформації; 5) *принципи ієрархічної структури інформації* — успіх інформаційної взаємодії, обумовлений правильним вибором понять і концентрацій зусиль саме на них. Ефективність реалізації інформаційної ідентичності зумовлена структуризацією з подальшою ієрархізацією інформаційного масиву. Структурована подача матеріалу — не піар-технологія, а відповідність немарківським процесам, що притаманні для когнітивної діяльності людини.

Принципи формування Доктрини інформаційної безпеки (ДІБ) — основоположні начала, на яких ґрунтується процес формування Доктрини інформаційної безпеки. Виокремлюють дві групи принципів: 1) *форми ДІБ*, які описують засади формування самого документа; 2) *змісту*, які описують засади внутрішнього наповнення даної Доктрини — текстуальної, змістовної, світоглядної, ідеологічної та концептуальної складової.

Розвиток державної інформаційної політики протікає у чотирьох основних вимірах: 1) *комунікативному* — процес обміну інформацією при здійсненні інформаційної політики; 2) *герменевтичному* — процес розуміння і тлумачення інформаційної політики, особливо норм інформаційного законодавства, правильного тлумачення ієрархії НПА у сфері інформації; 3) *семіотичному* — система знаків, символів і кодів; 4) *аксіологічному* — система інформаційних ідеалів та інформаційних цінностей, які мають формувати пріоритети інформаційної політики і, відповідно, на-

прямів правового регулювання найбільш важливих суспільних інформаційних відносин у всіх сферах життєдіяльності.

Систематизація інформаційного законодавства — тривала поетапна процедура упорядкування та вдосконалення законів і підзаконних актів, норми яких регламентують діяльність у сфері інформації, способами укладально-технічного або нормотворчого характеру, що передбачає створення єдиних нормативно-правових актів — інкорпорованих збірників і консолідованих актів інформаційного законодавства, а також (у кінцевій перспективі) розроблення та ухвалення Інформаційного кодексу України.

Складові елементи алгоритму державної інформаційної політики: 1) виявлення та усвідомлення інформаційних потреб; 2) формування на основі усвідомлених інформаційних потреб системи інформаційних інтересів; 3) класифікація інформаційних інтересів; 4) оцінка сил, можливостей та ресурсів країни щодо реалізації інформаційних інтересів; 5) виявлення інформаційних інтересів інших країн та їх співставлення із інформаційними інтересами України з метою встановлення конфронтаційних та компромісних інтересів; 6) розрахунок рівня конфронтаційності інтересів, моделі стратегічних ризиків для реалізації інформаційних інтересів, виявлення ступеню впливу та співвідношення сил, що стоять за цими інтересами; 7) внаслідок реалізації вищезазначених етапів формуються коло тих інтересів, які можуть бути реально забезпечені для реалізації на даному етапі історичного розвитку інформаційному суспільстві; 8) завершальним етапом виступає формування ДІП, в якій визначаються цілі реалізації інформаційних інтересів, висуваються конкретні завдання, зважаючи на наявні ресурси, а також можливий розклад сил, який може бути сформовано внаслідок виконання певних завдань.

Специфічні риси соціокультурного простору інформаційного суспільства: 1) образний, демасифікований, віртуальний характер сучасної культури, оскільки основним об'єктом життєдіяльності є інформація. Атрибутами сучасного культурного простору стали віртуальний світ, бліп-культура (бліп — одиничний спалах відображення дійсності у свідомості людини); 2) на зміну інтерперсональній комунікації приходить комунікація масова, здійснювана за рахунок ЗМІ. З одного боку, глобалізація інформаційного ринку призводить до уніфікації масової інформації, з іншого — підвищується можливість диверсифікації інформаційних послуг з регіональних або змістовних ознак; 3) у зв'язку з активним впровадженням у соціальну реальність Інтернету, акцентується проблема взаємин «людина—мережа», «індивідуальне—загальне»; 4) витвори сучасного мистецтва виконані в основному на перетині «мистецтво—технологія»,

що свідчить про позитивний вплив процесу інформатизації на культуру. Постмодерне мистецтво продовжує слідом за модернізмом вести пошук нових смислових і образних просторів, що відповідають запитам сучасного соціуму; 5) центр соціокультурної динаміки дедалі все більше переміщується до культури технологічної. Головним джерелом новацій в культурному житті інформаційного суспільства слугує саме технологічна інформація; 6) фундаментальна реальність інформаційного суспільства й інформаційної культури робить правомірним визначати свідомість сучасної людини в категорії інформаційної картини світу, яка є такою ж всеосяжною та глобальною, як і релігійна, мовна й інші картини світу, властиві винятково людському світосприйняттю.

Стратегічні завдання у сфері розвитку інформаційного суспільства (з урахуванням міжнародного досвіду): 1) залучення кожного громадянина, кожної домівки, освітніх закладів усіх рівнів, кожного бізнесу і кожної адміністрації до цифрового світу та цифрового он-лайн життя; 2) формування наукових шкіл та забезпечення як науковою, так і популярною цифровою літературою усю країну, всіляко стимулюючи та сприяючи впровадженню інвестиційних проєктів, спрямованих на реалізацію нових креативних ідей та стратегічних цілей РІС в Україні; 3) переконання суспільства та забезпечення процесу входження до цифрового суспільства ексклюзивними державними гарантіями (безпековими, правовими тощо), будовою нових форм довіри між державою та громадянським суспільством, окремими громадянами, зміцнення соціальної згуртованості; 4) збереження домінантної ролі держави (позитивний досвід Сінгапуру) в прийнятті рішень у галузі великих вкладень капіталу, активній участі держави у створенні інформаційної інфраструктури та розвитку інформаційного суспільства та його інститутів.

Стратегічні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні: 1) збереження тенденцій централізації контролю за розвитком інформаційного суспільства з одночасною децентралізацією напрямів розвитку інформаційного суспільства через розширення запровадження інформаційних технологій в областях України та формування державної макромережі, збільшення кількості зон Wi-Fi для долучення якомога більшої кількості громадян до Інтернету; застосування «принципу витягнутої руки» з метою делегування управлінської відповідальності при впровадженні інформаційної політики; 2) створити дієві механізми реального забезпечення та гарантування державою інформаційних прав громадян; 3) реалізація концепції е-майбутнього, в основі якої лежить тотальна інформатизація, що передбачає формування електронного уряду, електронної медицини, електронної освіти тощо з метою прозорості влади, прийняття

і реалізації керівних рішень, формування відповідної масової свідомості для активної участі громадян України; 4) сприяти підвищенню рівня інформаційної культури та інформаційної освіченості та грамотності, особливо у сфері інформаційної безпеки за рахунок підвищення ролі теоретичного знання, розробки оптимальної політики з питань мови як логічної форми функціонування смислів у суспільстві, теоретичного обґрунтування та культивування нового поділу праці за інтелектуальними показниками, переорієнтації державної стратегії на розвиток науки та розширення можливостей отримання освіти будь-якого рівня разом із впровадженням заходів із підвищення соціального статусу працівників розумової та висококваліфікованої праці, теоретичного обґрунтування стратегії та методів впровадження нових засад інформаційного способу організації соціального життя розвитку недержавних структур; створення ефективної мережі освіти і науки, яка забезпечувала б розвиток інформаційної сфери України відповідно до національних інтересів з урахуванням міжнародних стандартів сучасної освіти та науки; розроблення індикаторів ефективності реалізації державної інформаційної політики зокрема і параметрів функціонування мереженої освіти, корисного використання Інтернет технологій на розвиток української науки та освіти; 5) організації ефективної цифрової взаємодії; 6) підвищення ролі громадськості і мас-медіа у створенні нового інформаційно-комунікаційного середовища в країні, при цьому держава повинна відігравати вирішальну роль і бути координатором дій різних суб'єктів інформаційних відносин, спрямованих на розвиток ІС; 7) створення юридичних умов для того, щоб право на інформацію стало свого роду гарантією права власності, права споживача, права на сприятливе навколишнє середовище, політичних прав і свобод тощо; 8) сприяти розвитку глобального інформаційного суспільства за умови практичної, а не декларативної реалізації положень Туніської декларації: реалізації вироблення та впровадження механізмів культурної та національної самобутності, самоідентифікації та збереження національної ідентичності нашої держави та її інформаційного суспільства; 9) збереження національного і світового інформаційного спадку у тому числі через забезпечення доступу населення України до надбань цивілізації у цифровій формі; 10) формування підконтрольного українській владі ринку ІКТ, у тому числі через переорієнтацію сфери виробництва на наукомісткі та високотехнологічні його види, створення сприятливих умов для розвитку нових базових галузей суспільства — телекомунікацій, електроніки, біотехнології, нанотехнології та інших, застосування механізмів аутсорсінгу та краудсорсінгу, а також реалізації політики розвитку, яка включає формування сприятливого конкурентного середовища та привабливих інвестиційних умов для необхідного розвитку ІКТ та

розроблення нових послуг, виступаючи гарантом підтримки ІТ-індустрії; 11) із цією метою розроблення механізмів державного регулювання, у тому числі правового, що мають гарантувати права інвесторів, виробників та споживачів інформаційних продуктів, учасників інформаційних відносин інформаційного суспільства; 12) удосконалення інформаційного законодавства як на державному, так і на регіональних рівнях; 13) активна участь в управлінні господарською діяльністю у сфері інформатизації; 14) активізація розроблення власної вітчизняної технічної бази для розроблення сучасних інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів, з метою формування інформаційного простору вітчизняними технічними можливостями та експоненційного збільшення українського інформаційного потенціалу; здійснення дієвого контролю за інформаційними технологіями, враховуючи їх вироблення, розповсюдження та застосування, наслідки дії в інформаційному просторі України з метою забезпечення інформаційного суверенітету України; 15) формування окремої наукової спеціальності «Інформаційне право», підготовка працівників належної кваліфікації, зайнятих в інформаційній галузі за наданим нами алгоритмом напрямів державної інформаційної політики; 16) подолання гіперінфляції інформації, за якої збільшення віку людства не супроводжується таким же значним збільшенням індивідуальної тривалості життя, адже з кожним поколінням на людину лягає дедалі більший тягар знань, який вона вже не в змозі засвоїти; 17) унеможливлення формування імперативних алгоритмів будови аксіології інформаційного поля, за якого формується інформаційний елітаризм як крайній прояв інформаційної нерівності, коли лише частина користувачів закритих мереж отримує доступ до селекційної інформації, набуваючи при цьому нагоди реалізувати свою інформаційну перевагу; формуються передумови до стабілізації алгоритмів інформаційної асиметрії, яка виступає умовою інформаційної маргіналізації, сприяє стратифікації інформаційного суспільства і створенню нових інформаційно-просторових кордонів розшарування всередині інформаційного суспільства, зокрема через максимальну участь потенційно маргінальних груп в діяльності інститутів інформаційного суспільства, розроблення комплексних програм демаргіналізації як комплексу відновлювальних заходів щодо всіх видів соціальних зв'язків в ІС; 18) формування механізмів унеможливлення монополізму і концентрації власності в ЗМІ і телекомунікаційному бізнесі, з цією метою обов'язкове формування засад для ефективного функціонування громадського телерадіомовлення, створення громадських соціальних мереж, у тому числі в Інтернет просторі; 19) активне залучення ЗМІ до формування і реалізації стратегії розвитку інформаційного суспільства в рамках реалізації державної інформаційної політики, засоби масової ін-

формації і комунікації виступають самодостатнім суб'єктом інформаційної політики, відіграють значну роль у складних процесах формування суспільної думки та масової свідомості, сприяють подоланню політичної фрагментарності українського суспільства та становленню на цій основі громадянської політичної культури як елемента політичного розвитку України; інформаційно-частотний ресурс має розглядатися як державний феномен одного рівня з надрами, землею, повітрям, водою; інформаційна політика вважається запорукою інформаційного суверенітету, тобто базової складової національної безпеки; ефективним державним інструментом у подоланні внутрішніх суспільно-політичних викликів і зовнішніх загроз. Мас-медіа мають виступати засобом формування світоглядних позицій транзитивного суспільства, збереження традиційних моральних імперативів і носієм національно-патріотичних настроїв та почувань, а держава має прогнозувати очікувані виклики в системі комунікативної політики і передбачати дійову систему впливу та ефективного реагування, механізм захисту національних інтересів; 20) інформатизація усієї системи загальної і спеціальної освіти — від дитячого садочка до закінчення вищої школи і отримання інших форм підготовки і перепідготовки спеціалістів, стимулювання у створенні інформаційних послуг і українських інформаційних продуктів та інтенсивному розвитку щодо підключення до мережі освітніх закладів та бібліотек; 21) формування розвитку індустрії інформаційних та комунікаційних послуг, у тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача, IPTV; 22) забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, обумовленим національним культурно-історичним менталітетом і традиціями, у тому числі організації українськомовного сектора в Інтернеті; необхідністю інформаційної консолідації європейського світоглядного простору, яка базується на свідомому та вільному виборі громадянами України євроінтеграційного напрямку зовнішньої політики та європейського вектора зміцнення демократії; розвитком інформаційного суспільства шляхом впровадження соціально-спрямованих проєктів на основі національного сегмента Інтернету за умови збереження мультикультурності й етнопатриотичної самоідентичності та самобутності української спільноти; 23) легітимація механізмів гарантування державою та її інститутами із залученням інститутів громадянського та інформаційного суспільства перманентної модернізації складових інформаційного суспільства, маючи для цього усі фінансові та інші ресурсні можливості; створення культурних та інституціональних елементів модернізації, адаптованих до національних і культурних традицій; 24) розвиток інститутів власності, передусім приватної власності, в інформаційному суспільстві та усіх його складових інститутах; 25) захист персональних даних від несанкціонованого доступу

як з боку приватних компаній, так і з боку держави та її спецслужб, які під прикриттям профілактики правопорушень отримують доступ до персональних даних і можуть їх використати, порушуючи інформаційні права та свободи; 26) *формування інформаційного балансу у правовій сфері* з метою уникнення зайвої імплементації чужих українській правовій системі актів та гармонізації інформаційного законодавства з урахуванням українських національних інтересів в інформаційній сфері, зокрема у сфері розвитку конкурентного та ефективного інформаційного суспільства зі створенням внутрішніх інститутів модернізації національної ідентичності з метою забезпечення єдиної колективної ідентичності на рівні держави, утвердження державницької ідеології, що забезпечує виявлення та відтворення ціннісних ядер, які лежать в основі конфесіональної, етнічної, цивільної і цивілізаційної ідентичностей.

Стратегія національної безпеки України — один із основоположних документів у сфері національної безпеки, в якому визначаються принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в теоретичному плані — це прийнята в державі система поглядів на характер сучасних загроз і небезпек, на цілі й завдання, форми і способи захисту та реалізації національних інформаційних інтересів, а також галузь практичної діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства щодо управління системою забезпечення інформаційної безпеки з метою створення умов для ефективного розвитку інформаційного суспільства.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства як законодавчий акт — визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку держави в перспективі на певний період, який має бути визначений системою показників та індикаторів якісної зміни суспільних відносин, а не конкретним періодом, як це зроблено в Стратегії РІС України. У переважній більшості міжнародних документів, які ми проаналізували (Стратегія РІС Кенії, Малайзії, Данії, Фінляндії, Великої Британії та Франції, Сінгапуру, Південної Кореї) наголошено на конкретних якісних змінах, а сама стратегія слугує дороговказом моніторингу та еволюції прогресу конкретного суспільства.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства як напрям державної інформаційної політики — система широкомасштабних державно-політичних рішень і вироблених напрямів діяльності у сфері інформаційної безпеки, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення стратегічної мети

розвитку інформаційного суспільства; головна мета Стратегії РІС — формування на підставі ефективного розвитку інформаційного суспільства держави та громадянського суспільства якісно вищого рівня, в основу якої покладено концептуальні орієнтири розвитку інформаційного суспільства, органічний баланс гарантованих механізмом держави законних інформаційних інтересів людини і громадянина, суспільства і держави.

Стратегія кібербезпеки ІС (безпека ІКТ, безпека мереж, енергоінформаційна безпека, безпека кіберпростору, культура кібербезпеки тощо). Даний документ має виступати певною дорожньою картою РІС, оскільки сучасні виклики та загрози РІС є динамічними, а проблема безпеки має розглядатися контекстуально із РІС, а не відірвано від нього, зосереджуючись не тільки на вже відомих та ідентифікованих загрозах, а й прогнозуючи появу нових із адекватним відпрацюванням стратегії їх своєчасного виявлення та упередження (корисним буде досвід Фінляндії);

Стратегія е-урядування (е-адміністрування, е-демократія, е-участь, е-голосування, е-юстиція, е-правосуддя, е-комерція, е-медицина, е-освіта). Має бути відбито адресну етапність розвитку даного інституту: **е-урядування 1.0:** e-mail, Websites, Blogs & Microblogs; **е-урядування 2.0:** Wikis, Forums, Groupware, Crowdsourcing, Social Networks. Даний документ має істотне значення не лише для розвитку конкретного суспільства, що підкреслюється тим, що він розробляється не лише в рамках окремих країн, а й в рамках ООН, та ЄС, які також з певною періодичністю видають такі документи (E-GovernmentStrategy).

Стратегія розвитку телекомунікацій — має провадити еквівалентну політику наближення до стандартів та досвіду нових країн — засновниць ІС. Кожна країна потребує мати так звану дорожню карту розвитку власного широкополосного доступу. Реалізація даної стратегії у цілому сприятиме: економічному зростанню, створенню нових робочих місць, зростанню інвестиційних можливостей та привабливості, доступу до он-лайнних сервісів уряду, включаючи освіту і процеси підвищення кваліфікації, а також включаючи безпеку інформаційного суспільства. Складовими елементами такої стратегії (зокрема на прикладі Кенії) виступають: 1) інфраструктура, здатність до з'єднання та прилади; 2) контент, аплікації та інновації; 3) політика, правове та регуляторне оточення; 4) фінанси та інвестиції; 5) можливості та здатність до будови нових ІКТ, а також безпека.

Структура Доктрини інформаційної безпеки — внутрішня будова Доктрини, яка має корелювати цілям її розроблення, у ній мають знайти своє відображення: поняття інформаційної безпеки, її місце в системі національної безпеки; поняття системи інформаційної безпеки; чітке визна-

чення національних інтересів в інформаційній сфері, визначення їх пріоритетності; мета, задачі, функції, принципи, методи та напрями функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки; обґрунтування функцій і структури, основних характеристик, властивостей і функціональних можливостей системи безпеки в інформаційній сфері за умови забезпечення єдності форми й змісту Доктрини.

Структура правового регулювання інформаційних відносин — комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих чинних нормативно-правових приписів, що вміщені в нормативно-правових актах, який виражається в їх єдності й узгодженості, а також у розподілі залежно від критерію класифікації.

Суб'єкти інформаційних відносин — громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, юридичні особи, держава, інші держави та їх юридичні особи, міжнародні організації тощо.

Субінститути сфер правового регулювання інформаційних правовідносин: 1) визначення та правове закріплення провідних напрямів і методів державної політики у сфері вибору мов спілкування, формування провідної технології, комунікації в державі тощо; 2) правове регулювання суспільних відносин у сфері засобів масової інформації, визначення їх подібностей та відмінностей, систематизація їх через агрегацію (преса, видавнича справа, радіо, телебачення, комп'ютерні мас-медіа, інтернет технології тощо); 3) забезпечення умов для розвитку механізму правового захисту всіх форм власності на інформацію та інформаційні ресурси (право власності на інформацію); 4) організація та управління створенням і розвитком державних інформаційних систем і мереж, забезпечення їх сумісності та взаємодії з іншими в єдиному інформаційному просторі України; 5) правове регулювання щодо створення реальних умов для якісного та ефективного забезпечення необхідною інформацією громадян, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних і приватних організацій, громадських об'єднань на основі використання державних інформаційних ресурсів, сучасних інформаційних технологій; 6) забезпечення співвідношення інтересів суб'єктів суспільних інформаційних відносин у сфері національної безпеки, складовою якої є інформаційна безпека, визначення загроз безпеці суспільним інформаційним відносинам, правове і технічне забезпечення регулювання захисту інформації, в тому числі в автоматизованих системах; 7) забезпечення реалізації конституційних прав осіб (приватних немайнових) на режим доступу до персональних даних інформації про громадян та їх спільноти (організації) за умов інформатизації державних органів управління; 8) державно-правове сприяння формуванню ринку інформацій-

них ресурсів, послуг, інформаційних систем, технологій, з пріоритетами для вітчизняних виробників інформаційної продукції, засобів, технологій; 9) державне стимулювання вдосконалення механізму залучення інвестицій, розробки і реалізації проектів національної програми інформатизації та локальних програм інформатизації (установ, підприємств, організацій всіх форм власності, міністерств та відомств, регіонів тощо); 10) забезпечення правового режиму формування і використання національних інформаційних ресурсів, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, поширення та надання споживачам інформації; 11) правове регулювання щодо стимулювання створення і використання в Україні новітніх інформаційних технологій.

Субстанційні характеристики інформаційного суспільства: 1) поява нового цивілізаційного устрою; 2) радикальна зміна існуючої інфраструктури суспільства; 3) зміна характеру людської праці; 4) поява нового символічного середовища; 5) створення нового супертексту культури, що стала домінантою свідомості сучасної людини; 6) виникнення нової тотальної реальності наших днів, що призвела до антропологічних змін людини.

Суспільно значима інформація — інформація, яка виступає предметом громадського інтересу за умови, що право громадськості знати цю інформацію переважає право власника на її захист.

Суспільство знання — суспільство, у якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню оперувати нею. На думку І. В. Арістової, в основі суспільства знання лежить можливість 1) знаходити, 2) виробляти, 3) обробляти, 4) перетворювати, 5) поширювати та 6) використовувати інформацію з метою отримання й застосування необхідних для людського розвитку знань. Це суспільство спирається на концепцію суспільства, яке сприяє розширенню прав і можливостей, що включає до себе поняття численності, інтеграції, солідарності та участі. Як підкреслюється у відповідній доповіді ЮНЕСКО, поняття «суспільство знання» ширше та ефективніше сприяє розширенню прав і можливостей, ніж поняття «технології» та «доступ до зв'язку», що доволі часто знаходиться у центрі дискусії з питань інформаційного суспільства. Створення суспільств знань відкриває шлях до гуманізації процесу глобалізації. Суспільства знань — це суспільства, джерелом розвитку яких є власне різноманіття й власні здібності.

Телекомунікаційний індекс (Telecommunication Index): 1) кількість персональних комп'ютерів на 100 осіб; 2) кількість Інтернет користувачів на 100 осіб; 3) кількість телефонних ліній на 100 осіб; 4) кількість контр-

актів на послуги мобільного зв'язку на 100 осіб; 5) кількість контрактів на послуги кабельного та супутникового телебачення на 100 осіб.

Теоретична модель інформаційної ідентичності являє собою найвищу форму філософсько-антропологічної репрезентації інформаційно-правового знання, що надає ідеалізоване уявлення про сутність, епістемологічний зміст, цілеспрямованість розвитку інформаційної цивілізації, дозволяє пояснювати, ретробачити і передбачати хід, послідовність і тренди її розвитку. Інформаційна ідентичність слугує своєрідним інформаційним збереженням, що співвідноситься із інформаційною симетрією. З позицій симетрії, яка за даного випадку реконструкції може розглядатися методом структурних досліджень, *інформаційну ідентичність* можна розглядати як особливого роду єдність збереження і зміни.

Теоретичні підходи до правового регулювання розвитку інформаційного суспільства: 1) *скептичний підхід*, за якого висловлюються думки щодо неможливості урегулювання суспільних інформаційних відносин через їх надзначну структурованість і динамічність; 2) *критичний підхід* засновано на аналізові реальних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та критичного ставлення до відсутності нормативно-правової бази щодо регулювання нових суспільних відносин; 3) *нігілістичний підхід*, за якого висловлюється думка про неспроможність права регулювати суспільні інформаційні відносини, а також нездатність та неефективність права як регулятора суспільних інформаційних відносин; 4) *конструктивний підхід*, за якого пропонується ухвалити Інформаційний кодекс, сформувати систему правового регулювання інформаційних відносин (відносин у сфері інформації).

Тролінг — зловмисна поведінка в Інтернеті, яка містить у собі глузування, залякування, образу, явну брехню, провокацію, будь-яку дискримінацію або інше провокування конфліктів. Активно використовується користувачами мережі незалежно від країни, національності, віросповідання. Першою у світі країною, де заборонили тролінг стала Нова Зеландія. Відтепер правила спілкування в соціальних мережах забороняють оприлюднювати повідомлення, які можуть викликати емоційні страждання в інших користувачів. Покаранням за такий злочин в цій країні може стати штраф у розмірі 33,5 тис. доларів або кілька років утримання під вартою. Три роки позбавлення волі можна отримати за підбивання до суїциду.

Удосконалення законодавства — діяльність компетентних органів держави з підтримки якісного стану законодавства (його змісту та форми) відповідно до потреб розвитку суспільних відносин, яка спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання.

Умова формування інформаційної ідентичності — позитивне сприйняття громадянами інформаційного суспільства, процесів інформатизації, інформаційної демократії, концепції електронного урядування, електронної освіти, культури, медицини тощо, визнання ефективною інформаційної взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства, сприйняття за позитив інформаційної глобалізації.

Фішинг — інформаційне правопорушення, що полягає у використанні інтернет-технологій з метою отримання доступу до конфіденційної інформації про користувачів (паролів, логінів, фінансової інформації тощо).

Цифрова асиметрія — процеси в інформаційній сфері, за яких збільшення віку людства не супроводжується адекватним значним збільшенням індивідуальної тривалості життя, і з кожним поколінням на людину лягає дедалі більший тягар знань, який вона вже не в змозі засвоїти.

Шляхи підвищення ефективності вітчизняного інформаційного законодавства — проведення широкомасштабної, поступової його систематизації через три основні форми: інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію, розроблення концепції розвитку інформаційного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Камаралі Г. В. Становлення та розвиток інформаційної цивілізації : дис. ... канд. філософ. наук, спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Ганна Володимирівна Камаралі. — Донецький національний університет. — Донецьк, 2007. — 193 с.
2. Камуз А.В. Становление концепции информационной цивилизации // Интелект. Особистість. Цивілізація: Тематичний збірник наукових праць із соціально-філософських проблем. Вип. 1 / Гол. ред. О. О. Шубін. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2003. — С.88–99.
3. Камуз А.В. Концепция информационной цивилизации // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка наукових досліджень-2003». — Т. 1. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. — С. 10–12.
4. Камуз А.В. Информационная цивилизация в свете компьютерной революции / / Интелект. Особистість. Цивілізація: Тематичний збірник наукових праць із соціально-філософських проблем. — Вип. 2 / Голов. ред. О.О. Шубін. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2004. — С. 103–114.
5. Камуз А.В. Информация и ее роль в современном обществе // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті»: — Харків: ХАІ, 2004. — С. 59–60.
6. Камаралі А.В. Виртуальный феномен информационной цивилизации // Интелект. Особистість. Цивілізація: Тематичний збірник наукових праць із соціально-філософських проблем. Вип. 3 / Голов. ред. О.О. Шубін. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. — С. 172–184.
7. Камуз Г. В. Інформаційна цивілізація / Г. В. Камуз // ВІСНИК ДонДУЕТ. — Донецьк. — 2003. — № 2(18). — С. 211–221.
8. Камуз А.В. Роль информации в становлении современной цивилизации / А. В. Камуз // ВІСНИК ДонДУЕТ. — Донецьк. — 2004. — № 2(22). — С. 30–37.
9. Камаралі А.В. Информационная цивилизация — новая ступень развития человечества / А. В. Камаралі // Материалы Первой Всеукраинской научно-практической Интернет конференции «Сучасність, наука, година. Взаємодія та взаємовплив». — Київ, 2005. — С. 63–64.
10. Камаралі Г. В. Вплив комп'ютерної революції на становлення та розвиток інформаційної цивілізації / А. В. Камаралі // ВІСНИК ДонДУЕТ. — Донецьк. — 2005. — № 2(26). — С. 23–30.

11. Камарали А. В. Перспективи вхоження України в глобальне інформаційне общество / А. В. Камарали // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка наукових досліджень—2006». — Т. 4. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. — С. 40–43.
12. Камаралі А. В. Особенности государственного управления информационным обществом / А. В. Камарали // Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції «Ідентичність у сучасному вимірі». — Донецьк: ТОВ Південь-Схід, ЛТД, 2006. — С. 275–276.
13. Кадієвська І. А. Українська наукова інтелігенція в умовах трансформації суспільства : дис. ... канд. філософ. наук, спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І. А. Кадієвська. — Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського. — Одеса, 2004. — 176 с.
14. Кушерець В. І. Аналіз знання як стратегічного ресурсу трансформації суспільства (світоглядно-методологічний аспект) : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії / В. І. Кушерець. — Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — Київ, 2003. — 41 с.
15. Кушерець В. І. Знання як стратегічний ресурс соціальних трансформацій / В. І. Кушерець. — К.: Знання України, 2002. — 248 с.
16. Несвіт Г. П. Інформаційна політика держави як чинник реформування суспільства : дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Галина Петрівна Несвіт. — Одеська національна юридична академія. Одеса, 2001. — 193 с.
17. Несвіт Г. П. Інформаційна політика як фактор трансформації суспільства / Галина Петрівна Несвіт // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. (Відп. ред. Кормич Л.І.) — Вип. 10 — Одеса: Астропринт, 2001. — С. 326–332.
18. Несвіт Г. П. Інформаційна безпека особистості / Галина Петрівна Несвіт // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. (Відп. ред. Кормич Л.І.) — Вип.11. — Одеса: Астропринт, 2001. — С. 708–714.
19. Несвіт Г. П. Інформація як соціально-політичне явище / Галина Петрівна Несвіт // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. (гол. ред. Якубовський О. П.) — Вип. 5. — Одеса: Астропринт, 2001, С. 80 — 83.
20. Несвіт Г. П. Інформаційні технології політичної боротьби / Галина Петрівна Несвіт // Наукові записки. Збірник наукових праць (Відп. ред. Котигоренко В. О.). — Київ. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2001. — Вип. 13, С. 263–269.
21. Несвіт Г. П. Конституційно-правові аспекти інформаційної безпеки України // Сучасний конституціоналізм та конституційна юстиція. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, жовтень 2000. Одеса: «Юридична література», 2001. — С. 242–245.
22. Несвіт Г. П. Соціально-політичний процес в Україні (жіночий аспект) // Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. пр. — Вип. 2. — Одеса: Астропринт, 1999. — С. 292–302.

23. Макаренко Є. А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Євгенія Анатоліївна Макаренко. — Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2002. — 475 с.
24. Кисарець І. А. Політико-культурна парадигма державної інформаційної політики : дис. ... канд. політ. наук. спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Ірина Анатоліївна Кисарець. — Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — Київ, 2008. — 195 с.
25. Європейські комунікації : [Монографія] / [Є. А. Макаренко, М. М. Рижков, Кисарець І. А. та ін.]. — К.: Центр вільної преси, 2007. — 536 с.
26. Кисарець І. А. Вплив українських мас-медіа на політичну культуру суспільства / Ірина Анатоліївна Кисарець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 59. Ч.ІІ. — К., 2006. — С. 149–152.
27. Кисарець І. А. Інформаційна політика України в XXI столітті / Ірина Анатоліївна Кисарець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 61. Ч.ІІ. — К., 2006 — С. 72–75.
28. Кисарець І. А. Європейський ринок електронної комерції та телекомунікацій: можливості економічного співробітництва між Україною та ЄС / Ірина Анатоліївна Кисарець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 63. Ч.ІІ. — К., 2006. — С. 264–276.
29. Кисарець І. А. Безпека інформаційного простору України в контексті протидії маніпулятивним технологіям у ЗМІ / Ірина Анатоліївна Кисарець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 64. Ч.І. — К., 2006. — С. 189–192.
30. Кисарець І. А. Європейський медіа-бізнес на регіональному інформаційному ринку / Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 64. Ч.ІІ. — К., 2006. — С. 204–208.
31. Кисарець І. А. Е-демократія в сучасній концепції європейської інформаційної політики / Ірина Анатоліївна Кисарець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 65. Ч.І. — К., 2006. — С. 178–183.
32. Кисарець І. А. Потенційні методи проведення інформаційних кампаній в Україні щодо НАТО та роль третіх країн світу у формуванні позитивного образу альянсу / Ірина Анатоліївна Кисарець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 71. Ч.І. — К., 2007. — С. 154–163.
33. Козубський В. О. Інформаційна безпека держави: Кримський регіон: автореф. дис... канд. політ. наук, спец. : 23.00.02 / Валентин Олексійович Козубський. — Таврійський національний ун-т ім. В. І. Вернадського — Сімф., 2005. — 19 с.
34. Петров В. В. Воєнно-інформаційна безпека України за умов посилення загроз інформаційних війн: автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. : 21.01.01 / Петров Валентин Володимирович. — Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. Ін-т пробл. міжнар. безпеки — К., 2010. — 19 с.
35. Триняк В. Ю. Інформаційна безпека як соціокультурний феномен (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... канд. філос. наук, спец : 09.00.03 / Віталій

- Юрійович Триняк. — Дніпропетровський національний ун-т ім. Олеся Гончара. — Д., 2009. — 19 с.
36. Андрєєва О. М. Міжнародно-політичні проблеми інформаційної безпеки України: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Ольга Миколаївна Андрєєва Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка — К., 2003. — 18с.
37. Гурковський. В. І. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: автореф. дис... канд. наук з держ. упр., спец. : 25.00.02 / Володимир Ігорович Гурковський. — Національна академія держ. управління при Президентові України. — К., 2004. — 20 с.
38. Колах В. К. Забезпечення інформаційної безпеки держави як складової системи національної безпеки (приклад США): дис... канд. політ. наук: 21.01.01 / Вікторія Костянтинівна Колах. — Національний ін-т стратегічних досліджень — К., 2005. — 171 с.
39. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис... д-ра юрид. наук, спец. : 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. — Національний ун-т внутрішніх справ. — Х., 2004. — 42с.
40. Литвиненко О. В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в пострадянських країнах (на прикладі України та Росії): дис... канд. політичних наук, спец. : 23.00.04 / Олександр Валерійович Литвиненко. — Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. — К., 1997. — 232 с.
41. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: дис... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.07 / Олександр Володимирович Логінов. — Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2005. — 236 с.
42. Романчук Ю. В. Міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки: концептуальний та регулятивний аспекти: автореф. дис... канд. політ. наук, спец. : 23.00.04 / Юрій Васильович Романчук. — НАН України Інститут світової економіки і міжнародних відносин — К., 2009. — 20 с.
43. Субіна Т. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки в органах державної податкової служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Тетяна Володимирівна Субіна. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2010. — 19 с.
44. Тардаскіна Т. М. Організаційно-економічні складові інформаційної безпеки телекомунікаційних мереж загального користування: дис. ... канд. екон. наук, спец. : 08.00.04 / Тетяна Миколаївна Тардаскіна. — Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова. — О., 2007. — 238 с.
45. Юричко А. В. Інформаційні маніпуляції у повідомленнях світової періодичної преси в контексті інформаційної безпеки України: стан та шляхи протидії: дис. ... канд. філолог. наук, спец. : 10.01.08 / Андрій Васильович Юричко. — Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. — К., 2007. — 191 с.
46. Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії: [монографія] / О. В. Литвиненко. — К. : ВКФ «Сатсанга», 2000. — 225 с.
47. Литвиненко О. В. Інформація і безпека // Нова політика. — 1998. — № 1. — С. 47.

48. Литвиненко О. Інформаційна політика : [Навч. посіб.] / О. Литвиненко, С. Чукут. — К.: Вид-во НАДУ, 2003. — ч.2. — 100 с.
49. Литвиненко О. В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в пострадянських країнах (на прикладі України та Росії): автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. : . 23.00.04. — К., 1997 — 18 с.
50. Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції. — К.: Рада національної безпеки і оборони України. Національний ін-т стратегічних досліджень, 1999. — 163 с.
51. Логінов О. В. Сучасні проблеми забезпечення інформаційної безпеки в контексті формування системи державного управління // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: збірник наукових праць. — 2003. — № 3. — С. 199 — 204.
52. Лопатин В. Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство / Санкт-Петербургский университет МВД России. — СПб: Фонд «Университет», 2000. — 428 с.
53. Лопатин В. Н. Информационная безопасность: Человек. Общество. Государство: Санкт-Петербург ун-т МВД России. — СПб: Фонд «Университет», 2000. — 426 с.
54. Лопатин В. Н. Информационная безопасность в системе государственного управления: Теоретические и организационно-правовые проблемы: дис. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.02. — СПб., 1997. — 193 с.
55. Григор О. О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект) : дис. ... канд. наук з державного управління, спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». — Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. — Львів, 2003. — 20 с.
56. Григор О. О. Міжнародний досвід подолання цифрової нерівності в умовах побудови інформаційного суспільства / О. О. Григор // Статистика України. — 2002. — № 3 (18). — С. 57–60.
57. Григор О. О. Е-Європа — пріоритетний напрямок побудови інформаційного суспільства Європейського Союзу / О. О. Григор // Статистика України. — 2002. — № 4 (19). — С. 66–69.
58. Григор О. О. Основні аспекти теоретико-методологічного аналізу концепції інформаційного суспільства / О. О. Григор // Вісник УАДУ. — 2003. — №2. — С. 456–463.
59. Григор О. О. Сучасний стан та перспективи побудови інформаційного суспільства в Україні / О. О. Григор // Зб. наук. пр. Черкаського держ. технол. ун-ту. Серія: Економічні науки. Випуск 8. — Черкаси: ЧДТУ, 2003. — С. 254–260.
60. Григор О. О. Європейський досвід побудови інформаційного суспільства / О. О. Григор // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: Матеріали наук.-практ. конф. // За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — С. 359–361.
61. Григор О. О. Информационное общество и государственное управление: российский и европейский опыт / О. О. Григор // Построение информационно-

- го общества: ресурсы и технологии // Материалы IX международ. наук.-практ. конф. — К.: УкрИНТЭИ. — 2002. — С. 15–21.
62. Григор О. О. Економічний потенціал країни на шляху до створення інформаційного суспільства / О. О. Григор // Теорія і практика перебудови економіки: Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Черкаси, 25–27 листопада 2002 р.) / Відповід. ред. В. І. Хомяков. — Черкаси: ЧДТУ, 2002. — С. 38–40.
63. Григор О. О. Основні шляхи побудови інформаційного суспільства: європейський досвід / О. О. Григор // Міжнар. конф. «Проблеми і перспективи розвитку інформаційного суспільства» (Київ, 25 лютого 2003 р.). Режим доступу: [<http://www.isu.org.ua>].
64. Карашук М. Г. Інформаційна влада як чинник демократизації сучасного суспільства : дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / М. Г. Карашук. — Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — Київ, 2006. — 171 с.
65. Карашук М. Г. Новітні інформаційні технології як фактор соціально-політичної модернізації сучасного суспільства / М. Г. Карашук // Політологічний вісник: 36-к наук. праць: Вип. 19. — К. : ТОВ «XXI СТОЛІТТЯ: ДІАЛОГ КУЛЬТУР», 2005. — С. 314–321.
66. Карашук М. Г. Інформаційна влада в системі сучасних владних відносин / М. Г. Карашук // Політологічний вісник: 36-к наук. праць: Вип. 20. — К. : ТОВ «XXI СТОЛІТТЯ: ДІАЛОГ КУЛЬТУР», 2005. — С. 226–234.
67. Карашук М. Г. Суспільне мовлення як фактор демократизації суспільства / М. Г. Карашук // Нова парадигма: журнал наукових праць: Вип. 49. — К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. — С. 137–148.
68. Карашук М. Г. Шляхи демократизації інформаційної влади в Україні та зарубіжних країнах / М. Г. Карашук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. — № 56 — 57. — С. 24–25.
69. Свящук А. Л. Феномен маргінальності в генезисі сітьового суспільства : дис. ... канд. філософ. наук, спец. : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / А. Л. Свящук. — Харківський університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба. — Харків, 2006. — 200 с.
70. Свящук А. Л. Дискурс: понятие или метод? / А. Л. Свящук // Філософські перипетії. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — Харків: ХНУ. — 2003. — № 591. — С. 66–71.
71. Свящук А. Л. Постмодерн/постіндустріалізм/інформаціоналізм / А. Л. Свящук // Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, психологія. — Харків: ХВУ. — 2004. — Вип. 1(19). — С. 146–156.
72. Свящук А. Л. Теоретические интерпретации маргинального / А. Л. Свящук // Філософські перипетії. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. — 2004. — № 618. — С. 130–139.
73. Свящук А. Л. Маргинализация как кризис идентичности / А. Л. Свящук // Гуманітарний часопис: збірник наукових праць. — Харків: ХАІ. — 2005. — №4. — С. 29–37.

74. Семиколонов В. М. Мораль в інформаційному суспільстві : дис. ... канд. філософ. наук, спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Віктор Миколайович Семиколонов. — Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського. — Сімферополь, 2006. — 212 с.
75. Яхно О. М. Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект) : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Олеся Михайлівна Яхно. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2006. — 14 с.
76. Ялі М. Х. Формування нового світового порядку в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Максим Харлампійович Ялі. — Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — Київ, 2007. — 19 с.
77. Дубов Д. В. Політико-комунікативна безпека України у євроінтеграційному контексті : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 21.01.01 «Основи національної безпеки держави» (політичні науки) / Дмитро Володимирович Дубов. — Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. — К., 2007. — 20 с.
78. Дубов Д. В. Політико-комунікативна безпека України у євроінтеграційному контексті : дис. ... канд. політ. наук, спец. 21.01.01 «Основи національної безпеки держави» (політичні науки) / Дмитро Володимирович Дубов. — Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. — К., 2007. — 197 с.
79. Хлівнюк Т. П. Вплив засобів масової інформації на політичний простір сучасної України : дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Тетяна Петрівна Хлівнюк. — Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. — 174 с.
80. Калашнюк Є. О. Політичні імперативи інформаційного суспільства в контексті євроінтеграційних процесів (на прикладі Європейського Союзу, Республіки Італія і України) : дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Євгенія Олександрівна Калашнюк. — Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — К., 2007. — 218 с.
81. Ліпкан В. А. Теоретична концепція Білої книги / В. А. Ліпкан // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 80 — 83.
82. Ліпкан В. А. Біла книга: суть та призначення / В. А. Ліпкан // Адміністративне право в сучасному вимірі : Матеріали IV науково-практичного семінару / ред. колегія : В. К. Колпаков (голова), О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, І. Д. Пастух. — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. — С. 19–21.
83. Калашнюк Є. О. Політичні імперативи інформаційного суспільства в контексті євроінтеграційних процесів (на прикладі Європейського Союзу, Республіки Італія і України) : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Євгенія Олександрівна Калашнюк. — Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — К., 2007. — 20 с.

84. Калашнюк Є.О. Принципи та механізми інформаційної політики Європейського Союзу / Є. О. Калашнюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 59 (у двох частинах). II частина. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2006. — С. 145–148.
85. Калашнюк Є. О. Особливості формування політичної стратегії України щодо розвитку інформаційного суспільства / Є. О. Калашнюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 62 (у двох частинах). II частина. — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2006. — С. 135–139.
86. Калашнюк Є. О. Соціально-економічні та науково-технологічні детермінанти формування інформаційної політики в умовах глобалізації / Є. О. Калашнюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. Випуск 65 (у двох частинах). I частина. — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2006. — С. 167–171.
87. Кривоконь О. Г. Чинники соціального формування особистості в умовах розбудови інформаційного суспільства (соціально-філософський аналіз) : дис. ... канд. філософ. наук, спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / О. Г. Кривоконь. — Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків, 2007. — 199 с.
88. Новицька Н. Б. Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності : дис. ... канд. юрид. наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / Наталія Борисівна Новицька. — Національна академія державної податкової служби України. — Ірпінь, 2007. — 205 с.
89. Новицька Н. Б. Окремі питання щодо формування правової інформатики як науки та навчальної дисципліни / Н. Б. Новицька // Правова інформатика. — 2004. — №4. — С. 34–37.
90. Новицька Н. Б. Критерії становлення і формування інформаційної культури в Україні / Н. Б. Новицька // Науковий вісник НА ДПС України. — №5 (27) 2004. — С. 226–231.
91. Новицька Н. Б. Інформаційна культура в управлінській діяльності // Науковий вісник НАДПС України. — 2005 — № 3 (30). — С. 187–192.
92. Калюжний Р. А., Новицька Н. Б. Становлення інформаційного суспільства / / Правова інформатика. — 2006. — №3 (11). — С. 17–22.
93. Новицька Н. Б. Електронний документообіг та електронний цифровий підпис як запорука успіху електронної комерції // Правова інформатика. — 2006. — №4 (12). — С. 76–80.
94. Новицький А. М. Управління суспільними відносинами в мережі Інтернет / А. М. Новицький, Н. Б. Новицький // Науковий вісник НУ ДПС України. — № 4–5(35). — 2006. — С. 155–161.
95. Новицька Н. Б. Інформаційна культура податківця / Н. Б. Новицька : Матеріали науково-практичної конференції «Професійна етика працівника державної по-

- даткової служби як складова етики державного службовця України». — Ірпінь: НАДПС України, 2006. — С.205–208.
96. Новицька Н. Б. Проблема традиційності місцевих податків / Н. Б. Новицька : Матеріали науково-практичної конференції «Податкова політика України та механізми її реалізації в Податковому кодексі». — Ірпінь: НАДПС України, 2005. — С. 262–264.
97. Новицька Н. Б. Актуальність викладання дисципліни «Правова інформатика» / Н. Б. Новицька : Тези доповідей V міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці» — Ірпінь: НАДПС України, 2004. — С. 460–462.
98. Новицька Н. Б. Інформаційна культура — головна умова підвищення правової освіти громадян / Н. Б. Новицька, А. М. Новицький : Матеріали третіх Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань на тему: «Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти». — Ірпінь: НАДПС України, 2005. — С. 134–137.
99. Руденко С. О. Прийняття управлінських рішень в інформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз) : дис. ... канд. філософ. наук, спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Світлана Олександрівна Руденко. — Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. — Х., 2007. — 190 с.
100. Ємельяненко О. М. Електронний уряд: інноваційні підходи до політики і управління в інформаційному суспільстві : дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Олена Максимівна Ємельяненко. — Одеська національна юридична академія. — О., 2008. — 194 с.
101. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. М. Коломієць. — Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. — Київ, 2008. — 46 с.
102. Прохоренко Є. Я. Феномен кіберкультури в інформаційно-технологічному відтворенні соціуму : дис. ... канд. соціолог. наук, спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / Євгенія Яківна Прохоренко. — Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. — Харків, 2008. — 215 с.
103. Проскуріна О. О. Сучасна політична культура України в умовах глобалізації інформаційного суспільства : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Олена Олександрівна Проскуріна. — Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — Київ, 2009. — 393 с.
104. Проскуріна О. О. Політична культура інформаційного суспільства / Олена Олександрівна Проскуріна. — Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — Луганськ : Вид-во ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2008. — 352 с.
105. Маруховський О. О. Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства : дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Олег Олександрович Маруховський. — Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, Київ, 2008. — 239 с.

106. Маруховський О. О. Переваги та вади інформаційного суспільства. До 40-річчя виходу у світ «Комп'ютопії» Й. Масуди / О. О. Маруховський // Політичний менеджмент. — 2005. — №1 (10). — С. 127–136.
107. Маруховський О. О. «Скептично-критичний аналіз» концепцій інформаційного суспільства (за Ф. Уебстером) / О. О. Маруховський // Наукові записки. — Т. 45. — Серія: Політичні науки. — К.: НаУКМА, 2005. — С.17–22.
108. Маруховський О. О. Метаморфози влади в умовах формування інформаційного суспільства (за Е. Тоффлером) / О. О. Маруховський // Держава і право: 36. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — Вип. 29. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. — С. 652–657.
109. Маруховський О. О. Концепція нетократії: сутність, засади, достоїнства та недоліки. / О. О. Маруховський // Наукові записки. / Курасівські читання — 2005. — Серія «Політологія і етнологія». — Вип. 30. — Кн. 2. — К.: ІПіЕНД, 2006.— С. 145–160.
110. Маруховський О. О. Сучасні концепції інформаційного суспільства в контексті скептичного аналізу К. Мея / О. О. Маруховський // Історико-політичні проблеми сучасного світу: 36. наук. статей. — Чернівці: Рута, 2006. — Т. 12–13. — С. 226–232.
111. Маруховський О. О. Сутність концепції демократичної участі (за Йонезі Масудю) / О.О. Маруховський // Політичний менеджмент. — 2006. — № 1 (16). — С. 73–84.
112. Маруховський О. О. Концепція «мережевого суспільства» М. Кастельса як відображення «духу» сучасної епохи / О. О. Маруховський // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. — Чернівці: Рута, 2007. — Т. 15–16. — С. 168–173.
113. Маруховський О. О. Інформаційне суспільство: теоретико-концептуальні засади. Навчальний посібник. / О. О. Маруховський. — К.: Університет економіки та права «КРОК», 2007. — 136 с.
114. Маруховський О. О. Основні моделі розвитку інформаційного суспільства: порівняльний аналіз. / О.О. Маруховський // Проблеми економіки і права в умовах розбудови соціальної, демократичної і правової держави України: Матеріали наук.-практ. студ. конф. (Київ, 23 березня 2004 р.) Частина перша. — К.: Ун-т економіки та права «КРОК», 2004. — С. 195–198.
115. Маруховський О. О. Перехід від меритократії до інфократії як нова тенденція розвитку інформаційного суспільства (за Т. Стоун'єром) / О.О. Маруховський / Наукова робота — важлива складова діяльності сучасного університету. Матеріали наук.-практ. конф. наук.-пед. працівників. (Київ, 3 лютого 2005 р.). — К.: Ун-т економіки та права «КРОК», 2005. — С. 268–272.
116. Маруховський О. О. Інформаціональна парадигма як теоретико-методологічна основа модернізації вищої освіти. / О.О. Маруховський, О.В. Картунов. // Матеріали третіх Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань на тему: Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти. (Ірпінь, 12–13 травня 2005 р.) — Ірпінь: Нац. Академія держ. податкової служби України, 2005. — С. 24–27.

117. Маруховський О. О. Держава в умовах формування інформаційного суспільства: занепад чи зміна ролі? / О.О. Маруховський // Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформації держави та громадянського суспільства // Матеріали міжнародн. науко-практ. конф. (Одеса, 23–24 червня 2006 г.). — Одеса: Одеський нац. морський ун-т, 2006. — С. 115–116.
118. Маруховський О. О. Медіалізація політики в умовах переходу до інформаційного суспільства. / О.О. Маруховський // Матеріали наук.-практ. конф. «Міжнародний бізнес в інформаційну епоху» (Київ, 24 квітня 2007 р.). — К.: Ун-т економіки та права «КРОК», 2007. — С. 269–272.
119. Маруховський О. О. Сучасний дискурс щодо визначення поняття «інформаційне суспільство» / О.О. Маруховський // Матеріали міжнародн. наук.-практ. конф. «Національні економіки в глобальному економічному просторі». (Київ, 16–17 квітня 2008 р.) — К.: Ун-т економіки та права «КРОК», 2008. — С. 206–211.
120. Оверчук О. В. Політика Великої Британії у контексті формування інформаційного суспільства: дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Ольга Володимирівна Оверчук. — Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2009. — 225 с.
121. Оверчук О. В. Політика Великої Британії у контексті формування інформаційного суспільства: автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Ольга Володимирівна Оверчук. — Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2009. — 19 с.
122. Беляков К. І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / Костянтин Іванович Беляков. — Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — Київ, 2009. — 419 с.
123. Беляков К. І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення : [монографія] / К. І. Беляков. — К.: КВІЦ, 2008. — 576 с.
124. Беляков К. І. Управление и право в период информатизации : [монографія] / К. І. Беляков. — К.: КВІЦ, 2001. — 308 с.
125. Беляков К. І. Інформація в праві: теорія і практика : [монографія] / К. І. Беляков. — К.: КВІЦ, 2006. — 118 с.
126. Беляков К. І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / Костянтин Іванович Беляков. — Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ, 2009. — 37 с.
127. Маловічко О. В. Організаційний потенціал держави у дискурсі глобалізації та інформатизації : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Олена Владиславівна Маловічко. — Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. — К., 2010. — 219 с.
128. Новицький А. М. Правові основи формування інститутів інформаційного суспільства в Україні: теорія та практика : дис. ... доктора юридичних наук,

- спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес, інформаційне право фінансове право» / Андрій Миколайович Новицький. — Ірпінь, 2012. — 485 с.
129. Тюріна О. В. Операціоналізація структурно-функціонального та аксіологічного підходів у дослідженні геоправового простору / О. В. Тюріна // Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності». — К., 2013. — С. 62–66.
130. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. — М.: Academia, 1999. — 956 с.
131. Тоффлер Э. Третья волна / Тоффлер Э. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. — 781 с.
132. Делягин М. Мировой кризис: Общая теория глобализации / М. Делягин. — М.: ИНФРА—М, 2003. — 767 с.
133. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / П. Дракер. — М.: Academia, 1990. — С. 78–90.
134. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В. Л. Иноземцев. — М.: Логос, 2000. — 304 с.
135. Кастельс М. Информационная эпоха: общество и культура / М. Кастельс. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
136. Ракилов А. И. Философия компьютерной революции / А. И. Ракилов. — М.: Политиздат, 1991. — 287 с.
137. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер; под ред. Е. Л. Вартановой. — М.: Аспект Пресс, 2004. — 400 с.
138. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность / Ю. Хабермас. — М.: А. О. «КАМИ», 1995. — 245 с.
139. Швець М. Я. Україна на шляху до Інформаційного суспільства // М. Швець, Р. Калюжний, В. Цимбалюка, В. Гавловський, В. Брижко / Правова інформатика. — 2003. — № 1. — С. 90–98.
140. Байчик А. В. Политическая стратегия транснациональных корпораций СМИв процессе глобализации информационного пространства: автореф. дис. ... канд. полит. наук / А. В. Байчик. — СПб. — 2005. — 31 с.
141. White Paper on growth, competitiveness and employment — the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. — 54 p.
142. Building the European Information society for us all: Final policy report of the high — level expert group, April 1997 // European Commission. Directorate — General for employment, industrial relation and social affairs. Unit V/B/4. — Brussels, manuscript completed in April 1997.
143. Доктрина информациологического развития человечества в XXI веке (Одобрена и принята на Всемирном Информациологическом Форуме (ВИФ-2000), Москва 24 ноября 2000 г. под эгидой ООН и Всемирного Информациологического Парламента // Международное право. — М., 2001. — С. 400–424.
144. Шкарупа В. Информатика як основа формування інформаційного суспільства та як об'єкт правознавства / В. Шкарупа, Т. Субіна // Правова інформатика. — 2004. — № 4. — С. 19–26.

145. Арістова І. В. Методологічні засади розбудови суспільства знань / І. В. Арістова // *Правова інформатика*. — № 3(19). — 2008. — С. 10–17.
146. Мелюхин И.С. Принципы формирования основ информационного общества в России / И. С. Мелехов // *Законодательство и практика средств массовой информации*. — 1997. — №10. — С. 1–4.
147. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізації в діяльності органів внутрішніх справ: організаційно-правові засади : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 «Теорія управління адміністративне право і процес фінансове право» / Ірина Василівна Арістова. — Х., 2002. — 477 с.
148. Арістова І.В. Державна інформаційна політика : організаційно-правові аспекти : [монографія] / За заг. ред. д.ю.н., професора О. М. Бандурки. — Х. : УВС, 2000. — 368 с.
149. Великий енциклопедичний юридичний словник / За заг. ред. акад. Ю.С. Шемшученка. — К., 2007. — С. 143.
150. Гуцал К. А. Концепція розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації / К. А. Гуцал // *Держава та регіони*. — 2010. — № 4. — С. 89–91.
151. Маслак О. Ідеологія в епоху постмодерну // Режим доступу : www.minerva.kiev.ua.
152. Яценко К. Інформаційне суспільство: соціокультурний вимір / Костянтин Яценко // *Наукові записки. Серія «Філософія»*. — 2011. — Вип. 8. — С. 75–82.
153. Кристальный Б. Информационное общество, информационная политика, правовая информационная защита / Б. Кристальный, Ю. Нестеров // *Информационное общество*. — 1997. — №1. — С. 9–12.
154. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій. Герменевтичні нариси / П. Рікер // *Гене́за*. — 1994. — № 1.
155. Scahill J. *Dirty Wars : The World is a Battlefield* / Jeremy Scahill. — NY, 2013. — 549 p.
156. Тлумачний словник української мови // За заг. ред. В. В. Дубичинського. — Х., 2010. — 605 с.
157. Словник законодавчих термінів. — К. : Видавництво «Основа», 2000. — 608 с.
158. Словарь философских терминов // Под ред. В. Г. Кузнецова. — М., 2007. — 731 с.
159. Словарь юридических терминов / Сост. А. Б. Таранин. — М. : Изд-во НЦ ЭНАС, 2003. — 424 с.
160. Словарь терминов и понятий по обществознанию / А. М. Лопухов. — М., 2008. — 448 с.
161. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь, ВТФ «Перун», 2007. — 1736 с.
162. Словарь общественных наук / Подольская Е. А., Погорелый Д. Е., Лихвар В. Д. Ростов-на-Дону, 2006. — 475 с.
163. Словарь предпринимателя / под ред. проф. Н. Н. Пилипенко. 2—е изд., перераб. И доп. — М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2008. — 580 с.
164. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях : [словник] / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, — Вид. 2-е, доп. і перероб. — К. : Текст, 2008. — 400 с.

165. Словник української мови. — Т. 2. — Упорядник Б. Д. Грінченко / НАН України. — К., 1996. — 588 с.
166. Словник найбільш уживаних термінів з циклу соціально-філософських дисциплін / за ред. к.ф.н., професора Л. В. Гнатюка. — Суми : Довкілля, 2008. — 253 с.
167. Медведчук В. В. Сучасна українська національна ідея і актуальні питання державотворення: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01., 12.00.02 / Віктор Володимирович Медведчук. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 1997.
168. Малюта А. Н., Хамаза О. А. Идеология и национальная безопасность // Национальная безопасность и геополитика России. — 2001. — № 9 — 10. — С. 123–125.
169. Шелейкова Н. И. Спектральный подход к формированию идеологии // Национальная безопасность и геополитика России. — 2001. — № 1. — С. 108 — 113.
170. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: [Монографія] / Володимир Анатолійович Ліпкан. — К.: Текст, 2003. — 600 с.
171. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика?: Пер. с англ. / Под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: Ладомир, 2002. — 352 с.
172. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку / [Білорус О. Г., Гончаренко М. О., Зленко В. А. та ін.] / НАН України, Київ. нац. екон. ун-т. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.
173. Горбулин В. П. Проблемы безопасности в контексте перспектив мирового развития / В. П. Горбулин // Стратегічна панорама. — № 1. — 2007. — С. 43–51.
174. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — 304 с.
175. Баранов А. Информационный суверенитет или информационная безопасность? // Нац. безпека і оборона. — 2001. — № 1(13). — С. 70–76.
176. Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України: Указ Президента України № 377/2008 від 21 березня 2008 року // www.rainbow.gov.ua/action.
177. Идрисов Р. Ф. Теоретические и правовые проблемы обеспечения национальной безопасности Российской Федерации: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.14 / Р. Ф. Идрисов / Юрид. ин-т МВД РФ. — М., 2002. — 401 с.
178. Кардашова И. Б. Обеспечение национальной безопасности России: объекты и субъекты // Вестник Московского университета МВД России. — 2006. — № 2. — С. 17.
179. Ліпкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / В. А. Ліпкан. Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2008. — 643 с.
180. Марущак А. І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом: [курс лекцій] / Анатолій Іванович Марущак. — К.: КНТ, 2007. — 208 с.
181. Основи інформаційного права України: [навч. посіб., 2-е вид.] / [В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. М. Брижко та ін.]; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — К.: Знання, 2009. — 414 с.
182. Основи інформаційного права України: [навч. посіб.] / [В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко та ін. за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника] — К.: Знання, 2004. — 274 с.

183. Баскаков В. Інформація з обмеженим доступом : аналіз термінологічно-понятійного апарату // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — вип. 5. — С. 124–127.
184. Почепцов Г. Г. Національна безпека країн перехідного періоду : [Навч. посіб.]. — К., 1996. — С. 10.
185. Косевцов В. О. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів : [Монографія] / В. О. Косевцов, І. Ф. Бінько. — К. : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 1996. — 61 с.
186. Ковальський В. Національні інтереси: загрози та їх нейтралізація / В. Ковальський, О. Маначинський, Є. Пронкін // Віче. — № 7. — 1994. — С. 57.
187. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : [Навчальний посібник] / [Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус / За заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. — Ірпінь, 2000. — 304 с.
188. Майборода О., Національний інтерес / О. Майборода, В. Кириченко, Ю. Римаренко // Мала енциклопедія етностранознавства / НАН України Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ред. кол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра: Генеза, 1996. — С. 108.
189. Кириченко В. Національні інтереси (процес об'єктивізації) // Мала енциклопедія етностранознавства / НАН України Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ред. кол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра: Генеза, 1996. — С. 117.
190. Парахонський Б. О. Національні інтереси України (духовно-інтелектуальний аспект) : [Монографія] / Б. О. Парахонський. — Сер. «Наукові доповіді». — Вип. 6. — К., 1993. — 43 с.
191. Шаваєв А. Национальная безопасность и национальные интересы / Анатолій Шаваєв // Власть. — 2004. — № 3. — С. 39–45.
192. Мартинюк С. Є. Генезис інформаційної цивілізації : автореф. дис. ... канд. філософ. наук з спеціальності 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». — Запорізький державний університет, Запоріжжя, 2001. — 20 с.
193. Колосов Ю. П. Энергоинформационная безопасность / Ю. П. Колосов // Бизнес и безопасность. — 2003. — № 1. — С. 97–100.
194. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України / Офіційний вісник України — 2009. — № 52. — Ст. 1783.
195. Про основи національної безпеки України : Закон України / Офіційний Вісник України. — 2003. — № 29. — Ст. 1433.
196. Дзьобань О. П. Інформаційне насильство та безпека : світоглядно-правові аспекти : [монографія] / О. П. Дзьобань, В. Г. Пилипчик ; за заг. ред. В. Г. Пилипчука. — Х. : Майдан, 2011. — 244 с.
197. Балинський І. О. Глобальні проблеми розвитку держави в умовах інформаційного суспільства / І. О. Балинський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 1. — С. 1–7.
198. Указ Президента України від 29 грудня 2012 р. № 771/2012 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».

199. Костенко Г. Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки : [Навч. посіб.] / Г. Ф. Костенко. — К. : ЗАТ Видавничий дім «ДЕМИД», 2002. — 144 с.
200. Ліпкан В. А. Безпекознавство : [Навч. посіб.] / Володимир Анатолійович Ліпкан. — К. : Вид-во Європ. ун-та, 2003. — 208 с.
201. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України : [Монографія] / Володимир Анатолійович Ліпкан. — К. : Текст, 2005. — 350 с.
202. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України : [Монографія] / Володимир Анатолійович Ліпкан. — К. : Текст, 2008. — 440 с.
203. Ліпкан В. А. Сучасні загрози національній безпеці України: доктрина пантуранізму / В. А. Ліпкан // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ України. — 2002. — № 3. — С. 168 — 176.
204. Ліпкан В. А. Загроза національній безпеці як критерій систематизації заходів адміністративно-правового примусу // Юридична Україна. — 2006. — № 6. — С. 19 — 25.
205. Тихомиров О. О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Олександр Олександрович Тихомиров. — К., 2011. — 210 с.
206. Електронний ресурс. — Режим доступу : www.tech.onliner.by
207. Брижко В. М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. М. Брижко Нац. акад. держ. подат. служби України. — Ірпінь, 2004. — 20 с.
208. Іванов Д. А. Інформаційно-правові основи забезпечення безпеки мореплавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д. А. Іванов Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2008. — 19 с.
209. Красноступ Г. М. Організаційні та правові засади регулювання суспільних відносин щодо комп'ютерних програм : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / Г. М. Красноступ Нац. ун-т держ. подат. служби України. — Ірпінь, 2009. — 19 с.
210. Кузенко Л. В. Правове регулювання права громадян на інформацію в сфері державного управління : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / Л.В. Кузенко Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2003.
211. Маруженко О. П. Інформаційне забезпечення законотворчого процесу в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олексій Петрович Маруженко. — К., 2009. — 202 с.
212. Марценюк О. Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / О. Г. Марценюк. — Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2009. — 20 с.

213. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України : організаційно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / І. В. Арістова. Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2002. — 39 с.
214. Бурило Ю. П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ю. П. Бурило. — Київ. нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана. — К., 2008. — 18 с.
215. Новицька Н. Б. Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / Н. Б. Новицька. Нац. акад. держ. подат. служби України. — Ірпінь, 2007. — 19 с.
216. Олійник О. В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / О. В. Олійник. Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2006. — 20 с.
217. Тацішин І. Б. Адміністративно-правове забезпечення інформаційних відносин в галузі реклами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / І. Б. Тацішин. — Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Львів, 2009. — 18 с.
218. Мартиросян Т. А. Правовое обеспечение информационной безопасности Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Мартиросян Тигран Амбарцумович. — М., 2005. — 210 с.
219. Полякова Т. А. Правовое обеспечение информационной безопасности при построении информационного общества в России : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право финансовое право информационное право» / Т. А. Полякова. — М., 2008. — 38 с.
220. Сорокин Д. В. Проблемы правового обеспечения информационной безопасности России в условиях глобализации информационного пространства : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Даниил Викторович Сорокин. — СПб., 2006. — 223 с.
221. Сопілко І. М. Інформаційні правовідносини за участю органів державної влади України : [монографія] / І. М. Сопілко. — К.: «МП Леся», 2013. — 212 с.
222. Сопілко І. М. Захист авторського права в мережі Інтернет: проблеми теорії та практики : [монографія] / І. М. Сопілко, О. В. Пономаренко. — К.: «МП Леся», 2012. — 116 с.
223. Янина Е. В. Гражданско-правовое регулирование информационной безопасности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03, 12.00.14 / Елена Владимировна Янина. — М., 2004. — 166 с.

224. Дзис С. А. Проблеми авторського права в сфері новітніх комп'ютерних технологій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Сергій Анатолійович Дзис. — Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2004. — 252 с.
225. Дмитришин В. С. Набуття та передання авторських прав на комп'ютерні програми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес сімейне право міжнародне приватне право»/ В. С. Дмитришин Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — К., 2008. — 20 с.
226. Колісник А. С. Цивільно-правовий захист комп'ютерного програмного забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Артем Семенович Колісник. — Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2007. — 187 с.
227. Селіванов М. В. Захист права на комп'ютерну програму (авторсько-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / М. В. Селіванов. Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2002. — 20 с.
228. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право міжнародне приватне право» / О. В. Кохановська. — Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2006. — 34 с.
229. Ващинець І. І. Цивільно-правова охорона авторських прав в умовах розвитку інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / І. І. Ващинець. Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2006. — 20 с.
230. Пастухов О. М. Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право»/ О. М. Пастухов. Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2002. — 18 с.
231. Азаров Д. С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право» / Д. С. Азаров. Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2003. — 18 с.
232. Орлов С. О. Кримінально-правова охорона інформації в комп'ютерних системах та телекомунікаційних мережах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право»/ С. О. Орлов. Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2004. — 20 с.
233. Розенфельд Н. А. Кримінально-правова охорона інформації в комп'ютерних системах та телекомунікаційних мережах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право»/ Н. А. Розенфельд. — Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2003. — 17 с.

234. Рудик М. В. Незаконний збут, розповсюдження комп'ютерної інформації з обмеженим доступом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія кримінально-виконавче право» / М. В. Рудик. Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2007. — 19 с.
235. Карчевський М. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (аналіз складу злочину) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія кримінально—виконавче право» / М. В. Карчевський. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2003. — 19 с.
236. Красненкова Е. В. Обеспечение информационной безопасности в Российской Федерации уголовно-правовыми средствами : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Елена Валерьевна Красненкова. — М., 2006.
237. Савінова Н. А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспекти : [монографія] / Н. А. Савінова. — К. : ТОВ «ДКС», 2012. — 342 с.
238. Розенфельд Н. Короткий моніторинг ефективності правового забезпечення основних цінностей інформаційного суспільства в Україні / Наталія Розенфельд // Все для юриста. — 2010. — № 8(98). — С. 112–114.
239. Мотлях О. І. Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / О. І. Мотлях. — Академія адвокатури України. — К., 2005. — 20 с.
240. Поливанюк В. Д. Особливості розслідування злочинів, вчинених у банківській системі України з використанням сучасних інформаційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / В. Д. Поливанюк. — Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2008. — 17 с.
241. Пашнев Д. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / Д. В. Пашнев. — Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2007. — 18 с.
242. Паламарчук Л. П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / Л. П. Паламарчук. — Академія адвокатури України. — К., 2005. — 18 с.
243. Самойленко О. А. Особливості розслідування викрадень майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / О.А. Самойленко. — Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2007. — 20 с.
244. Журба А. І. Особливості предмета доказування у справах про комп'ютерні злочини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кри-

- мінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / А. І. Журба. Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2008. — 19 с.
245. Білоусов А. С. Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / А. С. Білоусов. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2008. — 19 с.
246. Бірюков В. В. Використання комп'ютерних технологій для фіксації криміналістично-значимої інформації у процесі розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / В. В. Бірюков. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2001. — 20 с.
247. Борисова Л. В. Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза» / Л. В. Борисова. Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2007. — 19 с.
248. Калюжний Р. А. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання) : [Монографія] / [Р. А. Калюжний, О. Д. Крупчан, В. Д. Павловський та ін.] / За заг. ред. М. Я. Швеця, О. Д. Крупчана. — Київ : НДЦ правової інформатики АПРНУ, 2002. — 191 с.
249. Калюжний Р. А. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації : організаційно-правові питання теорії і практики : [Монографія] / [Р. А. Калюжний, В. О. Шамрай, В. Д. Павловський та ін.] ; за ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. — Київ : АДПС України, 2002. — 296 с.
250. Правова інформатика: системна інформатизація законотворчої, правозастосовчої, правоохоронної, судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні : [монографія] / [В. М. Брижко, І. А. Вознюк, В. Д. Павловський та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород: ІВА, 2003. — 168 с.
251. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права : [монографія] / [В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород: ІВА, 2003. — 240 с.
252. Е-майбутнє та інформаційне право / [В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець, М. Коваль, Ю. Баранов] ; за ред. М. Швеця. — К. : НДЦПІ АПРН України, 2006. — 234 с.
253. Цимбалюк В. С. Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — № 4(8). — С. 18 — 30.
254. Цимбалюк В. С. Методологія правової інформатики в систематизації податкового законодавства України як чинника боротьби з корупцією / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — К. : МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю. — 2005. — № 11. — С. 176–184.
255. Цимбалюк В. С. Роль правової інформатики у модернізації прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Право України. — 2006. — № 11. — С. 73–77.
256. Цимбалюк В. Правова інформатика в діяльності прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 2 (14). — С. 18–27.

257. Цимбалюк В. С. Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект) / В. С. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2005. — № 4(8). — С. 18–30.
258. Цимбалюк В. С. *Методологія правової інформатики в систематизації податково-го законодавства України як чинника боротьби з корупцією* / В. С. Цимбалюк // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* — К. : МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю. — 2005. — № 11. — С. 176–184.
259. Новицький А. М. *Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні : [монографія]* / Андрій Миколайович Новицький. — Ірпінь, НУ ДПС України, 2011. — 444 с.
260. Кара-Мурза С.Г. *Манипуляция сознанием* / С. Г. Кара-Мурза.— К.: Діалектика, 2000.— 448 с.
261. Дзьобань О. П. *Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади* / О. П. Дзьобань. — Харків : Майдан, 2013. — 360 с.
262. Ліпкан В. А. *Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: [Навч. посіб.]* / [В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський]. — К. : КНТ, 2006. — 280 с. — (Серія: Національна і міжнародна безпека).
263. Смола Л. *Інформаційно-психологічний вплив у контексті взаємодії суб'єктів політичної сфери* / Лідія Смола // *Політичний менеджмент*. — 2011. — № 4. — С. 84–91.
264. Подобінська-Штик Т. *Протистояння безпековим загрозам у США та Великій Британії : порівняльний аналіз* / Тетяна Подобінська-Штик // *Віче*. — 2011. — № 6. — С. 17–20.
265. Литвиненко О. В. *Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси : [монографія]* / О. В. Литвиненко. — К. : НІСД, 2003. — 240 с.
266. Почепцов Г. *Информационные войны : [монография]* / Г. Поцепцов. — М. : «Рефл-бук», К. : «Ваклер». — 2001. — 576 с.
267. Круглов В. *Концепция информационно-ударной операции в современной войне* / В. Круглов, Д. Ловцов // *Обозреватель*. — 1999. — № 12. — С. 49–51.
268. Жуков В. *Взгляды военного руководства США на ведение информационной войны* / В. Жуков // *Зарубежное военное обозрение*. — 2002. — № 1. — С. 3–5.
269. Саати Т. Л. *Принятие решений при зависимостях и обратных связях. Аналитические сети* / Т. Л. Саати пер. с англ. науч. ред. А. В. Андрейчиков, О. Н. Андрейчикова. — М. : Изд-во ЛКИ, 2008. — 360 с.
270. Лайнбарджер П. *Психологическая война* / П. Лайнбарджер. — М. : Воениздат, 1962. — 350 с.
271. Волковский Н. Л. *История информационных войн : В 2 ч.* / Н. Л. Волковский. — СПб : Полигон, 2003. — Ч. 1. — 502 с.
272. *Нарис теорії та практики інформаційно-психологічних операцій : [навчальний посібник]* / [М. Т. Дзюба, Я. М. Жарков, І. О. Ольховой та ін.] ; за заг. ред. В. В. Балабіна. — К. : ВІТІ НТУУ «КПІ», 2006. — 468 с.
273. Супрунов Ю. М. *Нормативно-правове забезпечення розгортання систем кібернетичної оборони провідних країн світу* / Юрій Михайлович Супрунов // *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. — 2011. — № 5. — С. 85–89.

274. Макаренко Є. А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Євгенія Анатоліївна Макаренко. — Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2002. — 41 с.
275. Сопілко І. М. Передумови формування інформаційно-правової концепції мережевого суспільства / І. М. Сопілко // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 12. — С. 140–142.
276. Лобода А. М. Щодо визначення поняття правової безпеки / А. М. Лобода // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 10–12.
277. Лобода А. М. Правова безпека особи: антропологічний підхід / А. М. Лобода // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 16–21.
278. Лобода А. М. Поняття та зміст правової безпеки особи / А. М. Лобода // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 10 — С. 121–126.
279. Лобода А. М. Інформаціологічний зміст ідеології безпеки / А. М. Лобода, В. О. Кір'ян // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 39–44.
280. Лобода А. М. Правова безпека особи: аксіологічний вимір / А. М. Лобода // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 12. — С. 16–21.
281. Лобода А. М. Місце правової безпеки в системі національної безпеки / А. М. Лобода // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року) : У 4-х частинах. — Ч. 2. — Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2009. — С. 57–58.
282. Лобода А. М. Щодо необхідності визначення поняття правової безпеки особи / А. М. Лобода // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 15 квітня 2010 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2010. — С. 13–14.
283. Лобода А. М. Забезпечення безпеки особи органами внутрішніх справ / А. М. Лобода // Адміністративне право в сучасному вимірі : Матеріали IV науково—практичного семінару / ред. колегія : В. К. Колпаков (голова), О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, І. Д. Пастух. — К. : Ліпкан О. С., 2010. — С. 135–138.
284. Лобода А. М. Правова сфера як інститутивна сфера національної безпеки / А. М. Лобода // Актуальні проблеми зміцнення державності і національної єдності України : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 24 серпня 2010 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2010. — С. 13–14.
285. Лобода А. М. Життєво важливі інтереси особи в правовій сфері / А. М. Лобода // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2010. — С. 31–33.
286. Лобода А. М. Інститут правоохоронного омбудсмена / А. М. Лобода // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали науково-практичної конференції (Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2012. — С. 75–78.

287. Ліпкан В. А. Підвалини формування нової концепції права в контексті протидії екстремізму / В. А. Ліпкан, А. М. Лобода // Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 86–87.
288. Валевський О. Л. Структура геополітичних інтересів України : [Монографія] / О. Л. Валевський, М. М. Гончар. — К. : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 1995. — 94 с.
289. Гальчинський А. С. Україна — на перехресті геополітичних інтересів. — К. : Знання України, 2002. — 180 с.
290. Кондратьєв Я. Ю Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду / Я. Ю. Кондратьєв, В. А. Ліпкан. — К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. — 20 с.
291. Шевченко В. Концепція національної безпеки: методологічний аспект / В. Шевченко, Г. Костенко // Голос України. — 1996. — 11 січ.
292. Климентьєв О. П. Ознаки інформаційної функції / О. П. Климентьєв : Матеріали науково-практичної конференції «Правові та політичні проблеми сучасності» (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 30–33.
293. Перов Д. О. Ознаки правових відносин в інформаційній сфері / Д. О. Перов : матеріали науково-практичної конференції «Правові та політичні проблеми сучасності» (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 35–37.
294. Шепета О. В. Напрями удосконалення державної політики у сфері технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. — 2010. — № 4. — С. 42 — 46.
295. Литвиненко О.В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в пострадянських країнах (на прикладі України та Росії): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня політ. наук : спец. 23.00.04 / О.В. Литвиненко. — К., 1997. — 18 с.
296. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): [навч. посіб.] / [Остроухов В. В., Петрик В. М., Присяжнюк М. М. та ін.] ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. — К. : КНТ, 2010. — 776 с.
297. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Юлія Євгеніївна Максименко. — К., 2007. — 188 с.
298. Василюк В. Я. Інформаційна безпека держави : [курс лекцій] / В. Я. Василюк, С. О. Климчук. — К.: КНТ, 2008. — 135 с.
299. Юдін О. К. Інформаційна безпека держави : [навчальний посібник] / О. К. Юдін, В. М. Богуш. — Харків : Консул, 2005. — 576 с.
300. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. — О., 2004. — 427 с.
301. Гурковський В. І. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 25.00.02 / Володимир Ігорович Гурковський. — К., 2004. — 225 с.
302. Ільяшов О. А. До питання захисту інформаційно-телекомунікаційної сфери від стороннього кібернетичного впливу / О. А. Ільяшов, В. Л. Бурячок // Наука і оборона. — 2010. — № 4. — С. 35–40.

303. Бурячок В. Л. До питання організації та проведення розвідки у кібернетичному просторі // В. Л. Бурячок, Г. М. Гулак, В. О. Дорошко / / Наука і оборона. — 2011. — № 2. — С. 19–23.
304. Колесніков Б. П. Державне управління ризиками розвитку інформаційного суспільства в Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 — механізми державного управління / Борис Петрович Колесніков. — Донецький державний університет управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Донецьк, 2011. — 420 с.
305. Хартия глобального информационного общества (Окинава) // Дипломатический вестник. — 2000. — № 8. — С. 51–56.
306. Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання нового тисячоліття: Декларація принципів (Документ WSIS—03/GENEVA/Doc/4-R) [Текст] / прийнято на Всесвітньому самміті з питань інформаційного суспільства. — Женева, 12 грудня 2003 року.
307. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року / / Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — Ст. 102.
308. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні: Постанова Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року 3175-IV. [Електронний ресурс] — режим доступу: www.portal.rada.gov.ua/control/uk/publish/article/news_left?art_id=63.259&cat_id=46666.
309. Електронний ресурс — Режим доступу : <http://www.naukaivlada.in.ua/komitet-po-voprosam-budushhego/>.
310. Besson E. France Numerique 2012 — Plan de developement de l'economie, numerique, octobre 2008 / E. Besson. [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.womenandtechnology.eu.
311. Чернов А. Восток на пути к информационному обществу. [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.isn.ru/public/ost.doc.
312. Гурковський В. Зарубіжний досвід формування інформаційного суспільства: перспективи адаптації в Україні / Володимир Гурковський / / [Електронний ресурс] — Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/pubupr/2010/2010-2/doc/2/02.
313. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества : проблемы и перспективы / А. А. Чернов. — М. : Изд.-торг. Корпорация «Дашков и К°», 2003. — 232 с.
314. Волокитин А. В. Роль государства в развитии информационного общества / А. В. Волокитин, И. Н. Курносов / / Развитие информационного общества в России : сб. ст. / под ред. Н. В. Борисова и Ю. Е. Хохлова. — СПб. : Изд-во СПб унта, 2011. — С. 19–38.
315. Данилішина К. О. Американський чинник в процесі інформаційної глобалізації : дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Катерина Олександрівна Данилішина. — Одеська державна юридична академія. — Одеса, 2004. — 175 с.

316. Данилішина К. О. Американський чинник в процесі інформаційної глобалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Катерина Олександрівна Данилішина. — Одеська державна юридична академія. — Одеса, 2004. — 18 с.
317. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.e-service-expert.com/e-Government-Korea.html>.
318. Теорія держави та права : [підручник] / [за вимогами кредитно-модульної системи навчання] / [Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Гіди. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. — 576 с.
319. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х. : Право, 2008. — Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України, за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — С. 590.
320. Ильин И. А. Теория права и государства / И. А. Ильин под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. — М. : Зерцало, 2003. — С. 91.
321. Тімуш І. С. Інтегральний погляд на право / І. С. Тімуш. — К. : Атіка, 2009. — С. 131.
322. Венгер Є. І. Індикатори розвитку регіонального інформаційного суспільства (на прикладі Чернівецької області) / Є. І. Венгер // Національний лісотехнічний університет України. — 2011. — Вип. 21.18. — С. 338–345.
323. Постанова КМУ від 28 листопада 2012 р. № 1134 «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства».
324. Колодій А. Громадянське суспільство та права держави: проблеми і шляхи розбудови / Анатолій Колодій // Право України. — 2010. — № 7. — С. 12 — 17.
325. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [Учебник] / О. Ф. Скакун. — Харьков : Консум. Ун-т внутр. дел, 2000. — 704 с.
326. Теорія держави і права. Академічний курс : [Підручник] / За ред. О. В. Зайчика, Н. М. Оніщенко. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 120 — 121.
327. Е-будущее и информационное право / Под ред. д.ю.н., профессора Р. А. Калужного и д.э.н., профессора Н. Я. Швеца. — К., «Интеграл», 2002. — 263 с.
328. Ягодзінський С. Науковий дискурс в умовах інформаційного суспільства: методологічний і соціокультурний аспекти : автореф. дис. ... канд. філософ. наук, спец. : 09.00.02 / С. Ягодзінський. — К., 2008. — 14 с.
329. Скалацький В. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально—філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук, спец. : 09.00.03 / В. Скалацький. — К., 2006. — 18 с.
330. Гнатюк С. Л. Проблеми становлення інформаційного суспільства в Україні / С. Л. Гнатюк, С. І. Здіорчук // Стратегічні пріоритети. — 2007. — № 1(2). — С. 95–101.
331. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (теоретико-методологічний аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук: 21.03.01 / Олександр Петрович Дзьобань. — Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2005. — 457 с.

332. Чуприна О. В. Генезис права на інформацію: міжнародне та національне законодавство / О. В. Чуприна // *Правова інформатика*. — 2012. — № 1 (33). — С. 82–85.
333. Чуприна О. В. Право на інформацію: адміністративно-правовий аспект / О. В. Чуприна // *Підприємництво, господарство і право*. — 2012. — № 1. — С. 127–130.
334. Чуприна О. В. Співвідношення понять «персональні дані», «інформація про особу», «конфіденційна інформація про особу» / О. В. Чуприна // *Підприємництво, господарство і право*. — 2013. — № 1. — С. 104–108.
335. Чуприна О. В. Захист права на інформацію зміст / О. В. Чуприна : матеріали науково-практичної конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні» (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 91–93.
336. Чуприна О. В. Адміністративно-правові аспекти права на інформацію / О. В. Чуприна : матеріали конференції «Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах» (м. Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : О. С. Ліпкан. — 2011. — С. 71–72.
337. Чуприна О. В. Право на інформацію: сутність та зміст / О. В. Чуприна : матеріали науково-практичної конференції «Правові та політичні проблеми сучасності» (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 44–47.
338. Кір'ян В. О. Структура права на інформацію / В. О. Кір'ян, О. В. Чуприна: матеріали науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» (м. Київ, 15 липня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 24–27.
339. Шредер Г. *Техническая оптика* / Г. Шредер, Х. Трайбер. — М. : Техносфера, 2006. — 424 с.
340. Андреева О. М. Національна безпека України в контексті національної ідентичності і взаємовідносин з Росією : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.01 / Андреева Ольга Миколаївна. — НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса — К., 2010. — 36 с.
341. Лобовікова О. Інформаційна нерівність як соціологічна проблема : автореф. дис. ... канд. соц. наук, спец. : 22.00.04 / О. Лобовікова. — Х., 2007. — 26 с.
342. Пожуєв В. І. Стратегічні цілі і задачі переходу України до інформаційного суспільства / В. І. Пожуєв / *Гуманітарний вісник ЗДІА*. — 2009. — № 39. — С. 4–20.
343. Гоголь Б. М. Проблеми цивільно-правової охорони комерційної таємниці в Україні / Б. М. Гоголь // *Вісник господарського судочинства*. — 2004. — № 3. — С. 264–266.
344. Матвієнко П. Є. Організаційно-правові механізми захисту інформації, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // *Юриспруденція : теорія і практика*. — 2009. — № 12. — С. 41–45.
345. Маловічко О. В. Організаційний потенціал держави у дискурсі глобалізації та інформатизації : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Олена Владиславівна Маловічко. — Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. — Київ, 2010. — 20 с.

346. Ткачева Н. В. Сингапур : социальные измерения информационного общества / Н. В. Ткачева // Национальные модели информационного общества : отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова, науч. ред. Н. В. Ткачева. — М. : ИКАР, 2004. — С. 226–234.
347. Лях В. Інформаційне суспільство і пошуки нової освітньої парадигми / Віталій Лях // Філософія освіти. — 2009. — № 1–2(8). — С. 24–38.
348. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес фінансове право інформаційне право» / О. В. Логінов Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2005. — 20 с.
349. Кір'ян В. Парадигмальна трансформація концепцій інформаційного суспільства / В. Кір'ян // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 102–104.
350. Кір'ян В. Правові аспекти концепції інформаційного суспільства / В. Кір'ян // Європейські перспективи. — 2013. — № 6. — С. 160–164.
351. Кір'ян В. Інформаціологічний зміст ідеології безпеки / В. Кір'ян // Правова інформатика. — 2012. — № 33 (1). — С. 39–43.
352. Кір'ян В. Правові аспекти концепції інформаційного суспільства / В. Кір'ян // Європейські перспективи. — 2013. — № 7. — С. 181–185.
353. Кір'ян В. О. Категорія «інтерес» — основа рефлексії інформаційного суспільства / В. О. Кір'ян // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 7. — С. 102–104.
354. Кір'ян В. Європа і всесвітнє інформаційне суспільство / В. Кір'ян // Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 75–77.
355. Кір'ян В. Завдання інформатизації в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні / В. Кір'ян, М. Дімчогло // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні» (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 35–37.
356. Кір'ян В. Засади моральної парадигми інформаційного суспільства / В. О. Кір'ян: матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності» (м. Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 39–41.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТОВНИХ ОЗНАК ГРОМАДЯНСЬКОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВ

Ознаки громадянського суспільства 1	Ознаки інформаційного суспільства 2
свобода та ініціативність особистості	інформаційна свобода та майже безмежні можливості щодо інформаційної ініціативності
розвиток суспільних відносин відповідно до принципу, за яким людина завжди повинна розглядатися як мета і ніколи як засіб	проголошення людини як мети, насправді завуальовано встановленням тотального контролю над нею: через фітінгові програми, різноманітні програми сервісів Google та Yandex, інших, які збирають інформацію про місцезнаходження, переваги в інформаційному просторі конкретного користувача, його звички тощо. Кінцеве формування розумного телебачення (SmartTV) разом із формуванням хмарних сервісів (CloudSevice) взагалі зробивши людину віртуально незалежною, а передусім реально залежною абсолютно від інформаційних технологій та тих соціальних та мережних систем, до яких вона належатиме
ліквідація відчуженості людини	ліквідація відчуженості відбувається за рахунок безмежного доступу до відкритих інформаційних ресурсів

Ознаки громадянського суспільства 1	Ознаки інформаційного суспільства 2
реальне забезпечення рівних можливостей	утворення інформаційної еліти, що стало наслідком утворення: інтернет-користувачів, тобто споживачів інформації та тих, хто безпосередньо формує інформаційні технології. Таким чином рівні можливості в інформаційній сфері більше є декларацією, ніж реальністю
постійний захист прав і свобод людини та громадянина	реальний захист інформаційних прав і свобод людини і громадянина в Україні практично відсутній
плюралізм усіх форм власності	
існування в абсолютній більшості так званого середнього прошарку. Відсутність поляризації населення на надзвичайно заможних і дуже бідних	відсутність поляризації, натомість значна кластеризація за мережевими ознаками
плюралізм духовного життя суспільства	плюралізм інформаційного життя
існування і функціонування розвиненої соціальної структури	існування та функціонування розвиненої інформаційної інфраструктури

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ ЗАКОНОДАВЧО ВИЗНАЧЕНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ

Інформаційні інтереси, визначені в ЗУ «Про основи національної безпеки України»	Інформаційні інтереси, визначені в Доктрині інформаційної безпеки України
<p>гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина — гарантування інформаційних прав і свобод людини і громадянина</p>	<p>1) особи: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; недопущення несанкціонованого втручання у зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу</p>
<p>розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів — розвиток інформаційного суспільства</p>	<p>2) суспільства: збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства</p>
<p>---</p>	<p>3) держави: недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур; ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері; побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України; інтеграція України у світовий інформаційний простір</p>

СПІВВІДНОШЕННЯ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА З ЖИТТЕВО ВАЖЛИВИМ ІНТЕРЕСАМИ

Цілі розвитку ІС Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»	Життєво важливі інтереси в інформаційній сфері, визначені в Доктрині інформаційної безпеки України
прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування	---
забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості	---
розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція зі світовою інфраструктурою	інтеграція України у світовий інформаційний простір
державна підтримка нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо)	---
створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля	---
збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування	збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу
державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації	---
використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами	ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері

Цілі розвитку ІС Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»	Життєво важливі інтереси в інформаційній сфері, визначені в Доктрині інформаційної безпеки України
досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив	---
захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності»	забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; недопущення несанкціонованого втручання у зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу
вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин	---
покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ	недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур
	Інтереси суспільства: забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства
	Інтереси держави: побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України

РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСНОВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ НА 2007–2015 РОКИ»

Здійснений нами аналіз положень Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» надає можливість дійти певних методологічних висновків.

1. Положення Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» і Доктрини інформаційної безпеки України стосовно інформаційних інтересів і загроз ним не збігаються, є суперечливими і логічно непорівнюваними. Відтак можемо обґрунтувати науковий висновок: в Україні відсутнє системне нормативно-правове регулювання відносин у сфері розвитку ІС.
2. Абсурдним виглядає *відсутність в аналізованому законі такої мети розвитку ІС, як побудова ефективного інформаційного суспільства в Україні*, хоча на цю мету вказано в Доктрині. Адже усі подальші «вдосконалення ІКТ, покращання стану інформаційної безпеки, а також система індикаторів розвитку ІС» тощо є засобами досягнення даної мети. За підходу, наданому в аналізованому З Законі, взагалі не є зрозумілим для чого визначені цілі, хто і яким чином їх має досягати, і що саме маємо отримати на виході після досягнення.
3. *Помилковою є законодавча техніка даного Закону*. Його стилістика не відповідає традиціям правотворення України, а більше тяжіє до текстуального опису положень таких нормативних актів, як доктрини чи стратегії. Згодом наше припущення було підтверджено, коли 13 травня 2013 року було видано Розпорядження КМУ № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», яка текстуально майже дублює положення зазначеного Закону. Саме тому цей Закон фактично носить описовий характер, в ньому не викладено чітких положень, відповідальності, не визначено змісту суспільних відносин і не встановлено кола учасників даних відносин, не визначе-

но статус суб'єктів органів державної влади і недержавних організацій, що мають здійснювати дану діяльність для побудови інформаційного суспільства, не закладено основ їх взаємодії та координації тощо. Фактично цей Закон за формою і змістом не є законом і може слугувати лише пам'яткою помилкової імплементації не тільки окремих змістовних положень до українського законодавства, а й імплементації форми написання законів. На наш погляд, такий підхід є деструктивним і дестабілізує не лише сферу правового регулювання інформаційних відносин, а й усю систему законодавства України загалом.

4. Якщо аналізувати цілі, викладені в Законі, то вони нагадують репродукування положень Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, Декларації тисячоліття, Декларації принципів, рішень Женевського та Туніського саммітів і не враховують національних інтересів, особливостей інформаційних правовідносин в Україні, історичної місії України як держави де розробили третій у світі комп'ютер³⁶⁰; держави-засновниці кібернетики (С. Лебедев, В. Глушков), формування на початку 90-х років минулого століття концепції та програми інформатизації; створення різноманітних ІКТ і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня складності та призначення, нових наукових напрямів (штучний інтелект, багатопроекторні електронні обчислювальні машини, теорія самоорганізації, системний аналіз). Так, наприклад, така мета як прискорене впровадження новітніх ІКТ в усі сфери життя не може бути метою українського суспільства. Адже таке прискорення є неможливим власними інформаційними ресурсами, а отже, означає цілковиту залежність отримання даних ІКТ від інших держав — держав інформаційного центру, і фактичного перетворення нашої країни на керовану інформаційну периферію. Впровадження ІКТ має стати завданням, засобом формування ефективного інформаційного суспільства в Україні, подальшої розбудови громадянського суспільства. Так само і досягнення інформаційної грамотності саме по собі є вірною метою, а от засоби її досяг-

³⁶⁰ Венгер Є. І. Індикатори розвитку регіонального інформаційного суспільства (на прикладі Чернівецької області) / Є. І. Венгер // Національний лісотехнічний університет України. — 2011. — Вип.. 21.18. — С. 338–345.

нення, і головне — для чого ця інформаційна грамотність, складовою частиною якої і головне — чієї інформаційної політики вона стає? Це вже питання, які законодавець свідомо залишив без відповідей.

5. Викликає подив така мета, як *державна підтримка нових «електронних секторів»*. Річ у тому, що **інформаційне суспільство має формувати сама держава**, а не спиратися на чийсь іноземні напрацювання, поради різноманітних європейських «фахівців» та «експертів», їхні індикативні показники. Тому **держава повинна не «підтримувати», а формувати дані сектори економіки**, встановлюючи при цьому власні правила у вигляді чіткого законодавчого механізму між відповідними державними заходами підтримки та забезпечення, регуляторної політики електронної взаємодії. На цьому тлі конструктивними є пропозиції А. М. Новицького, викладені в його докторській дисертації, щодо інституціоналізації інформаційного суспільства, які також виділені в Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні.
6. Наступна проголошена в законі мета — *створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах ... освіти, науки, ...* — повторює мету, викладену вище, коли йшлося про необхідність формування інформаційної грамотності шляхом створення і впровадження ІКТ.
7. Далі можемо критикувати і наступну мету: *збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування*. Розвиток інформаційного суспільства передбачає сам по собі формування нових суспільних відносин і нових якостей щойно сформованих суспільних відносин. Це означає, що апріорі при розвитку обмежуватись лише «збереженням» є методологічно неправильним. Також не зовсім зрозумілим є обмеження лише культурною спадщиною, залишивши на маргіналі духовні засади та моральні цінності. Знову повсякчасно стикаємося із методологічною слабкістю цього Закону: непов'язаністю положень, викладених у ньому, із категорійним рядом: потреби — інтереси — цінності. Із цього приводу переважає позиція, викладена в ДІБУ, де вказано на збереження та примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу.

8. Наступна мета — *державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації* — взагалі є нелогічною, оскільки із розбудовою держави і прагненням сучасної влади все «приватизувати» державні ЗМІ мають набагато меншу частку, ніж приватні. Тому державна підтримка через малий інтенсив і присутність в інформаційному та медійному просторі є просто нікчемною, і, хоч як це прикро констатувати, не відіграє вирішальної ролі при реалізації державної інформаційної політики. Така думка знаходить своє підтвердження і в положеннях Стратегічного Оборонного бюлетеня України від 29 грудня 2012 року, в якому зазначено такий напрям державної політики, як *проведення моніторингу та аналізу інформаційного простору для виявлення інформаційно-медійних сценаріїв впливу, що становлять загрозу інформаційній безпеці України*.
9. *Проблема децентралізації влади* — проблема суто політичного розколу нашої нації. Безпорадність Європи у приборканні як стихійних лих, так і масових безладів виступає яскравим свідченням утопічності антиетатичної концепції децентралізації влади. Делегування повноважень, залучення обласних центрів до формування державної інформаційної політики — це одна річ, а децентралізація — зовсім інша, особливо за нинішніх умов. За слабкої керованості деяких регіонів і несталості української національної ідеології, інформаційної культури та ідеології інформаційного суспільства, культури кібербезпеки в Україні — це може призвести до формування інформаційних блоків і інформаційного сепаратизму нашої держави, перетворить інформаційний простір на непідконтрольний державі. Цього допустити не можна. Будучи прибічниками сильної державної влади, виступаємо за розвиток повноважень органів публічної адміністрації у наданні адміністративних послуг у сфері інформаційних відносин, натомість із збереженням провідної та визначальної ролі державної влади, широкомасштабної реалізації концепції електронного урядування.
10. Позитивом цього Закону є пряме посилення на існування таких конституційних прав громадян, як інформаційні. Адже в тексті ДІБУ вони ще за старими кліше називаються конституційними. Натомість зміст даних прав є звуженим і не відповідає сучасним

тенденціям щодо розуміння даних процесів, особливо із ухваленням законів «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних».

11. Заслуговує на увагу також і така, проголошена в законі мета, як — *вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин*. Річ у тім, що удосконалення законодавства саме по собі не може бути метою, оскільки удосконалення завжди є процесом і слугує досягненню інших цілей. Удосконалення законодавства може розглядатися лише як засіб досягнення мети безпечного та ефективного розвитку ІС. *Удосконалення законодавства* — діяльність компетентних органів держави з підтримки якісного стану законодавства (його змісту та форми) відповідно до потреб розвитку суспільних відносин, яка спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання³⁶¹.
12. Наступна мета взагалі викликає наше серйозне занепокоєння не лише з позицій формальної логіки, а й з мовленнєвих. Проголошена в законі мета: *покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ*. Визначимо: термін «*покращення*» використовується для опису того, що є красивим, його використання для опису поліпшення стану, зміни його кількісних та якісних показників з метою досягнення цілей системи є неточним. Безпеку не можна чепурити — її забезпечують. Також законодавча техніка не передбачає розмитої термінології, адже зрозуміти безпеку чого автори цього тексту збиралися поліпшувати, якими засобами і з метою досягнення яких цілей також не зрозуміло. Абсурдність даної мети є очевидною і знову ж таки обґрунтовується відсутністю чітко сформованих національних інформаційних інтересів з відповідним подальшим формуванням законодавчого поля розвитку даних відносин, у тому числі відносин безпеки. У такому самому ракурсі слід розмірковувати, аналізуючи адекватні положення в ДІБУ, де одним із інформаційних інтересів визначено: *недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур*. Головне призначення державної інформаційної політики полягає у кіль-

³⁶¹Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — 304 с.

кісному та якісному конструктивному перетворенні інформаційних відносин, тому «недопущення», «збереження» тощо свідчить знову ж таки про обмежувальний характер даних відносин і неправильне розуміння сутнісних безпекових процесів, превалювання «охоронної концепції» розуміння розвитку суспільних відносин. Неточне розуміння цього призводить до звуження політики держави лише до захисних заходів, повністю ігноруючи таку важливу функцію соціальних систем, як розвиток.

13. Окрім цього, доцільно зважати на той факт, що такі інтереси держави, як: побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; а також інтереси суспільства: забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства взагалі не згадані в аналізованому нами законі.

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 рр.»	Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні від 29.12.2012.
прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування	прискорення процесу розроблення та впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у державне управління, охорону здоров'я, культуру, освіту, науку, охорону навколишнього природного середовища, бізнес тощо
забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвинутої особистості	забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності громадян насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні всебічно розвинутої особистості, та забезпечення неперервності навчання
розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція із світовою інфраструктурою	розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція до світової інфраструктури
державна підтримка нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо)	розвиток електронної економіки
створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля	
збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування	збереження культурної спадщини України шляхом документування її об'єктів на цифрових носіях, забезпечення накопичення і збереженості електронних документів та електронних інформаційних ресурсів

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 рр.»	Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні від 29.12.2012.
державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації	
використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами	<ol style="list-style-type: none"> 1) розвиток електронної демократії; 2) підвищення якості та доступності адміністративних послуг, спрощення процедур їх надання і скорочення відповідних витрат, деперсоналізація надання адміністративних послуг як інструмент зниження рівня корупції; 3) забезпечення відкритості інформації про діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування, розширення доступу до неї та надання можливості безпосередньої участі як інститутів громадянського суспільства, так і громадян у процесах підготовки і проведення експертизи проектів актів законодавства, здійснення контролю за результативністю і ефективністю діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування
досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив	досягнення ефективної участі регіонів України у процесах становлення інформаційного суспільства, підтримка регіональних і місцевих ініціатив
захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності»	<ol style="list-style-type: none"> 1) захист персональних даних; 2) захист інформаційних прав громадян та організацій, авторського права, підтримка демократичних інститутів та мінімізація ризиків «інформаційної нерівності»

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 рр.»	Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні від 29.12.2012.
вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин	удосконалення інформаційного законодавства
покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ.	поліпшення стану інформаційної безпеки

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»	Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні
формування та впровадження правових , організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням світових тенденцій	удосконалити нормативно-правову базу з питань забезпечення розвитку інформаційної сфери та прискорити її адаптацію до європейських правових норм та стандартів
всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури на засадах сприяння вітчизняному виробництву новітніх ІКТ та інформаційно-телекомунікаційних систем, подолання технічної і технологічної залежності від зарубіжних виробників	
забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів	
збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ	
створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України	
надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки	

<p>Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»</p>	<p>Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні</p>
<p>створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства</p>	
<p>забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері</p>	<p>1) забезпечити належну координацію дій усіх заінтересованих суб'єктів під час запровадження інструментів е-демократії; 2) розробити на національному та місцевому рівні механізм ефективної громадської участі та громадського контролю за реалізацією пріоритету розбудови інформаційного суспільства</p>
<p>розробку та впровадження системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні з внесенням відповідних змін у систему державних статистичних спостережень з узгодженням їх з міжнародними стандартами і методологією та щорічним їх оприлюдненням</p>	
	<p>удосконалити інституціональний механізм формування, координації та здійснення контролю за виконанням завдань розбудови інформаційного суспільства</p>
	<p>підвищити рівень інформаційної представленості України в Інтернет-просторі та присутності в ньому українських інформаційних ресурсів</p>

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»	Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні
	забезпечити прийняття системних державних рішень, спрямованих на стимулювання створення національних інноваційних структур (центрів, наукових парків і технопарків) для розроблення конкурентоспроможних вітчизняних інформаційно-комунікаційних технологій;
	підвищити на державному рівні значущість українського сегмента Інтернету як одного з найважливіших інструментів розвитку інформаційного суспільства та конкурентоспроможності держави

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

<p>Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»</p>	<p>стимулювання <i>впровадження новітніх інформаційних технологій</i> і виробництва <i>конкурентоспроможного національного інформаційного продукту</i>, зокрема сучасних засобів і систем захисту інформаційних ресурсів</p>	<p>ЗУ «Про основи національної безпеки України»</p>	<p>Доктрина інформаційної безпеки України (втратила чинність)</p>	<p>Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні</p>	<p>ЗУ «Про основи засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»</p>
					<p>підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким зарозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань</p>

<p>Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»</p>	<p>забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем, що функціонують в інтересах управління державою, забезпечують потреби оборони та безпеки держави, кредитно-банківської та інших сфер економіки, систем управління об'єктами критичної інфраструктури</p>	<p>ЗУ «Про основи національної безпеки України»</p>	<p>Доктрина інформаційної безпеки України (втратила чинність)</p>	<p>інформаційно-психологічний напрям: забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення сприятливого психологічного клімату в національному інформаційному просторі задля утвердження загальнолюдських та національних моральних цінностей</p>	<p>Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні</p>	<p>ЗУ «Про основи засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»</p>	<p>створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів</p>
--	--	---	---	--	--	--	--

<p>Стратегія національної безпеки України у світі, що змінюється»</p>	<p>розробка та впровадження національних стандартів і технічних регламентів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, гармонізованих із</p>	<p>активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України</p>	<p>Доктрина інформаційної безпеки України (втратила чинність)</p>	<p>Створення ефективної системи виявлення та запобігання загрозам державних електронних інформаційних ресурсів, у тому числі щодо протидії розповсюдженню комп'ютерних вірусів, програмних і апаратних закладок, а також витоку інформації технічними каналами та за рахунок несанкціонованих дій</p>	<p>ЗУ «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»</p>
<p>Стратегія національної безпеки України у світі, що змінюється»</p>	<p>розробка та впровадження національних стандартів і технічних регламентів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, гармонізованих із</p>	<p>активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України</p>	<p>Доктрина інформаційної безпеки України (втратила чинність)</p>	<p>Створення ефективної системи виявлення та запобігання загрозам державних електронних інформаційних ресурсів, у тому числі щодо протидії розповсюдженню комп'ютерних вірусів, програмних і апаратних закладок, а також витоку інформації технічними каналами та за рахунок несанкціонованих дій</p>	<p>ЗУ «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»</p>

<p>Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»</p>	<p>створення національної системи кібербезпеки</p>	<p>забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції</p>	<p>Доктрина інформаційної безпеки України (втратила чинність)</p>	<p>забезпечення цілісності, доступності та конфіденційності інформаційних ресурсів України, які створюють умови для розвитку особистого функціонування суспільства і держави, <i>захисту персональних даних та інформації</i>, що перебуває у володінні фізичних, юридичних осіб та держави, від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз, зокрема шляхом протидії комп'ютерним злочинам</p>	<p>ЗУ «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»</p> <p>розгортання та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку як сучасної захищеної транспортної основи, здатної інтегрувати територіально розподілені інформаційні системи, в яких обробляється конфіденційна інформація</p>
--	--	---	---	---	---

<p>Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»</p>	<p>вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України</p>	<p>Доктрина інформаційної безпеки України (втратила чинність)</p>	<p>Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні</p> <p>забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інформаційно-телекомунікаційних систем, які функціонують в інтересах управління державою, задовольняють потреби оборони та безпеки держави, кредитно-банківських та інших сфер національної економіки, систем управління об'єктами критичної інфраструктури</p>	<p>ЗУ «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»</p>
			<p>удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема кібернетичної безпеки національної критичної інфраструктури</p>	

Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»	ЗУ «Про основи національної безпеки України»	Доктрина інформаційної безпеки України (втратила чинність)	Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні	ЗУ «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»
			впровадження захищеного механізму ідентифікації учасників електронної взаємодії	
			формування системи моніторингу безпеки інформаційних ресурсів та систем.	

КОРИСНА БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці наукової школи доктора юридичних наук
Ліпкана В. А. з інформаційної тематики

Монографії, навчальні посібники

1. **Ліпкан В. А.** Правовий режим податкової інформації в Україні : [монографія] / В. А. Ліпкан, О. В. Шепета, О. А. Мандзюк / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. — 440 с.
2. **Ліпкан В.А.** Адміністративно-правове регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні : [монографія] / А. А. Кафтя, В. А. Ліпкан, Н. Ю. Баланюк / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. — 316 с.
3. **Ліпкан В. А.** Консолідація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. — 416 с.
4. **Ліпкан В. А.** Інкорпорація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, К. П. Череповський / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. — 408 с.
5. **Ліпкан В. А.** Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.
6. **Ліпкан В. А.** Адміністративна відповідальність за порушення порядку державної закупівлі товарів, робіт і послуг : [Монографія] / В. А. Ліпкан, М. Ю. Довгань / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.
7. **Ліпкан В. А.** Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми : [монографія] / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 376 с.
8. **Ліпкан В. А.** Боротьба з тероризмом : [навчальний посібник] / Ліпкан В.А., Никифорчук Д.Й., О.М.Джужа та ін. — К. : Видавничий дім «Скіф», 2013. — 548 с.
9. **Липкан В.А.** Национальная безопасность и негосударственная система безопасности // Угроза международной стабильности : аспекты проблемы. — Европейский Центр Изобразительных искусств, Братислава, 2013. — С. 90–93. (312 с.)

10. **Ліпкан В. А.** Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — 304 с.
11. **Ліпкан В. А.** Національна безпека України : [Навчальний посібник] / Володимир Анатолійович Ліпкан. — К.: Кондор, 2008. — 552 с.
12. **Ліпкан В. А.** Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях : [словник] / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, — Вид. 2-е, доп. і перероб. — К. : Текст, 2008. — 400 с.
13. Теорія управління в органах внутрішніх справ : [Навчальний посібник] / За ред. **В. А. Ліпкана**. — К.: КНТ, 2007. — 884 с.
14. **Ліпкан В.А.** Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: [Навчальний посібник] / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В.М.Желіховський. — К.: КНТ, 2006. — 280 с.
15. **Ліпкан В. А.** Інформаційна безпека України : [Глосарій] / В. А. Ліпкан, Л. С. Харченко, О. В. Логінов. — К.: Текст, 2004. — 136 с.
16. **Мандзюк О. А.** Стан та перспективи розвитку правового режиму податкової інформації в Україні : [монографія] / О. А. Мандзюк. — К. : Дорадо-Друк, 2015. — 192 с.
17. **Шепета О. В.** Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : [монографія] / О. В. Шепета. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — 296 с.

Наукові статті, тези виступів

18. **Баскаков В.** Адміністративно-правовий режим захисту інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Інформаційні технології в глобальному управлінні : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 47–51.
19. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / В. Баскаков, В. Ліпкан // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — С. 263–269. (здобувачу належить визначення інформації з обмеженим доступом)
20. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2010. — С. 59–61.
21. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом: розвиток вітчизняного законодавства / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 4. — С. 126–128.
22. **Баскаков В.** Інформація з обмеженим доступом: аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 5. — С. 124–127.
23. **Баскаков В.** Інформація з обмеженим доступом: поняття та ознаки / В. Баскаков // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 28 червня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 47–49.

24. **Баскаков В.** Тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки / В. Баскаков, О. Стоєцький // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2010. — С. 64–66. (здобувачу належать інформаційно-правові дефініції понять, висвітлених в публікації).
25. **Баскаков В. Ю.** Захист інформації з обмеженим доступом у контексті міжнародної інформаційної безпеки : аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Ю. Баскаков // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 грудня, 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 55–59.
26. **Баскаков В. Ю.** Поняття та зміст інформації з обмеженим доступом / В. Ю. Баскаков // Правова інформатика. — 2012. — № 33(1). — С. 7–14.
27. **Дімчогло М. І.** Завдання інформатизації в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні / М. І. Дімчогло // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 36–37.
28. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства у сучасних правових системах (на прикладі законодавства окремих країн) / М. І. Дімчогло // Правові та політичні проблеми сучасності. — К., 2012. — С. 23–27.
29. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М. І. Дімчогло ; Нац. авіаційний ун-т. — К., 2012. — 18 с.
30. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / М. І. Дімчогло // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 22–24.
31. **Дімчогло М. І.** Консолідація як вид систематизації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 15–24.
32. **Дімчогло М. І.** Окремі принципи інформаційних правовідносин / М. І. Дімчогло // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 59–61.
33. **Дімчогло М. І.** Консолідація конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві / М. І. Дімчогло // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 39–42.
34. **Дімчогло М. І.** Основи теорії консолідації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 41–46.
35. **Залізняк В. А.** Інформаційна безпека як інститут інформаційного права України / В. А. Залізняк // Актуальні проблеми зміцнення державності і національної єдності України : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2010. — С. 46–48.
36. **Залізняк В. А.** Міжнародно-правове регулювання права на інформацію / В. А. Залізняк // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 8. — С. 69–72.

37. **Залізник В. А.** Особливості систематизації інформаційного законодавства України / В. А. Залізник // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 15 квіт. 2010 р.). — К., 2010. — С. 48–50.
38. **Залізник В. А.** Правова свідомість в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні / В. А. Залізник // Розвиток правової свідомості сучасного суспільства : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. — Тернопіль, 2009. — С. 73–75.
39. **Залізник В. А.** Систематизація інформаційного законодавства / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 140–143.
40. **Залізник В. А.** Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / В. А. Залізник ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2011. — 18 с.
41. **Залізник В. А.** Системний підхід при дослідженні систематизації інформаційного законодавства України / В. А. Залізник // Філософські, методологічні і психологічні проблеми права : тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф., (Київ, 23 квіт. 2010 р.) / [ред. кол. : В. В. Коваленко, М. В. Костицький, О. М. Джужа та ін.]. — К., 2010. — С. 56–57.
42. **Залізник В. А.** Удосконалення інформаційного законодавства України : методологічні засади / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 59–61.
43. **Залізник В. А.** Удосконалення інформаційного законодавства: стан та перспективи / В. А. Залізник // Національні проблеми юридичної науки. — Хмельницький, 2009. — Вип. 4. — С. 63–64.
44. **Капінус (Рудник) Л.І.** Актуальні проблеми прийняття інформаційного кодексу України / Л. І. Капінус // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 7. — С. 59–62.
45. **Капінус (Рудник) Л.І.** Содержание права человека и гражданина на доступ к информации / Л.И. Капинус // Закон и жизнь : международный научно-практический правовой журнал. — Молдова, 2013. — С. 57–61.
46. **Капінус (Рудник) Л.І.** Проблеми вироблення уніфікованого поняття права на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: 36. Наук. Пр. — К. : НАУ, 2013. — № 1 (26) — С. 41–46.
47. **Капінус (Рудник) Л.І.** Доступ до інформації з обмеженим доступом: проблеми вироблення уніфікованих дефініцій / В.А. Ліпкан, Л.І. Капінус // Публічне право. Науково-практичний юридичний журнал. — Ужгород, 2013. — № 4 (12). — С. 45–54.
48. **Капінус (Рудник) Л.І.** Право на доступ до інформації як елемент правового статусу людини та громадянина / Л.І. Капінус // Підприємництво, господарство і право. — 2014. — № 1. — С. 53–57.
49. **Капінус (Рудник) Л.І.** Право людини та громадянина на інформацію: плани та реальність / Л.І. Капінус // Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та

- національного законодавства: міжнар. наук.-практ. конф.: 12–13 квіт. 2012 р. — тези доп. — Х., 2012. — С. 44–46.
50. **Капінус (Рудник) Л.І.** Актуальні проблеми прийняття інформаційного кодексу України / Л.І. Капінус // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрями розвитку: міжнар. наук.-практ. конф.: 30 трав 2012 р., тези доп., Запоріжжя, 2012. — С. 35–38.
51. **Капінус (Рудник) Л.І.** Проблеми визначення поняття права на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Правові та політичні проблеми сучасності : наук.-практ. конф., 22 квіт. 2012 р. — тези доп. : Луцьк, 2012. — С. 27–30.
52. **Капінус (Рудник) Л.І.** Інформаційний тероризм та дотримання права людини та громадянина на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : міжнар. матер. наук.-практ. конф.: 15 лип. 2012 р., тези доп. — К., 2012. — С. 14–17.
53. **Капінус (Рудник) Л.І.** Проблеми визначення поняття права на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Проблеми державного будівництва в Україні : наук.-практ. конф.: 15–16 лют. 2014 р., тези доп. — К., 2013. — С. 73–75.
54. **Ліпкан В.А.** Основы права национальной безопасности // Публичное и частное право. — 2009. — № 2. — С. 34–46.
55. **Ліпкан В.А.** Правовий статус РНБОУ у сфері національної безпеки України / Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С. 4–8.
56. **Ліпкан В.А.** Проблеми формування інституту безпекового омбудсмена в контексті розбудови правової держави в Україні // Право України. — 2010. — № 7. — С. 70–80.
57. **Ліпкан В.А.** Безпековий омбудсмен: проблеми формування нового інституту // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю.І.Римаренка) : Збірник тез міжвузівської науково-теоретичної конференції. — К. : КНУВС, 2009 — С. 114–117 (204 с.)
58. **Ліпкан В.А.** Біла книга: суть та призначення // Адміністративне право в сучасному вимірі : Матеріали IV науково-практичного семінару / ред. колегія : В.К.Колпаков (голова), О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, І. Д. Пастух. — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. — С. 19–21.
59. **Ліпкан В. А.** Контрольне право як атрибутивний елемент української системи права // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 8. — С. 7–10.
60. **Ліпкан В.А.** Теоретична концепція Білої книги // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 80–83.
61. **Ліпкан В.А., Троханенко І.І.** Щодо необхідності реформування системи державного контролю за діяльністю міліції // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2010. — С. 38–41.
62. **Ліпкан В.А.** Засади формування поліції в Україні // Реформування районного органу внутрішніх справ : матеріали круглого столу (Київ, 26 травня 2011 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2011. — С. 24–28.
63. **Ліпкан В.** Мультикультуралізм и толерантность: грани соотношения / Владимир Липкан // Формирование толерантного сознания в обществе: Материалы

- VII міжнародного антитерористического форуму. — К. : Издательство «Киевская правда». — 2011. — С. 92–100.
64. **Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є.** Права і свободи людини і громадянина в інформаційній сфері в умовах проведення конституційної реформи в Україні / / Конституція України : зміни чи нова редакція : матеріали круглого столу, присвяченого 15-й річниці прийняття Конституції України : спец. Вип., 24 червня 2011 р. / редкол. : В. В. Коваленко (голов. ред.). — та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — 196 с., с. 91–101.
65. **Ліпкан В.** Інтереси держави: інтегральна категорія безпекознавства і державознавства // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 28 червня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 7–9.
66. **Ліпкан В., Максименко Ю.** Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 7–11.
67. **Ліпкан В.А.** Інформаційні війни як засіб сучасних інформаційних стратегій / / Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29 жовтня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 8–11.
68. **Ліпкан В. А.** Безпечовий вимір Стратегії національної безпеки США // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 29 грудня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 8–11.
69. **Ліпкан В. А., Максименко Ю.Є.** Інформаційні права і свободи людини та громадянина // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 9. — С. 64–68.
70. **Ліпкан В., Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / / Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — С. 263–269.
71. **Ліпкан В. А., Рижов І.М.** Врегулювання кризових ситуацій соціального характеру в контексті профілактики тероризму / / Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 10. — С. 131–135.
72. **Ліпкан В. А.** Підходи до аксіології національної безпеки / В. А. Ліпкан // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали науково-практичної конференції (Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2012. — С. 8–11.
73. **Ліпкан В. А.** Систематизація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» (Київ, 15 липня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 7–11.
74. **Ліпкан В.** Ренессанс безопасности. Негосударственная система безопасности как атрибут государства / Владимир Липкан, Игорь Бондаренко // Российские вести. — 11 февраля 2013. — № 3–4(2107–2108). — С. 2.
75. **Ліпкан В. А.** Підвалини формування нової концепції права в контексті протидії екстремізму / В. А. Ліпкан, А. М. Лобода / / Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 86–87.

76. **Ліпкан В. А.** Роль «soft law» у розвитку інформаційного законодавства / В. А. Ліпкан // Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності» (Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 46–48.
77. **Липкан В.А.** Национальная безопасность и негосударственная система безопасности // Угроза международной стабильности : аспекты проблемы. — Европейский Центр Изобразительных искусств, Братислава, 2013. — С. 90–93. (312 с.)
78. **Ліпкан В. А.** Поняття держави в контексті діяльності УДО України / В. А. Ліпкан, О. О. Ткаченко // Наше право. — 2013. — № 2. — С. 16–21.
79. **Ліпкан В. А.** Особливості застосування «smart law» у сучасному геоправовому просторі / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 146–149.
80. **Ліпкан В. А.** Інформаційна деліктологія: засади становлення / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко // Матеріали круглого столу, присвяченого 90-літтю академіка В. В. Копейчикова (19 листопада 2013 року). — К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. — С. 92–96.
81. **Ліпкан В. А.** Науковий алгоритм дослідження кодифікації інформаційного законодавства України / В. А. Ліпкан // Підприємництво, господарство і право. — 2014. — № 1. — С. 44–48.
82. **Ліпкан В. А.** Рада національної безпеки України — державний орган стратегічної комунікації / В. А. Ліпкан // Підприємництво, господарство і право. — 2014. — № 12. — С. 3–7.
83. **Ліпкан В.А.** Сутність гібридної війни проти України / В. А. Ліпкан // Імперативи розвитку цивілізації. — 2015. — № 2. — С. 13–16.
84. **Логінов О. В.** Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. В. Логінов ; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2005. — 20 с.
85. **Логінов О. В.** Деякі аспекти інформаційного забезпечення діяльності Уряду України / О. В. Логінов // Сучасні проблеми управління : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. / [уклад. Б. В. Новиков, І. І. Федорова та ін.]. — К., 2003. — Ч. 1. — С. 127–130.
86. **Логінов О. В.** Гносеологічний аспект управління інформаційною безпекою України / О. В. Логінов // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. — Дніпропетровськ, 2004. — № 2. — С. 153–161.
87. **Логінов О. В.** Інформаційна безпека: потребнісний та гносеологічний підходи / О. В. Логінов // Забезпечення прав людини та громадянина в умовах реформування політичної та правової системи України : тези доп. наук.-практ. конференції / НАВС. — К., 2004. — С. 253–256.
88. **Логінов О. В.** Класифікація загроз та небезпек інформаційній безпеці системи органів державного управління України / О. В. Логінов // Міліція України : наук.-практ. зб. — 2004. — № 8. — С. 12–16.

89. **Логінов О. В.** Сучасні проблеми забезпечення інформаційної безпеки в контексті формування системи державного управління / О. В. Логінов // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. — Дніпропетровськ, 2003. — № 3. — С. 199–205.
90. **Максименко Ю. Є.** Міжнародно-правові та європейські засади забезпечення безпеки інформаційного суспільства // Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки України / Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 6 грудня 2005 р.) / Київський націон. ун-т внутр. справ. — К.: Текст, 2005. — 206 с. — С. 58–66.
91. **Максименко Ю. Є.** Актуальні проблеми боротьби з інформаційним тероризмом // Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. — 2004. — № 31. — С. 10–12.
92. **Максименко Ю. Є.** Вхідження до глобального інформаційного простору: проблеми та перспективи // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право: Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 19–20 травня 2005 р. / За ред. В.Й. Лажніка і В.С. Федонюка. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. — 510 с. — С. 161–163.
93. **Максименко Ю. Є.** Деякі аспекти визначення поняття національної безпеки // Науковий вісник Юридичної академії МВС. — 2004. — № 3. — С. 77–81.
94. **Максименко Ю. Є.** Діяльність Київського національного університету внутрішніх справ у сфері підготовки фахівців із інформаційної безпеки України / Проблеми національної і міжнародної безпеки / Матеріали науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2007 р.) / Київський нац. університет внутр. справ. — К.: Текст, Щорічник, — № 2. — 2007. — 146 с. — С. 138–145.
95. **Максименко Ю. Є.** Європейські засади забезпечення безпеки інформаційного суспільства // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 18–19 травня 2006 р. у 2-х томах (уклад. В.Й. Лажніка, С.В. Федонюка). — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006.– 468 с. — С. 108–110.
96. **Максименко Ю. Є.** Нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки України в умовах євроінтеграції // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ординський. — Львів, 2006. — Вип. 3. — С. 176–183.
97. **Максименко Ю. Є.** Побудова інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції до Європейського Союзу // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. — Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. — 487 с. — С. 71–73.
98. **Максименко Ю. Є.** Проблеми правового забезпечення інформаційної безпеки України // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. — К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2005. — С. 131–134.
99. **Максименко Ю. Є.** Роль Національної академії внутрішніх справ України в підготовці кадрів по забезпеченню національної безпеки України в інформаційній

- сфері // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. — 2004. — № 3. — С. 84–90.
- 100. Максименко Ю. Є.** Стан нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України в умовах євроінтеграції // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2006. — № 34. — С. 38–45.
- 101. Максименко Ю. Є.** Сучасні проблеми криміналізації інформаційної сфери // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. / Голов.ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. — Одеса: ПП «Фенікс». — 2005. — Вип.26. — С. 294–299.
- 102. Максименко Ю. Є.** Удосконалення нормативно-правових засад забезпечення безпеки в мережі INTERNET // Матеріали науково-практичної конференції. м. Харків, 11–12 квітня 2006 р.: Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ, 2006. — 274 с. — С. 241–243.
- 103. Максименко Ю.Є.** Визначення поняття інформаційної безпеки з позицій діяльнісного підходу // Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. — 2004. — № 32. — С. 16–19.
- 104. Мандзюк О. А.** Зміст правового режиму податкової інформації в Україні / О. А. Мандзюк // Публічне право. — № 4 (12). — 2013. — С. 114–121.
- 105. Мандзюк О. А.** Податкова інформація : окремі аспекти реалізації права на доступ / О. А. Мандзюк // Юридичний вісник. — № 4(29). — 2013. — С. 51–56.
- 106. Мандзюк О. А.** Податкова таємниця : стан та перспективи нормативно-правового регулювання / О. А. Мандзюк // Вісник Запорізького національного університету. — № 4. — 2013. — С. 112–117.
- 107. Мандзюк О. А.** Міжнародно-правове регулювання податкової інформації : окремі аспекти / О. А. Мандзюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — Вип. 1. — Т. 2. — С. 169–173.
- 108. Мандзюк О. А.** Структура правового режиму податкової інформації в Україні / О. А. Мандзюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — Вип. 2. — Т. 3. — С. 127–131.
- 109. Мандзюк О. А.** Податкова інформація з обмеженим доступом : окремі аспекти / О. А. Мандзюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2014. — № 24. — Т. 3. — С. 80–82.
- 110. Мандзюк О. А.** Тенденції розвитку правового режиму податкової інформації в Україні / О. А. Мандзюк // Підприємництво, господарство і право. — 2014. — № 3. — С. 63–66.
- 111. Мандзюк О. А.** Поняття та ознаки правового режиму податкової інформації в Україні / О. А. Мандзюк // Підприємництво, господарство і право. — 2014. — № 4. — С. 64–68.
- 112. Мандзюк О. А.** Правове регулювання інтелектуальних ресурсів в Україні / О. А. Мандзюк // Вісник Запорізького національного університету 2014. — №4 (1). С. 180–187.
- 113. Мандзюк О. А.** Кадровий ресурс розвитку аналітичних спільнот в Україні / О. А. Мандзюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Юридичні науки, Випуск 6–1, том 2. — 2014. — С. 54–58.

- 114. Мандзюк О. А.** правова природа функціонування та розвитку аналітичних спільнот в Україні / О. А. Мандзюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. — 2014. — № 10–2. — Том. 1. — С. 109–112.
- 115. Мандзюк О. А.** Правове регулювання аналітичного простору / О. А. Мандзюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.-2014.-№11.-Том1. –С. 187–190.
- 116. Мандзюк О. А.** Особенности нормативно-правового регулювання податкової інформації в Україні / О. А. Мандзюк // Legea Și Viața. — 2014. — Februarie. — С. 169–172.
- 117. Мандзюк О. А.** Роль аналітичних спільнот у державотворчому процесі / О. А. Мандзюк // Visegrad Journal on Human Rights. — №1. — 2014. — С. 96–102
- 118. Матвієнко П. Є.** Аналіз сучасного етапу розвитку законодавства про комерційну таємницю в Україні / П. Є. Матвієнко // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С.85–88.
- 119. Матвієнко П. Є.** Доцільність боротьби засобами адміністративного примусу з посяганнями на встановлений порядок обігу інформації, що становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Держава і право. — 2009. — № 46. — С.273–276.
- 120. Матвієнко П. Є.** Місце та роль адміністративної відповідальності у системі заходів охорони прав на комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року) : У 4-х частинах. — Частина друга: «Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право і право соціального забезпечення». — Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2009. — С. 115–116.
- 121. Матвієнко П. Є.** Організаційно-правові механізми захисту інформації, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Юриспруденція : теорія і практика. — 2009. — № 12. — С.41–45.
- 122. Матвієнко П. Є.** Основні напрями удосконалення системи захисту інформації, яка становить комерційну таємницю для суб'єкта господарювання / П. Є. Матвієнко // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : Збірник тез міжвузівської науково-теоретичної конференції. — К. : КНУВС, 2009 — С. 99–102.
- 123. Матвієнко П. Є.** Технічний захист інформації у процесі підготовки кадрів для органів внутрішніх справ / П. Є. Матвієнко // Наука і вища освіта : тези доповідей учасників XVII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих науковців, м. Запоріжжя, 9–10 квітня, 2009 р. : у 4 т. / Класичний приватний університет. — Запоріжжя : КПУ, 2009. — Т. 4. — С. 3–4.
- 124. Матвієнко П. Є.** Формування переліку інформації суб'єкта господарювання, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Адвокат. — 2009. — № 5. — С.36–38.

- 125. Стоєцький О. В.** Адміністративна відповідальність за порушення у сфері інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 "Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право" / О. В. Стоєцький ; Запорізький. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2013. — 19 с.
- 126. Стоєцький О. В.** Основні недоліки адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки України / О. В. Стоєцький // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : зб. тез міжвуз. наук.-теорет. конференції. — К., 2009. — 204 с.
- 127. Стоєцький О. В.** Характеристика складу адміністративного правопорушення за порушення законодавства про державну таємницю / О. В. Стоєцький // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції, (м. Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 94–96.
- 128. Стоєцький О.** Тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки / В. Баскаков, О. Стоєцький // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали науково-практичної конференції, (м. Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. — С. 64–66.
- 129. Стоєцький О. В.** Адміністративно-правовий статус Президента України як суб'єкта забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Стоєцький // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез між нар. конф. [«Восьмі осінні юридичні читання»], (м. Хмельницький, 13 — 14 лист. 2009 р.) : у 4 ч. — Хмельницький, 2009. — Ч. 2 : Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право і право соціального забезпечення. — С. 191–193.
- 130. Стоєцький О. В.** Реалізація адміністративно-правових норм у сфері забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Стоєцький // Адвокат. — 2008. — № 12. — С. 36–39.
- 131. Стоєцький О. В.** Суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України: адміністративно-правові засади / О. В. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 11. — С. 161–164.
- 132. Стоєцький О. В.** Характеристика інформаційної безпеки як складової інформаційної сфери / О. В. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С. 72–75.
- 133. Татарникова К. Г.** Кодифікація законодавства України про інформацію: підходи до формування теорії інформаційного права / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 35–38.
- 134. Татарникова К. Г.** Методологічні підходи до кодифікації законодавства України про інформацію / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 99–101.
- 135. Татарникова К. Г.** Концепт комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К. Г. Татарникова // Юридичний вісник. — 2013. — № 3 (28). — С. 69–73.

- 136. Татарникова К. Г.** Концепт фрагментарної галузевої кодифікації законодавства про інформацію: методологія визначення / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 9. — С. 53–55.
- 137. Татарникова К. Г.** Отдельные предложения по решению ряда научных и практических проблем, связанных с кодификацией информационного законодательства / К. Г. Татарникова // Закон и жизнь : международный научно-практический правовой журнал. — Молдова, 2013.
- 138. Татарникова К. Г.** Тенденції розвитку законодавства у сфері захисту персональних даних / К. Г. Татарникова // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.) : тези допов. — К., 2011. — С. 65–66.
- 139. Татарникова К. Г.** Деякі аспекти методології кодифікації інформаційного законодавства / К. Г. Татарникова // Правові та політичні проблеми сучасності : наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — С. 38–40.
- 140. Татарникова К. Г.** Кодифікація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / К. Г. Татарникова // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 липня 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — С. 17–21.
- 141. Татарникова К. Г.** Щодо змісту поняття Кодифікація інформаційного законодавства / К. Г. Татарникова // Проблеми державного будівництва в Україні : м-ли XVII Міжнародної наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу «Україна в Євроінтеграційних процесах» (м. Київ, 18–19 лютого 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — Вип. 20. — Т. 1. — С. 165–168.
- 142. Татарникова К. Г.** Гносеологічний аспект розвитку теорії інформаційного права у контексті протидії екстремізму та тероризму / К. Г. Татарникова // Навчально-наукове видання «Імперативи розвитку цивілізації». — 2013. — Вип. № 1. — С. 65–69.
- 143. Татарникова К. Г.** Засади комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К. Г. Татарникова // Проблеми державного будівництва в Україні : м-ли XVIII Міжнародної наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу «Україна в Євроінтеграційних процесах» (м. Київ, 16–17 лютого 2013 р.) : тези допов. — К., 2013. — Вип. 21. — Т. 1. — С. 226–229.
- 144. Череповський К. П.** Гносеологічні аспекти розуміння інформаційного права / К. П. Череповський // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 96–100.
- 145. Череповський К. П.** Елементи структуризації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 40–44.
- 146. Череповський К. П.** Інкорпорація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / К. П. Череповський ; Запоріж. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2013. — 19 с.

- 147. Череповський К. П.** Інкорпорація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / К. П. Череповський // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 12–14.
- 148. Череповський К. П.** Інкорпорація як етап до кодифікації інформаційного законодавства / К. П. Череповський // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 47–49.
- 149. Череповський К. П.** Інкорпорація як складова систематизації інформаційного законодавства України / К. П. Череповський // Вісник Запорізького національного університету. — Запоріжжя, 2012. — № 2, ч. II. — С. 177–182.
- 150. Череповський К. П.** Окремі питання інкорпорації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 68–76.
- 151. Череповський К. П.** Щодо наукової розробленості інкорпорації інформаційного законодавства / К. П. Череповський // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 69–71.
- 152. Шепета Е. В.** Основные факторы, снижающие темпы развития системы технической защиты информации Украины / Е. В. Шепета // Преимущество и новации в юридической науке : материалы конф. адъюнктов и соискателей / [отв. за вып. С. М. Андреев] ; Омск. Акад.. МВД России. — Омск, 2009. — Вып. 5. — С. 226–228.
- 153. Шепета О. В.** Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. В. Шепета ; Нац. ун-т держ. податк. Служби України. — Ірпінь, 2011. — 25 с.
- 154. Шепета О. В.** Захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах / О. В. Шепета // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : зб. тез міжвуз. наук.-теор. конф. / КНУВС. — К., 2009. — С. 186–188.
- 155. Шепета О. В.** Напрями удосконалення державної політики у сфері технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. — 2010. — № 4. — С. 42–46.
- 156. Шепета О. В.** Нормативне регулювання технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2009. — № 46. — С. 283–288.
- 157. Шепета О. В.** Органи державної влади та система технічного захисту інформації України / О. В. Шепета // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 56–58.
- 158. Шепета О. В.** Органи державної влади та система технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. / КНУВС. — К., 2009. — С. 224–225.
- 159. Шепета О. В.** Організаційно-правові засади взаємодії Держспецзв'язку та Служби безпеки України з питань охорони державної таємниці та технічного захисту

інформації / О. В. Шепета // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 4. — С. 34–36.

160. **Шепета О. В.** Організаційно-правові засади взаємодії Держспецзв'язку та Служби безпеки України з питань охорони державної таємниці й технічного захисту інформації / О. В. Шепета // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 берез. 2010 р.) / Нац. акад. СБ України. — К., 2010. — С. 128–133.
161. **Шепета О. В.** Принципи взаємодії суб'єктів технічного захисту інформації / О. В. Шепета // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конф., (м. Київ, 15 квіт. 2010 р.). — К., 2010. — С. 50–53.
162. **Шепета О. В.** Роль та місце законів у системі нормативного регулювання технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. [«Восьмі осінні юридичні читання»], (м. Хмельницький, 13 — 14 лист. 2009 р.): у 4 ч. — Хмельницький, 2009. — Ч. 2. — С. 218–219.
163. **Шепета О. В.** Удосконалення інформаційного законодавства України в контексті протидії екстремізму та тероризму / О. В. Шепета // Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 67–69.

Праці наукової школи доктора юридичних наук Сопілко І. М. з інформаційної тематики

Монографії, навчальні посібники

1. **Сопілко І.М.** Правове регулювання відносин щодо отримання органами державної влади інформації: [монографія] / І.М. Сопілко, М.М. Гуренко-Вайцман. — Сімферополь: КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2011. — 146 с.
2. **Сопілко І.М.** Захист авторських прав в мережі Інтернет: [монографія] / І.М. Сопілко, О.В. Пономаренко. — Київ: Комп'ютерпрес, 2013. — 247 с.
3. **Сопілко І.М.** Інформаційні правовідносини за участю органів державної влади України: [монографія] / І.М. Сопілко. — Київ: «МП Леся», 2013. — 220 с.
4. **Сопілко І.М.** Адміністративна відповідальність за порушення права на інформацію: [монографія] / І.М. Сопілко, О.В. Чуприна. — Київ: Комп'ютерпрес, 2013. — 227 с.
5. **Сопілко І.М.** Правове регулювання захисту персональних даних в Україні: порівняльно-правове дослідження: [монографія] / І.М. Сопілко, А.В. Тунік. — Київ: МП Леся, 2014. — 240 с.
6. **Сопілко І.М.** Основи інформаційного права України [Текст] / за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. — [2-ге вид., переробл. і допов.] — К.: Знання, 2009. — 414 с.
7. **Сопілко І.М.** Право інтелектуальної власності [Текст] / за ред. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.) та ін. — К.: «МП Леся», 2014. — 344 с.

Наукові статті, тези виступів

8. **Кір'ян В.** Парадигмальна трансформація концепцій інформаційного суспільства / В. Кір'ян // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 102–104.
9. **Кір'ян В.** Правові аспекти концепції інформаційного суспільства / В. Кір'ян // Європейські перспективи. — 2013. — № 6. — С. 160–164.
10. **Кір'ян В.** Інформаціологічний зміст ідеології безпеки / В. Кір'ян // Правова інформатика. — 2012. — № 33 (1). — С. 39–43.
11. **Кір'ян В.** Правові аспекти концепції інформаційного суспільства / В. Кір'ян // Європейські перспективи. — 2013. — № 7. — С. 181–185.
12. **Кір'ян В. О.** Категорія «інтерес» — основа рефлексії інформаційного суспільства / В. О. Кір'ян // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 7. — С. 11–14.
13. **Кір'ян В.** Європа і всесвітнє інформаційне суспільство / В. Кір'ян // Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 75–77.
14. **Кір'ян В.** Завдання інформатизації в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні / В. Кір'ян, М. Дімчогло // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні» (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 35–37.
15. **Кір'ян В.** Структура права на інформацію / В. О. Кір'ян, О. В. Чуприна // Матеріали науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» (м. Київ, 15 липня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 24–27.
16. **Кір'ян В.** Засади моральної парадигми інформаційного суспільства / В. О. Кір'ян // Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності» (м. Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 39–41.
17. **Климентьев О. П.** Зміст та структура інформаційних правовідносин / О.П. Климентьев, Д. О. Перов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — Сер.: Юриспруденція. — 2013. — № 6–3. — Т. 1. — С. 80–83.
18. **Климентьев О. П.** Перспективи розвитку інформаційної функції держави / О.П. Климентьев // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 12. — С. 101–104.
19. **Климентьев О. П.** Вплив форми держави на реалізацію інформаційної функції / О.П. Климентьев // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — Сер.: Юриспруденція. — 2014. — № 8. — С. 93–96.
20. **Климентьев О. П.** Інформаційна взаємодія як прояв інформаційної функції / О.П. Климентьев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — Сер.: Право. — 2014. — Вип. 25. — С. 154–158.
21. **Климентьев О. П.** Поняття та сутність інформаційної функції / О.П. Климентьев // Науковий вісник Херсонського державного університету. — Сер.: Юридичні науки. — 2014. — Вип. 1. — Т. 2. — С. 144–149.
22. **Климентьев О. П.** Понятие и классификация функций государства в контексте реализации информационной политики Украины / О.П. Климентьев // *Legea și Viața*. — 2014. — № 6/2(270). — С. 80–84.

23. **Климентьєв О. П.** Ознаки інформаційної функції держави / О.П. Климентьєв // Правові та політичні проблеми сучасності: наук.-практ. конф., 22 квіт. 2012 р.: тези доп. — К., 2012. — С. 30–33.
24. **Перов Д. О.** Зміст та структура інформаційних правовідносин / Д. О. Перов, О.П. Климентьєв, // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — Сер.: Юриспруденція. — 2013. — № 6–3. — Т. 1. — С. 80–83.
25. **Перов Д.** Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні / Д. Перов, В. Кір'ян // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 8. — С. 67–71.
26. **Перов Д.** Інформаційні правовідносини як вид правових та інформаційних відносин / Д. Перов / / / Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 12. — С. 93–96.
27. **Перов Д. О.** Поняття та ознаки інформаційних правовідносин / Д. О. Перов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — Сер.: Право. — 2013. — Вип. 23. — Ч. II. — С. 183–187.
28. **Перов Д. О.** Видова картина інформаційних правовідносин / Д. О. Перов // Право і суспільство. — 2014. — № 3. — С. 211–217.
29. **Перов Д.** Правова природа інформаційних відносин / Д. Перов / / / Підприємництво, господарство і право. — 2014. — № 1. — С. 57–60.
30. **Перов Д.** Тенденції правового регулювання розвитку інформаційного общества / Д. А. Перов // Legea Și Viața. — 2014. — IUNIE. — С. 102–107.
31. **Перов Д. О.** Ознаки правових відносин в інформаційній сфері / Д. О. Перов // Правові та політичні проблеми сучасності: наук.-практ. конф., 22 квіт. 2012 р.: тези доп. — К., 2012. — С. 35–37.
32. **Перов Д. О.** Передумови формування інформаційних правовідносин / Д. О. Перов // Правові проблеми сучасності: наук.-практ. конф., 26 лютого 2013 р.: тези доп. — К., 2012. — С. 51–52.
33. **Перов Д. О.** Інформаційно-правовий конфлікт як іманентна ознака інформаційних правовідносин / Д. О. Перов // Юридична наука: виклики і сьогодення: міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 серпня 2014 р.: тези доп. — Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2014. — С. 58–61.
34. **Сопілко І.М.** Правові підстави та порядок отримання інформації органами державної влади: компаративістський підхід / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2010. — №2 (15) — С. 4–8.
35. **Сопілко І.М.** Особливості нормативного визначення поняття інформації / І.М. Сопілко // Судова апеляція. — 2010 — №3 (20). — С. 26–31.
36. **Сопілко І.М.** Органи місцевого самоврядування в системі забезпечення прав і свобод людини і громадянина / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2010. — №3 (16) — С. 91–95.
37. **Сопілко І.М.** Особливості правового регулювання зарубіжного досвіду отримання інформації органами державної влади / І.М. Сопілко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2010. -№12. — С.84–89.

38. **Сопілко І.М.** Нормативно-правове закріплення визначення інформації: організаційно-правові питання теорії та практики / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2010. — №4 (17) — С. 60–64.
39. **Сопілко І.М.** Процедура отримання інформації органами державної влади в окремо взятих країнах: порівняльно-правовий аспект / І.М. Сопілко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — №1. — С.29–32.
40. **Сопілко І.М.** Методологічні засади виокремлення інформаційного права в системі права України / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2011. — №1 (18) — С. 46–50.
41. **Сопілко І.М.** Суб'єктний аналіз механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2011. — №2 (19) — С. 75–80.
42. **Сопілко І.М.** Методологічні засади виокремлення спеціальних принципів отримання інформації органами державної влади в Україні / І.М. Сопілко // Науково-практичний журнал «Інформаційна безпека людини, суспільства, держави». — 2012.- № 1(8).– С. 23–28.
43. **Сопілко І.М.** Специфіка принципів окремих інститутів інформаційного права: порівняльно-правовий аналіз / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2012. — №2 (23) — С. 70–74.
44. **Сопилко И.Н.** Юридическая ответственность за правонарушения в сфере информационных правоотношений / И.Н. Сопилко // Наука и жизнь Казахстана. — 2012. — № 3–4 (20–21) — С. 63–67.
45. **Сопілко І.М.** Особливості юридичної відповідальності за окремі правопорушення в інформаційній сфері / І.М. Сопілко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2012. — № 3. — С. 29–32.
46. **Сопилко И.Н.** Сравнительный анализ получения информации органами государственной власти: опыт Украины и европейских стран / И.Н. Сопилко // Евразийский юридический журнал (Москва) — 2012. — № 9(52) — С. 49–51.
47. **Сопілко І.М.** Технічні засоби захисту авторських прав в мережі Інтернет: проблематика використання / І.М. Сопілко, О.В. Пономаренко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2012. — №4 (25) — С. 86–88.
48. **Сопілко І.М.** Особливості охорони об'єктів авторського права за законодавством України / І.М. Сопілко, О.В. Пономаренко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2013. — №1 (26) — С. 109–113.
49. **Сопілко І.М.** Щодо вдосконалення системи захисту персональних даних в процесі їх обробки / І.М. Сопілко // Форум права. Електронне наукове фахове видання. — 2013. — № 1 — С. 939–945.

50. **Сопілко І.М.** Сучасне поняття персональних даних: доктринальний та нормативний аспекти / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2013. — №3 (28) — С. 63–68.
51. **Сопілко І.М.** Генезис змісту категорії «персональні дані» / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2013. — № 4(29) — С. 62–66.
52. **Сопілко І.М.** Механізм захисту персональних даних: проблеми та перспективи / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2013. — №2 (27) — С. 66–70.
53. **Сопилко И.Н.** Современные подходы к пониманию информационно-правовой концепции сетевого общества: компаративистский поход / И.Н. Сопилко // "Life and law» Abstracted and Reviewed International Scientific-Practical Legal Journal. — 2013. — № 2(22) — С. 5–11.
54. **Сопилко И.Н.** Научные основы политики кибербезопасности Украины / И.Н. Сопилко // «LEX RUSSICA (РУССКИЙ ЗАКОН)». — 2013. — № 5(Том LXXVIII) — С. 521–527.
55. **Сопілко І.М.** Напрямки формування концепції мережевого суспільства в умовах глобалізації / І.М. Сопілко // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. — К.: НАУ, 2013. — №1. — С.251–253.
56. **Сопилко И.Н.** Политика кибербезопасности в Украине (концептуальные подходы) / И.Н. Сопилко // Наука и жизнь Казахстана. — 2013. — № 5–6 (21) — С. 102–106.
57. **Sopilko I.** Formation of Cybersafety Policy (Ukrainian Experience) / I. Sopilko // World Applied Sciences Journal 27 (Education, Law, Economics, Language and Communication): 371–374, 2013.
58. **Сопілко І.М.** Методологічні засади наукового осмислення концепції інформаційного суспільства / І.М. Сопілко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». — 2014. — № 1(30) — С. 80–84.
59. **Сопилко И.Н.** Правовой подход к пониманию информационной идентичности / И.Н. Сопилко // LEGEA SI VIATA. Publicatie stiintifico-practica. — 2014. — № 1/3 (265). — С. 149–153.
60. **Сопілко І.М.** Типи інформаційної ідентичності / І.М. Сопілко // Підприємництво, господарство і право. — 2014. — №1. — С. 49 — 52.
61. **Сопілко І.М.** Особливості тлумачення окремих термінів інформаційного права / І.М. Сопілко // Юридична Україна. — 2013. — № 12 (132). — С. 27–31.
62. **Сопілко І.М.** Правова природа інформаційно-аналітичної діяльності / І.М. Сопілко // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — №12. — С. 88 — 92.
63. **Сопілко І.М.** Поняття ідентичності та його операціоналізація у інформаційній політиці / І.М. Сопілко // Право і суспільство. — 2013. — № 6–2 — С. 250–254.
64. **Сопілко І.М.** Концептуальні засади формування кібербезпекової політики України / І.М. Сопілко // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — №1. — С.101–103.

65. **Сопілко І.М.** Засади інформаційної аксіології в контексті формування державної інформаційної політики / І.М. Сопілко // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — №9. — С.42–47.
66. **Сопілко І.М.** Засади інформаційної ідентичності / І.М. Сопілко // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2013. –Випуск 4. Том 2 — С. 91–94.
67. **Сопілко І.М.** Інформаційна ідентичність: витоки формування неопарадигми / І.М. Сопілко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2013. — Випуск 23. Частина II. Том 2 — С. 200 — 203.
68. **Сопілко І.М.** Витоки формування інформаційної ідентичності: методологічний аспект / І.М. Сопілко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2013. — Випуск 6–3 том 1 — С. 106 — 109.
69. **Сопілко І.М.** Застосування положень теорії справедливості Дж. Ролза до формування державної інформаційної політики / І.М. Сопілко // Публічне право. — 2013. — № 4(12) — С. 211 — 217.
70. **Сопілко І. М.** Підходи до будови правового регулювання державної інформаційної політики / І. М. Сопілко // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — Вип. 1. — Т. 2. — С. 250 —255.
71. **Сопілко І. М.** Інформаційна ідентичність: витоки формування неопарадигми / І. М. Сопілко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2013. — Вип. 23. — Ч. II. — Т. 2. — С. 200–203.
72. **Сопілко І. М.** Феноменологія державної інформаційної політики / І. М. Сопілко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2014. — Вип. 24. — Т. 3. — С. 126–131.
73. **Сопілко І.М.** Держава як суб'єкт інформаційних відносин / І.М. Сопілко // Особливості розвитку правової держави в умовах активізації євро-інтеграційних процесів: проблеми теорії і практики: Всеукр. наук.-практ. конф., 18 лютого 2010 р. — К.: Національний авіаційний університет, 2010. — С.119 — 120.
74. **Сопілко І.М.** Етапи розвитку міжнародного інформаційного законодавства / І.М. Сопілко, О.О. Кукшина // Розвиток юридичної науки, правотворчості та правозастосування в період незалежності України: Всеукр. наук.- практ. конф. до Дня науки, 12 травня 2011 р. — К.: Національний авіаційний університет, 2011. — С.69 — 72.
75. **Сопілко І.М.** До питання класифікації інформації / І.М. Сопілко // Становлення держави та права в умовах глобалізації: теоретичний та практичний аспект: II Міжнар. наук. конф., 24 лютого 2012 р., Київ.: тези доп. — Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. — С. 161–163.
76. **Сопілко І.М.** Правова природа відносин щодо обміну інформацією між органами державної влади / І.М. Сопілко // Правове життя сучасної України: Міжн. наук. конф., 20–21 квітня 2012 р., Одеса: тези доп. — Одеса: Фенікс, 2012. — Т.2. — С. 23–25.
77. **Сопілко І.М.** Методологічні підходи до класифікації інформації / І.М. Сопілко // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. матер. наук.-практ. конф., 30 березня 2012 р., Київ: тези доп. — К.: Наук-вид. відділ НА СБ України, 2012. — С. 111–114.

- 78. Сопилко И.Н.** Информационный оборот в органах государственной власти: опыт Украины и европейских стран / И.Н. Сопилко // Актуальные проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминалистики: Материалы Всероссийской научной конференции, 19 апреля 2012 г., Москва — М.: РУДН, 2012. — С.84–94.
- 79. Сопілко І.М.** Конституційний процес і конституційна реформа в Україні / І.М. Сопілко // Міжкафедральний науково-практичний семінар «Конституція України: питання теорії та практики», 8 червня 2012 р., Київ — К.: «МП Леся», 2012. — С. 158–162.
- 80. Сопилко И.Н.** Получение информации органами государственной власти / И.Н. Сопилко // Психология и юриспруденция в динамично изменяющемся мире: материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 70-летию профессора А.И. Папкина. Москва, 19 сентября 2012 г. — М.: РУДН, 2012. — С. 393–403.
- 81. Сопілко І.М.** Поняття і види порушень прав на інформацію / І.М. Сопілко // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. — С. 165–168.
- 82. Сопілко І.М.** Особливості підходів до класифікації інформації / І.М. Сопілко // Соціально-економічні та правові аспекти розвитку світової економіки: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції викладачів, аспірантів і студентів (м. Донецьк, 1 грудня 2012 року). — Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2012. — С. 397–399.
- 83. Сопілко І.М.** Проблематика захисту авторського права в умовах розвитку інформаційного суспільства / І.М. Сопілко // Транспортне право в XXI столітті: матеріали III Міжнародної наукової конференції, Київ, НАУ, 21 лютого 2013 р. — К.: Комп'ютерпрес, 2013. — С. 194–196.
- 84. Сопілко І.М.** Персональні дані як об'єкт правових досліджень / І.М. Сопілко // Становлення та розвиток юридичної освіти в Національному авіаційному університеті: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки, Київ, НАУ, 16 травня 2013 р. — К.: Комп'ютерпрес, 2013. — С. 138–141.
- 85. Сопилко И.Н.** Современная правовая наука Украины об информационном обществе / И.Н. Сопилко, С.Я. Лиховая // Наука в современном информационном обществе: материалы международной научно-практической конференции, 7–8 ноября 2013 г., Москва, С. 213–216.
- 86. Сопілко І.М.** Інформаційна глобалізація та інформаційна аксіологія: аспекти співвідношення / І.М. Сопілко // Правова доктрина — основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. — Х.: Право, 2013. — С. 297–300.
- 87. Сопілко І.М.** Інформаційне суспільство та виклики сьогодення / І.М. Сопілко // Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Людина, суспільство, держава: правовий вимір в сучасному світі». — К.: НАУ, 27 лютого 2014. — С.210–213.

88. **Сопілко І.М.** Функції інформаційно-правової культури / І.М. Сопілко // Адміністративне право та процес України: пріоритетні напрями розвитку в умовах демократизації: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції пам'яті д.ю.н., проф., Заслуж. діяча науки і техніки Укр. Л.В. Ковалю, м. Запоріжжя, 27–28 лютого 2014 р. / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. — Запоріжжя: ЗНУ, 2014. — С. 68–71.
89. **Сопілко І.М.** Принципи інформаційної ідентичності / І.М. Сопілко // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки — прогрес законодавства України майбутнього: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 7–8 лютого 2014 р. — Дніпропетровськ: ГО «правовий світ», 2014. — С. 106–108.
90. **Сопілко І.М.** Чинники, що гальмують формування інформаційної ідентичності / І.М. Сопілко // 65-річчя загальної декларації прав людини: дотримання прав людини — пріоритет держави та суспільства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27–28 грудня 2013 р. — Херсон: видавничий дім «Гельветика», 2013. — С.152–153.
91. **Сопілко І.М.** Щодо української інформаційної нації / І.М. Сопілко // Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 27–28 грудня 2013 р. У 2 частинах. — Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2013. Частина II. — С.38–39.
92. **Сопілко І.М.** Механізми формування інформаційної ідентичності / І.М. Сопілко // Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 грудня 2013 року. — Запоріжжя: У 2 частинах. Запорізька міська організація «Істина», 2013. — Частина II. — С.65–67.
93. **Сопілко І.М.** Шляхи формування інформаційної ідентичності в умовах інформаційної глобалізації / І.М. Сопілко // Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення: Міжнародна науково-практична конференція, м. Донецьк, 20–21 грудня 2013 р. — Д.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2013. — С.89–91.
94. **Сопілко І.М.** Інформаціологічні аспекти розвитку глобального інформаційного суспільства / І.М. Сопілко // Правові проблеми сучасності: матеріали науково-практичної конференції (Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К.: ФОП Ліпкан О.С., 2013. — С.56–58.
95. **Сопілко І.М.** Концепція мережевого суспільства в контексті боротьби з тероризмом / І.М. Сопілко // Інформаційні технології боротьби з тероризмом: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15 липня 2012 р.). — К.: ФОП Ліпкан О.С., 2012. — С. 86–89.
96. **Сопілко І.Н.** Методологические аспекты политики кибербезопасности / И.Н. Сопилко // Императивы развития цивилизации. — 2013. — № 1. — С.63–65.
97. **Сопілко І. М.** Державна інформаційна політика: праксеологічний підхід / І. М. Сопілко Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11–12 квітня 2014 р.). — К., 2014. — 89–91.

98. **Сопілко І.М.** Державна інформаційна політика України: діяльнісний підхід до вивчення / І.М. Сопілко // Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 4–5 квітня 2014 р.). — Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2014. — С. 119–121.
99. **Тунік А. В.** Захист персональних даних: аналіз вітчизняного законодавства / А. В. Тунік // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 97–100.
100. **Тунік А. В.** Міжнародно-правові стандарти захисту інформації про особу: стан та перспективи / Тунік А. В. // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 1. — С. 131–134.
101. **Тунік А. В.** Захист інформації про особу (персональних даних) в окремих країнах ЄС / Тунік А. В. // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 54–59.
102. **Тунік А. В.** Персональні дані, інформація про особу, конфіденційна інформація про особу: аспекти співвідношення / Тунік А. В. // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 50–54.
103. **Тунік А. В.** Захист персональних даних: принципи міжнародно-правового регулювання / Тунік А. В. // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 28 червня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 49–51.
104. **Тунік А. В.** Європейська система захисту персональних даних / Тунік А. В. // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 62–65.
105. **Чуприна О. В.** Генезис права на інформацію: міжнародне та національне законодавство / О. В. Чуприна // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 82–85.
106. **Чуприна О. В.** Право на інформацію: адміністративно-правовий аспект / О. В. Чуприна // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 1. — С. 127–130.
107. **Чуприна О. В.** Захист права на інформацію зміст / О. В. Чуприна матеріали науково-практичної конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні» (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 91–93.
108. **Чуприна О. В.** Адміністративно-правові аспекти права на інформацію / О. В. Чуприна : матеріали конференції «Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах» (м. Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : О. С. Ліпкан. — 2011. — С. 71–72.
109. **Чуприна О. В.** Право на інформацію: сутність та зміст / О. В. Чуприна матеріали науково-практичної конференції «Правові та політичні проблеми сучасності» (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 44–47.
110. **Чуприна О. В.** Структура права на інформацію / О. В. Чуприна, В. О. Кір'ян : матеріали науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» (м. Київ, 15 липня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 24–27.

Наукове видання

**Ліпкан Володимир Анатолійович
Сопілко Ірина Миколаївна
Кір'ян Вікторія Олександрівна**

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Монографія

Керівник проекту **В. А. Ліпкан**
Художній редактор *О. Г. Новіков*
Літературний редактор *Н. І. Гриценко*
Науковий редактор *М. Я. Швець*
Випускаючий редактор *О. О. Машкова*
Коректор *О. С. Ліпкан*
Дизайн обкладинки: *В. А. Ліпкан*
Комп'ютерне верстання *Д. Лепешин*
Відповідальний за випуск *І. Михайленко*

Підписано до друку 29.10.2015 р. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Умов.друк.арк. 53,95.
Наклад 500 прим. Зам. № 102011.

Видавець ФОП Ліпкан Олена Сергіївна
03126, Київ, вул. М. Донця, 23, б, кв. 33
Тел. +38 098 00.77.888

E-mail: book@market-ua.com., сайт: www.book.market-ua.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3535 від 27.07.09.

Видавник та виготівник ТОВ “Дорадо-Друк”
09000, м.Сквира, вул. Щорса, 7
(044) 501-75-69
www.dorado-druk.com.ua

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 2600 від 01.09.2006 р.